האח!" קראת כי הוקל לי מעט. אף כי ת"ל באמת הוקל לי כי נורא היה מצבי; בכל זאת לא אוכל עוד להכות בתוף ולשמוח בעודני מוטל על ערשי בלי אונים עד כי גם לשבת קשה לי. מה גואלתי בדברי ע"ד נסיעה לווארשא. לפי כהותי עתה הוא רק רעיון רוח, הכחות יתמו מהר אך ישובו לאט, לאט. ומי יודע עד מתי עוד אשמור ערשי? אך ת"ל כי היסורים חלפו מעט וטוב לשוב לבריאות, לו יהי אף מעט, מעט. אני נזהר באכילתי, ובכל זאת קיבתי איננה שומרת סדר, יתן ה' כי הכל ילך לטובה. יהי שמו מבורך. הרעש בהאזנים לא חדל, והנני כחרש במעט לא אוכל לדבר עם איש. קשה עלי הכתיבה. — — —

שוכב על ערשי וממילא יתקלקל האויר גם בבית, ומה לי מן האויר? כבר נוכחתי כי העיקר שאוכל לאכול ואז הכל על מקומו יבא בשלום. ומאז פהדתי לבלי תתקלקל קיבתי ומגורתי הנה באה. עתה נחוץ לי לבקש עצה ותחבולה לרפאות קיבתי שהכל תלוי בזה; ע״כ גמרנו בדעתנו תיכף אי״ה אחר ר״ה הבע״ל לנסוע זוני ואמי תחי׳ לווארשא (לרופאי מינסק אין כדאי) לדרוש שם ברופאים, אולי יעוררו האות האכילה בקרבי וימציאו לי עזרה. — — —

154.

[להנ״ל] צום גדליה, תרמ״ז. ראדושק׳וויץ.

— — — קבלתי ברכתך לשנה החדשה, ומי יתן ויאמנו דבריך, וזה זמן קבלתי מכתבך הגלוי, ומאד אודך כי נכונים אתם לעמוד לימיני בעת אהי׳ אי״ה בווארשא. אך למרות רוחי כנראה עוד ימשכו הימים. בעת הנני כל כך חלש עד כי לעמוד על רגלי לא אוכל. כנראה לא ארד מהר ממטתי אשר עליתי עליה. לו יתן ה׳ כי מעט, מעט לפחות ישובו אלי כחות חדשים. לעמת מצבי בשביע העבר הוקל לי מעט. החלותי לטעום מאכל והכאב בבטן כמעט חלף, אך עוד לא קמו בה סדרים, והנני נזהר מאד. עתה נחוץ הי׳ לי ביותר רופא מומחה שיורני איך לתקן מעט, מעט בריאותי לבלי אקלקל באיזה דבר מה שתקנה הטבע בכמה ימים. — — —

155.

[להנ״ל] ח׳ תשרי, תרמ״ז. ראדושקאוויץ.

— — — התענגתי על דבריך ומלא אני רגשי תודה לך כי נכון אתה להיות לי רב להושיע בווארשא. אמנם לא אדע אם יצא הענין הזה אל הפועל, כי גם במינסק נוכל להתיעץ ברופאים ומדת הדרך לווארשא תבעתני מאד, מוסדות בריאותי רופפו כל כך עד כי גם תנועה קלה קשה לי. באחת אתנחם עתה כי החלותי לאכול מעט מעט וקיבתי מעכלת, אם לא בסדרים, אך די לי כי מרגיש אני רעב, ולכן יש תקוה כי אשוב אי״ה מעט, מעט לאיתני; אך מלבד הקיבה עוד יציקני השאון בהאזנים זה שבועות אחדים והמדברים עמי צריכים לצעוק. הד״ר זאוסטינסקי כתב אלי כי זה בא ע״י חולשת הגוף. ובאמת לבי חלש כל כך עד כי פעולת הנשימה תכאיב לי, בכל זאת טוב עתה מאז. יתן ה׳ רק כי לא יקרה חלילה אסון, זהכל ילך כשורה אז יש תקוה.

156.

[להנ״ל] ש״ב סוכות, תרמ״ז. ראדושקאוויץ.

— — — ומשכב על מטתי אני עורך אליך דברים אחדים. „האח!

יותר היו לך לשעשועים. כי באמת רק בין „אוהב ואהובה" נכונה המליצה, כי היא תאמר אליו: „הנך יפה, דודי" והוא יענה: „הנך יפה, רעיתי". אך בין אנשי לבב, בין רעים וידידים החיים בעולם השפל, לא בעולם הדמיון, עולם שכלו טוב, חיים כאלה לא יתכנו. על רעים כאלה להביט איש על רעהו בעינים פקוחות ולבלי הסתיר דבר תחת כסות האהבה. חדשות אתי אין. במצב מחלתי אינני מרגיש עוד שנוי לטובה, אף כי הד"ר זאוסטינסקי טרם נסעו מפה אמר כי טוב לי עתה. הד"ר הזה הבטיח לי לענות תמיד על מכתבי אשר אריץ אליו בנוגע למחלתי. גם בהליכות ביתנו אין תמורה. — — —

151.

[להנ"ל] פ' אלול, תרמ"ו. ראדושקאוויץ.

— — — מה אכתוב לך? בריאותי במצב שפל מאד. היו ימים שהייתי מוטל על ערשי. אצפה ואחכה מה יהיה בימים הבאים, וכטוב בעיני ה' יעשה עמדי. — — —

152.

[להנ"ל] י"ז אלול, תרמ"ו. ראדושקאוויץ.

— — — בידים רועדות מוטל על ערש אעריך לך דברים אחדים למען הרגיע מעט רוחך. יסר יסרני יה ומחלתי שנבה עתה ממני עד כי נלאתי כלכלה. לא לשבת, לא לעמוד אין בי כח, הקיבה תכאב מאד ומאכלי רק מרק ולא יותר. עצמותי שפו ומה יהיה לא ארע, לבד השעול ומחלת הבטן אבדתי חוש השמיעה ע"י הרפואות החריפות וכמעט לא אשמע, והנני נדהם, מתהפך בצירי יומם ולילה. — — —

153.

[להנ"ל] כ"ו אלול, תרמ"ו. ראדושקאוויץ.

— — — ידיד יקר, בשבוע העבר ערכתי אליך מלים אחדות ברב אונים על ערש דותי. גם הפעם עודני כאז שוכב על ערשי, אָנוש ורפה כח, כי זה כשלשה שבועות לא בא על פי מאכל רק מרק בשר תרנגולת, וקיבתי תציק ותכאיב לי מאד ולא תעכל מאומה. רפיוני גדול עד כי לא אוכל לעמוד על רגלי, מלבד השעול אשר לא חדל ואזני חרשות כאשר כתבתי. לפי דעתי עיקר הצרה כי אין רופא בעירנו לתת לי תרופה נכונה למחלת בטני. יוכל היות כי רופא טוב נתן לי מתחלה איזה סם מרפא ולא באתי עד הלום. אם לכל אדם אסור לשבת בעיר שאין בה רופא אעכו"כ שאסור לי לשבת בעיר ארורה כזאת, ולסוף אני שוכב תחתי, ומה תהיה אחרית דבר? - כל הרופאים אומרים כי האויר בעיר קטנה נחוץ לי ויבריאני. בטה דברים אסורים לו יכולתי לשוח ולשאוף רוח; אבל אני

מבקש שכר עבורה ואינני חפץ שאחרים יציגוני למשל ולהוציא ע״ז משפטים מעוקלים. כמה אנשים בעלי מלאכות עניים בורים, כמה מהם שוכבים בבתי החולים, ואין דובר דבר אודותם, ואם יחלה איזה איש ידוע ברב או במעט, אז רבים שופטיו מבקשי סבות מחלתו, יאשימו את הלמודים וכו׳ ואין שם על לב כי אולי מקרה אחד לחכם ולסכל, כי הטבע לא תשים הבדל בין גוף איש משכיל ובין גוף ערום מדעת. — הרוקח בעירנו אמר לי כי הד״ר זאוסטינסקי נתן רעצעפט לאכר אחד ממש כמו הרעצעפט שנתן לי ובכתמא גם מחלתו דומה למחלתי, ומה היתה סבת מחלת הכפרי החמרי הזה? ג״כ למודים? — ראה הכתיבה קשה עלי ואתה אינך נזהר ותעורר לבבי בדבור אחד, עד כי מוכרח אנכי לענות לך, הזהר לימים הבאים מדברים כאלה. — — —

149.

[לה׳ ש. שיינהויז] ב״א מנחם אב, תרמ״ו. ראדושקאוויץ.

— — — שאלה אחת קטנה אתה שואל ממני: להודיעך בכל שבוע, „כי שלום לי״. לו שלום היה לי, שלום ברוחי וגופי. כי אז לא מנעתי לבקרך לפעמים במכתבים גדולים כרוחי, כי אוהבים רבים כמוך אין לי; אך פה זה הוא הקוץ המעכב בעדי, כי לא יכולתי עד הנה ועוד לא אוכל להודיעך כי שלום לי. אין שלום בעצמי ואין שלוה ברוחי. הנני רצוץ ונדכה, רפה וחלש, עד כי לפעמים אתלונן על התבל כלה, ואהבת רעים עלי למעמסה, כי באנחותיהם יגדילו כאבי ובתנחומותיהם הם כלועגים לרש, והועל לא יועילו. הכתיבה תכבד עלי מאד, ומסבות עולם ותהפוכות בני האדם לא עדי יגיעו, כי בקרת רוח אביט עליהם. לכן מה אכתוב? „שלום, שלום״ ואין שלום. להתאונן לא אחפוץ, וגם עתה קשה עלי להוציא לפניך מצב רוחי, אך אתה תמשוך לשוני בזהב. ומה אעשה? —

זה שני ירחים אשר אני יושב תחתי כל היום וגם לשוח אין בי כח. מזה תבין כי לא עתה העת להשתעשע במכתבים. הנני יושב ומחכה מה יעשה ה׳ עמדי. לא אבקר בבית רעים וגם אין איש מבקר אותי, וטוב הדבר בעיני רב יתר, מלהג אוהבים רבים. זה בא בתנחומים, וזה בחכמות ומשלים, זה בעצות ורפואות, וזה במוסר ותוכחה, ואת בולם ישא רוח. המנוחה נחוצה לי ולא יותר! —

מה כל החרדה אשר חרדת עלי? שב במנוחה במקומך וברית אהבתנו לא תמוט. כי מה אכתוב לך? חדשות לא אשמיעך וגם אודותי לא ארבה לכתוב. — — —

150.

[לה׳ ש. ציון] כ״א מנחם אב, תרמ״ו. ראדושקאוויץ.

— — — התענגתי לשמוע כי ריבות שפתינו לא העירו בך קצף כ״א

„אם עלם נושא כל עקת צלמות
עוד חי יקרא תחת השמים ?"

איכה עתה, לן בצל שדי ? מי יתן לי רוחך הכביר ואלך כמוך בנתיבות אל־מָות ! יהי מה יהי ! אם רחבי חלד, מעוני שמים או מצרי שאול לי נכונו, פניך ילכו עמדי והניחות לי. רק בהפרדי ממך ארגיש כי לבי ובשרי יהמו וינהו אחריך. — — —

147.

[לה' ש. ציון י"ב תמוז, תרמ"ו. ראדושקאוויץ.

— — — אמנם רבות נפוגותי ונדכאתי בליל מוצש"ק עת נפרדנו איש מעל אחיו. לבבי האנוש נאלם דום וגם אנ.זותי כמו סוגרו. לא דאגתי כי נִפְרֵד, יען כי דרכך סלולה ולקנך תובילך ; רק רוגז פנימי לָהֵט חושי, רוגז על המקרים ועל עצמי, רוגז על העבר הזורה מלח על פִּצְעֵי בזכרונותיו הנפלאים, ועל ההוה השמם וריק כמדבר תלאובות. — לא פגשתיך, לא בלינו עתותינו וגם לא נפרדנו כאשר אותה נפשנו. הדלף הט־רד בעת פרידתך, הַהֲשֵׁכָה והסערה הוו לי ראי מלוטש לראות בו מצב רוחי פנימה. ברוח ס־ער ולב דוי נרדמתי לקול הרוח הסוער בחוץ אחרי אשר שפתיך נגעו על שפתי בפעם האחרונה ! — — — אדותי מה אודיעך ? יום הולך ויום בא ועוד לא באה יש.עתי. רק בימים אלה כמו הוקל לי מעט. — — —

148.

להנ"ל י"ח מנחם אב, תרמ"ו. ראדושקאוויץ.

— — — ידידי ! במכתבך לידידנו רמזת כי אולי חולה אנכי ע"י עמלי בלמודים. אך באמת עלי להשמיעך כי לא הלמודים ולא העמל הם סבת מחלתי. — ורק האנשים החפצים לרשת זֵר קדושים, הסובלים לשם החכמה, רק הם יתפארו כי הם קרבנותיה. אמנם אנכי לא אעשה שקר בנפשי ואודה כי העיקר הסבה שלא השגחתי לשמור בריאותי, וסבלתי מחסור, ומכיון שהיה גוי חלש ועוד נתקררתי כמה פעמים ; לכן חולה אנכי. ההתקררות בעצמה דיה להסב מחלה כמחלתי, וראינו רבות פעמים כי גם אנשים בריאים ששמרו גופם יותר מנפשם, כשנתקררו פתאום תהי אחריתם מרה. שלש פעמים החליתי, בווילנא, בפ"ב ובראדושקאוויץ, ובכל פעם יודע אני אל נכון כי ההתקררות היתה הסבה לזה. ולמה זה אתלה האשמה בלמודים ? אם הייתי בעל עגלה או סנדלר יוכל היות ג"כ שהייתי חולה, כאשר עינינו רואות כי גם הם יסבלו מצינים פחים כשיפגעו בהם. אינני מבקש מאת ידידי להרים כבודי ע"י כתר תהלה כזה שאני סובל ונושא לשם החכמות. דברים כאלה רק יעלו קצפי, כי אני יודע האמת שמחלתי היא טבעית ואחת היא אם מלומד אנכי או לא. אינני

סאָדען ששה שבועות רצופים, רק בתנאי כי אמהר לעזוב את פ"ב, ולנסוע אליכם. — לנסוע לאיזה מקום לשתות קומיס או מים אך למותר. בנוגע לנסיעתי לארץ ישראל אמר כי טוב מאד הדבר, ועלי החובה לעשות זאת, ביותר לימות החרף, — לפי דבריו טוב יותר לנסוע למצרים, לאלכסנדריא או לקאהירע, אך גם בא"י האויר טוב ומבריא. — — —

— — — דברתי עם ה' קויפמאן ורעיתו ושניהם מסכימים לעצות הרופא. כעת לא יעצרוני פה ועד העת אשר אחפוץ לנסוע מעיר מולדתי לארצות הקדם ישתדלו לשלות לי מכתבים למכיריהם (רעקאָמענדאציות) זה' קויפמאן הבטיח לכתוב עבורי לה' וויסאָצקי שהוא ממכיריו ויתמכו בידי; אך כעת עלי לשוב אליכם ולשבת בשני ירחים למלאות פקודת הרופא בדבר שתית המים. — — —

145.

[לה' ל. שיינהויז] י"א אייר, תרמ"ז. פ"ב.

— — — ע"ד נסיעותי קדמה מזרחה כולם מסכימים כי טוב ומועיל מאד הדבר. לפי דעתי לא למותר היה להשמיע במכ"ע כי הפראָפ' הנודע אייכוואלד גם הוא מסכים כי אויר א"י טוב לחולי הריאה. ולו אספו הסכמות כאלה רבות אז החל מעט מעט הרעיון ע"ד נסיעות חולים לשם לצאת מן הכח אל הפועל. — — —

146.

[לה' א. קויפמאן] א' סיון. תרמ"ז.

אדוני, מגיני ומושיעי!

— — — כנציב קרח עמדתי עת ידך נגעה את ידי בפעם האחרונה, רגשותי קפאו ומפי נעתקו מלין, ומה אדבר?

אך הנה פניך היקרים עזבוני ומהר ישאני רכב ברזל הלאה. מדוע כצל חלפו ימי שבתי בצל קורתך? מדוע ישליכני חלדי מגל אל גל בים החיים מבלי מנוח!? הה, מוסר שדי! הרף נא ממני, ואבליגה, או שלח ידך ותבצעני. ומה כחי כי איחל?

עוד שפתי אוהבים לי טל חיים ירעיפו. עוד זהר העתיד ממרחק יראוני, ולבבי כאניה סוערה, ינוע בין תקיה ופחד. הוי, לבי! לבי! למה תוליכני שולל ותנבא לי חיים ואשר? שורה תוך חדריך אם לא שמה ושאיה יוכת שמה; תוכך יאנח, הדם ירוץ כמתעתע ושתי כנפות הריאה, עוזריך ומגיניך, תזובנה מדוקרים, תשאפנה רוח כתנין באנחה עמוקה, זעקה על מי תשען כי תביע לי נחומים?!

רעיון נורא יתגנב בקרבי: אולי, אדוני, אולי נפרדנו עד עולם?! — את המות לא אירא, כי לא אמותה, יען אינני חי גם עתה. איכה, מיכה יוסף?! הן כבר שאלת:

בה, כי רוחך ינחך בדרך נכונה תמיד. תכן „כנסת ישראל" כתכן „האסיף" הוא, ומאמריו יוכלו להיות מכל ענין וחכמה שהחיים קשורים בהם. אתה הן קראת את מאמרי „ע"ד חכמת השיר והמליצה" ועתה העתקתי את כל הציטאַטים של משוררי רוסית ואשכנזית לשפת עבר ואולי יקחהו ה' ראבינאוויץ לספרו. — — —

142.

[לה' ש. ציון] כ"ח שבט, תרמ"ו. ראדושקאוויץ.

— — — לא להעציב רוחך, ידיד יקר, השמעתיך בשבוע העבר קשט דבר אמת ע"ד מצב בריאותי, כי באמת אין רע חלילה, ובמשך השבוע הוטב לי, רק אתה מרוב ידידותך אלי תראה צל ההרים כהרים. וכבר ידוע לך כי אחת שמתי לי לחק, לבלי לפחד ולשים לב לכל אשר יעביר עלי, כי כבר נוכחתי לדעת כי העת תשכיח ראשונות. ואם רק נדע לשאת סבל החיים אז יֵקל משאם ע"י זה, ואין דבר קַיָם ועומד. רק חליפות למצבנו כל הימים. — — —

— — — השיעול — כטבע שני נעשה לי וכל כך הרגלתי עמו עד כי לפעמים לא יזריע הֲלָךְ עשתונותי. השעול עושה את שלו ואני רוקם מחשבות בִטוחי ולא אשים אליו לב.

14 3.

[להנ"ל] י"ג אדר א', תרמ"ו. ראדושקאוויץ.

— — — מי ידע תוגת נפש משתפכת בהמון רגשותיה הלוהטים על רגבי כפור וקרח, אשר בין רגע יקפאו ויעמדו כמו נד? — — —

144.

[להוריו] ח' אייר, תרמ"ו. פ"ב.

— — — ואל תשית לב כי לא מצא מאמרי חן בעיני אחדים אשר הדבר נגע אל לבם. הן ידוע לך המשל „Волка бояться, въ лѣсъ не ходить" אם לעולם נפחד להקניט את האווזים עלינו לחדול מכתוב. ואנכי הן לא פרשתי בשם, ואם אחד קרא בעצמו כי עליו יסבל הדברים אשמו בראשו. לו החריש ואיש לא ידע. ואנכי התענגתי מאד מזה, כן בשעת כתיבתי וכן בשעת קריאתי, ומי זה יאסור לי להתענג מעט ולשחק מעט? וסוף כל סוף האם שקר דברתי? להם הכל מותר, הכל מחול, ולנו אסור גם להשתעשע בדברים, וכי מפני שאני סופר הפסדתי? להתאסף בעירנו ולשפוך לעג כמים איש על רעהו מותר, ואנכי לא אוכל לדבר בדפוס ככל העולה על רוחי? — — —

— — — היום הייתי אצל הפראָפעסור אייכוואלד. וזמן רב התבונן בי ויתן לי רעצעפּט אחד לקחת ארבעה שבועות, וגם צוה לשתות מֵי

וויסיפו רב יופי להאסיף. כן אקוה לעשות שער יפה להספר כנסת ישראל אשר יוציא לאור ה' ראבינאוויץ מנהל עניני חובבי ציון. — — —

139.

[להנ"ל] כ"א כסליו, תרס"ה וארשא.

— — — ה' רבינאוויץ יבקרני לפעמים ע"י השער אשר אני עושה לס' „כנסת ישראל" אשר יוציאו לאור חובבי ציון. והראיתי לו מאמרי אשר העתקתי משפת רוסיא בשם „משיח בן דוד" וישר בעיניו לתת לו מקום בספרו בתור פעליעטאָן. — — —

140.

[להנ"ל] ד' דחנוכה, תרס"ו. וואַרשא.

— — — בשובי מסלאוויטא כמעט כלה עזבני השעול וגם פה מתחלה הי' כל כך קל ולא לפעמים עד כי לא שמתי לזאת לב, ונסמכתי על דברי הדוקטורים מסלאוויטא וגם על דברי ה' ב. כי שעול קל עם לחות עתה דבר הרגיל אצל הרבה אנשים, וזה איננו נוגע למחלתי אשר עברה כלה מבתי החזה, ובהתחזק גוי ובהמשך העת יעזבני גם השעול הקל הזה, וסמים למרפא לא יועילו פה מאומה. — — —

— — — ובאמת הן בעל כרחי לא אגרש את השעול ממני, והסמים יועילו רק כי על ידיהם יהי' עלי להזהר ולהשמר מדברים רבים, ודברים רבים יזיקו לי, אשר עתה בכל דרכי חיי וכלכלתי הנני כאדם בריא, והאות ע"ז, כי מעת שובי מסלאוויטא עד הנה לא נתקררתי אף פעם אחת, תחת אשר בשנה העברה בעשותי עצות הרופאים, היתה ההתקררות דבר השכיח אצלי. — — —

141.

[לה' ל. שיינהויז] ר"ב טבת תרס"ו, וואַרשא.

— — — בטח קבלת מכתבי הקטן אליך ושם הודעתיך חפצי גם אני כי תבא במספר סופרי „כנסת ישראל". ע"ד תכנו חשבתי למותר להודיעך, כי תקבל בקרוב פראספעקט בפרטות. רק מדבריך אשר כתבת „להקריב לו דברים של טעם לחבב את רעיון הלאם", הבינותי כי הכנסת ראשך ורובך והקדשת עטך רק לפלפל בעניני „הלאומיות", אשר כבר יצא מאפנו והיה לזרא לכל קורא מכ"ע, — היו ימים ויםסור איש הרוח כמעט את נפשו להוכיח, כי השמש עומדת והארץ סובבת. דבר בעתו היה. אך עתה לשחוק יהיה אם יוכיחו חוקרינו בלי הרף כי הארץ סובבת, כי מה ישמיעונו וכולנו יודעים את האמת הזאת. ואם תאמר כי בינינו עוד לא רבים יודו „בלאומיות", הן גם המון העם באירופא הנאורה לא יודה כי הארץ סובבת, ומי ישים לזה לב? אך חלילת לי להורות לך הדרך תלך

זאת אם יופיע השמש ביום אז אין זכר לטיט ורפש. ובעירנו לא יחרבו פני האדמה אחר הגשם במשך ימים אחדים. ולכן אקוה בישע אל לשבת פה בימי הגשמים עד כי יבא הקפאון בעירנו, היינו משך שני ירחים בקירוב, וכאשר תודיעוני כי החורף שורר בעירנו אז אשוב אליכם, כי בעת ההיא טוב האויר בעירנו, כפי זכרוני בשנה העברה. — פה עתה הימים ימי אור שמש, ואוכל גם לשוח בגן העיר מעט ביום. — — —

136.

[להנ"ל]   י' מרחשון תרס"ו. ווארשא.

— — — הנני שבע רצון מחבלי כי לא יחסר לי דבר, וכנראה טוב יהיה לי לבלות פה ימי הגשמים ואף כי בימים האלה ירדו מטרות עוז זרוחות נושבות; בכל זאת לא ישפוך העצב את רוחו על כל בשר, ואין מָעמד לרפש וטיט ברחובות קרת, וכמעט יֵחם השמש ויצאו האנשים לשוח בגנות ופרדסים. לפי השערתי כבר הסירו העצים בסביבות עירנו עֲלֵיהם מֵעֲליהם, וחשופי עפאים יושיטו ענפים יבשים לכל רוח, כשֶלם עצמות אדם בעולם התוהו, — לא כן פה עוד תפגשנה העינים צבע הירקרק, צבע השלום. לרגעים ירחפו עלים בלים סביב עץ יולדתם טרם נפלם על הארץ, כבני יונה טרם עזבם קן הוריהם לשוט ברחבי תבל. עוד תחיה השושנה בערוגות מטעה, ואף בי זיוה נצמת מני קור ליל, עוד יפיה בה וקסם על שפתותיה, כאשר יֵרָאו עקבות יפי הנוער גם בימי שיבה, ולכן אוכל לבלות פה הימים האלה ברוח נכון ובתקוה, כי משלחת מלאכי הבציר תעבור ועדי לא תגע לרעה בישע אל, כי זה משאלות לבי עתה, להנצל מצנים פחים הקשים לי, ואשר סבלתי ונשאתי עולם בשנה העברה. — — —

— — — הייתי בבית ה' סאקאלאוו והשתעשעתי שמה זמן רב. הוא ירפיס את מאמרי „העינים" עם ציורים באשר אשלחו לו מעירי. גם ירפיס את שירי הגדול „התקוה". — — —

137.

[להנ"ל]   י"ח מרחשון, תרס"ו, ווארשא.

— — — כנראה אשב פה עוד איזה עת ואולי אתמהמה יותר מכפי השערתי, כי באמת אם רק אשתכר פה להוצאותי אין לי מה למהר לנסוע לעירי, כי לא יחסר לי פה דבר, ולכן אין לדאג בעת אודות המקום אשר בו אעשה מלאכתי בשובי אליכם אי"ה. — — —

138.

[להנ"ל]   י"ד כסליו, תרס"ו, ווארשא.

— — — בעבור „האסיף" אני עושה ציורים קטנים בתחלת כל סדר ובתוכם יבאו שמות הסדרים, כמו: ספורים, שירים, וכדומה ושנים גמרתי

ראיתי כמוהו, גם סופות אשר הפילו עצים ואז נתקררתי עד כי הרגשתי כאב אנוש ודקירה בצדי השמאלית, ויצוה הד"ר להוציא דם מצדי ע"י שש באנקעס למנוע הדלקת. ואף כי סרבתי ומאנתי; בכל זאת אִיֵם עלי לשמוע בקולו וארָן גוי למכים ושכבתי על ערשי שלשה ימים עד כי חלף הכאב ושבתי מעט, מעט לאיתני. ע"י הסבה הזאת חדלתי איזה ימים לשתות קומיס, ואח"כ החלותי עוד הפעם לשתות. מני אז עד היום מצב בריאותי הולך לטובה וגם בפני נראה כזאת, כי הקומים והמאכלים הטובים במעוני יעשו פעולתם, רק צר לי כי זה כשמונה ימים לא חדל הגשם והעבים ועלינו לשבת כל היום כלואים בבית, ולולא האורחים האהדים אשר יתאכסנו אתי יחד אז בלינו כל הימים בעצב מבלי כל פעולה. תקותי כי עוד יטהר האויר ולולא זאת; אז כבר עזבתי את סלאוויטא. כי אין אני רואה פעולה גדולה משבתי פה. ההוצאות גדולות מאד עד 100 רו"כ לחודש, ומה מצאתי פה? אויר נקי יש גם בסביבות עירנו ותחת הקומים יועיל גם החלב. ובכל זאת אם יטהר האויר אשב פה עד שני חדשים. הד"ר פיליפאוויטץ (היושב אצל חאלובינסקי) בא לפה והייתי אצלו, וייעצני לשבת פה זמן רב כי אז אֵרָפא רפואה שלמה, ויצוני לשתות גם חלב לא רק קומים, ולבלי לקחת שום סמי מרפא. בהיער לא נדע עצב כי רבים ההולכים שמה לשוח. יש טהעאטער בארות סוסים. יש להקת מחצצרים בחצוצרות בלי טעם וריח. יש צדיקים חולים שותים קומים וסביבם חיות הקודש ועוד ועוד. רבים נסעו לביתם מפה ע"י הגשמים, אך רבים עוד יבאו למצא פה תרופה. — — —

134.

[להנ"ל] ח' אלול, תרמ"ה. סלאוויטא.

— — — עתה אוכל להודיעך כי לפי השתנות מצב האויר פה לטובה נשתנה גם מצב בריאותי והנני שלם בגופי ושב לאיתני. הקומים יראה פעולתו עלי לטובה גם האויר טוב מאד, ולכן גמרתי בדעתי להתמהמה פה עד סוף חודש אלול, כי באשר נקוה יהיו הימים האלה ימי אורה וחום. — — —

135.

[להוריו] ג' מרחשון תרמ"ו. ווארשא.

מאד שמחתי ביום אתמול על מכתבכם היקר, ומאד אודה לכם כי הסכמתם לשבתי פה כעת, כי זה כל חפצי לבל נִפָּרד בדעותינו תמיד כאשר עד הנה. עתה אענה לכם על מכתבכם ואחרי כן אודיעכם מכל אשר אתי. לפי מכתב ה' אברהם ידידנו הי' בראדושקאוויץ גם שלג, ולפי מכתבך ג"כ האויר שם במצב רע ולכן לא אתחרט כי ע"פ רגש פנימי נסעתי לווארשא, כי פה אף אם ירדו ג"כ גשמים בכל לילה, בכל

בפני נראה כי מצבי הוטב; בכל זאת בעיני כל זה אך פעולת החפץ של איזה אנשים להבנות מחורבנם של אחרים, ולא כהתהלה אשר יצאה לסלאוויטא ע"פ תבל כן הוא באמת. פה מקום טוב רק ליושבי כרכים אשר אויר נקי יקר בעיניהם מפז ורחוק מפנינים מוצאו, להם נאה ויאה לשבת פה להנפש מטרדות עיר גדולה ולהחליף אויר מעופש על אויר זך; לא כן לי, כי גם בשבתי בביתי היה לי אויר טוב במסבי עירנו, ואם כי לא כל כך קרוב, אך לא מעבר לים, ומפעולת הקומים עוד לא אדע בפלאותיו, ולפי דעתי לו הוציאו בבית הוצאות גדולות כאלה, כי אז יכלו להשיג בעבורי גם חלב־צפרים (כמאמר ההמון), וכן ידברו גם רבים היושבים פה. ובכל זאת רבים מאד הבאים הנה להֵרָפא עד כארבע מאות איש ויותר. והנה לא אכחיש, כי בכל זאת אינני מתחרט על אשר נסעתי, יען כפי הנראה וכאשר אקוה אתקן פה בריאותי. — — —

— — — בנוגע לזמן ישיבתי פה לא אדע בעצמי כמה, ולעצתכם אחכה. לפי דעתי אם יתן ה' אויר טוב ונקי אז עלי לשבת פה עוד בחדש ימים, כי לא טוב הדבר להתחיל בשתית קומים ולעזבו בהתחלה. — — —

— — — מקנא אנכי בהצדיקים והדוקטורים אשר באו לפה להֵרָפא ממחלתם, כי הוצאותיהם מושָׁבות להם שבעתים. להראשונים ילכו גם פה חולי הנפש ולהאחרונים־חולי הגוף, וכולם מכלים פרוטה מן הכיס. לא הרחק ממעוני יושבת אשה כבודה גבירה ממאסקווא; עם כל בני ביתה, ולפעמים אנחנו משוחחים יחדו, כי יודעת היא את ה' קויפמאן ואוהבת חכמת הציור, ולפעמים אשב בביתה, ובשבוע העבר חלתה אחת מבנותיה ויבא הד"ר מפה לביתה לבקרה, וישב שמה, ותספר לו אודותי וע"ד כשרוני. והד"ר יודע אותי, כי הייתי אצלו שתי פעמים, ובמרוצת הדברים אמר לה: לא רק כי אסור לו לשבת בפעטערבורג, כ"א גם על מפת הארץ (לאנדקארט) אסור לו להביט על מקום פעטערבורג". כן ספרה לי האשה אחרי כן בהיותי בביתה. כנראה יהיה עלי להפרד מפעטערבורג, כי כן עצת במעט כל הד"ר. — — —

133.

[לה' ש. ציז] י"ח מנחם אב, תרמ"ת. סלאוויטא.

— — — סלח נא לי כי אחרי שבתי פה שלשה שבועות עוד לא ערכתי אליך מכתבי. יודע אנכי אשכָּתי אך העצלות לכתוב אשמה בזה. והסתפק נא, ידידי, בדברי המעטים האלה. זה לי שלשה שבועות באתי לפה. בראשית בואי היה האויר טוב והיערות הסובבים את העיר מצאו חן בעיני, כי אוירם מבריא וטוב, ושמה התהלכתי כל היום. הד"ר מפה דאבשיזיצקי יעצני לשתות קומים, ומתחלה הראה פעולתו עלי לטובה. אך בעבור שבוע ימים נשתנה פה פתאום האויר ויהי גשם וברד אשר לא

הולך שובב בשנה הזאת למרות רוחי וקור וחום יָצְצוּ תמיד, גם רוחות סוערות עד כי לפעמים יגזלו ממני ענג הטיול במסבי עירנו. ואנכי כל ישעי וחפצי עתה לשוח בנאות שדי ובסבכי היערים, כי אם לא עכשיו אימתי? וביותר כי זה גם עצת הרופאים. נראה מה יהיה בירחי יוני ויולי, ואולי גם אעזוב עירי ואסע נגבה למקומות החמים בקרוב. — — —

130.

[להנ"ל] כ"א סיון, תרמ"ה, ראדושקאוויץ.

— — — עתה אודיע לך חדשות אודותי. זה יותר משני שבועות קבלתי מכתב מה' קויפמאן לאמר: אם לא תכבד עלי הנסיעה לפ"ב אז אחֵז דרכי שמה לביתו ויתיעצו אודותי עם רופאים מובהקים: איפוא טוב לי לבלות ימי הקיץ וישלחוני על הוצאותיהם. — אנכי עניתי במכתב כי הייתי בווארשא וכי שמה יעצוני לנסוע לסלאוויטא. ולכן שאלתי עצתם: אם כדאי לנסוע גם לפ"ב, או לעשות כעצת רופאי ווארשא, והנה בשבוע הזה קבלתי מענה מאת ה' קויפמאן, כי גם לפי עצת בנו הד"ר טוב לי לנסוע לסלאוויטא. וכי בקרוב אקבל מכנו שתי מאות רו"כ להוצאות הנסיעה והישיבה שמה. והנה כאשר אקבל הכסף לא יהיה לי דרך אחרת כ"א לנסוע, כי לולא זאת אהיה בעיני ה' קויפמאן כמתעתע. ועתה גם מבלי אשר קויתי ולא חשבתי נאלץ אהיה לאחוז דרכי לסלאוויטא לערך בימי ר"ח תמוז. גם זו לטובה! ואולי אמנם אֵרָפא שמה רפואה שלמה. — — —

131.

[לה' ל. שיינהויז] ז' תמוז, תרמ"ה, ראדושקאוויץ.

— — — גם אני מצאתי פה מרגלית טובה, הלא היא העתקת ה' זאלקינדסאהן „רם ויעל" מחזיוני שעקספיר לשפת עבר. המחבר הזה נודע לי מספרו „ויגרש את האדם" העתקתו כס' מילטאָן, אשר לא ידעתי לו דֵּי תהלה בקראי אותו בפ"ב, ושפתו אתו גם בהעתקתו זו, מבלי שום דמיון כלל להמעתיקים האחרים אשר לא יגיעו עד קרסוליו. — — —

— — — לא חדשתי מאומה בשיר בימים האחרונים, ולכן לא אוכל למלא חפצך לשלוח אליך שירים, מלבד העתקתי שיר קטן משפת אשכנז (שיר הצידים) אשר אשימהו פה לפניך. השיר הזה נעתק ע"פ משקל הנגון אשר בו יושר בשפת אשכנזית ורוסית למען יהיה כמדו גם בשפת עבר, ולכן אין בו חרוזים, כאשר כן אינם גם בהעתקה רוסית, רק מספר התנועות והנגינות. — — —

132.

[להוריו] ט"ו מנחם אב, תרמ"ה, סלאוויטא.

— — — האמת אגיד, אף כי ת"ל אני מרגיש א"ע יותר טוב וגם

הדרך לבל יזיקו לי, וגם לא אוכל תת אמון באויר עיר גדולה כווארשא כי יהיה רפאות לבשרו, אחרי כי הרופא אמר לי כי ארחק מעיר גדולה במטחוי קשת וירא אנכי למרות מצותו. ומלבד כל אלה הן פה אבותי יחיו יפקדוני לרגעים וכל משאלות לבי ימלאו ובנוגע למנוחה וכלכלה אין לי להתאונן מאומה. ומי זה יוכל לשמור שם צעדי כמוהם? — — —

126.

[להנ"ל] א' דחוה"מ פסח, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

— — — הפעם נאמן מאד שם חג־האביב לחג המצות, כי עם החג בא גם האביב ויופיע על עירנו ממרומי שחקים טהורים, ואתו באו גם תקוה ונוחם ללבבי אשר היה כלוא בחדר במשך ימי החרף. ואף כי עוד לא הוקלה מחלתי וחלישת הגוף עוד לא סרה מעלי, בכל זאת אורו עיני ורחב לבבי למראה פני תכלת השמים ומאיר צחצחות חום ומשיב נפש, אשר ישביעו עדן עתה את כל היקום ואף כי אותי. — — —

127.

[להנ"ל] כ"ד ניסן, תרמ"ה. ראדושקאוויץ

— — — ימים אחדים התענגתי על ברכי הטבע בימי החג והנה אחר כן שבו העבים והשלג נפל למורת רוחי ואהי סר וזעף, ואכתוב שירה חדשה קטנה אשר אנכי שולח לך בזה. אמנם אחרי כן ביום אתמול התענגתי עוד הפעם בצאתי לשוח כל היום, והיום נחבא עוד הפעם השמש בסתר עבים, ועלי לשבת ביתה. — עודני חלש ורפה כח ולא אוכל להרחיק לכת בדרכי לשוח, אך בכל זאת ארגיש כי האויר יביא לי רפאות ותעלה, לו רק הואיל אביר הטבע לענגנו בימי אורה וחום צח תמיד. — — —

128.

[להוריו] י"מ אייר, תרמ"ה. ווארשא.

— — — טרדת הדרך לא הזיקה לי ואולי עוד הועילה. כי עתה אני אוכל ושותה כבני אדם וטוב לי עתה מן העת אשר עזבתי אתכם. גם השעול בלילות הוקל, אף כי עוד לא ירפני. אך אקוה להחל לעשות כאשר צוני הרופאים בשובי אליכם בקרוב, כי פה אין שוה הדבר להחל להתרפאות ע"פ עצותיהם, המיוסדות על טוהר האויר בעיר קטנה. — — —

129.

[לה' ל. שיינהויז] כ' סיון, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

— — — כיום שובי כוואַרשא הוטב מצב בריאותי ועוד תקותי בי כי בימי הקיץ אמצא רפאות תעלה ואשובה לאיתני כאחד האדם. רק הקיץ

כי עודני חלש, אך מרגיש אנכי עתה כי בריאותי תיטב מיום אל יום. — — —

122.

[להנ"ל] כ"ב כסליו, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

— — — היום קבלתי חמשים רו"כ מאת ה' קויפמאן מפ"ב, ולפי דברי בנו, הד"ר קויפמאן, אסור לי עתה לנסוע לפ"ב, כי האויר שמה רע ומזיק לבריאות, וכותב כי החיים יקרים יותר מכל מטרה ותכלית. — — —

123.

[להנ"ל] כ"ט טבת, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

— — — שלשום הייתי במינסק בלוית אמי תחי' לדרוש ברופא וראיתי פני הד"ר עליאשבערג והוא נתן לי תעודה לשלחה להאקאדעמיא, כי עוד לא אוכל לנסוע וישלחו לי תעודה משם לשבת פה. ועל שאלתי לנסוע בראשית ימי האביב לווארשא ענני, כי לא טוב הדבר, כי עלי להזהר מפני עיר גדולה תמיד, ובעיר קטנה לעולם האויר טוב יותר. — — —

124.

[להנ"ל] י"ב שבט, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

— — — במכתבך תברכני כי אשוב לאיתני למען אוכל להגיע למטרתי וכו'. מכבר רואה אנכי כי הנך זוכר את מטרתי מבלי כל היסח הדעת ממנה, ותשכח כי הבריאות לחוד ומטרה לחוד. המשורר הרוסי אומר: Жизнь для жизни ופירושו: החיים נתנו לנו למען נחיה. זו היא המטרה שאין למעלה הימנה. ואך למותר לנו להתפלסף: מה תעודתנו ומדוע נוצרנו. כל זמן שאנו חיים וקימים מטרתנו: החיים, ולכן למותר אחשוב מה שאתה מוסיף תמיד: למען מטרתי וכדומה, ואקצר, כי די לחכימא ברמיזא. — — —

125.

[להנ"ל] י"ז אדר, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

— — — צדקת, ידידי, כי עיר קטנה מלאה רפש ושרמנה בימים האלה, ואמנם כלוא אנכי בביתי ולא אצא, יען כי האויר רטוב ולח והשלג אך לאט לאט ימס למים, ומי יודע עד מתי עוד ילחמו החורף עם האביב, ובין כה וכה שדה קטל מלא מים כדם חללים, ואולי עוד גם אחר חג המצות לא יחרבו פני האדמה; וכדי להעיר בקרבי משטמת לעיר קטנה בימים האלה, אשר רוחי שואף לשמש, לאור וחום, לבי יחלום מנגינות צפרים, מהרי חמד ומשדות ירקרקות, אשר כל אלה כמו עדן גן אלהים ברוח דמיוני והכרובים שומרים פתחו לבל אקרב עוד אליו; ובכל זאת קשה עלי לעזוב מקומי לנסוע ווארשאה, יען כי אפחד מטרדות

וביותר כי על פי הרוב שירי־הגיון (לירישע געדיכטע) הם השתפכות הנפש ושעיף הרגש, אשר אז לא יגבלו אותם כל חק וכלל, וביותר בשירים הנבראים במשך חמש ועשרים שנה, אשר אז לא נתפלא לראות, כי המשורר בעצמו משנה דעותיו ומשפטיו או לפי רוח העת והמקרים או לפי התפתחות שכלו ומדעיו (כזאת נראה בשירי גארדאן ולמותר להביא ראיות) ואז הן לא נדע באיזה שיר צָדַק המשורר ובאיזה החטיא המטרה. אך באמת לא נשים לב לזה ושניהם טובים, אם רק נביט עליהם כבעל שירים, לא כבעל דעות ספרי הפילוסופיא והטבע. — — —

120.

[להג"ל] י"ח השנן, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

— — — בדבר מחלתי הפנימית אודיעך כי לאט לאט תעזבני, אך עד היום לא אוכל להגיד כי שבתי לאיתני בשלימות. הודות לאל כי רואים אנחנו פרי בעמלנו אשר עמלנו לתת לי רפאות תעלה וישע, ובענג לב אראה כי יש תקוה להיות בריא אולם בימים הבאים, ומחלות כאלה לא תעזבנה חיש מהר את אשר אחזו בו, ולכן לא אתאונן על כי אבדתי עתי עד הנה, כי אם רב לי לראות כי הימים הבאים יביאו לי מרפא בישע אלהים. לפ"ב עוד לא אסע ויהי מה יהי, עד אשר ארגיש כי אין כל פחד נגד עיני, כי פה ת"ל לא יחסר לי כל ועלי להזהר ולהשמר באופן היותר אפשרי. — — —

— — — ידיד יקר! אל נא כה תדאג לכשרוני על אשר לא אצעד קדימה בימים האלה. האידעאל שלי עתה רק: הבריאות היקרה לי גם מכשרוני. אם אהיה איש כאחד האדם, בריא ושלם, אז לא אוכל עוד להתאונן על החיים גם בלעדי מטרה רמה; לא כן אם אהיה חלילה איש מכאובות וידוע חולי או הבלי הבלים לי כל מטרה וכל כשרון, ורק אז אתאונן על החיים. כן אם תלך שנה אחת לאבדון עוד לא אוכל לומר כי רבה אֲבֵדָתִי, כי בשובי לאיתני אוכל לרדוף ולהשיג, ורבים, רבים בהאקאדעמיא כבירים סמני לימים; רק יתן ה' כי אזכה בחיים של בריאות ושלות הגוף, אז לא אתאונן עוד לעולם. — — —

121.

[להג"ל] כ' כסליו, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

— — — אודותי אוכל להודיעך כי בישע אל למושעות מצב בריאותי הוטב. מעת אשר חדלו הגשמים והסערות וקור וקפאון היה על הארץ ולבנת השלג כסתה כל אפסים, מעת אשר האויר נשתנה מרטוב ולח לקר ויבש ההלותי להרגיש כי כחותי ילכו הלך וטובים, ולוא לא יסור הקור מהר מפני גשם ורוח, אז אקוה כי בקרב הימים אשוב לאיתני. קשה היה עלי הבציר בשנה הזאת, נאוירו הבציל כחו נירופף כל עצבי ועורקי, ואף

גם יהיה הצדק עם בערנפעלד׳ גם אז לא נוכל כל כך להאשים את גאָרדאָן, כי בדברים כאלה ילך כל איש לשיטתו וכל איש יוכל לאמר: צדקתי בדעתי. צא וראה משוררים גדולים אשר חטאו לפעמים בזדון נגד ספורי דברי הימים (כמו למשל שיללער בהעלמה מאריעאָנס אשר לפי דברי הימים נשרפה חיים בידי שונאיה כמכשפת, ולפי שיללער מתה מות־קדשים בכבוד והוד וסביבה רבי המלוכה וכהנים נוצרים וכאלה הרבה בשינוי חזיון הלקוחים מדברי הימים) ובכל זאת יסלחו המבקרים את זדונם זה, יען כי לפי רוח השיר ולפי החזיון ולמען הרבות ההתפעלות (עפּפעקט) ניתן רשות להמשורר לשנות מעט מן האמת בדברים שאינם נוגעים לעיקר הענין, והדר המליצה והשיר מכפר על כל. ואם במעשה שהיה כך, במעט שלא היה (כי בערנפעלד וגארדאן מתחלקים בדעותיהם רק מה היה לו למדו אותם חכמים תכסיסי מלחמה תחת „אין קורין, אין פולין״, ואין זה פּאַקט רק פלוגתא בעלמא, כשני פּאָליטיקים המתחלקים בדעותיהם איך תהיינה תוצאות איזה דבר לשבט או לחסד) על אחת כמה וכמה. ובאיזה אופן שיהיה אין זה נוגע לעיקר ערך השירים, ואם גם המשורר יחטא במשפטו על איזה דבר לא יִגָרע מכבודו מאומה, כי כל הבא ללמוד כללים ומשפטים, דעות וחוקים משירים הוא בעיני כמצַוֶה להכין לו בגד משי יפה אף נעים להגין מן הקיר, או מבקש ממתקים לשכך רעבונו. לְלַמוד דעות, לערוך ולשפוט כל דבר בדעת וחשבון, לדעת למודים שונים הנוגעים לחיי החומר והרוח, ע״ז יש ספרים רבים שונים הנחוצים ללמדם; אולם השיר והמליצה הוא רק כתבלין למאכל. וע״י זה לא יגרע ערך השיר מן הלמודים, כי זולתו כולם הם תפל בלי מלח, בלי טעם וריח, ובלי יופי וצורה, כמו המאכל בלי מלח ותבלין אשר הנפש היפה תבחל בו. המשורר ע״י רוחו הנשגב יפקח עינינו לראות ולהביט, יעיר אזנינו להאזין ולהקשיב. יעיר כל חושינו מתרדמתם לחשוב ולשפוט; אמנם מה לראות ומה לשמוע, איך לחשוב ואיך לשפוט — את זה לא ילמדנו, וזה תלוי בכשרון רוחנו לפי התפתחות שכלנו, ולפי דעות כל אדם השונים איש מרעהו. די לנו כי המשורר הוא כקול אלהים המעורר אותנו מתרדמת החיים, לאמר: בן־אדם! פקח עיניך וראה, מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור, לא כל התבל היא בד׳ אמות שאתה יושב בהן, לא כל המדעים הם אשר תדע, ולא כל הפּאָעזיא אצורה בקדקדך. פרוש מוטות כנפי נפשך, חפוש, חקור ותמצא עולם חדש וחיים חדשים. אך העולם החדש, חוג המדעים החדשים, גם הוא מורכב מדעות שונות, ובידך לקרב או לרחק כפי אשר יורך שכלך. תוכל גם ללחום בדעות עם המשורר מאיר־עיניך, ובכל זאת לא יפול ערך המורה בעיניך; כי כן לפעמים ינצח התלמיד את רבו באיזה משפט ודעה, אך על התלמיד לדעת כי גם הנצחון הזה מיד רבו לו, אשר פקח עיניו לראות לבל ישב כעיר באפלה. אחת היא על כן אמרתי, כי לא ללמוד דעות ומשפטים נבראו השיר והמליצה,

ואוהבים גם שונאים ואויבים רבים אשר יכתרוהו ומנוחה ידריכוהו, ולא ידע את הטוב הצפון בהמהומה הזאת בשובו אל נוהו לפנות ערב ורוחו יקבץ חזיונות היום לבנות מהם מגדלים, להעבידם בכור הבקורת לשפוט עליהם לפי התפתחות רוחו ולהרגיש על ידם את החיים עם כל מסבותיהם, אשר הם הם המורה היותר נאמן והיותר משכיל לרוח האדם. לו לא הייתי נאלץ לשבת בעירי לפי מצב בריאותי, כי עתה לא יכולתי להבליג על תשוקתי לנסוע לעיר המלוכה, למקום מפעל ומעשה ורגש החיים, ולא לשבת בעיר נרדמת ושקטה על שמריה, והשמרים ההם יתרבו מעת אל עת אם לא יבוא רוח חדש להריק את האדם מכלי אל כלי, מרגש אל רגש. כבד עלי לשבת תחתי עוד כשני ירחים, אך מוצא פי הרופא אשמור. — — —

118.

[להנ"ל] ד' תשרי, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

— — — זכרות סופה לגלי הים כן רגשי תוגה לרוח האדם יביאו אתם חיים ורגש והתעוררות מתנומה ארוכה. אכן עתה אוכל להודיע לך כי מצב בריאותי הולך הלוך וטוב, וכן העיד גם הרופא בעצמו אשר הייתי אצלו בשבוע העבר. ואקוה כי בעוד ירח ימים אוכל אי"ה לנסוע למחוז חפצי לעיר המלוכה. — — —

119.

[להנ"ל] ב"ז תשרי, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

— — — ובנוגע לבקורת ה' בערנפעלד ב„המגיד" עלי להודיע לך, כי לפי ראות עיני לא השפיל ה' בערנפעלד מכבוד המשורר גארדאן ומגועם שיריו אף כמלא השערה; רק הראה לדעת (לפי דעתו) כי גארדאן חטא במשפטו ע"ד נפילת ממלכת ישראל בידי הרומאים, אשר לפי דעת גארדאן החכמים בעלית בן גוריון אשמים בזה, כי נתנו היתרון ל„אין קורין אין פולין" וכו' על למודי תכסיסי מלחמה ועל קישור האחדות בין בית ישראל הקרוע אז לקרעים, ולפי דעת בערנפעלד לא היו מועילים כלום וסוף סוף היו ישראל נופלים בידי הרומאים כיתר הממלכות האדירות. והנה גם בזה לא נוכל לדעת עם מי הצדק, עם בערנפעלד או עם גארדאן, כי אמנם לפי עדות יוסף הכהן רק שנאת חנם בין הצדוקים והפרושים וכדומה היתה בעוכרינו, ומן ממלכות הגוים אין להביא ראיה על ממלכת ישראל, כי אמנם גבורי יהודה הפליאו אז כל גרי עולם בהתעצמות עוזם; ומי יודע אולי באמת, לו התאחדו כל ישראל יחדיו, לו למדו כולם ידיהם לחרב וחנית, כי אז השיבו מלחמה שערה ולא נפלו כהיום הזה, ולפחות לו השכילו החכמים לראות את מצב היהודים כי ברע הוא ולעוררם לעשות שלום, כי אז הועילו ג"כ להסיר ידי רומא מלשים שמות בכל קדשינו. ולו

חלילה לי לנסוע עתה לפ"ב, ולכן אהיה בפה בימי חג הבע"ל. רק אפחד מן הימים כעולפי אפל, גשם ורוח, רפש וטיט חוצות, הקרבים תמיד בקץ ימי הבציר בעיר קטנה; כי אז לא אוכל לצאת לשאוף רוח צח. גם בבית שורר אז העצבון, ולי נחוץ עתה לשות זמן רב ולבלות עת בענג ולב טוב. וכבר חשבתי מחשבות שונות לנסוע על ימין ועל שמאל לאיזה מקים טוב; אך שבתי נחמתי ואשב על מקומי בבית הורי הדואגים לשלומי ולא יאצלו ממני כל אשר בכחם לעשות ולא יחסר לי כל טוב. — — —

117.

[להנ"ל] כ"א אלול, תרמ"ר. ראדושקאוויץ.

— — — התולדה בעירנו וסביבותיה, אחרי ימי סגריר ורוח, שבה לתחיה והשמש יאיר ויחמם לארץ ולדרים עליה מעל הכלת הרקיע מדי יום ביומו. גם רוחי ולבי שבו להתענג על ברכי התולדה בארצות החיים, ולמשיב נפש הוא לי עתה רוח צח שפים; לו תוסיף חטבע תת אורה ושמחה עוד בימים הבאים אז במהרה אשוב לאיתני כבתחלה, וגם עתה מצב בריאותי הולך וטוב מדי יום ביומו. ובכל זאת אשב בפה עוד זמן רב כשני חדשים. בשבוע הזה קבלתי מן האקאדעמיא רשיון לשבת פה עד הראשון לחודש נאיאבר. — — —

— — — ווייבענטהאל נסע בשבוע העבר לפ"ב, וצר היה לי כי לא אוסיף להתענג בחברתו כדרכי לפעמים, לשמוע קול הא־גאן המנצח בנגינות תחת אצבעותיו המהירות ובחברתו לעלות הרים ולרדת בקעות, לדבר על גוי ועל אדם, על הטבע ועל החכמות על העתיד, ההוה והעבר, וביותר על גדולי חכמי השיר והנגון והוצאות פרי חכמתם. האיש הזה מצא חן בעיני מאד, וביותר כי רחוקה מלבו כל גאוה או אהבת עצמו, ואוהב ישראל הוא באמת ובתמים. פעם אחת, עת הרחבנו לדבר ע"ד רדיפות היהודים ברומיניא, גירושם מן הכפרים, והחקים בברלין ואמעריקא, וכנהוג עלה זכרון גרוש ספרד ויתר אכזריות ההסטוריא על לבבנו; אז אמר כי בכל זאת מקנא הוא בעם ישראל, ברוח החיים הכביר האצור בו, בתעודתו הנשגבה בין העמים הרודפים אותו חנם, ובהכשרונות הנפלאים הנטועים בו עד כי כל כלי יוצר עליו לא יצלח, ובכל חפץ לבב היה רוצה להמנות במספר הנרדפים ולא במספר הרודפים. ותמיד יחזה עתידות טובות לעם ישראל בימים הבאים. — — —

— — — הערים הקטנות תקטינה גם רוח האדם לבלי ימריא לרום. הן אמנם טובה המנוחה אחרי המון תשואות ערים גדולות, אך לא לארך ימים. ימים וירחים יחלופו ולא יתנו ענין לענות בו, והרוח נרדם בירכתי הלב מבלי התעורר לקול שאלות היום והחיים. בערים גדולות יקצוף האדם עד מאד על השאון הסואן ברגש באזניו כל היום, על המון חברים

114.

[לה' ל. שיינהויז] כ"ט מנחם אב, תרמ"ד. ראדושקאוויץ.

— — — זה לי כשלשה שבועות אשר פגעני הקור בשובי ממינסק לעיר מולדתי לילה, ותתקפני קדחת קלה גם שעול חזק אשר לא יהן דמי לו עד עתה, אף כי כחו ילך הָלוך וחָסֵר. מצות הרופא כבדה עלי כי אשמור נפשי מכל משמר, יען, לדבריו, החזה חלוש, כי אחדול מעבוד מלאכתי כליל, כי אשוח בשדות וביערים לשאוף רוח צח, כי לא אמהר לעזוב עירי לנסוע פעטרבורגה וכי אשמור לקחת רפאות תעלה אשר נתן לי. בראשית ימי מחלתי עזבתני תאות האכילה, ואלך הָלוך ודל בגֵוי ופני נפלו; אך עתה בעזר המרבה עצמה לאין אונים שבתי לאיתני כמעט כבתחלה, ואהי כאחד האנשים, אך אשמור מוצא שפתי הרופא ואתמהמה פה עוד כחדש ימים. — — —

— — — יום הולך ויום בא ועירנו במקומה עומדת. הקיץ כמעט חלף הלך לו ואתו ספו תמו כל ענג ועדן על ברכי הטבע היקרה. בין הערבים ינשב רוח קר ובלילה תשים הקרה משטרה על פני ארץ, וחדלתי לשוח לפנות ערב כמִצוה עלי מפי הרופא, ורק ביום אשאף רוח צח שפים על דרכי במסבי עיר ראדושקאיויץ. גם קול הקוצרות כמעט נדמה ועוף השמים לא עוד יתן במרום קולו בששון וגיל כבימי האביב והקיץ, עת התולדה תעדה כבלה כליה וכל צבאות השמים והארץ יחוגו חג כלולותיה, עת לב רַגָש ימריא במרום ורגשות החיים יפכו מימיהם על כל אפסים, כסוהר נדמה לי חדר מושבי זה ימים אחדים, עת הגשם ירד מבלי הפוגות ואויר רטוב לא נתנני צאת החוצה, אך עתה שבה הבריאה לתחיה וזה לי ימי מספר אשר אתענג עוד הפעם בצאתי לשוח. כה הימים יחלופו והירחים ינקופו ועוד מעט אעזוב את עירי ללכת הלאה על דרכי אשר התוה לי אביר מחוללי בחיים, אחרי אשר נחתי ואנפש מעבודתי בימי הקיץ. — — —

115.

[לה' ש. ציז] א' דר"ח אלול, תרמ"ה, ראדושקאוויץ.

— — — דע נא כי יש רגעים בחלות האדם אשר ינעם לו לומר: „אני אשא ואני אסבול ואמלט", מלשמוע אנחות אוהב ואלפי עצות ואזהרות אשר לא תועילנה ולא תוסיפנה לו מאומה. — — —

116.

[להנ"ל] יג אלול, תרמ"ד, ראדושקאוויץ

— — — אדות מצב בריאותי אודיעך כי הוא הולך הָלוך וטוב; אך בכל זאת מצות הרופא חזקה עלי כי אשב על מקומי עוד כשני חדשים,

גם מקרי ימי־אפל, אך רק אז ינעמו לו הזכרונות האלה אם על הצרות והתלאות האלה נָגַה אז אף קו אחד מאור השמש, ולפחות אם בעת ההיא כבר התפתחו כשרונותיו ושכלו והתקוה לימים טובים, לישועה ולנחמה, התקוה בת־יה, היתה שעשועיו ומבטחו בעת צרתו. האיש הזה בזכרו כעבור ימים ושנים את תלאותיו יזכור גם את תנחומות התקוה ויראה עתה כי צדקו דברי־יה באמרה לו אז: „מנע קולך מבכי ועיניך מדמעה, ויש תקוה לאחריתך“, בזכרו אחרי עת רב את מצוקותיו יזכור גם את דמעותיו אשר היו לו אז כצרי מרפא לשבר לבו. — אכנם תלאות ומצוקות אשר בעת מצצו לשד היינו ורוחנו לא הרגשנו כָאֶבֶן, אשר התקוה לא שעשעה רוחנו ודמעות בת עין לא טהרו עשתונותינו המסוכסכות ומבולבלות, מבלי דעת מכל הנעשה אתנו, מבלי להבין דעת וחשבון מן העבר, ההוה והעתיד; זכרונות כאלה לא ינעמו לנו לעולם, ואם גם ינעמו לאנשים אחרים, אך לא לי, אם גם רבים ידברו אתי משפטים ויוכיחוני על דרכי, כי דבר זה תלוי בלב! — — —

— — — בשנה העברה הייתי בם. ומעלות רוחי ורגשי לבבי כתבתי אז על הספר, מלבד זכרונית אחדים לא מצאתי שמה כל יָקָר וכל נועם לרוחי וכן בשנה הזאת. ראיתי פני אחדים ממכירי ואתענג מעט בחברתם, ראיתי גם פני אנשים אחדים אשר בידם נִתַּן גורלי בשנים המאושרות ההן. ולא אוכל לתאר בעט אמת מה הרגשתי אז; אך מעט התענגתי על דבריהם אף כי דברו אתי באהבה ושלום, יען כי ראיתי סביבי צאן קרשים כאז כן עתה ירעו רוח, ועל לבי עלה הרעיון: מי יודע כמה כשרונות יעלו פה בתהו? לו לקחו את הציצים האלה ממקומם ויציגום לעין השמש המחמם והמחיה כל, כי עתה נתפתחו בשלל צבעים ושושנת יעקב היתה למשוש עולם ולגאון כל דור! — ופה? — אחוז בסבך רעיונות כאלה עזבתי מקומות שעשועי (?!) מלפנים ובלכתי ברחובות העיר ההומיה ההיא ראיתי בה אך תנועה נצחית ולא יכולתי לדעת תכלית כל התנועה ההיא, ורבים מהמתנועעים לא ידעו גם הם: מה ולאן שואפת תנועתם. — — —

113.

[להנ"ל] ט"ז מנחם אב, תרמ"ד. ראדושקאוויץ.

— — — אודיעך כי המקרה הזה יאחז בעקב מקרים אחרים אשר יבואו לרגלו, כי לפי פקודת הרופא עלי לשבת עוד בערי הפרזות יותר מחודש ימים ולהתנהג כאשר צוני וא"כ נאלץ אהיה לעבור מועד ימי המסה בחודש אויגוסט, והלמודים יהיו עוד עלי למשא. אך מה אוכל לעשות ובשבתי בעיר מולדתי לא אוכל לסור ממצותיו ימין ושמאל, ולכן אענה: „גם זו לטובה“! — — —

יהודה ליב גארדאן בברכת החג ובעזבי ביתו נתן לי למזכרת אספת כל שיריו בארבעה חלקים שיצאו לאור מחדש. — — —

111.

[לה' ש. ציון] כ"ד תמוז תרמ"ד, דרוסקאוויץ.

— — — מה רב העונג אשר מלא אז כל חדרי לבבינו עד אפס מקום! מה רבה הפאעזיע אשר שררה בכל רגע מרגעי הלילה ההוא, ומה רב טוב לב התולדה, אשר האירה פניה אלינו ותשלח את הירח הנעים ללכת אתנו על דרכינו ולהשביע בצחצחות קווי נפשנו! עבי ספיר השתעשעו במרומי תכלת הרקיע כלהקת יונים מעופפים, ואגן הסהר נשקף בהדרו בינימו וישפוך אור יקרות על עצי הדרך העומדים כרפאים ובני ענק ומתלחשים יחדיו לקול הרוח שיפוח, ותחתיהם יוצע צל על חלקת הדרך. והצל הרך והנעים הזה חבק גם הוא אותנו לפעמים בזרועות אהבה. הדומיה שררה בכל אפסים למען לא תפריע קול הנאהבים והנעימים טרם הפרדם. ישבנו יחדיו ונשוחח יחדיו וכה הוסיפו לבבינו להתלכד יחדיו עד כי בא הרגע אשר הפריד בינינו, וישאך על כנפי קיטור ורוח. אך מה הוא קיטור ורוח, מה המה מרחק ועת מול אהבת לב ורוח? ותמיד אשוב לקרא דברי שירי כאשר קראתי כבר:

אִם קִיטוֹר וָרוּחַ אוֹתְךָ יִשָּׂאוּ,
אִם הָרֵי בָתֶר יַפְרִידוּ בֵינֵינוּ:
אַרְצֵנוּ לִגְזָרִים עוֹד לֹא קָרָעוּ,
עוֹד אֶרֶץ אַחַת תַּחַת רַגְלֵינוּ!

אם יוכל כח העלעקטרי לרוץ מקצה ארץ עד קצהו מי זה יעצור גם בעד כח האהבה לבלי שבות מפעלותיו גם בהשנות העת והמרחק בין הנאהבים והנעימים? — — —

112.

[להנ"ל] ח' מנחם אב, תרמ"ד. דרוסקאוויץ

— — — ידיד יקר! לשוא הפחדתני כי תדבר אתי משפטים על אשר לא הרביתי לדבר גבוהה על עיר מינסק. הן אמנם כי זכרונות יקרים שמה יקננו בראש כל פנה ועל כל חומה גבוהה, גם הדומן והרפש יביעו לי חידות מני קדם; חידות — כי אמנם חידה היא: איככה יוכלו אנשים לחבק אשפתות ולהתגלגל תחת שואה בחפץ לב? ונפלאת היא עוד יותר: איככה יוכלו אנשים הולכי על שתים הסובבים אותם לעזבם תחתם טבועים בבוץ מבלי להושיט למו יד עזרה ולהוציאם לאור? אך גם המושיעים האלה טבועים ביון מצולת רפש הלב והרגש. מה אומר ומה אדבר? מלבד זכרונות אחדים ונער יכתבם לא יביאו לי כל יתר הזכרונות לא נוחם ולא עונג. הן זה כבר השמעתיך דעתי, כי נעים לו לאדם להעלות על לבו

כה ממאומה, ולכן טוב היה לו הסכמנו גם אנחנו להקדיש פרי הספר לבית המדרש, ואז בלי ספק נתנו על כל ההוצאות. אך חברי לא יאבו גם לשמוע מזה מאומה, ולדעתם טוב יותר לחדול מלשוב אחור מחפצם ורצונם, ואולי הצדק אתם; כי אז הן נעבוד עבודתנו לא ע"י נטיה טבעית וחפץ לב, כי אם למטרה אשר לא כל אחד מאתנו מוקיר אותה. מלבד כל אלה תתפרד מעט, מעט האחדות השוררת בינינו, כי אחדים אמרו שיהיה איזה איש ערב בדבר, כי עמלם לא יעלה בתהו וכי יודפס בלי ספק. ומי זה יוכל להיות ערב בדבר אחרי כי עוד לא הביאו כל פרי בעמלם, ועוד לא פתח הסמדר. הנה כי כן הדברים עתה, ועוד לא אדע מה יהיה סוף הדברים. ולכן כעת אל תוסיפו לשלוח לי ספרים, ואת אשר קבלתי אביא ברצות ה׳ בשובי אליכם, כי עוד כחדש ימים אתמהמה בפה. —

עתה אודיע לכם כי שלחתי לה׳ נ. סאקלאוו ציור לשער להלות והמאסף אשר יוציא לאור, ומסתמא יבירהו לטוב, לעשות מכנו פתוח־עץ ולהדפיסו. גם שלחתי לו תולדות הצַיָר הפראפפיסאר אפפענהַיים, וענה לי כי מאד מצאה חן בעיניו וידפיסֶהָ. — — —

108.

[להנ"ל] ר"ח סיון, ת"ס"ד. פעטערבורג.

— — — ע"ד הריסת מחשבותי להוציא לאור תולדות מינטיפיורי לא אצטער, יען כי לא אועיל מאומה, רק גם אתם אל תשיתו לב לזה. לחנם הטרחתי גם אתכם לשלוח לי ספרים, ואתכם הסליחה. מחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה. אולי בימים יבואו כאשר אגיע בעצמי לתור האדם המעלה במטרתי אז יצלח יותר בידי להוציא מחשבות נעלות כאלה לאור עולם. כי חוק שמתי לי וההרגל נעשה טבע: לבלי לשוב אחור אם לא יצלח חפצי בידי פעם אחת, ולכן לא יפול עלי לבי אף כי הפעם עלה חפצי בתהו. — — —

109.

[להנ"ל] ט"ו סיון, תרס"ד. פ"ב.

— — — ביום אתמול נגמרו כל העקזאַמענים אשר הצלחתי עליהם, מלבד הנשאר לי להכין לימי המסה בחודש אוגוסט, והנני עתה חפשי. גם עבור מלאכתי בהעקזאַמען האחרון השגתי נומר טוב, № 3. והנומ׳ הזה ישאר אצלי עד השנה הבאה בחודש סענטיאבר בשובנו למלאכתנו. עתה כל מחשבותי רק להחיש פעמי אליכם. — — —

110.

[להנ"ל] י"ח סיון, תרס"ד, פ"ב.

— — — ביום הראשון של חג השבועות הלכתי לברך את המשורר ר׳

107.

[להנ"ל] י"ט אייר, תרמ"ד. פעטערבורג.

הורים יקרים! ביום ו' העבר קבלתי מכתבכם בצירוף מכתב ידידנו ה' שיינהויז גם את הס' „משה וירושלים". וסלחו נא לי כי לא עניתי לכם עד היום. הנו את תודתי לשולח הספר, ויהיה בשלימות. אך בנוגע לעיקר הדבר עלי להודיע לכם כי החלותי לפסות על שתי השעיפים אם יצלח בידינו להוציא הדבר לאור, מפני כמה סבות. ראשית: זה כחודש ימים אנחנו מתעסקים לעמוד על הבחינות בהאקאדעמיע אשר תחילנה בחמשה עשר לחדש מאי וימשכו עד הראשון לחדש יוני. ולכן כל אחד מאתנו טרוד עתה בלמודים הנפסלים בלינה. וגם אני עד עתה עוד לא כתבתי מאומה מן התולדה של ה' מונטיפיורי הי"ו, רק קבצתי את כל הנחוץ לזה וקראתי אותם. והנה מצדי בכל זאת לא היה עכוב, אך העיקר כי בראשית הודש יוני יסע כל אחד מאתנו לבית אבותיו ואז הן תתפרד החבילה; ובשובנו בחודש אויגוסט אז לא תספיק לנו העת להדפיס עד חג היובל שנית: מסופק אנכי אם נמצא מוצא לכסף להוצאת ההדפסה; ואף כי מראשית הייתי בטוח כי הגבירים בפה לא יחדלו לתת ע"ז ליום חג היובל הגדול, כדברי ארז, אך עתה נשתנו הדעות מכל וכל. והסבה לזה אודיעכם כי בימים האלה היתה אספה גדולה אצל ה' קויפמאן ע"ד חג היובל של מונטיפיורי, ושם נקבצו באו כל גדולי העיר וחכמיה. ואחרי אשר נשאו ונתנו במה לכבד שם מונטיפיורי ולהראות לו אות תודה בשם כל בני ישראל ברוסיא, נמנו וגמרו להקים בית מדרש תורה גדול, בשם „ישיבה כוללת ברוסיא" ע"ש מונטיפיורי. ובקרוב ידפיסו ההודעה הזאת במכתבי עתים ויבקשו את כל החברות בערי המדינה הנוסדות לכבוד לשם מונטיפיורי להתאחד עמהם בדבר הזה, ולקבץ נדבות רבות ליסוד הבית הגדול הזה. ופה כבר יש ע"ז יותר משלש מאות אלפים רו"כ. הרעיון ליסד בית מדרש לרבנים גדול ברוסיא לא חדש הוא, וזה כשלש שנים אשר ה' קויפמאן מתעסק בו. כידוע לכם. ועתה מצא רק יתד להלות עליו את רצונו וסבה להוציא חפצו זה לפעולת ידים ע"י חג היובל של מונטיפיורי (כאשר אמר לי בעצמו), ואחרי אשר בביתו היתה האספה לא שָׁנו אחרי דבריו וכנראה יקימו את הרעיון הזה. יהיה איך שיהיה הנה חפץ ישוב ארץ ישראל, אשר הלך עד עתה שלוב זרוע עם חפץ הכבוד והתפארת ביום חג היובל, נתפרד עתה ממנו ותחתיו בא חפץ אחר: לרומם קרן התורה והחכמה בארצנו. ובלי ספק ילכו כל הנחלים של הנדבות בעיר המלוכה אל הים הזה הדורש כסף תועפות (אף כי מסופק אנכי אם תתאחדנה החברות בערי המדינה אל הם, כי שם הכה רעיון ישוב א"י שורש עמוק כבר ולא יעזבוהו), ואז אין תקוה כי יתנו הגבירים בפה כסף על הוצאת הדפוס. והנה כמצאני לעצמי אורה כי טובה

אוהבי תהפוכות ומדנים, אשר עינם צרה בכבוד חבריהם. אך נקיה כי יצלח בכל זאת בידינו להפיק חפצנו ולהוציא מחשבתנו לאור. — — —

— — — עתה, הורים נעימים, אשאל מכם עצה בענין אחד, והוא: הסטודענט ווייסענטהאל הודיע לי בפה בשם דורו, כי יש את נפשם לתת לי מלאכה לימי הקיץ הבע״ל לעשות ארבעה עשר ציורים לבית תפלת הנוצרים הקטולים, ויש ע״ז שכר קצוב שתי מאות וחמשים רו״כ. ואף כי השכר מצער מאד לעמת מספר הציורים, אך אין לדקדק במלאכתם להדרם ולפארם, כי אם לעשותם במלאכה פשוטה, ויודע אנכי כי הייתי יכול לעשותם במשך שני חדשים או מעט יותר, וההוצאות על הבד והצבעים וכל הנצרך לזה היו עולים מארבעים עד חמשים רו״כ. ובין כה וכה הייתי משתכר כשתי מאות רו״כ בקיץ הבע״ל, גם אמר לי ווייסענטהאל כי אפשר עוד יוסיפו כחמשים רו״כ, והנה צַיָר אחר לא היה רוצה בכל זאת לעבוד בעבור המחיר הזה, אך אצלי הן חשבון אחר, כי מלבד זאת אהיה בעיר מולדתי, ולא אוציא ע״ז הוצאות רבות, גם כי לכבוד יהיה מן כל הנוצרים ושם עולם. אך העיקר אפחד אולי ידברו עתק עלי בעיר מולדתי ע״י זאת, והצדיקים הרואים קיסם בעיני חביריהם ואינם רואים קורה בעיניהם, הצדיקים ההם יאריכו עלי לשון, כי אֲצַיֵר צלמים וכדומה; וביותר אפחד לעלות על לשון הנשים הצנועות מחפשות חטאים, אף כי כל אחד יודע, כי חרשים ואמנים יהודים לא יחדלו לבנות בתי תפלה לנוצרים וכדומה; בכל זאת הדבר מוטל אצלי בספק ועוד לא עניתי לו בהחלט עד אשר אשמע לעצתכם. כי אתם תדעו יותר ממני אולי פחד שוא אפחד ואיש לא ידבר עלי רע. — — —

105.

[לה׳ ל. שיינהויז] כ״ה ניסן, תרמ״ד פעטערבורג.

— — — ע״ד הענין בכלל רעיון „ישוב ארץ ישראל״ רבות יכולתי לדבר עמך, אך אקוה בקיץ הבע״ל לשבוע שמחות את פניך. אמנם רע כי אינני מן הנוטים לקצה האחרון הבונים מגדלים באויר, כמו ה׳ ליל ענבליום בספרו הרוסי, ואתו רבים מן הצעירים תלמידי בתי ומה״ש למדעים. — — —

106.

[להוריו] ב׳ אייר, תרמ״ד. פעטערבורג.

— — — נודעתי להמשורר יהודה ליב גארדאן. וגם הוא יודע ע״ד תולדות משה והציורים ויבטיח להועיל בכל מה שיוכל. את הס׳ משה וירושלים תשלח נא קרייץ־באנד, כי לא מצאתיו בפה. ואת הס׳ יהודית אבקש מווארשא כי ישלחו לי. ואמנם מעטים מאד ספרי עברית באוצר הספרים אשר בבית הכנסת בפה. וספרי אשכנז השגתי ככל אשר מצאתי. — — —

לחיי השר נ"י ואז אקוה כי כל איש המכיר ערך הדבר הזה לא יחדל מלשלות כל מה שיוכל, ובינתו אחרי אשר נשיב לו כל דבר בלי מגרעת; אקוה עוד לדבר אודות זאת עם ה' קויפמאן. —

ה' ארז בקש ממני לכתוב לפעמים בהמליץ. כן בקש ממני למסור לידו את מאמרי „העינים", ואחרי אשר אין עתותי בידי לכתוב אותו מחדש לכן אם תחפצו תשלחו לי מה ששלחתי אליכם ביחד עם יתר הדברים אשר תשלחו. וכפי חפצכם תעשו.

102.

[להנ"ל] ט"ג ניסן, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — בשבוע העבר שלחתי אליכם מכתב חתום והודעתי לכם מן הרעיון החדש אשר עלה בלבבי ואשר מצא לו נתיבות בלב חֲבֵרַי, ועתה אוריע לכם כי ה' צעדערבוים הואיל לתת לי מן הנמצא בידו תמונות אחדות וספר אחד הנוגעים לתולדות מונטיפיורי. כן נתן לי מכתב אל הד"ר הרכבי, אשר קבלני באהבה ויבטיח להיות מן העוזרים, ואקוה כי ברצות ה' דרכנו והאחדות תאמץ לבבנו אז נגיע אל מטרתנו, לכבוד השר הישיש יחי' ולכבוד תלמידי האקאדעמיא. מסרתי מודעה אודות זאת בהמליץ והבטיח להדפיס. ומה שבקשתי לשלוח מן הספרים מסתמא תשלחו. — — —

103.

[להנ"ל] ד' דחוה"ם פסח, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — וע"ד הביאָגראפיע של סיר משה מונטיפיורי נ"י אודיע לכם כי הייתי אצל ד"ר הרכבי והוא מצא לפני מקורים רבים בספרים ובמכ"ע המדברים מדברי ימי השר יחי' וגם ה' קויפמאן הכיר לטוב את הרעיון הזה, ויתן לי מכתב אל הד"ר דראַבקין, כי יתן לי לביתי את כל הספרים אשר אבחור מן אוצר הספרים (ביבליאטעק) אשר אצל בית הכנסת בפה. גם ה' צעדערבוים נתן לי דברים אחדים. ולכן אקוה כי אשיג בפה את הספרים הדרושים לי, אך את הספר חמת דמשק אשר לא מצאתי עד הנה באוצר הספרים מצאתיו עתה אצל ה' קויפמאן, והנהו ת"י ולמותר לי לשלחו. אמנם אשר שלחת את האֹרֵחַ והמסע למאראקקא ע"ז אודך מאד, כי לא מצאתים בפה. כן אשר כתבת לי מס' שארית ישראל כמעט למותר כי כ"ז נמצא בחמת דמשק. אך אודך גם ע"ז, ואעשה בעצתך לבקש ס' „מושב ירושלים". — — —

104.

[להנ"ל] כ"ה ניסן, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — לוא רק תוסיף האחדות לשכון בין תלמידי האקאדעמיא כי אז נגיע אל מטרתנו בתכלית השלמות; אך יש אחרים כשאור שבעיסה

שקצרו אחרים ולקצר בטה שהאריכו. כמו כל מה שכתב ה׳ סאקאלאוו ב„הצפירה״ ע״ד מצב ב״י באנגליא מאז ועד היום וכל עניני הפאליטיק הם למותר לנו, וטוב יותר לכתוב באר היטב מפעלות האדם הגדול הזה וכל מסעותיו הנעימים לקוראים. ואודות הענין הזה הייתי אצל צעדערבוים ויקבלני באהבה ודברתי אתו כל הערב כארבע שעות. והוא מלא שמחה מן הרעיון הזה ויבטיח לעשות לטובתו כל מה שיוכל, ובדבר הוצאות ההדפסה אמר כי אף אם תעלינה ההוצאות עד לשני אלפים רו״כ (כי בחפצו להדפים על ניר יקר עקזעמפליארים רבים מאד), בכל זאת בטוח הוא כי הריוח יהיה כמה פעמים ככה, ואם רק יהיה כל דבר נגמר, התולדה כתובה והציורים עשוים — אז בטוח הוא כי הגבירים יתנו על הוצאות ההדפסה ולא יתנו לחבור כזה לבלי ראות אור. כן הבטיח לדבר עם אחדים היכולים להועיל לנו בדבר העתקת הציורים במספר רב וכדומה. רק צר לנו כי לא עלה הרעיון הזה כבר, יען כי עתה נשארה עת מעטה עד חג היובל, כי לערך בחודש אלול כבר עלינו להוציא לאור את החוברת הזאת ולכן נהיה מוכרחים למהר במלאכה. אמנם העכוב היותר גדול הוא כי אין לנו חומר לבנות ממנו את הבנין הזה, היינו: נחוצים לנו ציורים ותמונות פני כל האנשים אשר נסעו אתו במסעותיו וספרים רבים אשר נכתבו אודותיו להוציא מכל אלה את הנחוץ לנו. וכל הדברים האלה נחוצים לנו באיזה עקזעמפליארים, למען אשר נוכל לתת לכל העוסקים בזה למקרא כל דברי ימי חייו, אשר בלעדם לא יוכל להוציא מחשבותיו בציור. לכן אהלה פניך, אבי, לשלוח לי את הספר „נסיעת מונטיפיורי למאראקקא״ בזשארגאָן שיש אצלנו, כן את הספר „חמת דמשק״ מאת מרדכי אהרן גינצבורג, כן אולי תוכל להשיג ספר „אֹרַח״ (לא אדע שם המחבר) ע״ד נסיעת מונטיפיורי לרוסיא ושבתו בווילנא. ובכלל כל מה שתוכל לשאל מהנוגע לדברי ימי חייו, ואחרי כן אשיב כל דבר בתודה. כן תבקש מאת ידידנו ה׳ אברהם סאכאר כי יואיל לשלוח מאת הנמצא אתו תמונות פאטאגראפיות של מונטיפיורי, ד״ר לעווי, קרעמיא, וכדומה הנוגעות לנו, ואשיבן אליו נקיות בלי כל פגם. אף כי אשיג גם בפה איזה ספרים ותמונות, אך לא למותר יהיה אם יהיה יותר. את כל אלה תוכל לשלוח ע״י הסטודענט Вейхенталь אם רק יסע בקרוב לפה. אולם אם עוד יתמהמה שם זמן רב אז תשלח על ידי פאסט. ואף כי העסק הזה יפריעני ממלאכתי איזה עת, אך כבר אמרו חז״ל „במקום שאין אנשים השתדל להיות איש״ והדבר הזה, אם רק יתן ה׳ כי יצא לאור כאשר נקוה, אז מלבד טובת הכלל יהיה עוד לכבוד לכל תלמידי האקאדעמיא היהודים. והוא דבר שהזמן גרמא ואין באפשרות להניחו לעת אחרת. ואחרי אשר כבר גמרנו בדעתנו לגשת אל המלאכה עלינו להשתדל לגמור אותה בכי טוב, ולא להשאר על אם הדרך. — אקוה לתת מודעה בהמליץ ולבקש מכל איש לשלוח להרעדאקציע מכל הנמצא אתו ציורים ותמונות הנוגעים

קויפמאן היה. בכלל הוא עתה מן הראשונים המתעסקים בזה לטובת ישראל, וזה ישים לו כבוד. — — —

101

[להוריו] ט' ניסן, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — עתה אני עורך אליכם מכתבי זה להודיעכם חדשה אחת אשר נהיתה אצל תלמידי האקאדעמיא היהודים ואשר אני גרמתי לזה. והיא: אחרי אשר קראתי במכ"ע כי החברה „אוהבי ציון" בו א־שא הדפיסה תמונת פני משה מונטיפיורי ברוב פאר והדר (את התמונה הזאת ראיתי ולא הפיקה ממני רצון והפריזו על המדה בשבחה במכ"ע. והתמונה אשר נקוה להדפיס במחברתנו תהיה טובה ממנה) והשכר ממנה הקדישו לטובת ישוב ארץ ישראל, עלה רעיון בלבבי לעורר את תלמידי האקאדעמיא היהודים לעשות גם הם מה ליום חג היובל הגדול, בעת מלאת מאה שנה לחיי השר הצדיק הגדול משה מונטיפיורי, אחרי כי בעניני ציורים הן יתר שאת להם על איזה צַיָּרים בווארשא, ואחרי אשר מרכז הציור הוא פ"ב. ולכן עלה בדעתי להוציא לאור תולדות חיי השר יחי' בשפת קודש עם ציורים (אילליוסטראַציאָן) להיות חבור יפה אף נעים ולהדפיסו ליום חג היובל בהודש חשון הבע"ל והשכר ממנו נקדיש ג"כ לטובת עניי בני ישראל על אדמת הקודש, לתמוך בימינם שם למען יוכלו לעבוד אדמתם ולמצא מחיה. ואחרי אשר המטרה נכבדה, גם אחרי אשר כל איש ישראל בכל קצוי ארץ מלא אהבה וברכה לשם השר משה מונטיפיורי, לכן בלי ספק ירבו אז הקונים חבור נחמד כזה ויביא שכר רב. כבד היה עלי הדבר לעורר את תלמידי האקאדעמיא לדבר הנכבד הזה, כי מאז איש לעברו הענו ואין אהדות ושלום ביניהם, ואחדים לא ידעו עד כה מכל הנוגע ליהודים וליהדות; אך בכל זאת הצליח בידי לעוררם לדבר מצוה זאת, וביותר את המצוינים בהאקאדעמיא (כי לא כולם מוכשרים להביא תועלת בחבור כזה) ועתה כולנו בנפש אחת ובדעה אחת מתאמצים להגיע אל מחוז חפצנו ולהוציא לאור החבור הזה, וחדשה תהיה בשפת קודש בהיות הספר עם ציורים ממפעלות השר מונטיפיורי אשר ינעם לכל איש ישראל להביט עליהם. מובן מאליו כי מלאכת כתיבת תולדות ימי חייו קבלתי עלי, כי זולתי אין בהאקאדעמיא מי שיכתוב בשפת עבר. ואנחנו חפצים כי כל החבור יהיה יליד תלמידי האקאדעמיא ולא יתערב זר בתוכנו, ונקריב עקזעמפליאר אחד מהודר לכבוד השר לאות תודה ואהבה מאת תלמידי האקאדעמיא העברים. ידעתי כי מלאכה כבדה עמסתי עלי, אך אקוה לאל כי יצליח בידי להוציא מתחת ידי דבר מתוקן, ושם השר יאמץ כחי להחל ולכלה מלאכתי. ואף כי יש דברי ימי חייו באיזה ספרים. וכן כתב ה' סאקאלאוו בהצפירה תולדות מונטיפיורי, אבל כולם לא יצלחו לנו, כי עלינו לבתוב תולדות ימי חייו שתתאמנה עם הציורים, ולהאריך במקום

לבבי, אך טרם אוציאן חוצה על הגליון עלי לשקלן בשקול הדעת לראות אם הוכלנה לצאת לפעולת ידים. לוא הייתי חפשי מכל מלאכה ועבודה, כי עתה אחרת דברתי עם בת שירתי, אבל עתה זנחתיה, כי אדם אנכי ולא אוכל למלאות כל רעיוני רוחי כאחד. ובעת אשר אני לומד אז לא אציר, ובעת אשר אציר אז לא אשיר בשירים, ובעת אשיר אז עלי לעזוב גם הלמודים גם הכמת הציור. ומה אוכל עשה? תקותי רק כי בכלותי חוק למודי באקאדעמיא אז אמלא את אשר יחסר לי עתה. — — —

100.

[לה׳ ש. ציון] כ"ח אדר, תרס"ר. פעטערבורג.

— — — בכלל צר לי לראות כי עוד בני עמנו דורשים מכל חכמה ומדע וכשרון רק טובת עצמם, וכל דבר אשר לא יביא להם תועלת מצד הלאום והיהדות (אף כי מועיל הוא מצד השכל האנושי) יחשבוהו למותר. הן יכולתי לשאול: האם רבות כתב שיללער מחיי הלאום האשכנזי בכל ספריו? הן רוב ספריו ושיריו לקוחים מחיי עם אחר, ובכל זאת מי יפגום עבור זאת בכבודו? וזשוקאָווסקי הרוססי שאב רק ממעיני משוררי עם אחר, ובכל זאת מי יאמר כי לא משורר רוסי הוא? בלי ספק פושקין נעלה עליו, אך הן לא כל איש זוכה לעטרה כזאת? יש רגעים אשר המשורר בעצמו ירגיש כי טוב לו ללכת בדרך אחרת, אך אין אונים הוא לשנות את כשרונו והלך רוחו. בעת אשר בלב היינע נתעורר רגש הלאום, מקור מוצאו, אז יכל לקרא: סורו ממני, שירי רומא! תנו לי כנור דוד ובשם הללויה אשפוך לב ונפש! אמנם לכו וראו: הרבים הם שירי הללויה אצלו? האם לא שב עוד לשיר לכבוד... לכבוד חזיוני רוחו? — — —

— — — בלי ספק קראת במכ"ע „המליץ" „ויידישעס פאָלקס־בלאַטט" ע"ד החג אשר חגגו פה בשושן־פורים, וגם אני הייתי שם. ומחזה גדול ונכבד כזה עוד לא ראיתי, כי היה חג יהודים במלא מובן המלה, וכל תלמידי בתי המדרש הגבוהים והאוניווערזיטעט התאחדו כאחים לטובת ישוב ארץ ישראל. כל הנאספים מלאו רגשי לאום ויהדות, ובעליצות נפש שמעו שירי פרוג ושירי י"ל גארדאן, ובקול הידד ובים! הרעישו כל פנות הבית. המשוררים גארדאן ופרוג יצאו על הבמה פעמים רבות לעליצות רוח כל הנאספים אשר הנחילום כבוד רב. בעת המחולות נאספו הסטודענטין לאולם אחר, וישירו שירי־לאום בשפת עבר ושוארגאן, ועל כפים נשאו את הארטיסטים וישקו אותם, ולעליצות רוחם לא היה קצה, ויעלו את ציון על ראש שמחתם, ויקראו: יחי היהדות והאחדות! ששון נפש היה לראות אספת עברים גדולה כזאת לתכלית קדושה, וסדר ומשטר שררו מתחלה ועד סוף, וכולם שבו לביתם שמחים וטובי לב כי אות לטובה ראו ותקוות לימים יוצרו. הגבירים אמנם לא היו שם, אך ה׳

בלב בני עמנו רגש האהבה להחכמות היפות, להפיץ הידיעות האלה ברבים, ואמנם רבים, רבים מאתנו, אשר לא ידעו עוד מאומה מחכמת הציור, לא יבינו מאומה לא מטרת מאמרי „העינים" ולא תכונתו. אולי צדקו, כי עוד לא הספיקה השעה לדבר על אודות ענינים כאלה, וטרם זה עלינו להפיץ דעת החכמות היפות ע"י מאמרים קלים, וביותר להוכיח כי הדבר נוגע גם לנו. כי עוד לא חדלו בני עמנו לבקש בכל דבר תועלת גשמית וביותר תועלת לאומית, מבלי דעת כי הישראלי הן אדם הוא, ובאשר הוא אדם בעל שכל וכשרון עליו לאהוב כל החכמות והמדעים, גם אם אין להם סמך וסעד בלאום הישראלי. באשר הוא אדם בעל נפש עדינה עליו לדעת גם מן היופי והנועם, לראות פלאות הבריאה ומפעלות האדם גם בארץ, לא רק בשמים. והנה „הצפירה" מצאה לה עתה מהלכים ביותר בין המון העם, ובאשר חז"ס לעת זקנתו אחז דרכו בדרך הקודש, לכן יאספו גם רבנים רבים את מכ"ע. ולצחוק היה לי פעמים רבות לקרות ב„הצופה" דברי אחד הדרשנים והמוכיחים כמו בערים הקטנות. ובאמת הן רבנים והמון העם יביטו בתמהון: מה ליופי ולנשגב במכ"ע עברי? הנכון לאדם להביט בעיני חברו ולשפוט על מזגו? הנכון להגיד לצעירי ימים כי יש בעינים יופי וקסם נפלא...? הנכון להביא לערה דברי המשוררים משירי־אהבים..? וכדומה. מסבה הזאת ישב חז"ס מדבריו ויפחד להביא דברים כאלה במכ"ע הקדוש. כי בהיותי בווארשא הגיד לי בעצמו כי מעת אשר פרצה המחלוקת בינו ובין מו"ל „השחר", מצא לו כשתי מאות קוראים מכת האורטודוקסים. מסבה הזאת יחדל ג"כ לדבר ע"ד ישוב ארץ ישראל בעת הזאת, טרם נשמע קול השופר הגדול להרותנו. — — —

98.

[להוריו] י"ב אדר, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — אצל ה' קויפמאן הייתי בימים האלה לפעמים לא רחוקות ויתיעץ עמי על אודות ענינים שונים, וכתבתי לו הקדמה לאספת חבורי המשורר יהודה ליב גארדאן אשר הוציאו לאור על חשבונם, ולא אדע אם ידפיסוה. כי גם הד"ר קאנטאָר ועוד כותבים כזאת ואחרי כן יבחרו. גם כתבתי לו מאמר ע"ד העתקת התלמוד לשפת צרפת אשר הוא עוסק בזה. — — —

— — — צר לי, כי ה' קויפמאן עומד מנגד לרעיון ישוב ארץ ישראל, תחת אשר הרעיון הזה מצא מסלות בלב כל גדולי עמנו וכל המשכילים. — — —

99.

[לה' ל. שיינהויז] י"ב אדר, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — דע נא, יקירי, כי מחשבות שונות תעלינה לפעמים גם על

95.

[לה' ש. ציז] כ"ט טבת, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — ראשית כל עלי להודיע לך, יקירי, כי כבר שבתי לאיתני הראשון, ולא ארגיש כל מכאוב. ומאד מאד אודך מקרב ולב על כי כה תקח חלק בצערי, ולכן עליך תהי החובה לקחת תמיד חלק בשמחותי אשר אקוה עוד להשיגן (אף אפס קציהן) בארצות החיים; אך בכל זאת עודני שותה בכל יום מי־מרפא כפי מצות הרופא, והשתיה כדת הזאת תתארך עוד כחודש ימים. הרופא שלי הוא בן ה' קויפמאן, אשר הייתי אצלו פעמים אחדות, ועצתו אמונה כי בראשית ימי האביב עלי החובה לנסוע לעיר מולדתי לשאוף בימי הקיץ רוח צח בחיק התולדה, ולא את האויר המשחת אשר בעיר הבירה. ולפי דבריו שגיתי גם אשר לא נסעתי בכל קיץ וקיץ עד עתה, כי רק האויר של פ"ב היה בעוכרי. ושמחתי על עצתו זאת, כי כדברים האלה ידבר עם אביו איש חסדי ואז לא יפריעני עוד מנסוע בקיץ הבא אי"ה, וכן דברתי עם ה' קויפמאן (אשר שב מנסיעותיו) והוא מספיק לי עתה די צרכי למען אוכל לקנות כל הנחוץ לי מבלי מעצור. ואמנם מרגיש אנכי כי המים המינעראליים האלה הם טובים לבריאותי. — — —

— — — ות"ל כי בכל ימי שבתי בפ"ב רק עתה דכאני מעט הקלימאט בפה, תחת אשר רבים לא יוכלו נשוא אותו אף ימים אחדים, ועתה כבר הנני כאחד האדם, ומיום ב' העבר החלותי ללכת להאקאדעמיא ללמוד ולעבור עבודתי מבלי מפריע. — — —

96.

[להנ"ל] ד' שבט, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — ידידי ש"צ כותב לי במכתבו כדברים האלה: „מאמרך לא יראה אור בהצפירה כדברי חז"ס אלי אמש, מאשר טוב הוא עד מאד ולא לישראל הוא, ולא רבים יבינוהו כי נשגב הוא". אנכי לא אצטער על כי לא ידפיס חז"ס את מאמרי, באשר יווע אנכי כי טוב הוא, ויבוא עתו לראות אור במכ"ע אחר. וברצות ה' דרכי אעש מטעמים עוד כאלה וכאלה, אשר לא יבושו גם להיות לספר מיוחד. אך נפלאתי על המשפט אשר חרץ חז"ס, כי אחרי אשר טוב הוא מאד לכן לא לישראל הוא! א"כ חלילה לישראל לאכול בשר ומטעמים כי טובים הם מאד, ורק לחם ובצלים יכלכלו קבתם. חלילה לישראל מרדוף אחר האשר כי טוב הוא מאד, ומקומו בשפל המדרגה אחורי התנור והכירים. משפט חרוץ! — — —

97.

[לה' ל. שיינהויז] ט"ז שבט, תרמ"ד, פ"ב.

— — — מטרת כל מאמרי ע"ד הכמת הציור וכרוטה הוא רק להעיר

הפרצוף" ובימים האלה אשלחנו ל„הצפירה". את המאמר הזה העתקתי מתורת הפראפעסור לאנדצערט המורה חכמת הנתות בהאקאדעמיא שלנו. ובלי ספק ידפיסוהו. — — —

92.

ה' החנוכה, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — אודות העקזאמענים בימים האלה עלי להודיעכם כי זה: כמבוא התקררתי ומצות הרופא חזקה עלי לבלי לכת להאקאדעמיא (כי הימים בפה עתה ימי קור וערפל כבד, שלג וגשם חליפות, ואויר כזה איננו טוב לבריאות האדם) ולבל אעמול הרבה במלאכתי. ולכן אני מוכרח עתה לשבת בביתי, ולא אעמוד בכל הבחינות (עקזאמען) אשר תהיינה בימים האלה. על שלשה העקזאמנים הראשונים הצלחתי, ואחרי כן חדלתי ללמוד ולנדד שנה מעיני בלילה כדרכנו תמיד לפני העקזאמנים, ושמירת הבריאות קודמת לכל דבר. ואת העקזאמענים אוכל למלא בחודש מאי הבע"ל, ובאופן האחרון בחודש אויגוסט הבע"ל. וזה הוא הסרון אשר יוכל להמנות ולהתמלא. אמנם אם אקלקל בריאותי אז יכבד אחרי כן לתקן את המעוות הזה. ועתה בהיותי זהיר, כבר הוטבה בריאותי וכמעט שבתי לאיתני והשעול עזבני. — — —

93.

[להנ"ל] ב"ו טבת, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — מצב בריאותי ת"ל עצהיו"ט. ה' קויפמאן הוסיף לי בימים האלה על פרסו למען אוכל לשוב לאיתני כבתחלה, לבלי לצמצם בהוצאות מחיתי. הלמודים בהאקאדעמיא החלו ביום ב' העבר. וביום ו' העבר הי' בהאקאדעמיא חג־ערב גדול בפני הפרעזידענט וולאדימיר. וביום 22 יאנואר יהי' עוד הפעם חג־ערב ואז נשיר יחד במקהלות, ולכן אנחנו מכינים את עצמנו עתה בערב אחרי עת הציור בהקלאססים, ולזה בא אלינו מורה אחד בחכמת הזמרה מאת המקהלה (хоръ) אשר בארמון המלך. — — —

94.

[להנ"ל] ב"ט טבת, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — עוד מיום ו' טבת, אשר שלחתי לכם מכתבי, שבתי לאיתני, וכאשר התחילו ביום ב' שבוע העבר הלמודים בהאקאדעמיא כבר החלותי ללכת וללמוד ולעשות ככל יתר התלמידים, וגם שכחתי את השעל אשר פגעני אז. ולראבון רוחי ראיתי כי מניהתכם נגזלה ולבבם הנגב יחרד לשלומי על בלי מה. — — —

תמונות מלכי רוסיא משוחות בששר, אשר התאמצו להגדיל את החכמות היפות ולהאדירן. ובתוך תעמוד תמונת יעקאטערינא השניה מאבן שיש ובידה המאניפעסט לבנין האקאדעמיא, כי היא יסדה וכללה את הבית הזה, ועל שלחן יקר בתיבת זכוכית מונח הספר הכולל בתוכו התקנות והמשפטים הערוכים מפיה אשר על פיהם תכונן האקאדעמיא. הספר רצוף זהב מחוץ ו־ הכמות הוא מאד. באמצע החדר אצל התמונה הזאת ערוכה במה למקרא החשבון השנתי. אל החדר הזה תובילנה שתי מעלות רחבות מן המבוא הראשי. ביום ד׳ נאיאבר התאספנו כולנו, מקבלי אותות הכבוד, ובינינו גם הזוכים באותות כבוד של זהב, בשעה העשירית בבקר; וחמשגיח על הקלאססים לבוש בבגדי יו״ט, הוביל אותנו בסדרים אל חדר־האספות, ולכל אחד מאתנו נתנו כסאות כבוד לשבת מטול המקום המיועד למושב הפרעזידענט. ואחרי אשר ישבנו כולנו על מקומותינו פתחו שערי הבית משלשה עברים ויבאו כל עדת הפראפעסורים והחרשים והצירים יושבי עיר המלוכה, ורבים משרי המלוכה, וכל הסופרים והמליצים, כולם לבושי מכלול, וחברים של האקאדעמיא (Почетные члены) וביניהם גראפים ובאראנים, ולכולם הראו את מקומם על כסאותיהם העומדים בחצי עגול. ואחרי כן באו כל תלמידי האקאדעמיא וימלאו את הבית סביב, סביב מפה אל פה. וההמון הלך הלך ורב עד השעה השתים עשרה. קול צלצל פעמון בשר כי הפרעזידענט בא אל האקאדעמיא במרכבת כבודו. ופתאום השלך הס, והקאנפערענץ־סעקרעטאר נתן אות אל להקת המנגנים מהצר המלכות, ויחצרו בחצוצרות ובכל כלי שיר, ולקול מנגינותיהם הופיע הוד כבוד אחי הקיסר בלבוש מלכות, בלוית הרעקטארים של האקאדעמיא אשר קבלו את פניו בבואו בשערי הבית ויובילוהו למקום כבודו. כל ההמון עמד על רגליו עד אשר לקח מקומו בראש האספה, ממול תמונת יעקאטערינא, ולפניו עמד שלחן ועל קערת כסף הזהירו המעדאילליות ולימינו ושמאלו ישבו שני הרעקטארים של האקאדעמיא, שניהם ישישים נכבדים בכל לבושי תפארתם ואותות כבודם. המנגנים החשו והקאנפערענץ־סעקרעטאר קרא מעל הספר חשבון מפעלי האקאדעמיא במשך השנה וכל השנויים אשר יצאו בה לפעלם, ובהזכירו שם הרעקטאר המנוח זקן אשר נפקד מאתנו בשנה הזאת, עמד הפרעזידענט ברגשי כבוד לזכרו ויקומו כולם איש ממקומו, עד כי שב וישב על מקומו. אחרי כן קרא שם איש ואיש הזוכים באותות כבוד וכל אחד נגש אל השולחן והפרעזידענט הושיט לו בידו אות כבודו, וכן קבלתי גם אנכי את המעדאיללע. הסדר הזה נמשך עד חצי השעה השנית ואז גמרו סדר הישיבה, והפתחים נפתחו לרוחה אל הגאללעריות. המנגנים הריעו שיר ולקולם עבר הפרעזידענט בכל חדרי האקאדעמיא לראות פרי הצירים והחרשים תלמידיה, ואחריו המון חוגג. ועד השעה הרביעית הטיבו נגן ובכל קצוי הבית הגדול אורה ושמחה. — — —

— — גם אודיעכם כי הכינותי מאמר חדש בשם „העינים וחכמת

90.

[להנ"ל] ח' אלול תרמ"ג. פעטערבורג

— — — ביום אתמול גמרתי את העקזאמען האחרון. ביום ו' העבר, וביום ב' העבר וגם ביום אתמול היו עקזאמענים שונים והצלחתי על כולם. — — —

91.

[להנ"ל] כ"ד מרחשון, תרמ"ד. פעטערבורג.

— — — אבוא הפעם לתאר לפניכם בעטי את החג־השנתי מן האקאדעמיא. אם אמנם כי לא הפעם הראשונה תחוג האקאדעמיא את חגה, אך עד היום לא נגע אלי כבשנה הזאת, אשר גם אני הייתי מן הנהנים מזיו כבוד החג ומיקר תפארת גדולתו, אשר לא נהיה ולא יהיה כמוהו בשארי בתי המדרש הגבוהים. כי האקאדעמיא מלבד כי עומדת היא תחת השגחת אחי הקיסר הידוע למלומד וחכם, ויודע לכלכל משרתו שתהא תפארת לכבודו הרם, עוד היא עוֹלָה על כל בתי המדרש, כי מקדש החכמות היפות היא (דער שיינען קינסטע) אשר בכללן הן: מלאכת הבנין (Архитектура) חכמת־הציור (Живопись), ויצירת־פסל (Скульптура), וכל אחת מן החכמות היפות הללו פזרה מלא חפנים הוד והדר בכל עבר ופנה, ועל תפארת הבנין והדר חדרי האקאדעמיא הנפלאים שתו עוד הנה נוספות מפרי כפיהן ותיצקנה רוח חן ויופי על כל אפסים, המלאים יצורי בחירי הרוח וחכמי החרשים; ועיני כל באי הַבַּיִת הגדול הזה לא תשבענה מראות כל יפעתו וכבוד עשרו בציורים ותמונות שיש, וכל מורשי לבבו ירתשו כי בא אל היכל החכמה פנימה. אך ביתר ימי השנה לא יפתחו כל חדרי האקאדעמיא וכל הגאַללעריות, רק אחדים מהם, אשר גם המה יעירו רגשי תמהון בלב באי שעריהם. אולם ביום הזה הדלתות נפתחות לרוחה וכל היציעות והתאים הנשאים והרוממים יבואו בעדי עדיים וַיְמַלְאוּ בפרי תוצאות תלמידי האקאדעמיא במשך השנה (האקאדעממיא תספור שנתיה לא לפי מנין האזרחים, כי אם מיום 4 עד יום 4 לחדש נאיאבר). מכל אלה נקל להבין, כי לשוא יעמלו יתר בתי המדרש לפאר חגיהם כהאקאדעמיא המלאה פאר גם תמיד; גם מי עוד ידע לברא כל יופי ויפעה כַּהַצַּיָּרִים, כהני אלהי היופי והנשגב?

מן כל חדרי האקאדעמיא הכי נכבד הוא חדר־האספות (קאנפערענץ־זאַלל) ונקרא גם בשם „החדר־העגול" — כי עגול הוא כִּפָּתוֹ רמה ונשאה מאד — ונשקף אל פני הנהר הגדול, נהר נעווא. חלונותיו שקופים ורמים ואטומים ביריעות משי ועליהן מצוירות תשע האחיות הנודעות בשם „מוזען" המושלות על תשע החכמות והלמודים. וקרני השמש תפזנה בעברן מבעד להיריעות האלה ותמלאנה את הבית אור יקרות וצבע רקמתים. סביב סביב תראינה

בלבבי, כי אם גם עליך יסבו דברי פושקין. גם אתה כההר תענה בקול לקול האהבה בהדר. — — —

— — — ורק שתומי עינים ואטומי לב לא יענו לקול המשורר, כאשר גם ההרים והגבעות, העצים ושיח השדה לא יענו לקול ההד. ההד הוא רוח החיים והמה נעדרי־חיים. כן גם המשורר הוא רוח החיים בתבל ויענה בהד־האהבה לקול לב טהיר, ורק אנשים חסרי־רגש ונעדרי חיים יעמדו מנגד ולא יושיטו לו יד אהבה, ואמנם לב רגש לא יאבד טובה הרבה אם גם חיים־מתים כאלה לא יערכוהו... אמנם אשרי האיש אם קול לבבו ימצא מסלות ללב טהור, אז יענה ההד בהוד והדר, וברבות הימים יתלכדו הקילות האלה למנגינות־נועם על מיתרי כנור האהבה, מנגינות־שמים אשר רק שרפי־יה ינצחו בהן למלך הכבוד, ואשר רק יודעי אהבה יאזינון ויבינון... וכל ההמון הזה ההולך וסוער סביבנו עד נצח לא ישמע אף שמץ מנהם, ומעטים מאד יחידי סגולה אשר נפשותיהם תשאפנה מרום ושמה ימצאו מקור כל עונג, חלף תענוגי החיים אשר בעפר יסודם, הנשארים למבקשי חיים בחיי־ארץ. — — —

— — — מה שלומך, ידידי? ומה העיר אשר אתה יושב בה? מה יספרו לך זקני הטבע ואלי היער המתלחשים בסוד שיח? ומה תשמיעך המית גלי הים אשר שיבה חופפת עליו? מה האנשים אשר ביניהם תתהלך, ומה המה הפרחים ופרי עדנים אשר תקטוף בפרדס הספרות וגן המדעים? — — —

88.

[להנ"ל] ח' אב, תרמ"ג, ראדושקאוויץ.

— — — בעיר העליזה ווארשא שבעתי ענג ונעם חדשים לרגעים — — —

— — — ראיתי כל שכיות החמדה אשר בהם תתפאר בירת פולין, ועיני לא שבעו לראות הדר היכל ה' החדש הבנוי לתלפיות, ועבודת־אל אשר בקודש יסודתה והוד והדר שוו עליה. להקת מנגנים בכלי שיר הנעימו מנגינותיהם בבקר בבקר, ואזני הקשיבון בצאתי לשוח לשאוף רוח צח בין שדרות עצי מֵצַל. אוהבים פקדוני לרגעים וכל משאלות לבי מלאו. — — —

89.

[להוריו] כ"ח מנחם אב, תרמ"ג, פעטערבורג.

— — — הצלחתי ת"ל על העקזאמען ביום ד' העבר וגם היום, ועתה עוד נשארו לי שני עקזאמענים ביום ב' הבע"ל וביום ה' הבע"ל. קשה היה עלי הדבר ללמוד עתה את כל אלה. כי היום עמדתי על המבחן בשפת צרפת, אשר לא למדתי עד הימים האחרונים כי אם מעט מזעיר, ואקוה כי אגמור בכי טוב גם יתר העקזאמענים. — — —

הטבע אלה: יתפעל ויתרגש לראות בצאת השמש בגבורתו על שפריריו שחקים; כל בתי נפשו יקדשו בלכתו לשוח לנגה הירח בדמי הליל, ולבבו יחוש אהבה ונֹעם־עדן בשמעו קול הזמיר נותן זמירות בלילה. — ואת כל אלה מצאתי בעיר ווילנא. הטבע דברה אלי שם בשפה ברורה, יען כי אוהבים ורעים נאמנים התהלכו אתי; שמה ראיתי והרגשתי גם יופי, גם קודש, גם אהבה. — — —

— — — כי אמנם האהבה שמה חותמה על „כל בד וכל ענף", וגם אחרי עבור ימים רבים עוד שמעתי קולה מתהלך לרוח היום על הר נשפה, האזנתי הגיונה בצלצלי תרועת הזמיר, ואבין הגיגה בלחש הגלים הקלים עלי פלג זך. אמנם היביעו לי גם מסבי עיר ראדושקאוויץ זכרונות כמו אלה? לא אחר! אלמים הם ההרים והבקעות, הנהרות והיערות. גם קול הזמיר מוזר הוא לי וכמו לא לי ינעים שירתו, כי אם למכיריו ומיודעיו מכבר אשר בסביבות מעונם יקנן. ואם יש בכח הטבע לפעול על רוחי ולהעיר בי רגשי־טוהר ונועם כי אז רק בצלמם הנוכחי יעשו נפלאות, אך לא בקסם צלמי תמונות ה ע ב ר. ומי לא ידע כי תמונות העבר, אשר נעלן בכח דמיוננו מתהום הנשיה, מעולפות יפעה ויופי וזוהר־אשר רב יתר מאד מהתמונות אשר עינינו לנכח תבטנה? מי לא ידע כי תמונות־הציור בתמונות־הדמיון או הזכרון ירהיבו עינינו בקסם יפין והדר תפארתן רק בהביטנו עליהן מ מ ר ח ק? החומר אשר ממנו נעשו בנינים למלאכת היופי יסתר מנגד עינינו, ולפנינו חזון־רוח, מחזה־שדי! הזכרונות! מה רבתה אהבתי אלימו! אך פה אין זכרונות, אין עבר, רק הוֶה. — — —

87.

[לה' א. ל. שיינהויז] א' תמוז, תרמ"ג. ראדושקאוויץ.

עד היום האמנתי אמונה אומן בכל דברי המשורר הנשגב פושקין, ולא הרהבתי בנפשי עוז להרהר אחריו. אמנם מכתבך הנעים, מכתבך היקר והאהוב לי, אשר הגיעני היום הטיל בי ספק לחשוב גם על המשורר הזה, כי לא כל היוצא מפיו הוא אמת וצדק. הן בשירו „הֵהֵד" יסיים דבריו:

תַּקְשִׁיב גַּם תַּאֲזִין בַּגַּלְגַּל קוֹל רַעַם,
קוֹל סוּפָה וּסְעָרָה, קוֹל גַּלֵּי זָעַם,
קוֹל קָרְנֵי הָרֹעִים, קוֹל הוֹלֶם פָּעַם,
גַּם לַעֲנוֹת תִּתְעוֹרֵר;
רַק קוֹלְךָ, הֵד־הָרִים, יַעֲלֶה בַּתֹּהוּ:
רַק לְךָ אֵין מַקְשִׁיב, אֵין עוֹנֶה... כָּמוֹהוּ
גַּם אַתָּה הַמְשׁוֹרֵר!...

זאתה הן עניתני בהֵד נעים לקול שירי המוער! אין זאת, אמרתי

המזיק; אך בכל זאת יודע אנכי את הא"ב של הנאטען, יקורא אנכי מעט מעט. ועיקר הלמוד יהיה בתחלת השנה הבאה בהאקאדעמיע מחודש אויגוסט. — — —

46.

[להנ"ל] ערב חג שבועות, תרמ"ג. ראדושקאוויץ.

— — — הואלת להשמיעני כי לא רק חזון רוח חזית בתאר בעט אמת את חַיַי בעיר מולדתי, את צאתי ובואי לשוח בנאות דשא במסבי עירנו, את נועם השחר והנשף לקול הזמיר מראש אמיר, את הזכרונות אשר יעיר ויעורר בקרבי כל מחזה עין. צדקת, צדקת, ידידי! לפי ראות עיניך; אולם לבי לא כן יחשוב. מסבי עיר ראדושקאוויץ מוזרים הם לי כמסבי עיר ווארשא. עודני ילד ישבתי בעירי אך לא יצאתי לשוח, כי ההיה כדבר הזה או הנשמע כמהו בימים עברו, זה כחמש עשרה שנה, כי יסכין ילד לעזוב את בית כלאו, את חדרו הצר והאפל, לצאת לשוח בגנים ולרעות שושנים, לראות תכלת השמים ולשאוף רוח צח שפים? ואף כי אנכי אשר אז לא הרהבת בנפשי עוז לשים רגלי כאילות ולרוץ כצבי על הרי בתר, כילדים אמיצי הלב בדור החדש הזה. גם אחרי אשר ימי ילדותי נגוזו וחלפו כצל עובר וגלי החיים טלטלוני טלטלה גבר להתגולל תחת שואה בבתי הישיבות במינסק, גם אז לא הרחקתי צאת מארבע אמות של הלכה (נ"א אנחה) ומסבי עיר מולדתי כלא היו בעיני. מוזר הייתי למיודעי ונכרי לבני עירי. ואחרי אשר החל הרוח החדש לפעמני, אחרי אשר הדר הטבע לקח לבי ונפלאות התולדה משכוני אחריהם בקסם יפים, אחרי אשר כספח נגולו לפני השמים וכל צבאיהם, הארץ וכל אשר עליה, ושפת הבריאה לא ידעתי עד הנה—שמעתי, אז נמצאו לי כדבר בעתו מסבי עיר ווילנא, עיר חפצי־בה, הנפלאים והמהוללים. וכגל כבד פרץ שם רוחי הכלוא ויהי לפלג נובע, ורגשות חדשים, רגשי חן ויופי, מלאו בתי נפשי. —

אמנם כל הדר הטבע ורבבות צבאיה הנפלאים יבולו ויאבלו ויעטו מעיל תוגה גם יהפכו לתהו, לולא יאציל האדם, איש־רוח־חיים, מרוחו עליהם, יתן להם אמר ודברים, ישים על יפים נוספות מיפי נפשו וירוממם על כרוב דמיונו הכביר. לוּלא הרגיש האדם רגשת יופי ונשגב, רגשות קודש גם רגשי אהבה, כי אז חשך השמש בצאתו ושק הושם כסות השמים; אז תאבל מלכת־הליל בעריפיה וככבים יאספו נגהם, אז יהיה קול המזמר־בליל כקול הסירים תחת הסיר. השמש בהודו על כפת השמים, המעולפים בשלל צבעים, — הוא סמל דמות היופי והנשגב; ירח בהיר בין ככבי ספיר על תכלת שְׁמֵי־לָיִל, — הוא סמל דמות הקדושה והטהרה, ונעים קול המזמר־בליל עם נְוַת קנו בחצי ליל־האביב, או לנגה הצפירה, — הוא סמל דמות האהבה בתענוגיה. רק האדם המרגיש יופי ונשגב, קדושה וטהרה ואהבה בתענוגיה, רק הוא יבין סוד שיח אֱלֵי־

ולשנאה, אז יושיט ידי אהבה אל כל היצור ומה גם לרעיו וידידיו תגדל אהבתו על אחת שבע. עתה לא אתאונן על כי לא ראיתי את פני אבותי שלש שנים תמימות, לא אתאונן כי לפעמים העבירוני המקרים העזים תחת שבטם, לא ארגן בסתר לבי על אשר לא נמלאו תקוותי בשנה העברה לנסוע אל אבותי, יען כי השנים האלה הוליכוני לא מעט הלאה בדרכי אל מטרתי ותשאירנה בקרבי זכרון נצח; המקרים צרפו וזקקו הלך שרעפי והגיון כנורי ככור הברזל; גם שבתי בקיץ העבר בעיר המלוכה עוד לא יעצבני, כי מצאתי את אבותי עתה חיים וקיימים, שלמים בגופם ובמאדם, ומצאתי את האהבה כאז מתלוננת בלב אוהבינו אהובינו. — — —

— — — ידידי! מקרב ולב אודך כי הואלת לשמוח בשמחתי אחרי אשר הצלחתי על העקזאמען האחרון. דבריך הנעימים והאהובים הרהיבוני ומאמין אנכי באמונה שלמה כי שמחת בכל לב ונפש; אך אחת אבקשך הפעם אחרי אשר זה כבר בקשתיך כזאת: לבלי העלני על כנפי דמיונך עד שחקים ולראותני בתור ציר ראשון בתבל. רב לנו להשתעשע בילדים בדמיונות שאין להם יסוד נכון — — —

85.

[להנ"ל] ב"ג אייר, תרמ"ג ראדוצקאוויץ.

— — — הגיון נפשך חזה לך עצי מצל, פלגים יבלי מים, סבכי שיחים, מצעי דשא עשב ומסלולי תפארה הסובבים את עירנו, על ירכותיה. ברוח דמיונך האזנת קול הזמיר בדמי הליל וקול הקוקיאה לעת השחר והנשף, אף זמרת צפרים עדיך הגיעה, ובטוב לבבך תתאר לפני ביטי הקיץ הבאים ימי נועם ועונג, ימי נופש ומרגוע, בבית אבותי ובחברת ידידי נפשותינו. רב תודות לך על חזיון נעים כזה. מי יתן וקם חלומך זה והיה לי למשיב נפש. מי יתן גם כן וקם חלומי לעוף אליך „על כנפי קיטור ורוח" בקיץ הזה, ותקותי תשעשעני כי בוא יבואו כל דמיוני רוחי ורוחך. — עתה אודיע לך את אשר הבטחתי זה כבר לתאר לפניך למודנו חכמת הזמרה בהאקאדעמיא: להקת־המשוררים (כאָר) תחלק לשתי מחלקות ליודעים ולבלתי־יודעים. היודעים הם אשר קריאת אותות־הזמרה (נאטען) שגורה בפיהם, ואתם יתעסק המורה ביחוד, לשנן ולסדר להם שירים ונגונים מגדולי הקאמפאזיטאָרים, גם יש ביניהם אחדים מנגנים היטב בכלי שיר: כנורות, חצוצרות, וויאָלענציעליא, ופליטן בלוית קול הראָיאל (פיאנא), ומהם יסדו להקת מנגנים (ארקעסטער) והמורה הזה בעצמו מתעסק ג"כ עמהם לשנן להם למוריהם. והמחלקה השניה הבלתי־יודעים לקרא אותות הזמרה יחלקו ג"כ לפי קולם לארבע מחלקות. טענאר ראשון, טענאר שני, באַס ראשון ובאַס שני. ואני בין הבאַסים הראשונים אמנה. ורק שעה אחת בשבוע ילמדו אתנו לקרא אותות הזמרה גם לשיר במקהלה, ובכלל למדנו לא הרבה רק שבועות אחדים ולכן לא רבה מאד ידיעתי בחכמת

לטובה והפעולות הטובות אשר השאירו בקרבי עד כי נשתניתי לאיש אחר, אז אגיל ברעדה וכפי אשא קודש לה׳ שהחיני וקימני והגיעני לזמן הזה. — — —

83.

[להנ"ל] ב׳ דר"ח אייר, תרמ"ג. פעטערבורג.

— — - זה כשבוע ימים אמר לי ה׳ קויפמאן כי חפץ הוא לראות לא רק מעשי ידי מן האקאדעמיא, כי אם גם פרי מחשבותי, השירים אשר כתבתי במשך השנה האחרונה. אז אספתי שירי האחרונים, וקראתי אותם בשם „שושנה בין החוחים", לאות כי פרחי השיר והמליצה, אשר יפעה ויופי למו, היו בשנה הזאת בין חוחים וקוצים, הם המקרים והיגון אשר הכאיבום וידקרום. השיר הראשון היה „נסיעה אל אבותי", והשיר האחרון „זכרון אבותי". גם זה עשיתי בכונה להראות לו כי אתם הם הגיגי והגיוני וכי רוחי שואף ונכסף לראות פניכם. אל השושנה הזאת הוספתי עוד הערות גדולות עד כי היו לאגודה אחת. ה׳ קויפמאן קרא את כל דברי בשום לב*) ויבן כי לשוא ינסה לעצרני בשנה הזאת, גם הבין והודה כי חוב קדוש הוא לי לנסוע לראות ולהראות, לנוח מעט מעמלי אשר לא נבחר ממנו. ולכן הואיל לענות באהבת אמן אל חפץ לבבי. — — —

84.

[לה׳ ש. ציז] ב׳ אייר. תרמ"ג. דארושקאוויץ.

— — — ידיד נחמד! מעיר מולדתי ינשא אליך על כנפי הפאָצט מכתבי זה. מבית אבי וחדר הורתי זכור אזכרך עוד ואחישה הפעם לערוך לפניך הטורים האלה. — — —

— — — האח, ידידי! שלש שנים חלפו עברו על כנפי העת הסבּ ומבלה כל, חלפו ואינן. מקרים רבים עברו כסופה על רחבי חלד, ומרי עברם פגעו גם בי לשבט או לחסד, אך עברו ואינן. תקוות רבות, תקוות נעימות, ראיתי עפות, ספות בצל עובר וכמו עוד תצחקנה על משבתי הלב אשר הוליכוהו שולל; אך תקוות אחרות חיש מהר תירשנה מקומן ובבתי נפשי לא ראיתי שממות עולם. השנים ספו, המקרים חלפו, גם התקוות עפו ובכל זאת לא אתאונן על השנים, לא אתלונן על המקרים ולא אטור שנאתי לתקוותי אשר עלו בתהו. בעת נפש האדם מלאה ענג שמים, ענג האהבה להוריו, לידידיו ולעיר מולדתו, אז אין מקום לתלונה

---

*) השיר „נסיעה אל אבותי" מצא במאד חן בעיניו, וביחוד מחזה הנסיעה על מסלת הברזל, ויאמר כי עוד לא בא בשפת עבר חזיון נסיעה כזאת, והזיון חדש הוא. —

היסיפו לו לוית חן. הלאה מעט מן התמונה הזאת, בסבך פרחי תפארה אשר עלו עד הספון, הופיע הציור היותר נפלא מכל מפעליו. לימין התמונה עמד שולחן יפה ועליו עטרת תפארת עשויה מרקועי פחי כסף טהור, אשר תשלח האקאדעמיא בשם כל הציירים מרוסיא והתלמידים, לרומא, להניח לזכרון עולם על קבר האיש הרם הזה. ולשמאל התמונה עמדה בימה לכל המטיפים הבאים לכבד זכר היום בניב שפתיהם. להקת המנגנים של הקיסר באה לנצח בנגינות, להקת משוררים של הקיסר עמדו הכן על עמדם. — כל הבית מלא מפה אל פה שרים ורוזנים לבושי מכלול, גם רבים ממשפחת הקיסר באו ובראשם הפרעזידענט של האקאדעמיא, אחי הקיסר, הנסיך הגדול וולאדימיר עם רעיתו. אך נעדו רגליו על מפתן הבית הרעימו המנגנים שיר תרועה לאות כי החל החג. אחרי כן שרו להקת המשוררים שיר איטאליאני נפלא. אז עלה הבמתה הקאנפערענץ־סעקרעטאר של האקאדעמיא הגענעראל איסעעוו ואחריו הפראפעסור הנודע לתהלה סאלאוויאוו, ועוד רבים. משוררים קראו שיריהם אשר חברו לכבוד רפאל, ויתר המטיפים קראו דברי ימי חייו עם יצירי כפיו, וכל העם הריעו תרועת הידד. יותר משתי שעות ארך דבר החג, ואחרי כן שרה להקת המשוררים עוד הפעם והנאספים החלו לעזוב את האקאדעמיא. להקת המנגנים נצחה בנגינות כל היום, וכל החפץ הלך לשוח לקול מנגינתם בחדרי האקאדעמיא, אשר נפתחו לרווחה עם כל הגאלעריות, המלאים ציורים ופסילי שיש למראה קבל עם. — בחודש אויגוסט יקוו לכונן ליש"ז הציר הזה מצבת־זכרון (Памятникъ) בפעטערבורג. — — —

82.

[להנ"ל]   א' דחוה"מ פסח, תרמ"ג. פעטערבורג.

— — — אחישה הפעם להודיע לכם, כי ת"ל הצלחתי על העקזאמען האחרון בהאקאדעמיא במעשי ידי, ונתכבדתי באות־כבוד של כסף (Серебряная медаль) מאת הפרופיסורים בעבור פועל כפי. — — — —

— — — אות כבוד זה אות לטובה הוא כי עוד תראינה עיני אותות־כבוד כאלה, בעבור עמלי וחריצות כפי על דרך חכמת הציור, אשר הקדשתי לה כל ימי חיי וכל כחות נפשי. אות לטובה הוא כי תקוותי תבאנה וכי מטרתי לא מעבר לים היא כי אם קרוב אלי הדבר, אם רק אלך באומץ רוח הלאה על דרכי, דרך הקודש, דרך החיים, ואם רק יסיר אל המדעים ואבי כל החכמות כל מעצור ומכשול מדרכי. ידעתי, ידעתי, הורים יקרים, כי בכליון עינים ותאות נפש תחכו ותצפו ליום ההוא אשר אשלים חק למודי בהאקאדעמיא. גם אני כלתה נפשי ליום טוב ההוא, אך בכל זאת עלינו להזרין בסבלנות לבלי לרחוק את השעה, ואם גם היום ההוא ירחק חק, אך בוא יבוא כ"ה. הן זה כשלש שנים אני בעיר המלוכה. שלש שנים! הן זמן כביר הוא. אך אחרי עבור השנים הן כלא היו הן בעינינו וכיום אתמול כי יעבור, ואשרי האיש אשר השנים האלה בעברן כצל השאירו לו מזכרת נצח, מזכרת אורה וטובה, אשר אתו, אתו היא כל ימי חייו. הן שלש השנים האלה עברו, ספו. אך עת אזכרה את השנים

להציע דעתו כי יתקבצו התלמידים יודעי שיר וזמרה פעם אחת בכל שבוע, להראות כחם בשיר נגדרו נא כל התלמידים (קאָנצערט); והנה את אשר לא פללנו ראינו אז, כי נמצאו בינינו משוררים מובהקים ומנגנים בכל כלי שיר על אופן נעלה מאד. ונעים מאד לשמוע ביום ו׳ בערב את אשר ייטיבו נגן בהתאספם יחדו. אז תתהפך האַקאַדעמיא כחומר חותם לקאָנסערוואַטאָריום, וכל העם שומעים את הנגונים פרי מחשבות הקאָמפאָזיטאָרים הראשונים הנודעים לתהלה. — — —

81.

[להנ״ל] ג׳ ניסן, תרמ״ג. פעטערבורג.

— — - - - אתמול כי יעבור יצא לפעלו חג היובל הגדול בהאַקאַדעמיא אשר זכרתי. גדול ונכבד היה החג הזה, ביום מלאת ארבע מאות שנה מעת אשר ראה אור הצייר הגדול רפאל סאַנצאָ ד׳ אורבינא. אין איש בתבל אשר עזב אחריו שם רם וגדול כאיש הזה הדגול מכל בני חלד. ארבע מאות שנה חלפו ועברו וכמוהו לא היה ולא יהיה. ארבע מאות שנה ספו ושמו חרות באותיות זהב לנצח על לוח התולדה לדור אחרון. ארבע מאות שנה יזכיר כל איש ברגשי קודש שם הצייר הנפלא הזה, אשר ברוחו הנשגב מצא כונים למלאכת הנמים, ויחרות בששר מחזות שדי. ארבע מאות שנה ישתוממו כל באי עולם על יצורי כפיו החיים עוד עד היום לעינינו. שוא ירימו ראשם בגאון אדירי התבל אשר בסערתם הפכו ארץ ומדינות כחמר חותם, שוא יתפארו בעלי אוצרות אין קץ כי כל הארץ נכבשה לפניהם; כולם ספו תמו ואין זכר למו, ואם גם זכרם חי, אך כל התבל כולה לא תתעורר ביום אחד לחוג לשמם חג גדול אחרי עבור ארבע מאות שנה, כאשר ראו עינינו ביום הזה לשם רפאל הצייר. כל התבל כולה נמלאה רגשי שמים, רגשי אהבה וכבוד, לנפש הצייר הזה המתלוננת בצל שדי במעוני שחקים. כי מה כל יופי ונשגב אם לא צל יוצר שמים ובורא שחקים? ומה היא נפש נשגבה היודעת והמכרת את היופי והנשגב, ואשר היא בעצמה יפה וברה, אם לא חלק אלוה ממעל? ואיפה תתלונן אַחרי אשר תפשיט ממנה את חמרה אם לא בחיק שדי היוצרה וכוננה? אמנם כן! נפשך, רפאל, רחפה ביום הזה במרחבי שחק ותשלח מבטי אהבה וברכה ליצורי תבל, אשר יוקירו ויכבדו זכרך, אשר יתנו לך זר תהלה ופעליך לא יסולאו בזהב אופיר! —

ביום כ״ח לחודש מאַרט בשעה השתים עשרה בחצי היום באתי אל האַקאַדעמיא, בין יתר התלמידים, אל החג. כל החדרים הרמים והנשאים באו בעדי עדיים, ופרחים ונצנים נותני ריח עמדו בכל אפסים, גם עצים רמים הוקמו, אשר הטו צל נעים על כל אפסי החדר הגדול אשר בתוכו היו למראה קבל עם שלשים ושבעה ציורים גדולים ונפלאים פרי הצייר רפאל. עדי החדר הזה היה לפי טעם האיטאַליאַנים עם מצבות שיש מכל המיתולוגיא. בסוף החדר מול הפתח, בין פרחים ונצנים רבים, התנוססה לתפארה על בסיס יקר תבנית הצייר חצובה מאבן שיש מעשי ידי הפראָפעסור לאַזורעצקי, ועל ראשו זר־פרחים נתנו לכבוד. פני הצייר הפיקו אהבה וגדולה עם קווצותיו התלתלים ונשב

המחלקות האל יש שלשה קורסים. יש תלמידים שהם מצטינים במלאכתם והם בהקורס השלישי בהמחלקה הראשונה של חכמת הציור, ובכל זאת יוכלו להיות בקורס הראשון ללמודים, באשר נתקבלו ובאו במספר תלמידים מקשיבי לקח במחלקה השניה בזמן מאוחר. וגם אני כמוהם. הן ידוע לכם כי הייתי מתחלה לא תלמיד־מובהק בהאקאדעמיא, היינו כי הייתי רק תלמיד המחלקה הראשונה לחכמת הציור, וכה עברתי מן הקורס הראשון עד השלישי. אך בין תלמידי המחלקה השניה בלמודי חכמה לא נחשבתי, יען כי לבוא להקורס הראשון של הלמודים נצרך להבחן בלמודי ארבעה קלאסים של גימנאזיום. אמנם בשנה העברה כידוע לכם מלאתי את חובתי זאת, ואחרי אשר הפקתי רצון על העקזאמענים בלמודים מארבעה קלאסים גימנאזיום נתקבלתי לקורס הראשון של המחלקה השניה. ומאז אני תלמיד מובהק של האקאדעמיא (Академистъ), יען כי אני תלמיד בין בחכמת הציור ובין בלמודים, בחכמת הציור אני בקורס השלישי אך בלמודים אני בקורס הראשון. — — —

— — — ועתה אודיע לכם חדשה אחת אשר נהיתה בהאקאדעמיא, והיא כי נתיסד ג״כ קלאס זמרה ונגון, מאת תלמידי האקאדעמיא. ואלה תולדות הקלאס הזה: זה לא כבר עשו תלמידי האקאדעמיא הג־ערב (Худо-жественный и музыкальный вечеръ) ע״י בילעטים, וההכנסה תהיה לעזור לתלמידים עניים. ואהי גם אני על החג. גדול היה כבוד החג ההוא, וגם הפרעזידענט שלנו, אחי הקיסר, הנסיך הגדול וולאדימיר, היה בכבודו ובעצמו שמה, וכל עדת הפראָפעסורים וראשי ונכבדי עיר הבירה. אז שרו להקת משוררים (Хоръ) תלמידים של האקאדעמיא ויפיקו רצון מאת הנאספים, ותיכף הציע הפרעזידענט ליסד בהאקאדעמיא בית למוד לשורר במקהלות, ויוכיח לדעת כי החכמות האל, חכמת הציור וחכמת הזמרה, אחיות הנה. ויגדב לזה ראָיאל יקר מביתו, ומנהלי האקאדעמיא החישו למלאות חפצו. ויאספו את כל איש אשר מלאו לבו ללמוד חכמת השיר ואשר קולו נעים וחזק ויספחוהו אל להקת המשוררים, וגם אני אחור לא נסוגותי ואחשב גם אני בתוכם, באשר זה כמה אהבתי את השירה... ועתה יודעים אנחנו את האלף בית של אותות הזמרה (נאָטין) ורק פעם אחת בשבוע בערב לומדים אנחנו את זאת, ביום ג׳. לפי קולי אני נחשב בין הבאסים הראשונים (Первый басъ). ההתחלה היתה ברוב פאר והדר, והקאָנפערענץ־סעקרעטאר נשא מדברותיו, ויוכיח כי נחוץ להבין ולאהוב את החכמה הנעימה, חכמת הזמרה המשעשעת את האדם בחלד, אשר תנחמהו לעתות בצרתה, תסיר מעליו כל רוח רעה ויגון; תרכך את לבו לרחם ולחומלה, ותעורר בקרבו רגשות אנושיים, רגשי האדם המעלה, תרכיבהו על כרוב הדמיון, ותלוהו מיום גיחו מבטן אמו עד יום קצו על דרך החיים. ויוסיף להוכיח ולהראות לנו כי חכמת הזמרה תאמץ את לבבנו גם אל חכמת הציור, ותוסיף אהבה אחוה ורעות בין תלמידי האקאדעמיא ועוד ועוד. תרועת הידד ומחוא כפים הרעימו אחרי דבריו ונשמח כולנו. אז הוסיף

אלי ועל לוח לבי הוחק אז שמכם וזכרכם. בב־קדשי נפשי פנימה נשארתם עדי נצח, עד אשר לבי יפעם בקרבי ודמי יזל בעורקי, עד אשר נפשי תדע את האהבה ורעיוני לא ינומו שנתם, עדי נצח, כל עוד נשמתי באפי!

77.

[להוריו] י"א אדר ראשון, תרמ"ג. פעטערבורג.

— — — העיקר כי אי אפשר לכתוב שיר בכל עת ובכל שעה. נחוץ לזה עת מסוגלת, בעת אשר תנוח רוח השיר על המשורר, ובמשך השנה הזאת לא כתבתי שיר חדש כלל מרוב טרדותי. צר לי כי יאבד עמלי אך אין בידי לתקן. — — —

78.

[להנ"ל] ה' אדר ב', תרמ"ג. פעטערבורג.

— — — מובן מאליו כי אין בדעתי עתה אודות הדפסת שירי. אמנם אודה לפניכם כי בימים הבאים, ברצות ה', אחרי אשר אוסיף עוד שירי תפארת ויופי אז אוציא לאור מחברת שירי; כי אמנם גם עתה ישנם רבים ראוים לדפוס, ושם לא יפקד גם מקום השיר „וזרח השמש ובא השמש". — — —

79.

[לה' צבי הירש ובנו ר' אברהם סאכאר] ה' אדר שני. תרמ"ג. פעטערבורג.

— — — אם משורר אנכי אז עוד אמצא עת בימי חיי למלאות בשירים חסרון השירים בעת הזאת. ואם לא משורר אנכי כי אז עלי להתעסק בדברים נחוצים להכין לי מצב בחיים. — — —

— — בכלל לא אבין איככה יוכל איש לשיר בעת אשר לא ינוח עליו רוח השיר ובעת אשר אלפי מניעות יעצרוהו מלבקש רוח השיר, ורעיוניו ישוטטו בעולם אחר. נקל לאיש לומר לאיש כזה: „כתוב שיר" אך לא נקל לו למלאות חפצו. ואם גם יעמול לחרוז חרוזים יהיו סרי טעם כתפל מבלי מלח. לו הייתם במקומי, ולו לא קראתם זה כבר ספרי עברית כמוני, לו התרוצצו בנפשכם אלפי רעיונות שונים, לו מלאו חדרי זכרונכם למודים שונים הנחוצים ללמוד בעל פה וכל זאת בשפת רוסיא, — אז ידעתם: הנקל לשבת פתאם אל השלחן לשיר? — — —

80.

[להוריו] שושן פורים.. תרמ"ג.. פעטערבורג.

— — — אבי יקירי! לא אבין מדוע נפלאת ושאלת על דבר הקורס השלישי והקורס הראשון. הן כבר כתבתי אליכם כי בכלל האַקאַדעמיא תחלק לשתי מחלקות: למוד חכמת הציור וחרשת המעשה המחלקה האחת ולמודי חכמה ודעת כמו' דברי הימים, חכמת החשבון והמדידה ועוד ועוד המחלקה השנית. למודי חכמת ציורים לחוד, ולמודי תושיה לחוד, ובכל מחלקה משתי

אשר יחברו חבורים טובים, ספרי מחקר, מליצה ושיר, חדשים. והעולה על כלמו כי ראשינו יחפצו ליסד בפה בית מדרש גבוה להגדיל תורה וחכמה בינינו, לתת לעמנו רבנים, מטיפים ומלמדים. כל אלה יודע לי בדברי עם ה' קויפ-מאן תמיד. — — —

76.

[לדודו ה' איתמר] ב"ו טבת, תרמ"ג. פיטערבורג.

דוד נעים! בעליצות נפש ורוח, בששון לב וקרב קבלתי מכתבכם הנעים הרצוף אהבה וידידות, טוהר לב ויקרת רוח כיאות לדוד אהוב כמוכם. פלגי נועם וגיל שטפו עברו בכל כליותי ובכל חדרי לבבי בעת שקראתי ושניתי ושלשתי אמריכם כי נעמו, וכרוב דמיוני נשאני על אברתו אל ימים מקדם, לשנות ראינו טובה ואשר איש בפני אחיו; עת ראיתי פניכם כפני אלהים בפעם הראשונה לימי חיי; עת שאבתי ממקור החיים בצל קורתכם; עת חשפה התבל לפני נחלי עדניה ותטעימני ענג שמים, ענג אהבה טהורה לילדי משפחתנו, אשר רחקי מאתנו עשרות שנים עד אפסי ארצנו. שויתי לנגדי בחזון את פניכם המפיקים אהבה וידידות ונפשי קמה לתחיה.

דוד נעים! לב רגש יפעם בי מיום נולדתי. רוח דמיון חזק לא ינום ולא יישן במשכיות לבבי מעת ראיתי אור, ומכתבכם היקר העיר בי את כרוב דמיוני, הניע את לבבי על אחת שבע, רגשותי פרצו גבול עולם, דמיוני פרש מוטות כנפיו ויעף עד נבכי תהום העבר וחיש מהר קמו נגדי במחזה חזיונות ימי קדם, וימשכו את נפשי ברשתם בקסם יפים וברוח החן השפוך עלימו. — האח! על לב הדניעפער תנשא אניה, תחץ גלי רהב, ותשאף הלאה נגבה, על כל אפסים שוררת דומית ליל, ואור יומם איננו, רק ירח בהיר יביט ממרום תכלת הרקיע עם רבבות צבאותיו, ככבים מזהירים כספירים. גבי הגלים הקלים מצופים כסף מזוקק וברממה דקה יתלחשו וישקו איש את רעהו, גם רחבי שדות, גם חרשי מצל, גם הרי סלע נמו שנתם, גם נוסעי האניה תרו מקום למשכן למו ועל גגה השלך הס. רק שם בירכתי האניה יושב עלם צולל בתהום שעיפים אין חקר, עיניו נטוו על מרוץ האניה, על זהר הגלים, אל לבנת הירח, אל ברק הככבים ואל ההוד הנורא השורר על כל מחזות הטבע בחצי ליל קיץ במסבי נהר הדניעפר; אך שרעפיו ימהרו לרוץ אורח רב יתר מן האניה. שרעפיו כבר התרוצצו כברקים ויבואו אל מטרתם, הגיעו למחוז חפצם, למקום משכן כבוד דודו היקר אשר יחזהו ברוח, יתארהו בדמיונו; שרעפיו כבר יחזו את שאהבה נפשו ולכן ירגינו כליותיו ולבו, ישעשעו רוחו ונפשו בענג עדן אין ספורות. הידעתם מי הוא העלם הזה? אנכי אנכי הוא, אנכי בב"א הנוסע אז למקום שבתכם, למען תחזינה עיניו את כבודכם אשר לא נשכח אף רגע מפי הורי היקרים, למען ישיג בהקיץ את הענג אשר מצא בתנומות עלי משכב בחלום חזיון ליל — — — ולשמחת לבבי אמנם נוכחתי לדעת כי לא שגיתי, כי לא התעני רוח דמיוני. עיני ראו את הוד פניכם, אזני האזינו נועם מליכם, אזרועי חבקו את צואריכם, שפתותי נשקו שפתותיכם וכל חושי חשו את אהבתכם וידידותיכם

(מן מעשי ידי התלמידים המצטינים). בכלל אני עושה בכל חודש על העקזאמענים פעולות, ומלאכתי תלך הלוך וטוב. — — —

73.

[להנ"ל] פ"ו כסלו, תרמ"ג. פעטערבורג.

— — — אצל ה' קויפמאַן יש לי בימים האלה לפעמים עבודה לכתוב עבורו מכתבי עברית. וביותר כי בימים האלה היתה אצלו אספה גדולה מכל ראשי עמנו הנמצאים בפה, הרבנים, העשירים והמשכילים, ויגמרו אומר להוציא לאור כל מבחרי השירים מעת תחלת הספרות העברית עד היום הזה, אשר חוברו ע"י המליצים והמשוררים בכל דור ודור, להיות כולם מאוספים בחיבורות מיוחדות. ה' קויפמאַן הוא הראש בין העוסקים במלאכת מצוה זאת להחיות הליטעראַטור העברית ולחדש כנשר נעוריה. ולכן היתה לי עבודה לכתוב אודות זאת איזה מכתבים לאנשי מעלה. בהאספה גמרו אומר ג"כ לתת פרס (פרעמיא) למחברים החדשים אשר יצטינו בשפת עבר בעבור החבורים היותר טובים, אשר ע"י זאת יקוו להגדיל מספר החפצים בשפתנו והכותבים בה. — — —

4.

[לה' ש. צ"ו] תרמ"ג. פעטערבורג.

— — — כן היה ביום 27 נאָיאַבר עקזאַמען שני ממעשה ידינו וביום 1 דעקאַבר עקזאַמען לדברי הימים לחרשת המעשה (Исторія Искусствъ) וביום 3 דעקאַבר לחכמת הגעאָמעטריא, ועוד עלינו לתת ארבעה עקזאַמענים בלמודים ועקזאַמען אחד במלאכתנו, ואז יתם חצי השנה הזאת, ובימי החגים לעת ראש שנתם נהיה חפשים מכל מלאכה. — — — כבר הסכנתי לשאת בדומיה דרכי תקותי המשרכת דרכיה אשר תחליף דבריה עשרת מונים, יען כי סוף סוף תקים הבטחותיה ודבריה יבואו. — — —

75.

[לה' צבי הירש ובנו ר' אברהם סאבאר] כ"ב טבת, תרמ"ג. פעטערבורג.

— — — טרדות האדם הפרטי תגרשנה מלבו החפץ לדעת טרדות האדם הכללי, ועמל היהודי הפרטי יסתיר מעיניו עמל היהודי הכללי, היהודי הנצחי. וכאיש אשר רוח רעה תבעתהו ותבלבל שרעפיו ימצא מזור ותרופה בקול עוגב וכנור, כן מצאתי לי נועם ושקט בקול הבשורה כי שפתינו תשוב אלי קדמות נעוריה, ובניה יענדוה עטרת תפארת לראשם. בימים האלה נפתחה בפה ביבליאָטעקא של הליטעראַטור העברית. ספרי גאָרדאָן נמצאים על מכבש הדפוס על הוצאות חובבי שפתינו. בקרוב יתחילו להוציא לאור את חבורי גדולי סופרינו ומשוררינו בחוברות מיוחדות מראשית ספרותנו עד היום הזה, גם יתנו פרעמיות אחדות בכל שנה למחברים

הפנה האחת, אשר שם תצטין הטבע ביפיה והדרה, הלא הוא גינת הביתן. שמה שורר רוח צח ונעים ושמה יטהרו רעיוני וירחפו על כנפי הדמיון, וזה הוא ראשית תענוגי בארצות החיים, כנודע לכם! — — —

— — — כעת עלי רק לאט, לאט לחדר כשרוני לשיר בשירים, כי רואה אנכי כי שירי ילכו הלוך וטוב, ובשנה הזאת עוד לא כתבתי כמעט מאומה. — — —

69.

[להנ"ל] כ"ד תמוז, תרמ"ב. פעטערבורג

— — — . ה' קויפמאַן יבקר מעוני פעם או פעמים בשבוע בבואו אל החצר אודות מסחרו. ובכלל הני יגדל בעיניו תמיד. זה לא כבר, בימים האלה, ישבתי אצלו זמן רב בערב וישוחח עמי אודות מלאכתי, מלאכת צירים, ואודות כל המנהגים והדינים שבהאַקאַדעמיא, ואודות מטרתי בימים יוצרו. ויהנה לו בשמעו כי מלבד חכמת הציור עוד ילמדו בשלשת הקורסים בהאַקאַדעמיא ג"כ ידיעות למודים רבים שתפארת הם לאדם ומועילים לו בדרכי החים. וספרתי לו כי בהיותי בווילנא (כמדומה לי שאתם לא תדעו מזה מאומה) הייתי פעם אחת אצל ה' לעבענזאָהן, בנו של אד"ם הכהן המשורר — — — ואחרי אשר אז לא יכולתי לדבר נכונה בשפת רוסיא אמר לי בלשון הזה: „הן „מושזיק" לא יוכל להיות חרש־ציר! ותקוה מעטה נשקפה לי לראותך מגוע למטרתך". ויצחק ה' קויפמאַן בשמעו כדברים האלה, וכה אמר: „מסתמא לא נסה לעבענזאָהן מעולם לרכוש לו ידיעת־מה מבלי מורה ומבלי עזרת כסף". — — —

70.

[להנ"ל] י' אלול, תרמ"ב. פעטערבורג.

— — — השגתי רשיון מאת ה' קויפמאַן לקחת ספרים אצלו ככל אות נפשי למקרא. ועתה גמרתי לקרא (או ללמוד) את ה„מורה נבוכים" להרמב"ם עם העתקה אשכנזית, ובאמת האיר עיני. ועוד ספרים מועילים. — — —

71.

[להנ"ל] ט"ו אלול, תרמ"ב. פעטערבורג.

— — — הספר הצרפתי אשר שלחת הוא הוא אשר בקשתי, והוא ספר טוב ונצרך ללומדי שפת צרפת, ויפה עשית ששלחת גם את הדקדוק הצרפתי בהספר הקטן עם העתקה רוסית. — — —

72.

[להנ"ל] ער"ח כסלו, תרמ"ג. פעטערבורג.

— — - היום היה עקזאַמען שלישי (עקזאַמען ראשי בכל שלשה חדשים) ומעשי ידי היו על העקזאַמען שלשה ציורים טובים, ואחר מהם הפיק רצון הפראָפעסורים ונשאר בהאַקאַדעמיא ויהיה על הוויסטאַווקע של כל שנה

זאת שנים אחדות? ואם לא הרעיון כי בגמרי את הנסיונות בחודש הזה אתעלם את פני הורי בימי הקיץ, האם לא הרעיון הזה תמכני וסעדני לבלי אפול ואכרע תחת נטל עבודתי הרבה? ומדוע זה לא אוכל עתה להוציא מערכי לבבי לפעולת ידים? הוי כסף נמאס ונבזה! רק אתה, אתה אשם בזה. אתה תעמוד תמיד לשטנה בדרכי קודש. מרוע אינך בעת אשר אתה נחוץ בחיים? לו היית אצלי אז לא הייתי תלוי בדעת א ח ר י ם, אז הייתי חפשי במפעלי, אז יכולתי למלאות חובותי הקדושות ואז לא ערב איש את לבו להגיד לי כי החובות הקדושות האלה כאפס וכאין הן... אך למה אדבר אליך ואתה אינך שומע! הנך הלאה ממני ואנכי נדחף אל אשר ידחפני הרוח המתעורר בלב בעלי הכסף להשקט או לנוע, לנסוע או לשבת ביתה... — — —

— — — ע"י מאמרי בהצפירה נודעתי לאיש אחד נכבד מהנכבדים הראשונים בין יהודי רוסיא, הוא משה בערלין. הוא היה במספר חברי הדעפוטאַציאָן אשר עמדו לפני הקיסר על אודות הרעמים והצרות שעברו עלינו, והוא תמיד בועד אשר הוא בפה אצל הבאַראָן גינצבורג. הזקן הנכבד הזה הוא מן המלומדים הראשונים בכל דבר חכמת בינה, ונודע למלומד גדול בשפת עבר. ולכן בקראו את מאמרי אז בא להאַקאַדעמיא ויבקשני עד שמצאני ויבקשני לבוא לביתו. באתי לשם וידבר עמי זמן רב באהבה וידידות, ויאמר לי כי ישמח מאד על אשר אכתוב צחות בשפת עבר וביותר כי כל הרעיונות אשר כתבתי במאמרי הם גם דעותיו ודעתו מסכמת לדעתי, ויאמר כי כל הוכחותי הן צדק ומישרים. ולכן אמר לי כי ביתו פתוח לפני ואוכל לבוא אליו לפעמים, וכי נכון הוא להשאיל לי ספרים יקרי הערך בשפת עבר, רוסיא ואשכנז למקרא. — — —

68.

[להנ"ל] י"ב תמוז, תרמ"ב. פעטערבורג.

— — — האמת אגיד לכם, כי אף אם יש תלמידים אחרים אשר יקבלו פרס מבלי עשות לתומכם מאומה, בכל זאת לפעמים אשמח כי אוכל באיזה צד לאמר, כי הכסף הנתן לי מאת ה' קויפמאַן הוא שכר עמלי ולא מתנת חנם, אף כי עמלי אצלו לעומת עזרתו אך הבל וריק. — — —

— — — אודה ולא אבוש, כי בימים האלה אין לי חשק נמרץ לשבת על האבנים כפוף כאגמון ולציר. פה התולדה בכל השנה שובבה ומשוגעת, רוחות וסערות, קור וענן ערפל ותמרות עשן — זאת היא מנת חלק תושבי קרית מלך פעטערבורג, ואך ימים מעטים בימי הקיץ תֵּראה הבריאה בפה ביפיה והדרה. הימים האלה עתה הם וחיש יעברו. ולכן אינני יכול לכלוא את רוחי האוהב את הבריאה אהבה בלי מצרים ואני הולך לפעמים אל גינת הביתן אשר בפה (Императорскій Ботаническій Садъ) לשאוף רוח צח אשר יביא חיים ובריאות בעצמי. כי אם לא עכשיו אימתי? אחרי העמל בימי העקזאַמענים נחוץ היה לי לנסוע אליכם להנפש ולשאוב פלגי חיים מהרוח הצח והאויר הזך אשר בהמחוז ההוא; אך תקותי נשברו כנבל יוצרים. ולכן אתנחמה בבקרי בפה את

לפני. המורים המה רבי המדע והתושיה וכל למוד ילמדו אתנו על בוריו ועל אמתתו, ועושים מעשיהם באמונה מבלי הבט כי לא יקבלו שום פרס בעבור זאת. — — —

65.

[להנ"ל] ר"ח סיון, תרמ"ב. פעטערבורג.

— — — עלי להודיע לכם כי ת"ל הצלחתי בשני העקזאַמענים אשר היו בשבוע הזה, הראשון ביום ד' והשני היום יום ו', — — — והשגתי ציון 5, — — —

66.

[להנ"ל] י"פ סיון, תרמ"ב. פ"ב.

— — — עלי לשמח נפשכם בבשורתי כי ביום אתמול הצלחתי ת"ל גם על העקזאַמען הרביעי והוא האחרון בשנה הזאת. ועתה חפשי אנכי עד תחלת חודש סענטיאַבר מכל למוד ומלאכה מצד האַקאַדעמיא, ומתחשב אנכי במספר האַקאַדעמיסטים כחוק וכהלכה. — — —

67.

[להנ"ל] כ"ה סיון, תרמ"ב. פעטערבורג.

הורים נעימים! במכתבי משבוע העבר כתבתי אליכם כי קרוב יום בואי אליכם להשתעשע בנעימים את פניכם. ידעתי את החזיונות אשר חזיתם בחזון וברוח, חזיונות עדן, חזיונות שמים. שויתם לנגדיכם את הענג אשר נשאף ממעיני הצלחה בשבתנו יחדו, רעננים ושלוים, בצל קורתכם. החזיונות האלה כתומים שעשעו גם רוחי בהקיץ ובחלום. פניכם הזהירו לפני מבלי הפוגות על כל מדרך כף רגלי ועל משכבי בלילות יצאו החזיונות האלה לפעלם וישאוני אל עיר מולדתי ואל חדר הורתי, השמיעוני קול מליכם הנעים וישביעו בצחצחות נפשי, ופלגי חיים חדשים שטפו ועברו בכל עורקי ועצבי. אמנם עתה, כנראה, ידדו החזיונות האלה כחלום חזיון ליל ועל משמרתי בעיר המלוכה אֶשאֵר בקדם עד כי יבוא יום שקוינו לו, עד כי אהיה חפשי כצפור דרור לעוף בכל ארבע כנפות הארץ אל אשר ישאני רוחי. לא כן עתה, רוחי שואף הלאה, לבי יקפוץ למרחוק וכל גוי אסור בזיקים ובכבלי ברזל (או יותר טוב לאמר: בכבלי „כסף"...). רוחי אתכם הוא, נפשי מתהלכת בתוככם; אך בכל זאת לא אוכל למוש ממקומי להראות לכם כל אלה למראה עינים ולמשמע אזנים לא רק ברוח ובחזיון. לא אוכל למלא חובותי הקדושות, חובות בן להוריו (וביותר בן כמוני להורים כמוכם...) לא אוכל תת לכם ענג וששון מעט מזעיר תחת שבעכם עמל ותלאות זה כמה בצפיתכם על הענג הזה ימים ושנים. — —

מי אָשם בדבר? מי זה יוכל לעמוד לשטנה לי בדרך הזה? האם אין לי רשות אחרי עמלי, יותר לפי כחי, להנפש מעט בצל כנפי הורים נעימים? האם אין לי רשות למצא חפץ בעת ההופש והדרור אשר רכשתי לי בעמל בשר ויגיעת רוח? האם נקל היה בחדשים אחדים להשתלם בלמודים, אשר אחרים יבלו על

את העיר ההיא עם הרפש והעצב השורים בה, עם האנשים אשר לא יזכו לשם הזה ועם הלשונות הארכות אשר תפליאנה לצחק בכל איש כילדים בכדור, לא יען כי אאהוב כל אלה עד מאד; רק יען כי תראה פני האנשים אשר יאירו לנו ממרחק, כי תתעלם בחברתם וכי תזכור ימי ילדותיך ונעוריך אשר דבריהם חרותים בצפורן שמיר על הרפש ועל הטיט, על הבתים הדחוים לנפול ועל הפנים העצבים והזועפים ועל כל אשר עיניך רואות בעיר הבירה ראַדאָשקאָוויץ. — — —

62.

[להוריו] ב דחנוכה, תרמ"ב. פעטערבורג.

— — — עוד יוסיף ה' קויפמאַן לתמכני, כי בחודש הזה נתן לי המשה עשר רו"כ, תחת אשר עד כה נתן רק שנים עשר, ויוסיף להבטיח לי כי לא יסיר חסדו ממני עד אשר אגיע למטרתי בתכלית השלמות, וכי לא אדאג מאומה, רק אוסיף ללכת קדימה, וכל מחסורי עליו. — — —

— — — בחודש הזה נסיתי ג"כ בפעם הראשונה לחבר מעצמי ציור אשר צוו לכל תלמידי האקאדעמיא, היינו: „פרידת „ערפה" מאת „נעמי" „ורות", וכי „רות" לא תאבה להפרד מאת „נעמי"", ויצא ממוצע: לא טוב מאוד אך לא מן האחרונים. — — —

— — — בכלל תוסיף התקוה מיום אל יום לפעמני, כי אי"ה אשיג מטרתי, וכל חלומותי ורעיוני רוחי יצאו לפעולת אדם, ועוד יבואו ימים אשר ישלמו לנו בעבור כל העמל והתלאה אשר מצאנו בדרך החיים. — — —

63.

[לה' ש. ציון] ט"ו טבת, תרמ"ב. פעטערבורג.

— — — כבר כתבתי לך כי הנני בהקורס השלישי והוא האחרון, ומחודש לחודש אני הולך וטוב במלאכתי (כי כל חודש שם ימי מסה ובחינת „עקזאַמען") ומתי אשלים חוק למודי לא אוכל לדעת כי עת חרוצה וקביעה אין, רק כל איש לפי כשרונו ישב בהאַקאַדעמיא. — — — וכל החושב כי נקל בזמן קרוב להעשות חרש-ציור (художникъ) פוגם הוא בכבוד המלאכה היקרה והנשגבה הזאת. — — — אך בקצור אגיד לך כי הנני ת"ל בהאַקאַדעמיא מן התלמידים המשובחים. — — —

64.

[להוריו] ב' אדר, תרמ"ב. פעטערבורג.

— — — גם אודות למודי הכל הולך כשורה, ות"ל אני הולך מחיל אל חיל. ויש תקוה כי אצליח אי"ה על העקזאַמען. אצל המורים אני מן הראשונים, מבלי הבט כי מתחלה הייתי מן האחרונים, באשר החלותי מתחלת הלמודים; כי מלבד שפת רוסיא לא ידעתי ידיעות אחרות, וגם שפה רוסיא ידעתי רק, באשר יוכל איש לדעת מבלי מורה ומנהל. לא כן עתה, כי עולם חדש נפתח

להקורס השני. בקורס השני יעשו התלמידים מלאכתם על פי תמונות גיפס שלמות, תמונה אחת או שתים, אשר גדלן כגודל אנשי מדות ונחוץ להקטין מדתן על הניר ג"כ בעט־שחור. בכל קורס משני הקורסים האלה יש שני קלאַסים. בכל קלאַס תעמיד תמונה על בימה גבוה. כשולחן, ומאורי אור יאירו אל עבר פניה. ומסביב בחצי עגול עשוים ספסלים עם דפים ושלחנות קטנים לציר עליהם. וכל מקום מסומן בנומער, וכפי הנומער אשר ישיג על העקזאַמען כן מקומו. ובכל קלאַס ימצאו כששים או כשבעים איש, ולפעמים עוד יותר. וזמן השעורים הוא מן חמש שעות עד שבע בערב. המצטינים מן הקורס השני יעברו להקורס השלישי, אשר שם יעשו התלמידים מלאכתם בערב בעת הנזכרת ג"כ בעט־שחור, אך לא על פי תמונות גיפס כי אם על פי אנשים חיים (Съ натуры ויקרא בשם: Натурный классъ ולשם עברתי עתה. בהקורס הזה תתרבה עבודת התלמידים, כי תחת שעור אחד בערב יש להם שני שעורים גם ביום, מן השעה העשתי עשרה עד השעה השניה. ואז עליהם לציר בצבעים על בד ג"כ על פי איש או אנשים חיים, אשר יעמדו; ישבו או ישכבו לפי חפץ הפראָפעסור. ג"כ עליהם החובה לחבר בכל חודש ציור אחד בביתם, ובכל חודש וחודש יגיד הפראָפעסור מה לציר, וצריכים לעשות זאת בעצמם, לחבר, ולא להעתיק. וכל האנשים האלה אשר זכרתי היושבים בהקלאַסים לציר על פיהם, הם ערומים. אך בערב מן השעה השמינית עד העשירית יש קלאַס מיוחד אשר שם ילבשו אנשים בבגדים שונים כמנהג כל עמי התבל בכל דור ודור, ומצירים על פיהם כל איש כפי שיחפוץ או בעט־שחור או בצבעים. בהקורס הזה המצטינים ישיגו מעדאַליות של כסף. מתחלה יתנו מעדאַליה של כסף קטנה ואח"כ אם ירבו להצטין יתנו גדולה. ונחוץ להשיג בעבור המלאכה בערב מן הנאַטור בעט־שחור שתי מעדאַליות, קטנה וגדולה, וכמו כן בעבור המלאכה של יום בצבעים ג"כ שתי מעדאַליות, קטנה וגדולה, ואז בעת אשר יש להתלמיד ארבע מעדאַליות כאלה אז נקרא כי השלים חוק למודו בהקורס השלישי, ואז עליו לחבר בעצמו ציור גדול, אשר לזה קובעים לו זמן של שנה תמימה, ואם יצלח מאד במלאכתו אז ישיג מעדאַליה של זהב קטנה. ואח"כ יוסיף לציר ציור גדול ג"כ בשנה תמימה, ואם יצטין ישיג מעדאַליה של זהב גדולה ואז נקרא כי השלים חק למודו בהאַקאַדעמיא בשלמות. הגומרים במעדאַליות של כסף ואינם משיגים של זהב נקראים בשם צירים־אמנים ממדרגה השלישית, הגומרים במעדאַליה אחת של זהב קטנה—צירים־אמנים ממדרגה השניה, והגומרים בכל המעדאַליות עם מעדאַליה של זהב גדולה — צירים־אמנים ממדרגה הראשונה. ויותר אין להם מה ללמוד ברוסיא, רק באיטאַליא יוסיפו ללכת הלאה, הלאה, כי אין קץ לחכמה הזאת. — — —

61.

[לה' ש. ציון] י"ב כסליו, תרמ"ב. פעטערבורג.

מאד אשמח על כי תהיה בעיר מולדתי, לא רק יען כי אאהוב מאד

האם לא יבאיבו לי? — — —

59.

[להנ"ל] כ"ו תשרי, תרמ"ב. פעטערבורג.

— — — אודיע לכם כי התשלומין להאַקאַדעמיא אשר הוצרכתי לשלם, ואשר כתבתי לכם כי גמרתי בדעתי לחכות עד בוא ה' קויפּמאַן לפה, התשלומין האלה כבר הובאו להאַקאַדעמיא מן החברה „מ־בי השכלה" בעבורי. והנני עתה חפשי מזה, כי ימים אחדים לפני העקזאַמען שלחתי ע"י פּאָצט מלים אחדות אליהם, ולא חפצתי גם להטריח עצמי וללכת לבקש, כי חשבתי אם גם לא ישלמו אין נזק גדול, אחרי אשר בהאַקאַדעמיא הבטיחוני להמתין, וקויתי שבין כך או כך אשלם, אם לא ישלמו הם אז אבקש מקויפּמאַן; אך בכל זאת שלחו בעבורי את הכסף להאַקאַדעמיא. ועתה בדיעבד יהנה לי ולא אהיה למעמסה על קויפּמאַן עוד בהוצאות אחרות. — — —

60.

[להנ"ל] כ"א מרחשון, תרמ"ב. פעטערבורג.

ראשית כל, הורים יקרים, עלי להודיע ולבשר לכם בשורה טובה ונעימה, כי ת"ל חפצי ותקותי נהיו, ונתעליתי ביום השבת העבר, יום העקזאַמען, להקורס השלישי בהנומער השלישי (כל הקרוב יותר לנומר הראשון הוא משובח ביותר). אין אומר ואין דברים בפי לתאר לפניכם עליצות נפשי על כי הצליח ה' חפצי ועמלי לא נשאר מעל; אך שמחתי גדלה שבעתים בזכרי ובשומי אל לבי, כי עתה אוכל לשמח נפשותיכם הדורשות אֹשרי בבשורה טובה, כי זה כל חפצי, ובשמחתכם תנעם לי שמחתי עשרת מונים. האח! הורי היקרים, כפי אשא קודש ואברכה שם ה' כי הביאני עד הלום. רבים יקנאו בי, רבים יתאמצו כמה שנים לעלות להקורס השלישי, ואנכי בשנה אחת גמרתי שני הקורסים בפעולות טובות מאד, אך לא רק רבים, כי גם רובם מהתלמידים לא יצטיינו במאד, ורק יחידי סגולה יזכו להסב עליהם עיני הפראָפעסאָרים לטובה. שישו נא גם אתם עמדי, הורים יקרים, כי הנני עוד כהלום יין וראשי עלי סחרחר מרוב שרעפי אשר רגשו בקרבי ביום אתמול כי יעבור. העקזאַמען היה ביום אתמול, אך עוד לא ידעתי אחרית דבר עד היום, ולבבי נע ונד בין תקוה ופחד, עד כי בא היום הזה ויביא לי מרפא בכנפיו. ובימים הבאים אקח מועד לתאר לפניכם עקזאַמען בהאַקאַדעמיא, למען תבינו איך נוהגים בפה ביום ההוא. — אך בעת עלי לענות לך על שאלתך: כמה קורסים בהאַקאַדעמיא, למען תרע מה גדול הצעד אשר עשיתי. בהאַקאַדעמיא יש שלשה קורסים. בהקורס הראשון עושים התלמידים מלאכתם על פי תמונות גיפס אשר יגיעו רק עד החזה, והעיקר שם לציר היטב את הראש. והם מצירים על נייר בעט־שחור (Тушовальный карандашъ) כפי אשר יראו על הגיפס, וכמו שהבאתי גם אני ציורים כאלה מווילנא. אך התמונות בפה לא כמו בווילנא, כי אם טובות ונפלאות במלאכתן, עד כי לציר מהן קשה יותר הרבה משם. והמצטינים בציורים כאלה יעבר,

בכל זאת אני שמח בחלקי: אינני מתאונן כלל כאשר עשיתי בימים מקדם. ת"ל עתה מצאתי הדרך אשר תובילני למטרתי ועלי רק ללכת הלאה ולא להאדיב נפשי בחזיונות מבהילים. — אודות העקזאמען אודיעך כי יהיה בחדש נאָיאבער הבע"ל ואני משתדל לעבור מהקורס השני אל השלישי. אם אצליח, ה' יודע. — — —

58.

[להוריו] ערב יום הכפורים, תרמ"ב. פעטערבורג.

אב יקר! בעת אשר ידי תאחז עט סופר לערוך לך המכתב הזה; בעת אשר עוד שעות אחדות לרגע אחד, הקדוש והנשגב לנו מכל רגעי ימי חיינו, רגע התחלת יום הכפורים; בעת אשר מעללי איש ופעולותיו יעברו כבתי נפשו כבני מרון ועיניו תסכנה מההוה על העבר ועל העתיד; בעת כזאת אני נפעם ונדהם מהמון שעיפי אשר יתרוצצו בקרבי. לבי ינוע, אָחוז בסבך שרעפים אין חקר, ונפשי, ביונה אחוזה בפח יוקשים, מתרוצצת אנה ואנה; אמנם כן, אב יקר! לא בכל השנים השנה הזאת לנו. אם בכל שנה ושנה עלו ורגשו בקרבי בעת הזאת רגשות נשגבים מרבה להכיל, בשנה הזאת על אחת כמה וכמה. אם בכל שנה יצאו תמונותיכם האהובות לי מכל יקר חלד, בעת הזאת, מערפלי המרחק אשר יפרידו בינינו ותופענה לפני בהדר קדשם במראה ובחלים, בשנה הזאת הן תופענה לפני באור שבעתים ולא תסורנה ממני אף רגע. בשנה הזאת אשר רבת שבעה לה הבת יעקב עמל ופגע, אשר מיתרי כנור לבבה התלוי על נהרות בבל, החלו לרעוד בהכות עלימו צר ואויב בידו, ויהגו נכאים בקול תוגה כימי צאתה מירושלים! בשנה הזאת אשר העירה את האהבה לעמנו גם בלבב אנשים מוזרים אשר רחקו איש מרעהו, גם בלבב מתנגדים איש לרעהו, להתאחד ולשפוך מר רוחם איש בלב אחיו ולהתיעץ מה לעשות בימי מבוכה אלה; בשנה הזאת איך לא אזכרכם, הורים יקרים? איך יעזבני זכרונכם גם רגע? הן לבי אתכם הוא. הן כל חושי, כל רגשותי נתונים, נתונים לכם, ואני מה? רק צל תועה במרחקי תהו! — — —

— — — הוי, שנה אכזריה, שנת עמל ופגע! כבר עברה ונסתרה תחת המסך אשר יסתיר מעינינו ימים עברו. כבר צעדי השנה החדשה עינינו רואות, ופצעינו עוד לא חובשו! אם בכל השנה נדהמה בת יעקב ממהלומות גו ונפש, אשר המטירו עליה אויביה, עד כי לא מצאה חשבון מכל הנעשה אתה, הן בימים האלה תראה כי לא חדשה נהיה בארץ, וכבר הסכינה לשים גוה כתבן, מרמס לכל עובר. הוי, לב רגיש! אם מעולם אהבתיך וברכתיך, אם תמיד התאמרתי כי נפל חבלי בנעימים בהיותך אתה למשען לי, מדוע נהפכת לי לרועץ? מדוע לא תעזבני עתה, עת כל הגיוניך ושעיפיך יכאיבוני וידקרוני? גם אתם, חזיוני תוגה, מה כה סבותם איתי מכל עברים? גם זכרון ושם היום הזה מה כה יסכסך בכל חושי בי? אך למה זה אשאל? הן איש אנכי ולא אבן ולבבי בשר ולא נחושה, אם עדי לא נגעו המכות אשר הוכו בני ישראל

לו לחרף ולרדוף ולשפוך דם נקי ולעשות כל תועבה. הסבה לזאת היא לפי דעתי בזה: גם אצל כל אומה ולשון יחפץ כל איש לרדוף אחרי רעהו ולכלות בו חמתו על כי יהין לחשוב לא כמחשבותיו ולעשות שלא כרצונו ולגלות הלוט זהמסכה הנסוכה על פניו; אך מאשר אזלת ידו להוציא חפצו לפעולת ידים לכן לא ינסה גם להתחיל לעשות כזאת. כי אצל כל עם ועם המשרה במלוכת־הרוח, כמו במלוכת־ארץ, נתונה בידי אנשים יחידים מוכשרים לזה ואשר נתחנכו ונתגדלו לזה, וכל איש לא ירים את ידו ואת רגלו מבלעדי מוריהם אלה לעשות דבר גדול; וגם המורים האלה, הכהנים, מחויבים לתת דין וחשבון לפני גדולים מהם וגבוהים עליהם עד הכהן הגדול והמורה הראשי אשר עוז בידו לקחת השלטון מידי איש אשר לא ימלא משלחתו כיאות ולתתה בידי הטוב בעיניו. ולכן מלבד אשר כל איש יפחד לרדוף את רעהו בדברים שבין אדם למקום, בדעתו כי יוכל לקבל ענשו מאת המנהל והכהן המורה, כי אם גם הכהן לא יהין לעשות דבר שלא כהוגן, ביראו מפני חרב הדין המתוח עליו מאת הגבוהים עליו. אבל אנחנו, לדאבון נפשנו, אין לנו לא כהן גדול ולא מורה ראשי, לית דין ולית דיין וכל איש מרגלא בפומיה מיום הולדו, כי כל ישראל הם ממלכת כהנים וגוי קדוש, כל איש הוא ככהן גדול נכנס לפני ולפנים בכל יום ובכל עת ובכל שעה להמתיק סוד עם ה׳ ולהתיעץ עמו על צפונותיו. ולכן כל איש, אחרי אשר הוא כהן, עושה במה לעצמו להקריב עליה עולות תמימות כחפצו מבלי כל פחד אולי יצטרך לתת דין וחשבון לפני הרב, כי מי סכל ישמע לדברי הרב אשר לחמו מידם נמצא ותלוי בדעת הצאן אשר הוא רועה, ואשר אין איל הוא להעניש לעוברי רצונו? וגם הרב, אם איש תהפוכות ורמיה הוא, לא יפחד ג״כ מעשות כל תועבה ומרדוף נקיים על לא חמס עשו, כי מי יביא במשפט את מעשיו? גם הגאונים שבנו לא ישיגו רק כבוד ויקר, לא משרה ושלטון, ואין להם רשות לעשות אף דבר קל הערך, להעניש מורדי אור או להסיר העטרה מראש רב שאינו הגון לכך, ואין משגיח ואין סופר ומונה כל מפעליהם, וכל רב הוא כמלך קטן באי אחד בים הגדול, אשר כל דברי המתאוננים עליו לא ישמעו לאזן. וביותר כי רבנינו לא יתחנכו כלל לשאת המשרה הזאת על שכמם, ובדעת האחד את היורה דעה עם פלפולא חריפתא ולטהר את השרץ בק״ן טעמים ולומר „הדרן״ ועוד פלאות כמו אלה, יתנו לו „הסכמה״ מבלי חקור אם בעל נפש הוא, אם איננו קפדן אשר לא יוכל להיות למלמד ומורה, ואם אין בקרבו כל המדות רעות שבעולם. ומסבה כזאת עינינו הרואות רבנים קנאים קפדנים מקלקלים את השורה, עושים בעדתם כל מה שלבם חפץ ומוצאים עוזרים על ידם להסיר כל מכשול העומד על דרכם, ינגחו על ימין ועל שמאל כפרים וכראמים ואין מוחה בידם. אין פוקד על עונם ואין מהגבוהים עליהם, מהרבנים הגדולים והגאונים, שם את לבו לדרוש דין מהם ולהסירם מכסאותם. — — —

— — — אורותי, ידידי, אודיעך כי אין כל חדש. כמאז וכמקדם הנני חי בהעזר אשר יתן לי ה׳ קויפמאן, שנים עשר רו״כ לחדש. אף כי בעיר כפע־טערבורג, אשר ההוצאות מרובות, יספיק לי העזר הזה רק להוצאות נחוצות;

דירה במעון־קיץ במגרשי העיר. — — —

— — — הוא טרוד עתה מאד אודות היהודים, עד כי ישכח גם מאכול לחמו, ואין לו מנוח אף רגע. תמיד אספות אצל הבּאראָן גינצבורג או אצלו או אצל שארי הגבירים ומתיעצים על צפונותיהם. — — —

— — — מצב בריאותי נשתנה לטוב מאד. אודות כלכלתי אין לי עוד לדאוג, כי שלח לי ה׳ מלאך מושיע אשר יתמכני ואשר יבין להגיגי והגיוני ומצאתי חן בעיניו (פעם אחת אמר לי כי נודע לו אשר אני מחזיק באמונת ובמנהגי היהודים לא כיתר התלמידים, וכי הלמודים החדשים לא שנו רוחי מהלמודים הראשונים וזה מצא חן בעיניו מאד. — — —).

56.

[להנ״ל] ב׳ מנחם אב, תרמ״א. פעטערבורג.

— — — עלי להגיד כי מלבד אשר לבי יהגה לו תודות בעבור החסד אשר הוא עושה עמדי לרגעים, גם לבי יאהבהו, באשר איש כמהו לא מצאתי עד הנה, לא רק בין גבירי ועשירי עמנו אשר משכנם בערפל ואשר לעזות יחשב לאיש קרוץ מחומר לגשת אל הדר כבוד תפארתם, כי אם גם בין יתר האנשים אשר התהלכתי בתוכם לא מצאתי איש כמהו, איש אוהב אמת, אוהב העבודה ושונא הבטלה, היודע לכל עת וזמן, עת להתגאות ועת להשפיל כבודו, עת לקצוף ועת לאהוב. גם מלומד הוא בכל מדע, וקשה למצא איש כמהו שיש לו ידיעה בכל דבר. הוא נושא עליו תור „דאָקטאָר פֿהילאָזאָפֿיא״, ואמנם כל דבריו בהשכל ודעת, מנויים וספורים בלי יתרון ובלי מגרעת. —

על שאלתך: מה אני כותב אצלו? אודיע לך כי ראשית כתבתי קאטאַלאָג (אוצר הספרים) מהביבליאָטעקא שלו. שנית כתבתי לו מכתבים בשפת עבר לאנשים נכבדים שונים. ושלישית, כי הוא התעסק לעשות פנקס לחברה קדישא, לתקן ולשנות כל המנהגים והסדרים שנהגו עד הנה על אופן היותר טוב בתכלית השלמות. ולזאת נשלחו לו מערים שונות פנקסים הרבה, והוא אסף, קבץ ולקט כל העדיות והמובחר שבהם להביאם בהפנקס החדש. ועי״ז קרא לי, והרבה עמל וטרח היה לי עד כי, סוף כל סוף, אחרי אשר צרף וזקק כל הגה ומלה שבעתים בכור בינתו, גמרתי היום את העבודה הזאת. פעמים רבות הוצרכתי לכתוב כל דבר. מתחלה כתבתי מכל הפנקסים, אחרי כן צוה ואת לזרות וזאת להבר, וישב בעצמו עמדי עד אחר חצות לילה ודקדק בזאת בעיון רב, לילות רבים, ותקן תקנות הרבה מאד על כל ענפי המקרים הנוגעים לזה. — — —

57.

[לה׳ ש. ציון] כ״ו אלול, תרמ״א, פעטערבורג.

— — — מדוע לא פשה הנגע הזה לרוב מאד בין יתר עמי הארצות כמו אצל ישראל, אשר כל איש יחשוב עצמו למשולח מאת ה׳ צבאות לתקן עולם במלכות שדי, ואשר בעסקו במצוה זו פטור הוא מכל המצוות שבתורה ומותר

שניכם לקרא לשלום לי ולהזכיר שמי ברגעי קודש, רגעי רגשי אהבתכם; עת מלאכי האהבה ירחפו מסביב לכם וילחשו באזניכם ספורי עדן משדמות האהבה, ובקסם יפים וניב שפתם אשר יזל כטל ימשכו לבותיכם אחריהם לעולם חדש, עולם האהבה, ששם בני האלהים יטיפו זמרת־יה בקול דממה דקה, קול ערב ונעים על נבל וכנור, והמוזות, בנות השיר ובנות האהבה תצאנה, במחולת מחנים על שדמות פרחים וציצים המריקים ריח נחוח, ובספירי עיניהן ירתקו לבותיכם כי תתאחדו גם אתם בחברתן. שם תמסכנה לכם מיין האהבה ובצאלי עפאים מנוח תמצאו; שם תשקעו בתהם שעיפים, שעיפי קדש, תשכחו תבל וצאצאיה, או גם תבוזה, כי אמנם שוה היא לשאת קיקלון וכלימה. ובזכרי כי ברגעי מרגוע, רגעי אשר כאלה, יעלה שמי לזכרון על שפתותיכם, ובשכחכם את התבל לא תשכחו אותי, אז הלא תודה כי אלפי תודות אשיב לכם מקרב ולב עמוק. — — —

— — — רגשותי נתחלפו הרבה מן העת אשר נפרדנו עד היום הזה. רוחי יציקני לבקש עתה על כל דבר חק ומשפט, לשים לו גבול ומדה, מבלי התרגש כילד על כל מראה עינים ומשמע אזנים. בהיותי בווילנא אצליכם החלו פרחי רגשותי להפתח ובהפתחם ויראו אור תבל המעור עינים אז השתוללו משאון רגשותיהם. הן תזכור כי רגשותי אז סערו כים, הרביתי לדבר ולדבר על כל דבר, אך משפטים חזקים ויסודות אמת לא הוצאתי אז אף מעט, כי עוד לא ידעתי הבדל בין טוב לרע, ואף כי גם עתה עוד לא ארע ואולי אשגה במשפטי על כל צעד, אך לכל הפחות הן חפצי טוב, כי חפץ אנכי לדעת ורודף אחר האמת, אך לא בסופה וסערה כאשר יעשו אחרים ומרעה אל רעה יצאו כי אם בשובה ונחת. הן לחכמת הציור נכספה גם כלתה נפשי זה כבר מבלי דעת מה זאת, — — — ועתה הן כתבתי מאמר בשם „חכמת הציור בכלל ובין בני עמנו בפרט" (ה' צעדערבוים קראו וייטב בעיניו) — — — אך מאז ועד היום רבו משפטי על אדות זה ובדעתי לכתוב כעבור שנים אחדות אודות זה ספר שלם, למען עורר אהבה להחכמה הזאת בלב צעירי עמנו, כי עוד עד היום לא יצא ספר בזה בשפת קודש. — — — גם כתבתי שירים רבים אשר מצאו חן בפה בעיני מטיבי מדע, ויודעים להבדיל בין טוב לרע. — — — וזה יאמץ רוחי כי עוד יבאו ימים, אם גם כעבור שנים אחדות, ושירי יראו אור. — — —

55.

[להוריו]. ר"ח סיון, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — ביום אתמול בערב הייתי אצל ה' קויפמאַן והראיתי לו מלאכתי, הריסונאָק אשר עשיתי בחודש האחרון (כי ביום אתמול היה העקזאמען האחרון), ויישר בעיניו. ושאלתי ממנו עצה איך לעשות: לנסיע או לחדול? ויען לי כזאת: אם בחפצי לנסוע מחמת תיקון בריאותי אצליכם אז הן לא יוכל לעצרני בפה, זאת הבטחתו יתן לי במועדו כסדרו, כי אחת היא לו אם אשב בפה או אפע לביתי; אך עצתו כי לא ארבה בהוצאות על הנסיעה ומוטב לבקש למצא בפה

ימי החרף ומה מצבי עתה (כי מדברי השיר אשר כתבתי לו נראה כי סבלתי בחרף הזה). אז הגדתי לו כי עוד לא מצאתי מרגוע מתלאותי, וכי בעבור זאת לא אוכל לכתוב שירים בשפה ברורה וברעיון צח כחפצי; אך לו נחתי ושלותי אז יודע אנכי כי הוספתי שירים כהנה וכהנה. על זה ענה לי כי מעתה תחת אשר קבלתי ממנו ששה רו"כ לחדש הנה הוא נותן לי מעתה שתי פעמים ככה היינו: 12 רו"כ לחדש, למען אוכל להתעסק בשני הדברים: הציור והשיר, ככל חפצי מבלי מפריע. מי יתאר גודל שמחתי בשמעי ממנו דברים כאלה? הן שנים עשר רו"כ דים לפרנסתי ברויח ובכבוד, ומה לי עוד לדאג? — — —

— — — מי מלל לי כי שפת קודש אשר דמיתי כי אין לה מכיר בקרית מלך תהיה לי מקור תשועה? — — —

52.

[להנ"ל] ד' דחוה"מ פסח, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — ביום אתמול הייתי אצל ה' קויפמאַן ויתן לי שנים עשר רו"כ לחדש הזה, וידבר עמי באהבה זמן רב. וערב יו"ט העבר קבלתי בגד אשר שלח לי הבאראָן גינצבורג. — — —

— — — גם הבטיח להשתדל עבורי, אך ת"ל עתה אין לי צורך בהשתדלותו. — — —

— — — ומטעם זה שלחתי מכתב להבאראָן. הודיתי לו עבור תשורתו והגדתי לו, כי מעתה אין לו הכרח להשתדל עבורי כי מוצל הנני. — — —

— — — ביום אתמול הייתי אצל ה' צעדערבוים וגם הוא ידע מזאת, כי ביום ו' העבר היה אצל ה' קויפמאַן ויחל לדבר עמו אודותי ויהלל שירי לפניו, ויספר לי כי קויפמאַן אמר לו לבל ידאג אודותי כי הוא מגן לי. — — —

53.

[להנ"ל] ב' אייר, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — איכה, אחי, אחי? ! מי יתנך בין זרועותי, אשקך ואבך על צואריך, אחי! מעטים דלים ורעים היו שני חיינו ביחד. עוד לא ראינו בטובה, עוד לא נשקנו איש את רעהו כיאות לאחים אהובים כמונו. הוי, בשר מבשרי, חלק מנפשי, נתח מלבי יפרד עתה ממני ומי יודע עד כמה, ואיך לא אבכה וביותר כי פתאום קרה הדבר. איכה, אחי! ועיני הדומעות לו יכלו לפגוש בעיניך ודמעותינו הרותחות לו נבללו ביחד להשאיר מזכרת נצח בלבבינו. אחי! איכה, אחי! הוי לכח הקיטור והאש הנושא על כנפיו במרוצת חץ יעוף את אח יקר, את רוחי ונשמתי, עתה על הרי בתר ונפשי לשוא תתפרץ ממני לרדוף אחריו, לשוא כל הגיגי והגיוני. — — —

54.

[לה' ש. ציון] ד' אייר, תרמ"א. פ"ב.

— — — ברכת משנה אשיב לך עתה, לך וליועדתך על כי תואילו

אך בכל זאת הצלחתי במפעלי, ות"ל כי עשיתי הצעד הראשון בהאַקאַדעמיא קדמה. — — —

— — — על הוצאותי יש לי בריוח, ות"ל אינני עצב רק שמח בריאותי טובה. — — —

50.

[להנ"ל] ב' אדר שני, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — הייתי בשבוע העבר ביום ג' אצל ה' צעדערבוים ויקבלני בפנים מאירות ובעיני אהבה ודברתי עמו זמן רב ויראה לי כי שירי (ספר קטן בשם „שירי נער" אשר מסרתי לידו) מונחים אצלו באמתחת בגדו, ויאמר כי התענג עלימו וכי אחדים מהם גם מצוינים, אך לא ידפיס בהמליץ שירים; זאת מאמרי הלל ג"כ ויראה לי כי מונח הוא אצלו על שלחנו, אך אמר כי יש אצלו עתה מאמרים ומכתבים רבים המחכים זמן רב לצאת לאור ושאלות רבות מחיי היהודים הצריכות פתרון ומענה חיש מהר, עד כי לא ידע אם יוכל להדפיס מאמרי אשר הוא לא מ"ע שהזמן גרמא רק מעין ידיעת העולם והטבע הוא, ומאמרים כאלה לא למטרת מכתב עתי יקלעו חצם, ויאמר כי יוכל להיות כי ישלחהו אל חז"ס בוואַרשא אל „הצפירה" ויכתוב גם מלים אחדות אודותי, ויבטיח לי להשתדל בכל יכלתו אצל ה' הרכבי ואצל הבאַראָן גינצבורג כי יתנו לי עזרה למען אוכל ללכת בדרכי הלאה מבלי מעצור.

51.

[להנ"ל] י"ג ניסן, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — ביום אתמול, יום ב' בערב, בהיותי בהאַקאַדעמיא, כדרכי מידי יום ביומו, והנה תלמיד אחד אומר לי כי ה' קויפמאַן צוה שאבוא אליו תיכף ומיד אחר כלות השעור. בשעה 7 בערב הלכתי אליו, ויקבלני ה' קויפמאַן בפנים מאירים וצוהלים ויובילני עמדו אל הקאַבינעט שלו, ויתן לי כסא לשבת. ויאמר לי כי שירי מצאו חן בעיניו מאד (אני נתתי לו שני שירים: „רחשי תודה" ו„סכת החג". המכתב עם השירים מסרתי לו ביום ה' העבר). גם אמר כי חפץ לראות אותי עוד ביום ו' העבר אך לא ידע את האַדרעס שלי ולכן אמר לתלמיד אחד כי ישלחני, ויתפלא מדוע לא הגדתי לו עד הנה כי ידי לא תלא לכתוב בשפת קודש. מעולם לא עלה על לבו כי בתוכי טמון כשרון כזה לשיר שירים. והנה מה שהיה הוא שהיה ועתה הוא מציה אותי לבלי סגת אחור מדרכי ולהוסיף לכתוב שירים בשפת עבר וגם ללמוד בשקידה מלאכת צירים ואז אשיג מרומי האשר, ויצוני להביא אליו תמיד להראות את שירי. והנה להצלחתי היתה אצלי בצלחתי אספת שירי אשר כתבתים ביחד בתור ספר קטן בכתב נקי ובנקודות וקראתים בשם „שירי נער" כתבנית הספר אשר מסרתי לה' צעדערבוים; ומידי דברי עמו נתתי לו את הספר הזה למען יקראהו ואז יודעו לו חיי (כי בכל שירי רק על עצמי מוסבים הדברים) ומקרי ותקותי. הוא לקח את הספר באהבה ויחל הוכף לקרות בו זעיר שם זעיר שם, ויתפעל, ויחל לשאול ממני: איך חייתי כל

אראה פנים. מתחלה חשבתי להגיש את שירי ביום ו' העבר לפני כבוד הבאראָן גינצבורג, אך ה' פראָזער יעצני להיות מתחלה אצל ה' צעדערבוים. יוכל היות כי ידפיסו אותו בחמליץ, ואז יתנו הם לי מכתב אל הבאראָן כי יקרבני. בהחברה מרבי השכלה היתה אספה, אך לא הספיקו לראות כל הבקשות, כי רבות הן שמה, ולכן עלי לחכות עוד בלי מענה. הנכם רואים כי אך לאטן תתנהלנה תקותי, וזאת לא יפלא בעיני. יודע אני כי תמיד יעברו עדן ועדנים עד מצא עזרה מאת החברה; אך תקותי תאמצני כי סוף סוף אשיג ממנה עזר, בהשתדלות מכירי. ביום ג' העבר השגתי פאָטאָגראַפיע להגדילה בעד 15 רו"כ, וביום אתמול בערב השיבותיה לבעליה, וקבלתי את הכסף. הם אנשים יקרים ויבטיחוני לתת עוד מלאכה, — — — התמונה אשר עשיתי היא תמונת בתם. — — — הם אשכנזים. — — —

— — — ביום אתמול ראיתי פני החדש ציר המהולל אשכנזי בביתו ודבר עמי זמן רב, ויבטיחני להועיל לי אם רק יוכל. — — —

47.

ולהנ"ל] י"ב טבת, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — בשבת העבר היה עקזאַמען, ועל מלאכתי, מלאכת הערב מכל החדש, השגתי נומר 5; אך על מלאכת היום השגתי נומר 1 והציור ישאר עד 4 נאָיאַבר, יום חג האַקאַדעמיא, אשר אז יעמידו לעין רואים (выставка) כל תוצאות האקאַדעמיא היותר מובחרות, וילקח גם ציורי אחר כבוד. ומאד אשמח כי עשיתי את הנצחון הראשון על שדה עבודתי בהאַקאַדעמיא. אקוה עוד לעלות מעלה, מעלה. — — —

48.

ולהנ"ל] ז' אדר ראשון, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — הייתי היום אצל ה' קויפמאַן אשר שב מנסיעתו הנה, והבאתי לו מלאכתי להראות, וידבר עמי באהבה, — — — ויתן לי עבור שני חדשים שנים עשר רו"ב, עבור חודש דעקאַבר ויאַנוואַר. ויבטיח לי ג"כ לקנות עבורי צבעים ועטי־צירים, למען אתחיל לציר בצבע, ויצוני לבא אליו בערב בכל יום כי יתן לי מלאכה לכתוב אצלו, כי יודע הוא כי כתב ידי יפה. — — — הוא איש נפלא, כבד מאד למצא כמותו, מלבד שהוא עשיר גדול כנודע, הוא מלומד גדול ואוהב מלאכה וביותר מלאכת צירים, ויש לו אותות כבוד (מעדאַלות) רבים עבור ידיעתו הרבה בעצי יער. הוא בעצמו ג"כ מציר בעתות מרגוע. — — —

49.

ולהנ"ל] ב"א אדר ראשון, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — ביום אתמול היה פערעוואָדני עקזאַמען ות"ל כי העבירו אותי מן הקורם הראשון אל השני, בנומר טו"ב 17. מקומי היה רחוק מן הגיפס,

נפתחו לי שערי חכמת הציור ואראה איר חדש אשר לא ראיתי עד הנה. לנו השעורים נוכל שם לעבוד כל היום, איש איש כפי חפצו: או בצבע, או מגיפס, או לשבת בהביבליאָטיקה. שם יש, מכל התמונות והציורים אשר בעולם, בהמוזעאים והגאַלעריות, תמונות פאָטאגראַפיות או ליטאָגראַפיות או גראַווירו. למשל שם יש מכל הציורים הנפלאים אשר בהגאַלעריא בדרעזדען בירת זאַכסען, הראשונה בתבל. ספרים גדולים, אמה רחבם ואמה וחצי ארכם עם תמונות. כל הציורים וביאורם בשפת אשכנזית, רוסית וצרפתית. והרשות לציר מהם ככל העולה על רוח, וכן שם עד אין מספר, ולא יחסר כל ענג רוחני בהאקאַדעמיא. — — — —

44.

[להנ"ל] י"מ חשון, תרמ"א. פ"ב.

— — — איש חסדי אשר הייתי אצלו, ואשר כלכלני ונתן לי מעון, הוא איש טוב מאד. שם איש חסדי ה' שמעון זאַן. — — —

— — — בחג הסוכות הייתי בבית אסף היתומים (Еврейскій Сиротскій Пріютъ) שם בית הכנסת. הבית הוא על שם אשת הבאַראָן האָראַץ גינצבורג והוא יוסד הבית. באֵי בית הכנסת הכינו למו סוכה בגן אשר אצל הבית ובכל יום אחר התפלה ברכו שמה, כי בפה ככד לכל איש לעשות סוכה בביתו, ובליל ראשון אשר נאספו היה המחזה נפלא. ואני כתבתי שיר על זה אשר מצא חן מאד בעיני כל ויקרבוני, וגם עתה ימשכו לי כולם חסד ואהבה; אך כולם אנשים לא עשירים, ואחד מהם הוא אשר אני גר אצלו בדירתו, והשני אשר אוכל אצלו חודש עד כי אמצא לשלם לו. מכל האנשים רק שנים הבינו את שירי ויהללוהו, ויתר האנשים האמינו למשמע אזנם. — — —

45.

[להנ"ל] י"א כסלו, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — הייתי אצל הגביר ה' קויפמאַן, והראיתי לו מלאכתי ותישר בעיניו וימשכני חסד, ויתן לי כעת ששה רו"כ ויצוני להביא לו תמיד מלאכתי להראות, ובוודאי לא יהיה תמיד מהלכי לריק. ה' קויפמאַן אוהב מאד מלאכת ציירים. בביתו ציורים יקרים רבים מאד, והוא מבין גדול ע"ז. אקוה להראות לו עוד מלאכה טובה ואז יאציל עלי מחסדו. אקוה כי הכל יהיה כשורה. — — —

— — — בהאַקאַדעמיא העבודה רבה. כתבתי מכתב בקשה (Проmenie) להחברה מרבי השכלה אודות עזרה ולא אדע עוד סוף דבר. — — — —

46.

[להנ"ל] ב' חנוכה, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — איש אחד מורה עברי, ה' פראָזער, קרא שירי ויקחהו עמדו להראותו לפני ה' צעדערבוים, מו"ל המליץ, כי ה' פראָזער כותב שמה בכל יום. ה' אר"ז קרא את שירי, ויצו לה' פראָיער להביאני אליו. בקרב הימים

חלום כל אלה שם. ובכל הגאלעריות האלה יש הרשות לכל איש לציר ככל העולה על רוחו, והמה רק חלק מהבנין הנפלא הזה, ומי יודע מה נמצא עוד במקום אשר רק התלמידים ימצאו. לתאר כל פלאיו לא יספיקו ימים ושנים; אך רב לי. הרביתי מאד לדבר במכתב הזה, ומה אכתוב במכתבים הבאים? לו רק אשקט ואנוח אז אקוה לענג נפשיכם במכתבים כאלה. — אודותי אין עוד חדש. מעת אשר נתקבלתי הנני הולך לציר דבר יום ביומו כמתחלה, המלאכה בהקלאססים יתחילו מן הראשון לחדש סענטיאבר. עד העת ההיא יהיה נחוץ לי לשלם את הכסף ואז יתנו לי תעודה. — — —

41.

[לה' צבי הירש ובנו ה' אברהם סאבאר] ד' תשרי, תרמ"א. פעטערבורג

— — — פני תקותי, אהובתי מכבר, ראיתי בראשית השנה הזאת והנה ינהרו, ובקול נצחון קראה אלי לאמר: „ראה! הן הביאותיך עד הלום, יען כי האמנת בי ואחרי הלכת. הגיוני שפק אשר פקדוך לפעמים אשכח ואסלת לך, ועתה האמינה בדברי ולך הלאה. אל תבט על כל מעצור ואזר חיל לנצחו במלחמת החיים, ועוד אביאך אל מחוז חפצך בימים הבאים. עוד תשבע גם מפרי האשר, עוד תשכח גם עמל ותלאה. קוה, ידידי, כי טובה תקוה מחיים!" כן הקשבתי דברי תקותי ברוח החזיון ונפשי דרכה עז. מה רב כח הקסם השורר בבית האקאדעמיא! האיש, אשר הקדיש ימיו למלאכת היופי, ישכח תבל ומלאה. כל ענג וכל נעם, גם החיים ואת עצמו, ישכח בלכתו לשוט במקום הפלאות הזה, ולכן לא יפלא בעיניכם כי שכחתי מקרי תלאות ימי העבר; גם להמעצורים עתה לפני לא אשית לב, ואך תקות כל טוב תמלא חדרי לבבי. — — —

42.

[להורין] ה' תשרי, תרמ"א פעטערבורג.

— — — מעין ישועה נפתח לי, כי איש אחד נכבד יקרבני, ואכלתי אצלו ראש השנה בכבוד גדול, והייתי אצלו מיום א' עד יום ד' — כי רחוק הוא ממקום מעוני כשלש או בארבע ווירסט — עם מקום נכבד בביהכ"נ להתפלל, ומנוח ללון. גם על שבת בקשני לבוא, גם על יו"כ הבע"ל וכנראה גם סוכות אהיה אצלו. הוא יכיר ויראה לפעמים פני הבאראָן גינצבורג ויבטיחני לדבר בעבורי, אך כעת הוא מעבר לגבול. סוף דבר, אקוה כי בקרב הימים אי"ה אשיג תשועה מחברת מרבי השכלה, אך עוד כחדש ימים נחוץ לי לחכות. כסף האקאדעמיא נחוץ לי לשלם, יען כי אין מושיע לי עתה. — — —

43.

[להג'ל] כ"ט תשרי, תרמ"א. פעטערבורג.

— — — עד עתה יהנה לי מאד בי נסעתי לפ"ב, כי בהאקאדעמיא

עליו? יען כי לא יבינו את ההוד וההדר השורדים בדבר הזה, ונקלה היא בעיניהם. וזה כל עמל הציר להציג לעין רואה כל שפוני טמוני הטבע הצפונים בחיקה. הן האנשים לא ידעו מעולם צבע בבת עין אשר גם אצל אבותיהם ובניהם, יען כי לא ישימו מעינם בזה; אך בראותם תואר פניהם על הגליון בששר, או חיש מהר יגלה לעיניהם כל הנמצא בו, ולא יסתר מהם מאומה. שם פרה רועה באחו, על אפסי ארץ יתנשאו גבנונים תלולים אחדים ועליהם יערים מפוזרים. רבים ילכו ולא ישימו לב על כל סביבותיהם; ואנכי עומד ומביט ולא אוכל למוש ממקומי; ציור נפלא לנגדי אם דק השמש יפיץ אורו על האדמה, וגב הפרה מזהיר ומתחתה צלה ינוח, והיערים הירקרקים לבשו על ראשם עטרת זהב, ויריעת תכלת תכסה על הוד תפארתם. גם סוכה בודדת, אם האור והצל יתאימו בה, תציג יופי ונעם לעין רואה. כל פנה בתבל, גם אם שממה רובצת בה, אוצרת בקרבה סגלת ההוד וההדר. עת עבים בבדים מלאים חשרת מים יגעשו, ישקו על חוג שמים, במעוף עקלתון יתרוצץ הברק, ורעם אדיר ירעיש אזנים, אז, מה נפלא הציור! אלפי צבעים כהים ובהירים יתחלפו לרגעים. שם על כפת שמים נקרע עב, וצבעי תכלת וירקרק הרוץ, ארומים וצהובים, הציצו מבעד האשנב הזה, גם תמונות חיות־ענקים שטים במרומים, וכבקסמים ישנו לרגעים מתמונה אל תמונה; לו הציגו כל אלה על ציור אז נתפעלו והתפלאו כל המביטים, אך בעת אשר הטבע בעצמה תראה לנו כחה והדרה אז אין רואה. ומה נאמנו דברי אחד המליצים באמרו: „הוי, בני אדם! המתאמצים לתאר לנו עדן גן אלהים בעת לא יחזו מה נמצא בתבל הזאת אשר ישבו בה. לו נפקחו עיניהם לראות את ההוד וההדר, החן והקסם השורר על כל צעד, אז הודו כי אין דמות ואין תמונה לעדן גנם, כי שמם הוא מול התבל הזאת"; אך שכחתי, נתרחקתי מאד ממטרתי. הן לדבר על כל אלה לא יספיק הגליון. מליץ אחד ציר יעץ בספרו ללמד כל ילד מימי עלומיו חכמת הציור כאשר ילמדוהו לכתוב ולקרא, למען ידע איך להביט על תבל־יה אשר יחיה בה. אך אשוב אל מכתבי אליכם. —

אך כל אלה באין בעיני מול בית האקאדעמיא. עט סופר ילא לתאר בניב שפתים כל הפלאות הנמצאים בו. פסילי שיש לבן על כל צעד. גאלעריא ארוכה עד אין קץ מעשרים וחמשה חדרים מלאים גיפסים נפלאים (אַנטיקים) עד כי ישתוממו ויבהל כל המביט עלימו, והגאלעריא הזאת כפרוזדור מול מוזעאי הקארטינות (אוצר־ציורים). שם עולם חדש מלא על כל גדותיו ציורים נפלאים מעשי ידי אנשי השם אשר מעולם. מן המסד עד הטפחות יכסו הציורים את הכתלים, גם הכפות הנשאות והעגולות מעוטרים בציורים. חדרים אין מספר שם מעולפים בעדי עדים, ורבים המה, עד כי בכבד למצא הדרך לשוב בה. ואנכי עם רעי בפעם הראשונה תעינו עד כי מצאנו המוצא. משם תתחיל הגאלעריא הארחיטעקטוריא; שם מלאכה! מעשי ידי מלאכי אותו חסיד ולא מעשי ידי של אנוש. שם ציורים בתוים דקים עד בי כמעט יראו לעין, ובתוכם, בנקודה אחת נמצא לפעמים תמונת איש כמו חי, אך לא אדבר הרבה פן אמעיט. כחזיונות

מן הים, מן הנהר הגדול, נהר נעווא, ומן התעלות נכבדי מים. אדמתה אדמת בצה ורפש מימות עולם, וסלעים מוצקים אשר יכסוה לא יחסמו בעד אדי קטב מהנשא על כנפי רוח. גם האניות הרבות הרובצות על התעלות והמכוסות מבית ומחוץ בכפר וזפת תתנה קטורה באף כל עובר עת יזרח עליהן השמש, והיטב חרה לאפי משך שבוע תמים עד כי הסכנתי באלה. קור וחום יתחלפו לרגעים, רגע יצא השמש בגבורתו וזיקי אשו יחדרו אל כל איש פנימה, ורגע יתחולל רוח קרולח עד כי העצמות תרעדנה, וכמצחק הוא האויר בפה עם האנשים. יש אשר ילבש האדם בגדי קיץ בצאתו ברחוב, וגם בגדיו הקלים האלה עליו למעמסה כי השמש ילהטנו, ובשובו ינחם כי לא לקח עמדו אדרת שער; או היוצא עטוף ומעולף מכף רגל ועד ראש בעת קור, יאנח מחום כבד בשובו הביתה. וכל זה יען כי האויר לח, ולכן במהרה יחם ובמהרה יתקרר. —

ביום השלישי לבואי הנה הלכתי עם N. להביט על הים השוכב ביקר תפארת גדולתו מחוץ לעיר ואף כי נלאיתי מעמל הדרך הרב. אך שכחתי עמלי בראותי את הענק הזה בפעם הראשונה לימי חיי. מימיו נחו, שקטו כמוצקים וכנקפאים, בשפתיו נשק גדות הרקיע ושלובים יחדו כלו במרחק אין קץ. השמש נטה ימה, עבים מופזים עטופים בשלל צבעים כסו פני שמים, ומתחת ראיתי שמש שני עם עבים כאשר בשמים ממעל, ויהי המחזה נפלא! ישבנו לנוח על שפת הים לראות בשקוע השמש במצולותיו; אניות קיטור חזקית ובצורות נחו על פניו, אניות אנגליה הנותנות בים דרך ואשר יתר האניות למולן כחגבים מול ענקים. גלים קטנים נשקו שפתי הים בהמולה נעימה, וגבותיהם הזהירו מקרני השמש. לאט, לאט ירד השמש מטה, מטה, ושמש־ים עלה למולו מעלה, מעלה עד כי נשלבו יחדו כתאומים; בין רגע ושניהם נעלמו ויכלו ממראה עין, הוא מצא לו עם מי לדבר, ואני נשארתי תפוש במזימותי. נפשי ירדה במצולות שעיפים ותשקע בנבכי הגיון עמוק. מה דמיתי ומה חשבתי? לא אדע. אך יש רגעים אחדים בחיי אנוש, רגעים יקרים מפז בחייו המלאים טרדות ותלאות, רגעי אשר נעלה וענג עדן, עת נפשו תפשוט ממנה לבוש חמרה; תניח גוה לשבת או לשכב דומם בלי נוע כפסל בלי רוח חיים, והיא תפרוש כנפיה על במתי רוח, וכהתבל הקטנה והמוגבלת הזאת תתרומם לשוט במרחבי אין קץ, ושעיפיה אז ג"כ בלי גבול ובלי קצב גם בלי מראה מוגבל, כהשמים המשתרעים עליה במרחב־יה בלי מצרים. —

רבות פעמים נסעתי ברוחי נסיעת דמיון כזאת, ותמיד בעת אשר מחזה חדש ונפלא משכני אחריו בכחו הכביר; וביותר כי בן הייתי להטבע מעת התחלתי ללמוד מלאכת הציור. תבל שדי תחשוף לפני מני אז כל מחמדית ושכיות תפארתה, הצפונים ונסתרים מעיני אנשים אחרים. מה נפלאה התבל ומה נעמה לגבר גלוי עינים! הוא יראה על כל צעד אלפי פלאות ומחזות יופי. הן גם דברים קלי הערך אשר לא תואר ולא הדר להם, אם יתארם ציר אמן בששר, ישפוך אור צח על פניהם, יפיץ צללים רכים ודקים, הכל על מקומו הנאות לו, אז יציג ציור נפלא, עד כי ישתוממו המביטים עליו; ולמה לא ישתוממו בראותם את הדבר ההוא מונח על מקומו, והשמש, הציר הנפלא, יפיץ אורו

לימי חיי קולו הדופק בכח, אשר השמיעני עת צעדו רגלי בפעם הראשונה לבואי למינסק, ובעת באתי בשערי ווילנא בפעם הראשונה, קול אשר לא אשמענו תמיד ואשר לא יתאר באמר ודברים. הלב ידפיק כהלם פעם, הגו תמס ילך באשדות זעה, הנפש תפול ברשתות הקסם העז, כי המחזות השונים והנאדרים יוליכוה שולל, וזמן רב יהיה האיש כנדהם, בלי מרגוע ובלי מצוא לו מקום!...

פעמים אחדות הלכתי לשוח, לראות בכבוד העיר הזאת, ואשתומם בראותי פעלי ענקים על כל צעד. מחשבותי עזבוני ותעופנה לחיק העבר לחשוף את אשר יצרור בכנפיו. ראיתי את המקום והנהו תהו ובהו. לפני מאה וחמשים שנה היתה הארץ הזאת תהו ויליל שממה, מדבר ורבץ בלהות צלמות. אגמי נפש ויון מצולה כסו פני כל הככר מסביב. קנה וסוף עשתו וישגו למכביר. הנהר הגדול נעווא הלך שובב בשרירות לבו מבלי מנהל. ערפל כבד חנה נצח על שפעת מי אפסים האלו. החסידה צעדה בגאון מבלי פחד ותבלע נחשים וצפרדעים לרויה. דיגים אבירי הלב סללו למו דרך בסירת דוגה אל מקום נשכח מני רגל ויפרשו מכמרות על פני המים. סערות וסופות התחוללו בעים וישתררו בכל אונם ועזוזם; ועתה! סלעים נחצבים וצורי שדי יחסמו שטף מי הנהר ויטוהו לזרום הלאה במישרים. על מימיו תשימנה דרכן אניות קיטור ואניות־משא עד אין מספר, ותרתחנה בסיר מצולותיו ומקול שריקותיהן תצילנה אזנים. גשר־ענק בנוי לתלפיות ויאַחד את חפיו הרחוקים מאד איש ממשנהו. פלאים! עד כמה יכיל אנוש אֱנוש כח ועצמה להפוך מוסדות ארץ. על כל צעד רק אבן וברזל, וכל דבר חזק ועצום. יער עצי תורן יתרומם על שפת הנהר, ואניות קיטור גדולות ועצומות מאפסי ארץ תנוחנה על פניו. ארמון המלך הנפלא יתנשא ביפיו ובחסנו על שפת הנהר. קרוב לו הערמיטאַזש הנפלא האוצר בקרבו כל תוצאות חכמי חרשי צירים אנשי השם אשר מעולם. שם כל פלא, כל יופי. עודנו סגור עד הראשון לחודש סענטיאַבר. אז אי״ה אלך ואביט על כל מחמדיו. גם גנים ופרדסים עם בארות זורקי מים במרום ינוחו על שפתו. מעבר השני האַקאַדעמיות לחרשי־צירים וללמוד כל דעת, (А. Наукъ, А. Художествъ), בתים נפלאים מתנשאים בשיא חסנם לגאון ולתפארת. שם המוזעאום, אוצר כל פלא וכל דבר יקר הערך. ומי יספור כל ההיכלים המתנשאים על שפתי הנהר העצום הזה? מי יעביר תחת שבט עטו כל החוצות היפהפיות, פארי־העמודים ומצבות שיש או ברזל לאנשי השם או להמלכים: לפעטער הגדול, ליעקאַטערינא השניה, לני־קאָליי הראשון ולאַלכסנדר הראשון, ועוד רבים, אשר יפליאו בתפארתם ושיא גדלם עין כל רואה? מי יספור וימנה העשר הרב הנמצא בהחנויות המבריקות מעדין הרב על כל צעד; התעלות הרבות אשר תנתחנה את העיר לנתחים, הסגורות בין שפתי צורי גראַניט חצובים מעשי ידי אמנים; הגשרים הרבים לאין מספר, הכבירים והעצומים, והמפוארים במצבות ופסילי שיש; האבנים הגדולות מאד עד כי לא יאמן איך הביאון וניחון על מקומן, ועוד רבוא פלאות? מי זה יעיז לשום מספר למו? לא אחד! —

אויר העיר לא טוב הוא. אדים לחים בשפע רב יעלו משפעת מימיה

הנישאים בחיקם צל נעים עם קור משיב נפש, גם להקות מנגני התולדה, המטיבים נגן בין סרעפיהם מעולפי העפאים, יערים כאלה כלו; שדות ניר עם צבעים שונים. מתבואות שונות המשתרעים כיריעה יקרה על ארץ רבה, שרון גם כרמל מתנוססים בפאר כל צמח, אפסו; הרי חול תלולים המפארים מחזות הטבע תמיד, גם הם עוד אינם. ארץ מישור בלי תכלה לנגד עיני. סבכי שיחים אחדים מפוזרים ומפורדים. אגמי בצה למכביר, יתנו עדיהם כי ארץ כבול היא הארץ הזאת, יערים קטנים מעולפים בצעיף תוגה עמדו מנגד. טוהר השמים עזב מקומו לערפל עצב אשר פרש מוטות כנפיו ויכסה זהר שמש; אך בעת אשר המכונה השמיעה קול שריקתה בקרבה לכפר המלך (Царское село) אז הבריקו מרחוק כפות מוזהבות מבתי תפלות הנוצרים הבנוים לתלפיות בחלק העיר הזאת. כל בתיו טהורים נקיים ובנוים בסדרים בין שדרות אלונים המגינים עליהם בכפותיהם ונטישותיהם. בית הנתיבות גדול ורחב ידים, ויפעה וויופי לו. גם השמש, כנראה, האיר פניו אלינו ויפיץ אור צח על כל דבר למען לא תסתר כל חמדה מנגד עינינו. גם ברוחי האיר אז אור חיים, ואראה מה עצמו פעולות האדם, כי יהפך ארץ תלאובות וליל שממה לעדן גן אלהים. הארץ הזאת, אשר בימים קדמוניות היתה מעון תנים ורבץ בלהות שממון תניק מלשדה עתה עצים רעננים יפי מראה; תשא על גבה בתי חמד עם כל שכיות החמדה; על פניה יצעדו בגאון אצילים ושועים ויתענגו על רב טוב, ותראה בעיניה פרי החכמה וחרשת המעשה איך יפרחו וינובו, ישגו גם יעשו חיל. —

הלאה! הן אקרב אל פעטערבורג, עיר אשר נכבדות מדובר בה, והוד מליכה שורר בשמה. השמש יצא ויראה לנגד עיני את התמונה והציור הנפלא אשר תראה העיר הזאת לכל המביט עליה ממרחק. כפות עגולות נערמו יחד ותתאמצנה לעלות מעלה, מעלה ולצחק באלפי זיקי זהר שמש; שדרות ארוכות של גגי היכלים נשאו עליהן פלגי אור התרסה, וביניהן הביטו נקודות ירקרקות מגנים ופרדסים; וכל אלה נערמו, נצבו יחד כמו נד, ומעת לעת הלכו הלך וגדל. אני עמדתי על מקומי ואביט אל העיר הזאת, כאשר יביט הילד בפני רבו אשר הביאו אליו אביו בפעם הראשונה: יביט בפניו לגלות הלוט, הלוט על העתיד, כי ביד רבו עתותיו ובידו לנהלהו בשבט מישור או במקל חובלים; רבו יביט אליו באהבה, יגע על לחיו ויבטיחהו כל טוב, אך כעבור שבוע או חדש ימים, אז.., כן אנכי הבטתי בפני העיר הזאת אשר בידה עתותי והיא צחקה לפני בשפעת תפארתה ותבטיחני למלא כל משאלותי. אך היקום דברה? יואיל נא אלי כי כן יקום! —

קול חליל המכונה. בית הנתיבות הגדול והעתיק רץ לנגדנו ויקבלנו בפתחיו הפתוחים לרוחה וחיש מהר נחשף לפני גם תוך העיר הזאת. היכלים וטירות נשגבות יתנוססו משני צדי הרחוב. הרחובות רחבות מאד. מסלת הברזל לסוסים תשתרע בכל אמצע הרחוב, ועגלות גדולות בעגלות מסלת הברזל תלכנה הלוך ושוב בלי הפוגות רתומות לסוסים. הגלגלים התגלגלו בכופה על רצפת האבנים. לבי התעורר בי מתרדמתו העמיקה, וישמיעני בפעם השלישית,

40.

[להנ"ל] כ"ו אלול, תר"ם. פעטערבורג.

הורים יקרים! מעת נפרדתי מעליכם בפעם הזאת עוד לא הוצאתי לפניכם רחשי לבבי, אף כי רגשות שונים פעמו בקרבי מעת עזבי עירי עד היום הזה; יען כי טרדות שונות סבוני ויגרשוני הלאה מהסתפח בהיכל הדמיון הקדוש לי, ואשר לא אוכל לבקרהו רק ברעיונות זכים ושעיפים טהורים. ואף כי עיני ראו הרבה חדשות ונצורות ורגשי תמהון רגשו בלבבי; אך שעיפי עמדו תמיד מנגד ולא שפכו רוח חן ונעם על מראה עיני. הגיוני המליצה לא הפיחו רוח חיים בהמחזות המתים העומדים בלי נוע, ובלעדם — אין יופי ואין פלא בתבל, אין ענג נפש בכל מראה עינים ומשמע אזנים. רק הנפש, היא בעצמה, תכין לה מטעמים כאשר אהבה, עת כי תתפעל, תתרגש, תראה אותות חיים גם בגלמים דוממים. כל התבל תקום לתחיה, השמים יפצחו רנה, ההרים ימחאו כף, וכל עצי היער יתנועעו אף ישירו! — אך בכל זאת שבתי וראיתי, כי לא טוב אני עושה, כי שלשה שבועות אני בעיר הערים, קרית מלך רב, ובלשוני דומיה. הן אם עיר ווילנא הוציאה מלבבי פלגי הגיונות, ותמלא מכתבים רבים על כל גדותיהם, עיר המלוכה לא תוכל לעורר בקרבי רגשות כאלה? אך אודה, כי העיר הזאת בגדלה ותפארתה לא פעלה עלי פעולה עזה כעיר ווילנא. לא אדע הנסבה, אם מאשר כי כבר הסכנתי לחזות נפלאות ונצורות בימי חיי, או מאשר כי נפשי יצאה כבר מגבול הילדות והנערות, ומקרי התבל רבו ויחלישו חום אשה, עד כי לא ירתיחו כליותי ודמי לא יחם חיש מהר מכל מחזה עין,— ולכן גם עיר המלוכה קבלה ממני רק מבט קר. אולם כל אלה היה רק בעת אשר טרדותי הקיפוני, אך ברגעי מרגוע האחדים ידעתי גם ענג. חזיונות יום התפתחו לפני בכל עשר יפעתם בתנומות עלי משכב, וכל דבר האיר באור יקרות בהתיצבו לנגדי במחזה, ואתפלא על עצמי איך שקטה נפשי ולא רגשה יזמם, בראותה את המחזה הנפלא הזה עין בעין. —

בימים עברו, בימי עלומי, הרגשתי לבת אש המליצה בוערת בלבבי עת כתבתי הגיוני לבבי, וכנחל שוטף כן שטפו זרמי ניבים נאוים ונעימים מפי עטי. ידעתי זאת אל נכון. אך עתה לא אדע: היצלח בידי לתאר בניב שפתים רגשות נפשי אם אין? —

לפלא בעיני, כי לא ארגיש כי נתרחקתי מכם יותר מבווילנא. הנה זאת פעולת מסלת־הברזל! „מעט־לעת" שלם עפתי, דאיתי כעל כנפי רוח, ערים וכפרים אין מספר עזבתי אחרי, הארץ התגלגלה תחת שואה ותשב אחור בחפזון נמרץ; אך בכל זאת אני הן ישבתי על מקומי בהעגלה שעמדה בווילנא, לא רצתי וגם לא נלאיתי. ואיככה זה נתרחקתי? אין זאת כי אם ווילנא וכל הערים אחריה נסו מפני, ואני על מקומי נשארתי. גם במכתבים לא אראה שנוי, ולכן לא אדאג על כי נתרחקתי מכם מאד, וגם אתם אל נא תדאגו מאומה. —

מתחלה, שבעת המכונה עם כל הכבודה קרבה אל עיר המלוכה, דמיתי כי אל עמק רפאים נוסעים אנחנו. יפי התולדה תם גם פס; יערים ירקרקים

בסבר פנים יפות, וידבר עמדי, ומדי דברי כי יואיל ליעזור לי במכתב, שאלני מדוע לא אפנה בשאלתי אל החברה בווילנא, וכאשר ישאלו עלי אצלו אז יתן עדותו על אופן היותר טוב; ולפ"ב לא ידע ג"כ אלן מי לכתוב, אך יעצני כי אשתדל לבקש עזר מהחברה מרבי השכלה. הלכתי אל בית ה' פרידלענדער, — כי הוא היושב ראשונה בהחברה בווילנא, — הראיתי לו תעודותי, ויגד לי כי ישתדל לטובתי, אך בחדש הזה הראש הוא ה' גלאַס, ולכן עלי לפנות אליו. באתי אל ה' גלאס, וכבר נטה יום ג' לערוב, כי רחוקים המה מאד איש מרעהו. ומה נפלאתי בראותי כי הוא הוא היושב עם ה' לעבענסאָהן בהבאַנק וגם הוא הכירני כי ראה אותי אצל לעבענסאָהן, ויבטיחני כי ישתדל לעזרני; אך לא יוכל לעשות מאומה מבלעדי עצת החבורה, כי על כל דבר המשפט אצלם להמתיק סוד ועל פי רוב דעות יקום דבר. וישלחני אל איש אחר לצוות לו בשמו כי ליום מחר יקרא את כל הראשים להמתיק סוד אודותי, ואותי צוה לבוא ביום מחר בערב. עשיתי כן, ובבואי ביום ד' בערב אליו, מצאתי את כל המסובין נושאים ונותנים אודותי, ומרחוק שמעתי כי הוא מדבר טובות עלי. באותו היום שלח לשאול עלי אצל הדירעקטאָר ויתן עדותו. בבואי דברו כולם עמדי ואחרי כן נחלט אצלם לתת לי חמש עשרה רו"כ להוצאות הדרך. ה' גלאַס הוציא מחיקו הכסף ויתן לי, ונכתב בספר ונחתם. נפרדתי מכולם, ויברכוני כולם כי אצלח בדרכי ואגיע למטרתי. הודיתי להם ואשוב העירה. ביום ה' בבקר שעה 9 הייתי בהוואגאן לנסוע הנה. היום בבקר שעה 8 באתי שלום פה פ"ב. — — —

— — — חשתי אל האַקאַדעמיא. — — — באתי שמה. נתתי כל תעודות באופראַוולעניא, אך אמרו כי נחוץ לי מכתב תעודה מהאָבשצעסטווא כי יניחוני לנסוע. — — —

— — — הנכם רואים בעיניכם כי בדרך אמת הנחני ה' עד הלום, וכי הכל הלך למישרים. — — —

38.

[להנ"ל] י"א אלול, תר"ם. פ"ב.

— — — כעת אני הולך בכל יום משעה 9 או 10 להאַקאַדעמיא, כי שם יש גאַלעריא גדולה מגיפסים והרשות ביד כל איש לציר שם כמה שירצה, ורבים מכינים עצמם שם להעקזאַמען, ויושב אני שם עד שעה 4 כי מלאכה אחרת אין לי. — — —

39.

[להנ"ל] כ"ב אלול, תר"ם. פ"ב.

— — — הורים יקרים! הודות לאל כי הצלחתי על העקזאַמען, וקבלו אותי, והייתי מן הראשונים. לא אכחד כי מתחלה פחדתי, כי מ א ה וחמשים איש הלכו אל העקזאַמען, ומכולם קבלו רק של ש י ם. מן חמשה תלמידי ווילנא אשר הכינו עצמם באופן היותר טוב קבלו רק אותי ואת ידידי מיימון אשר הזכרתי שמו עוד אצליכם, ושלשה מוכרחים לשוב. — — —

לגיוני ענקים המה, חיל רב, אתיו, נסו נא להעתיקני ממקומי. הן מרום מושבי מכם. ראה נא הפנינים המתגלגלים על ההיל'יה הבה! נדלג נא ונאסוף מלא חפנים. ראה, ראה דוב שחור יסק בארבע רגליו על הכדור, חא! חא! חא! לאט לאט יסק עליו. הבט איך נשתנה צבע הכדור מבעד לחשרת ערפל הרובץ על העיר. עתה יטבע עמוק עמוק ואיננו! שכב בשלום, שמשי, בחביון אפריונך ובוא נא מחר להשביעני ענג כיום הזה, קרא, ופניו הפיקו תוגה עדינה. נקים ונשובה. אנכי ישבתי דומם כל העת והתענגתי על שטף מליו היוצאים מלב טהור. במקום אשר ראה הדוב ראינו אחרי כן עץ בודד אשר סכך בעפי גבו את השמש. ירדנו ונטבע באויר צח משיב נפש. —

מה אדבר לך, שמואל, אחרי כל התלאות אשר הכרתי בווילנא הן אוהב את העיר הזאת בכל נפשי, ורוחי נוהה אחריה תמיד; אך בכל זאת נחוץ לאדם לצאת לזמן מה מעיר גדולה, כי רק אז ירגש את השנוי בכל פרטיו, אך נסור נא מזה. —

אז'ותי אודיעך, כי גמרתי חק למודי בווילנא ואשיג תעודה באופן טוב מאד, ופעלי בימים יוצרו אודיעך דבר בעתו. — — —

36.

[להנ"ל] ג' אב, תר"ם. ראדאשקאוויץ.

— — לבדי אנכי פה בבווילנא, רק לבדי אצא לשוח בין שדרות עצי הדרך, והטבע פה דלה ורזה עד כי לא תקח לבי. אחת היא לי!— מחשבותי עתה בקרבי תשחרוני לנסוע לפ"ב, אם אך אשיג כל התעודות הנחוצות לי לזאת. — — —

— — ואני עוד הלאה, הלאה עיני נטויות. שם, שם על קץ הדרך, ישם ארוץ וארחיב צעדי. עתה אורו עיני מעט לנגה השחר הזורח על שמי נעורי ורוחי שואף ללכת בצעדי עז עד נכון היום, עד כי יפתחו לפני מעינות נגה משמי חכמת הציור, עד, עד — עד אין־קץ! — — —

37.

[להוריו] ו' אלול, תר"ם. פעטערבורג.

— — בקיצור ובשפה ברורה אביע לכם כל קורותי עד היום הזה. באתי בשלום ביום ג' בבקר לווילנא. לא נחתי, ואתאמץ לראות כל מכירי ומיודעי, באתי גם אל ה' לעבענסאהן ויתן לי שלשה רו"ב להוצאות דרכי ויבטיח לי, כי אם יהיה נצרך לי תעודה ממנו אל איש נכבד מיושבי קרית מלך, אז אכתוב לו והוא יעיד עלי כי יקרבוני. אך עתה עוד לא נתן לי מכתב, כי אמר: לא אדע לאיזה איש נחוץ יותר לפנות מתחלה. אחרי ברכת הפרידה יצאתי ממנו. ר' העשיל לעווין נתן לי מכתב אל אחד מקרוביו כי יקרבני ויציגני לפני מיודעיו כי יעזור לי למצא מסלות בבתי אנשים אשר יהיו נחוצים לי להכירם. פרי המכתב הזה עוד לא אדע כי עוד לא מסרתיו. הייתי אצל הדירעקטאָר בביתו, ויקבלני

34.

[להנ"ל] ט' סיון, תר"ם. ווילנא.

— — — החילותי להכין עצמי להעקזאמען בפ"ב. היינו כמו ששם בחוץ לעשות ציור בשתים או בשלש שעות, כן גם פה אני עושה כל יום ציור אחר בהקלאַס, והפעולה מזה גדולה מאד. מעת לעת ארגיש כי עיני תראינה אור בהיכלי הציור, וחשק נמרץ למלאכת היופי הזאת ילך הלך ורב במשכיות לבבי. אקוה עוד לעשות חיל, ותקותי תעודדני גם עתה. — — —

35.

[לה' ש. ציז] ט"ז תמוז, תר"ם. ראַדאשקאָוויץ.

— — — מראה עיר קטנה היה לי לזרא עוד בימים עברו, וביותר עתה, עת הטבע כלולה בזהר יפעתה, וביד נדיבה תפזר שכיות חמדתה על כל צעד. עתה ארגיש השנוי בין ווילנא לראדאָשקאָוויץ. שם הופיעו לנגד עיני לרגעים מעשי ידי אדם, מעשי ענקים, מחזות מאליפים הפליאו רוחי, יצורי כפי אנשים וחותם גודל רוח האדם טבוע בהם. גם פליאות הבריאה עיני חזיו: הרים נהדרים ופרדסים רעננים, שחקים מזוקקים וגבעות נפלאות, יערים ירקרקים ונהרות זכים, ונפשי דרכה עז ותגל ברעדה מול הדר הטבע; אך פה תנות תבל בשפל המדרגה, והוד נגה שדי החופף על הרי ווילנא כבה בעירנו. מה רחב ופחד לבי עת שחר חכלילי הפיץ קוי ספיר, ואנכי עומד על ראש שפים. ערפלי ליל נבקעו. רבואות כדורי זהר החלו לפזז בגלי הזהר הזכים והצחים, ראשי הגבעות יפזזו ינהרו. זר זהב צפה ראשי העצים ואלפי עפאים רועדים על כנפי רוח חרישית הזהירו בנגה הקשת ובשלל צבעים. על ראשי ינעים הזמיר זמירות, סביבי אלפי צפרים יצפצפו בלי חשך. קול הקוקיאה יעלה מסתר החורשה. לבי בי ימוג ונפשי תמס תלך בראותי ציורים נפלאים, נבראים לרגעים, מעשי ידי הטבע האדירה, ומיתרי כנור לבבי המו אז. רגשות עדינות השביעו בצחצחות נפשי. ענג יה הפיץ נעמו בכל עורקי, ואלפי תודות רחש לבי להטבע אם כל חי.

מה שמחתי אלי גיל בשבתי בין הערבים על הר־המסגר, ועיני הביטו שקיעת החרסה. עלם אחד יליד התולדה ואמון על ברכיה הלך עמדי לפעמים לשוח, ואהב לשמוע נאומו עת נפשו התפעלה ממראות הטבע. גם הוא מבקר בביה"ס למלאכת הציור. על הר־המסגר העפלנו עלות יחדו בנשף בהיר, ובעת אשר העמקים הסתתרו בנבכי צללי ליל האיר המגדל מזיקי החרסה. הגענו אל מטרתנו, ונשב לנוח, והעלם דלג כעפר אילים ממקומו בראותו כדור זהב לפאת ימה. — שלום לך, שמשי! — קרא בעליצות נפשו החמה — דמיתי כי כבר סרת להנפש, ועתה אחזך, מה אדמו פניך! ראה, ראה, קצה הכיור טבע בערפל מופז ושלשה צבעים יופיעו על פניו, ראה איך תשתרענה יריעות מרוקמות בתמונות נהדרות על אפסי חוג רקיע. ושמה, הבט נא: עדר רחלים כצמר צחר, ראה איך יתאדמו. הבט שם הלאה, הלאה, יער יתנוסס, חי נפשי!

שם אצלול בנבכי הדמיון ונפשי הנדהמה תדרוך עז. כפת הבית העגולה ברמה, רחבו יגדלו עם חלונותיו השקיפים, עם רבבות הספרים מן המסד עד הטפחות, וצחות הגיון מליץ נשגב, ישקיעו שעיפי במצולות דומיה עמוקה ומתוקה, ירחשו לי נחם ושפעת אשר, ותבל וצאצאיה יכלו מרוח דמיוני. דומית שקט מרחפת ישם באויר, והגיון עמוק שפוך ובלול בכל נשימת אפי. פתאום, הד קול צעדים יעוף בכל קצוי הבית, קול עט מפזז עלי גליון ישתקשק כקול זבובי־קיץ, והנה, על כנפי רוח ידאו אנחות העוגב (קלאַוויר) בהמיה גועת. אט, אט יחדרו לתוך הבית, ואווירו השאנן ירעד ברעד קדש אט, שפי... הקולות הקלים האלה יעירו נפשי מתרדמה וירתקוה אלימו, תמשך לאט הלאה, והגיוני זהר יתלחשו בחבי, יד נעלמה תגע מיתרי לבבי, ואנחה שוקטת ונעימה תקל משא שרעפי ותגוע... אזני תקשבנה רב קשב. פתאום תרעם המית הרעד בסוגר האַקאָרד, בלוית קול אדם. עשתנותי פתאם יקיצו, וכלהקת צפרים מקול רובה קשת, כן יעופו ממני הלאה, ויחד עם קול העוגב הגוע יסופו, יתמו!... גם בביה"ס אשאב שפעת ענג עתה ממקור לא אכזב; כי עתה, עתה אבין, כי עד עתה לא ידעתי מאומה ממלאכת הציור. גם אדע כי עוד רק נטף בא אל פי ויחיה נפשי, אך עוד רב הדרך ממני והלאה. ציורים טובים יצאו מתחת ידי בימים אחדים ת"ל, וידי נאמנות לשמוע קול דמיוני; ולכן, אף אם גלמוד אנכי, אך אמי העדינה, ווילנא ר תי, לא תעזבני, ובחיקה אמצא שבר רעבון נפשי. דומה אני (כנמצא בספורי המיטהאָלאָגיא) לאיש בא אל עיר אשר כל אנשיה נהפכו לאבנים, וימצא טירות מלאות כל טוב ויתענג עליהן. כן אנכי בדד אני, אך לא בישימון, ואמצא תמיד חיל וצבא להלחם עם רעיוני עצב ותוגה... — — — —

— — — בכלל אומר לך, כי עתה לא אכתוב בשפת קודש בנקל כאשר בתכתי בימים עברו; יען תמיד אנכי קורא ספרי רוסיא, ולבד מכתבים אליך לא אכתוב מאומה בעברית, וכל עשתנותי, המתפרצים ממני לפעמים ולא רוחי, אכתוב בשפת רוסיא. דע נא, שמואל, עד עתה חשבתי למשפט צדק, כי שפת רוסיא לא תצרור בכנפיה רוממות השיר והמליצה כשפת עבר או אשכנז; אך עתה רואה אנכי כי השפה היא החמר בידי הכותב, וכותב נעלה יעשה ממנה כונים למלאכת היופי, ועתה קורא אנכי ספרים מלאים טוב טעם ודעת, והוד הפאָעזיא מצלצל בנועם נאומיהם. — — —

33.

[להוריו] ווילנא, תר"ס, חוה"מ פסח.

— — — בכלל לא ארצה לשבת עוד יותר בווילנא. רוחי שואף הלאה. אודיעכם כי החלותי ללמוד שפת אשכנז. קניתי ע"ז ספרים, סלאָוואַר טוב במחיר 90 קפא׳. ואקוה כי אעש חיל בשפה הזאת בימים הבאים. בכלל לא אבלה עתי בהבל. ובעת אשר אין לי מלאכה, אז, או אקרא ספרים מועילים בשפת רוסיא או אלמוד שפת אשכנז. — — —

בעצם תקפו. הן בלי חפץ יפול האיש בתהום התרדמה; כי מה עיניו רואות? חוצות מלאים על כל גדותיהם רפש ובצה. בעצלתים תשרך עגלה דרכה ותתנהל בכבדות ביון מצולה הזה. בכובד ראש ילך כל גבר אט תפוש במזימות. הבתים כגלים נצים בעמק רפאים, וכל העיר כולה כמו חלפה הלכה לה לעולם התהו, או כמו נהפכה לגיא חזיון, ואנשיה חבל נביאים. ובעת הזאת היפלא איפה בעיניך כי גם אנכי אינני מוכשר עתה לדבר גבוה, גבוה!? — כאשר תאמר אתה — הן עטי ינוע כשכור וכל דמיוני התבלעו, וישימון שורר עתה בכל חדרי לבבי. איך, ווילנא! עיר חפצי־בה, עיר שחוברו לה כל חפץ גבר ואותו בשפע רב. בימי הקיץ, עת התולדה תעדה כליה וכלולה בהדרה תשיש לקראת מאהביה, ורק בעיר תשואות לא תמצא, אז, אאחוז דרכי אל מגרשי העיר חוצה, ושפעת ענג ואשר אין־קץ אאסוף מלא חפנים — אמנם בעת כזאת, עת ממשלת שממה ורבץ צבאות בלע, הן עיר גדולה תשכיח עמל וכעס. בין חומותיה הנשאים תשתרע רק מסלת תכלת הרקיע, ומעט ענני אפל המרחפים על ראש האיש לא יקדירו יפעת שמיו. ואף כי על קצוי ארץ ועל גדות חוג רקיע עוד לרבבות נערמו וילפתו ארחות דרכם להחשיך אור צהרים; אך מי זה יואל לבקש אותם למען הבט עליהם? לכן ישאר רוח נכון בקרבו. — גם השאון השואן ברעש ואותות החיים הנראים על כל צעד, יטהרו עשתונותיו, וישכח במעט קט את הטבע עם פניה הזועפים. — — —

32.

[להנ"ל] ג׳ טבת, תר"ם, ווילנא.

— — — הוי, אוהב יקר! כערער בערבה, אנכי בווילנא. מה יתנו לי אלפי להקות אנשים הרועשים סביבי, אם אין גם אחד אשר יביט אלי? ומה יועילו לי רבבות מאורי אור בצללי ליל, אם לא יפיצו צללי רוחי? כל אנשי תבל נאלמו דומיה, נהפכו לאבנים דוממות בעיני, כי אין גם אחד בווילנא אשר יאזין להגות רוחי, ולפעמים יעיקו אלפי מחשבות ודמיונות על לבבי עד כי רוח נשימתי תכלא; וביותר בעת אשר התולדה כולה אבדה זיו תפארתה, ותנצל עדיה מעליה. בשצף קצף יהום הסער מבעד סרעפי העצים השוממים, תחת רוח צח המצלצל בעלי חמד בנשף קיץ, ורוחי לא יתנני לצקת שיח רחשי לבבי הרכים והענוגים לפני סער אכזרי כזה, כאשר עשיתי לפני רוח צח שפים, אשר האזין קול כנור לבבי. ירח יקר הולך טמון בחביון עזו מערפלי חשך החונים על ארץ רבה, ולא יביט עלי בעיני זיו לנחמני כאשר עשה בלילי הקיץ; וצבע ירקרק, צבע השלום, גם הוא נכרת מארץ החיים, ולבבי נודד במדבר שלג וכפור מבלי מנחם. — — —

— — — אך התדמה, רעי, כי אפס כל ענג ממני במדבר הזה? לא! מקור תענוגים חדשים מצאתי לנפשי הנהלאה: בכל יום אלך לקרא ספרי רוסיא, יקרי הערך, בבית אוצר־הספרים־הכללי. האח! שוא עטי לתאר נועם הדומיה השוררת שם בעצם תקפה. שם אספיר לי רגעי אשר נעלים ורוממים;

כחות נפשו יעשו חיל לרגעים. לא כן בבית הורים. שם נרגיש כי חיים אנחנו בעולם העשיה, שם נרגיש כובד חמרנו עם כל צרכיו, והנפש תחבא כמעט רגע בסתר המדרגה. שעיפים טהורים ונעלים ידדו אל כל רוח, ועל מקומנו בעולם הדמיון יצמחו קוץ ודרדר, כי לא נבקר בהיכלו. בווילנא! שם הכור שבו התכתי את לבבי ומעלות רוחי; שמה פלגים יבלי מים, שבם מורקו והורחו כל הגיוני נפשי; שמה יפוח רוח צח שפים על ראשי ההרים, אשר באטמיו הדקים והזכים זכותי גם צרפתי כל הגה, כל סרעף; שם משפעת אושר הטבע העשירה והכבירה, שאפתי ושאבתי נופש וענג, מים קרים נוזלים, אשר השקיטו כל יקוד בלבבי. שם! גם המקרים בעצם תקפם ועזוזם הלמו ודפקו על מיתרי כנורי, ויהגה בהד קול ענות. גם עת הראו לי נחת זרועם בסופה וסערה, העירו בי רעיונות רוממים לא ידעתי שחרם. — — —

30.

[להנ"ל] י"ב חשון, תר"ם. ראַדאָשקאָוויץ.

— — — אשרי האיש אשר במגרש העיר משכנו, הרחק מתשואות קריה עליזה, גם מנגד ללשון נחשים ועקרבים, המקננים בבורות, שיחין ומערות שבעיר קטנה. אשרי האיש אשר סביבו רק אוהביו האחדים שתולים בנוה שאנן, במקום אשר פגעי בני אדם לא יסולו ארחות דרכם; אך מעטים, מעטים מאד החוסים בצל מרגעה נכונה כזאת, ותמיד האדם מורדף בלי חשך, נגרש מגן עדן, להיות נע ונד בארצות החיים. בכל זאת, אף כי בכלל שונא אנכי עיר גדולה עם כל המונה ושאונה ועלז בה, אך לווילנא יהגה לבי רק אהבה, וכילד יאבה פת חרבה מיד אמו משור אבוס מיד זר, כן אנכי אוהב את ווילנא עם כל מצוקותיה ותלאותיה. הרבה, הרבה עשו עמדי התלאות יותר מכל מורה ומנהיג. הן נהלוני לאט, ליט מעמק עכור, מהוללות חיי עולם הזה, אל עולם הדמיון עולם הבדידות, ותשפענה עלי שפע רגשות מתוקים וערבים, אשר לא ידעתים מעולם, ולא אוכל לבור לי מלים לתארם כמו והיא היא גיא החזיון אשר אספה בחיקה אנחות ילדיה המשתעשעים על ברכיה; גם הקשיבה תודות לבבם, כילד נושק שבט מכהו, ואלפי רגשותי הנטיעים המגודלים בווילנא. — — —

31.

[להנ"ל] כ"ו חשון, תר"ם. ראַדאָשקאָוויץ.

— — — **ידיד יקר!** עתה, עת השמים ילבשו קדרות, חשרת ערפל ואדים לחים יפרשו מטות כנפיהם במלא רחב ים האויר, וגם יומם בעד אור יתתומו, עבי עלטה כתרוי עד יתאספו מאפסים וכבגי ענק בנבכי ים כן ירתיחו מצולות האויר; עתה יגון קודר ותוגה חרישית ותרדמה עמוקה נסוכים על כל יושבי חדל, תרדמה, עם חזיוני פחד וחלומות בעתה; כי האדם אף כי אדם הנהו, אך הלא גם הוא כפים מעצי בנין התולדה כולה, ועת ימוטו יסודותיו לנפול, הן יעיקו גם עליו, ואיך לא ירגיש? וביותר בעיר מצער, מקום שלטון הטבע

למטרתי. ועתה אחרי כי שפת רוסיא לא מוזרה לי, יצלח בידי ללמוד כ"ז בלי מורים. מאין אמצא לחמי אם לא אציר, לא ארע בעצמי; אך כן גמרתי אמר, יהיה איך שיהיה, אראה מה יהיו חלומותי. נחוץ לי עתה להשיג בחפזון את אשר אבדתי מבלי דעת זה כבר. — — —

— — — בעיר נכריה הרחק מחיק הורים, שם כל פעולה תעלה כפורחת, שם כור המצרף: שם ימורק וישוטף האדם, ויברא בריאה חדשה. שם מקום העבודה. בצל קורת בית אבות שם מקום המנוחה, וכל אשר יוסיף האדם להתרחק יותר מחברת רעים וחיי החברה, לזמן ידוע, יתפתחו יותר כחות נפשו, לעלות ביתר שאת ויתר עז. — — —

27.

[לה' ש. ציז] פ' אלול, תרל"ט. ווילנא.

— — — המדבר על ימי העבר אשר נגוזו ועברו, הוא כנוסע אל קברות אבותיו, ואחרי כן ישכחם כמת מלב. כן גם אנחנו נשכח את קברות ימי עלומינו אשר זה לא כבר פקדנו אותם. הבקורת אשר כתבת, כי לא מ. אשמה, כי אם אנשיה אשר בחשכה יתהלכו, איננה מתנגדת כלל לדברי, כי גם אנכי כן חשבתי; כי רק האנשים המה העיר, המה רוח החיה בהאופנים המתנועעים לרוח העת, ואחת היא לי אם היא עיר מפוארה בכל הדר, רבתי עם, — — — הן תודה לי כי אף אם נחלפו העתים, וגם מ. החלה לפקוח עיניה העצומות, אך לא כן שש שנים לפני זה. בלי חשך רדפו אז שם את הנער אשר אבה לשתות מעט ממעיני הישועה מעיני הדעת, גם לא הקימו אז בתי ספר שונים. ולבי יכאב עלי רק על כי לא עשינו מאומה, כי בלינו העת בבל מיני היתול, בנפש טהורה וזכה. בעשתונות ילד נקיים באתי אל העיר מ. ושמה.. אך רב, רב! אדום ואבליגה. — — —

28.

[להנ"ל] יום ד' תשרי, תר"ם. ראַאשקאָוויץ.

— — — אין אומר ואין דברים להוציא המון רגשותי אשר יסוערו בקרבי עתה. שוא לך, עט סופר, להרים במרום קולך! פי שנים ברוחך להוציא כל הגיון, כל דמיון ולתארו בשרד המליצה ליפותו בעדי עדים; אך אפס אתה וכל עזך מאפע, עת יעלה הדמיון לשמים שיאו, ועת שעיפים מאליפים שחקים ירקיעו, רגליך כמו לנחושתים הוגשו, ואט אט תתנהל כזוחל עפר! — — —

29.

[להנ"ל] ערב סכות, תר"ם. ראַאשקאָוויץ.

בעיר מוזרה כי ישב האדם, הרחק מחיק הוריו, מחברת מכיריו, אז לא לבד כי נפרד מאחוזת מרעיו, כי אם גם מהתבל כולה; כי בראותו כי בדד הוא, כי אנשים נכרים יכתירוהו. ואין לו חלק ונחלה עמם, אז יעופף על כנפי רוחו, יבקש לו ענג בעולם הדמיון, ששם כגר כאזרח חלק כחלק יחליקו, ואז

לא בהמות שדה השחוטים בלי רחם. — פה קברים, אך לא קברי אנשים באים בימים, לא הושם עלימו ציון, ולא הוקמה עליהם מצבה. פה קברים כעיים על תלמי שדי, כרגבי עפר בקרה ידובקו. פה, שמואל, גם ימי עלומינו, ספו תמו מארץ החיים, אפסו ויזדדו כחזיון ליל. הה! לבי נתך וימס למים, — פה, הבט, הן השארנו שנים אחדות, חבל על דאבדן! אתנפלה על קברותיכן, שנותי! ובדמעות ארטיב פרחי מטעיכן אשר אבלו נבלו בלא עתם. איכה נקטכתן בעודכן בלשד עלומיכן?! איכה נהדפתן כהנדוף עשן, בעת אשר לבבי יכסוף לרכוש לו אשר עמכן?! איכה זה חיש עברתן ולא השארתן ציון למזכרת אהבה?! שמש ילדותי, הייש חישעד אפסי ים באה. טל עלומי בנים בקר עלה שמימה, וימי נעורי נפלו בעמרים תחת חרמש, בעוד לא הבשילו אשכלותיהם לשמח לבבי ביינם! עפו, ספו, גם חלפו, ואנכי על משואותי אזרע דמע. על שפת התהום אשר בלע חמודותי אצעק חמס ועל כנפי העת אשר נשאו אָשרי אתאונן ואתלוננ. הס, רוחי! דומו, שרעפי! מוסרות גוי לא יכילו קול שאונכם. ינתקו, ימסו והיו למים. אתאפק ואבליגה! רב לי כי יודע אנכי את האבדה אשר אבדתי. ישנם אחרים אשר עוד יתהוללו, יצחקו על משואות חרבותיהם, עוד יתגאו כי טוב עשו, וכי הם המאירים לארץ ולדרים. —

הרף, שמואל! הנני רואה כי לבך תמס ילך. אשובה גם אנכי מפה, נצא מארבע אמות של הלכה האלו אשר בלעו כתנין כל ששוננו; נביט על ימי ההוה, נתבונן אל מצבנו, ונוכחנו לדעת כי עוד עלינו לשמוח בגורלנו, על כי הביאני המקרה לווילנא העיר, העיר אשר כברוב ממשח תסוכך באברתה על כל החוסים בצלה; העיר אשר השפיעה לנו משד תנחומותיה, אשר פזרה צרי גלעד וסמי מרפא על בשר־החי שלנו ותעורר בו רגש חיים. כאם רחמניה כן נהלה אותנו על מבועי הדעת, היא האירה לנו את הדרך נלך בה, ותופיע על ארחותינו. — — —

— — — סלח נא לי אם העצבתי רוחך במכתבי זה, כי אתה, אתה עוררת מיתרי כנורי השבור, ויהגה נכאים. — — —

— — — זאת אבקשך, יקירי, עשה לי טובה אם אוהב יקר אתה: בל תגביהני בדבריך, אל תהללני נגדך, כי תמיד אזיל סומקא ואתי חיורא בפני בקראי דברים באלה, וזהי לא יוכל שאתם. — — —

26.

[להוריו] ב' אלול, תרל"ט. ווילנא.

— — — ולו נתתם לי אתם רשות ע"ז, כי אז הייתי בפה גם בימי החג, יען כי עת רב אפסיד, כי בעת הזאת שוקד אני על למוד שפת רוסיא ודקדוקה; ואחרי כן אתחיל אי"ה עוד ידיעות הנחוצות, כאריפמעטיקא, געאָ-גראַפיה, היסטוריה. ולכן בדעתי לבלי קחת עוד מלאכה, לציר תמונות פאָ-טאָגראַפיות, אשר לא תביאנה לי שום תועלת. רואה אנכי כי אם אתנהג כה עוד יותר, אז שוא כל עמלי. נחוצים לי למודים, ובלעדיהם לנצח לא אגיע

— — — החילותי בימים האלה לכתוב שיר אחד, על י"א תנועות, ועתה גמרתי החצי, והראיתיו לאנשים מבינים, ויהללוהו, ויאמרו כי רוח השיר נוססה בו. יודע אנכי כי לו הקדשתי ע"ז עת הרבה, אז היטבתי לכתוב; אך כל זאת אעשה בחפזון, וגם השיר בין לילה היה, ואחרי כן אתחרט גם על אבוד העת הזאת. — — —

24.

[לה' ש. ציון] י"ח תמוז, תרל"ט. ווילנא.

— — — האח! האח! הן יגל אח. האח! האח! רעי ישמח, ביום הולדתו, בחיק הורתו — — — שם החדר עם כל הדר, שם הגביעים הן ממולאים, במבחר יין, כמוהו אָין — — — בטור בחרוז, שם שיר אחוז; רעיון נשגב, בשיר יכתב; ברכה מתוקה, שם חקוקה. — — —

— — — לא אצטער מאומה על כי אֶשאֵר עוד שנה בווילנא. עוד חזון למועד ולא אובד מאומה. חפשי הנני ואוכל ללכת הלאה, אל אשר יישאני רוחי. רוח העצב הפרוש על מכתבי העבר הוא יליד „העת". „עת לשחוק ועת לבכות". עתה שמחה מלאה כל בתי נפשי. — — —

25.

[להנ"ל] כ"ג מנחם אב, תרל"ט. ווילנא.

— — — הה! מפל מים רועש וסואן בשוא גליו נפל עלי ברב אונו ותעצומות עזו ויחריד דמי עורקי, וירעיש לבי כארבה. מפל־מים! לא! מפל־דמע מהולים בדמים!... הוי, מינסק! הרבית חלליך ועוללותיך, נפשות טהורות ונקיות, מצעירי הצאן אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם. חמסת ימי עלומיהם ותורידים דומה; הביתים בשגעון ובעורון, ועד נצח לא יראו אור; הבאת אותמו לעמק התפתה ותכסי עלימו במשאון; רדפתים באף הפאַנאַטיזמוס ותכחידים מתחת שמי ההשכלה; הרבית לך שונאי נצח. אשר יקללוך ויאורו שמך. לב מי ירחש לך תודה? מי יהגה לך אהבה על כי חסה בסתר כנפיך? כמה שנים יקוב אותך וגם את השנים יחד, כי ינחם על כי בקש קרבתך, קרבת חוחים חודרים בלבב איש. ינחם! אך אין לאל ידו להושיע. אדמך, עיר מינסק, למוצץ־דם (וואמפיר) אשר ימוץ דם איש ישן במנוחה. כנפיו נעות ומפיקות רוח קר ונעים, אשר יפיל את האנוש במצולות התרדמה; וכה יאבד האיש את דמו השוטף ולפעמים גם את חייו, בשובה ונחת, בשנה עמוקה!... —

קום נא, שמואל, עורה! נלכה שלובי זרוע, נשובה על עקבינו, ראה: עומדים אנחנו על מפתן עלית קיר קטנה, אשר מבעד חַלוניה יראה שוק־הדגים... ראה! סביב שלש שולחנות יושבים נערים עולי ימים, יושבים והוגים, ואיש זקן רועה את צאן ההרגה. פקח עיניך, שמואל! לא נערים חיים תראינה עינינו, כי אם נפשות פורחות ברוח הדמיון, נפשות שטות מבלי מנוח. לא בעליה דרכו כפות רגלינו, כי אם בחצר מות! פה, פה חצר המות! פה גלים נצית, קברים, קברים, חמרים, חמרים. פה תמו לגוע ונפחו נפשותיהם אנשים,

מה יראה? הלא רק את האביב, יתר שנותיו נגוזו חיש ועברו במראה אחד. ומה ישמח לבו ותעלוזנה כליותיו, בזכרו את הימים אשר התענג במו בימי עלומיו. מה יפעם לבו בקרבו מהמון גיל בפתחו אמתחת כתביו ויוציא משם המון מכתבי אהבים, אשר שעשעו רוחו בימי עלומיו. הלא ימי העבר ירחפו לנגד עיניו, ומאיש שיבה יהפך לאיש כביר מלא כח עלומים. וזאת נחמתו כי משפעת האשר אשר תושיט הבריאה הנדיבה, לקח גם הוא חלקו, ומה גם אם ידע אהבה בתעגוגיה!!... לא כן אנכי, אנכי ידידך, הכותב אליך המכתב הזה. לבבי מדבר שממה ורוחי תהו יליל צלמות. אביב ימי חיי ינדוף כעשן ויכלה כחלום עובר. אנכי הרואה רק רע כל היום; אנכי המתאונן על ימי העבר, על חסרונות לא יוכלו להמנות; אנכי אשר רוחי קר ככפור; אנכי השונא חברת בני אדם, האוהב להתבודד במקום בודד, מקום יליל דממה, למען לא יפריעוני מהלך שרעפי אשר יפוצצו ראשי לגזרים. כי מה כל נחמתי, אם לא רוח דמיוני? כי מצב חמרי מפעלי הוא לא כאשר דמיתי; ואנכי האם אביב חיי ישביע בצחצחות נפשי, אחרי כי קרח נורא נטוי על ראשי?... הרוח ההומה כחלילים בין סעיפי העצים אדמה כי נאנח הוא יחד עמדי. קול משוררי הבריאה לא יקח לבבי. ואף אם אשכח כמעט קט את כל עמלי, הלא מעט מזער הוא, ועצב נצחי יקרע סגור לבבי. גם זה הענג אשר שאבתי ממנו מעין נחמה בימי העבר, הוא שבתי בסוד אוהבי ורעי, אשר קויתי לצבור זכרונות נעימים, אשר ינחמוני בימי עניי, גם בזה שגיתי, כי לא ארגיש כל ענג עתה מזה. והאמינה לי, יקירי, אף כי אאהבך אהבה עזה, ונכון אנכי לעשות למענך כל אשר בכחי; אך כל זה בקרת רוח, לא בהתלהבות. וגם המכתב הזה עלי למעמסה מאד, בזכרי כי אתה תמצא ענג רק במקרא, ואנכי בליתי ע"ז שלש שעות שלמות ונדדתי שנה מעיני, ומה כל אלה? לאיזה מטרה? ועתה אחרי אשר לא ארגיש ענג במכתבי אהבים, האם יש לי לקוות כי אתענג בזכרי העת הזאת בימים הבאים? אביט על אביב ימי חיי והנה תהו, אחדיר לערפלי העתיד והנה בהו וזה כל חלקי תחת השמש...

אל תאיץ לנחמני, יקירי, כי בעת דומיה סביבי, אך אז יסורו ממני צללי אפל; לא כן בדברך עמי נחומים, עוד תגדיל בי מוקדי אש היאוש והנוחם. דום וחכה! אולי, אולי תרפא העת את כל פצעי, כי שמץ רוקוה עוד זורחת בקרבי, והכל יוכל היות. אך זאת ארע נאמנה, כי הרבה אבדתי לנצח! — — —

23.

[להוריו] פ"ו תמוז, תרל"ט. ווילנא

— — — אקוה עוד להיות נודע! עוד עולמי לפני, חפשי אנכי ואוכל ללכת הלאה, הלאה! אל אשר יובילני רוחי. גם סמוך לבי בטוח, כי כל מעצור לא יעצרני ברצות ה' דרכי, ולו יכלתי לפטור עצמי גם ממחשבת בקשת עזר מנדיבי עמנו, אז הייתי מאֻשר. מרוצה אנכי גם אל מחסור אך לא להיות תלוי בדעת אחרים, למכור רגשותי בעד בצע כסף. אקוה! — — —

כנף, ירחף בגאון וגבה על ראש אמיר, אשר שם עזב קנו בימי הבציר, ויעף לאפסי תימן; עתה שב, עם נות ביתי, אל האֵלה ששם אִוָּה למושב לו, ויעיר שיר־האביב. כמו בחבלי קסם כן ירתק נפש השומע אל צלצלי קול תרועתו. מדממה דקה יעלה לתרועת הידד, ובנגינות מרודות וקצובות יוציא רחשי לבבו. הוא המשורר הראשון במשוררי הטבע...

שם עורב יטוש בהמולה אל קנו אשר על העץ, יביט על כל סביביו ויצרח בקול נורא. אם יאבה להוציא חדות לבו, או בשורה בפיו, או אך הבל הבלים יביע, זאת ידע הוא; אך בראותו כי אין מקשיב ומאזין צוחתו, ירכין ראשו ויעוף הלאה. אך בין חבל המנגנים גם קולו יוסיף לוית חן, והנפש המרגשת תתפעל גם ממנו.

שם החסידה תתקן קנה על אופן־עגלה, כי ממרחק שבה למקום שעשועיה, ותך בהרטומה, עד כי למרחק ישמע קול מהלומות; יען כי בזה תאבה לתאר את המון שעיפיה. וקול מהלומותיה יוסיף נועם לשיר האביב, כקול התוף בין יתר כלי הזמרה.

גם קול הצפרדעים העולה ממרחק, אשר כל היום וכל הלילה לא יחדל, גם הוא לא למותר לחבל מנגני הטבע. קול שור גועה וקול כלב נובח גם הם ימצאו חן בעיני העלם השאנן. ומחזה נהדר וכליל יופי כזה, מחזה עינים ומשמע אזנים, יציתו בקרבו אש ימי עלומיו, יתפעל ויתרגש למאד; כי על כל מדרך כף רגל יראה אורה ושמחה, על כל צעד — חיים! ומראות כאלה יוחקו על לבבו, וישיבו את נפשו גם בבואם אחרי כן ברוח הדמיון...

גם בימי הקיץ ימצא עונג, גם בחלוף האביב עוד ישתעשע, כי אביב־חייו עוד לא עבר. תחת חום ביער ביום ימצא רוח צח משיב נפש בנשף, ובעלות השחר, שרב השמש יוסיף לו עונג בשבתו תחת צאלי עפאים. תפוח דשן ורטוב ימתק לחכו. וקציר כי בשל יראה במראה נחמד על שדות אין־קץ, והרוח הנושב יכה גלים עלימו כגלי ים. זמרת הקוצרים עולה מירכתי ארץ, וקול הקוצרות השבות לביתן לעת הערב יערב לאזן שומעת. סוף דבר: נפש עליזה ושמחה, תראה תמיד אך ענג, אך טוב, ובאביב האדם יהפך גם חורף לאביב; כי גם החורף איננו נעדר כל יופי. עת תבל תתכס בצעיף לבן, עת האדמה מעולפת שלג צחר, יצא העלם העלז החוצה השמש ככדור אש תעלה מפאת קדים, והערפל הכבד חיש יכלה. נטפי המים על ענפי העצים, אשר נקפאו מקרה בלילה, יזהירו בשלל צבעים כבדולח וכספירים. על השלג ינוצצו רבואות אבני־זהר, עד כי תכהה עין מהביט עלימו. דומיה שוררת על כל אפסים. חדלו רעש מרכבה מרקדה וסוס דוהר, אך קול השלג הנכבש תחת רגלי ההולכים ישמע. כל איש אמיץ ובידים חרוצות יעשה מלאכתו למען יחם. לבנת השלג לא כבגד מת תראה לנגד עיניו, אך כצעיף כלה מובלת בשמחות וגיל, ואביב ימי חייו יראה לו גם עתה ענג אין ספרות — אביב־החיים! הלא זה „כל" החיים; כי מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול ביתר תקופות החיים? אך הבל ורעות רוח! והיה לעת החרף, לעת זקנתו, כי ישוב להתבונן על ימי חייו,

21.

[להוריו] י' סיון, תרל"ם. ווילנא.

— — — אורות נסיעתי הלאה, נחלט אצלי להיות עוד שנה בווילנא, כי לא אאחר מאומה. — — —

— — — אנכי דברתי עם הדירעקטאָר והמורה, ושניהם יעצוני לחכות עוד שנה. — — —

— — — גם הם הודו כי יכולתי לעמוד בנסיון גם בשנה הזאת. — — —

22.

[לה' ש. ציון] כ"ד סיון, תרל"ם. ווילנא.

— — — מה נשתנה רוחי מרוח יתר האדם תחת השמש, ומה נבוב וריק זכרוני מכל רגש נעים ומכל הגיון נעלה! מה רב הישימון המשתרע ברחבי לבבי, ומה נוראה הדומיה השוררת בבתי נפשי פנימה. דומיה! מקול כנור ועוגב, מקול זמרת צפרים ומשחוק עלזי לב; אך לא מנהם כפירים ושאגת בני שחץ, מרעם כדורי מות ומקול חזיזים חוצבים להבות אש...

ימי הנוער, אביב־החיים, מה נעמת לאיש אשר השביע נפשו בצוף עדניך! מה יקרת לגבר אשר שתה מכוסך הרויה, אביב־החיים! מה יקר השם הזה ליודע מה הוא, בעוד האיש בימי עלומיו. אז בדי עורו ישגו ויפרחו מיום אל יום, לח עצמותיו רטוב ולשד החיים יזל בעורקיו, חסון הוא כאלון וכבנה גזו איתן. על פניו מרחף הדר החיים ועל מצחו ילין עוז. מבבות עיניו כידודי אש יתמלטון ועל כל סביביו יראה חיים. דמו הזך והחם יטהר שעיפיו בקרבו, זירשהו להתענג על מחזות הטבע הנעימים והיפים! מה תגדל שמחת עֶלֶם כזה בצאתו מביתו בבקר, לשוח בימי האביב על נאות שדה. הארץ כגן עדן לפניו ואנשיה כמלאכי אלהים, בכל ירקרק עשב יראה יופי, בכל פרח וחבצלת — הוד והדר, בכל עץ פורח — עדי האביב ובכל ארז נשא — פלאות הבריאה. עיניו הבטנה על כל אפסים מראש הפסגה, ופנרמה נפלאה תחזינה עיניו. על ראשו תשתרע כפת הרקיע ועל שפרירי שמי טהר, במראה תכלת־בהיר, תצעד השמש בצעדי ענק, וזיקי להבות אשה ירדו מטה אל שוכני בתי חומר, ויעירו חיים הדשים. שם ים־ירקרק על כר נרחב משתפך עם שדה מעולפת פטורי ציצים ופקעים. פרחים נותני ריח, המזהירים בשלל צבע רקמתים וגביעיהם, הרטובים עוד מרסיסי טל, יופיעו כמעולפי פנינים ואבני שוהם; ושם הלאה, יער־ירקרק ישתרע על אפסי המרחב, וכזר־זהב הוא להציור הנחמד הזה. שם נחל זך ילפות ארחות דרכו בין רוכסי הרים גבנונים ובגאון יגלגל גליו הנהדרים בהמולה נעימה. כבראי מוצק כן תופיע גם שמה שמש זורח עם קוי זהרו, וכבדולח מופז כן מימיו יבריקו. שם בתי־חמד, בתי־קיץ, טובעים בנבכי ירקרקי שיחים ורק גגותיהם יושיטו על, וראש עץ־התפוח לבן בפרחיו, כמסובל בשלג למכביר, יפיק ריח ניחוח. פתאום יתעוררו להקת משוררי הטבע הנדיבה להיטיב נגן. שם הזמיר ירעים בקולו נפלאות, וכמו ידע ערכו כי יתר שאת לו על כל בעלי

— — — יצאתי מגן העבריה, גן עדן, שם עץ הדעת ועץ החיים, לקטוף מלוח עלי שיח בגן רוסיה. יצאתי? לא! לא! נגרש אנכי מגן עדני, אשר ינקתי דשנו בימי נעורי, שתיתי, מציתי מים חיים ממעיניו המפכים בבית ה׳. נגרש אנכי ונלחץ לבקש מסלול ודרך בשפת רוסיה, בלי מורה ומנהל. לו למדתי מעט, מעט כל דבר בשנים שעברו— אך אין להשיב. אקוה, כי עוד אשוב להתעלם בחיק העבריה. קודש לי השפה הזאת. בה שפכתי הגות רוחי, בה רכשתי לי אוהבי־עולם, שבועת אמונים נשבעתי לה; אך תחכה כמעט רגע. עוד יבאו ימים, אשר אחזיק בשפה הזאת ולא אעזבנה לנצח. — — —

— — — מעת אשר גמרתי תמונת אד"ם לא השגתי עוד אצלו תמונות אחרות. — — —

— — — התמונה היתה מהודרת מאד. ובאמת הוצאתי עליה כל יכולתי, עד כי הדירעקטאָר לא חיֵך תהלתה. — — —

19.

[לה׳ ש. ציון] פ׳ אדר, תרל"ט. ווילנא.

— — — בביה"ס הכל בטוב, ואודות מצבי החמרי, הוא בשפל המדרגה. יש מלאכה אך מעטה ופשוטה, וכשלשה שבועות לא עשיתי מאומה. אבקש אותך רעי, למעה"ש, לא להזכיר מכל זה לא, כי הורי ישמעו מזה ויצטערו ואנכי לא ארצה זאת. תמיד אני כותב אליהם, כי בריא אנכי ומצבי טוב, כי מה בצע לי אם יצטערו. — — —

— — — ובכלל אין לי עת. גם רוחי איננה מסוגלת בחורף הזה לכתוב מכתבי אהבים הרבה, כי עזבתי עולם הדמיון וירדתי לעולם המעשה. לָומד אנכי שפת רוסיא, כותב אני כל הגיוני בשפה הזאת, וזאת תזיק לשפת עבר; אך אין לעשות. — — —

20.

[להנ"ל] י"ב אדר, תרל"ט. ווילנא.

— — — מי יברא לי עתה ניב שפתים, כנור דוד ומליצת ישעיהו לשורר לך שיר נחמד אף נעים על רגל אחת, לברא מזמור משכיל כהרף עין. או מי יתן לי כלי קסמים לצות במפגיע ויהי; אך עתה אחרי אשר שני אלה יחסרון לי במה אצטדק לפניך בעת הזאת, עת לדת שירים חדשים לבקרים, ובמה אעורר אזנך להתענג על נעם השיר כאשר הסכנת. — — —

— — — אודיעך כי היום גמרתי תמונה אשר עשיתיה בלא פאָטאָגראַפיה, רק מהטבע (פֿון נאַטור). אף כי עוד איננה מהודרת; אך הפעם הראשונה היא אשר נסיתי ותצא לי תמונה כמעט בד בבד עם פני האיש. אך יש עוד חסרונות הידועים לי. אקוה כי מעתה והלאה אוסיף להיטיב מעשי ידי, וזה נחוץ לי כי אוכל לציר מן הטבע. — — —

— — — האח! מה רבו רגשות נפשי בעת אשר לקחתי בידי תמונת המנוח אד"ם בבית בנו.

— — — גם השגתי הוראת שעה במלאכת הציור לבחור אחד בעד 3 רו"כ עם 25 קאָפּ׳ לחדש. — — —

17.

[לה׳ ש. ציז] ט׳ שבט, תרל"ט. ווילנא.

— — — המלאכה כעת בביה"ס רבה מאד. עת העבודה עתה, ואם לא עכשיו אימתי. עתה עלי להשתדל לבלי החסיר אף יום אחד, לבל אתנחם באחריתי בעוד אשר לא אוכל לתקון המעוות והחסרון אשר החסרתי שמואל! לפניך אחשוף לבבי: מזלי תלוי עתה בכף מאזנים. יתן ה׳ כי אכריע אנכי. השנה הזאת היא הציר אשר עליה יסבו במעגלותם כל ימי חיי. אם אשלים חוקי בשנה הזאת ואשיג אי"ה תעודה בקיץ הבא, אז אאזר חיל להחיש פעמי לפ"ב, ולא אביט על המעצורים הרבים אשר יקומו לפני אז למפגע; מאין אמצא כלכלתי? איככה אחיה? אם יקבלוני מיד? שאלות רבות כמו אלה אשר לא בנקל אמצא להן פתרונים, אך, ישמרני ה׳! אם לא אראה תקותי זאת יוצאת אל הפועל בקיץ הבא. אז... לא אדע בעצמי מה יהיה אז. האיש אשר לא ידע מצבי לא ירגיש מחשבותי ופחד לבבי. הדירעקטאָר ידבר אתי טובות, ומעשי ידי ימצאו חן בעיניו. אחת נשאר לי „לקוות", ומה אועיל בדאגתי עתה? בעוד לא אדע נאמנה אם יש לי על מה לדאוג. —

— — — בתוך ביה"ס יש לי הנאה ממלאכתי ההולכת מעלה, ממדרגה למדרגה.

18.

[לה׳ צבי הירש ובנו ה׳ אברהם סאכאר] כ"ג שבט, תרל"ט. ווילנא.

— — — מקרי ימי חיי יתחלפו, יתחדשו. ימים יחלופו, שנים ינקופו, ואנכי, כעור מובל אחרי המנהיג. דרך אחת לי: להגיע למטרתי. אך מה זאת מטרה? אנה יעופו כל אנשי תבל? אנה יעפילו עלית בלי חשך? להגיע למטרתם סוס ישוטף במלחמה, בעינים מזרות זועה מלאות דם, מצדו יפלו אלף ורבבה מימינו, אנה ירוץ בריפזון נמרץ? למטרתו! —

לבי בקרבי יהמה, בראותי, כי הכסף יענה את הכל! חרשת המעשה, למודים נשגבים, נתונים נתונים המה לבעלי הכסף. בעל הכסף יחכם ואחריתו ישגא מאד. בעל הכסף יגיע למטרתו על סולם הכסף, והאיש, אשר הטבע הושיבה אותו בשפל המדרגה, וצלצלי שקלים לא ישתקשקו על עגלתו הדלה אשר תוליכהו בדרכי החיים, הוא נעדר כל כשרון, כל חכמה, וכל מלאכת מחשבת. שוא לכם להתהלל בשער! שוא לכם לעוף על פסגת האושר! הנכם קצוצי כנפים, כנפים נחפים בכסף ואברות מצופים בירקרק חרוץ. הנכם כדגים־מעופפים עד כי יחרבו סנפיריהם, וממרומי האויר יצללו בתהום הים, — — —

ורוחו תכסוף להתרגש ממקרים המתרגשים ובאים לעולם, יאבה, כי תמורות ושנוים יאתיו לשנות מעט מצב חייו. כהאויר השקט אשר יבאש ותעפש ויבא רוח צח ויטהרנו ויזככנו, כן מקרים שונים ישננו מחשבות אנוש ויזככו עשתנותיו מכל סיג וחלאה. „זהב באש יבחן, ובן אדם בכור עוני" אמר בן־סירא.

דמיונות שאננים חזה לי רוח דמיוני בעת שובי לווילנא עתה. דמיתי כי במצב אחד יעבור אצלי כל ההורף הבא עלינו לשלום, ואף מצאתי זאת לי לישועה להנפש מחיי תנועה בימי העבר; אך אחרי דומיה ממושכה בחמשה שבועות, אשר בצורה אחת עברו לפני, היו הימים האלה לי לזרא, ואקוץ בהם. קצתי בעבודה העמוסה עלי מכל׳, בזכרי כי אמכור עתותי וכשרוני וכחותי לעמול בעבורו בעד מחיר מצער לא לעזר ולא להועיל, ונפשי נכספה גם כלתה להשתנות מעט, להשיג עבודה הגונה וכדומה. נסיתי ג״כ לעשות שנוי בעצמי, היינו: לצאת מהקלייזיל ולשכור מעון לשבתי, ואמצא חדר כחפצי. יצאתי לגור שם, ואדמה ג״כ להשתקע שם בתמידות, אך לא כאשר דמיתי כן היה. שם מצאתי נכון רק עונג גשמי, לשכב סרוח כל היום על ערשי, לבלות בדברי הבל העת היקרה, אשר כזאת עשה חברי במעון. גם הפריעני מעשות יומם מלאכתי, כי אוהב אנכי את הבדידות, ותחת אשר בבית .N לא יראה ולא ימצא איש כל היום, והנני עושה מלאכתי בלי הפסק, שם אנשים שונים יוצאים ובאים תרתי בלבי כי לא זאת המנוחה ולא זאת המרגעה אשר קויתי, ולמוד שפת רוסיא אשר ילמוד עמדי איננו שוה בנזק העת אשר תעבור אצלי בבטלה. גם שונות מחשבותי ממחשבותיו ודרכי מדרכיו ברחוק מזרח ממערב. אז זכרתי ימי שבתי בהקלייזיל, אשר יכלתי לעשות שם ככל העולה על רוחי. נוכחתי לדעת כי טוב לי אז מעתה. אז שבתי אל הקלייזיל ככל אשר היה מקידם, אין נגרע דבר. — — —

— — — ביום ד׳ העבר בשבוע העבר, גמרתי בלבי להוציא רוחי לפני הדירעקטאָר, ויעבור עלי מה. קרבתי אליו והגדתי לו כל מעמדי ומצבי, וכי לא אדע מאיזה מקום אשיג כסף להוצאותי לימי החרף הזה, ואבקש ממנו עצה איך לעשות. הוא האיר פניו אלי, וידבר אתי טובות, וייעצני ללכת אל ה׳ ארי׳ לעבענזאהן בן אד״ם הכהן לעבענזאהן ולבקש ממנו כי יתן לי עבודה, בשם הדירעקטאר. ואם יאבה לדעת אל נכון מצב כשרוני לציר, אז יתן לי תעודה כי הנני שוקד בלמודים, וכי תקוה טובה נשקפה כי אגיע למטרתי, ואז בטח יעזרני. בדברים האלה דבר אלי הדירעקטאָר, וירשני לקחת עמדי מעשי ידי מביה״ס להראותם לפניו. אנכי הודיתי לו על חסדו זה. לקחתי עמדי איזה ציורים, ובאתי לה׳ לעבענזאָהן. הוא דבר אתי באהבה, מלאכתי מצאה חן בעיניו, ויבטיח לי לתת עבודה. ביום ג׳ העבר באתי לביתו, ואחרי אשר דבר עמדי מעט נתן לי תמונת אביו המנוח אד״ם הכהן, להגדילה ולפארה, ורז״כ על הוצאת התמונה נתן לי, ויאמר כי אם תצא התמונה מתוקנה ומהודרה, אז יוסיף לתת לי עבודה, ומתמונות אביו אוכל לעשות כמה עקזעמפלאַרים, כי אנשים רבים מכבדים ומוקירים שם אביו ז״ל ובכל לב יצוו לי לעשות עוד.

בכלות השעור בקשתי מהשומר כי יסגירני על מסגר בתוך בית־הספר בעת אשר כל התלמידים ילכו לבתיהם, והוא עשה כחפצי. ובכן נשארתי לבדי כל העת בתוך ביה"ס, ועבדתי בחשק עד כי נאספו התלמידים עוד הפעם. ולכן עשיתי פעולה גדולה היום. — — —

15.

[לה' ש. ציון] כ"ז מרחשון, תרל"ט. ווילנא.

— — — זה כשני שבועות אשר אנכי בווילנא ואשמור עתי ללכת לביה"ס. המלאכה כעת מרובה והיום קצר. לקחתי עמדי מביתי עבודה, חמש תמונות. טרם נסיעתי הלכתי לביתי ושמה נקבצו באו כל שלישי העיר עם הכהן הקאתולי והרוסי, ויקדמו פני בשלום, ויוכיפו אומץ בלבי לעלות למטרתי. הכהן הקאתולי נתן לי שלשה רו"כ ויבקשני כי אקח מידו לדרכי, ובעת נסעי לפ"ב אי"ה יתן לי מכתבים למכיריו אנשי מעלה. ובכן באתי שלם לווילנא. — — —

— — — קניתי בתי־מחזה טובים, והמה יעזרו לי עזר לא מעט. בבית הספר אציר גיפסים גדולים וטובים. עתה החלותי לציר ציורים יותר גדולים. להוצאותי אקוה כי ארויח כל ימות החורף באשר כי מלאכה לא תחסר לי אף כי בעד מקח מזער. אך אהב לעבוד, כי העבודה תמתיק לי את הימים אשר יחלפו ומתוקה שנת העובד. — — —

16.

[להורין] י' כסלו, תרל"ט. ווילנא.

מקרים שונים יתגלגלו בעולם, ויעברו על כל בני חלוף, יחלפו וישנו מצב האדם עשרת מונים; ולפיהם ישונו ויתחלפו בקרבו גם רוחו, רגשות נפשו והגיוני לבבו. מקרה מעציב ידכא לעפר נפשו ומקרה משמח יצהיל פניו משכן, ולא ידע האדם כי כזה כן זה הבל ורעות רוח. מקרה אי־טוב איננו שוה להתעצב עליו, כי כאשר בא כן יעלה בתהו, ומקרה טוב ג"כ יחלוף כצל ולא יעמוד. כאשר כבר אמור: „מילדי יום אל תבהל, כי ילדי יום לא ירגעו, אל תשמח בם אם ייטיבו, גם אל תחת אם ירעו, כי הטובות גם הרעות כאשר יחנו כן יסעו". הלמוד היקר הזה אוצר בקרבו אוצר נחמד של שלות הרוח וקרירות הנפש, והאדם המושלך בין תקוה ופחד כטובע בשבולת מים, יאחז בהלמוד הזה להנצל משטף מים זדונים ויתנחם, כי העת תשטוף במרוצתה את ימי ההוה עם קורותיהם יחד, ואז יצא למרחב־יה, והיה לו הלמוד הזה לחוף מבטח נאמן בים החיים הסוער.

אך כשם שאיש שבע יבחל במאכל תאוה, אף כי רעב יבלענו בעודו בכפו, כן הלמוד הנעים הזה נחמד וטוב רק אחרי צרות רבות ורעות; ורק על לב פצוע, ירעיף טל של תחיה.

לא כן האיש אשר עברו עליו ימים לא מעטים בלי מקרה מעורר רגשי נפשו, וכל כחות נפשו שוקטים על שמריהם, וגם ממקרים אחרים אשר באו עליו לא התפעל מאומה, — לאיש כזה יהיה לסוף למשא מצב דומיה כזה.

12.

[להנ״ל] י׳ תשרי, תרל״ט. פאראצקאוויץ.

— — — הן לא דמיתי ולא פללתי כי אהיה עמוס משא לעיפה כהיום הזה. הן שר עירנו הזקן בוויזעדט נתן לי עבודה מרבה להכיל, ויאלצני לעשות שאלתו ולא אוכל לסרב בדבריו, ולכן הנני גומר תמונה ומתחיל תמונה, והוא במעין הנובע לא יאמר די. — — —

13.

[להוריו] א׳ חשון, תרל״ט. ווילנא.

— — — החדשה היותר גדולה היא כי שכרתי מעון לשבתי ולמצא מנוחתי. — — —

— — — וזאת תורת הבית: חדר מיוחד עם חלון מאיר, שלחן, כסאות דכים, לציר כל היום, לשבת שלאנן ושקט, בלי מפריע. ומאד מצא בעיני חן המקום הזה, רק יואל ה׳ כי יהיה תמיד ככה. האנשים טובים, המקח על חלקי 1 רו״כ 25 קאפ׳, לחרש. ובעד 30 קאפ׳ לשבוע מוטב לי להיות במעון מיוחד ולא בתוך הקלויז. — — —

14.

[להנ״ל] ד׳ חשון. תרל״ט, ווילנא.

— — — מי זה רב אונים ואמיץ כח לשלח בן מקן הוריו ולהפריד בין הדבקים והצמודים יחדו? רוח העת היא! אשר ידה בכל משלת, ולא נכר שוע לפני דל מול הדר גאונה. על כולם יחד לבקש מטרה בחיים. על כולם החובה לתור ולהתאמץ להציב יד ושם בארצות החיים. הרות הכביר הזה ישלח קולו אל ארבע כנפות הארץ, ישרוק לאיש מוכשר בכשרון וימשכנו אחריו, עד כי ימציא לו מקום יניקה, אשר משם יינק לשד החכמה להחליץ עצמותיו ולהגיע למטרתו אשר עתדו אליה הטבע מיום הולדו. — — —

— — — כאשר ספרתי לך, אבי, את המדובר עלי בישיבת ר׳ מילא בשעה שנודע להם כי הנני הולך לבית הספר. גם הייתי לבוז בעיני הגאיונים, האנשים אשר יעדו גאון וגובה, ואיש אחר נמשל כבהמה נדמה בעיניהם, ואיך השתפכה נפשי בחיקי ורוחי בכליותי באמור אלי כל היום: מה תכליתך בשבתך בין תנור וכירים? ולהוציא כל רוחי כי בעזר האל אקוה להגיע למטרה כאחד האדם, איך אפצה פה ואיך אשא עין? הלא בן עוני אנכי המצפה לשלחן אחרים. והנה כי כן נשאתי וסבלתי כשתי שנים שלמות, אך הודות לאל כי משברים התחטאו וגלים עברו, ואנכי במשוט אשר בידי אסע הלאה בים החיים להגיע למחוז חפצי. — — —

— — — אנכי הלכתי לבית הספר. נתתי להשומר 25 קאפ׳, ומצאתי את הריפיונאק אשר הנחתיו טרם נסיעתי בלי גמר. המורה אמר אלי בזה״ל: השתדל והתאמץ לבלות מעשיך חיש מהר, כי בקרוב יושלחו הציורים לפ״ב,

אינני דורש); אך בימי החורף הזה, אשר הימים קצרים מאד, ורובם הנני בתוך הקלאַס, כי צר לי להחסיר אף עת־למוד אחת. גם אין לי עבודה, לכן הנני בחסר כל. ומאין אמצא לחמי בימי החורף הזה לא אדע. ימים רבים התאמצתי וקויתי כי אשיג עבודה הגונה עד כי אוכל להנות מיגיע כפי; אך כקץ כל תקוותי, כן גם קץ התקוה הזאת. אחת נשארה לי עתה להושיט יד לעזרתכם, כי בצל כנפיכם יחסו נדכאים, ויגיעי כח ימצאו מנוח. אנא! אל תדחו גם אותי כאשר לא תשיבו ריקם פני כל מבקשי עזרתכם. אהנה גם אנכי כאור שמש צדקתכם אשר מרפא בכנפיה לנשברי רוח. על תום לבבי ויושר אמרי תוכלו לבטוח על דברי הרב וכו׳ ר׳ הירשיל מוואָלאָזין הי"ו, אשר תכן רוחי ולבי, ויתן תקוה בלבי כי תאצילו עלי מנדבת לבבכם לחלצני מן המצר. גם על כשרון ידי למלאכת הציור, סמוך לבי ובטוח כי הדירעקטאָר והמורה יעידו עלי, כי לא על צחיח סלע תזרעו זרע צדקתכם, וכי בקרב הימים יעשו פרי הלולים אי"ה. —

אנא, הושיעו נא לאחיכם האביון! במעט עזר תוכלו להחיות את תקותי; כי יאוש נורא פרש מוטות כנפיו ברחבי לבבי, ורק לכם תלו עיני. הן הורי היקרים לא יוכלו להאציל לי מפרנסתם המעטה, לכן שמתי אליכם פני, למען תושיעוני תשועה עולמית, וכל עוד נשמה באפי, שבע ביום אברך שמכם. חלילה לי להטיל עצמי על אחרים ולהבק ידי כעצל. לא! לו רק אשיג עבודה, אשר תספיק לי מחיתי, ולא תפריעני מלכת לתוך הקלאַס, אז בכל לב לא אבקש מתנת חנם. גם אדמה כי בזמן קצר אשיג עזר לבדי, אם יתן ה׳ רחמים בלב נוצרי עירי, הכהן הקאַתולי ושר העיר ועוד כמוהם; כי בהיותי בימי החג בבית אבי נ"י הבטיחוני להושיעני, אחרי אשר ראו כולם מעשי ידי ויהללום. אך לדאבון לבבי, מיום צאתי משם לא שמעתי מאומה, ולבי נוקפי אולי יבא קץ גם להתקוה הזאת. —

אדוני! סלחו נא כרוב רחמיכם כי הלאיתיכם ברב דברים, מרוב שיחי וצרתי דברתי עד הנה. כתבתי בחפזון, ואת אשר שם הלחץ דברים בפי אותו דברתי, לא לפי כבודכם הרם. אתכם הסליחה, אין אדם נתפס בשעת צערו. הואילו נא לשית לב לדברי לבבי ולא אשוב ריקם מלפניכם. — — —

11.

[לה׳ ש. ציון] בל"ט תמוז, תרל"ח. ווילנא.

— — — שמואל! בשם איש מנוחה כניתני במכתבך. אל תקראני בשם הזה, כי לא מצאתי עוד מנוחה. לא! למה תוסיף עוד להרעיש לבבי במלים כאלה אשר כלועג לרש אתה לי בהן. אף כי בשובה ונחת דרכי אך לא כן בכליותי. שם הר יורק איש נולדות, שם נהרי נחלי הלאַזאַ ירתחו כמרקחה, ועליו מלמעלה ככר מעולף בפרחים נחמדים, ודומיה שאננה שוררת עליו. — — — —

10.

[לה׳ אריה לעבענזאהן] י״ג תמוז, תרל״ט. ווילנא.

קול מזור תשמעו היום, קול קורא לעזרה, אנא! שמעו נא והאזינו. לא בי האשם כי הרהבתי עוז בנפשי לגשת לפני כסא כבודכם. מוכרח ונגרש אנכי מלחץ המחסור. הוא יישים מתגו בלחיי ויטני לבוא לפני כבודכם בדברים אחרים. בקשתי ושאלתי כי תאזינו להגות רוחי ומערכי לבבי. כחולה מוטל על ערש דוי, יתאמץ לזרות הלאה כל מחשבות יגונו, למען יובל בשפה ברורה לגלות מסתרי מכאוביו לפני הרופא; כן אנכי, אבליג על סערת רוחי, אשבית שאון המית לבבי, למען לא יהיו דברי לזרא לפני כבודו, בבואם כבולבלים ומסוכסכים בלי סדרים. אך לא! אין מרגוע לרוחי, ראשי עלי סובב כגלגל לפני רוח, לבי ירעש כארבה, דמי ירתח כמרקחה, עשתנות לאלפים יתרוצצו בקרבי, ומרוע? — הוי, לבי! לבי! הרגע ודום. הן דרך חדשה סלותי לך, דרך אשר אור תקוה נשקפה לי להאיר את המאפליה השוררת בקרבך, דרך אשר בעדו תצא למרחביה מהמון תלאותיך ומצוקותיך, ואת, תקוה בת שמים, האירי אלי פניך. האח! הנך מתעוררת מתרדמתך, האח! תקותי חיה, קוה אקוה בל עוד נשמתי בי.

שובי נפשי! למנוחיכי, ואל תפריעי הלך שרעפי. למה לי לדבר דברי רוח מרבה להכיל? ואתה, עטי, הוצא מלים קצרות וברורות, כי איככה אעיז פני להלאות את כבודו בהמון עשתנותי הרועשים? — איש צעיר לימים אנכי, ומקרים שונים נערמו על גבי חמרים, חמרים. ידעתי: כי כמוני רבים הם בין אחינו. רבים הם המבקשים דרך נכונה בדרכי החיים, וכבר גלוים וידועים הדברים האלה, ואך למותר להרבות שיח על כל אלה. גם אנכי אתור איזה הדרך ישכון אור, למצא חית נפשי בתבל ארצה. רבת שבעה לה נפשי ממרורים, רבות דגנתי וארגז תחתי על כי חשך לי אור בעריפיה, לצפות לשלחן אחרים, מבלי שמץ תקוה למצא מחיתי בבואי בין אנשים. אך לא במהרה יצא איש כמוני מבין גלי זעם בים זועף אשר סבוני גם סבבוני מכל עברים. תלאות רבות השתרגו עלו על צוארי עדי בואי לווילנא, ומצוקות חדשות הממוני בעיר ההומיה הזאת. ירחים לא מעטים, היה לחם יבש די ספוק מחיתי, וספסל קשה — מקום מנוחתי. ואנכי באחת: לחצות עד צואר ולחתור להגיע אל מטרתי.

המטרה אשר שמתי לי לקו, תפעם בקרבי מיום גוחי מבטן. כשרון ונטיה בקרבי למלאכת הציור, וכשרוני זה יוכל להובילני אל המנוחה ואל הנחלה, (אם רק אוציאנו מכח אל הפועל ולא אשאר על אם הדרך). החלותי ללכת זה שנה ומחצה לתוך בית־הספר־לחכמת־הציור אשר בפה. הדירעקטאָר והמורה דברו אתי טובות וימשכוני חסד, ויתנו תקוה בלבי כי אוכל בקרב הימים להגיע למטרתי; אך לא אֻמלל כמוני יעלה ויבא למטרתו בלי עזר, אף כי כביר מצאת ידי לציר ציורים ולמצא ע״י זה מחיתי וארוחתי הדלה (כי במופלא ממני

כביביו, והנה האח! אורה ושמחה, המון נערים, קהלת בחורים, נקבצו יחד בעופות בכלוב, לחם לשבע, ולפעמים גם מגדנות. המשגיח לא יוכל לפלג עצמו לשבע קרעים להביט על כל אחד בעין בקרת, ולכן יחטא תמיד ולא ידע אל נכון מי החוטא. קול רעש גדול, מתנועעים ומתנודדים כמלונה. על כל פנים שמחה וגם יגון ואנחה. חי נפשי! כי באמת מאֻשרים הם! הם לא ידעו צרה ותוגה, הם „יחיו", מה להם עוד? ומה ירכוש לו הנער אשר יגלה הלוט מעל עיניו ויחל לדאוג להימים הבאים? רק מגנת לב, חיי מבוכה. מה זה יוכל לעשות נער אשר נפל ברשת כזו? הן רוחו בקרבו תלהט ולא תתן דמי לו עד אשר ימצא את מטרתו בחלד. רע, רע לו, אך מי יודע אם לא יפול לו לסוף חבל בנעימים. כנער זה כן אנכי בקשתי ומצאתי את המטרה: לאַמן את ידי לעשות במלאכת הציור, ולזה נבראתי, באשר כשרוני שחרני כי אוציא אותו מכח אל הפועל, ואקוה לאל כי יטריפני מזה לחם חקי בימים הבאים, ולא לעולם אהיה למעמסה על אנשים אחרים, אשר בזעת אפים ישיגו טרפם. איחל וארום לתשועת ה'. — — — —

9.

[להנ"ל] סיון, תרל"ח. ווילנא.

— — — כל הימים האלה הלכתי לתוך הקלאַס, והשלמתי ביום אתמול דיכ:נאָק אחד, והמורים לא תקנו בו שום דבר. — — —

— — — לומד אנכי בעצמי שפת רוסיא. קניתי ג"כ ביכל טוב בשפת רוסיא ואשכנז, מבואר תיבה בתיבה, במקח השוה, בעד 15 ק"פ. בכל העת הזאת אזל ממני כסף לא רב. יש לי על מה לישן על אופן טוב, ואנכי כמעט יחיד בקלייזיל, רק בלילה יבא ללון בחור אחד אשר יד ושם לו בשפת רוסיא והוא יבאר לי המלים אשר לא אדע פתרונן; אך מעות אחד יש אשר לא אוכל לתקון: כי המלמד אשר ילמוד עם בני הבעה"ב הוא כרחוק מזרח ממערב מהמלמד שהיה בחורף. כי להמלמד ההוא גליתי את כל לבבי, כי ידעתי כי איש חכם הוא ובאמת אהבתיו מאד, לא כן המלמד הזה (כי המלמד ההוא נסע מזה כאשר ספרתי לכם שמץ דבר בהיותי אצליכם). כל מעיניו רק בהגמרא לבד, וכל היום ילמוד עם הנערים גמרא בלי הפוגה. תנ"ך לא יזכר ולא יפקד, התל"ע לא יעלה ולא יבא לפניהם, והוא יסול להם מסלה אחרת וידריכם בדרך אחרת. הוא יתפאר כי יובילם אל המנוחה והנחלה בדרך אמת ויטה אשורם מדרך עקלתון, אשר תעו בו כל ימי למדם אצל המלמד ההוא. ודעת לנבון נקל כי לא טוב מאד ללכת ביום ב', ד' ויום ו', לתוך הקלאַס, חמש שעות ביום, לעיניו. וגם לא ללמוד שפת רוסיא בכל עת אשר ישב פה, אך בכל זאת אקוה כי לא תאונה אלי כל רעה בגללו. — — —

לשלחן אחרים (הגיון אשר נפשי תבחל בו, ואין לי דרך לפנות ימין ושמאל) ואין אורחת מכנים אורח. — — —

— — — דמו בנפשיכם כאלו גם אנכי נמצא קרוב לכם וקראו גם לי לחיים. אולי אעשה לכם שחוק, בראותכם כי איש דמיון אנכי ואציג למולי דברים אשר לא היו ולא נבראו; אך הלא גם לי הצדקה, כי מי זה יוכל להפריעני מחשוב מחשבות משמחות? אם נכחד ממני לשמוח אלי גיל על דברים שכבר היו, האם לא אנוס למקום הדמיון להחסות בצלו? ואנכי לא אוציא על זה אף מעט כסף, ובכל עת ובכל שעה אוכל לברוא לי חזיונות ולהתענג עליהם. האמינו לי, כי בהשכל ובדעת אעשה זאת. כן נראה לפי עניות דעתי, ומה תאמרו אתם על זאת? אדמה כי גם אתם תסכימו עמדי, ותעשו כבקשתי לשמוח בסעודת פורים ולאמר גם לי: לחיים. — אם אמרי כי אוכל לקים דברי חז"ל לשתות עד בלי דעת הבדל בין ארור המן לברוך מרדכי הלא אטעה טעות גמורה, כי היתכן (אף אם אגיח ירדן אל פי) כי אשכח ברוך מרדכי, אשר גם שמי כן. כמדומה לי שבימי ילדותי אמרתי בכל בקר: הברכה והצלחה ינוחו על ראשי, ואיככה אטעה עתה, ולכן אשפוט כי גם אתם תדעו זאת ברור היטב לאמר בכל עת: ברוך מרדכי! כן ברוכים אתם וברוך מרדכי, וברוך גם מרדכי צבי. — — —

7.

[להנ"ל] ר"ח ניסן, תרל"ח. ווילנא.

— — — אם יתן לכם ה' פרנסה קודם החג, כאשר אקוה, תזכרוני גם אותי, כי מנעלי כאשר תבינו בעצמכם אינם טובים, מאשר לא עשיתי חדשים מעת צאתי מאתכם בפעם הראשונה לווילנא. כל ימי החורף התאמצתי להחזיקם בחיים, כרופא אמן אשר יתן סמים לחולה אנוש למען יתהפך בצירוּ עוד משך זמן מה, כן אנכי תקנתי אותם לפעמים. — — —

8.

[להנ"ל] ח' אייר, תרל"ח. ווילנא.

מה אכתוב? מה ארבר? הלא שום חדשות לא קרו אותי, והנני במקדם בתור בן־עוני אשר אין חליפות לכל שבתותיו. רק כל יום יחליף בעה"ב בבעה"ב, וכל שבוע כן חוזר חלילה בתואר אחד, וכן יעברו אצלו הימים וגם השנים בתמונה אחת, יעברו חשופי מעשה ומפעל אל תהום הנצח ומשם לא ישובו לחזות את פני שולחם לעולם. דקים ושדופי קדים יעופו איש אחרי רעהו, אחרי כי קלים הם על פני רוח, יעופו עד אשר יעלמו; לא כן האיש אשר יעמים על דבשת ימיו מפעלים טובים, אז ילכו בכבדות שחות תחת כובד משאם, והוא יביט עליהם בעונג לראות כי עמוסים הם משא לעיפה, אשר עיף ויגע עד כי מלא אמתחותיהם, למען לא ישובו בבשת פנים בשובם מהעולם הזה. חיי עת „ההוה" מצאו קן בלבות כל בני הישיבות, הם לא ישיבו פניהם לראות הימים החולפים, לא ישננו מבטם לחדור לראות בערפלי העתיד, רק ישפילו עיניהם לראות רק ד' אמות

5.

[להוריו] ד׳ חשון, תרל״ח. ווילנא.

זה שנה תמימה חלפה ועברה מעת אשר שמתי פעמי בפעם הראשונה לפה, ווילנא. שנה תמימה חלפה כליל, אולם עקבותיה עוד נודעים לי. אך לא בראדאשקאוויץ הזו עיני מחזה השנה העברה, כי אם בהסתופפי בצלכם חשבתי ימי קדם; כי האם ידמו וישוו הימים אשר הייתי בעיר מוזרה ונכריה להימים האלה אשר התענגתי בם על רוב שלום ושלוה? לא! אך בשבתי עמכם הייתי שקט ושאנן; לא כן בהתרחקי מאתכם, כי אז אפפוני תמיד עשתונות רבות בלי הפוגה, כי על מי אשען ומי ידאג למחסורי? אם אין אני לי מי לי? ולכן עתה ארדוף להביט על ימי השנה העברה לראות: האם נגרע חלקי עתה מהימים האלה? ובשוותי לנגד עיני את כל ימיה, שבתותיה, וחדשיה אז לא אתאונן ולא אתלונן, בזכרי את הימים הראשונים אשר הלכתי בפה ווילנא, שוטטת ברחובותיה, ולא ידעתי נפשי: איזה מקום אתור לי למצא מרגוע ומנוחה; אולם עתה באתי למקום מנוחה מבלי חפש אנה ואנה, וזאת לי לאות כי בימים הבאים עוד ייטיב האל עמדי, כאשר לא עזבני עד הנה. — — —

— — — באתי בבקר בשלום לפה ווילנא. באתי לבית ר. והנחתי שם את חפצי, והלכתי לתוך הקלייזיל, ובבואי דרשו כולם לשלומי באהבה. מצאתי תבתי והכר שלמים. אחרי התפלה הבאתי את חפצי לפה. לעת ערב לקחתי דברים עם השמש, ויבטיח לי להשיג בעדי „ימים״ כמקדם, ועל „יום״ אחד חדש אכלתי ביום אתמול. הגדתי להשמש כי אתם שלחתם לו חצי רו״ב ולא אבה לקבל כי לא זה דרכו. — — —

— — — הבימה בפה תוכל להפתח, ובתוכה היא רחבת ידים. הנחתי שם בגדי של שבת וסגרתי אותו על מסגר אשר נתן לי השמש; ואם אמצא מקום אשר אוכל לתלותו שמה אז אקחנו מפה, אך כעת יוכל להיות בתוך הבימה. גם אודיעכם כי מצאתי בפה כר־מספוא אשר הכין בעדי השמש לישן עליו. ביום אתמול בבקר הלכתי לתוך הקלאס והמורה כתב עוד הפעם את שמי, גם שאל לשנותי ולמקום מגורי בפה, והגדתי לו הרחוב והחצר, וגם לכל הנערים שאל כן. אך לא לרצון לי הגיפס אשר נתן לי עתה לעשות כי קלה היא גם מאלה אשר עשיתי קודם נסיעתי; אך אולי יחשוב כי שכחתי בכל העת אשר לא הלכתי לתוך הקלאס, אך בקרוב איה״ש אעלה מעלה. לציר בלעדי הקלאס אין תקוה, כי אין לי מקום והימים קצרים מאד, ובעת אשר אהיה פנוי, טוב ללמוד שפת־רוסיא! — — —

6.

[להנ״ל] י״ג אדר ב׳, תרל״ח. ווילנא.

— — — הלא תענית אסתר היום ומסתמא יבוא גם הפורים בכבודו והדרו. האח! פורים נעים! אוצר שמחה וששון, בוא נא הנה ברוך ה׳! ואשלחך לבית הורי כי תשמחם בנעימים. כי אנכי לא אוכל לאספך לביתי אשר אין לי, או לערוך לפניך שלחן אשר גם אני לא זכיתי עוד אליו, כי גם אנכי עודני מצפה

יעבורו ושבועות ינקופו ואחרים ירשו מקומם, ותמונה אחת להם. ולכן גם בעת הזאת לא תרמה ווילנא לעיר ראַדאָשקאָוויץ אשר ענגה חופפת עליה בעת הזאת וצניף תוגה יעטנה. — — —

3.

[לה' צבי הירש ובנו ה' אברהם סופר] ה' מנחם אב, תרל"ז.

תמונתכם, ר' אברהם, נשלחה! וכל מכירכם יכיר הכרת פניכם עלי הגליון, וראשית בכורי, פרי ציורי, אקריב לפניכם, והיה למזכרת בביתכם לעד! אלופים יקרים! מה אשיב לכם? מה אקריב לכם תשורה? אם לא מפרי כפי, אשר הם גם פריכם אשר נטרתם. אתם נשבתם ברוח צח על גחלתי אשר עוממה ותהי לשלהבת־יה! עוד מימים כבירים נכספה נפשי לנסוע לווילנא ומחשבתי לא יצאה מכח אל הפועל עד אשר הבקעתם תלמי לבבי ותזרעו שם אמרים אחדים, וישרשו, ויעשו זמורות, וישלחו פארות, וימלאו כל חדרי לבבי. גלוי וידוע לפניכם כי רצוני לדבר עוד, אך נעתקו מפי מלין, ולכן אשים קץ לדברי ואתם בינו הגיגי. תמונתכם חרותה על לוח לבי לזכר נצח. ובעת אשר תביטו על הגליון, אשר תמונתכם תראו בו, תזכרו לטוב את מוקירכם ואוהבכם לנצח. ה"מ"צ"ו"ר, הבחור מרדכי צבי יליד ראַדאָשקאָוויץ. — — —

4.

[לה' שמואל ציון] ב"ו מנחם אב, תרל"ז. ראַדאָשקאָוויץ.

— — — עוד שכבת הטל מרחפת על כל הככר המעולף ירקרק דשא, נוגה השחר עוד כהה, ואט, לאט יהלו ירכתי קדים להשתרע במראה אדם שחרחר ואפסי מזרח מתולעים בתמונות שונות מרהיבי עין: דמות הקשת בתוך הענן, דמות איש פלדות עם גאות עשן, ומראה נוגה בהיר מול מפלשי ערפל כבד. אות הוא כי אורח קרוב לבוא, אורח נעים. מפאתי קדים תעלה חיש החרכה. עם הסנה וגדלה. כל התמונות תחלפנה כליל, ותמונות אחרות תירשנה מקומן: דמות השמים וגובה חוג רקיע במראה תכלת, תמונות עננים לבנים המעופפים על פני השמים, ומראה ענן כבד אשר ימצא עוד בירכתי הרקיע. השמש תשלח חצי זהרה וקוי נגהה והדור בעד הארובות בתוך הבית פנימה. רסיסי טל אורות על ירקרק עשב מזהירים כספירים, בהופיע עליהם ברק החרסה. הטבע כולה תתנער ותתעורר משנתה הנעימה לקדם פני היום הנכון לבוא, וכל היקום ירון ויצהל; להקת צפרים מנעימי זמרה יעופו לקדם פני השמש, ושמה ישמע קול החליל אשר ינגן הרועה מול עדרו אשר ילחכו עשב השדה; גם השכוי יקרא בקול להודיע כי אתא יום. אז יקומו גם האנשים המבקשים עונג ממטתם, כי כבר החליפו כח, מצאו נופש ומרגוע, ויריבו יהם רב אונים לעמול עוד בזעת אפים כימים עברו. — — — —

מבית שעשועיהם, למען השיג מאויי לבבם. רבים יפוצו בכל אפסים לבקש תאות נפשם, אולי ימצאוה. הראשון אדם נולדתי? רבבות מחשבות כאלה עלו על זכרוני ותרגענה את רוחי, וסערת עשתנותי קמה לדממה. כל הנוסעים נמו שנתם והתנומה פרשה כנפיה על עפעפיהם, ושמורות עיני לא סוגרו ושנתי נדדה בלילה ההוא, — דאיתי כעל עב קל כארבע שעות עדי אשר בא המבשר אל העגלה להודיע כי קרובים אנחנו לווילנא. כל הנוסעים התעוררו וישבו על מקומם הכן לרדת מהעגלה, ואנכי — עשתנותי אשר מצאו כמעט רגע נופש ומרגוע, החלו עוד הפעם להתרוצץ בקרבי כמשק גבים וכהמית ים זועף. הסו, שרעפי! הסו, עשתנותי! הרגעו ודומו, קראתי אלימו — ואתאמץ בכל כחי להשקיט את רוחי ולהרגיע את נפשי, למען לא אהיה בתוך רבבות אנשים כאיש נדהם וכגבר עברו יין. אחרי רגעים מעטים ירדנו לבית הנתיבות, בית מלא תשואות ואדם רב, ולהקות אנשים מכל קצוי ארץ ימצאו שמה.

השחקים הטהרו, ואור יומם הופיע על חומות העיר ובתיה הבנוים לתלפיות, וגגותיהם המצופים רקועי פחים ומשוחים בששר ירקרק אדמדם נראו כלולים בהדרם. צבים וכרכרות רתומים לסוסים ירעשו על רצפת אבנים בחוצות העיר. קריה עליזה מלאה אדם רב ראו אז עיני. — — —

2.

[להנ"ל] ה' מנחם אב, תרל"ד.

העת הזאת הרת עצבת וחשכת תוגה. העת הזאת תעורר בלב איש ישראל זכרונות ימים עברו ונפשו תתפלץ, אף תהגה איכה. העת הזאת נוראה היא, בעלות על לב יהודי זכרון עת קדומים, עת מהומה ומבוכה, עת מלחמות נוראות ואיומות, עת אשר דמי אבותינו נגרו כאשדות מים, עת אשר חומות ירושלים רעשו מחיל הרומאים עליזי גאוה ושמחי נצחון, עת אשר עופל ובוחן וטירות נשגבות היו לערמת דשן ולמוקדי אש, הה! גם העת אשר בית קדשנו היה למאכולת לשלהבת־יה! עת אשר הובלנו בבלה אסורי זיקים ונחושתים. מני אז עד עתה הננו בגולה! ימים רבים עברו, ימים כבירים נגוזו, והרעיון הזה עוד יתנוסס בלב איש יהודי כמו חי. אולם רק אנשים יחידים מעט מזעיר יתחשבו בין אלה הזוכרים את ירושלים על ראש שמחתם, וזכרון ציון לא יזח מלבם לנצח, מעטים הם ונער יכתבם. המה יתאספו בחצות היום בעת חזאת לבית התפלה, ישבו לארץ ויקוננו ברמעות שליש ויבכו מבלי הפוגה; אולם רובם ככולם טרודים בטרדות עצומות, רתוקים ברתוקות העמל עד כי לא יעלה על לבם רעיון אחר זולת לבקש טרף למו. גם דמעותיהם חרבו מרוב ימים, עד כי מבבת עיניהם לא ירעיפו עוד רסיסי דמע. ובפרט בעיר גדולה והומיה כווילנא, עיר רבתי עם, עיר אשר חוצותיה תרעשנה מרכב וכרכרות אשר ירוצו מכל אפסים, עיר אשר רחובותיה יהמיון מקול אדם רב, עיר אשר להקת אנשים מכל קצוי ארץ יסובבו בתוכה, בעיר אשר אין איש אשר לא יעמול כל היום בזעת אפים למצוא טרף מבלי מנוח; בעיר כזאת לא נכרו ימי עצב מול ימי שמחה, ימי תוגה נגד עת ששון. ימים

לקוטי מכתבים.

1.

[להוריו] כ״ח חשון, תרל״ו, ווילנא.

הרחק מן האש אשר על האח, במקום אשר רגבי שלג ופתי קרח, ירדו בשצף קצפם ובעים רוחם משמים ארץ, מקום אשר קור וקרח ישתררו שם „— במקום ההוא תאחז את האיש פלצות ובעתה, וזלעפה תתקפהו מעצמת הקרח הנורא. נפשו תשתפך, רוחו כחלילים יהמה, יכסוף ויתאוה להחם נפשו בקרה, אף רוחו תשתוקק לראות בעלות האש על מוקדה להשיב נפשו הנהלאה; ובמצאו את תאות נפשו, יחוש בקרבו עונג נפלא, ורגשות נפשו יתאבכו למעלה כגאות עשן, ובתי נפשו ימלאו גיל וחדוה בלי די —״

לא כן האיש אשר לא ראה רק שלום ושלוה ולא ידע רע, לא ידע בעצמו מה מאשר הוא! כן אנכי בשבתי אצליכם, הורים יקרים, במשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות, ואתם לא אצלתם ממני כל מאום, לא ידעתי נפשי מה טוב לי, ואיך שבעתי עונג.

רק עתה אשר אתגורר פה בעיר נכריה בלי משען ומשענה, וטרדות רבות תתחוללנה עלי לרגעים, רק עתה אזכרה ימים עברו, ונפשי תערוג אליכם כאיל על אפיקי מים; רק עתה ארע כי מבורך הוא האיש אשר לא יטלטלהו ה׳ טלטלה גבר מבית מגורי אבותיו לארץ אחרת. אולם בכל זאת לא אתאונן, רק אחריש, אתאפק ואבליגה, ונפשי תיחל ותחכה כי גם אנכי חלילה לא לנצח אהיה כצפור נודדת מקנה מקום שעשועיה. עוד יבאו ימים ונתענגה על רוב שלום; ואף גם עתה לא יטשני אלהי בעיר הזאת, כאשר לא הסיר חסדו ממני בימים עברו, ובפרט כי הסכנתי להיות בעיר אחרת ולשאת לפעמים עמל ותלאה.

— — — עטי לא יכיל כח לתאר את רגשות נפשי בעת אשר עליתי על מרכבת אש פלדות לנסוע על מסלת הברזל לעיר מוזרה ונכריה לי. חיש כמעט רגע והנה קול כחלילים יהמה והמכונה החלה למוש ממקומה לאט, לאט, עם כל חסנה וגדלה. ישבתי משמים, תפוש ברוב שרעפי בקרבי, מבלי נוע ודבר דבר, ועצבת לחצתני בחזקת היד בין בתרי לבבי, עד אשר התנוצצו שנים, שלשה רסיסי דמע בין עפעפי ותהי הרוחה. ואנחה התפרצה ממעקי לבבי בזכרי כי בתוך אנכי: בין ראדאשקאוויץ עיר מולדתי, אשר בה כל חיי רוחי, הורי היקרים ואחי מחמדי אשר נפרדתי מהם במפח נפש, ובין ווילנא העיר, אשר אליה אובל עתה, ובתוכה אין לי גואל ומודע, קרוב ומרחם; רק אלי אילותי יחיש לעזרתי בכל מדרך כף רגלי. רבים המה, אמרתי בלבי, אשר ירחיקו נדוד

ונקראים מאנשים שלא יבינום, — וגם נכתבים מאנשים שלא יבינום!

— נפלא הדבר, כי את ההמון המהלל אותנו נחשוב לשופט צדק ומבין דבר, ואך יבא לחלל פעלנו, נודיע כי חסר דעת הוא לשפוט על פרי הרוח.

שאלה היא, עת נמית רוצח, אם לא נשגה כאותו ילד שמכה את הכסא המכשילו.

כלל הוא מאז מעלם; עז פנים יראה כענו, אם ירצה, אך ענו לא יראה כעז פנים.

אנשים רבים ממאנים להאמין באיזה דבר יען שמאמינים באמונה טפלה אחרת.

האנשים המתאוננים כי אין להם עת הם העובדים מעט.

האשה נוצרה מצלע עקומה,
ולהישירה לא יכול אף היוצר;
גם אותה לכוף — תשבר אף העצומה,
הניחנה — תתעקם עוד יותר.

החפצה להפיק רצון מכל איש, תשיג בצדק מהם בוז וקלון.

מעריכי מב״ע בנו להם בנין עץ ויקראו שמו היכל הכבוד, ובתוכו ידביקו ויסירו כל היום תמונות מתמונות שונות, ומקול המקבות לא ישמ״ו א֗ת מוצא פיהם.

לאיש הזה רב דעת ותבונה, עד כי לא יצלח לדבר אחר בעולם.

היערים הולכים ומתמעטים. מה נעשה? בכלות העצים נוכל להדליק בספרים עד כי יגדלו יערים חדשים.

ידעתי אנשים ששתו יין בסתר ויהיו שכורים בגלוי.

השבת לב החוטאים לפני מותם דומה בעיני לפטימת בבורים. ידשנו אותם בתשובה וקדושה וימהרו לשחטם, כדי שלא ירזו עוד הפעם.

צר לי כי לא נוכל לראות תוך חדרי בטן הסופרים המהוללים כדי לדעת מה אכלו.

החסרון האחד שבמאמרים טובים הוא כי על ידם מתרבים גם מאמרים רעים או פחותים.

אין סחורה נפלאה בעולם כספרים: נדפסים הם מאנשים שלא יבינום, נמכרים מאנשים שלא יבינום, נכרכים, נבקרים

אין מעצור לשטפם ואין מתג ורסן להטותם, וחפשים כסער המה. אך כל החיים ייעפו וייגעו בעבדם מבלי הרף, וכן יעצרו הסוסים לאט, לאט את מרוצתם, יען ירבה משאם מיום אל יום.

כ"ט אלול, תרמ"ג.

רק אנשים נרפים, בעלי מרה שחורה, שאין להם לא עבר, לא הוה ולא עתיד, רק הם ישימו על עיניהם כלי מראה שחורים, למען יראו כל דבר בצבע שחור. —

י"ח אדר, תרמ"ו.

עור האדם הוא שדה מצמיח שער. נפלאת בעיני כי עוד לא השכילו לזרוע צמר כדי לגזוז.

האב: בתי! דעי לך, כי שלמה החכם אמר, אם בנים שובבים יפיך יחמדו אל תלכי אחרימו — הבת: אבל! אבי, אם בנים ישרים אלי תשוקתם מה אעשה אז?

עת כלם יכתבו בגלוי ארות חטאים נסתרים, אחת אמרתי: אכתוב בסתר זכרון לחטאים גלוים.

ישנם אנשים שלא ישמעו דבר עד כי יחתכו אזניהם.

הזבוב אשר לא יחפץ למות תחת כף מכהו, ישב לו על הכף בעצמה.

אין כהאשכנזים מכירים ערך אומות אחרות, ולכן לא יכובדו הם כפי ערכם. לדעתי צדקו האומות האחרות. כל אומה

תבטנה בטבען — על עינים כאלה נוכל לסמוך, ועל זאת אמרו חכמינו: „כלה שעיניה יפות כל גופה אין צריך בדיקה"; כי אם גם יש בה איזה חסרון כלא יחשב מול האוצר הנחמד הזה השוכן בעיניה ובבתי נפשה. לא כן עינים המפיקות שמחה, ברק עזות ואהבה גלויה, וביותר העינים אשר מבטן הוא שלי ולא טבעי הן שקר, ואסון כרוך בהן לצודד נפשות. ובכלל רואים אנחנו כי רוב היפהפיות אף כי יש אצלן מתחלה מדות טובות ועדינות הן סוף סוף תאבדנה אותן, יען כי תעדינה גאה וגאון בראותן כי עז בידן וגבורה בימינן לדכא תחת רגליהן את האנשים הגאים ואמיצי הלב; גם יסובבו אותן תמיד אנשים אשר כבר אבדו כל מדה טובה ואשר לא יחתו מכל ובחברתם הן גם שושנה תהפך לחוח. —

ד' אייר, תרמ"א.

הס! עבים הרי רעם התגעשו, וברק התנוצץ בלהבת אשו, העלטה הנוראה התבקעה ואורות יעופו ברחבי אין קץ. העיניך הן, נחום איש גם זו, אשר תבטנה למשכיות לבבי ותזרינה שם רפאות צרי אשר תכבה את לפידי לבבי? עיניך, עיניך הן! האם גם עתה תקרא „גם זו לטובה"? לטובה? לטובה? אפונה!! —

ט"ו טבת, תרמ"ב.

כחיץ שלוח כן יעוף חלדנו, וביד העת כדור־משחק הננו: פה נראה הילדות על מעין גנים, תקטוף אף תשליך אל גליו שושנים. הגלים יזהירו בשלל כל צבע, הפרחים יופיעו על אחת שבע. הילדות תשיש אף תגיל ברעדה. מראשית כל פרח תשים לה זר למחלפות ראשה, וסביבה יזהירו נצני הטבע וילידי התולדה. כן תשיש אף תתהולל, ולא תדע כל תוגה וסער מתחולל, כי עיניה אך סביבה תבטנה ולא למרחוק; אך פתאם תתרוצץ כסופה השחרות על סוסים דוהרים. הילדות תנוס מפני חסנה והדר גאונה, ובחפזה תשכח את הפרחים והשושנים אשר לקטה, והיו למרמס לרגלי סוסי־השחרות השואפים קדימה למרחק אין קץ, ובראשם הרכב התקוה על עב קל ובקסם יפיה תמשוך לב השחרות אחריה.

לבו הגה נכאים, ויהמה כנהמת ים; את היא המאחדת גם עתה שארית עמנו בארצות פזוריהם; את תפחי נשמת הדת והדעת באף כל איש המבקש קרבתך; את תציתי זיקי רוחו אשר עוממו; את תעוררי רעיונות נשגבים ונעלים בלבב בני עלומים; את שקוי לעצמותי היבשות, ומרפא לרוחי הנכאה. קחי נא תודתי מנחת מרחשת מרחשי לבבי, קרביני בזרועותיך ואשבע לך שבועת אמונים, לשגות באהבתך ולהתימר בכבודך עד עולם סלה! —

תרל"ח. ווילנא.

האדם הנבער יחיה בגן עדן ולא יבין מאומה. רק אחרי אשר יגורש ממנו ולהט החרב מתהפכת לשמור צעדיו לבל יבוא לתוכו, אז יראה ויבין כי גורש מגן עדנים.

ג' תמוז, תרל"ח. ווילנא.

כבר מדובר הענין הזה בשפה ברורה ובאריכות באחד מספרי רוסיא, כי העת תשוה ותדמה ליפי הטבע; וכל אשר נוסיף להתרחק ולשוות חצי מבטינו לחזות מחזה מרחוק, אז יותר ויותר יתעלף המחזה בעדי עדיים, וכלול ביפיו יראה לעינינו. גם הימים שכבר חלפו, נגזו ועברו, ימשכו בנעם החן את לבבנו אליהם. ובכח הדמיון יזקקו מסיגים אי־נקיים וככסף צרוף מזקק שבעתים כן יופיעו באור יקרות; וכור הדמיון להעת ככור המצרף להמתכת.

ד' דחוהמ"ס, תרל"ט. ראדאשקאוויץ.

כל המאמין בספורי האהבים אשר יתאמצו לתאר יפי גבוריהם כתאר מלאכי־יה, והיופי הזה יחפה על כל עון ופשע, על מדות עקלקלות ועזות מצח; המאמין בכל זאת, הוא מטבלי עולם ואת נפשו יפיל למהמורות. האומרים כי יפי הפנים יעיד על יפי הנפש, כונתם על יופי אחר, והיופי אשר יכונו מצאתי בהעינים. הן ארובות הנפש ובעדן תציץ מחרכיה; ולכן העינים אשר תפקנה רצון, אהבה ותוגה חרישית, עמקות הרעיון, וביותר העינים אשר

תקוה, תנחומת אל, הוספת אומץ בלבי, לך רחש לבי תודה ותהִלה. אַת רוח שדי מרחפת בתבל ארצה; את תשעשעי נפש אסיר יושב כלא; את תביעי לו נחומים כי עוד יתענג על החפש והדרור; את תאַמצי גבר חלש, בעבדו עבודתו בפרך, כי עוד מעט ובצל המנוחה והמרגוע יתלונן; את חיי רוח אנוש, תשביעי נפשו בחלומות נעימים בהקיץ ותישניהו על ברכי „אשר עתיד", בך ישים מבטחו וילפות ארחות דרכו בדרכי החיים הנלווים ומסכנים; את הוצאתיני תמיד מטיט יון מצולה בצללי בעשתנות תוגה; את הוצאתיני למרחב מעקת מצוקות ותלאות; את זרית הלאה עבי עצב, ותראי לי קו אור שמשי. לך תהמה נפשי ותהגה תודות, לך! כי לך יאתה. רבות פעמים נואשתי מכל טוב החלד. רבות פעמים רבצתי תחת משאי, ואחשוב כי מתה תקותי; אך בכל פעם התעוררה ותקם לתחיה, ומטל תחיה הרעיפה גם על לבי אשר חרה מני חורב, ותחיהו, ותאמצהו. אנא, תקוה! אל תעזביני גם עתה. לויני בדרכי והביאיני אל המנוחה אשר תנבאי לי עתה, ואנכי אחריך אלך תמיד. —

סערת רוחי הולכת הלוך וחסור. כבר שפכתי מעט שיח עלי גליון, אף כי עוד לאלפים יעלו עשתנות חדשים בלבי. אך רב לי רב להלאות ידי; אך מי זה השביח שאון שרעפי? מי צוה לים רועש הרגע ודום? מי רתק בזיקים מרוצת עשתנותי לבל יתפרצו בהמולה נוראה? הן אַת, שפה עבריה! את עדינה גברת השפות; את תשקיטי סערת לבי עת נפשי נוגה; את משיבה נפשי, עת אשתוח מרורות; לך אקרב בחרדת קודש, אכרעה ואתנפלה על זרועותיך, כילד מתרפק על ידי אֵם רחמניה. רוחך הוערה עלי ותחדשי בקרבי רוח נכון; את היא הדרך אשר בעדה אוציא לבטח את כל הגיונותי, את שעשועי ומקור ישעי מימי עלומי עד הנה; את הרת תנחומות שדי ותקות אל, רוח מרום בקרבך מרחפת, ואמרי שדי יצלצלו בניבים נהדרים ויוסיפו בך לוית חן; את שפה קדושה ונשגבה, חוצבת להבות אש יה; בך הטיף אביר החוזים נפלאות; בך הביעו אבותינו חפצם בהררי קדש, ומרהם משחר היית את לשון מדברת; בך העיר בן ישי קוי כנורו וינצח בנגינות; בך שפך נפשו לפני כס יה; בך מצא תנחומות בימי נדודו, עת

הוא ברא בקרבי לב רגש ורוח נוטה למלאכת חרשי צירים, הוא יורה לי הדרך לאמר: לך בה! כי לזאת נוצרת. —

רבות מחשבות בלבי, ועטי לא יכיל כח לתארן. שנים לא מעטות מימי חלדי עפו לחיק העבר, ברחו כצל ולא ראו בטובה. רבות סבלתי בימי נעורי, הימים אשר כל איש ימצא חפץ בם, הימים אשר לשר חיי עלומים מלא דשן, אשר כל מפעל טוב יעלה במו כפורחת, אשר כל שעשועי התבל ונעמה יענגו אז נפשנו הטהורה; הימים אשר אז העת לבור דרך סלולה המובילה אל האשר, איש לפי ערכו; הימים האלה אשר כל איש יזכרם בתאות נפש, יתענג על המחזות הנעימים אשר שעשעו רוחו בימי ילדותו. את הימים האלה אזכרה, אני הנענה, בדאבון נפש; אזכרם ורוחי תשתפך בקרבי ותמס למים; אזכרם ולבי כחלילים יהמה. הה! ימי עוני מנו לי, ימי נדודים ומרודים. עוד לא זקנתי ושבתי, עוד לא אבד עלי כלח, ואולי הימים הבאים ישלמו לי בעד ימי החשך; אך מי ישיב לי ששון ימי עלומי, מי ישיב לי ימי אשר נגוזו ועברו כצל עוף הפורח באויר. אך לשוא אזעק, כבר חלפו הלכו למו לתהום נשיה. מיום גוחי מבטן לא ידעתי כמעט לשמחה מה זאת. כי אשוב לתור בימי העבר, אשר כולם גלוים לי, אראה אך מאפליה. זהר שמש שמחה לא זרחה עלי. טולטלתי טלטלה גבר מצל קורת בית אבותי, להסתופף ולהתגורר בעיר נכריה, לסבול ולשאת תלאות ומצוקות חדשים לבקרים, להתגלגל תחת שואה ולצפות לשלחן אחרים; נהרפתי מעיר לעיר ולא התענגתי על אור שמש כי יהל לארץ ולדרים. עד אנה ה'! צעק לבי הכואב. עד אנה אהיה כעוטיה בערים מוזרות? מדוע לא אשב גם אנכי שאנן עם הורי היקרים? עד אנה, עד אנה, שאלתי מאה פעמים ולא מצאתי מענה. רוח הציור החל לפעמני, ומאז גדלה מצוקתי עוד עשרת מונים. בשבתי, בקומי ובלכתי רק בזה היו כל מעיני. מנוחה נעדרה ממני ורוחי משכתני לווילנא. דמיתי כי בבואי, אז כבר אספתי בחפני את שפעת האשר המחכה עלי; אך שקר קויתי, שוא היתה תוחלתי. פה השתרגו, עלו עלי מצוקות חדשות לא ידעתי שחרן; אך לא נפל עלי לבי, אמצתי כחותי לסול לי דרך בין גלי זעם וזעף. אך מי זה יעיר כחי? התקוה! אך את,

על האבנים, לשפוך מעט מזעיר מרוחי הקשה עלי ספר השטוח לפני. ידי תנהל העט על הגליון, העט יפזז ויכרכר, ירוץ בחפזון כמשוגע. אנכי יושב על מקומי מבלי נוע, כנציב שיש וקרח הנורא, כאלו רוחי שוקט על שמריו; אך לא! דמי רותח בי כסיר נפוח, לבי מקפץ ומנתר בחפזון נמרץ, עשתנותי בלולים ומסובכים ונערמו חמרים חמרים, יתרוצצו וישתקשקו בחבי, עורקי רקותי ידפקו בחזקה ולא יתנו דמי לי, אכתוב אכתוב ולא אדע מה. זאת נחמתי בעניי וימי מרודי! זה הוא החוף אשר אמלט אליו ממשברי ים זועף אשר יפערו פיהם לבלעני. במשענת הזאת אחזיק לעתות בצרתה לי להשען עליה. היא תפיץ לאט, לאט ..ני אפל ועבי עלטה אשר יחשיכו זהר נפשי. היא תזריח לי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, וזאת נחמתי בעניי. —

בלב סוער כנהמת ים בשוא גליו, נפרדתי מ... בליל אתמול. ברגשות לוהטים ובוערים שבתי הביתה. ימי העבר והעתיד רחפו למולי ויתלכדו יחד, חרדתי להביט בערפלי העתיד אולי אוכל לחזות את האצור והחסון למעני בחיקו; אך חשך סתרו וערפל חתולתו ולא ראיתי מאומה. מפלשי עבי אפל, ישימו סתר פנים, לכל חזיוני העתיד, למען לא תשורם עין האדם, ולכן פחד ומגור יתקפוהו על כל מדרך כף רגלו בדרך החיים: אולי מזורה הרשת לרגליו, אולי על שבכה יתהלך, וחתחתים יאתיו לו. כמושלך בכף הקלע כן ינוד לבבו בקרבו, יפחד לרגעים, והנהו תמיד בין תקוה ופחד. ראיתי, התבוננתי כי לא טוב אנכי מיתר אנשי תבל, לא יפתח לי ה׳ אוצרות העתיד לאמר ראה: זה גורלך ומנת חלקך בחיים; גם אנכי אגשש באפלה, ובחרדת נפש אלך הלאה. ראיתי את הדרך אשר אני הולך בה, מלאה חתחתים ומוקשים על כל שעל, אבני נגף וצורי מכשול נכונים למועדי רגל, דרך ארוכה והמטרה ממני והלאה, דרך אשר לא בנקל אגיע למרום קצה; אך בכל את קול ירעם באזני: הלאה! הנני עומד על אם הדרך, אין לנטות ימין ושמאל. מרחוק נראה לי יפעת האשר הצפון בקצה הדרך, רוח דמיוני יפארהו עוד בעדי עדים. לא! לא אשוב; הלאה אלכה! אשנס מתני ואגבר חילים להגיע למטרתי. זאת כל חיי עלי אדמות. זה הוא התו אשר התוה לי אביר הטבע, צור מחוללי.

ג.

הגיוני לבי.

נפשי הומיה, רוחי סוערת,
בלשוני דומיה, דממה שורדת.

כדברים האלה כהבתי תמיד, עת אשר הרגשתי כי כער נורא התחולל בבתי נפשי פנימה, הרעיש דמי עורקי וגידי, העיר רוח שאון בנבכי לבבי; ואנכי התאפקתי, ואשים על פני מסוה מנוחה, החשיתי, ואשים מתג ורסן להמית שרעפי לבל יתפרצו החוצה. הה, מה נורא הוא רגש כזה! לסבול בקרב ולב שאון ורעש ולדום, להתעטף במעטפת השקט ומנוחה בעת אשר מנוחה רחוקה ממני. לא! לא בכח איש לשים דלתים ובריח להמית הרוח; הוא יתפרץ ממחבואו ברוב כחו ועזוזו, יתפרץ ויעש פרצות ושמות בכל דבר העומד לשטנה למולו; והוא ימצא לו דרך לשטוף במרוצתו, ואז אין נסתר ממנו. כל איש יחזה, כי מקרב לב האיש האמלל והנדהם יעלו לבת אש ותמרות עשן; כי הנהו כגבר הלום יין, מסוך ברוח עועים; כי אין חזק ואמיץ כהרוח, אשר בידו לנתק מוסרות הגויה, כאובות חדשים יבקעו, עת היין יעצים רוחו.

טוב להתוות דרך להרוח הסוער למען יצא בהשקט ולא יתפרץ על ימין ועל שמאל. מה טוב הוא להאיש אשר ידו המשוך בשבט סופר וידבר בשפה ברורה, לבו לב רגש ומחשבותיו תדאינה על כנפי רוח; מה טוב הוא לו לצקת מרי שיחו עלי גליון, לשפוך עליו הרת עשתנות מדאיבי נפש, אשר ישורגו ויעלו בקרבו לרגעים. ינחם אז מעצבונו ומרגזו הקשה, ירגיש כי אבן מעמסה נגלה מעל לבו אשר העיקה לו בלי חשך; יתעורר וישאף רוח נופש, רוח חיים, ויקום לחיים חדשים. —

כהר יורק אש פלדות, אשר במעיו ירתחו נהרי נחלי זפת בוערה, גפרית ולאווא, מלועו יעלו תמרות עשן ואש מתלקחת, ועל גבו מלמעלה הוא מעולף פרחים ונצנים משלל צבע רקמתים ומנוחה נעימה מרחפת על כל הככר מסביב, כן גם אנכי. הן ישבתי

התלויה בתאוה. בריעם ורעש, בסופה וסערה דרכה, תהרוס אשיות המוסר, תסיג גבול הטבע. צבעי זוהר יפזזו מול עיניו ויתעוהו, רוח דמיונו ישוט ויעוף במשובה נצחת וירמהו. כמחלת הדלקת היא בבשרו, יקיץ מתרדמתו והנה חלום. הם ישימו בוז וקיקלון על כבודה, ירמסו ברגל גאוה פרחי מטעיה, ואך בתה וקטב, מהומה ומבוכה, בפרדס האהבה. לא כן אהבת רע נאמן, רעים הקשורים בעבותות אהבה שאיננה תלויה בדבר; הם יחסו בסתר כנפיה סלה, ישבעו נעימות את פניה, אהבתם תוציא ציץ, תגמל פרי הלולים, ופריה מתוק לחיך הרעים השותים צוף עדניה. —

מה רבים הפנינים היקרים החרוזים על חוט אהבה כזאת! עצמו מספור, ומחירם לא יסולה בכתם אופיר.

אהבה כזאת תלפות ארחות דרכה בשובה ונחת, בקול דממה נעימה. תמיד ימצא הרע אבן העזר בלב רעהו: עת יגון קודר ידכא רוחו, ישיחהו לפני אוהבו ויקל לו; אשר ושמחה כי ישיג, לבבו הולם פעם, גם אז תשחרהו רוחו לחלק שמחתו עם אוהבו, ויחדו יתעלסו בנעימים. בין המצרים כי יבוא, לבו נבוך ונדהם מבלי מצא עצה, אז יורה לו רעהו הדרך הישרה, המובילה למחוז חפצו, ואך שוא עט סופרים לתאר כל האשר והתועלת הצפונים באוצר אהבת רע. —

זכר נא זאת, בן אדם, והשקט במכונך. הרף מהתלונן בסתר אהלך, אל תשים תפלה כי כל האדם כוזב. בקש קרבת בני אדם בערכך. אל תגביה עוף, אל תרקיע שחקים, שם ידאה נשר... שם יטוש עיט... גם אל תשפיל שבת בין ערלי לב, לשחוק תהיה למו, ורגשותיך הנעלים לא ימצאו מסלות בתוך לבבימו. מצא לב אחד בתבל ורב לך; מצא לב אחד אשר תחלק עמו רגשותיך והגיוניך, אך אל תהי אָץ ונמהר; הזהר פן תגלה מצפוניך לאיש תככים, גם אם זך פעלו אולי שונה דרכיו מדרכיך, ואז אהבתכם תנתק כפתיל נעורת בהריחו אש. מצא אוהב, ומצא חיים, ולא יהיו עליך למשא. בצעדי ענק תדרוך עוז על מסלת החיים, ועוד יבואו ימים אשר תאמר יש לי חפץ בם. קוה, בן־אדם, כי טובה תקוה מחיים. —

ומעשיו, ורגשותיו, מחשבותיו וכל כחות נפשו; היא תעוררהו עת עמודי גוו ירופפו, תאמצהו, תחזקהו ללחום נגד פגעי הזמן לחתור להגיע למטרתו; היא תעיר בקרבו תקותו, תעיר מיתרי כנורו השבור, כנור נחמהו השבור לרסיסים מתגרת הזמן. קול נעים יהמה באזניו, שפך רגשות עדינות, רכות ועגוגות; קול נחמד מתהלך ברוח הגיון ואזנו שומעת; קול משתפך מתוגה נעימה לצלצלי קול תרועה, קול הולך וחזק מדממה דקה לקול תרועת הידד! נפש האדם תצא למרחב יה, דמי עורקיו ירוצו בחפזון, וכמקיץ מתרדמה עמוקה כן יראה אור. ערפלי שמיו כליל יחלופו, זוהר בהיר בשחקים עם נוגה הקשת ישתרע לנגד עיניו. אז יתעורר האנוש מהגיוניו, יזורר שבע פעמים ויסיר מעל פניו מסוה עצבון, יצחק בקרבו על רפיון רוחו ומחום לבבו יקרא: את, אהבה רוממה נות שמים! את מרפא לנפש, שקוי לעצמות יבשות! לך אכרע ברך, אודך ואהללך; את עוררת תקותי הנרדמת בחבי; את תופיעי לפני בזוהר הדרך, תפיצי אור נוגה על ימי העתיד, ומנוגה נגדך יפוזו ויבריקו המקרים הצפונים בחיק העתיד, וימשכו לבבי אחריהם במו בחבלי קסם. לך, אהבה, יהמה לבי אף תכלה רוחי, אספיני נא בחיקך ואשתעשע על ברכיך. האירי אלי פניך והפיצי הצללים אשר ירדפוני בלי חשך ועל שרשי רגלי יתחקו. באור פניך אראה חיים, בנועם מדברותיך — שמחה, בנגון כנורך — טהרת הנפש, ומה לי עוד? האח, מאֻשר אנכי!... את, אהבה נשגבה, מושלת רוח אנוש, תמלאי חדרי לבב נבכי עשתנות, תהומות שרעפים והגיונים; הזלי יחד מהולה עם דם עורקים, תתבוללי בכל רעיון, תמצאי בכל מפעל, תגביהי כל הגה, תביעי כל סרעף, ועל עמודיך בנוים מגדלי ימי החיים. בלעדיך ערו ערו עד היסוד בם. —

רבים ידובבו בשפתם שם אהבה ולמזח תמיד יחגרוה. רבים ידגלו בשמה, אך מעטים יבינו חין ערכה, מעטים יחזו מסתרי מחמדיה. רחוק רחוק למצא אהבה טהורה מזוקקה מכל סיג תפל; יחידי סגולה יזכו לבקר בהיכל אהבה כזאת, אשר כולו אומר כבוד, הוד והדר. רבים יחזו מאורי מתעים, משאות שוא ומדוחים. צל האהבה נדמה לעיניהם הכהות כהוד האהבה האמתית; אהבת מגואלה ברפש, מהולה בסיגים תתנוסס בקרבם לתפארת, אהבת

לא יולד חן ההתבודדות והודה. הוא לא יראה אור לנצח, ישנם אנשים המכחישים ברגשת הנפש, אנשים קרי הרוח אשר לא יתפעלו מכל דבר — שמעו נא עצתי! ממקום שאון והמון רב תעברו לדממה עמוקה השוררת הרחק מקריה הומיה, אז תרגישו פעולת הבדידות, פעולה אשר לא תוכל להספר באמר ודברים. עזבו משתה רעים, בנשף בערב יום. השליכו אחרי גוכם ההוד וההדר, מסבת עלזי לב ונהמת הלומי יין. צאו מחוץ לעיר, ובאו בדד בחשכת היער בלילה, או על ההרים מול אור שלאנן אשר תפיץ הלבנה במלואה; אז תרחשו כח־הנפש נסתר אשר לא נתעורר בשום זמן על ידי המון אנשים. ישנם מקור תענוגים חדשים מלאים רוח חיים, אך לא רבים יבינו חין ערכם. „המון סרעפי העצים המתנועעים ברוח שיפוח ממעל לראשי (יאמר סופר אחד) היא לשון הטבע והבריאה הנשגבה והנעלה, ואשר קדש קדשים היא לי אחרי שאון בני האדם". —

נמצא, כי הבדידות לזמן קצר נהוצה היא. לאיש טוב לבב ושוקד בלמודים, גם לאיש הולך שחוח, עמום פגעים, טובה ומועילה הבדידות הזמנית, להריק שפעת עשתנותיו אשר נערמו על רוחו הנכאה, לגול אבן מעמסה אשר תעיק לו בלי הפוגה. אך השמר נא אתה, אנוש כערכי, השמר נא לטור שנאתך לכל האדם, להחיש מפלט לך במקומות מקלט הטבע עד עולם סלה. השמר נא, כי תנהם באחריתך, עת כחות נפשך יכלו, יתמו; עת דמך הסוער יִשְׁקֹט, ידום; עת מוקד רוחך ישקע יִכְבֶּה. אז רוחך יאלצך לשוב לאהוב, לאהוב אנשים בדמותך בצלמך, להועיל במפעליך ליתר האדם. הסר יא איבה מלבבך, חפוש לך אוהב נאמן, קנה לך רע אשר ירגיש רגשותיך, אשר ממקווי אחד יפכו כל עשתנותיכם; מצאהו, נצרהו, והוא יפיץ צללי אפל מעל פניך, ויזרה אבק מרפא על פצעיך האנושים. שמע נא דברי ה' פלונגיאן: „האהבה נחוצה היא לאדם לפי טבעו ולא יוכל לשלחה מעל פניו, כי בלעדה אין לו אשר וחדוה בארץ, והיא לבדה היא הצלחתו; כי האהבה תמשכהו לכל נשגב והדר". דבריו נאמנו מאד. האהבה בת אל חי, היא נשמת האדם בתבל; היא הציר אשר עליו יסב כל מפעליו

ילכו שלובי זרוע ויגיעו למטרתם. בנאומים נעימים יאמץ כהותיו אשר אפסו מעצר רעה ויגון, ובמתק חכו יעורר בקרבו התשוקה לחיות, גם התקוה לקוות על ימים יוצרו.—

אמנם איזה רעיון ישאר בנפשנו אם נשכח את העולם! האהבה, התשוקה והתקוה תתמנה כאחת, ואך שמה ושאיה תמלאינה כל חדרי לבבנו. ומדי נזכור אז את העולם מהר נחל לנהות אחריו, על כי הזכרון הוא ראי מלוטש הנותן חן ומוסיף יופי להדברים הנראים בו. הוא יפאר כל דבר אשר חלף עבר. קורות החיים בבואם בכור הזכרון יאבדו סיגי הכעס והמכאובים, ויזהירו לפנינו באור יקרות מושך לב, כהמתכת האובדת סיגיה בכור המצרף. והמתבודד טוב־הלבב או ישוב אל בני האדם, או יענש ביגון עולם וצער נצח.

לא! לא! האדם לא נברא לשבת גלמוד תמיד, חק שמה הטבע ולא יוכל האדם לשנות. בני אדם ירדפוהו ויחרפוהו חנם והם יוכלו גם לנחמהו. סם המות בעולם, אך גם סמים למרפא. איש אחד יפלח לבבו לגזרים, ירוב עליו חצי רעל, והשני ירפאהו, ימצא לו מזור ותרופה, ויקימהו לחיים חדשים.—

אך הבדידות לזמן קצר היא נעימה וגם נחוצה לפעמים, לטהר העשתונות ולשאוב כחות הנפש. הרעיונות ינשאו אז ויתרוממו, וכמראה הבזק ירוצו וישובו מזכרוני העבר אל ההוה, מזכרונות מעציבי נפש ומדאיבי רוח, אל מקרים מפוארים משמחי לב; שכלי חרוצים ושוקדים בלמודים ישאו ביתר שאת ויתר עז; הגיון עמוק ירכיבהו על במת רוח המליצה, והנפש העדינה והזכה תתענג ותשמח בראותה רוב עשרה הפנימי. שם בחביון מסתרי הטבע תעמיק הגיון בה בעצמה, תפיח רוח חיים בהעבר, תספור ותמנה מעלליה בעת ההוה, ותמצא דרך נכון ללכת הלאה בדרכי החיים.—

ההתבודדות תמתק רק ללב טהור, לנקי כפים ומטיב צעד, אשר תרוהו אז נחת ושמחה; לא כן לרע מעללים. הוא לא ימצא מנוח, הוא ישכך המית רוחו רק במשתה ושמחה, ביין ענבים וזמרת מנגנים. אוי לו אם יתבודד, אך צלמות ולא סדרים יראה, חתת אלקים ובעותי שדי יתקפוהו לרגעים, וימאס בחיים. בלבו

עת תקוות נעימות תוליכינה שולל אנוש אָנוש, תרמינה אותו מאה פעמים, תניחוהו להתמוגג בין מצוקותיו אשר סביב שתו עליו, תשימוהו מטרה לחצי זעמם ותשחקנה על משבתיו; שתה ימצה קבעת כוס התרעלה ונפשו נלאתה נשוא סבל תלאותיו; הגבר יראה עני בשבט עברתו, ומרבבות בני אדם אשר יכתירוהו לא ימצא לב אחד אשר ינחמהו מיגונו, אשר יריק שמה רגשותיו הלוהטות כאיש פלדות; לבבו יתהמץ בקרבו על קרת רוח האדם הקשה מנשוא; נפשו תוצת בשלהבת השנאה אל כל בני האדם, יחדל מקוות ומהתאות, והיאוש מכל יקר תבל וחמודותיה יקנן בלבבו. אז — הבדידות תראה לפניו נחמתו הנאמנה, חוף מבטח אחד על ים החיים הסוער וסואן בשוא גליו. אנוסה! יקרא, אעופה וארחיק נדוד! שם בתהו יליל ישימון אשקיע אש לבבי! בין הרים אשביח שאון שרעפי. הרוח ההומה כחלילים יביע לי נחומים! שם אבלה שנותי בשקט ונופש. שם אשפוך רגשותי רק לפני הטבע לבדה, אתנפל בזרועותיה למען תסתירני משוד מרעים; היא, אֵם כל חי, תשביעני רצון; שם אשאף רוח צח שפים, אשוב לימי עלומי להתענג על פאר הבריאה והדרה בבקר לא עבות בימי האביב, עת יבקע השחר על שפרירי שמי טוהר, ברן יחד חבל מנגני הטבע בעלי הכנפים. גם מסער וקרה לא יחת לבי. הפגעים והתלאות הקשיחו לבבי. עת רעם יתרוצץ מעבי עלטה וברקים משחקים על ארץ יבריקו; עת מטרות עז כל היקום יפחידו, וסער מתחולל יפיל אימתה, אני עומד באש מתלקחת, ונפשי תאבה לעלות במרומי שחק בין אראלי רום, הלאה, הלאה מתבל הומיה. כַּמה לבי כי אסער כמוץ מגורן, כי אֵהפך לאד ערפל, כי ינתקו רתוקות בית חמרי, המכריחים אותי לשבת בין בני אדם; ויחד עם טל בוקר אעלה שמימה, ברום עולם הדמיון, ואז אתענג בנעימות נצח! —

הרעיון הנעים ומלא יגון הצפון בשם הבדידות, הוא יליד כח הדמיון, מבלי כל יסוד נכון וקים. לא כן הדבר! בעל לב ורגש לא ימצא לו מנחם בישימון, חיי הנפש הם האהבה, התשוקה והתקוה, הנמצאים רק בין בני האדם. אשרי הגבר אשר מצא לו אוהב נאמן בדרכי החיים. אוהבו ימתיק לו מרורות המקרים, הם

תקפו, יטהר ויזכך שעפיך: רוח צח חרישית הנושב בין חגוי הענפים יפיץ כל דמיוני תהו ובהו. האפל השאנן מצאלי עפאים ישא בכנפיו הגיון עמוק עם זכרונותיו הנעצבים והנעימים גם יחד. קול דממה דקה מזרמת נחל זך, יפריע את הדומיה. החישה פעמיך, מתבודד! שם על שפת הנחל תרחף על תהום שעפים אין חקר. שם גיא החזיון, רוח ממרום יערה עליך, וישביע בצחצחות נפשך. ההמולה הנעימה ממשק עלים המתנועעים לרוח שיפוח, ישמע לאזניך כסוד שיח שרפי קודש. המית גלי בדולח מתגלגלים לאט, כנטפי פנינים על ראי מלוטש, יערב, ינעם לך כהוד קול נפשות נקיות. קול הזמיר, על ראש אמיר, יעורר בקרבך רגשות עדן, רגשות חן ויופי. נפשך תתאבך, תתר ממקומה, תפרוש כנפיה. מוסרות גוף ימסו, עצביך יתמוגגו. ארבות עיניך ימטירו דמע, עת אנשי תבל ותהלוכותיהם יעברו לפניך כבני מרון; ודמעותיך תהפכנה לדמעות גיל, עת תזכור, כי נפשך זכה, כי עיניך נכוחות תבטנה, אז תבוזה תבל וכל היקום. כילד מתרפק על זרועות אומנתו, כן תשאף לחסות בסתר כנפי הטבע הנדיבה. להתבודד בחשכת היערים, להתות דרך להלך נפשך בחרש מצל, ולראות עד אפסי ארץ, על כנפי הרוח סלה!...

אך מה הוא מנת חלק לב הרגש? רק משגה ותוחלת נכזבה! רוח דמיונו החזק יבנה לו מגדלים הפורחים באויר, ירגיע רוחו בחלומות נעימים, אשר יכלו בהקיצו משנתו. הבדידות לא תרוה נפשו ענג ואשר כתקותו. כהאהבה המושכת בחבלי קסם אחריה, תפיל למהמורות עצומי עינים, ותקותם תעלה בתהו, כן הבדידות. פרחיה לא יתנו ריח רק בכח הדמיון, ויבולו בצאתם לפעולת אדם. להיות צולח ושמח בהתבודדות תמידית, נחוץ להיות עשיר בתענוגים פנימים, בלי קץ ובלי תכלה; להיות נעדר כל צורך אשר השגתו חוצה לנו; להמית רגשות רבות ולקפד כארג חיתם. והאדם מרגע הולדו עד שובו לאדמתו, הוא יצור תולה בדעת אחרים, לבבו נבון להרגיש יחד עם אחרים ולהתענג בתענוגיהם. אמנם בהפרדו מן התבל ומחברת בני אדם, בשבתו בדד, צלול ברעיונות עמוקים, אז יבול ויבש כפרח נעים אשר נעדרה ממנו שפעת כח יניקתו, כפרח אשר השך ישופנו מבלי קוי אור חיים, אור שמש.

אשר כל המראות האיומים האלה ישקו אותו כוס מרורות. — אך גם אור חדש יאיר אל עבר פניו, סגולות עדינות ישביעוהו נחת, ורגשות נעלים יצררו אותו בכנפיהם וירחפו אתו ברום עולם הדמיון, עולם נשגב מבינת אנוש, נעלה מרוח יציר אדמה; לא ישמעו בו תרועת שמחה ושיר כסילים, צוחה על היין ומחולת מחנים; לא יראו שם הענוגות בשרים, חכם משתולל ועשיר מתהולל. לא! שם תרחף הנפש. ברוב עזוזה ואילותה תמריא למרום, כאניה קלה על ים תכלת בין גלים קלים, כנשר ירקיע שחקים וכחץ יטוש אל טרפו. תהלץ מבור שביה, תפתח דתוקות בית חמרה, תעזוב תבל ומלואה, ותשתפך לפני כס יה. כיונק בערשו בוכה בדמעות שליש, תחבקהו השנה בזרועותיה כאם רחמניה, תשקהו, תשיר לו שיר נעים, וחלומות שאננים ישעשעוהו. שחוק קל מרחף על שפתיו ופניו מפיקים מנוחה. כן הרואה רק רע כל היום, פגעים לרגעים, יראה עולם חדש בחלפו לעולם הדמיון, עולם מלא נוגה זך, שקט ודממה ומנוחת הנפש. עולם בהיר! ארי ערפל מימי דם לא העיבו יפעת שמיו, שועת נפש גועת לא הרעידה אוירו הצח והשאנן, ותלאות נוראות לא יתחקו שם על שרשי רגלי בן אדם, לשרך אחריו דרכם, וללכת בעקבותיו. חפשי הוא! ועז בידו אז למצא ענג בלי מצרים! —

המסלה המובילה אל עולם מאֻשר כזה, היא הבדידות. לא בהמון קריה עליזה, אשר ברעם ורעש, בסופה וסערה דרכה, ימצא איש מרגוע. לא במקום אשר ידי אנשים חלו בהטבע ויהפכוה משורש, השביתו זכרה על כל שעל, חסמו מבט עין האדם לבל יעוף הלאה; חומות בצורות וטירות נשגבות יעמדו לשטנה לו, מימין ומשמאל. יביט לארץ והנה מרצפת אבנים תחת רגליו; ישא עיניו עָל, והנה עתר ענן פיח בקיטור הכבשן, מדהרות סוסים אבירים ומרכבה מרקדה; יביט על כל סביביו והנה להקות אנשים יסובבוהו מכל עברים ומנוחה ידריכוהו. עשתנותיו אז מתרוצצות בחבו בלי סדרים. אז לא יגיע אל מטרתו לחזות הדר הדמיון וזיו נגהו. שם הבדידות יפיץ אור על מחשביו. שם הבדידות יתאר לפניו תמונת תוגה ועצבת מעולפת ברעיונות רבים וענוגים, מלאה רגשות הנפש. צא נא, בן אדם! צא מאדם העיר, שם, בין שדרות אלונים תחת בפת נטישותיהם תשאף רוח חדש. השקט הנעים השורר בעצם

בשירים. ומי ידמה לו? לא שקל, לא ספר ולא מנה. כל אלה התנחלו בקרבינו באחרית הימים ממשוררי היונים אשר שמו קצבה למליהם ולתנועותיהם, מהם ראו היהודים ויעשו כמתכונתם. וראוי ונכון לכל איש לבלי הבט על זאת, ולהוציא מערכי לבבו בהגיונים נעימים אשר יעלו בקרבו, לא להשליך המלה הזאת יען כי לא זכתה למספר תנועות ולקחת אחרת תחתיה הנופלת מהראשונה במתיקות ובכונה. אם כה ידבר לרעהו יפיק ממנו רצון, כי יראהו הגיון רוחו ערום, לא עטוף במחלצות המספרים והתנועות, רעהו יראה ושמח בלבו. —

תרל״ז.

ב.

הגיון על הבדידות.

מה נפלא ויקר הוא לב הרַגָּש, ומה מְאֻשר הוא האיש אשר בקרבו יפעם לב כזה. איש כזה, אף כי ירגיש פגעי בני אדם, עיניו פקוחות, לחזות תהפוכות, לראות הוה על הוה על גבי האנשים האֻמללים; לראות עוני ויגון מושלים ביד רמה בלי מפריע; לראות קטב ישוד צהרים ויפיל מצדו אלף ומימינו רבבה, או כדבר באפל יהלך וישים שמה ושאיה על כל מדרך כף רגל; לראות צרות כהרים חמרים, חמרים, המכוסים מעיני איש בעל לב בלתי מרגיש; אף כי אזניו יקשיבו קול כאוב מארץ, קול עשוקים בלי משפט, ורצוצים על חנם, קול קרבנות עולים על מזבחות האלילים: מזבח הזהב, מזבח הכבוד, מזבח הקנאה, מזבח אהבת־עצמו, ועוד ועוד מזבחות נביאי שקר וכהני שוא המתנוססים על גפי מרומי קרת; לראות נהרי נחלי דמעות, ולשמוע קינים והגה והי, לדעת ולהרגיש גם מחסוריו; לראות כי אך תהו ולא סדרים דרכו, אך סבוכים ונלווים דרכיו בדרכי החיים, אך פיח מלא חפנים רכש לו בבל מפעליו בשנים רבות אשר שלחן מאתו ריקים; להרגיש צפרני הנחם הקורעים לבבו לבתרים; לראות פניו המזרים זועה על כל צעד; ללכת קודר בלחץ לב ובהגות קשה; לחרור בערפלי העתיד ולסגת אחור ברעדה, בראותו תהומות עמוקים על דרכו.

לרעהו ולא יפשפש בדבריו לבלי חטא נגד חקי הלשון, וכאשר הגידו חכמים רבים ולא כחדו, כי בהתפרץ רעיונות הנפש אז לא נשים מתג ורסן בלועם להטותם לכל אשר נחפוץ. לא! בלולים ומסובכים יעופו איש אחרי רעהו. ואם רק יצלח לבעל נפש כזה להריק משא נפשו אז רב לו ומה לו עוד? עליו רק להביט כי יבין רעהו את מעלות רוחו לא יותר, כי לא להמון עם ישים דברתו רק לאיש פרטי, והאיש ההוא הלא אוהבו הוא ועל כל פשעים תכסה אהבה.

ישנם אנשים אשר בגאותם ידמו להעלות אבר כנשרים ולהרקיע שחקים, להביט משם בצחוק על אדם רב הזוחלים על עפר ארץ ולשום בכולם תהלה. הם יקחו להם גם קרנים לנגח אפסי ארץ, למען יראו כולם כי בעלי קרנים הם ולהם העז והכח והמשרה. גם בלהקת המבקרים יתבוללו אחדים אשר לא נספחו לחברת המבקרים, רק הם ידמו להדמות להם, כי בעיניהם לא נופלים הם בכל חכמה ומדע מיתר המבקרים. הם יקומו בטרם בוקר להיות מבקרים, ממכלאות הבקר יצאו בקרני מבקר, ולהט חרבם חרב בקרת מתהפכת על כל הקרב אליהם. מהם עלינו להזהר במאד מאד.

אם נתבונן אל השירים הנפלאים הנהדרים במליצות רמות וקדושות החרותים בספר התורה בידי משה אביר החוזים ואבי הנביאים, דבריו חוצבים להבות אש קדש, מליו בוערים כלפידי שלהבת־יה, בנשאו מדברותיו על הפושעים וזועמי אל, וכנחל עדנים יזלו נאומים נעימים מפיו מפכים, מנבכי תהום מליצת לשון הקדש, בהביעו תנחומים ואמרי תהלה. האם יש בדבריו משקל? מי שקל בפלס דבריו? האם יחרוז גם הוא תורי חרוזים? לא! עומק השיר וגבהו אינם תלוים בהפארים האלה אשר יחבשו כל המשוררים עתה על ראש השיר. שיר יקרא רק זה שיכלול בקרבו רעיון גבוה ומאד נעלה, דברים קצרים ונעימים, אשר יעירו רגשי חמלה, אהבה, משטמה ונקם בלבב שומעם. למשורר כזה נאוה תהלה. בדרך הזה צעדו גם כל משוררינו, ישעיהו, ירמיהו, וכל נביאינו, ודוד מלכנו נעים זמירות, אשר נפשו השתפכה בתהלותיו. בחלילים המה רוחו בקינותיו, כגבור אדיר הריע אף הצריח עת נפשו להטה גחלים. כילד מתרפק ומשתעשע על ברכי הורתו כן ברר מלים להאר אהבתו לאלהיו. הוא חשף את יכלתו ועזוזו

פרורים.

(לקוטי מאמרים ופתגמים).

א.

זרעונים, פנינים, שבוי בחול ינקר.
וההזיר רק אחר הגללים חופר.
כן את הרע ימצא העקש המבקר,
והטוב יחזה איש נבון בספר.

(רי"ב לעווינזאהן בהקדמת ספרו „בית יהודה").

מה נמלצו דברי אביר החכמים הזה בנשאו מדברותיו על ספרו בית יהודה. כן אמנם הדבר! לו רק אנשים נבונים וידועים שמו עטרת המבקרים על ראשם, אז נחלו המחברים כבוד, כי על כל פשעים תכסה אהבה. אם ישוה המבקר למולו את עמל הסופר ויגיעתו, את הריסות שרעפיו אם עוד דאגות ומחשבות אחרות תתרוצצנה בקרבו, תתקפינה אותו חדשים לרגעים ותבלבלנה את מוחו לשגות באמרי פיו, וכי א"א לבר בלא תבן; אז יביט על תועלת הספר, כמה דברים טובים נמצאים בו אשר הורה והגה לב המחבר, ועתרת נשיקות ישיב לו. אך אוי לו להמחבר אם ספרו נפל בידי שתומי עינים כעטלפים אשר יומם חתמו למו ולא יחזו אור שמש כי יהל, ורק בנשף ישוטטו ויצאו מחורם, אז בוז וקיקלון נכון לו בעבור יגיעתו. את הספירים הנוצצים המשובצים בספרו לא יראו העקשים האלה, רק הבהרות הכהות, אשר כאין הן מול זהר האור, יגדילו על אחת שבע, ויביעו עתק לאמר: ראה זה מצאנו, חטאת לא נוכל כפרה! — אך כל זה הוא רק בספר אשר עלה על מכבש הדפוס וישים לדרך פעמיו לשוט בארץ ולהתהלך בה, אז החוב על כל מבקר לנקותו משגיאות ברוח אהבה וברוח בהיר; לא כן מכתבי אהבה. הם לא יבאו בקהל המבקרים, עליהם אין המשפט לשפוט לאיש מוזר, כי הכותב לא יביט על הליכות הלשון לבל יעבט אורחותיו. לא! הוא רק הגיוני לבו יאבה להוציא

אז זכה וצחה, נקיה מדופי ומגרעת, כמו נטהרה ונשטפה בפלג הדמעות ותצא מזוקקת שבעתים; האמונה הנרדמת בירכתי לבבנו תתעורר אז מתנומתה, ובנעם נאומיה „נאומי־יה" תנחמנו מיגוננו, ואז תבוא גם התקוה היפה־פיה מעולפת זהר לוקחת לב ונפש, ואחריה נלך בצעדי און הלאה על דרכי החיים!

ומה יקרו דברי המשורר לערמאָנטאָוו הרוסי בשירו „התפלה" *):

מִשְּׁנֵי הַשֶּׁפֶק נַפְשִׁי אַצִּילָהּ,
נֵטֶל הַיָּגוֹן חִישׁ מַהֵר יִרְפֵּנִי;
אַאֲמִין בֶּאֱלֹהַּ, גַּם דֶּמַע אַזִּילָה,
אָז אָשׁוּב לִתְחִיָּה, וּמְאֻשָּׁר הִנְנִי!

ומשוררנו יל"ג בשירו „אהבת דוד ומיכל" יקרא:

הוֹי, מָרֵי נֶפֶשׁ וּקְשֵׁי יוֹם וָרוּחַ!
שִׁכְבוּ בַסֶּלַע וּתְנוּ רֹאשְׁכֶם מָיִם;
וִיהִי לִבְּכֶם אָז, גַּם רוּחֲכֶם יָנוּחַ,
כִּי נִטְפֵי טַל אוֹרוֹת נִטְפֵי עֵינָיִם!

---

*) עיין „כל כתבי מרדכי צבי מאַנע", חלק ראשון, צד 41.

יתאמצו להתאפק מבכי ולהבליג על יגונם; ההרגל הזה נעשה טבע אצל אנשים רבים ולא יוכלו לבכות גם אז, עת רסיסי דמע יכלו להיות כצרי מרפא לפצעי לבביהם; הגבורים אנשי השם במלחמת טריא: אחיללעס, איאקס, אדיסע, מענעלאוס, לא בושו להוריד דמעות: הם בכו בילדים ורוח להם מיגונם; וכילדים הופיע צחוק שעשועים על שפתותיהם ברגע ששונם ואָשרם. רבים, רבים מאתנו עזבו לנצח צרי הדמעות, וביגונם יתמוגגו!

מי מאתנו ראה איש אשר באתהו צרה גדולה ועיניו יבשות מבלי רסים דמע, הוא לא ישכח לעולם פני האֻמלל הזה ומבטו האיום בלי כל רגש, כמבט עיני איש אשר בינתו הסתתרה!

הדמעות נתנו מידי הטבע רק לאנשי שכל ודעת כרפאות תעלה ליגונם וצערם; ולכן ילדים קטנים טרם יתפתח שכלם ממוסרותיו, יצעקו מכאב אָנוש או מרעב וצמא, יילילו ויהגו, אך עיניהם לא תרדנה דמעות ועפעפיהם לא יזלו מים. והדמעות הראשונות תבאנה בעיניהם לערך מחדש השני עד השלישי. כן גם מוכי תמהון ושעמום מיום הולדם הנקראים: „אידיאָטען, קרעטי־נען" לא יוכלו להוריד דמעות. אמנם המשוגעים ישפכו נחלי דמעה לפעמים על דברים קלי הערך, וזה ע"י זברונות שונים מסוכסכים ומבולבלים המתרוצצים במחשבותיהם בלי השבון ודעת. החיות והבהמות לא תורידנה דמעות, ורק מיני קופים אחדים יזילו דמעות לעתים רחוקות, וזה יעיד כי יתר שאת להם בדעת על החיות והבהמות האחרות.

דמעת עין תביע כל רגשות נפשותינו אם גם נשים מחסום לפינו. מי לא ידע כי לפעמים תגיע דמעה אחת אל מטרתה מהר יותר מרוב דברים ותפלה ותחנונים. לא לחנם אמרו חז"ל: „שערי דמעות לא ננעלו".

הנסיון הורנו לדעת לא אחת ושתים, כי רגשי תוגה ועצבת המעיקים על לבבנ כנטל אבן ירפו ממנו אחרי הריקנו משא עצבוננו בדמעות עינים; כל מצוקות רוחנו כליל תחלופנה, אור בהיר בשחקים עם נגה הקשת ישתרע לנגד עינינו; התבל כלה עם כל מקריה תתמלא מאור זך וטהור המושך לבנו בקסם יָפיו, ומעיר בקרבנו האהבה אל החיים; התולדה כלה תראה לפנינו

חכמת הפרצוף: מבט רגש ועליצות הנפש נמצא אצל אנשים אשר על כרוב דמיונם הכביר תתעופף נפשם בין צבאות שחקים, בעולם המחשבות והדמיונות; עינים כאלה נכרות בזה, אשר בין בת העין ובין העפעף התחתון ישתרע קו לבן מהלבון העין.

הדמעות.

עינים רטובות ומזהירות נראה ביותר אצל אנשים בעלי דמיון ורגש, בעלי תאוות ותשוקות נמרצות. אמנם אצל אנשים קרי־הרוח, העושים כל מעשיהם במשטר וחשבון, העינים יבשות וחרבות. ובכלל, העינים רטובות אצל הנשים יותר מן האנשים. תנועות העפעפים תרטבנה כל שטח העין הנראה, וע"י זה יגדל אורן ונגהן. — המשורר גאֶטהע ישים דברים בפי האהובה אל דודה לאמר:

„Und ach! in seinen nassen Blicken
Ihr Götter, welche Liebesgluth!"

(Erwin und Elmire)

וכן בשיר השירים תאמר: „עיניו כיונים על אפיקי מים", ר"ל רטובות.

אף כי לא בידינו להתאפק מבכי ולעצור זרם דמעותינו, עת רגשותינו יתפרצו החוצה ע"י מקרי אבל וגם מקרי אשר ושמחה; בכל זאת נוכל לשים להם גבול ולאמר: עד פה תבואו ולא תוסיפו! אמץ הרוח בכל מקרה ופגע יוכל למנוע דמעות בת עין מהראות החוצה. מי מאתנו לא הבליע דמעותיו החמות ויעמד פניו מבכי? כן יוכל חפצנו בעת בכיה להריק שפעת דמעות מבלי הפוגה, אם רק נתן החפש להמית רגשותינו ולא נסיר עינינו מן המחזות האיומים המציקים לנו.

הנשים יודעות לשפוך דמעות כטל חרמון. יש אשר תבחרנה במי־עינים כבחרב פיפיות ללחום עם איש חרמן, ורבות תרענה לבכות בכל עת ובכל שעה, ככל העולה על רוחן.

הגברים חרצו משפט, כי הדמעות לא לכבוד הן להם, והמיד־

ב) מבטי העינים לפי נטיותיהם לאיזה צד או מקום.

a) מבט ערום ונסתר:

בעת אשר האדם יאבה להיות רואה ואינו נראה, עת כל מעיניו אחווים וקשורים באיזה דבר לשמור צעדיו, וחפצו להסתיר רגשותיו מעיני רואים; אז יתאמץ להשקיט סערת רוחו, ישפיל ראשו לארץ או יהפוך פניו לצד אחר, ישב או יעמוד במנוחה, ורק מבטו הנסתר הנשלח מן הצד למקום מעיניו, יוכיח כי לב האיש הזה לא ינום ולא יישן. אם המבט הנסתר יתרוצץ מבלי מנוח, אז יורה פחד האיש מצרה קרובה, ואם הוא צופה ומביט מבלי תנועה, אז נוכל להגיד מראש, כי בעוד רגעים אחדים התפרץ סערת לבבו בעים עוזה ואז ינוד על ימין ועל שמאל. — לא רק בשבת האיש בחברת אנשים נראה מבט ערום ונסתר לטמון בחבו רגשותיו מעין רואים, כי אם גם בשבתו בדד בחדרו, כאשר יתאר דמיונו לפניו חזיונות אשר לא יתן אמון בם או אשר למורת רוחו המה.

חכמת הפרצוף: אנשים בעלי מבט ערום ונסתר, המה מסתירים מפעלֵיהם מעיני רואים, מדברים אחד בפה ואחד בלב ואינם מאמינים לכל אדם.

b) מבט רגש ועליצות הנפש:

מבט רגש ועליצות הנפש יעוף למרומים, אל כס יה אבי כל ישע וגיל, על כנפי שירי הללויה, אם גם בלשונו דומיה; המבט הזה כמו יחפוץ לעזוב בית חמרו ולהתרומם משפל ארצנו עד גבהי שחקים, עד מקור ששונו, עד האל הטוב והמטיב עם יצוריו. ועת נפשנו מלאה שפעת גיל ואשר, אז עינינו נשואות השמימה: שם מקור האור והחום שם השמש הנעים המחיה והמחמם כל יצורי תבל; שם כוכבי נגה ומלכת הליל ועלימו אלהי הצבאות אשר נפשנו תשחר להכירהו יום יום. — עת תלאות חיי ארץ תדכאינה רוחנו, גם אז נשא עינינו אל אל בשמים, המחבש לשבורי לב. רגשי צרה ומצוקה גם רגשי אשר וחדוה יזכירונו כי חדלי אונים אנחנו למלאות חפץ לבבנו, ואביר הטבע יכונן אשורינו בחלד. מבט רגש ועליצות הנפש יעוף גם למרחק אין קץ לא רק למעלה,

e) מבט תועה ונודד:

יוצא לפעלו בעת אשר הרעיונות מפוזרים ומפורדים ל־ל־רוח; חזיונות הנפש יתחלפו וישתנו לרגעים, ומעיניו לא יוכלו לשבות ממרוצתם ממחזה אל מחזה; ולכן לא יחדור המבט אז עמוק בכל הדברים הנמצאים סביביו כי אם יעבור על פניהם מבלי שים לב.

חכמת הפרצוף: האיש אשר לא ימשול להחזיק את מבטיו התועים והנודדים, ברסן השכל, יאמר לכל: קל הדעת אנכי, ורוחו ינוד בקרבו כנוד הקנה במים ע"י חסרון הלמודים והנסיונות בחיים.

f) מבט פחד ואי־מנוח:

המבט הזה יעבור חיש מהר ממקום למקום, ויוצא לפעלו בעת אשר האיש נפעם ונד ממקרה פתאום, בעת פניו יחורו מבושה וכלמה, ובעת אשר יתקפוהו מגור ובעתה. במצב כזה לא יאמין האיש גם ברגשותיו, ויתור מאין יבוא עזרו ועל מה ישען בצרתה לו, או יעזוב מקומו ויברח להמלט. אחת היא אם המגור והבושה הם נמצאים נגדו, או ילידי דמיונו, אם הוא אז בחברת אנשים או גלמוד — המבט יתע תמיד לכל עבר ולא ימצא מנוח. עת ירגיש האדם חצי הנחם ומוסר כליות על משוגתו וחטאותיו, אז יביע המבט הזה את כל הרת נפשו. האנשים אשר על לבם יעיק כבד עון לא יתנו אמון ברעיהם, יפחדו תמיד אולי יגלה קלונם לעין השמש, יפחדו חמת המשפט, ולכן יתרחקו מחברת אנשים ובדד ישבו.

חכמת הפרצוף: מבט פחד ואי־מנוח נראה באנשים מוגי לב וקטני הרוח, גם באנשים מסובלי עון שנגזלו מהם מנוחתם ושלותם לעולם! (הסופר הנפלא פרץ סמאָלענסקין, אשר כל רגשות נפשות האנשים כספר נגולו לפניו, יאמר: (התועה בדה"ח, ח"א) „החזן היה וכו' עיניו השחורות עפו בחוריהן לכל רוח ולא הביטו אף רגע בדבר אחד". — „עיניו יעידו בי לא ישרה נפשו בו", אמר אלי רעי דן בקול דממה").

אז מקרי החיים יעירו ויעוררו כח הדמיון למעשה ולמפעל; כל מראה עינים ומשמע אזנים יבראו זכרונות ומחשבות הדשים לרגעים, ותנועות העינים תהיינה תכופות ורצופות, ואז נראה באנשים כאלה מבט חי ומאיר.

חכמת הפרצוף: פעולת הרגש והמחשבה אינן תלויות רק בסבות חיצוניות, כי אם ביותר בסבות פנימיות, בכחות הנפש לפי רוב עזם וכשרונם, השונים אצל כל איש ואיש מיום הולדו. ולכן נראה מקרי החיים פועלים על נפש איש אחד במדה יתירה מאשר על השני; ולכן מבט חי ומאיר מבלי סבה חיצונית יעיד על בעליו כי שאר רוח לו בדעת ובכשרון ובשכל חרוץ.

c) מבט חד ושנון:

עת נשים כל מעינינו על איזה דבר לחקרהו עד תכליתו ולחשוף תעלומותיו, אז נמתח עורקי העינים בכל כח ונכונן מבטנו למטרה אחת, ואת המבט החד והשנון הזה נשלח לפנינו לחדור פנימה ולגלות לנו מסתרי הדבר אשר שמנו בו כל מעינינו. המבט חד ושנון אצל איש עז הלבב, הגומר בנפשו לפעול פעולותיו באמץ רוח ויעבור עליו מה! וביותר בעת אשר תתלקח בלבבו רגשת הכעס והרצח, אז עורקי העינים נמתחים, המבט חד ושקט ויורה לפניו זיקים, חצים ומות.

בפחד פתאום, המבט ג"כ שוקט מבלי כל תנועה, כי כל מעיני האיש כוננו לחקור סבת פחדו.

חכמת הפרצוף: האיש אשר הטבע חלק לו מבט חד ושוקט, הוא אביר לב אשר לא יחת מכל מקרה ופגע רע.

d) מבט רך וענוג:

יגלה לפנינו ע"י תנועות־שאננות של העפעפים, כגלים קלים ברחף עליהם רוח צח. המבט נכון מול מקום אחד, אך עורקי העינים רפויים ומשנים מצב העין, ומבטה אט, שפי. המבט הזה יביע אהבה וחמלה, וקסם נפלא שפוך במבט כזה למשוך אבירים בכחו. וב„שיר השירים" יקרא האוהב ליפתו: „הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבוני", כי לא יוכל נשוא את הקסם הזה.

חכמת הפרצוף: מבט רך וענוג יחשוף לעינינו רך הנפש וחמלת הלב.

בשרוננו אשר חנן לנו היוצר. ואנחנו לרגל המלאכה אשר לפנינו רק על מבט העין נטיף הפעם, ורק אותו נעביר בכור הבקרת לחקור אחרי מהותו ותכונתו.

מבטי העינים בכלל יחלקו לשתי מערכות:

א) לפי תנועותיהם, בחפזון או לאט,

ב) לפי נטיותיהם, לאיזה צד או מקום.

למהערכה הראשונה יחשבו: a) מבט כהה, רפה ונלאה, b) מבט חי ומאיר, c) מבט חד ושנון, d) מבט רך וענוג, e) מבט תועה ונודד, f) מבט פחד ואי־מנוח. להמערכה השניה יחשבו: a) מבט ערום ונסתר, b) מבט רגש ועליצות הנפש.

ועתה נוכל להתבונן על מבטי העינים האלה ולחקור מקורם ותכונתם.

א) מבטי העינים לפי תנועותיהם בחפזון או לאט.

a) מבט כהה, רפה ונלאה:

היוצר חנן את האדם בכשרון למלאכת מחשבת ולכל עבודת גו ונשמה; אך להכשרון הזה יש גבול וקצב, ובהסיג העובד את הגבול הזה אז ירגיש בכל חושיו ואיבריו לאות ורפיון, והמנוחה נחוצה לו בזרועות התנומה. גם כחות הנפש יחלשו וילאו, והמוח יחדל מעבוד עבודתו בחריצות וזריזות, המחשבות תקהינה, וכנפי הדמיון תרפינה, אור השכל יועם ולא יוכל להאיר על מקרי החיים סביבותיו. ולפי רפיון כחות הנפש תלאינה גם תנועות העינים, ורק מבט רפה ונלאה יוצא מהן על כל מקרי החלד או על ילידי רוחו.

חכמת הפרצוף: אם לא ע״י עמל גו ונפש, רק מבלי כל סבה חיצונית נראה בעיני איש מבט קר ונלאה תמיד, אז נוכל לחרוץ משפט כ כשרוני נפש האיש הזה קהים. כח דמיונו נרדם בחביון עזו ומחשבותיו גם הנה נמו שנתן!

b) מבט חי ומאיר:

אם רגשות הנפש מלאי און ואיל המה ונוחים להתפעל,

מבט־העין וחכמת־הפרצוף.

(Physiognomik)

הכרת רגשות נפשנו ומזג רוחנו ע"י מבט העינים ידועה לכל. השפה הזאת בלי אֹמר ודברים מובנת לכל המין האנושי בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים. כרש כשוע, כמלך כעבד, כפרא באי־ אוסטראליא וכחכם הרזים באירופא, יביעו רגשותיהם רק בה. השפה הזאת תביע כל הרת רוחנו גם נגד חפצנו, ואף אם נצלח לאחוז את פעולותינו ונטיותינו ברסן החפץ, אף אם נשים דברים בפינו כאשר נחפוץ, אך המבט יגלה בשפה ברורה את רגשותינו פנימה. יפה אמר חכם אחד: כי הלשון והדבר נתנו לנו להסתיר ולא לגלות מערכי לבנו. — שפת העינים נתונה לנו מידי הטבע, וגם ילדים קטנים יבינוה, וטרם יהינו לגשת אל הקורא אותם, יביטו בעיניו ויקראו כל הכתוב בלבו, ואז יתרפקו על זרועותיו או יחרדו מגשת אליו.

כל אחד מאתנו יודע את הקסם הנפלא השורר במבט־העין, אשר יוכל לעורר בלבבנו כרגע אהבה עזה כמות או שנאה קשה כשאול, ועריצים רבים הפילו חתת ובלהות־מות במבט־עין. ולא לחנם יקראו כל העמים ללשונותם את העינים ראי הנפש, הנשקפת בעדן בכל רגשותיה ופעולותיה. פלאות מבט העין לא יתוארו באמר ודברים; החוקרים וחכמי הנתוח לא ימצאו די מלים לבאר כל פעולותיו השונות על רוח האדם, ורק המשוררים והמליצים גם החרשים והצירים יגל כל חביון עזו וחין ערכו. אכן יסלח הקורא הי־קר אם לא ימצא די שבר רעבון נפשו במאמרנו זה לדעת החכמה, חכמת הפרצוף, עד תכונתה לכל פרטיה ודקדוקיה; כי חכמת הפרצוף רחבה ונעימה, ולא רק העינים הנה השפה לנפשנו, כי בכלל חכמת הפרצוף יקח חלק כל שטח הפנים, וביותר קוי המצח וקמטיו, תנועות השפתים וקמטיהם גם העמקים הקטנים אשר מימין ומשמאל. תנועת נחירי האף, גם השער ובנין הגלגלת ותנועות יתר אברינו, ידינו ורגלינו — כל אלה הם עדים נאמנים המגלים לעין בוחנת את כל הלך רוחנו ורגשותינו, את טבענו

יום יוכיחו לנו כי רבה פעולת רוחנו ורגשנו על האור היוצא מן העינים, להגדילו או לכבות נגהו. אור העינים תלוי בתמונתן החיצונית בין העפעפים, ולעמת שתגדל התמונה הזאת כן ירב גם אורן וקרנים להן המפיקות נגה וחיים סביבן, ולכן עינים גדולות מצוינות בשביבי אור חיים.

כל מקרי החיים המעוררים בלבבנו ששון ושמחה והמחממים רגשותינו באש החיים, יאלצונו לפקוח לרוחה את העפעפים, ואז תפיצנה עינינו אור יקרות; ולהפך, המקרים השוכנים כאבן מעמסה על חושינו, התוגה והעמל, יקטינו תמונת העין, יכבו אורה ויפרשו עליה צל הענן למסך. תנועת העפעפים הגוללים אור מפני חושך וחושך מפני אור חליפות, תוסיף חיים ורגש בהעינים, ובצדק נקרא תמיד, כי העינים הן ראי מלוטש ובעדן תציץ הנפש בכל רגשותיה. העינים הנעשות בידי אמן בפסילי שעוה, אף כי נתפלא לראות בהן חכמת האמן, לעשות בשעוה עינים כעיני איש חי מבלי החטיא השערה, בכל זאת תקוץ נפשנו להביט עליהן זמן רב, יען כי אין בהן חיים ורגש, כי תמיד הן פקוחות ועפעפיהן ישבתו מבלי כל תנועת חיים; לא כן עינים מעשה־אמן היושבות בחור העין של האיש אשר אבד עינו ע״י איזה סבה, הנה לא נוכל כמעט להבדילן מעינים חיות וקימות. העין המתה הזאת תמצא חיים ורגש ע״י תנועת עפעפיה, וע״י חלוף האור והצל עליה. והאמן לא נוכל כי יש בידי האיש הזה להוציא עינו ממושבה בלילה ולהשיבה למקומה בבקר בבקר!

צבע העין יועיל ג״כ להוסיף או לגרוע ברק העינים; ועינים שחורות התחצבנה זיקי אש חיים רב יתר מעיני תכלת וצבעים אחרים. — כן תלוי ברק העין גם בצבע חלבון העין, ואם צח ולבן הוא אז יפיק רצון מאתנו; ואם עכור וירוק הוא או אדמדם ע״י כאב או נדוד שנה, אז ישחית הוד העינים; ולכן תהלל האהובה עיני דודה לאמר: „עיניו כיונים על אפיקי מים רוחצות בחלב״.

והנה אף כי עיני בנות ישראל מצוינות ייתר בשחרותן ובזהר מבטן; בכל זאת עוד הוסיפו לצבוע אותן או להוסיף נגהן, או לתת להן מבט רך וענוג כעיני יונים המהוללות, לא רק בנשים כ״א גם באנשים (שה״ש).

משוררנו י"ל גארדאן יהלל עיני תכלת לפי רוח משוררי צפון: „עיניו ספירים" (אסנת בת פוטיפרע); אך המנוח סמאלענס־קין יהלל תמיד עינים שחורות בדברו מבנות ישראל, ויזכיר עיני תכלת להתהלה רק בתארו פני אחת מבנות העמים, ובזה נראה כי ידע להבדיל רגש היופי בין בני שם מעמים אחרים. ובכלל עינים שחורות מצויות יותר בין בני ישראל מעיני תכלת, כטבע כל עמי ארץ הקדם.

בשירי עמי רומא נמצא תהלת עינים שחורות. הערביאים יתנו כבוד ויופי לעינים שחורות, עד כי נביאם מחמד בתורתו האלקוראן, אחרי תארו עונש הרשעים בגיהנם יאמר: „אך מושב תמימים בגנות נעימים (י"ח, י"ט, כ') שם ישבו סרוחים על מטות שן, ובתולות שחורות־עינים תהיינה להם למנה".

וגם החינים יהללו עינים שחורות, ובאספת שירי־אהבים שי־קאג ידבר:

תוֹד הָעַפְעַפַּיִם,
כִּזְבוּב רִקְמָתַיִם,
גַּם לְבֶן שִׁנַּיִם,
אֵין בּוֹ כָּל דּוֹפִי!
עַל טֹהַר שָׁמַיִם.
הַשְׁרַת הָעֵינַיִם,
וּסְבִיבָן אוֹר חַיִּים,
אוֹר זֹהַר, אוֹר יֹפִי!

3) אור העין וזיו נגהה.

יפי העינים תלוי ג"כ בקרני האור היוצאים מן העין אחרי קבלתה אור השמש או האש. והם כמו הקרנים הנזרקים לאחור מראי מלוטש הבולט באמצעיתו, ואף כי רגשות נפשותינו לא יוכלו להמעיט או להרבות אור הקרנים האלה, המשועבדות לחקי הטבע ועושות פעולותיהן מבלי דעת וחשבון; בכל זאת מקרי יוח

זה, וכן להפך יכנו פטורי ציצים ופרחים בשם עינים ורסיסי טל אורות בשם דמעות.

המשורר דערשזאַווין הרוסי יהלל בשיריו ג"כ עיני תכלת, והמנצח בנגינות המהולל גלינקי יקרא:

אֲהָהּ עֵינַיִם כִּתְכֵלֶת שָׁמַיִם!
הֵן בִּלְעֲדֵיכֶן לִי חָשְׁכוּ הַחַיִּים!

אך המשורר ווּעלטמאַן יהלל לעמת זאת עינים שחורות, וכה דבריו:

צַר לִי עָלַיִךְ, נַלְמוּדָה וּשְׁכוּלָה,
בַּת יֹפִי, בַּת הַשְׁרַת עֵינַיִם;
וּבְעֵת אֶעֱזְבֵךְ לְבָתֵּי אֻמוּלָה
וּלְטֹרַח לִי מַשָּׂא הַחַיִּים

וכן גם קאָלצאָוו יאמר:

הֲדַר הַפָּנִים, גַּם חַשְׁרַת עֵינַיִם
וּכְזִיו הַשַּׁחַר חַכְלִיל הַלְּחָיַיִם—
הִסְתִּירוּ בִּינָתִי
וַיַּשְׁכּוּ לְבָתִּי!

נקל להבין כי דעות איש פרטי ע"ד היופי לא לעולם ישאו בד בבד עם דעות העם אשר יצא מקרבו; ולכן לא נתפלא לראות אוי ביראן נותן היתרון לעינים שחורות, וכמהו גם המשורר האשכנזי פלאַטען ישורר לכבוד עינים שחורות, אך יהלל גם עיני הכלה, וכה דבריו:

עֵינֵי הַתְּכֵלֶת: הֵן אַתֶּן כָּל יָמַי
תִּהְיֶינָה כּוֹכָבִים בִּמְרוֹמֵי שָׁמַי;

עינים ירוקות או צהובות, אמוצות או צבועות בצבע אפר לא תפקנה רצון מאתנו, וביותר עינים צהובות היו כבר למשל ולשחוק בפי כל מוכיח לרעהו מומו.

עיני תכלת הנה כמעט תמיד עדים נאמנים על מזג רך וענוג, על נפש טהורה ונאמנה. צבע התכלת נחשב מאז מעולם לסמל דמות האמת והאֵמון. פרחי תכלת היו תמיד לאות על טהר רגשות הלב ועל התמדת האהבה.

עיני תכלת תפקנה זיו נעים ורך ולא תחצבנה להבות אש כעינים שחורות, ולכן נראה בהן רֹך הנפש, ועינים שחורות מעידות על מזג חם וסוער, על רגשות לוהטים הנוחים להתפעל; אך שתיהן נחשבו ליפי־פיות בפי כל משוררי דור ודור, ואין יתרון מצד היופי לאשה על רעותה. ובכלל נוכל לאמר כי העמים האוהבים צבעי זהר ואור יתנו היתרון לעינים שחורות, והאוהבים צבעי זיו־רך ימצאו עיני תכלת מתאימות עם רגשותיהם; ולכן אצל העמים היושבים בארצות הדרום נראה עינים שחורות יורשות זר התהלה מפי כל לשון ועט, ואצל העמים השוכנים בארצות צפון תמצאנה עיני תכלת כבוד כזה.

משוררי אשכנז המהוללים העירו כנורם לכבוד עיני תכלת. וכה דברי היינה

עֵינַיִךְ, יָפָה, סַפִּירִים מַזְהִירִים,\
יָפוֹת וּנְעִימוֹת כִּתְכֵלֶת רָקִיעַ;\
מָה רַב אֹשֶׁר אִישׁ! מַה יִּצְלַח בֶּחָלֶד,\
אִם בְּעֵדֶן אוֹר אַהֲבָה אֵלָיו יוֹפִיעַ!

גאֶטהע יתאר במלים מעטות ההבדל בין עיני תכלת לעינים שחורית, אף כי הצד השוה שבהן ששתיהן יפות: „נפשה הנעימה תופיע בתכלת עיניה. — עיניה תפקנה נחומים, אהבה ותוגה שאננה; אך בברק עיניך, אַרעלהיידע, ישכנו חיים, אש ואומץ רוח!" (Götz von Berlichingen).

המשוררים הסכינו מכבר לדמות עיני תכלת להפרחים מצבע

היתה עת אצל הרומאים הקדמונים, אשר כלם נתנו בה כבוד והוד לגבות עינים מתלכדים, ונשיהם קראו לעזרה את הצבעים להסיר הריוח בין גבות עיניהן, וע"ז יכונו דברי Ovid: החכמה למדה את ידיכן למלאות הריוח בין גבות עיניכן הנפרדות ולאמר לדבק הזה טוב. — הערביאים יחשבו גם עתה במעלות היופי אם גבות העינים מתלכדים, ולפי דעתם מוסיפים הם הדרת הפנים. בארצות הקדם נוהגים משנים קדמוניות לצבוע גבות העינים, ולפי עדות הנביאים והתלמוד צבעו תמיד בנות ישראל את עיניהן, והצבע או הכחול הזה הוסיף חן ויופי להעינים.

מצב גבות העינים ונטיותיהן יחליפו תאר הפנים ויראו לעין כל את רגשות הלב. למשל, בהנשא קצות הגבות הפנימיות למעלה אז נראה על הפנים עקבות רגשי כאב ומצוקה; ובהנשא קצות הגבות החיצונות למעלה אז נראה גלוי רגשי ששון ושמחה. תנועות גבות העינים תלויות הן ברגשי האיש, ורק כאשר ישארו במצב אחד אז נוכל לשפוט על מצב האיש וטבעו. היפפאקראטעס אמר עם הספר: בגבות עינינו ישכון חלק מנפשנו, אנחנו נשאל ונתן מענה, מסכימים או ממאנים בגבות העינים. הגאוה תשים קנה בחדרי הלב, אך בהביטנו על גבות העינים נכירה כרגע. אצל אנשים טובי הלב ורכי המזג, שמחים בחלקם ואוהבי אדם, נראה גבות עינים ישרות ושאננות מתעגלים כעין הקשת. אצל מעמיקי הגיון יושפלו גבות העינים וישתרעו במישור וקצותיהם בגבה אחד, אצל נוגים ועצובים ירומו קצות הגבות הפנימיות למעלה, ואצל אנשי מדון ותגרה, מחרחרי ריב ומצה, ילכו גבות העינים ארחות עקלקלות, פעם ירומו ופעם ישפלו, ויַראו מזג סוער שואן בלי מנוח. —

2) צבע העין.

עינים שחורות או עיני תכלת הרקיע, נחשבו מאז מעולם ליפות ונעימות, ורוח חן וחיים הוצק בהן; יען כי הצבעים האלה הם נקיים בלי ערבוב, לא כן יתר צבעי בת־עין המעורבים מצבעים שונים ולא נדע לכנותם בשם ואינם מתאימים עם רגש היופי.

נתנו גם הם יתר שאת ותהלה לעינים ארוכות, ובכל ציוריהם הרבים בבתי מעונותיהם ובקברות מתיהם, נראה תמונות עינים כאלה. וכן גם במצבות זכרון באשור נראה תמונת העינים ארוכות מאד ומגיעות כמעט עד האזנים.

עינים ארוכות כשקדים יפות רק בעת אשר הזוית החיצונה שלהן והזוית הפנימית נמצאות במישור ואין אחת גבוהה מחברתה. אמנם אם הזוית החיצונה גבוהה מהפנימית, וכל הסדק אז בשפוע, אז תאבד העין חנה, ובין עינים שאינן יפות תמנה. ועינים כאלה, ארוכות ומשופעות, בהנשא הזוית החיצונה על הפנימית נפגש אצל הטטרים, החינים, והקלמיקים. וכן אם הזוית הפנימית תרום למעלה והסדק ילך בשפוע, אז יתקלקל הוד העינים ולא יהיה להן עוד כל הדר.

שתי תמונות העינים היפות אשר זכרנו, תדרשנה כי שטח הפנים סביבותיהן יהיה מלא ודשן, ורק אז יפעלו עורקי העפעפים פעולותיהם מבלי מתלאה ורפיון, והעינים אז יושבות על מלאת. גם בשיר השירים לא תשכח האהובה להלל יפי דודה, כי עיניו „יושבות על מלאת". אכן אם סביבן שולח רזון אז ידוד גם תפארתן מהן, ומראיהן עמוק משטח הפנים, גם עורקיהן ועצביהן יחלשו וכחם ירף; התוגה והצער, הריש והעוני הם הם יאריכו למעניהם ויחרשו סביב העינים שוחות עמוקות, ימוצו לשדן ויגזלו יפין, גם יכבו זיו נגהן ויפרשו עליהן ענן צלמות! —

גבות העינים יוסיפו רב פאר והדר להעינים. הם הגבול בין המצח ובין העינים, חותם היופי יופיע על גבות העינים רק אם יתעגלו כדמות הקשת בקו ישר ודק; אמנם גבות עינים הולכי עקלתון ובעלי שער רב לא ימצאו חן בעינינו. הקו הישר הזה יפה אם ארוך הוא ויוצא הלאה מן הזוית החיצונה של העינים. האשורים והמצרים הוסיפו יתר מכפי המדה הדרושה ויאריכו גבות עיני פסיליהם ותמונותיהם כמעט עד הלחיים מסבית להזוית החיצונה של העינים. גבות העינים היפים הולכים ומתעבים בקציהם הפנימי וריוח קטן ישימו ביניהם ולא יתלכדו. גבות העינים המתלכדים יחדו בקו אחד יכנה לאוואטער אי־יפים, וכן גם ווינקעלמאן לא ימצאם מתאימים עם דעותינו ורגשותינו ע"ד היופי; ובכל זאת

מיתרי כנורו וישיר שירי תהלה לכבוד עינים כאלה, וכל העמים הקדמונים נתנו היתרון והשבח לעינים גדולות ולפיהן ערכו הוד הפנים. הסופר פליניוס יספר גם כן כי המשוררים הרבו להלל עינים גדולות ויחלקו התולים וכלמות לעינים קטנות. עינים גדולות העידו, לפי דעת הקדמונים, גם על יתרון הכשר דעת בעליהן ורוב חכמתם. פאלעמאן יספר כי עיני סאקראטעס הצטינו בגדלן, וזאת היא התמונה אשר מצאה חן בעיני משוררי כל דור ודור. — וכה דברי קאַמאעגס אל אהובתו:

עֵינַיִךְ הַטְּהוֹרוֹת, הַגְּדוֹלוֹת, הַפְּקוּחוֹת
אֶל חַדְרֵי לְבָּתִי חֵין אַהֲבָה שָׁלָחוּ.

אך ביותר מוקטר, מוגש לעינים כאלה שיר ושבחה מאת המשוררים הערביאים, אשר המשילו אותן לעיני אילת אהבים ויעלת חן.

ואמנם עיני החיות, הנעימות האלה, הגדולות, הפקוחות והעגולות, במאזנים תשאנה יחד עם רגשי החן והיופי אשר בטעם בני־שם, ולכן יהללו בשירי אהבים גם עיני הצבאות ואילות השדה.

ולא רק יוצרי פסל, כי אם גם הצירים המהוללים הקדמונים בחרו בעינים כאלה לפאר בהן פני יצורי כפיהם.

התמונה השניה, היפה גם היא כראשונה, היא תמונת־השקדים. העפעפים אינם פתוחים כל כך לרוחה, וארוכים יותר מבראשונה, ושטח תפוח העין הנראה ביניהם הוא בדמות שקד. התמונה הזאת מלאה חן ונעם, וקוי צורתה מתפשטים כגלים קלים לכל עבר. ווינקעלמאַן יראה לנו עינים כאלה בפני אלילת היופי „ווענוס". כן נמצאן בפני ניאָבע. העזיאָד יתן להן תשואות חן בשיריו הנעימים. הצירים בימינו יתנו לפעמים היתרון לעינים כאלה על העינים אשר בתמונה הראשונה. בהציור הנודע בשם „היוצאת במחול" תאר הציר המהולל ריכֿטער עינים כאלה בכל יפין ותפארתן. עיני עמי איטליא וספרד מצוינות ביפי התמונה הזאת. משוררי ההודים הנעימו זמירות ויעלו על אברות מליצתם הוד עינים כאלה עד לשחקים, ואחרים באו ויוסיפו להפליג בשבח עינים ארוכות, המגיעות גם עד האזנים!! המצרים הקדמונים

במאמרנו, ולכן בשם תמונת העין נכנה חלק מן התפוח, הגלוי בעת אשר העפעפים פתוחים; ובכלל ציור העין יבואו גם העפעפים וגבות העינים הסובבים אותן ומוסיפים להן הוד ויופי ולוית חן, אם רק יפיקו רצון מאת רגשותינו, היודעים להבדיל בין טוב לרע ובין יופי לדופי.

כל עין ועין תשיג תמונתה החיצונית ע"י הסדק והחתך בין העפעפים, אשר בהפתחם יגלו לנו חלק מן תפוח־העין ויתנו לו תמונה ידועה. לפי גודל הפתח הזה נקרא את העינים גדולות או קטנות, ולפי צורות תמונת העין החיצונית בין העפעפים, השונות מאד אצל כל אדם, נאמר כי העינים האלה עגולות, ואלה ארוכות, אלה כמראה־שקדים ואלה במראה סדק וכדומה תמונות מתמונות שונות.

יפי העינים תלוי ראשית כל בגדלן. אם הסדק והפתח בין העפעפים הוא רחב וגדול, אז העינים הן גדולות ויפות ומהן יציץ מבט־כבוד והדר. אך בכל זאת אם תעלינה בגדלן יתר על המדה הדרושה, או כי תהיינה עגולות מאד, אז תאבדנה חנן והודן, ועינים כאלה נודעות בשם „עיני־העגל".

והנה כאשר רבו תמונות העין וצורותיהן, כן רבו גם טעמי האנשים, ואת אשר יבחר האחד ירחיק השני, ולפעמים לא רחוקות נראה שנים נחלקים בדעותיהם בבואם לחרוץ משפטם על איזה דבר, היפה הוא אם אין. אמנם בכל זאת יש יופי גמור, יופי שלם בלי כל מגרעת, ככל חקי היופי אשר שמו בעלי המליצה והשיר והחרשים והצירים מימות עולם. את היופי הזה נתאר תמיד ברוח הדמיון, ורק לפעמים רחוקות נמצאהו בארצות החיים, ואז נשיש עליו כעל כל הון, ועלי הגיון בכנור או על כנפי המליצה נביע לו רגשי כבוד ותהלה. מכל המון תמונות העינים רק על שתים מהן שפוך רוח חן ויופי. עינים כאלה נראה בפסילי־שיש מעשי ידי יוצרי־פסל משנים קדמוניות. התמונה האחת היא: העפעף העליון עגול כקשת ושני קצותיו יפרדו מעט לימין ולשמאל אחרי התאחדם עם העפעף התחתון: כן הנה עיני האלילים יופיטער, יונא ואפאללא לפי הפסילים הקדמונים ארוכות ופתוחות לרוחה וקצות עפעפיהן כפופות לצדדים המשורר האמער היוני יעיד

בעיניהם למאומה נגוּר המעלה הזאת. בשיר הנשגב, שיר השירים, טרם יבא האוהב להלל יצורי גו יפתו, יקרא: הנך יפה רעיתי, הנך יפה, עיניך יונים (א׳ ט״ו), וכן ישנה (ד׳ א׳) הנך יפה רעיתי, הנך יפה, עיניך יונים. ורק אחרי כן יבוא להלל בנין כל גוה ויקרא: כלך יפה רעיתי ומום אין בך!

יפי העינים.

ברברנו על דבר העין ויפיה לא נשים פרות בין עיני איש לאשה, כי אם גם נמצא הבדל מעט, אבל הוא כמעט לא נראה לעין החוקר.

בכל ימות עולם ובכל עמי הארץ שרו המשוררים ויהללו יפי העינים. מכל יצורי גויתנו ואבריה אין גם אחד המהולל ברוב התשבחות כהעינים, אשר להודן ויפין העירו המשוררים קוי כנוריהם המליצים הרבו לדבר עליהן גבוהה גבוהה, וכל לב יגיל ברעדה וירחש להן כבוד ותהלה בכל דור ודור.

מדוע כה רב ורם ערך יפי העינים? מה הוא הקסם הנפלא המושך אבירים בכחו, הנשקף מהספירים האלה?

השאלה, במה זכו העינים לכבוד כזה, התעורר בלב כל משכיל האוהב להתחקות על שרשי סבת כל הנעשה סביביו ויודע חק ומשפט לרגשותיו. ולמען תהי לאל ידנו לחשוף חין ערך העינים ולגלות כל שכיות חמודותיהן, עלינו לדעת כי היופי הזה תלוי: 1) בתמונת העין וציורה החיצוני, 2) בצבע בבות העין, 3) באור העין וזיו נגהה אשר תפיץ סביביה. ובעת אשר תמונת העין, צבעה וזיוה יתאימו בד בבד עם רגשי היופי אשר בנו, אז נקרא לעינים כאלה „יפות״, ורב כחן למשול על לב אנוש, ולשפוך סביביהן רוח חן ויופי.

1) תמונת העין וציורה החיצוני

תמונת העין אשר זכרנו איננה תמונת תפוח־העין הממלא כל רחב ועמק חור העינים. התפוח הזה איננו שונה אצל איש ואיש, ותמונת כדוריותו לא תעלה ולא תוריד בופי העינים. אנחנו רק אל תארה ההיצוני ואל ציורה ודמותה הנראים לעינים נשים פנינו

להם בשירי־הערש, ויחרדו לקול צוחה; מפני איש אחד יסוגו אחור ברעדה, ויתרפקו על זרועות משנהו, אשר לפעמים לא רחוקות רק היופי והדופי הם סבת כל אלה. רגש היופי והנעם ילך אחוז יד עם חנוך האיש ומזגו, ולפי התפתחות שכלו על ידי הלמודים והחיים כן תגברנה בו גם הרגשות העדינים האלה; כן הוא באדם פרטי וכן בעם כלו. בלי תפונה גם אדם הראשון ידע רגשות כאלה, כי הם המה מותר האדם מן הבהמה, ולכן יעידו כל עמי הארץ, גם מלבד עדות תורתנו התמימה, כי היוצר הושיבו בגן עדנים, להנעים לו ימי חייו ולתת לו מטעמים כאשר אהבה נפשו (ויצמח ה׳ אלהים כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל: יופי ונעם). רגש היופי והנעם נתעורר מתחלה בלב חוה אמנו, בפי עדות הכתוב: ותרא ה א ש ה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל. ואולי יעיד הפסוק הזה כי נאמנו דברי החוקרים המחליטים כי הנשים מוכשרות להרגיש היופי והנעם ע״י מזגן הרך ונפשן העדינה, יותר מן האנשים. עוד בדורות קדומים נראה את היופי ידוע לתהלה, כאשר תעיד תורתנו על נשי אבותינו אברהם, יצחק ויעקב וכדומה, והרגש הזה הגיע למרומי ההתפתחות בעת אשר היו אבותינו לעם ואז שפכו רוח חן ויופי גם על מעונותיהם ולבושיהם. וכן גם אצל כל העמים עד היום הזה הביא הרגש הזה פרי תנובה, תאוה לעינים ונחמד להשכיל, ועל כל צעד נראה את היופי יציר ידי האדם, להנעים לו ימי חייו בחלד ולערן את נפשו המרגשת, להרימה משפל ארצה למעוני שחקים מקור כל יופי ונשגב. והנה אם האדם וכל היקום ירהיבו עינינו לפעמים ביפים, על אחת כמה וכמה עלינו להוקיר יפי העינים, מאשר יָפְיָן החיצוני יעיד כמעט תמיד על יפי הנפש פנימה, על טוב הלב ורגשותיו; והיופי הזה הוא יחיד במינו ומרומם על יפי כל יתר הדברים הנמצאים בתבל, ע״י סגולתו הנפלאה לגלות כל סתום ולהוציא תעלומה אור. יופי העינים נחשב מאד גם בעיני אבותינו: עיני לאה היו רכות ולכן לא יכלה להקרא בשם „יפת תואר ויפת מראה" כרחל אחותה. גם חז״ל אמרו: כלה שעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה; וכל כך הוקירו את היופי הזה עד אשר כל חסרון בגוף לא נחשב

גַּם יִפְרָחוּ
עַל עַנְפֵי כָּל עֲצֵי פַּרְדֵּס הַחַיִּים,
חִישׁ הַפְּרָחִים יַחֲלֹפוּ
הָעֲנָפִים רֹאשָׁם יָכֹפוּ
מְסֻבָּלִים פְּרִי זָהָב תַּאֲוָה לָעֵינָיִם!

העינים וחכמת־הפרצוף*).

אל יחשוב הקורא כי במאמרנו הנכחי נעמיק חקר בבנין העין לכל משפטי וחקי חכמת־הנתוח (אנאטאָמיע) והטבע (פֿהיזיק), לדרוש אחרי מהות ומזג כל עצבי העין ועורקיה ותעורותיהם, לגלות מפלאות כח הראות השוכן בקרבה, השונה אצל כל איש ואיש, — כל הידיעות האלה נעימות ונחוצות רק ללומרי חכמת הנתוח והטבע, ואינן דברים השוים לכל נפש. ויחידי סגולה השואפים לשתות לרויה ממעיני הדעת ולחשוף תעלומות הבריאה בבנין גויתנו, ימצאו חפץ בספרי הטבע וחכמת הנתוח להרוות צמאונם. מטרת מאמרנו עתה רק להראות לעין כל יפי העינים ויקר תפארתן, להוכיח בעליל כי אמנה הנה ראי מלוטש לנפשותינו, לחזות בהן כל רגשותינו ומזג רוחנו. והדעת הזאת תהי נעימה בלי ספק לכל אדם באשר הוא אדם, ממנה ידע מה לקרב ומה לרחק ויכיר איך להבדיל בין דופי ליופי.

רגש היופי והנעם (ästhetisches Gefühl) נטוע בלב האדם מיום הולדו; גם ילדים קטנים יבינו לקרב את היופי ולהרחיק מהם כל דופי. בחפץ לבב יטו אזן קשבת לקולות נעימים הנשמעים

---

*) כללי היופי וחכמת הפרצוף הם על פי תורת הפראפעססאר המהולל לאנדצערט, מורה חכמת האנאטאמיע והפיזיאלאפיע בהאקאדעמיע לחכמת הציור גתרשת המעשה בפ"ב.

כֵּן רוּחַ הַשִּׁיר יַט לֵב הַבּוֹרֵחַ
מִזְּרוֹעוֹת הַטֶּבַע לִשְׁאוֹן הֶחָלֶד,
לָשׁוּב לִימֵי נֹעַר, לִהְיוֹת צוֹלֵחַ,
וּבְתֹם נֶפֶשׁ אָז הִתְעַלֵּם כַּיֶּלֶד;
לַעֲזוֹב חֻקֵּי עָמָל מִבְּלִי כָל רוּחַ
וּבְחֵיק הַטֶּבַע מֵרֹגֶז לָנוּחַ:

אחרי כל אלה הן נקרא עם המשורר הנשגב.

עוּרוּ, אַחֵינוּ!
כַּבְּדוּ שִׁירֵינוּ!
כָּל פֹּעַל יָקָר בָּם תַּחַד עֵינֵנוּ:
מִי עוֹד כַּמְשׁוֹרֵר
יָחִישׁ, יִתְעוֹרֵר,
לִהְיוֹת לִנְבוּבֵי לֵב לִצְדָקָה מְעוֹרֵר.
פֹּעַל רוּחוֹ יַעֲמֹד כִּימֵי שָׁמַיִם,
וּפֹעַל כָּל אִישׁ קֶצֶף עַל פְּנֵי מָיִם!
הֶאָח! שִׁירֵי נֹעַם אָזְנֵי שָׁמַעַת!
הֶאָח! מֵיתְרֵי כִנּוֹר אֶצְבַּע נֹגַעַת!
וּבְקוֹל אֵל כַּבִּיר לִלְשׁוֹנָם יַגְבִּירוּ,
תּוֹרַת אָדָם וּמִשְׁפַּט צֶדֶק יַשְׁמִיעוּ
כָּל נֶפֶשׁ יָעִירוּ,
אֵיךְ לָשִׁיר וּלְזַמֵּר מַשְׂכִּיל יוֹדִיעוּ;
יָעִירוּ דָּרוּחַ לִפְעֻלּוֹת נִשְׂגָּבוֹת,
וְרִגְשׁוֹת נַעֲלוֹת יְמַלְאוּ הַלְּבָבוֹת!
בְּעִיוֹנֵי יֹפִי וְהוֹד צִיץ יְשַׁלֵּחוּ,

אֵל שָׁלַח לִיצוּרָיו, לִבְנֵי הָאָדָם
חֹק, מִשְׁפָּט וָסֵדֶר, חָכְמָה וָדָעַת;
גַּם חֵן שָׁת לָמוֹ, גַּם הֲדַר בְּנֵי אֵלִים,
כִּי עַל הַיֵּי הֶבֶל יֵקַל עַל יָדָם.
אַךְ עֵירֻמִּים בָּאוּ מִשְׁחָקִים אַרְצָה
וּלְהִתְהַלֵּךְ בֵּין הָאָדָם לֹא יָדָעוּ;
וַתָּבֹא הַשִּׁירָה וַתַּלְבִּישֵׁם מַחֲלָצוֹת
לִבְלִי יִתְבּוֹשָׁשׁוּ, לִבְלִי יִתְחַבָּאוּ!

שיללער יתאר לנו בנעים מליצתו פעולת השיר על רוח האדם לאמר:

עֵת שִׁירָה נֶאְדָּרָה תַּרְעֵם בַּכֹּחַ
אָז יִתְעוֹרֵר אֱנוֹשׁ דַּכָּא וְשָׁחוֹחַ,
יִשְׁכַּח עוֹל סִבְלוֹ, רוּחוֹ יִתְרוֹמֵם,
יָבִין רוּם נַפְשׁוֹ, אָז יֶחֱרַד, יִשְׁתּוֹמֵם!
נִשְׂגָּב גַּם נַעֲלָה הוּא עֹז לוֹ כֶּאֱלֹהַּ,
לֹא עָפָר וָאֵפֶר קָרוּץ מֵחֹמֶר;
עָדָיו לֹא יִגְּשׁוּ מַתְּלָאָה וָנֹהַּ
כָּל עוֹד רוּחַ הַשִּׁיר יַבִּיעַ אֹמֶר!
קוֹלוֹת נֹעַם אֵלֶּה אִם יִשָּׁמְעוּ
רִגְשֵׁי עֶצֶב מִלֵּב יָצֹא יֵצֵאוּ!
וּכְבֵן נוֹדֵד שָׁב אֶל אֵם רַחֲמָנִיָּה,
דִּמְעוֹתָיו נִגָּרוֹת, רוּחוֹ הוֹמִיָּה...
יִזְכֹּר אַהֲבַת הוֹרִים עוֹדוֹ בְאִבּוֹ
וּבְתוֹדָה יִתְרַפֵּק, יַקְרִיב לָהּ לִבּוֹ!

חָפְשִׁי מִשּׁוֹט לָשׁוֹן וּלְזוּת שְׂפָתַיִם ;
וּלְמַזְכֶּרֶת פָּעֳלֵי רוּחַ גָּבֹהַּ
מַצֵּבָה יָקִימוּ – וּבְעוֹדוֹ בַּחַיִּים . . .

אַךְ אֵין כָּל חֶמְלָה וַחֲנִינָה לַמְשׁוֹרֵר
אִם רוּחוֹ הַנִּשְׂגָּב יִרְדֹּף רַק צֶדֶק ;
וּבְקוֹל הוֹצֵב אֵשׁ עַל חָמָס יִתְעוֹרֵר ,
עַל פִּשְׁעֵי הָעָם , עַל טוּבָם כַּחֵדֶק .

כִּי נָכוֹן לוֹ יוֹם חֹשֶׁךְ , יוֹם עֲבָרוֹת ;
רַק עֵת עַצְמוֹתָיו תּוּבַלְנָה לַקְּבָרוֹת
יֵדְעוּ יָבִינוּ עֶרְכּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ ,
וּרְצוּפָה אַהֲבָה אֵיךְ הָיְתָה שִׂנְאָתוֹ ! . . .

היינע אמר : „אוהבי ישאלוני , מדוע פני רעים ודלים ומדוע כצל אתהלך בארצות החיים ? וישכחו כי בדמי לבבי ובמוח עצמותי אני כותב את שירי , כי אשכח החיים ואת תענוגיהם , גם לחמי ומימי לא אזכר עוד . בגו עקש ופתלתל אוביל עמי יומם , ובנות שירתי תמוצנה לשדי גם לילה , תנדנה שנה מעיני ותנומה מעפעפי , וברגשות סוערים ורותחים מבלי הפוגות תאלצנה אותי לשפוך הרת רוחי עלי גליון".

אמנם אף כי תכלית רוח השיר היא היא בעצמה על ידי יפיה ורוממותה , בכל זאת נראה פריה לתהלה על כל צעד , וכל שפה תלא לתאר את התועלת אשר הביאה מני שים אדם עלי ארץ עד היום . לולא רוח השיר והמליצה אז מי יודע אם לא היינו עוד כפראים בימי חיינו . החכמה וההשכלה , הסדר וחיי המשפחה מבלי כל רוח שיר ומליצה , היו כקול קורא במדבר ולא מצאו נתיבות בחברת האנשים . כל דרכי המוסר מבלי לבוש המליצה אין להם לא יפעה ולא יופי , לא תואר ולא הדר . — ומה יקרו דברי גאֶטהע לאמר :

צֵא נָא, אִישׁ רוּחַ, מְגֻדָּר הוֹשֶׁיךָ!
עוּפָה לַאֲשֶׁר יִשָּׂאֲךָ רוּחֶךָ....

וכן אמר גאֶטהע: „Ich singe, wie der Vogel sing't"—

מבלעדי רוח השיר לא יזמר המשורר על כנורו, והרוח הזה לא בידי אדם הוא להטותו לאשר יחפץ, כי בן־שמים הוא אשר יבקר את אהובו המשורר דק לעתים. לא בחכמה ודעת וחשבון יברא המשורר חזיונותיו, ב"א ע"י עזרת בנות השיר, והמשורר יוצא אז מדעתו ומכל כללי החיים אשר סביב שתו עליו, רוחו יעלץ בקרבו ונפשו גחלים תלהט, ישכח תבל ומלואה, גם את עצמו ישכח. כל תועלת וכל מטרה מוזרים לו ברגעי קדש אלה, ורק את אשר ישים ה' בפיו אותו ישמור לדבר, ולכן לא טוב יעשו רבים כי ידרשו מאת המשורר לשיר להם שירים כפי חפצם ומעלות רוחם, שיר כזה יהיה רק מחברת דברים מבלי כל רוח, מלבד אם הרעיון ימצא עמוק עמוק מסלות בלב המשורר, אז יחבקהו באהבה אל לבו, יאמצהו כבן לו, יתן לו צורה וגויה יפה ונעימה ויראהו לעין השמש. — כן נשגה מאד אם נתאונן על המשורר אשר בחר דרך אחת בדרכי השיר ובה ילך תמיד. כי אמנם הרוח ומזג המשורר שונה אצל כל אחד. האחד יצטיין בשירי תהלה, השני בשירי מחול, השלישי בשירי נהי, הרביעי במשלים ומליצות, החמישי בהתול ולעג וכדומה. לפעמים המשורר בעצמו יראה נכוחות, כי לא טובה הדרך אשר הוא הולך עליה בעיני אנשים רבים, אך אין איל הוא לסור ממנה, — ובאמת יתאונן נעקראַסאָוו לאמר:

אַשְׁרֵי הַמְּשׁוֹרֵר שֶׁנַּפְשׁוֹ שֹׁקֶטֶת,
רַק אַהֲבָה, רַק רֶגֶשׁ מִבְּלִי כָּל רַעַל.
עַל כָּל אוֹהֲבֵי שַׁלְוָה יִשְׁלַט שַׁלֶּטֶת,
וּשְׁמוֹ יַעֲלוּ מַעֲרִיצָיו לִשְׁמֵי מַעַל.

גַל - הָכְמָתוֹ יִתְמְהוּ תָּמֹהַּ,

מאמרנו, ולכן הוא תכלית בפני עצמו. יפי התבל אמנם יגלה לעינינו רק ע"י רוח השיר והמליצה, בדברי שיללער:

נוּסָה, הַמְּלָטָה מִמְּצוּקוֹת הַחַיִּים
תּוֹךְ חַדְרֵי לֵב קָדוֹשׁ רַחֲבֵי יָדַיִם!
חֹפֶשׁ הַנֶּפֶשׁ רַק בַּחֲלוֹם יָנוּחַ,
וְהַיּוֹפִי שׁוֹרֵר רַק תּוֹךְ שִׁירֵי רוּחַ!

הפעולה אשר יפעל רוח השיר על נפש האדם להגביה אותה שמימה, להעיר בקרבה רגשי־טהר, לעוררהו למעשה הצדקה והיושר, — הפעולה הזאת לא נוכל לכנות תכלית רוח השיר. הפעולה הזאת תצא לאור מבלי כל מטרה קדומה מאת המשורר. היופי השורר בתבל ובשיר יעיר רגשי היופי והנעם (Aesthetisches Gefühl) בלב האדם, וההרגשות האלה בעצמם יביאו רב ברכה אתם. המשורר חפשי הוא מתלונות ההמון המבקש תועלת חמרית בשיריו, — וכבר ענה פושקין:

לֹא לָנוּ, לֹא לָנוּ הֶמְיַת הַחַיִּים,
לֹא נִרְכֹּשׁ עֹשֶׁר, לֹא נַעֲרֹךְ מִלְחָמוֹת;
וּתְעוּדַת חַיֵּינוּ — חַיֵּי שָׁמַיִם,
חַיֵּי שִׁיר וּתְפִלָּה, חַיֵּי נְשָׁמוֹת!

וצחוק יעירו בלבבנו המבקרים השונים הנותנים חקים ומשפטים להמשורר לכתוב לפי רוח העת והמקום, לפי התועלת הנחוצה להם, וישכחו כי רוח המשורר לא ירתק במוסרות החקים, ולא יאחז דרכו לפי מורים ומדריכים כאלה אשר כל רוח השיר זרה להם. ואם גם אין לפעמים תועלת חמרית בשירי המשורר, בכל זאת יפים ורוממותם בעצמם הם מטרה שאין למעלה ממנה, ועלינו לתת החפש והרצון בידי המשורר להעיר קוי כנורו רק כפי אשר ישים בפיו רוח השיר המפעמהו, בעצת שיללער:

נעזבם ונכחש בם? וכהאמת והטוב כן גם היופי תכלית הוא בפני עצמו, ולו המשפט למשול על כל יצורי תבל ועל נפשות האנשים. הביטו! לחדר נהדר ומאיר תצעד עלמה יפה־פיה ועדינה, ופתאם — צעירי הימים יגילו ברעדה, הקמטים ממצח הזקנה נדדו, הלכו, צחוק ענג יופיע על שפתי קרי הרוח, התנומה מעפעפים תסור כצל וכל רואיה יהנו לה אהבה וכבוד. הן את כל אשר לאיש יתן בעד היופי! הגידו לי מה תכלית היופי הזה ומדוע כה ישלט שלטת בלי מצרים, אז אגידה לכם ג"כ מה התכלית רוח השיר והמליצה *). ואם ישנם אנשים אשר לבם קר ככפור ולא יחושו כל יופי בתבל, אנשים אשר רגשות נפשותיהם נמו שנת עולם בתרדמת מות, לא אליהם נדבר. אנשים כאלה אינם שוים כי נעמול לפקוח עיניהם. לשוא נרבה כחול דברים להבינם בינה מדוע יתפלא שם המביט על החן והיופי אשר בתמונת ווענוס או אַפאָללאָ החצובה מאבן שיש מעשה ידי אמן, כי ההוד וההדר אשר לא תשבע עינו מהם נסתרים הם מעיני שתום עינים לנצח!

פלאַטאָן אמר: „האדם יתענג על ההוד והיופי בחיי ארץ, יכבדהו ויעריצהו, בזכרו את היופי היחידי, היופי האמתי ששזפתו נפשו במעוני שחקים; ולכן יש עז וכח במחזה יופי פה עלי ארץ להרכיב נפשו על כנפי רוח לרום שמים, ולהשיבה למקור כל יופי אשר ממנו חוצבה. אהבת היופי האמתית היא אהבה טהורה זכה וקדושה. בעל תאוה עזה לא יכבד ויעריץ את היופי, כי אם יחמדהו ויתאוהו כהולך על ארבע, בבקשו רק תענוג גשמי . . . לא כן בעל לב רגש, המוקדש מנעוריו להבין ולהכיר כל יופי, צל שדי פה עלי ארץ, בראותו פני אדם יפים ונעימים כפני אלהים, תתקפהו חרדת קדש, ובהוסיפו לחזות מחזה שדי יעריצהו ויקדישהו, ולולא חרד כי ההמון יקרא אחריו מלא כי אז היה מביא עולת ניחוח לכבוד היופי האהוב".

רוח השיר הוא הוא יפי התבל, כאשר הוכחנו בראשית

---

*) שיללער אמר:

Wahre Königin ist nur des Weibes weibliche Schönheit.
Wo sie sich zeigt, sie herrscht, herrschet bloss, weil sie sich zeigt!

באשפתו, גם דך נפש לתפלות עדינות. העבר, ההוה, העתיד, החברה כאיש פרטי, כלם בידו נתנו. המשורר חפשי כסער ברוחו, ולשוא ולמותר להורהו דרכו אשר לו ללכת בה בארחות השיר והמליצה. הרוח אשר יפעמהו יכונן אשוריו על דרכי השיר לבל יסור מהם ימין ושמאל, והרוח הזה ימצא מסלות בחדרי לבב כל אנוש פנימה, אשר יהגו כבוד ועוז להמשורר ויתנו לו בתר מלוכה, כדברי שיללער אל הרוח הזה:

אוֹתְךָ לֹא תוֹרַת הַדַּעַת מְאוּמָה. הִיא תִלְמַד מִמֶּךָ.
הַחֻקִּים מוֹרֵי דֶרֶךְ בְּמְטִיל בַּרְזֶל לְכָל עִקֵּשׁ וְנָלוֹז
לְךָ לֹא יִצְלָחוּ! רַק חֶפְצְךָ וּפְעֻלָּתְךָ הֵן הֵמָּה הַחֻקִּים,
וּדְבַר אֱלֹהִים יָקוּם לְעוֹלָם וְחֶפְצוֹ לְדוֹר דּוֹרִים.
אֶת יָדְךָ הַקְּדוֹשָׁה תִּפְעַל, אֶת שִׂפְתוֹתֶיךָ הַטְּהוֹרוֹת
תַּבְעֶנָה, כָּל רוּחַ יַפְלִיאוּ. כָּל נֶפֶשׁ יָעִירוּ בְּכֹחַ.
רַק אַתָּה לֹא תֵדַע אֶת אֱלֹהֶיךָ הַשּׁוֹכֵן בִּלְבָבֶךָ,
לֹא תֵדַע נִצְחוֹנְךָ הַכַּבִּיר, כָּל נֶפֶשׁ לְךָ יַכְנִיעַ,
דּוּמָם גַּם שְׂפִי תִּתְהַלֵּךְ בַּתֵּבֵל אֲשֶׁר נִצַּחְתָּ!

---

3) מה מטרת המליצה והשיר?

גם את השאלה הזאת ישאלו אנשים רבים; השיר והמליצה אין להן תכלית אחר זולתן, כי הן בעצמן התכלית, כהאמת והטוב בתבל. האם לא אחת היא לנו לדעת או לא, את אשר איננו נוגע לחיינו ועסקינו? הן גם כוכב אחד לא נוריד ארצה בכל ידיעתנו בחכמת הכוכבים, ובכל זאת החוזה בכוכבים (אַסט-ראָנאָם) יקדיש כל ימי חייו להכוכבים האלה, ובגלותו כוכב חדש, אשר לא יוסיף אף חצי שקל אל משכרתו לשנה, יחשוב עצמו למאֻשר וצולח. האם את האמת ואת הטוב עלינו לאהוב רק בשכר ותועלת? ובראותנו כי לא יתנו ולא יוסיפו לנו מאומה

מֶתֶק כָּל פֶּשַׁע אַל תֶּאֱהַב כַּיָּלֶד,
וּלְמַתַּן שֹׁחַד אַל תִּשְׁלַח יָדַיִם.
אִם שֶׁמֶשׁ הָאֹשֶׁר יִשְׁלַח לְךָ יֶשַׁע,
אִם שֵׁבֶט נֹגֵשׂ עָלֶיךָ יָנוּחַ;
כַּיּוֹנָה הֱיֵה תַּם מִפֶּשַׁע,
כַּנֶּשֶׁר — אַמִּיץ לֵב וָרוּחַ!
שִׁירֵי אֶרְאֶלִּים, מַנְגִּינוֹת עֲדָנִים
יַשְׁמִיעוּ מֵיתְרֵי כִנּוֹרְךָ הַנְּעִים;
עֶבֶד אֻמְלָל יְנָחֵם, יָאִיר פָּנִים,
גַּם שָׁאוּל מֶלֶךְ לָמוֹ יַט אָזְנָיִם.
אָז תִּפְרַח כַּתָּמָר נִשְׂגָּב גַּם נַעֲלָה
וּבְהַדְרַת כָּבוֹד תַּשִּׂיג הַמַּטָּרָה:
לְךָ יֹאמְרוּ: הוֹר־אָדָם הַמַּעֲלָה!
וּבְעֵינְךָ יוֹפַע אוֹר וּנְהָרָה.
אַךְ אִי לְךָ, נַעַר, אִם תִּשְׁכַּח עֶרְכְּךָ!
אִם תִּרְדֹּף רַק כָּבוֹד, רַק תַּעֲנוּגֵי אֶרֶץ;
אַל תָּבִיא אֶתְנַן עַל מִזְבַּח אֱלֹהֶיךָ,
כִּי אָז כַּשּׁוֹאָה לְךָ יָבֹא הַקֶּרֶץ;
אֵל אֱמֶת יַבִּיט בְּעֶבְרָה וּבְזַעַם
עַל מִנְחַת עֲרוּמִים, עַל כֹּהֲנָהּ עִמָּהּ
יְשַׁלַּח תִּמְרוֹת עָשָׁן גַּם חִצֵּי רַעַם,
עַד תִּסֹּג אָחוֹר בִּרְעָדָה וּכְלִמָּה!...

*) המשורר מושל על רוח אנוש ועם. לו כנור נעים לזמר משכיל, לו חרב פיפיות לחזיוני תוגה, לו חצוצרות התרועה בשירי גיל, לו רעמים וברקים מול הרשע, גם חצים שנונים.

עת יברא חזיונותיו אז מלך הנהו, מלך כל היקום, רואה סתרי שמים וארץ. עת המשורר יברא חזיון חדש אז חלילה לנו להפריעהו ממחשבותיו, אז:

עֲבָר נָא, בֶּן־אָדָם, עֲבֹר בִּדְמָמָה
וּבְהֶגֶה פִּיךָ אַל אוֹתוֹ תַּפְרִיעַ,
מַרְאוֹת בַּחֲלוֹמוֹ חֶזְיוֹנֵי שָׁמַיִם;
וּבְיִרְאַת הַכָּבוֹד, וּבְשָׂפָה נֶאֱלָמָה
וּבְדִמְעָה עַל עַיִן חֶרֶשׁ תַּבִּיעַ:
בֶּן מָרוֹם הוּא, חֹזֶה וּגְלוּי עֵינָיִם!

בן־אלהים זה המוקדש מנעוריו להשמיע ליושבי חלד דברי אל שדי, ימלא תעודתו הקדושה רק אז, אם יהיה כהן נאמן לאלהי שמים, אם יתרומם על אֶחיו בתור האדם המעלה, וירחיק מלבו, משכן הקדושה והטהרה, כל רעיון תפל וכל תאוה נמבזה, אשר על ידיהם יחלל את השירה הנשגבה מולדת שמים. המשורר בעצמו יורה הדרך הקדושה לאחיו הצעיר ממנו:

אִם רוּחַ הַשִּׁיר יָנוּחַ עָלֶיךָ
וּלְבָבְךָ יִתְפָּעֵם בַּהֲמוֹן רִגְשׁוֹתָיו,
בֵּין אַנְשֵׁי רוּחַ אִם תֹּאחֵז דַּרְכֶּךָ
כִּי תָשִׁיר, כִּי תוּכַל יִתֵּן אוֹתוֹתָיו;
אִם קַרְנֵי הוֹד שַׁדַּי נַפְשְׁךָ יַכְתִּירוּ,
אִם מַטְּרַת חַיֶּיךָ נֶגְדְּךָ נִצָּבֶת;
אִם כָּל הֶגְיוֹן, כָּל רַעְיוֹן וּמַחֲשָׁבֶת
בְּרֶגֶשׁ וּבְדַעַת יַצְהִירוּ,
וּשְׂפָתְךָ לַהֲבוֹת אֵשׁ חוֹצֶבֶת:
אָז קוּם כִּנְבִיא־אֵל, הִתְהַלֵּךְ בֶּחָלֶד!
צַךְ נַעֲלָה גַּם קָדוֹשׁ תִּהְיֶה בַּחַיִּים;

אָזְנוֹ תִּשְׁמַע שָׂפָה גַּם נִיבִים נָאוִים
מֵאֵזוֹב עַד אֶרֶז עַד רֹאשׁ כּוֹכָבִים!

לבב המשורר יפעם עם לב התולדה ביחד ונפשו תכסוף להשתפך בחיקה, למען לא יעצרהו חמרו לחיות חיי שמים, ובהשתפכות נפשו יקרא:

מִי יִתֵּן כִּי אֵלֵךְ תֶּמֶס בָּעֲרָפֶל,
מִי יִתֵּן בַּמְּרוֹמִים אָרוּץ עִם שֶׁמֶשׁ,
וּבְעֵת יֵצֵא הַחֹשֶׁךְ עַל שָׁכְנֵי שָׁפֶל
אֱהִי כּוֹכָב מֵאִיר שׁוֹאָה וָאֶמֶשׁ;
מִי יַפִּיל הֶבְלִי בֵּין גַּלִּים מַזְהִירִים
לָרוּץ וּלְפַזֵּז בִּמְחוֹלַת מַחֲנָיִם,
וּבְשַׁחַר הַכְלִילִי לוּ אֶזְרַע סַפִּירִים,
עֵת עַל טַל פִּרְחֵי הוֹד אֶשְׁלַח קַרְנָיִם.
מִי יִתֵּן עִם עָבִים אָטוּשׁ, אָעוּפָה,
וּלְרֹאשׁ הַרְרֵי עַד אֶנָּשֵׂא הַפַּעַם,
אוֹ בֵּין חַשְׁרַת מַיִם אֶתְחוֹלֵל כַּסּוּפָה
אָרֹב הַבָּרָק גַּם אַרְעִים הָרָעַם!
לוּ אָעוּף כַּדְּרוֹר בִּתְכֵלֶת רָקִיעַ!
לוּ אִינָק מִיַּין פֶּרַח כִּזְבוּב רִקְמָתַיִם.
לִמְרוֹם סְלָעֵי מָגוֹר לוּ אוּכַל אַגִּיעַ
בִּהְיוֹת לִי דֶרֶךְ נֶשֶׁר בַּשָּׁמָיִם.
מַה נָּעִים לִהְיוֹת מַרְפֵּא אֶל כָּל פֶּגַע
וּבְקַרְנֵי אוֹר חַיִּים בַּתֵּבֵל הוֹפִיעַ!
אוֹ מַה טּוֹב בִּרְעָמִים וּסְעָרוֹת כְּרֶגַע
לָעוּף בִּיעָף עַל כָּל רַחֲבֵי רָקִיעַ!

כָּל עוֹד אֵל שַׁדַּי לֹא יִשְׁלַח הָרוּחַ
מִמְּעוֹנֵי שַׁחַק לִבְהִירוֹ הַמְשׁוֹרֵר,
עֹל גֵטֶל חַיֵּי הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ
יִכְבַּד עַל נַפְשׁוֹ בַּל תּוּכַל הִתְעוֹרֵר.
כִּנּוֹרוֹ הַקָּדוֹשׁ יֵאָלֵם דּוּמִיָּה,
נַפְשׁוֹ שֹׁקַעַת בִּמְצוּלַת תַּרְדֵּמָה;
וּבֵין חַדְלֵי אִישִׁים בַּתֵּבֵל הוֹמִיָּה
אוּלַי מוּל עֶרְכּוֹ הַיִּתְרוֹן לַבְּהֵמָה...
אַךְ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ עֵת יֵרֵד אֱלוֹהַּ
וּלְאֹזֶן קַשֶּׁבֶת קוֹלוֹ יַשְׁמִיעַ,
נֶפֶשׁ הַמְשׁוֹרֵר תִּתְנַשֵּׂא גָּבֹהַּ
כַּנֶּשֶׁר מִקִּנּוֹ לִשְׁחָקִים יַרְקִיעַ!
עֵת תֵּבֵל תִּתְהוֹלֵל – יָגוֹן בִּלְבָבוֹ,
לֹא יַאֲזִין קוֹל הֲמוֹן הָעָם וּשְׁאוֹנוֹ;
וּבְסוֹד עוֹבְדֵי אֱלִיל נַפְשׁוֹ לֹא תָבֹא,
לֹא יֵחַת מֵאִישׁ, מִשְּׂאֵתוֹ וּגְאוֹנוֹ!
מָלֵא רוּחַ־יָהּ יִתְגָּעַשׁ כַּסָּעַר,
קוֹל בַּת שִׁירָתוֹ כָּל חוּשָׁיו יַרְתִּיחַ;
עַל חוֹף יָם סוֹעֵר, וּבֵין סִבְכֵי יָעַר
הַמְיַת שַׂרְעַפָּיו כִּנּוֹרוֹ יַשְׁבִּיחַ!...

שם בחיק אמו התולדה ירגיש המשורר את חייו. הוא יבין סוד שיח עצי היער וגלי הנחל, ידע שפת הצפרים והרוח, וכנורו יהגה אתם ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים. התולדה המתה לעיני אנשים רבים, לעיניו היא נפש חיה ובשפה נפלאה תביע לו כל רגשותיה:

רגשי המשורר עזים ועמוקים רב יתר מרגשות שאר האנשים. רוחו לוהט וחושיו סוערים בקרבו; כל פעולותיו הוא עושה בחריצות כפים, מכאוביו בצרתה לו רבו יותר ממכאובי כל אדם, וגם ששונו ועליצותו ירבו בעת אָשרו והצלחתו; אהבתו עזה כמות, אך גם שנאתו קשה כשאול. ואף אם למראה עין המשורר הוא קר רוח מאד לפעמים, ורגשי בושה וכלמה ירחיקוהו מהמון דברים ומהוציא רגשותיו חוצה, אך תחת המסוה הזאת יפעם לב רַגָּשׁ מלא חיים ותנועה. הן לא נאמין כי הר־געש יורק אש פלדות אבד כל כחו ועזוזו בעת נראה כי ירכתי ההר וראשו כֻּסו בפרחים ונצנים ודממה שאננה מרחפת על כל הככר מסביב; עלינו לדעת כי במעי ההר ירתחו נהרי נחלי לאַווֹאַ בוערת ואש מתלקחת, כן לא ינומו ולא ישבתו רגשי המשורר אף אם על פניו מנוחה שוררת. — ונעקראַסאָוו אמר:

יֵדְעוּ, יָבִינוּ כִּי נֹעַר וָהֹפֶשׁ
בִּלְבָבִי, וּקְרָבַי דָּמַי יַרְתִּיחוּ,
כִּי תַחַת מַסְוֶה קוֹר, שֶׁקֶט וָנֹפֶשׁ,
שַׁלְהֲבוֹת־יָהּ רֶגֶשׁ אַהֲבָה יָפִיחוּ.

על ידי רגשותיו העזים מאד יוכל המשורר לעוף על כנפי השירה עד גבהי שחקים, אך יוכל גם כן לטבוע ביון מצולות התאוות. אמנם גם נפילתו מרום ערכו לא לארך ימים היא, כי רגע — ורוחו יתעורר מתרדמתו, ונגיעה קלה דַיָּה לרומם נפשו ולהזכירה תעודתה הנשגבה, וביתר שאת יפלס לו אז נתיב לשמי מרום. עת רוח השיר לא יפעמהו אז המשורר כיתר האדם, אך היה לא יהיה לעולם בליעל ואיש תככים, אף אם יהיה חַלָּשׁ ורפה רוח. הרוח אשר יבקרהו לעתים ישנה כל רגשותיו לטובה, ומזקק שבעתים הוא מחיי ארץ. כל רגע ורגע, אם אך ישמע קול ממרום, יש בידו להתרומם משפל ארצו. אך נשמע נא מה בפיו:

גַּם שַׂעַר קֶטֶב, גַּם מְטָרוֹת עֹז,
לִבּוֹ הַמּוּצָק לֹא יַחֲרִידוּ!
אִם אַתָּה, רוּחַ נִשְׂגָּב, לֹא תַעַזְבֶנּוּ —
מוּל חַשְׁרַת עָבִים,
מוּל סוּפָה וָסַעַר,
יָשִׁיר וִיזַמֵּר
כְּצִפֳּרִים עָפוֹת
שָׁמָּה מִמַּעַל! וכו׳
רַחֵפְנָה סְבִיבַי, בְּנוֹת שָׁמַיִם!
בְּנוֹת שִׁיר וּמְלִיצָה!
הִנְּכֶן טְהוֹרוֹת כַּמַּיִם זַכִּים;
הִנְּכֶן טְהוֹרוֹת כְּלֹשַׁד כִּלְיוֹת אֶרֶץ;
רַחֵפְנָה סְבִיבַי אָז אָעוּף גַּם אָנִי,
עַל רַהֲבֵי מַיִם, עַל רַהֲבֵי אֶרֶץ,
בֵּאלֹהִים! —

בת שירתו הלך עם המשורר גם עד שערי מות, וברגעיו האחרונים עוד הנחמהו ובלב שקט יאמין באל־מות נפשו, אשר גם פה עלי ארץ היו לה מהלכים בין אראלי שחק וכרובי שמים. — נפלאו החרוזים האחרים אשר יתארו לנו מות ר׳ יהודה הלוי:

„וּצְחוֹק תַּעֲנוּגִים לֹא חֶרְדַּת צַלְמָוֶת,
„אַךְ הוֹד נֹעַם יָהּ חָפַף עַל פָּנֵיהוּ;
„פֹּה תַּם חֲלוֹמוֹ — הוֹי, חֲלוֹם מַר מָוֶת!
„אַךְ הַמְשׁוֹרֵר לֹא עוֹד פָּתַח עֵינֵיהוּ!

(שירי בת ציון, מיכ״ל).

המשורר ירגיש אהבה נצחת לבת שירתו, ויחשוב עצמו למאֻשר כי נפל לו חבל בנעימים, כי היא תרומם נפשו על כל בני האדם ותלוהו על דרך החיים על כל צעד. המשורר גאָטהע יקרא:

הַלְלוּ־יָהּ!
הַלְלוּ אָבִינוּ,
אָבִינוּ וֵאלֹהֵינוּ,
כִּי שָׁלַח מִמָּרוֹם
רַעְיָה יְפֵה־פִיָּה,
בַּת נֶצַח בַּת אַל־מוּת,
לְבֶן אָדָם תּוֹלֵעָה

כִּי רַק אִתָּנוּ
עַל פִּי אֵל נִקְשָׁרֶת
בְּמוֹסְרוֹת שָׁמַיִם;
וּדְבָרוֹ הוּא צִוָּה
בְּשָׂשׂוֹן וּבְאָסוֹן
כְּרַעְיָה נֶאֱמָנָה
לְבִלְתִּי תַעַזְבֵנוּ!

ובאהבתו הגדולה אל בת שירתו ישאף המשורר צל צלמה וינהה אחריה; ובעת אשר תפעמהו רוח השיר ישחק להמון תבל ושאונה, ירקיע לשחקים על כרוב דמיונו וכל תלאות החיים ומצוקותיהם ידדו מנגד עיניו, רוח חדש וכחות חדשים ירתיחו כל מורשיו וכליותיו, ובאמץ רוח ילך דרכו הלאה. — הרגשות האלה ישמיענו גאֶטהע בשירו:

אִם אַתָּה, רוּחַ נִשְׂגָּב
לֹא תַעֲזוֹב אִישׁ בַּדֶּרֶךְ –

ומה נעמו דברי גאֶעטהע:

תַּחַת אֵלֶּת
עַנְפֵי אֵלָה
בֵּין שׁוֹשַׁנִּים,
עַל חוֹף
מַעְיַן גַּנִּים,
לִחְיוֹת חַיִּים שַׁאֲנַנִּים,
יָצַר שַׁדַּי יֶלֶד נָעִים.
וּבְנוֹת אֱלֹהִים
יָרְדוּ מִגְּבוֹהִים,
כִּרְצוֹן אֵל שַׁאֲנָן גִּדְּלוּנִי,
וּכְבֵן יַקִּיר לָמוֹ אִמְּצוּנִי;
וּמַיִם זַכִּים
הַמְפַכִּים
מִכִּלְיוֹת הַר פַּרְנַס הִשְׁקוּנִי;
וּבְחוֹתָם קָדוֹשׁ עַל פִּי נָגָעוּ
אָז רוּחַ־יָהּ כִּלְיוֹתַי מָלֵאוּ.

מִסָּבִיב לִי רָחַף הַזָּמִיר,
הַמְנַגֵּן וּמְשׁוֹרֵר הַיָּעַר,
פֹּה עַל הַסְּבָךְ שָׁם עַל רֹאשׁ אָמִיר,
בִּנְעִים קוֹל חֹם נַפְשׁוֹ יָעַר,
וּמַנְגִּינוֹת שָׁמַיִם אֵלֶּה
הוֹרוּנִי אַךְ אַהֲבָה סֶלָה!

המשורר מוקדש מרחם אמו לזמר משכיל עלי הגיון בכנור, וכשרונותיו הנעלים האלה נטועים בבתי נפשו פנימה עוד בשחר טל ילדותו. ולכן יעץ האָראַץ הרומי לאמר:

בְּנִי אַל תָּשִׁיר בְּטֶרֶם חָקַרְתָּ, דָּרַשְׁתָּ
אִם מִמְּעֵי אִמְּךָ לִמְשׁוֹרֵר הָקְדַּשְׁתָּ.

(שירי רומי, ראל).

והמשוררים הגדולים ירגישו בנפשם כי בת השירה אהובת נפשם ירדה אליהם ממעוני שחקים עוד בימי ילדותם ותשמיעם הוד קולה במנגינות עדן. — פושקין יאמר:

עוֹדֶנִּי יֶלֶד שַׁאֲנָן הִיא אֵלַי יָרָדָה
וַתִּתֶּן לִי כִּנּוֹרָהּ בִּצְחוֹק עַל שִׂפְתוֹתֶיהָ;
אֶצְבְּעוֹתַי נָגְעוּ מֵיתְרֵי כִּנּוֹר־יָהּ בִּרְעָדָה,
וַתֵּשֶׁב לָהּ לִימִינִי וַתֵּט אֵלַי אָזְנֶיהָ.
אֶצְבְּעוֹתַי עוֹד מֶה רָפוּ! עוֹד עָנֹג, רַךְ הָיִיתִי,
אַךְ נַגֵּן לֹא חָדַלְתִּי אֵת כָּל אֲשֶׁר הָגִיתִי,
בֵּין שׁוֹשַׁנֵּי אָבִיב וּבְצֵל עֲצֵי אַלּוֹנִים
מִבֹּקֶר עֲדֵי עֶרֶב שִׁירִים מְשִׁירִים שׁוֹנִים:
שִׁירֵי רֹעִים, שִׁירֵי הַלְלוּיָהּ, שִׁירֵי חִזָּיוֹן,
כַּאֲשֶׁר אַךְ הוֹרַתְנִי בַת־יָהּ מֵיטַב הִגָּיוֹן.
אַךְ עֵת מִמְּקוֹמָהּ קָמָה וַתּוֹשֶׁט לִי יָדֶיהָ
וַתִּקַּח אֶת הַכִּנּוֹר — מַה יָּפוּ אָז פָּנֶיהָ! —
נִשְׁבָה נִשְׁמַת שַׁדַּי בִּלְבַב הַכִּנּוֹר וַיֶּחִי,
דִּמְעַת גִּיל לֹא עָצַרְתִּי וַתַּזְהִיר עַל הַלֶּחִי!..

אוֹ עַלְמָה בֵּין הָרִים קוֹלָהּ תַּשְׁמִיעַ —
עַל כָּל קוֹל שָׁלוּחַ
הִישׁ תַּעַן בָּרוּחַ!
תַּקְשִׁיב גַּם תַּאֲזִין בַּגַּלְגַּל קוֹל רַעַם,
קוֹל סוּפָה וּסְעָרָה, קוֹל גַּלֵּי זַעַם,
קוֹל קַרְנֵי הָרֹעִים, קוֹל הוֹלֶם פַּעַם,
גַּם לַעֲנוֹת תִּתְעוֹרֵר;
רַק קוֹלְךָ, הֵד־הָרִים, יַעֲלֶה בַתֹּהוּ!
רַק לְךָ אֵין מַקְשִׁיב, אֵין עוֹנֶה... כָּמֹהוּ
גַּם אַתָּה הַמְשׁוֹרֵר!...

אמנם כן! כל החי בתבל, התולדה כלה וכל רגשותיה ימצאו הד לקולם בלב המשורר, ורק הוא יוכל לקרא דברי פֿויסט:

רוּחַ נִשְׂגָּב! מָה רוֹמַמְתָּ, גִּדַּלְתָּ!
כָּל חֵפֶץ לִבִּי מֶנִּי לֹא אָצַלְתָּ;
לֹא חִנָּם בָּאֵשׁ לִי הוֹפַעְתָּ
וּלְעַבְדְּךָ אֶת קוֹלְךָ הִשְׁמַעְתָּ.
עַל כָּל רַחֲבֵי תֵבֵל שַׁלִּיט שַׂמְתָּנִי,
וּלְנַפְשִׁי עֹז וֶאֱיָל נָתַתָּה;
וּבְרֶגֶשׁ כַּבִּיר אֶל עָל רוֹמַמְתָּנִי
עַד כִּי תַחַת רַגְלַי כֹּל שַׁתָּ,
הַדְרַת הַטֶּבַע לֹא רַבִּים יָבִינוּ
וּבְמַבָּט קַר הַלְאָה יַעֲבֹרוּ —
לֹא כֵן רִגְשׁוֹתַי, יִתְפָּרְצוּ, יָהִינוּ
עַד נִבְכֵי לִבָּתָהּ יַחְדֹּרוּ!

רוּחִי הַצָּעִיר לֹא יָדַע מָנוֹחַ:
רֶגֶשׁ־יָהּ מַלְאַנִי זֹהַר יָרֵחַ,
הֲדַר הַכַּרְמֶל אוֹ שָׁרוֹן פּוֹרֵחַ;
הֶמְיַת סוּפָתָה בַּיְעָרוֹת שׁוֹמֵמִים,
סִפּוּרֵי בַדִּים עָלַי הִלְּכוּ אֵימִים...
רוּחַ נִפְלָא מֵנִי כַּצִּפּוֹר צָדָנִי,
עֵת עֲלֵי עַרְשִׂי שָׁכַבְתִּי בִּדְמָמָה,
אוֹ כִּי שָׂחַקְתִּי — לֹא רֶגַע הִרְפַּנִי,
מַנְגִּינוֹת נִפְלָאוֹת בַּלָּאט הוֹרַנִי;
וּכְמוֹ מַחֲלָה עַזָּה קִנְּנָה בִי שָׁמָּה
וַתְּלַהֵט חוּשַׁי, שַׁעֲשׁוּעַי נָדָדוּ;
דִּמְיוֹנוֹת כַּבִּירִים בִּלְבָבִי הָרִיתִי;
בַּמִּדָּה, בַּמִּשְׁקָל כָּתַבְתִּי, הָגִיתִי,
בְּעֵרֶךְ וָסֵדֶר רַעְיוֹנַי נוֹלָדוּ,
וּבְצִלְצְלֵי חֲרוּזִים יַחְדָּו נִצְמָדוּ,
אִתִּי הִתְחָרוּ בִּנְעִים הַרְמָנְיָה.
רַק סוּפָה בַּיַּעַר עֵת אָזְרָה חָיִל,
אוֹ רֶגֶשׁ גַּלֵּי יָם בִּדְמִי הַלַּיִל,
אוֹ שִׁירַת הַזָּמִיר עֵת רוּחוֹ הוֹמִיָּה,
אוֹ צִקּוּן לַחַשׁ נֶפֶשׁ תַּמָּה וּנְקִיָּה!...

בשיר אחר ישמיענו פושקין עוד ביתר שאת רגשות המשורר, בערכו דברים אל הד־הרים לאמר:

עֵת יִרְעַם הָרַעַם מִמְּרוֹם רָקִיעַ,
עֵת יִנְהַם הַכְּפִיר לַחֲצוֹצְרָה תָּרִיעַ,

כים . . . צל עפעפיה וחשרת תלתליה, המית לבבה, צלצול נעים קולה, קסם מדברה, הדר מבנה גויתה וכל תנועותיה; רוח השיר היא אש עיני העלם המלא שפעת חיים, כחו ועוצם ידו, תשוקותיו הנמרצות ומעוף רוחו הכביר לחבק בזרועות אהבה את השמים ואת הארץ ולשתות לרויה מכוס החיים; רוח השיר היא מפעלי האיש, אשר לבו ראה הרבה חכמה ונסיון, שקט וטהר מבט עיניו, עז ותעצומות רוחו מול סערות החיים, מלחמתו עמהם ונצחונו; רוח השיר היא מבט עיני איש שיבה, המלאים אהבה ועמק הדמיון, שקט קולו היוצא מקירות לבו ובתי נפשו, צחוק אהבה המופיע על שפתותיו כשושנים נובלות; — רוח השיר היא שיר החיים, ויפי כל היצור אשר נחזהו רק לעתים רחוקות; רוח השיר היא רעד ורך התשוקות, המית וסער ההרגשות, ענג האהבה, נעם התוגה, שמחת מנצח תלאותיו וצרי הדמעות; רוח השיר היא תשוקת הנפש לעוף הלאה, הלאה. . . למקום עדן, למקום כל אשר, למקום חיי נשמות. . . היא תשוקה נצחית להבק כל היצור בזרועות אהבה; היא עיני רוחנו החוזות מחזה שדי בתבל ארצה, ההַרְמָנִיָּה אשר תשמענה אזנים בכל קצוי הארץ; היא מכתב אלהים החרות על כל התולדה; היא רוח־אל המתהלך בטבע. על ידה יופיעו שוכני ארץ כמלאכי מרום, ומלאכי אלהים יורדים משחקים ארצה, ויחדו ישקון עם שוכני בתי חומר; היא החיים האצורים בכל הפרחים, הצבעים ומנגינות בכל מפעלי התולדה והאנוש; רוח השיר היא הדופק של חיי התבל, היא דמם, אשם, אורם גם שמשם! —.

---

2) מה הוא המשורר לעמת יתר האנשים?

המשורר הוא כלי חמדה האוצר בקרבו חיים כאלה שזכרנו, הוא בחיר אלהים, יודע מסתרי התולדה ורואה צפונות הטבע והחיים; הוא כנור הרגש והמחשבה, הוא חי חיי תבל; עודו ילד ירגיש כי נפשו קשורה בנפש התולדה, עודו עלם יעתיק ללשון מדברת שפת הבריאה הנפלאה והמלאה סורות. אך נשמע נא מה בפי המשורר בעצמו אשר בדבריו נוכל לתת אמון. — הוא ידבר:

אִם לֹא רָאִיתָ אֶת הַיֹּפִי בְּרֶגַע צָרָה וּמְצוּקָה,
לֹא רָאִיתָ כָּל יֹפִי מִיָּמֶיךָ...

המרחק יסתיר תמיד מעינינו את הבהרות והחסרונות אשר נראה מקרוב. עינינו תחזינה מחזה נעים מלא הוד ויופי, רק בעמדנו במקום ידוע ומרחק ידוע. המקום, נקודת־ההבטה תשכללהו כי יהיה שלם בלי מגרעת, והמרחק יוסיף לו לוית חן־הציור. ואם נצעד צעדים אחדים ממקומנו, או נחליף נקודת־ההבטה, אז כל המחזה יודד כחזיון ליל. לפני עינינו אין סדר ומשטר, בלי ראשית ובלי תכלית, בלי צורה וציור. נקרב נא אל המקום אשר לקח לבנו ביפיו, אז נראה אהל דחוי לנפול, עצים חשופים בוקים ומבלקים, מעין נרפש ואגמי מים ועל כל צעד נכשל מאבני נגף וצורי מכשול. ומרחוק כל זה הופיע ברוב פאר והדר כציור נחמד! ועתה האם לא רב היופי בהציור ממחזה אמת של החיים? והמחזה אשר יברא צַיָּר־אמן ברוחו הכביר רב ערכו על מחזה החיים עוד יותר, יען כי אין בו כל מותר, כל מקרה שאיננו נונע להתכלית הציור, כל חלקיו מסודרים בטוב טעם ודעת ונכנעים למטרה אחת. החיים יפים מאד, אך דמיונם כזהב טרם נצרף, אשר רגבי עפר יכסוהו. המשוררים והצַיָּרים יצרפו זהב החיים כי יופיע לנו בזהר פניו בציורים ובשירים. הם לא יבראו חדשה בחיים, כי אם יקחו יצורי החיים וחזיונותיהם, יתנו להם צורה בחלקים לפי שווי־ערך (הארמאָניע), ילבישום מחלצות המליצה והצבעים ואז יציגום לעין הרואה, זאף מי שלא ראה מתחלה את החיים יקרא, כי חדשה שלא היתה מעולם ברא הצַיָּר או המשורר!

רוח השיר והמליצה היא רוח החיים. המשורר לא יקח לו את חמר השושנה וגויתה לעשות מהם כַּוָּנים למלאכת היופי והנעם, כי אם אל נשמתה יביט: אל יפי שלל צבעיה ואל ריח ניחוחה, ומן החמר הצח הזה יברא הוא שושנה יפי־פיה העולה בערכה על שושנת הגנים. רוח השיר והמליצה היא הצחוק הנעים על שפת ילד, מבט עיניו הטהורות, ששונו וגיל לבבו התם; רוח השיר היא אֹדם הבושה על לחיי עלמה עדינה, זהר עיניה העמוקות

היופי וריח הניחוח הם חייה, נשמתה, ורק הם ימשכו לבנו לאהבה אותה ולהלל הודה. וכן על כל צעד יראה איש חי את החיים. ובהרגיש האדם את האחדות השוררת בין חייו ובין הבריאה כלה, אז יבין סוד שיח כל היצור, ולבבו יפעם בשווי־ערך (הארמאָניע) עם לב התולדה. אז ירגיש ביתר שאת את החיים הנראים בחיי החברה, כי חברת אנשים תחיה גם תמות כאדם פרטי, תשמח גם תתעצב אל לבה, תחלה אף תשוב לאיתנה כמוהו. האדם החי יחוש בלבו גם חיי החברה: יחלה בחלותה, יקח חלק בשמחתה וביגונה, מלבד מקרי ימי חייו הנוגעים לו לבדו.

מכל האמור עד הנה נראה ברור מה הם החיים ומה הם דורשים מהאדם החי!... רוח השיר והמליצה היא רוח החיים, או החיים בעצמם. ואם ישאלונו, אחרי כי החיים הם רוח השיר והמליצה, א"כ אך למותר להוציא את הרוח בשירים ומליצות, לתאר את החיים בתמונות וציורים, כי נראה את הרוח הזאת על כל צעד? ע"ז נשיב: אמנם רב היופי והמליצה בהחיים, או גם כל היופי והמליצה נמצא רק בהחיים; אך למען נוכל להתענג ולהרגיש את החיים האלה, עלינו: ראשית, להכניע חיים כאלה תחת חושינו, למען לא יבלעונו כליל בשטף מרוצתם, כאשר גם רגשותינו יענגונו רק אז, בצאתנו לחפשי מתחת כבד משאם והמונם ושאונם, העוצרים נשמת אפינו ומסכסכים כל עשתנותינו, אשר אז לא נדע לתת חשבון ומשפט לעצמנו מכל אשר נרגיש, ורק אחרי אשר רגשותינו ילבשו לבוש זכרונות, רק אז נדע להוקירם ולדעתם עד תכונתם. ההוה ישטפנו בהמון מימיו, וגם רגעי הששון יכבדו עלינו, כי לא אנחנו מושלים בהם כ"א הם ימשלו בנו. שנית, עלינו להתרחק מרחק ידוע מן החיים וחזיונותיהם, כמו מן הציור לפי חקי האור והצל, למען לא נהיה בעצמנו חיץ למחזות החיים האלה. ולכן יקל לנו תמיד בהריקנו משא עצבנו אל לב רֵע או על הגליון: אז נראה העצב הרחק מאתנו ונעים לנו להביט עליו ולזכרהו. הששון יופיע ממרחק מפאר על אחת שבע. גם האסון והצער יראונו את רוח השיר והמליצה, את היופי, את החיים הנמצאים בתוכם, כדברי שיללער:

לא כל אדם זוכה לחיים כאלה. רק אחדים העומדים בראש מין האנושי והשקולים כנגד רבבות אחיהם, רק הם יבלו ימיהם בדיית כאלה; ואחד מהם הוא גאֶטהע אשר עליו נשא המשורר באַראַ-מינסקי את המשא הזה:

רוּחוֹ פָּרַשׂ כְּנָף עַל כָּל רַחֲבֵי חָלֶד:
חִקְרֵי לֵב קַדְמוֹנִים, בְּנֵי שֵׁם אַל־מָוֶת
וִיצוּרֵי חֲרָשִׁים הוֹשְׁבֵי מַחֲשָׁבֶת
סְפוּרִים וּמְסוֹרוֹת מִדּוֹרוֹת חָלָפוּ,
תִּקְוַת דּוֹר הַזֶּה, חַיֵּי דוֹר יִוָּלֵד
חִידוֹת מִנִּי עַד לוֹ נִגְלוּ נֶחֱשָׂפוּ!
עֵת עָלָיו אֶבְרוֹת דִּמְיוֹנוֹ דָאָה
מִסְתְּרֵי מְעוֹן עָנִי וּבֵית מֶלֶךְ רָאָה;
נַפְשׁוֹ שָׁאֲפָה רוּחַ נִשְׁמַת הַטֶּבַע,
הֵבִין קֶסֶם הַדְרַת כָּל גַּיְא וָגֶבַע;
אָזְנוֹ שָׁמְעָה שָׂפָה גַּם נִיבִים נָאוִים
מֵאֵזוֹב עַד אֶרֶז עַד רֹאשׁ כּוֹכָבִים;
הֶמְיַת הָרוּחַ, סוֹד שִׂיחַ עֲפָאִים,
הֲמֻלַּת נַחַל עַל חָצִין וָאָבֶן,
קוֹל צִפֳּרִים שָׁרִים, יָפֶה אַף נָעִים, —
נַפְשׁוֹ שָׁמְעָה שְׂפָתָם, שָׁמְעָה וַתָּבֶן...

ששה עשר הטורים האלה הנאמרים על גאֶטהע יכללו בתוכם המטרה הנשגבה של חיי האדם. רק איש חי כזה יראה את החיים השפוכים על כל מרחבי הבריאה; כי יצורי היקום אם גם יסודתם חומר ומעפר יצמחו, בכל זאת עין צופיה בהם את החיים. השושנה כי תארוג עורקיה ועליה מעפר, מים ורוח, תקח לה צבעיה מקרני השמש כי יפזו וריח ניחוחה מלשד כליות האדמה. —

ולעמתם חיים אחרים אינם ח י י ם ר ק מ ו ת ! המשורר רנ"ה וויזל יוסיף להשמיענו בשירו הנ"ל לאמר :

אִם לְזֹאת נִבְרָאנוּ, אִם רַק זֹאת חֶלְקֵנוּ,
רַק אֱכֹל רַק שָׁתֹה עַד בֹּא קִצֵּנוּ,
הֲלֹא טוֹב מֶנּוּ נֵפֶל כִּי יִמְצָא קָבֶר!
רַק כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשִׂים יְעִדֶה חַיֵּינוּ,
לְפִי רַב טוּב עֲשִׂינוּ רַבּוּ יָמֵינוּ,
כִּי חָכְמָה זִקְנַת אִישׁ, תֹּם שֵׂיבַת גָּבֶר!

וכן אמר גאָטהע „Ein unnütz Leben ist ein früher Tod“.(*‏ אמנם כן! לחיות לא נקרא אָכול ושתה, לרדוף אחר הכבוד והכסף, ובעתותי מרגוע לרדוף אחרי הזבובים להכותם נפיש, להשתרע על הערש לארכה ולרחבה, או לשחק בקוביא, להשתולל ולהתהולל וכדומה. חיים באלה גרועים מן המות, ואדם כזה פחות ושפל מן החי, כי החי ישמע לקול טבעו ומזגו, ימצא תועלת בכל אשר חלק לו הטבע וימלא תעודתו בחיים, והאדם בחיר היצורים נברא למטרה רוממה מן החי, ועליו למלאות חובות הטבע רק כטפל ולא כעיקר. ומה נמלצו דברי הממשל: הצדיקים אוכלים למען יחיו, והרשעים חיים למען יאכלו! — לחיות, הוא להרגיש ולחשוב, להצטער ולהתענג, לדעת כל כחות הנפש ולחיות על פיהם, וחיים אחרים זולתם הם מות. ולפי אֹמץ המחשבה והרגש בנו כן נרבה להצטער או להתענג, ואז נרבה ל ח י ו ת. הכשרון להצטער יגדיל בנו הכשרון להתענג. היודעים צער ידעו גם ששון וענג. רגע אחד של חיים באלה יקר ורב ערך יותר ממאה שנה של תרדמה ואכילה ושתיה!

השגת השכל כל רם ונשגב, התפשטות הרגש על כל היצור, למשול בכל ולבלי הכנע לפרטי הבריאה — זה הוא החיים! אך

---

*) Iphigenie auf Tauris.

אֵיךְ יִקָּרֵא מָוֶת מוֹת זַךְ מִפֶּשַׁע?
אוֹ אֵיךְ יִקָּרֵא חַי אִישׁ אוֹהֵב רֶשַׁע?
חַיֵּי לֵץ אַךְ מָוֶת, מוֹת תָּם חַיֵּיהוּ!

ואמנם עינינו רואות יום יום כי מה שהוא חיים למבקש תועלת גשמית, למי שאינו יודע מאומה זולת אהבת הכסף והתענוגים, אהבת כבוד נבזה וחיי הבהמה, הוא מות לבעל דמיון זך ורגש כביר. הביטו! שם לפניכם איש בעל בשר עב־הכרס אשר לא אצל נפשו מטובה ויעש פימה עלי כסל, הן פניו נמשלו כבהמות נדמו! על עיניו ענן תרדמה נצחית, על פניו אין כל רגש חיים, ואחרי אכלו לשבע נפשו, כל תנועה עליו למשא וגם לשאף רוח אין בו כח! ושם לפניכם עלם דל בשר, אבל הביטו וראו זהר הדעת והרגש הנשקף מעיניו, זיקי החיים אשר תחצבנה, הרגש הכביר השפוך על לבנת־פניו, גם התאוות הסוערות בלבו החם, והגידו, אם לא תקראו לראשון מת ולשני חי? אך גם החיים שונים המה בצאתם לפעולתם בארצות החיים. גם הנמר מלא חיים לעמת הצב, אך החיים ההם הם רק פעולת יצוריו ועורקיו, ומקורם — דם בוער ותרבות עלעקטריא האצורה בגויתו; וכן גם בקרב האיש ירתחו לפעמים החיים, אשר מקורם הם תאוות עזות ודם־חם. חיים כאלה לא יכניעו תחת ממשלתם את ההמון הרב, ועליהם נוכל לומר:

חַיֵּי הֶבֶל אֵלֶּה מְאוּם לֹא יִפְעָלוּ
רַק הַדָּם יִרְתָּח, וּשְׁאוֹנוֹ הוּא יַעַל;
וּבְהוֹלֵלוֹת לוֹ מַהֵר כֶּעָשָׁן כָּלוּ!
לוֹ אֱלֵי סֶלַע נִפֵּץ סַף הָרַעַל!

אולם חיי השכל ודעת, חיי דמיון ומחשבה, ימשלו על גוי ועל אדם יחד, יטו רצון כל איש לחפצם ויאמצו ידי החיים למלחמת החיים. רק הם יקראו חיים, חיים של יופי והוד, חיים של מטרה רוממה, חיים שיש בהם יתרון האדם מן הבהמה...

עַל עַנְפֵי כָּל עֲצֵי פַּרְדֵּס הַחַיִּים,
חִישׁ הַפְּרָחִים יַחֲלֹפוּ
הָעֲנָפִים רָאשֵׁיהֶם יָכֹפוּ
מְסֻבָּלִים פְּרִי זָהָב תַּאֲוָה לָעֵינַיִם!

1) מה הוא רוח השיר והמליצה?

טרם נענה על השאלה הזאת נשוב ונשאל: במה שֻׁנּוּ פני איש חי מפני תמונת אדם עשויה משעוה ומשוחה בששר? במה שֻׁנּוּ פני חי מפני מת? הן יצורי גֵוָם ותאר פניהם אחד המה ומפני המת לא נגרע דבר, ובכל זאת פה נראה עינים טהורות מלאות דעת ותבונה, בהן נראה כל רגשות הנפש כבעד ראי מלוטש, ופה עינים עכורות, קמות, בלי כל רגש... תשובת השאלה הזאת בצדה: פה רוח חיים ופה אין רוח חיים! אך מה זה רוח חיים? גם החיים מה הם? גלוי וידוע לנו כי האדם וכל היצורים חיים ע"י סבוב הדם בעורקיהם, ומתים עת הדם יקפא ויעמוד מלכת; אך גם זאת נדע כי בנין גֵוָנוּ איננו מכונה אשר בידנו להטותה לחפצנו ללכת ולפעול או לעצור תנועתה, וכל אשר נעמיק חקר בבנין גו האדם למען דעת את החיים ואת המות, כן יוסיף סוד החיים להסתר מנגד עינינו. אכן קצרה בינת כל איש לתת חק וגבול בין החיים ובין המות. אף אמנם נעלם מאתנו מה יקרא חי ומה מת. אם נודה כי החיים הם התנועה, אז הן כל צבא השמים והארץ, גם הצמחים וגם הדוממים חיים וקימים, וגם האדם אחרי מותו עוד ימצא בו רגש חיים זה, כן נראה אז את המתים פה עלי אדמות בין החיים, יען כי גם להתנועה אין קצב. יש תנועה מהירה נחפזת ויש תנועה קלה מאד אשר עין האדם ובינתו לא יבירוה. ולכן החיים והמות ישיגו שמותם רק לפי התנאים אשר נראה אותם בהשגת שכלנו, ולא יפלא בעינינו לראות כי מה שהאחד יקרא חיים יכנה השני מות. אמנם כה ישמיענו משוררנו ר' נפתלי הירץ וויזל על מות מענדעלסזאָהן לאמר:

דוחו אף מעט קט מחיי־ארץ לחיי עולם, אשר זה מותר האדם מן הבהמה; וכי יטה במתג המליצה והשיר גם לב איש אשר לא ידעהו ולא ראהו מעולם, החי לא רק בעת הזאת כי אם גם בדור יבוא, ועינינו רואות בזה כי העת והמקום לא יעצרו הרוח המושל עליהם בכחו. — ומה נשגבו דברי המשורר הגדול גאֶטהע:

עִזרוּ, אַחֵינוּ!
כַּבְּדוּ שִׁירֵינוּ!
כָּל פֹּעַל יָקָר בָּם תַּחֲז עֵינֵנוּ:
מִי עוֹד כַּמְּשׁוֹרֵר
יָחִישׁ, יִתְעוֹרֵר,
לִהְיוֹת לִנְבוּבֵי לֵב מוֹרֶה לִצְדָקָה?

הֶאָח! שִׁירֵי נֹעַם אָזְנִי שָׁמַעַת!
הֶאָח! מֵיתְרֵי כִנּוֹר אֶצְבַּע נוֹגַעַת!
וּבְקוֹל אֶל כַּבִּיר לִלְשׁוֹנָם יַגְבִּירוּ,
הוֹב אֱנוֹשׁ וּמִשְׁפַּט צֶדֶק יַשְׁמִיעוּ,
כָּל נֶפֶשׁ יָעִירוּ,
אֵיךְ לָשִׁיר וּלְזַמֵּר מַשְׂכִּיל יוֹדִיעוּ;
יָעִירוּ הָרוּחַ לִפְעֻלּוֹת נִשְׂגָּבוֹת,
וְרִגְשׁוֹת נַעֲלוֹת יְמַלְאוּ הַלְּבָבוֹת!

בְּעֵינֵי יֹפִי וָהוֹד צִיּוֹן יִשְׁלָחוּ,
גַּם יִפְרָחוּ

וּתְמוּנַת אַפָּאלְלָא תִּשְׁקֹל בַּפֶּלֶס....
וּבְכֹבֶד הַשַּׁיִשׁ כֵּן תַּעֲרִיכֶהוּ....
אַךְ שַׁיִשׁ זֶה הֵן צֶלֶם־אֵל תְּנֵהוּ,
וּבְיָפְיוֹ הַנִּפְלָא יַרְהִיב כָּל עָיִן!
רַק לָךְ, עִוֵּר, כִּי כָל תּוֹעֶלֶת אָיִן?
וּכְלִי חֶרֶס נִבְזֶה תּוֹקִיר מִמֶּנּוּ,
כִּי לָזִיד לָךְ נָזִיד טוֹב תִּמְצָאֶנּוּ!....

בכל זאת נתפלא לראות כי רבה מאד פעולת השיר על ההמון קר הרוח להטותו ברב כח לאשר יחפץ, וגם האיש הרודף אך תועלת בכל מפעליו ובכל הנעשה סביביו, יתפלא הפלא ופלא על החזיון הזה, המוכיח לעין כל, כי אין חקר להעצומות רוח השיר והמליצה למשול על גוי ועל אדם יחד!

למותר נחשוב להוכיח ולהראות לכל המון האנשים מה זה רוח השיר ומה תועלתו. רק בימי הנער, טרם עבר העלם תחת שבט המלמד — הנסיון, רק אז ירתחו כסיר כליותיו ורגשותיו חמים ועזים ופורשים מוטות כנפיהם אל כל כנפות הארץ. רק אז יכסוף להוציא כל הרת רוחו חוצה, להראות גלוי לעין כל רום רגשותיו וטהר חושיו, לדבר בשפה אחת ודברים אחדים אל כל שומעיו, מבלי שים אל לב כי לא רבים יחכמו להבין דבריו; אז תתמוגג נפשו כי אין לו שומע, ויתאונן על קור הרוח של ההמון העומד מנגד למחשבותיו הנשגבות, וישכח כי באמת אין לההמון כל צורך ותועלת להבין דברים העומדים ברומו של עולם הדמיון והרגש. וגם המשורר המתאונן לא יאבד טובה הרבה אם ההמון לא ירד לעומק מחשבותיו. די לו לדעת כי יש לו אזן שומעת בין יחידי סגולה היודעים להבדיל בין טוב לרע, ומוקירים כשרונו לפי ערכו; די לו להאמין כי דבריו ירדו נבכי לב, ומבלי משים יעירו לחיים גם לב ההמון הנרדם, ירכיבוהו על כנפי הדמיון לעוף למרומים, יעוררוהו למעשה הצדקה והחסד, העוז והגבורה, התהלה והתפארת, יזכירוהו חובותיו הקדושים למין האנושי, לארצו ולביתו, וירוממו

דגשותיו ודברינו יעלו בתהו. גם אם ירגיל את עצמו לשפוט ולערוך כל שיר לפי מראהו החיצוני, אך ערכו הפנימי יסתר עד עולם מנגד עיניו. אנשים כאלה בלי כל רגש שיר ומליצה רבים מאד יתר מיחידי סגולה המרגישים ואוהבים בכל נפשם כל הוד ונשא, מרום ונשגב. אך מדוע כה רבו אנשים כאלה? מדוע רק אחד מרבבה ימצא חן בעיני היוצר לערות עליו רוח ממרומים? על השאלה הזאת יעננו בטוב טעם ודעת המשורר פושקין בדברי מאָ־צארט אל סאַליערי:

כָּל אַנְשֵׁי תֵבֵל לוּ כָרוּ אָזְנַיִם
לָחוּשׁ וּלְהַקְשִׁיב מַנְגִּינוֹת שָׁמַיִם,
לַחֲזוֹת הוֹד שַׁדַי! אַךְ לֹא! הֵן בָּאָרֶץ
אָז יִגְדַל לִרְגָעִים פֶּרֶץ עַל פָּרֶץ:
לֹא עוֹד חַיֵי אֶרֶץ יִכְסוֹף כָּל גֶּבֶר,
אַךְ לָעוּף לִמְעוֹנֵי־יָהּ יִפְרשׂ אֵבֶר;
רַק נַחְנוּ הַשְּׂרִידִים מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ!
נִבֶז לַחַיִּים — שָׁמַיְמָה עֵינֵינוּ...

המון העם יוקיר רק כל דבר המביא תועלת גשמי, ויערוך כל מראה עיניו ומשמע אזניו לפי ערכו החמרי, ולכן ילון על המשורר השוכח תבל ומלואה ומעופף ביעף בעולם החזיונות למעלה מבינת ההמון. ועלינו לסלוח להמשורר העונה לו מחום רגשותיו על תלונותיו לאמר:

הֹם, הֲמוֹן נִבְעָר! הַס, עֶבֶד הַהַיִּים!
כֹּף רֹאשְׁךָ תַּחַת כָּל עָמָל וּתְלָאָה;
הִנְּךָ אַךְ תּוֹלַעַת, לֹא בֶן שָׁמַיִם,
וּתְלוּנוֹת פִּיךָ לֹא אוּכַל אֶשְׁמָעָה.
הַכְּסֹף אַךְ כֶּסֶף, תּוֹאִיל אַךְ תּוֹעֶלֶת:

על חכמת השיר והמליצה.

1) מה הוא רוח השיר והמליצה?
2) מה הוא המשורר לעֻמת יתר האנשים?
3) ומה מטרת המליצה והשיר?

שלש השאלות האלה התעוררנה בלב רבים המבקשים להם פתדונים, ואנחנו נתאמץ לענות נכוחות עליהן. אך טרם נשיב על השאלה הראשונה, עלינו להקדים כי ישנם אנשים אשר כל רוח שיר ומליצה מוזר להם, וכל ילדי רוח נשגב נכרים בעיניהם, עד כי בכל האותות והמופתים אשר נשים לפניהם לא תפקחנה עיניהם לראות אור בהיר זה וליהנות מזיו נגהו. האנשים האלה הם המון נבער מדעת נמשל כבהמות, אשר בטנו וצלחתו הם חייו ותעודתו בחלד. אמנם יש גם רבים בתוכנו אשר רגשות נפשותיהם ירדמו בירכתי לבבם, ודי תנועה קלה או חזקה לעורים משנתם לחוש ולהרגיש כל יופי ונשגב השפוכים על השיר והמליצה ילדי אלהים. האנשים האלה ישאפו בתאות נפש לדעת את הנעלם מעיניהם ולהבין ולהשכיל את הנשגב מבינתם, והם ימצאו את שאִוָתה נפשם במאמרנו הנכחי. אך גם יחידי סגולה בעלי רגש ורוח, בעלי דמיון ונפש, גם הם ימצאו חפץ לראות את כשרונותיהם ויתרונם על ההמון פה לעינים, לראות במה כחם גדול ולהבין מטרתם ותעודתם הרמות בימי חייהם.

רוח השיר והמליצה יתנוסס רק בלב אחדים, ורבים רבים לא יזכו לבקר בהיכלו, לא רק לברא חזיונות השיר ולזמר משכיל; כי אם גם להבין ולהכיר נעם השיר ותעלומותיו, שכיות חמודותיו ומטרתו הרוממה תקצר ידם. האיש אשר היוצר החסיר מנפשו רגשות עדינות אלה, יעמול לשוא לרכוש אותם ע"י למוד ועמל. גם אם נרבה כחול דברים לפקוח עיניו לחזות הדר המליצה ורוממות השיר, גם אם נעביר לפניו פרי כבירי הרוח יוצרי חזיונות לא נצלח להחליף

ותינוקותיה, אז אנחל גם אני כבוד סופרים וכלם יתנו לי כתר תהלה! — אך את חפצי זה אקים, בלי נדר, בעת אחרת, כי עתה כבר נלאו עפעפי ועת לנוח. —

שכבתי ואישן.

ויהי לילה ויהי בקר.

השמש שלח אורו ויגע בעפעפי וחיש נפתחו. והנה מגלה עפה לפני כתובה פנים ואחור, ואשאל מה זאת?

הם הגיוניך, הרהוריך ומחשבותיך כתובים על ספר, — ענני קול מתוך המגלה.

הגיוני? שאלתי בתמהון, מי זה כתבם בלי דעתי ורשותי? ויענני הקול בצחוק: הטרם תדע כי כל איש יכתוב בלילה באצבע קטנה שבידו את כל הרהוריו ביום?

— ולאן המגלה עפה?

— למערכת מכ"ע.

לא! היו לא תהיה! האם כל מה שאדם מהרהר בלבו יכתב בספר? רשות נתונה לכל איש לחשוב אבל לא לכתוב.

— ומדוע לא לכתוב? שאלני הקול. מדוע לא תשמיע את אשר יחשוב לבך אם בעל נפש אתה? האם עשקת, רצות כי תכסה מחשבותיך בטמון? האם חטאת, עוית, פשעת אתה, אם פעל אחרים לא זך וישר הוא?

אבל רב לך להג הרבה, קראתי, אחת אמרתי: לא אחפץ! לא אחפץ!... ואקח את המגלה ואקרענה לקרעים. אך, הה! הקרעים הקלים התנשאו חיש על כנפי רוח וישתקשקו ככנפי יונה ויעופו לדרכם הלאה, לבית המערכת!

משמים משתאה נשארתי על מקומי, ואקוט בפני על כי הרביתי ביום אתמול מחשבות, ואתפלל בלחש: רבש"ע! הצילני נא מהרהורים רעים וממחשבות זרות ולא אבוש ולא אכלם ולא אבשל לעולם ועד!

נוסן, תרמ"ו. ראדאשקאוויץ.

על כי אגורותיהם האמללות תתגלגלנה תחת שואה, כנפשות חוטאות, ועוד לא שבו למקוהן, האם בזה יגרע ערך משכילים כאלה? לדבר טוב כזה נחוצה שעת הכושר; ויען אשר חג יובל מאה שני חיי השר ז"ל חלף הלך לו, הן יוכלו להוציא חפצם למענהו בעת אשר יחוגו יובל מאה שנים לפטירת השר ז"ל, כי שם איש גדול ונשגב כמהו לא ישכח לעולם ועד, ומפעל טוב ישאר תמיד מפעל טוב ומאה שנים ביני ובינך מה היא?

ועתה תנו תודה אם אין הצדקה לעירנו לדגול בשם השכלה? אך לא רק הצעירים שתו מיין רקח ההשכלה, כ"א גם הצעירים שבצעירים, התינוקות של התלמוד תורה (בית ת"ת אין בעירנו, רק בביהמ"ד הישן יש שלחן אחד אצל התנור ונקרא שלחן ת"ת) נרדם נתן ריח באף השוע פאליקאוו וישלח להם על חשבונו מכ"ע „העברי הרוסי" למקרא ענג בעתות המנוחה. ואף כי התינוקות האלה הם בבחינת המתרגמים; ויאמר — א פוקס, למך — א בלינדער וכו', וכל שעשועם והענוגם הם פת לחם ותפוח אדמה צלוי, מחשבותיהם סובבות רק על השאלה איך להנצל מרצועת המלמד, אשר צלם דמות תבניתו הראה לנו המנוח סמאלענסקין בחלק הראשון מספרו „ההועה" זמלות „העברי הרוסי" מוזרים למו ורעיונם לא יבילם אף אם יחר גרונכם להבינם פתרונם. אך כי יהיה עברי רוססי. מים ואש, קיץ וחרף, זאת לא ידעו ולא יבינו, ובכל זאת שמר המו"ל את תעודתו: הרוסקי יעווריי והיעוורעיסקאיע אבאזרעניע באו לעירנו מדי שבת בשבתו ומדי חדש בחדשו, ע"ש התלמוד תורה, ויצא שם עירנו לתהלה כי ילדי שעשועים תאמן על ברכיה, ולא הצרור את ההשכלה כ"א תביאנה תחת כנפי השכינה בד"א של הלכה בכותלי בית המדרש. אשרי העם שככה לו! ומיום אשר המכ"ע הנ"ל עצמו עיניהם מראות אור, חדלו תינוקות הת"ת לקרא מכ"ע, חדלו, חדלו! חבל על דאבדין! אחרי כל אלה, רבותי, לא התפלאו אם אקרא: שישו, בני מעי! עלזו כליותי! כי בעיר השכלה כזאת נולדתי, וכאחד מבניה אחשב, אשרי ואשרי חלקי.

ובכן זאמרתם דוראַקעוויטש היא עיר השכלה! ועתה אחרי אשר זכיתי לחרץ משפט ישר כזה, לא נשאר לי איפוא כ"א לכתוב הלל הגדול לכבוד עירנו, לכבוד ראשיה, מנהליה ויושביה, משכיליה

החלה: זה סופר וזה משורר! זה מבקר וזה... והצא חוברת אחת וכן התמו. תם הדמיון, פס הרגש, הלב נדמה, והעט נפץ. מלבד אחד אשר הוסיף העתקתו ספור גדול לשפת רוסיא, ומרוב עמלו חדל לקחת הוראת שעה בדקדוק שפת רוסיא... ויט שכמו לסבול עול סופרים, ויחשב חשבונות הוצאות ההדפסה, ובחלומו ראה את השפה הרוסית מתרפקת עליו באהבים, וקוראתו בשם מגיני ומפלטי! מרימי מאשפתות... ותבא ההשכלה פתאם כמים בקרב צעירינו וכשמן בעצמותיהם ויתנבאו ולא יספו, וירכשו למו דעות נשגבות והברות נעלות. זה אומר, כי מדות רעות מגונות רק בין העניים ותפארת הן לבעליהן העשירים, השני יחוה דעתו כי האדם לענג יולד, ומכל צרה ותלאה יש מקום מפלט תחת האופנים על מסלת הברזל! אף הוא היה אומר: משכיל אמתי מקצר בבגדים העליונים, מנבל פיו לפני כל אדם וקורא לנפשו דרור מן המנהגים החיצונים... וירחיקו ללכת בהשכלתם עד כי אוצר הספרים כאין וכאפס נחשב בעיניהם, ויתאוננו כי אין ספרים למקרא ואין נאורים לשיחת רעים; ובעקבות הצעירים יצאו גם הצעירות והעלמות המשכילות, המשפיקות בילדי נכרים, העתקות ראָמאַני צרפת ואנגליא, ועולם דרש נגלה למו, עולם המאָדע והחופש. ודברים אחדים בשפה חדשה, שפת רוסיא, אשר העלום גרה בשבתן בביתן ובלכתן לשוח, וכל המון העם רואים את הקולות, ומשבחים ואומרים: ברוך... ילד חכם אחד, אך עז פנים מאין כמוהו, הרהיב בנפשו עז לענות לאחותו, אשר התאוננה באזני אורח משכיל על חיי עיר קטנה, כי אין חברה ורעות וספרים טובים למקרא, לאמר: האם גם הספר „פערוואָיע נאַסטאַוולעניע" הנחוץ לך יקר המציאות הוא? הילד בא על שברו והמשכלת נשארה משכלת. ומה נעים היה לראות משכילינו מתאספים וזוכרים גם את ירושלים, ובאים לכלל דעה אחת לעשות כל מה שבכחם לטובת ישוב א"י: להטיל גורלות על תמונת השר מונטיפיורי ז"ל, מעשה ידי ציר, ולהקדיש הכסף חציו לישוב א"י וחציו לאוצר הספרים, וימכרו בילעטין במחיר ושלא במחיר, בלב שלם ובאהבה רבה למפעל טוב כזה. ואם עד הנה עוד התמונה תלויה במקומה והגורל לא הוטל, אם גם תלונה חרישית מתהלכת בין אחרים מהקונים

בעירנו בהתאספם לשית עצות על דבר לקיחת רופא, נשענים על הנסיון הזה, העירו בצדק לאמר „Когда Богъ захочетъ; то помремъ съ докторомъ разомъ" (אם ה' יחפץ, נמות גם אנו גם הרופא יחדו!) רק שכל בריא של אכר בריא יוכל להוציא הגיון ישר כזה, שאין ביד כל אדם להכחישו... אך מה זה? מבלי משים העמקתי מחשבות ורעיוני נשאוני הלאה, ובין כה וכה באה השמש בסתר אהלה, האור פשט ויעף והצללים גם הם כלים, וכל הציור אשר הרהיבני היה כלא היה!

שבתי לביתי ומאום לא הבאתי!

ישבתי אל שלחן הסופרים. אם שירים וציורים לא הצליחו בידי, עוד תקוה נשקפה לי לכתוב מכל הגלוי וידוע לי זכרון בספר. אך שכחתי בחפזי, קורא יקר, כי עוד לא הודעתיך שם עיר מולדתי אשר בה אתפאר. סלח לי, כרגע אתקן המעות. העיר אשר עליה יסבו דברי היא הנודעת בשם עיר השכלה. היא דוראַקעוויצש המהוללה! — דוראַקעוויצש — עיר השכלה? הן פתרון השם בלע"ז הוא, במחילת כבודך, סכלות, ואיככה... אל נא בחפזך, ידידי, במטותא ממך אל תשגיח בשמות. אם שאלות כאלה תשאל, אשוב אשאלך גם אני. אם אתונו של בלעם דברה, למה נקרא שמה אתון? אם חמורו של ר' פנחס בן יאיר היה חכם הרזים למה שמו חמור? אם פלוני עושק דלים רוצץ אביונים למה נקרא נדיב? חנף וצבוע למה יקרא צדיק תמים? ולהפך, מגיד אמת משמיע יושר למה נקרא משגע? וכהנה שאלות רבות עד אין קץ. אך תשובה אחת יש, כי איש משכיל יערוך כל דבר לפי ערכו ולא יפן לשמות. ואם מנקודת ההשקפה הזאת נביט על עירנו, נודה פה אחד כי שם עיר השכלה נאה ויאה לה ולא תתקשט בנוצות זרים.

הכה אחזק דברי באותות ובמופתים.

לא היו ימים טובים להשכלה כימות החרף בשנה שעברה בעירנו, עת הצעירים פתחו עיניהם, נדבו ספריהם וצרורות כספיהם ויסדו אוצר ספרים קטן. קראו ושנו, כתבו ומחקו, וקנאת סופרים כמעיל עטו ויאמרו: הבה נעשה לנו ולעירנו שם עולם, להוציא מאסף חדשי בכתב יד, בשם „הנצנים" והמלאכה

וצל יחדו יוסיפו לוית חן להחזיון הזה, ובקרבי פתאם נולד רעיון ואשאל את נפשי: הן טוב מראה עינים ממשמע אזנים ולמה לא אתאר את המחזה הזה בחרט צירים? מו"ל הצפירה הודיעו כי לעת מצא ידפיסו גם ציורים, ואולי יתנו גם לציורי מקום בגן עדן התחתון הזה? יזמתי וקימתי. שבתי לביתי ואקח צבעים, עטי־שער, בד מתוח, הכל כאשר לכל, ואשב בפתח הבית לגשת אל המלאכה ושפתותי דובבות שיר קטן אשר עלה אז על זכרוני:

„Gegründet ist die Leinewand,
Den Pinsel hab' ich in der Hand.
Kommt, Thoren, lasst euch malen!
Ihr braucht mir nichts zu zahlen"

(אויערבאך בספרו „המשורר והסוחר").

נשאתי את עיני והנה פנים חדשות נראו על במת החזיון. בין פרות ועזים, בין הרנגולים וילדים חשופי שת, תלכנה בנות ישראל הלך ונהר לשאף רוח לפנות ערב, ולבושן כליל מאָדע זמדברן בשפת רוסיא, הכל כמנהג המדינה. גם בחורים קצוצי מעיל חובשי מגבעות לראשם, מפיהם עתר ענן הקטרת עולה ובידם מקלי תפארה. הבה אמנה מספר למו: אחד, שנים, שלשה, ארבע... אראך ידידי הקורא, מעקם שפתיו ושואל: וכי בריות משונות ראית כי תספור ותמנה ותפקוד אותן? אך לאט לך, בן עיר, גדולה לצחק בי. בעיר גדולה יש מגבעות רבות לאלפים ולרבבות ואין שם אל לב, ובעירנו יש לכל אחת ואחת שם, מקום ומספר, וברבות מספרן אות הוא לנצחון ההשכלה על הסכלות, האור על החשך. פעם אחת בהפרדי מעם רע אחד, אמר לי כי צר לו פרידתי מעיר מולדתי. ומדוע? שאלתי. — יען כי מספר המגבעות יגרע! ענני. השמעתם? עיר קטנה כבית אסף דברים יקרים היא. כל בית דחוי לנפול, כל אהל וחורבה ישאו על מצחם תו מספרם ותמונת קרדום, סולם או דלי עליהם לאות כי בשעת הדליקה מחויבים בעליהם לרוץ זה בדליו, זה בסולמו וזה בקרדומו לכבות ולהציל: כי על מכונת מכבת־אש אין להשען; וזה האות, כי בשרפה האחרונה נשרפה המכונה עם הבתים יחדו, והאכרים

גערתי בחזוים, מה תתנו ומה תוסיפו לי בשאונכם והמונכם אם בעטלפים לא תראו אור, כי לא לשירים כאלה מקום במכ"ע ילדי יום. לא אביט שמימה כי אם אשפיל לראות כל הנעשה והנשמע סביבי בין העם אשר בקרבו אנכי יושב ואת אשר אראה אגיד.

תפוש במזמות אלה עליתי על ראש פסגת השוק החדש ואבט מסביב. והנה ציור נחמד לנגדי, מראה עיר קטנה בראשית ימי האביב: יערים קטנים בלבושם הירקרק אשר לא יבול על ראשי הרים גבנונים יסובבו את העיר מכל אפסיה ועלימו יתנוסס הר בית מועד לכל חי הנשא מכולם בהדרת קדשו; אילנות כבירי ימים ישיתו כליל צלם על שוכני דומה וביניהם יופיעו ממרחק מצבות אבן, וממרום עמדתן תבטנה על העיר המשתרעת לרגלן להזכירה יום פקודה... לרגלי ההר ילפת נהר קטן ארחות דרכו בשובה ונחת, ולא יעיז להשבית מנוחת הרפאים בשאון גליו. מעל כל גגות בתי העיר יתרומם בית הכנסת בשיא גבהו הנושא עליו חותם הזקנה והשיבה. עיני משוטטות הלאה. רחובות העיר מלאים ילדים משחקים ומשוררים מבלי מפריע. דלתות הבתים נפתחו, כלי הבית רוחצו למשעי והוצאו החוצה. שם יושב החיט במחטו והסנדלר במרצעו בחצרות וברחובות, כי הג האביב הנה בא וכל ידים מלאות עבודה. גם הפרות והעזים עזבו מכלאותיהן ומטילות בחוץ לרוח היום; שמה נאספו סביב עגלות אכרים העומדות לפני בית־משקה, והמספוא יהיה להן לשלל. בקללות והנפת השוט ירוץ האכר לגרשן וכמעט יסב פניו תשובנה למלאכתן. מכאוביו יוכל להרגיש רק האיש הנרדם בחרבוני קיץ תחת העץ וזבוב עז פנים יעירהו ירגעים בעקיצתו... שם תרנגולות תחת פקודת התרנגול מנקרות באשפה וקרוב להן שתי עזים מנגחות זו את זו כהלכה. בין המון אדם, בהמות שדי וצפור שמים אלה, תראינה עיני גם אוד עשן בתמונת המלמד, משענתו מידו ומקטרתו מפיו נצח לא ימושו, והוא אץ גם רץ כדרכו תמיד. שם בצעדי גאון יתנהל לאטו השלך מעירנו, הצודה דגים במים עכורים. מכיר הוא ערכו ומקומו כרב בעיר שכולה ופניו מפיקים ענוה וגאוה, ערמה וחסידות יחדו... שם העור, המשגע, האלם וכו' ילידי עירנו, וזה תפארתנו... אך פנה השמש נטה ימה, והצללים נטיו, אור

האדם ובין המכונה לא יכחיש כל איש, ולשוא יעמלו לדמות פעולות המוח הנפלאות ע"י התעוררות רוח האדם העולה למעלה למשכיל, עם פעולות מכונה מעבֹאַנית. השכל הבריא יכחיש כל זאת. אין כל ספק כי גם פעולות הרוח תלויות בחקים חמרים ובמשפטי הטבע, אך עד הנה עוד לא גלו החכמים פני הלוט הלוט על השאלה הזאת, ומכבוד הרוח עוד לא נגרע דבר.

אדר, תרמ"ו. ראדאשקאוויץ.

הרהורים רעים.

בדד משמים ישבתי בחדרי ועל עפעפי נפלה תרדמה. השֵׁנה היא הנחמה האחת בחיי עיר קטנה ההולכים לאט ומוליכים כשמן מימיהם, בלי תנועה ובלי גלים. לולא היא שהיתה לנו, יאמר בן עיר קטנה, כי אז תמנו לגוע באפס עבודה ומעשה במשך ימי הקיץ הארוכים. וגם אנכי מעט אישותי נפלו... אצבעותי שפלו, ומבעד הערפל אשר יכסני לא אראה כל חזיון לוקח לב מעורר נפש, נותן כח לאין אונים לפעול ולעשות, לקבל ולהשפיע תועלת, ורק החלום ישוב ישעשעני ויעביר לפני רגעי אָשרי שכבר נשכחו, ואיך לא אחמוד את השֵׁנה אִם כל חלום והלך נפש?

ישבתי ונרדמתי, והנה יד שלוחה אלי ותעירני. פקחתי את עיני וארא מלאך דובר בי לאמר: קום כתוב! ואומר: מה אכתוב? ויאמר את אשר אתה רואה ושומע. צדקת, עניתי, אקומה נא ואסובבה בעיר, בשוקים וברחובות, לראות ולשמוע. יצאתי מביתי ואשא את עיני ואראה את השמש בכל הדרו על תכלת השמים ורוח אביב נשב נשמת חיים באפי, וימלך עלי לבי לכתוב שיר חדש בשבח האביב כדבר בעתו. עודני הוגה ברעיו וחרוזים כדבורים סבוני: עבר חרף, קשה הערף, שמש אביב, יזרח סביב. על מי פלג, אין עוד קרח, במקום שלג, יפרח פרח; גם צפרים, בין היערים, עפים שרים וכו' וכו'. הרפו מעט! תנו לי להשיב רוחי,

הסבה לכל הומונות וההויות האלה היא אי ידיעת חכמת הטבע וסוד הכח הצרור בכל אברי גופנו, מקורו ומהותו. הם חשבו כי גו האדם בעצמו יברא הכח הפועל, והחום והכח הם תוצאות בנין מעכַאֲני נפלא, ומדוע יבצר מחכמי בנאים כמוהם לעשות כדמותו כצלמו?

בימינו אלה כבר נדע כי החום והכח בגוף האדם מקורם כמו במכונת הקיטור. המזון הוא המקור האמתי לכח גופנו וחֻמו, הוא חמר נשרף, אשר ע"י העכול יבא בתוך הדם, וישרף לאט לאט ע"י יסוד החמוצי אשר הריאה שואפת אל קרבה. כן ידוע לנו, כי המזון יהפך ע"י העכול, כאשר ישתנו העצים בתוך התנור אחרי עלותם כליל על המוקד. ההשתוות הזאת גדולה כל כך, עד כי נוכל לשער כמות החום וכח הפועל אשר יוציא האדם ע"פ כמות מזונו אשר יביא אל קרבו, ממש כאשר אנחנו משערים כח מכונת הקיטור ע"פ החמר הנשרף הנחוץ לה.

בדעתנו עתה, כי גו האדם בנוגע לכחו וחמו לא יפלא בכל דבר ממכונת הקטור, כי בשניהם תלוי הכח הפועל בהחמר הנשרף אשר יעניקו להם, בדעת הזאת כבר צעדנו צעדים רבים קדימה ועזבנו אחרינו את החכמים בעיניהם אשר חפשו ובקשו לברא כח נצחי מאפס, ויבחרו להלביש חפצם בתמונת אדם או חיה. המסכה הנסוכה על פלאי בנין גו האדם ושאר היצורים הורמה, אחרי אשר חכמת הטבע והכִימיה עלו במעלות בימים האחרונים.

אם בימי המאה העברה, טרם ידעו מקור פעולות הגוף, דמו והשוו בנינו למכונה, בימינו אלה על אחת כמה וכמה, אחרי דעתנו כי כל פעולותיו השונות והנפלאות כולן הן רק תוצאות חקי הטבע והכִימיה. אמנם, נגד משפט כזה יתעוררו רבים, ומחשבה כזאת על האדם בחיר היצורים הנברא בצלם אלהים יחשבו לחטאה, ויראונו בעליל כי גו האדם קשור בעבותות אהבה עם נשמתו אשר לא למכונה לזכות בחלק ממרום זה.

ובאמת — מנהל המכונה אשר בשכלו יטנה לאשר יחפץ יעמוד מחוצה לה, ומנהל האדם, רוח מבינתו, אחוז ודבוק בו. האדם יעשה כל מעשיו בחשבון ודעת. את ההבדל הזה שבין

לאדם דרך החיים, יתאמצו חכמינו לברא מכונות אשר תמלאינה פעולת אלפי אנשים ולא פעולת איש אחד, ואחת היא למו אם צודה אדם להן או לא!...

ע"י החפץ והתשוקה להתחרות עם הטבע ולברא יצורים כמוה, ע"י האמונה כי בנין גוף האדם ובנין מכונה חקים אחדים להם, בא רעיון אחד בלבב חכמי המאה השבע עשרה והשמנה עשרה, רעיון אשר מצא מסלות עמוק בלב חכמים רבים ואשר סוף כל סוף נוכחו כי מן הנמנעות הוא ולעולם לא יצא לפעולת אדם. הרעיון הזה הוא להמציא תנועה־נצחית (perpetuum mo= bile) כלומר: מכונה אשר תעשה פעולתה לעולם ועד מבלי מעורר חיצוני, מבלי כח הרחה או כח מושך, מבלי מים, אש ורוח ושאר כחות הטבע. לפי האותות עיניהם חרצו החכמים ההם משפט, כי האדם וחיתו הטבע אינם באמת ב"א מכונה בעלת תנועה נצחית, כי הם יתנועעו מבלי כח חיצוני, רק ע"י כח פנימי הנטוע בם. הדעת, כי כח האדם יתקים ויתרבה ע"י האויר החמוצי והמזון, עוד לא הכתה שורש בחכמת הדור-העבר. לפי דעתם יצא כח האדם ממנו בעצמו, הוא מקור בחותיו והוא ישתמש בהם, ולכן טרם גמרו בדעתם לעשות אנשים חיים בידי אדם, נחוץ היה להם למצא את הכח הנצחי הזה.

יחד עם הנסיונות האלה צמחה תקוה חדשה לעשות כסף מאפס: הכח הנצחי הן ימציא כח עובד לעולם ולא ידרש כל הוצאה להסיקו ולהעירו ובדומה, נמצא, כי ישיגו רב תועלת מאפס. התקוה הזאת להתעשר הוליכה שולל ותעור גם עיני פקחים, כאבן החכמים אשר האלכימיקים הקדמונים בקשוהו שנים רבות ולא מצאוהו. כבד היה הדבר למצא פתרון לשאלות כאלה, רוב עמל וחכמה היו דרושים אל החפץ הזה. אך המטרה לרכוש תועפות כסף מלאה חן וקסם כל כך, עד כי עוז בידה לעורר כח דמיונים כבירים, להוליך תועה באור מתעה ימים ושנים את הרודפים אחריה, לרמותם תמיד בתקוה כוזבה כי עוד מעט ומטרתם בידם, ולהכותם סוף כל סוף בעורון ושגעון, עד כי לא ידעו לתת חשבון לעצמם ממחשבותיהם ופעולותיהם. רק מעט מעט ברבות הימים נוכחו לדעת כי אין פתרון והתרה לשאלה כזאת.

ע"פ חכמת המעכאניק, הידועות בדברי הימים בשם „גולמים" (Автоматы). במאה העברה הפליא החכם וויקאָנסאָהן עין כל רואה בהראותו אז מעשי ידיו אשר אכל ועכל אכילתו כיצור חי; ואדם מנגן בחליל ומחליף אצבעותיו כחק וכהלכה. גם החכם דראָזע יצר אז בחכמתו נער כותב מכתבים ונערה פורטת על פי הנבל, אשר תנועות עיניה התאימו עם תנועות ידיה, וככלות הנגון עמדה ממקומה ותשתחוה ביראת הכבוד לפני המון העם המשתומם, ויהי לנס!

לולא האמינו החכמים ההם אמונה אומן כי בנין גוף האדם שוה בכל דבר לבנין מכונה מעכאָנית, כי אז לא נוכל להבין איככה הקדישו חכמתם הרבה והעת היקרה עם העמל להתעסק בהבלים כאלה, אשר בעינינו יראו כשעשועי ילדים. החכמים ההם אשר לא נפלו ברוחב דעתם מגדולי חכמי דורנו, תחת להביא תועלת אמתית לטובת ישובו של עולם, בלו ימיהם בהזיות והשערות כי סוף סוף יצלח בידיהם לברא גולם חי פועל פעולות כאדם, מביא תועלת בכחו וגבורתו, אשר לא יירא המותה או כל חלי ומדוה. לפני שלשים שנה עוד הראו לעין כל נער הכותב מעשה ידי דראָזע. בנין הגולם הזה נפלא כל כך, וגלגליו רבים ומסובכים יחדו, עד כי גם חכמי לב נלאו לבא עד תכונת חכמת היוצר הזה, ורק שכל נפלא יוכל להבין איכה יפעל האָרגאניזם־המע־כאָני הזה את פעולותיו. האינקוויזיציה הספרדית חשדה את הנער הזה ואת יוצרו במעשה להטים וכשוף ותושיבם בבית האסורים, ולולא העמל הרב אשר עמלו חכמי הדור לקרא להם דרור, כי אז עשתה בהם שפטים נוראים. מזה נראה כי הגולמים האלה נמשלו אז בעיני ההמון כאנשים חיים מבלי כל הבדל, עד כי הטילו ספק אם נוצרו ע"פ הטבע בידי אדם, או ע"פ שמות וצרופים, בשוף ולהטים וכדומה. יוכל היות כי גם החכמים ההם בעצמם לא נסו ולא קוו לפחת באף יצוריהם רוח חכמה ודעת, נשמת חיים עם כל כשרונותיה. אך מה יחסר לנו אם עבדנו לא יחכם, לוא אך ימלא חובותיו במשטר וסדר כמכונה מסודרה, ויהי אמיץ כנחשת וברזל, במקום העצמות והבשר של אדם חי אשר כעלה נבל הנה הנם. בימינו אלה, אשר הנסיון יחדו עם העת הורו

האדם מכונה או לא?

(ע"פ דרשות הפראפ. לאנדצערט)

כבר הסכינו רבים וכן שלמים לדמות ולהשוות בנין גו האדם ופעולת אבריו לבנין מכונה ופעולותיה. ובאמת, אם נשים לב לתנועות האדם, אז נראה כי התנועות האלה דומות מאד לתנועות מכונה, ולפי ראות עינינו נוכל לחרוץ משפט כי ההשואה הזאת יש לה על מה שתסמך. אף כי תנועות אברינו שונות ורבות מאד, בכל זאת יש חוק וגבול להתנועות האלה, כי כל תנועה תצא לפעלה על פי תמונת מסגרת עצמות האברים ואמץ השרירים והעצבים וכו'. אם נביט, למשל, על תנועת ההליכה אצל האדם, מבלי שום לב על שנויים קטנים התלוים ברוח כל אדם, בחנוכו וגדולו, אז נוכח כי התנועה הזאת אחת היא אצל כל אנשי תבל, אף כי בני האדם נפרדו למשפחותיהם, לשבטיהם ולגוייהם. חק אחד ומשפט אחד לתנועת ההליכה באנשים שונים, סדר וערך ידוע לה כמו במכונה, עַל פי הכח המניע תחליף רגל אחת את רעותה ותניע את הגו ממקומו הלאה. האדם אשר רגליו שלמות ובריאות לא יעלה הרעיון אף בלבו לכווץ ולקצר עצבי רגליו על פי סדר ידוע, כדי להניע משא גוו קדימה; רעיונותיו יוכלו להיות אז מפוזרים ומפורדים לכל רוח, יוכל לשוחח את רעהו, או להיות תפוש במזמותיו, ובעת הזאת יתכוצו העצבים במשטר וסדר, יניעו את הרגלים, והגו יובל ממקום למקום, כאשר תעשה מכונה טובה ומסודרה ע"פ כח המניע אשר בתוכה.

לבנו יתכווץ עד מאה אלף פעמים מעת לעת והכל בסדר נכון ומשטר נפלא, וכמכונה שואבת מים ישאב דמנו ויזרקנו בכח במוה לכל חלקי גופנו. החזה יתרחב ויתקצר, כנאד הרוח, לפי מלאת החזה ברוח אשר הריאה שואפת או תריקנו. במלה אחת, האָרגאניזם החמרי של גופנו שוה בדברים רבים למכונה.

מקץ ימי הבינים בתחלת העת החדשה העיר הדמיון הזה רוח אנשים חכמים לנסות כחם לברא בריאות בעלי תנועה ופעולה,

ובתבונה ודעת ידע להביא תועלת בכשרונו הנפלא לאחיו ובני עמו, ויהי אהוב ורצוי בעיני אלהים ואדם. עד זקנה ושיבה ישב בעיר פראנקפורט דמיין, וכבוד והדר עטרוהו מכל עברים. וימת אפפענהיים זקן ושבע ימים בשנת השמונים ושלש לימי חייו ביום ז׳ אדר תרמ״ב (26 פעברואר 1882) יום בו מת בנשיקה גם אדון הנביאים. כבוד גדול עשו לו במותו, ושמו לברכה לדור דורים בפי כל יודעי ערכו. הבו, בני עמנו, גודל לשם אפפענהיים, וצאו נא אתם, צירים צעירים, בעקבותיו, ואז ישמח יעקב ויגל ישראל כי חכמת הציור תציץ ותפרח על שדמות דברי ימי עמנו וחיינו, ותביא פרי קודש לשם, לתהלה ולתפארת לעמנו ולצירינו גם יחד; ורק אז נקוה כי בני עמנו יאירו פניהם אל החכמה היפהפיה הזאת, יסלסלוה וירוממוה ויקרבו בשתי ידים את הצירים המקדישים ימיהם וכשרונם לעמם ולדתם.

מי יתן והיה אפפענהיים למופת בקרב אחיו עד עולם, כי לא קם כמוהו עד היום ציר יהודי נפלא בכשרונו ובחכמתו, ברגשי אמונים לעמו ולדתו, בלב טהור ונפש עדינה אוהבת כל רם ונשא, נשגב ויפה, המתהלכת גם בימי חייה בין צבאות שמים! אשריך, אפפענהיים! כי עשית לך שם עולם, דור לדור ישבח מעשיך וציוריך, ויירשו זר התהלה עד עולם סלה!

תרמ״ד. פעטערבורג.

בגבור מנצח על שדה קטל, ועוד ידו נטויה להדוף את רעהו החפץ להסיג גבולו, וגם השמש חש לעזרתו; ואזנינו תשמענה קול הנער העומד על הארץ: מדוע נתן רעי במרומים ואני בשפל אשב? — קול השאלה הזאת נקשיב לרגעים בארצות החיים, אך אין לה פתרונים. מימין המחזה מבעד הפתח נראה שבע תמונות נשים לבושות לבנים, ואחת מהן תשא את היונק על זרועותיה, והאב (געפאטער) העטוף בטלית פרש ידיו לקבל את הרך הנמול.

12) „שוב איש חיל יהודי מצבא המתנדבים לבית אבותיו כתם המלחמה". רעיון הציור הזה נעלה ונשגב מאד. הציור הזה הוא סמל דמות השלום השורר בין הדור הישן והדור החדש, בין האמונה הטהורה והיהדות, ובין רגשי אהבת ארץ מולדת וחובת כל איש למלכו. מחזה הציור יתאר לפנינו את הבן השב ממלחמה לבית אבותיו, ביום השבת אחרי סעודת הצהרים. מרחוק נשאתהו האהבה אל אבותיו על כנפיה, ויחיש דרכו לבוא ליום הקדוש בזרועות הוריו, אשר חכו בכליון עינים רגע בואו. ליל השבת עבר בתוחלת ממושכה, גם בקר יום השבת חלף הלך לו ועקבות הבן האהוב עוד לא נודעו; אחרי סעודת הצהרים פתח האב הישיש גמרא להגות בה כדרכו תמיד, ופתאום הופיע הבן אשר המה מבקשים, והנה הוא יושב עתה לימין אביו המלא ששון, וישמיעם מכל אשר עבר עליו בימי עבודתו בצבא; הזקן יחבקהו ביד ימינו ושמאלו מונחת על הגמרא הפתוחה; אמו השיבה את נפשו במעדני יום השבת, ובאחזה בידה הקערה לשוב להביא לפניו מטעמים, תטה עוד אזן קשבת לקול בנה האהוב; אות הכבוד בתמונת שתי וערב המתנוסס על לבו, אשר זכה בו בהצותו את אויבי ארצו על שדה קטל, לא ישיב ימין אביו התם והישר ממנו; אחותו העלמה תחבק ראשו בזרועותיה, ופניה ינהרו משמחות וגיל, גם פני אחיו ואחותו הצעירים יצהלו מטוב לב; אחיו הצעיר יתבונן על החרב העומדת בירכתי הבית, ויפחד לגעת בה בקצות אצבעותיו. הציור מלא הוד ויופי עד כי לא תשבע כל עין ממנו. —

אלה הם מפעלי הציר הדגול מרבבות אחיו, הפראָפעססאָר מאָריץ אָפפענהיים. ברוחו הנשגב הגיע עד תכלית החכמה,

העת החדשה. ילדה נחמדה כלילת יופי מתרפקת על זרועות אמה, ושתיהן תצחקנה מטוב לב על הדוד העשיר אשר לא ידע קרוא השבע ברכות מעל הלוח, ועוד מעט יעורר שחוק בצחות לשונו בשפת קודש. שם משמאל המחזה ימהר נער אחד בטרם מועד, לקרא בקול גדול „מזל טוב!" והאיש העומד אצלו ישתיקהו. הנער האוחז בידו היין והכוסות, יביט בתמהון על רעהו העשוי לבלי חת וישמיע קול רעש גדול ברגעי קודש אלה. פה נראה גם את הבדחן על יציע בית הכנסת והמנגן בכנור, גם נער אשר עלה שמה למען יוכל לראות מלמעלה את כל החזיון הזה. —

10) „הסֻכָּה". ציור כליל תפארה. לפנינו תופיע סכת חמד מעולפת פרחים ונצנים, ומעוטרת בזרי פרי הלולים מרהיבי עין. האב יושב ראש ומקדש על היין, וגם רעיתו תפארת ביתו תפאר את הסכה בהוד פניה; על זרועותיה ילד שעשועים ואחות האם תביט עליו בעיני חן. הבחור הקרוא לשלחן החג והבנים הצעירים יושבים במנוחה ומקשיבים דברי הקדוש. המבשלת תשא את הקערה עם התבשיל אשר נרדו יתן ריחו באף החתול השואף אליו בפתח הסכה. שני נערים נוצרים, תלמידי בית הספר, מביטים מבעד חגוי הסכה בהאות נפש על החזיון הזה; הם לא יצחקו כי אם מלאים חרדת קודש, ואחד מהם הסיר מגבעתו מעל ראשו לאות כבוד. —

11) „הסנדק מחכה על הרך הנמול". הציור הזה מלא רוח חיים ותנועה, ולמלאכתו נאוה תהלה. לפנינו החדר הסמוך לבית הכנסת. על כסאו של אליהו יושב הסנדק בגאון, כי חזות פניו והדרת אדרתו יעידו על כבוד עשרו, ומבט עיניו יאמר לכל: יען כי קצין עם ונשוא פנים אנכי לכן זכיתי לכבוד כזה! אצלו עומד המוהל עטוף בטליתו, וכל מעיניו לבחון היטב את הסכין אם אין בו פגם. יתר הנאספים יחכו לראות בעוד רגעים אחדים את הבן הרך נכנס בבריתו של אברהם אבינו. משמאל החזיון יתאמצו הנערים לעלות על מקום גבוה לראות במחזה. ואיש את רעהו ידחקון ועוד מעט תטוש המלחמה ביניהם, לולא מהר השמש לעשות סדרים ביניהם ולהפרידם; נער אחד עומד על הקופה של צדקה,

יתר בני הבית. סביב לשלחן ישבו כל בני הבית, תחת אור המנורה השולחת קרנים על כל החדר מסביב, ופניהם נהרו מטוב לב; אצל כל אחד יעמוד גביע כסף ובאמצע השלחן תתנוסס „כוס אליהו" הגדולה מכול. לפני הקערה על מטת ההסבה יושב אדון הבית עטוף לבנים וכוסו בידו לקרא „שפוך חמתך". אך מדוע זה יופיע צחוק קל על שפתי המסובין? עיני האב יהגו אהבה, פני האֵם יפיקו שמחה נסתרה ועליצות נפש? שני הנערים הנחמדים כשני תאומי צביה יביטו בעין חודרת על אחותם היושבת ממולם, והיפהפיה הזאת השפילה את עיניה לארץ? פתרון החידה הזאת, הם דברי האורח היושב לפני השלחן, אשר הרהיב בנפשו להוציא לפני כל המסובין ברכות לבו להאנשים הישרים והתמימים האלה, ויאמר: לשנה הבאה בליל שמורים, תשב בתכם לפני שלחנה כמלכה לימין אלוף נעוריה — המלך; לכן יופיע הצחוק על שפתי האב המאֻשר, לכן תעלוזנה כליות האם היקרה, לכן לא יסירו האחים הנאהבים והנעימים את עיניהם מן אחותם, ולכן השפילה חבצלת השרון זאת את ראשה בבושה ובפחד... בהציור השני יראה לנו הציר כי נבואת האורח באה ונהיתה.

9) „החופה". ציור יקר הערך לפי תוכנו ומלאכתו המהֻללה. החזיון יוצא לפעלו בחצר בית הכנסת, תחת רקיע השמים עם צבאות כוכבי ליל על יציע בית הכנסת מחוץ תלוי דמות מגן דוד ובתוכו כתוב: „קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה", ובאמצע: „מזל טוב!" החתן והכלה לבושים אדרות תפארת, ושרשרות כבוד יתנוססו על חשן לבבם, לאות כי יתלכדו ברתוקות האהבה; הטלית יכסה ראשיהם ועליהם מלמעלה נטויה חופת כבוד. ברגע זה ישים החתן טבעת קדושין על אצבע אהובתו אשר הושיטה לו ביראה ופחד, ובין עפעפיה תזהיר כספיר דמעת בת עין; עיננו תכיר כרגע את היפהפיה אשר ראינו בליל שמורים. הרב עטוף בטליתו קורא את הכתובה. אבי החתן עומד לימין בנו הדור בלבושו, ופניו מפיקים גילה ונחת, גם פני אֵם הכלה יִנהרו בעליצות כליות וקרב, על ראשה יתנוסס - זר תפארה, ועדיה וחליתה יוסיפו לה יפעה ויופי ברגעי אשרה אלה; כן יתר נשי החן המופיעות לפנינו לבושות מכלול ועדי עדים כפי חקי

תינה שאננה שורדת על פניו, ושפתותיו דובבות:

„אלהי אברהם יצחק ויעקב אבותינו,
שמור עמך ישראל למען תהלתך.
שבעת הימים נא יבואו אלינו,
לברכה והצלחה למקדישי שמך.
השבת הקדוש הן עתה יעזבנו וכו׳".

אם הבנים עומדת אצלו, ידיה מול לבה, ועיניה הנשואות שמימה תענינה „אמן": בתה העלמה תתרפק עליה באהבה ותחבקנה; הילד האוחז נר ההבדלה בידו ירים אותה למעלה בגאון, ומנגה נגדה יהלו פני התמונות הסובבות את אדון הבית. הבחור האוכל על שלחן בעל הבית מדי שבת בשבתו עומד נשען על שלחן הכתבים, אשר עליו ינוחו עוד המכתבים מיום השבת סגורים בחותמם. האב הזקן יושב עצב לפני השלחן. לב המביט על הציור הזה ירגיש, כי השבת הנעים יעזוב עתה את הבית הזה, ואתו יחלפו גם הששון והמנוחה, ותחתיהם יבואו ששת ימי עמל וצער, ויקראו את כל המתענגים האלה למלחמת החיים. —

8) „סדר ליל פסח". בליל שמורים זה יתרומם היהודי משפל שבתו על כנפי אמונתו הטהורה, ולבבו יתפאר בגאון ישראל ותעודתו הנשגבה בין העמים; בליל שמורים זה מלך הנהו, ורעיתו המלכה יושבת לימינו, אך אדרת תפארתו הוא תכריך בוץ, כאשר עינינו רואות בהציור הזה, למען לא ירום לבב המלך... בליל שמורים זה ישתו ארבע כוסות לזכרון הגאולה מעבדות לחירות, ואפפענהיים נתן סימן לזה בארבע צלוחיות מלאות יין העומדות על שלחן קטן; בליל הגאולה הזה תפתחנה דלתות כל משכיות ישראל, והיהודי העשוק ורצוץ משפט, ישמיע ממסתרי הגהעטטא לכל יושבי תבל ושוכני ארץ, כי יבוא הקץ לאכזריות רצח ורשע כסל; כי מארת אלהים וקרץ משרי ירדוף עד חרמה כל מעניו ומצמיתיו וישמידם מתחת שמי ה׳. וברגע הנשגב הזה יגלה הציור לעינינו מחזה ליל שמורים: שם פתח המשרת את הדלת, ומקומו נראה על הכסא העומד לפני השלחן, כי בליל גאולה זה לא יפליא היהודי בין אדון לעבד, ומקומו יכירהו בין

שבת; שם ברחוב מבעד החלון על המכפלה השניה, תביט אשה ותנומה שוכנת עליה; שם עומד נער אחד צלול ברעיונותיו ועיניו נשואות השמימה; שם ברחוב יושב איש נרדם נשען על כף ידו. כל התמימים והישרים האלה מתענגים תחת קוי השמש המאיר ברחוב היהודים כחצות היום. מימין הציור תחת המספר 1789 נראה נגה ההשכלה, ושם בתוך החדר יושבת בת ארון הבית ובידה ספר אשר תקראהו בשום לב.

6) „המסה". ציור נחמד אף נעים! ביום השבת נראה פה נער רך בשנים, העומד לפני הגמרא הפתוחה על השלחן למעלה מראשו, ובכל זאת ישיב באמץ רוח על כל שאלות הרב המנסה אותו בלמודי כדי השבוע. המורה המנסה יושב על כסאו, עיניו ותנועות אצבעותיו ידיו תוכיחינה לנו כי מתאמץ הוא לחקור ולדרוש את הנער אם אמנם למודו שגור ושנון על פיו, ככל אשר הורהו בששת ימי השבוע. בת הרב יושבת לא הרחק מהם, ובכל חפץ לבב תטה אזן קשבת למענה הנער; בצחוק שפתותיה תעיר בלבו אמץ הרוח לענות בחכמה ודעת, עד כי תשמע תהלת הרב כי יצא מזוקק שבעתים מכור הבחינה, כי הגדיל תושיה; אז תתן לו לאות־נצחון פרי העץ מן הקערה אשר בידה. רעיון הציור הזה יקר מאוד לנו. הוא יראה לעינים כי הקים ה' הבטחתו לבית יעקב לאמר: „רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם". הוא יגלה לעין השמש כי בני עמנו ידעו תמיד ללמוד לבניהם תורת ה' עוד בשחר טל ילדותם, וכל סערות העת לא יעקרו נטעי נעמנים אלה אם בעודם רעננים היו שתולים על מי התושיה. וכן בכל יתר ציורי אפפענהיים נראה את הרעיון הזה; כי הילדים וספרי למודיהם יתלכדו ולא יתפרדו. —

7) „מוצאי שבת קודש". הציור הזה הוא ההפך מן הציור „ליל שבת", ותחת כי שמה אור יקר זרוע בכל עבר ובכל פנה, פרש האופל פה את צלליו בכל ירכתי הבית. בתוך המנורה העלו רק שתי נרות אשר תפיצנה מעט נגה על התמונות העומדות תחתיהן. ארון הבית עומד באמצע החדר ושופך יין בגביע להבדלה;

להגות בה תמיד אחרי הסעודה; אך עתה שכח תלמודו, עיניו וכל מחשבותיו נטיו על העלמה היפהפיה בת אדון הבית, היושבת ממולו לימין אחותה הבכירה, וישאף מליה הנעימים. מה רב האור השפוך על התמונות והחדר! האור הזה יפיץ נגהו על פני זקן הבית הנם במנוחה שאננה, ישפוך אור יקרות על הנער הנעים מראשו עד כף רגלו. מנגה נגדו יופיעו פני העלם, תלתליו ומצחו בציון האהבה, וישלח קרנים עד האחות הצעירה, ופניה גם הם יהלו באהבה טהורה, וישוב להאיר פני האחות הבכירה היושבת בין הרעים האהובים באור חן וחסד. האהבה, בת שמים, עפה ממרומים מעל להפרחים בעד החלון הפתוח, ותמלא כל אפסי החדר הזה בזיו זך וטהור אשר לא יתאר באומר ודברים!

5) „מנוחת־שבת". הציר יוסיף לענגנו בחזיוני מנוחת שבת. פה נראה הדומיה העמוקה, הענג והנעם האצורים בתנומת הצהרים בשבת קודש. התנומה הזאת פרשה כנפיה על כל אפסי רחוב היהודים אשר תחזינה עינינו עתה, וכמו כל הרחוב נם שנתו. לפני פתח בית מסחרו, אשר עוד ביום אתמול סוגר על מסגר, יושב אדון המסחר בלבושי כבוד, ועיניו נשואות השמימה ברומית שקט ותוגה חרישית. שתי ידיו פרושות כשתי כנפי חסד, לחבק בזרועות אהבה את אמו הזקנה היושבת לשמאלו, ואת בנו יחידו וידידו, נער יפה אף נעים, העומד לימינו. רעיתו עזבה ארצות החיים להתלונן בצל שדי, וברגעי מרגוע אלה עלה זכרונה היקר לו על לבבו, ומבטו יבקשה בין צבאות שמים במעון עדן. הנער נשען אל אביו באהבה, תחת זרועו החומש עם סימן מקום תלמודו, בעמדו היום על המבחן לפני הרב לעיני אביו, ובידו אות־נצחון הוא הפרח ופרי העץ אשר יביט עליהם עתה בגילה שאננה. האֵם הזקנה, בעלת כל בית בנה, כאשר יעיד צרור המפתחות התלוי מצדה, יושבת והוגה בספר „צאינה וראינה". מה נעימה האֵם הזאת, ומה רב החן וההוד אשר אֻצל לה הציר באהבת לב ונפש! תום וצדק, שלום ואהבה, חכמה ותבונה, לב טוב ונפש יקרה יחדיו נקבצו באו בפניה; ואיך לא ישלח ה' את ברכתו אל הבית אשר עיניה צופיות הליכותיו? הלאה מעט בפתח הבית יושבת האָמה הנרדמת; לרגלי הילד ישכב החתול המתענג גם הוא במנוחת

שבת ויושבת עם היונק אצל השלחן הערוך. מה נפלאת ומה נעמת, חזיון שלום ושלוה! חזיון כזה יוכל להופיע בארצות החיים רק אז, עת ירדו „מלאכי השלום, מלאכי עליון" „ממעון הברכות" במשכנות גוי קדוש שומר אמונים!...

3) „ברכת הרב". לנגד עינינו בית הכנסת, בין הבימה ובין ארון הקודש, ביום השבת בבקר. על ארון הקודש כתוב: „דע לפני מי אתה עומד", ועל הפרוכת: „זכור את יום השבת לקדשו", ונר־תמיד תלוי לפניו. מימין ארון הקודש עומדת מנורת המאור עם שבעת נרותיה, ומשמאלו על לוח התלוי על הקיר כתוב: „הנותן תשועה וכו'". תפלת הבקר נשלמה ובאי בית ה' שבו לביתם, רק איש אחד עוד יושב בצד מזרח עטוף בטליתו ולומד משניות בעומק הגיון. הרב הנכבד גם הוא עוד יושב על מקום כבודו, טליתו אצלו על כסאו ולפניו גמרא פתוחה; הישיש הישר באדם הזה יאציל ברכותיו על ראש נער, טרם שובו עם אביו לביתו אחר התפלה; תום וענות צדק נשקפות מעיני השב הזה, חכמת אלהים תאיר פניו, רוח טהור וטוב ירחף על הצחוק הנעים המשעשע שפתותיו היפות, הפתוחות ונוטפות ברכות שמים; אזנינו תקשבנה צקון לחש זה בחרדת קודש, הנער יטה ראשו בענוה לברכות מורה הצדק, ורגשי־יה ימלאו כל בתי נפשו. אביו, איש נשוא פנים, עומד עליו ובדומיה יאזין קול הברכות על ראש בנו ועיניו הרטובות תענינה אחריהן: „אמן!".

4) „יום־השבת־בצהרים". חזיון יקר! לנגד עינינו תרחף המנוחה השוררת בבתי ישראל ביום השבת אחרי סעודת שחרית. לפנינו יופיע חדר איש עשיר בכל הוד והדר; על השלחן פרושה מטפחת יקרה, ועליה עוד יעמדו שני גביעים, פרחים ונצנים יתנוססו על החלון הפתוח. אדון הבית עוד יושב לפני השלחן ע"ג כסא הכבוד, תיבת כסף בידו, ובנו הנער הנחמד והיפה יקרא לפניו מעל הספר, אך מטעמי יום השבת ונעים קול בנו סגרו עפעפיו בתנומה נעימה. האב השקט והשאנן הזה לא ישמע ולא יחוש כל הנעשה ברגעים אלה לפני שלחנו. הביטו על העלם היפה היושב שם בקצה השלחן! בן עוני הוא וקרוא לאכול על שלחן אדון הבית כדי שבת בשבתו, ולפניו גמרא פתוחה כדרכו

ילד נחמד! הן אמך עקרת הבית פה עומדת לפני מאורי אור שבת, פניה וכפות ידיה הנשאות יזהירו באור יקרות, ושפתותיה נעות ברגשי קדש תפלה זכה ועדינה: „כאור הנרות האלה תאירנה נא עיני בני באור התורה הקדושה!" ומלאך השלום עונה „אמן!". על קיר הבית תלוי לוח קטן ועליו כתוב „מזרח"; משמאל תלוים הטלית והתפילין, גם הכיור סמל דמות הטהרה בבתי היהודים; מעל הפתח תחזינה עינינו הדס ובשמים להבדלה, ועל הכשקוף כתוב: „ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך".

2) „ליל שבת". מחזה קדוש מלא יפעת שחקים! פה נראה בעל הבית ככהן לאל עליון בביתו משכן הקדושה והטהרה; זיו טהור וזך שפוך עליו מנרות השבת, ובאורן תהלנה גם כל יתר התמונות היפהפיות המופיעות לפנינו בהציור הזה. פני ארון הבית יפיקו אהבה לצאצאיו היקרים הסובבים אותו כשתילי זית; מבטו יגלה לעין כל את האֹשר השורר בלבו לראות בניו תמימים וישרים, אהובים ונחמדים בעיני אלהים ואדם, ובצחוק קל תבענה שפתותיו ברממה מקרב ולב עמוק: „המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים וכו'". הברכה הטהורה הזאת תזל כטל על ראש ילדה נחמדה ונעימה, תלתליה השחורות מלאות הוד והדר, אזרעותיה נשואות אל אביה ככנפי יונים, וכמו תשפוך כל רגשותיה ללב אביה, אשר פרש ידו האחת עליה, והשנית על ראש עלמה עדינה, אשר צרור המפתחות תלוים בצדה, לאות כי על פיה ישק עתה כל בית אביה, וכל התכונה אשר עינינו רואות ערכו ידיה בטוב טעם ודעת; אמה, אשת חיל, לא תוכל עתה לנהל דרכי הבית: הן היא יושבת שם ויונק ילין בין שדיה.... הבת היקרה הזאת תרגיש קדושת ברכת אביה, עפעפיה השפילה לארץ, וכל יצורי פניה מלאים הגיוני קודש. בין שתי האחיות האלה עומד ילד קטן, ויפרוש כפיו לאביו כי יקחהו על זרועותיו. האב הישר הזה שב מבית התפלה עם אורח עני קרוא לאכול על שלחנו; הנה הוא עומד עוד בפתח הבית ומביט בדומית קודש על החזיון הזה; הנער השב מבית התפלה עם אביו ישא עוד סדר התפלה בידו, וממולו ילד יפה תאר ויפה מראה, לבוש מחלצות וצרור פרחים בידו, יופיע בזיו זך מנגה הנרות; האם לבושה בגדי

ויתנו לו מקום בין הצירים הראשונים בהמאה האחרונה. עוד נעלים ונשגבים עליהם שנים עשר ציורים מחיי היהודים, אשר בהם הוציא כל רוחו הכביר לפעולת ידים. לך נא אחרי, קורא יקר, להביט על הציורים האלה, ולעיניך יגלו חזיוני קדש, מלאי יופי והוד, חזיונות חיי עמנו בביתו ובחוג משפחתו, הנושאים עליהם חותם הדרת קודש; והתמונות הנעימות האלה תעוררנה בלבבך רגשי אמונים לעמך ולדתו, רגשי אהבה וכבוד לגוי קדוש צור מחצבתך, וברוח דמיונך תחבק את הציר יוצר החזיונות בזרועות אהבה, ותשים על ראשו זר תהלה. החזיונות האלה יצאו לפעלם בעיר פראנקפורט דמיין, בתקופת ימי חיי הציר...

השבת, תקות כל איש ישראל בכל ששת ימי המעשה, נחמתו ותענונו בימי עניו ומרודו; המתנה הטובה הזאת מבית גנזי אביר ישראל וגואלו, נתנה חזיונות נפלאים להציר המהולל, אשר הוסיף עליהם עוד הדר חכמת הציור ורגש אש דת המפעמהו, עד כי ימשכו עליהם ציוריו עין כל רואה בחבלי אהבה. נביט נא גם אנחנו על ציורי־שבת אלה!

1) „קבלת שבת“. החדר אשר תחזינה עינינו נקי וטהור ומפואר לכבוד שבת; רוח מלאכי השלום ירחף על כל אפסיו: מטפחת לבנה כשלג תכסה את השלחן ושתי החלות, לחם משנה, דמות הברכה ביום הששי לשובתי בשבת קודש. גם היין והגביע הנה הנם לקידוש; מנורת המאור התלויה באמצע הבית העלתה נרותיה. בעל הבית לבוש בגדי שבת נקיים וטהורים. עמל ששת ימי המעשה נשכח מלבו, מנוחה שאננה שוכנת על פניו, כל תוגה ודאבה לא תקרבנה אליו ברגעי קודש אלה. עיניו נטיו על מורה שעות כסף אשר הוציא מצלחתו, לראות אם באה העת ללכת לבית הכנסת. האב עוד יעמוד על עמדו, אך הנער האוחז בידו נכון לרוץ אורח; רוחו ימשכהו לבית־אל לבלי עבור מועד התפלה. בן חכם הוא ולשונו תמהר לקרא צחות בסדר התפלה הגדול אשר ישאהו עתה תחת זרועותיו. אמו רחצה אותו למשעי ותלבישהו מחלצות וכלו יפה אף נעים. לך לבית אל בשם ה׳,

אנכי בהעלותי על לבי כי אני אדון לו, וביותר כי רעיונו ישא בד בבד עם מחשבותי בימי חלדי". את הציור הזה נזכיר עוד הפעם בין יתר הציורים מחיי היהודים אשר נעביר לפני הקוראים. מיתר ציוריו נזכיר תמונת פני הקיסר יוסף השני, מלא קומתו, אשר עשה עבור הבאראן שלמיאל פאָן ראטהשילד, ותמונת המלך אטטא הרביעי; גם ציור קטן, נחמד אף נעים „המחזה בחלון בעת הופיע מושל העיר בפראַנקפורט דמיין", הנמצא בבית־אסף־ציורים בלייפציג. הציור הזה ירתק עיני המביטים בחבלי קסם השפוך על פני הנאספים אל החלון לראות בכבוד השר, כולם מלאי עונג, ובקול צהלה והרועת הידד יקראו לשלום להאורח הבא לשכון כבוד בתוכם; מטפחותיהם הצחורות תתנוססנה בידיהם כדגלים, ועל שפתות העלמות העדינות והילדים הרכים יופיע צחוק ששון וגיל. החזיון הזה ישאר כמו חי בזכרון המביט ימים רבים ולא ישכחנו. את הציור הזה החל אפפענהיים בשנת 1848 ויכלהו בשנת 1852. אך בשנת 1853 הוסיף להפליא עין רואים בציור חדש „בית יוצר־פסל בפראַנקפורט", הנמצא בחדר־הציורים בבית־למוד־חכמת־הציור בפראַנקפורט. הציור הזה נפלא בהאור השפוך עליו באופן מאד נעלה. לנגד עינינו חדר יוצר־פסל כנטות צללי ערב; אשה כבודה אחת עם בנה ילד קטן באו לראות מעשי ידי החרש, ולפניהם שפחת בעל הבית ובידה מנורה מאירה, אשר מנגה נגדה תופיע תמונת שיש צחר, גם קרנים מידה לה סביבה, להאיר באור יקרות אל עבר פני האשה ובנה והשפחה; בעד פתח החדר נראה את היוצר־פסל בא אל חדרו. כן מלא חן ויופי הציור הקטן „מחזה ביום הולדת" (שנת 1853): ילדה קטנה תושיט לאשה כבודה צרור פרחים, ושפתיה תבענה הברכה ליום הולדת כאשר שמו בפיה משלחיה, אך עיניה וכל מחשבותיה נשואות אל עוגת־רצפים אשר תשא ילדה אחרת בחדר הזה על קערה; תומת לב הילדה נראה פה עין בעין. בשנת 1855 הופיע בבית־אסף־הציורים בפראַנקפורט ציורו „שלשת הטבעות". רעיון הציור הזה לקוח מן החזיון „נתן החכם" (לעססינג), ועליו מלמעלה כתוב „רק ה' אלהים יגיד פשר דבר".

מלבד כל הציורים האלה אשר ישימו כבוד לאפפענהיים,

עוד בשנת 1826 נודע שם אפפענהיים להמשורר הגדול גאֶטהע, אשר לא חשך ממנו תהלה. המשורר יכתב לאפפענהיים כדברים האלה: „את ציוריו אשר שלח לי למראה אשיב לו בתשואות חן; מפעלי כפיו ראיתי הכשרון הנפלא אשר חננו אלהים ושבעתי ענג וששון מן המחזות והרעיונות אשר הופיעו לפני על הגליון". בעת היות אפפענהיים בוויימאר בשנת 1827 נתכבד לראות פני גאֶטהע אשר אצל לו אהבה ותהלה וכרע כאח ההלך אתו. אז עשה תמונת פני הקאנצלער פאָן מיללער, ובשנת 1828 הקדיש לשמו את ציוריו המתארים חזיונות שיר גאֶטהע „הערמאַן אונד דאָראָטהעא". בוויימאר ברא גם את הציור, „האַרפֿנער אונר מיגּ נאָן", יצורי חזיונות גאֶטהע. הציור הזה נמצא כעת בבית־אסף־ציורים בהנובר, והעתקות רבות נעתקו ממנו בפתוחי נחושת.

מלבד כשרונותיו נשא אפפענהיים חן בעיני אלהים ואנשים, בטוהר נפשו ורוחו וברגשותיו העדינות, כאשר יעיד על זה איש חברתו במסעו לוויימאר, ה' פאָן האלטעי, במכתביו ע"ד אפפענ־היים ומעלת רוחו. טרם עזבו את וויימאר נתכבד אפפענהיים על ידי ידידו גאֶטהע לראות פני בבוד הגראָססהערצאג מוויימאר, אשר פרש עליו כנפי חסדו ויבברהו בתור „פראָפֿעסאר" בחכמת הציור. אותות כבוד רבים נחל ממושלים ומלכי ארץ, ואנחנו נזכיר את אות הכבוד של מאוריטיוס־לאַצאַרוס אשר כבדהו בו המלך וויקטאר עמנואל שנים רבות אחרי עזבו את איטאליא, לאות כי זכר הצייר הזה עוד חי באיטאליא ובכבודו תתימר.

משנת 1828 קבע אפפענהיים איתן מושבו בעיר פֿראַנק־פֿורט, ויחי חיים שאננים בחוג משפחתו ימים רבים. בשנת 1833 הפליא עין רואים בציורו החדש „שוב איש־חיל יהודי מחיל המתנדבים לבית אבותיו כתם המלחמה". הציור הזה נעטר בזר התהלה בשנת 1837 בבית־אסף־ציורים בקאַרלסרוהע, מפי כל לשון ועט. בשנת 1835 כבדו היהודים תושבי באַדען את האיש הלוחם מלחמת עמו על דרך ההשכלה וזכות אזרח, גבריאל ריע־סער, בהציור הנפלא הזה לאות תודה ולמזכרת עולם. „בעליצות נפש — כתב ריעסער — אביט על הציור היקר הזה, ומאֶשר

בחזיונות הטבע הנפלאים, המופיעים באור שבעתים בארץ הברוכה הזאת; רוחו פרש מוטות כנפיו ויעף על מרחבי יצורי חכמת הציור, ויגיע אל אפריון החכמה הזאת פנימה, ושמו יצא לתהלה בין שמות הצירים המהוללים. בעת ההיא היה גם בנעאפאל, פלארענץ, ליווארנא, ויתבונן אל ציורי הצירים הגדולים אנשי השם אשר בהם התפאר ארץ החכמה הזאת. אך אהבת ארץ מולדת התעוררה בלבבו, ורוחו משכהו לשוב אל אבותיו ולעירו; אז עזב בשנת 1825 את איטאליא ויעבור בערי באלאניא, ווענעדיג ומינכען, ושם קבלהו המלך לודוויג מבייערן בכל אותות אהבה וכבוד, ומשם שב לפראַנקפֿורט דמיין, ולפניו יצא שמו המהולל בפי כל חכמי החרשים ועם הארץ, ובכל מקום בואו נחל זר התהלה והתפארת.

בפֿראַנקפֿורט החלה תקופה חרשה במעללי הציר הזה. אפפענהיים היה נעלה על כל הצירים בפראנקפורט, ובציוריו מחיי משפחת היהודים הגיע למרום מטרתו. חזיונות הטבע הנשגבים באיטאליא וציורי אנשי השם, העירו בקרבו החפץ לתאר חזיוני כתבי הקדש בחרט צירים; אך חיי המשפחה והחברה בעיר מולדתו, הנעימים ומלאים ג"ב רב יופי, לקחו לבבו בקסם הודם, עד כי הקדיש כל ימי חייו לשפוך עליהם מרוחו ולגלותם לעיני השמש, לעיני כל העמים. הציר ירד מגבהי שחקים, מעילם החזיונות אשר נשאו רוחו שם עד הנה, לעולם החיים, אשר גם הוא בקדש יסודתו; אף הצליח להוסיף להחיים האלה מחזה שדי ויפעת שמים, ופני יצורי בפיו יהלו באור קדוש וטהור כבני אלהים, מעוררי אהבה בלב כל רואיהם. אך טרם נעביר לפני הקוראים שמות ציוריו מחיי היהודים אלה, נשוב להביט על תולדות ימי חייו. בין תמונות פני אנשים רבים פעלי כפיו אחרי שובו לארצו, עלתה תמונת לודוויג בּאֶרנע (1826) על כולנה, כי הצליח לתאר פני האיש המהולל הזה ברוב פאר ואמת מבלי החטיא השערה, עד כי העתיקו ממנה העתקות רבות להפיצן בארץ אשכנז. באֶרנע שש מאד על התמונה הזאת, ויהלל את הציור ואת הציר במכתבו לאפפענהיים, ומאז היה לו אוהב נאמן דבק מאח. כן הגו לו אהבה בלי מצרים גם היינע, ועוד גדולי החכמה והמדע.

השכר לאיש אחר אשר לא זכה בו.

אפפענהיים אבד את השכר הזה באשר יהודי הוא, אך תמורתו זכה בשכר גדול ונכבד ממנו, הוא טהארוואלדזען, אשר אמצהו כבן לו, ויהי מגנו ומבטחו בכל עת שבתו ברומא וגם אחרי כן. החרש־חכם הישיש הזה קנה מאת הציר הצעיר אפפענהיים את ציורו הנעים „שוב טוביה לבית אבותיו", ויפאר בו חדרי משכיתו, והיום נמצא הציור הזה בבית־שכיות־החמדה הבנוי על שם ועל קבר טהארוואלדזען בקאפענהאגען. על ידי טהארוואלדזען נודע אפפענהיים לחכם הבנאים המהולל היסטארף, ויציר תמונתו ברוב פאר. כן נודע להקורפירסטין מהעססען, אחות פרידריך ווילהעלם השני מלך פרייסין, ויציר בעבורה את הציור „שליחת הגר מאברהם". בימי שבתו ברומא הוציא לאור ציור נחמד „שושנה רוחצת", אשר אין ערוך ליפיו והודו השפוך עליו, עד כי כנוהו בשם „פנינת־חכמת־הציור"; את הציור הזה רכש לו הבאראן קארל פאָן ראטהשילד בנעאפאל. בין ציורי חזיונות כתבי הקדש אשר פעל ועשה ברומא יתנוסס לתפארת הציור „שוב היונה אל תיבת נח", אשר הוצג אז לעין רואים בבית אסף הציורים בנירענבערג, וימשך עליו עיני יורש העצר במלכות רוסיא יר"ה ויקנהו בכסף מלא, וחברת־אלברעכט־דיירער הואילה ליקרת ערכו להעתיק ממנו העתקות בפתוחי־נחושת והמחוקק וואגנער מלא חפצה. בציור הזה נראה כי נח פתח צהר התיבה ויושט ידו להביא את היונה ועלה זית טרף בפיה; בניו ונשי בניו חשו גם הם אל החלון ועיניהם למרחוק יביטו על הארץ הנשמה אשר תשוב עתה לתחיה; רגשי ענג ונעם שפוכים על פניהם כעל פני אסיר כלא בעת יפתחו מוסרותיו. בתקופה ההיא יצא מתחת ידו גם כן הציור „משה סומך ידיו על ראש יהושע" אשר הגישו תלמידי הד"ר עדואַרד קליי בהאמבורג למורם ביום חג היובל לפעולותיו, לאות כבוד ויקר. כן השלים אז את ציורו „כורש נותן רשות להיהודים לשוב לארצם ומשיב להם כלי המקדש", אשר היה לעין רואים בבית־אסף־ציורים בפראַנקפורט דמיין, וימצא חן ותהלה בעיני כל רואיו.

אפפענהיים ישב ארבע שנים באיטאליא וישביע נפשו

אפפענהיים לפאריז, וכשרונו הוסיף להתפתח ולהשוף כל שכיות המודותיו; ואחרי שבתו שם כשנה אחז דרכו בשנת 1821 לרומא, מרכז ומקור כל יופי ונשגב, למקום אספת גדולי החרשים והציירים בתבל: קארסטען, קארנעליוס, אווערבעק ועוד ציירים מפוארים אשר הרימו אז בעיר המהוללה ההיא את חכמת הציור על מרומי קרת, ותלמידים מצוינים רבים נהרו להנות מזיו חכמתם ולעשות כיצורי כפיהם. אפפענהיים אהב בימי שבתו במינכען ופאריז להתרועע את אחיו בני עמו ולשבת בחברתם, וכן בבואו לעיר רומא היתה ראשית דרכו אל הגהעטא מקום מושב היהודים, טרם צעדו רגליו על ספון היכל הוואטיקאן; וגם ימים רבים אחרי כן, בהיותו תמיד בחוג ציירים אשכנזים בני ארצו באהבה ואחוה ורעות, היתה אהבת עמו ודתו כאש עצורה בעצמותיו. האהבה הזאת, כאֵם רחמניה, הלכה אתו על דרכו כל ימי חייו; היא חשפה לפניו את היופי וההוד, השורר בדברי ימי היהודים ובחיי המשפחה והחברה; היא גלתה לפניו דרך חדשה לא שערוה ראשונים, והוא עבר את הדרך הזאת במרכבת נצחון וזר תהלה על ראשו. רוחו השואף לנשגבות ונצורות, האוהב לתת להיופי חומר וצורה בצבעים ובתמונות, מצא כל מאויי לבו בחזיוני קדש המרהיבים עין כל יהודי בימי חייו; תחת אשר רבים שתומי עינים דמו בנפשם למצא את היופי הזה רק בתמונות המיטהאלאגיע או בציורי רפאל ודורו אשר נתנו לו כבוד אלהים ויצאו בעקבותיו, וישכחו מה העת והמקום דורשים מהם.

ברומא הוכיח הנסיון לאפפענהיים, כי גם כשרון היהודי יאבד ערכו הרם בעיני רבים, יען כי ממי יהודה יצא. בימים ההם הבטיחו בהאקאדעמיא ברומא מחיר־כבוד להציר אשר יעלה על אחיו בהציור „הבן האובד שב אל אביו”, ופקיד האקאדעמיא האיש הדגול והנשא טהארוואלדזען (יוצר פסל מהולל מאד) נתן את הזכות והכבוד הזה לאפפענהיים, באשר יתר שאת לציורו על כל הציורים הרבים אשר הוצגו לעין רואים. אך הפראפפעסארים האחרים התאוננו וילונו כי יזכה איש מארץ אחרת וביותר יהודי בכבוד גדול כזה, ופקיד האקאדעמיא נאלץ היה למלאות חפצם ולגרוע השכר הזה מאפפענהיים, אך עמד על דעתו כי לא ינתן

בכפירות, הגראף וועגצעל־שטערנאו, ויקח לבו ולב רעיתו טובת הלב, וימשכו לו אהבה וחסד עד כי אמצוהו כבן, וימים רבים ישב בביתם ויתענג בחברתם. אהבת האצילים האלה וקרבת אנשים נכבדים תמיד, העירו בקרבו רגשי יופי והוד, וילמדוהו להיות מדברו נאוה ומהלכו נחמד, להפיק רצון ולמצוא חן בעיני השרים המטיבים עמו. בבית איש חסדו זה מצא אפפענהיים אסף ציורים יקרים להעתיק מהם וללמוד לעשות כמתכונתם בדמותם כצלמם. ספור אחד יוכיח לנו עד כמה גדלה אהבת האצילים האלה להעלם מאריץ, ועד כמה חזקה בלבו אהבת דתו, ומזה נבין את החנוך הטוב אשר גודל על ברכיו; בכל ימי שבתו בבית השר לא טעם מאומה ממאכלי בשר, ואשת השר הכינה תמיד עבורו מאכלי חלב לבד. אך מרוב אהבתה אל העלם היהודי שמה לפניו פעם אחת מאכל בשר, ותבטיחהו כי לקחה הבשר מאת יהודי וכשר הוא, כי נשחטה הבהמה כדת ישראל; מאריץ בא במבוכה, כי אהבת הגבירה טובת הלב זאת נגעה עד לבו, אך בכל זאת לא מלא חפצה ולא טעם מאומה מן המאכל הזה. כן נראה כי האמונה וההשכלה היו תאומים בלבו מימי עלומיו, ועד זקנה ושיבה לא צררו אשה את אחותה. כמשה אשר ינק משדי אמו אהבה לעמו, ובבית בת פרעה אשר לקחה אותו לה לבן ינק משדי חכמת מצרים, כן מאריץ אפפענהיים אסף במשכיות לבבו הטהור רגשי אהבה עזה לעמו בבית הוריו הישרים ועובדי ה׳, ובבית אצילי אירופא האיר אל עבר פניו אור הדעת ויאצל עליו מהודו, גם נתן אמץ ועוז בלב בעל הכשרון הנפלא הזה, לרדוף אחרי מטרתו הרוממה, להיות למופת בקרב אחיו ובני ארצו.

בשנת השמנה עשרה לימי חייו עזב אפפענהיים את אבותיו ויסע לעיר מינכען, ויצליח לגמור שם חוק למודו בהאקאדעמיא לחכמת הציור במשך שלש שנים. עוד בהיותו תלמיד האקאדעמיא ברא רוחו הכביר חזיונות חדשים וציורים יקרים, וביניהם הכי נכבד הציור „משה והלוחות" אשר עשה לו שם, ויראה גלוי לעין כל, כי כשרון כביר יצוק בו להוציא הגיוני רוח מלאי רגש ויופי לפעולת ידים. גם תמונת פני הרוזן וואללערשטיין מצא חן ותהלה בעיני כל יודע דבר חכמת הציור לאשורו. מעיר מינכען, נסע

ודתו בין העמים, בגלותו לפניהם חזיוני קדש מחיי עמנו מעולפי יפעה ויופי, אשר לא ראו כמוהם עד הנה; האיש הזה זכה לשני עולמות. מלכים ורוזנים ראו פעלו ויאצלו לו כבוד ויקר, משוררים ומליצים נקשרו אתו בעבותות אהבה, ובני עמו נשאוהו על כפים כבן נאמן, ושמו מבורך בפיהם לדור דורים.

מאריץ אפפענהיים נולד בעיר Hanau בסוף חודש דעצעמבער שנת 1799, על ברכי הורים ישרים ותמימים ברחוב היהודים. אביו מצא כלכלת ביתו מעסק מסחר וקנין, ובאהבתו את החכמות והמדעים לא חשך לשחד מכספו לחנך בניו לפי רוח העת ולהשקותם ממעיני הדת והדעת, וביותר את בנו מאריץ אשר נפש עדינה ומשכלת התנוססה בו. בעת ההיא החל אור דעת משאלות הזמן להופיע על בני עמנו, וחיי ומנהגי העת הישנה היו עוד בעצם תומם; ותחת אשר הקנאים מצד אחד והחפשים מצד השני הועילו לסכסך בני הדור הישן בבני הדור החדש ולשים ביניהם איבה ומשטמה, הצליחו יחידי סגולה בהשכל ודעת, בתושיה ומזמה, לקרב את הלבבות, לשים שלום בין האמונה וההשכלה, כי תהיינה שתיהן תפארת לבעליהן. ורק אנשים אשר אמונה טהורה והשכלה אמתית באו כשמן בקרבם, רק הם יצלחו לגלות את דרך השלום הזאת, וביניהם יאיר גם שם אפפענהיים כנוגה בין כוכבי אור.

עוד בימי ילדותו נראו במאריץ עקבות הכשרון לחכמת הציור הנטוע בו מידי הטבע. ובהגיעו לימי עלומיו שכל את ידיו בבית הלמוד לחכמת הציור בהנוא לתאר יצורי הטבע ומעלות רוחו עלי גליון. מלמדו להועיל היה הציר והמחוקק המהולל קאנראד וועסטענמייער אשר אבד כל הונו בעת הפרעות בוויימאר בשנת 1806 ונקרא בשנת 1807 להנוא בתור פראפפעסאר יועץ־המלוכה ופקיד משנה בבית למוד חכמת הציור, וישם עשה לו שם על ידי תלמידים מובהקים אשר השכיל ללמדם בטוב טעם ודעת דרכי החכמה היפהפיה הזאת; ומאריץ היה ביניהם מן הראשונים. בימים ההם מצא העלם מהלכים בבית שר נכבד. הנודע לשם

והזמרה, כן חכמת הציור ומלאכת מחשבת, לא תפרחנה רק בעת שקט ומנוחה, בממלכה מסודרה. אחרי כל אלה לא יפלא בעינינו כי זרו לעמנו דרכי חכמת הציור עד המאה האחרונה, ואך שקר יאמרו כי הטבע חמסה מבני ישראל הכשרון למלאכת חרשי־צירים. הצירים והחרשים אשר קמו בינינו בשנים האחרונות, יוכיחו כי כשרון היהודי לא נופל מכשרון בן עם אחר, ולעתים לא רחוקות עוד יתר שאת לו עליו בחריצותו ובכחות נפשו; וננגד האומרים כי דתנו תצרור כל מלאכת יופי ונשגב, כבר ענה משה מענה נמרץ, בהללו את בצלאל, ובהעירו רגשי היופי והנשגב בלב בני עמו.

בראשית המאה האחרונה, אחרי אשר מלכי אירופא האירו פניהם אלינו, ועַם ישראל הרגיש כי האדמה לא תרגז תחתיו ושערי הדעת ומלאכת מחשבת פתוחים לפניו; אז לא עמד מנגד וילך קדימה עם העם אשר בקרבו הוא יושב, וצירים מפוארים גם אמנים מצוינים יצאו מקרבו אשר עשו להם שם עולם לא יכרת. אמנם הרוב מן הצירים ויוצרי פסל ההם עזבו שדה הספרות העברית וילכו ללקוט בשדה אחר, ותחת לקחת להם החמר (שטאף) ליצורי כפיהם מדברי ימי עמנו הנפלאים ומחייו, השפיקו בילדי נכרים, או בדברי ימי עם ועם, או בספורי המיטהאלאגיע; ובמגנת לב נראה לעינים תמיד, כי כל מחזות כתבי הקדש או דברי ימי היהודים הם תוצאות פעלי צירים נוצרים, אשר לפעמים לא רחוקות יחטאו נגד האמת בזדון או בשגגה. ובני עמנו אשר מימי ילדותם גודלו על ברכי כתבי הקודש, והמחזות האלו הופיעו לפניהם עוד בשחר חלדם, אשר חיי בני עמנו כספר נגולו לפניהם וכתובים על לוח לבם בכתב אמת, — הם יקדישו כשרונם ועמלם לתאר חזיונות זרים, וישכחו כי גם לעמם יש דברי הימים נפלאים וחיים של מחזות הוד ויופי, נשגבים ונעלים, השוים להתבונן עליהם. ובצדק נוכל לומר כי הציר הפראפפעסאר מאָריץ אָפפענהיים מחייב את הצירים! האיש הדגול מרבבה הזה יוכיח, כי בעל כשרון ורוח כביר יגיע למרומי מטרתו אם גם ישאר נאמן לעמו ולדתו; האיש הזה יפקח עינינו לראות היופי השורר בחיי בני עמנו המיוסדים על ארני הדת והליכותיה בקודש. האיש הזה הקדיש שם עמו

אותה לפניך וחקות עליה עיר את ירושלים, ונתתה עליה מצור ובנית עליה דיק ושפכת עליה סוללה ונתתה עליה מחנות ושים עליה כרים סביב".

אחרי אשר תלו אבותינו כנורותיהם על ערבי נהרות בבל, נאלמה חכמת הנגון דומיה. חכמת השיר והמליצה ירדה פלאים ממרום שבתה, וגם על חרושת המעשה עבר כוס וכל המודותיו נשמדו מתחת שמי ה׳. בלי ספק שפכו החכמות היפות בבבל ובפרס את רוחן על גולי יהודה, כאשר עינינו רואות מבנין בית שני; אך על דבר היהודים הנשארים בגלותם, אשר מספרם רב מאד, לא נדע שמץ דבר. התלאות והעמל אחרי שוב גולי יהודה לארצם, הפריעו התפתחות החכמות היפות עד אשר הכניע אלכסנדר מוקדון גם ארץ יהודה, ויביא אתו רוח חדש בעולם חרושת המעשה; ולולא עריצות אנטיוכוס ורדיפות, אשר העירו שנאה נמרצה לכל הבא מרומא ויון, כי אז הביא הרוח הזה פרי נחמד. אמנם כשבת הורדום על כסא מלכי יהודה, שבו חרשת המעשה ומלאכת מתשבת להתרומם על גפי מרומי קרת, והיכלים ומצודות התנוססו לתפארת בבת ציון. ובית מקדש־אל אשר בנה עלה ביפיו ושיא חסנו על כל תהלה ותפארת. אך גם הימים האלה לא ארכו וממלכת ישראל נטתה לנפול, והחיה הנוראה פטיש כל הארץ, רומא העריצה, פערה פיה לבלי חק והבלע את בת יעקב בשצף קצף, וכל זכרונותיה נמחו כליל והיו למאכולת אש. שארית ישראל הרצוצה והשוממה לא יכלה לאהוב את החכמות היפות אשר פרחו אז ברומא זעומת נפשה, ובעת חייה תלו לה מנגד לא יכלה להשתעשע על ברכי כל יופי ונשגב בתבל ארצה, וכן רדפו באף את בני עמנו גם בימי הבינים ולא נתנו להם מנוח; מסעי הצלב, גלות ספרד, הרדיפות בצרפת וגרמניא, והעדר זכות אזרח וחוקי אדם בארצות פזוריו, היו לאבן נגף לעמנו על דרך החכמות היפות. ורק חכמת השיר והמליצה לא חדלה להביא בכוריה לעתים, ישמות משוררי היהודים בדור ר׳ יהודה הלוי יתנוססו כאבני נזר על לוחות דברי הימים. המשוררים ההם היו גם גדולי התורה, אשר היתה החוף האחד לנמלטים מפני גלי זעם בים התלאות, ולכן סלסלוה וירוממוה גם בימי נודם ומרודם; לא כן חכמת הנגון

במשה איש האלהים; גם חכמת הנגון צעדה הצעד הראשון במשכנות ישראל בימי משה, אשר חפצו היה לעשות עם אלהי אברהם לגוי גדול, גוי נבון ורב פעלים אשר יהיה לאור עמים רבים. מחוקקנו זרע בלבנו זרע קודש, ויקוה כי יביא פרי הלולים ברבות הימים לגאון ולתפארת; אך שבולת הזמן עבר עלינו בשטף מרוצתו, ויסחוף זרע קודש אלה, ותהפוכות העת טאטאו במטאטא השמד נטעי נעמנים ונצני יופי והוד, ולא באשמתנו נשארנו רחוקים מן חכמת הציור ומלאכת מחשבת עד המאה האחרונה.

אחרי מות משה נראה את החכמות היפות בשפל תשבנה. המלחמות מבית ומחוץ, השוד והמבוסה מידי שכניהם הרעים, עצרו מעוף נפש עם ישראל בימי יהושע והשופטים להרקיע לשחקים; בן עבודת האדמה אשר היתה מנת חבל הגוי כולו, השפילה רוחו, והחכמות היפות נכריות נחשבו לו, עד כי גם חכמת השיר והמליצה, העולה על כל החכמות בימי משה גם היא שמה ערפל חתולתה, ורק זעיר שם הפיצה אור נגה כברקים באישון ליל. אמנם בימי דוד קמו חכמת השיר והמליצה גם חכמת הנגון והזמרה לתחיה; גם חרשת המעשה החלה להתנער מעפר שפלותה ותגיע למרומי ההתפתחות בימי שלמה בנו, ולהחכמות היפות היה אז תור־הזהב בדברי ימי ישראל. שלמה המלך החכם מכל ארם העפיל עלות על מרומי הרי השיר והמליצה על כנפי רוחו הכביר; שלמה אדון אוצרות וסגולות מלכים אין קצה, הואיל לפאר ממלכתו בהיכלי עונג ושירות נשגבות, ובית האלהים אשר בנה יעיר עד עתה, זה כשלשת אלפי שנים, רגשי תמהון ופלא בלב כל קורא פרשת גדולתו ותפארתו; שלמה הציר־האמן, אשר ציר בעטו תמונות יפהפיות ונשגבות בשיר השירים, ידע לשפוך רוח חן ויופי על כל היכליו בביתו ובבית־אל ובכל רחבי ממלכתו; שלמה בן דוד נעים זמירות ישראל הגדיל והאדיר גם חכמת הנגון והזמרה. אך התקופה הזאת לא ארכה, ומעת נקרעה ממלכת ישראל לקרעים עד גלות בבל, לא הביאו החכמות היפות פרי חדש, אך גם לא צעדו אחורנית. הציור הנפלא אשר נתן לנו יחזקאל בבנין הבית יראנו כי ידע חכמת הבנאים ועדי עדים עד תכונתה; גם חכמת הציור לא היתה מוזרה לו, כאשר יעידו הפסוקים: „קח לך לבנה ונתתה

מעול סבלו, חיש נהפכו עובדי פרך אלה לגוי חכם ונבון, והמלאכות היפות לקחו לבבם ויעירו בקרבם רגשות חדשים לא שערום עד הנה, וימשכום אל כל הדר ונשגב. אם הצליח בידי עם נודד במדבר ישימון להקים משכן, ארון העדות וכרובים, מנורת המאור עם כפתוריה, פרחיה וגביעיה, פרוכת המסך בשלל צבעיה, ובגדי השרד לשרת בקדש עם כל הדרם; אם למרות כל המכשולים בדרך התפתחות כל חכמה ומלאכה והמעצורים אשר פגשו בלי כפק על כל צעד, השכילו להוציא מלאכות כלילות יופי כאלה ולערכן במשטר וסדרים ובטוב טעם ודעת, — מי יודע עד כמה הגיעו ברוח נשגב כזה לו ישבו בארץ מבורכה ומסודרה ומלכם מקרבם יצא? למען דעת עד כמה הוקירו את החרשים החכמים, די לנו לזכור כי על בצלאל נאמר: „וימלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה ולחשוב מחשבות" וגו', אשר גם הנביאים וחוזי־יה לא נזכרו בתוארים יותר נשאים מאלה. לו לא עברו אז כל העמים פסילי עץ ואבן וישתחוו למעשה ידיהם, אז למותר היה לצוות לנו: לא תעשה לך פסל וכל תמונה. ומה נפלאה חכמת איש האלהים! כי אחרי אשר חסם בעדנו הדרך ליצירת פסל וכל תמונה, גלה לפנינו דרך אחרת, היא חכמת הבנין, ועדי עדים, על ידי אריגת יריעות עם ציורים ותמונות גם עדי ציצים ופקעים, פרחים ונצנים, כרובים ותמורות וכדומה, ויוסף לשבה ולרומם את החרש־חכם בצלאל; למען הראות לנו, כי לא משנאת החכמות היפות אסר יצירת פסל ותמונה, כ"א למען הסיר מכשול מן הדרך המובילה אל הקודש פנימה, אל הכרת אחדות הבורא, שאינו גוף ואין לו שום דמיון בלל. כן העיר ויעורר איש האלהים לב יוצאי מצרים להכיר את היופי ולרדוף אחרי כל נשגב והדר, והצעד הזה היה נחוץ להעם, לרוממהו משפל עבדותו אשר דכא לעפר נפשו, ולפקוח עיניו לראות אור בהיר השפוך עלי תבל והמון חזיונותיה, להבין פלאי הצור ולהכיר על ידיהם את היוצר אבי כל נשגב והדר. אדון הנביאים זה חצב גם להבות אש המליצה בדברו, וירכב על כנפי השירה הנשגבה. ולא ראינו כזאת בכל עם מעמי הארץ כי ירומם מהוקקם בניב שפתים ובפועל כפים את החכמות היפות למעלה,

מתמלא מדעת חבירו. מכל אלה נקל להבין כי נחוץ לכל בעל כשרון לחכמת הציור ללמוד ולהשכיל, ורק אז יגיע אל מטרתו בתכלית השלמות ויהי לתהלה. —

כ״א שבט, תרמ״ד. פטרבורג.

הציר היהודי אפפענהיים.

מאמר מפיין אור על הכמת־הציור החדשה בישראל.

טרם נעביר לפני הקוראים תולדות ימי הציר המהולל הזה, עלינו להעיף עין על התפתחות החכמות היפות בין בני עמנו, מעת היותם לגוי, ועל מצבן בראשית המאה האחרונה, ורק אז נדע להוקיר מפעליו כפי ערכם הרם.

אם נתבונן על מצב החכמות היפות (חכמת השיר והמליצה, חכמת הנגון והזמרה, ומלאכת מחשבת: חכמת הציור, חכמת יוצרי־פסל וחכמת הבנאים) בין יתר העמים, ועל העת אשר עברה עדי הגיעו מעט מעט לדעת כל יופי ונשגב ולהרחיב כל חכמה ומלאכת מחשבת, גם על המקרים אשר הובילום אל אפריון המדעים וחרשת המעשה; ואם נערוך התפתחות החכמות היפות בין בני עמנו לעומת העת והמקרים אשר עברו עליהם, — אז נשתומם לראות כי הרבה עמנו בראשית היותו לגוי, להרחיב את החכמות האלה, להרגיש כל יופי ונשגב ולהוציאו לפעולת ידים, מבלי הבט על המכשולים והמעצורים אשר קמו לו לשטנה על דרכו; ולא נתפלא עוד מדוע עמד ישראל, גוי חכם ונבון, מנגד להחכמות האלה מעת שממה ארצו עד המאה האחרונה.

ההעללענים (היונים הקדמונים) המצוינים בהחכמות היפות ונהיו למשול עמים, הגיעו לשלמותם רק אחרי עבור יותר מן 1100 שנה מעת נהיו לגוי, וכן כל העמים יתגלגלו תחת שואת הבערות והפרעות שנות מאות עד כי יתפתחו כשרוניהם ממסגרותיהם לברא חדשה בארצם; ובצאת ישראל ממצרים, אך הסיר שכמו

להורות הדרך הישרה להבאים אחרים לבלי יחטיאו מכל חקי הטבע. ע"ד שווי־הערך (פראָפּאָרציאנען) של אברי האדם כתבו ספרים רבים, עד כי יכולנו לעשות מהם בית עקד ספרים גדול. גם ע"ד הכרת רגשות האדם ע"י תנועות (פהיזיאגנאמיק, פהיזיאלאָגיע, מימיק) וכדומה כתבו ספרים רבים. ולו צדקו האומרים כי אך למותר לבעל כשרון ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ככל החקים והתורות האלה, אז הן למותר ג"כ לכתוב ע"ד זאת ספרים רבים באלה, והרשות תהי נתונה בידי כל חרש וציר לעשות ככל העולה על רוחו וכאשר ימצא חן בעיניו. — בכלל ראינו בחכמת הציור, כי המתחילים, אם לא יראו נגדם גדולים מהם בכשרון, יחשבו כי נעלים המה על רבבות אחיהם וכי כל אחד מהם יהיה רפאל או מיכאל־אנדשעלא וכדומה, וירהיבו עוז בנפשם לבטוח על עזם וכשרונם, מבלי תת אזן קשבת לעצת המורים והצירים, ותמיד ינחמו באחרונה ויראו כי עירומים הם, ואז יתבוששו. הצירים הגדולים הנודעים למשגב במאה הארבע עשרה והחמש עשרה היו כולם מלומדים גדולים, ורבים מהם כתבו ספרים ע"ד תכונת הצבעים, הכרת רגשות האדם, חכמת הנתוח וכדומה. וכל הידיעות האלה אי אפשר לאיש לדעת מבלי מורה, אף אם יהיה כשרונו גדול עד מאד. וז"ם בכל הלמודים, על בעלי כשרון ללמוד הרבה, הן ביותר עליהם בחכמת הציור לדעת מה שהם עושים, כי העין עלול לטעות לרגעים; ואם לא ידע הציר תכונת הצבעים ומאַין באו, אז יעמול לשוא ויאבד עת וכחותיו לבהלה. כן אם לא ידע כללי הפרצוף אז יחטא וישגה על כל צעד. — העצה היותר טובה להוכיח מומו הוא להראות לו מלאכה טובה ממלאכתו, מובן מאליו כי המלאכה ההיא צריכה להיות ממין אחד עם מלאכתו, אך אהבת־עצמו לא תתנהו להודות על האמת. ולכן יותר טוב לו להיות וללמוד בהאקאדעמיא, אשר שם יעבדו רבים לצַיֵר דבר אחד, ואחרי כן ישפטו הפראפפעסארים יתרון האחד על רעהו, ורק אז תפקחנה עיניו לראות מחסוריו. ולכן גם המשלימים חק למודם בהאקאדעמיא לא יצאו חפשי, כי אם ישולחו לאיטאַליא למען הוסיף דעת ותבונה ע"י הארגינאלים הנפלאים, אשר ימצאו שם לרוב, ועל ידי חברת צירים מארצות שונות, אשר כל אחד

הזה כבר מצא עליו מערערים רבים, ואם גם נתן לו הצדק, הן מי יאמר כי מיכאל־אנדשעלא אנכי? פלוטארך אמר כי להציר וליוצר־פסל נחוץ לדעת: קוים, מספרים ומחוגה ולא לעשות מלאכתו מבלי כל דעת וחשבון. ואמנם ראינו כי גם המצרים הקדמונים התאמצו לכתוב עלי ספר (פאפירוס) כללים וחקים להצירים ויוצרי־פסל. וע"י זה הצליחו לעשות פסיליהם בתמונת אדם, לפעמים במקומות שונים אברים אברים, ואחרי כן השכילו לחברם יחד ואיש לא הכיר כי לא נעשו ביחד ע"י אדם אחד. כבר דברתי כי רגש היופי היה רב מאד אצל היונים הקדמונים, ובכל זאת לא בטחו הצירים והחרשים על כשרונם ורוחם הכביר ויתאמצו להביא יצורי כפיהם תחת כללי החכמה הזאת וחקיה, ולברא כללים חדשים אשר למדו עם תלמידיהם ולא סרו מהם ימין ושמאל. כל הספרים הרבים אשר כתבו היונים הקדמונים ע"ד חכמת הציור ויצירת־פסל כבר נאבדו מאתנו, אך יצורי כפיהם יתנו עדיהם כי לא הרהיבו בנפשם לעשות איזה דבר מבלי דעת וחשבון. הכללים ההם נודעים בשם (קאנאָנען), וגדולי החרשים והצירים בראו כללים חדשים. ציצערא יחוה דעתו כי פסילי פאָליקלעט הם האמתים והנכוחים ביותר, ואמנם מדת פסיליו וגזרתם ישאו עליהם הותם ההוד והיופי. ליובקע יאמר כי חכמי החרשים בגרי־כענלאנד למדו כל ימי חייהם מן הטבע ומספרי החרשים אשר קדמום ולא ידעו שבעה, עד כי גלו כל מסתרי התולדה וגו האדם. לא אוסיף להוכיח כי חכמת הנתוח (אַנאַטאָמיא), חכמת החשבון והמדידה (געאָמעטריא, פערספעקטיווא), חכמת הטבע, ביותר ע"ד הצבעים והאור, דברי ימי חכמת הציור וחרשת המעשה (היסטוריא דער קונסט) ועוד ועוד, הם ידיעות ולמודים אשר בלעדם לא ימצא גם בעל כשרון את ידיו ואת רגליו בדרך החכמה הזאת. עד ימי ליאָנרדא דע ווינצי טעו כל הצירים וחוצבי־פסל נגד חקי הנתוח, וכל תמונותיהם הן מלאי שגיאות, ורק הוא גלה כל הידיעות בחכמת הנתוח הנחוצים לצירים. וכן עזב החרש־ציר הנפלא הזה אחריו ציונים רבים המורים לכל ציר את הדרך הנכונה בציורי התמונות של האנשים. וכן עשו גם רפאל סאנציא די אורבינא, מיכאל־אנדשעלא, אלברעכט דיירער ועוד רבים,

הכרת הלמודים לחרש־צַיָּר ולבעל כשרון בכלל.

מימות עולם נחלקו החרשים והצירים בדעותיהם: אם נחוץ לבעל כשרון ללמוד ולהשכיל, לדעת כללי חכמת הציור וחרשת המעשה וחקיהם, או די לו לבטוח על רוחו הכביר (געניע) כי יובילהו בארח מישור ולא בארחות עקלקלות. הנסיון הורנו פעמים רבות, כי איש בלא כשרון יוכל ג"כ להגיע למדרגה גדולה בסולם המדעים, אם רק יהיה חרוץ ומהיר במלאכתו, אם יהיה מתמיד בלמודיו ושוקד עליהם מבלי לסגת אחור מפני כל מעצור; יען כי חריצות השכל והנפש תעיר בקרבה רגשות וכשרונות חדשים אשר לא שערום מתחלה, ונפש האדם לא כנפש הבהמה מסוגלת לכל. אמנם האיש הזה עד נצח לא יגיע למרומי ההשכלה והמדעים כבעל כשרון מיום הִוָּלד, אשר הטבע בעצמה תורהו מטרתו בחלד. כמו כן ראינו בנסיון כי בעל הכשרון יאבד דרך מבלי כל מנהל ומורה, ורוחו הכביר עוד יועיל לרוממהו הלאה מן מטרתו אשר יחטיא במרוצתו. והנה אמנם הכשרון לא יועיל בכל המדעים כל כך, כאשר יועיל בחכמת הציור, אשר אמנם ראינו כי הכשרון בעצמו הרים אנשים על מרומי החכמה הזאת. אך בכל זאת נחוץ גם לו ללמוד ולהשכיל לדעת כל דבר אל נכון, ולא ללכת עצום עינים אחרי רוחו הכביר (געניע). נקל להבין כי אם נצרף אלי הכשרון גם את הלמודים אז יעלה הכשרון בערכו על אחת שבע, ותחת לסול לו דרך חרשה הן יראה את הדרך סלוה ראשונים הגדולים ממנו בחכמה ובכשרון. אמנם לפעמים לא רחוקות נחוצים הלמודים לבעל כשרון, כאור השמש להצמחים, אשר יוכלו לצמוח גם בלעדו; אך עד נצח לא יביאו פרי תהלה, ולא יתעלפו בשלל הצבעים, אשר תריק עליהם השמש באורה. כן הציר בעל הכשרון יַתְעַ בתהו יליל ישימון וכשרונותיו לא יתפתחו ולא יתעלפו בצבעי זהר. כאשר בלמדו דעת החכמה הזאת. היסוד אשר עליו יבנו כל המאמינים בהכשרון וממאנים בלמודים את דעותיהם, הוא פתגם מיכאל־אנדשעלא הנודע באמרו: „מחוגת (צירקעל) הצירים צריכה להיות בתוך עיניהם" אמנם הן כל איש יודה כי טרם נביא את המחוגה לתוך עינינו, עלינו לאחזה בידינו. ובכלל הפתגם

[...]ותה היו הצירים ויוצרי־פסל. יפהפיה אחת נגזר דינה למיתה, ורק בעבור יפיה נשארה בחיים. בבתי האצילים והעשירים נמ[צ]או פסילי שיש או ציורים אשר חותמם היה יופי למען הוליד בנים יפים כדמותם וכצלמם. הממשלה אסרה אסר על כל החרשים והצירים, לבלי יהינו להוציא מתחת ידם תמונה [א]יש תת המראה, אף אם העתיקו אותה מפני איש רע המראה, ובענש קשה רדפה את כל העובר על דברה. ואם חפץ הַצַּיָּר לתאר איש אשר מום בו, אז התאמץ להסתיר המום מעין רואה ולהוסיף יופי בהתמונה. מכל אלה נוכל להבין עד כמה היה רגש היופי נכבד, ונוכל גם לומר, קרוש להיונים הקדמונים, ורק הם ידעו א[ל] נכון תעודת חכמת הציור ויצירת פסל, ובכלל תעודת החכמות [...]ות, עד אשר לא שאלו: מה תכלית הציור וכדומה *).
[ע]תה לא יהין כל איש לומר כי תכלית הציר, רק להעתיק מה שעיניו רואות מבלי חשבון ודעת, כי אם תכלית חכמת הציור היא היופי. והיופי יועיל מאד לנפשותינו להגביה אותן משפל הארץ למעוני שחקים, מקור כל יופי ונשגב, ולהמתיק חיינו ולהטעימנו מענג שמים בימי החיים! —

---

*) רגש היופי היה שלם בתכלית השלמות אצל היונים הקדמונים לא רק בחכמת הציור ויצירת פסל, כ"א גם בחכמת המוזיק, וחוש השמיעה היה אצלם דק ושנון כל כך עד כי חלקו את הטאָן לארבעה חלקים, תחת אשר אנחנו יודעים רק מן טאָן שלם וחצי טאָן. גם ידעו להבדיל בין C ובין D B אשר עתה אין הבדל בזה, וקראו כללים רבים בחכמת הזמרה הידועים בשם: אַלטגריכֿישע טעאָריע או סיסטעמאַ. ובשיר ומליצה גלוי וידוע לכל כי עלו על עמים רבים, ושם אסכיל, סאָפֿאָקל, עווריפיד, ועוד, יהיו לתהלה לדור דורים.

כל האַנטיקים הנשארים לנו מהחרשים והצירים הנפלאים הקדמונים, אז נראה כי רק היופי היה מטרתם ותכליתם; ובכל זאת לא חטאו אף כמלא השערה נגד הטבע, רק שפכו עליה רוח חן ויופי, המושך לב ונפש כל רואיהם. וגם החן והיופי הזה לא בדאו מלבם כי אם אמנם מצאוהו בהטבע, המלאה חזיונות וציורים נפלאים. המטרה הזאת היתה גלויה וידועה לחרשי צירים של היונים הקדמונים, ולא עלה על לב איש לפון בה. עד כמה היה רגש היופי נכבד ויקר בעיני היונים הקדמונים לא נוכל גם לשער בנפשנו. הדר הטבע הנפלאה בְעֶללאַדע *) הרוממה, אשר הים יסוב אותה מכל אפסיה, ורוח צח שורר בה מראשית השנה ועד אחרית השנה, הוד בנין גו אנשיה אשר הצטיינו מעולם ביפים, העירו ויעוררו בקרבם רגש היופי עד למאוד; והארץ הנפלאה ההיא הוציאה מקרבה משוררים נשגבים, מנצחי בנגינות וצירים וחרשים, אשר עד היום יתפלא כל מבין על יצירי כפיהם. רגש היופי נתעורר בהם עוד יותר על ידי החרשים והצירים הנפלאים, כמו יוצרי־הפסל פֿהיריאַס, פּאָליקלעטוס ועוד ועוד, אשר לפי עדות ציצעראָ לא היה אז ערוך להם בכל ארצות תבל. אפלטון יאמר, כי להיוני היו ארבע תאוות אשר אליהן כלתה נפשו בימי חייו: להיות בריא אולם, להיות י פ ה א ף נ ע י ם, להיות עשיר בצדק ומשפט, ולהיות טוב לב ומשתה תמיד בחברת מרעים וידידים. היופי היה יקר בעיניהם עד מאד, עד כי הובילו שַי (פריז) לאנשים או נשים אשר הצטינו ביפי הגֵו. בעיר עפּעס הקימו מצבת־זכרון לאיש אחד פֿהיליפפ, אשר עלה ביפיו על רבים מאחיו ובני עמו, וגם הביאו קרבנות לשמו, ויקדישו את המקום לתת שמה מנחות להאנשים היפים. עלמות עדינות ויפהפיות יצאו במחול משחקים, ערומות ביום הולדן מבלי כל לבוש, לפני המונים המונים, ולא רק כי לא בושו ולא נכלמו, כי אם הֶראו לעין כל את יפיָן המלא כח עלומים, וישאו מתנות מאת הממשלה על יפיָן. השופטים אשר נתנו היתרון לאחת על

---

*) העללעס—גריכענלאַנד.

זאת לא יחטאו הפאֶעזיע והמוזיק נגד החיים, ולא יבראו חדשה; כי אם את אשר כבר היה יביאו בכור המחשבה ויוציאוהו מזוקק שבעתים, ורק אז תפקחנה עינינו לראות את היופי השורר בהדברים והקולות בהחיים אם יֵעָרה עליהם רוח המליצ׳ה וההרמוניא. ואם בפאֶעזיע ובמוזיק כך, על אחת כמה וכמה בחכמת הציור ויצירת־פסל, אשר ההוד והיופי הם תכליתם ומטרתם, וכל האומר כי תעודתם רק להעתיק צלמי האנשים ומפעלות החיים כמו שהם מבלי הוסיף להם שום חן ויופי, אינו אלא טועה; והוא כאומר ודורש מן הפאֶעזיע לדבר בלשון ההמון, או מן המוזיק לצרוח בקולות מקולות שונים בלי משטר וערך, כאשר תקשבנה אזנינו יום יום. גם בחכמת הציור ויצירת־פסל יש הרמוניא וחרוז (ריטמוס, כדברי היונים הקדמונים) ותעודת החרשים והצירים, כהמשוררים והמנצחים בנגינות, לגלות הלוט הלוט על פני היופי ולהציגו לעין השמש; ואחת היא אם יחצוב החרש תמונה משיש, או יְצַיֵּר הַצַּיָּר בצבעים או בעט עופרת: תמיד עליו להוסיף לוית חן ויופי עד מקום שידו מגעת, ולגלות ההרמוניא והפאֶעזיע השוררים ביצורי הבריאה הנפלאה, הנסתרים מעיני אנשים אחרים והנגלות רק להם. ובזה לא יחטאו נגד החיים והטבע, כי אם עוד יגיעו למרום תעודתם. אם נִוָּכַח לדעת כי תעודת החכמות־היפות: הפאֶעזיע, המוזיק, והקונסט היא ה י ו פ י, אז עוד לא נשאל: מה תכלית החכמות האלה? כי היופי הוא תכלית בפני עצמה, באשר האמת בההשכלה היא תכלית בפני עצמה. אמנם אם נאמר כי היופי אך למותר, ותעודת כל החרשים והצירים היא רק להעתיק יצורי החיים כמו שהם, אז הן נשאל בצדק: מה תכליתם ומטרתם ומי בקש זאת מהם לעמול ללא הועיל? אם נתבונן על

הנזכרת, ושירי המשוררים המהוללים ממין הזה שלמים בתכלית כל כך, עד כי במעט אי אפשר לקרותם בלי נגון, כאשר כבר העירו ע״ז מליצים רבים, ויתפלאו על המוזיק השוררת בדברי השירים. ויכולתי להביא למשל שירים רבים מגאֶטהע, שיללער, היינע וגם פושקין ושזוקאָווסקי ועוד.. אשר בלי נגון הם בלי טעם ובלי ריח, והנגון ימליץ דבריהם עד להפליא.

אַין מניב שפתים אשר כל רוח פאָעזיא אין בו. כן גם המוזיק בנויה על מוסדות היופי. כל החוקרים יוכיחו כי המוזיק לקחה ראשיתה מקולות האדם לפי רגשותיו ומצבי נפשו השונים לרגעים, ולכן בלי ספק השיר בפה הוא קודם לכלי שיר. ואחרי כי קולותינו בעת שאנחנו מרגישים רגשות עדינות, כמו האהבה, הנעם או תוגה חרישית וכדומה, המה נעימים ושאננים, ומתקרבים יותר אל קולות ההברה (וואָקאַל) בלי אֹמר ודברים; לכן מצאו מקום גם לכלי שיר, אשר יביעו רגשות נפש האדם בלי אֹמר ודברים. ורק אחרי אשר נתרחבה חכמת המוזיק, השכילו להוציא גם כל יתר רחשי הנפש על ידי כלי שיר. ואחרי אשר חכמת הזמרה והשיר תכליתה רק להוציא חוצה רגשות האדם (או רבים) ועלילותיו בעברו ממצב אחד למצב שני; לכן גם פה נוכל לשאול: האם אמנם נראה בהחיים ובקולותינו ודברינו יופי רב ונשגב כאשר נראה בהמוזיק, אשר גם קולות וצעקות, כמו בעת מלחמה או בעם ורצח וכדומה, ימצאו יופי והרמוניא בהמוזיק, אשר לא נראה כזאת בהחיים? אך הן כל איש יודה, כי לו לא שם הקאָמפּאָזיטאָר את רוחו בהקולות והצעקות האלה, כי אז צללו אזנים לשמוע אותן, ונאטם אזנינו ונתרחקנו מן המהומה הזאת. הן יספרו על בעטהאָווען, כי פתגמו היה „לו יכולתי להביא את השאון בחוצות, רעש אופנים ודהרות סוסים, קול המון אנשים וכדומה, במשטר וסדרים, כי אז בראתי מוזיק נפלאה ונעימה!" לא אדע עד כמה יש נכונה בהפתגם הזה, אך זה הוא בלי ספק כי מטרת הקאָמפּאָזיטאר הוא לגלות היופי בקולות רגשות האדם, להביאם בסדרים והרמוניא ולהפליאנו ב י פ י ם. הפאָעזיא והמוזיק מטרה אחת להם, לגלות ולחשוף את היופי בדברים ובקולות. ולכן נראה אותן על כל צעד הולכות שלובי זרוע כשתי אחיות תאומות, ובהתלכדן יחדו אז עוד תוסיפנה לרומם נפשנו בהדר חין ערכן *). — והנה האיש אשר עיניו פקוחות יודה כי בכל

---

*) אל נא נשגה כי אנשי יון הקדמונים לא הפרידו בין האחיות האלה, והמשוררים שרו תמיד בפרטם על פי הנבל (לירא), ומאז עד היום נקראים מחלקות שירים אחדים בשם (לירישע גערי͏כטע) ע"ש הלירא

תכלית החכמות־היפות ותעודתן.

ההשכלה והחכמות היפות תרדופנה אחרי מטרה ותכלית, תכלית ההשכלה — האמת, תכלית החכמות היפות — היופי. — ההשכלה אם לא תוביל אל האמת אך כאפס וכאין הֵנָּה. הלמודים בעצמם אין להם על מה שיסמוכו, ואם יסודתם שקר, אף אם יחדדו השכל ויצרפו הרעיון, בכל זאת כל העוסק בהם הוא ממבלי עולם. ואם רק נוֹכח לדעת כי אמנם נגיע אל האמת ע"י ההשכלה, אז אין עוד מקום להשאלה: מה תכלית הלמודים? כי האמת היא תכלית בפני עצמה, וכל ימי חיינו אנחנו רודפים אחריה לדעתה, ורק שתום עינים ישאל כזאת. וכן החכמות היפות: חכמת השיר והמליצה (פאָעזיא), חכמת הנגון (מוזיק) וחכמת הציור וחרשת המעשה (דיא קונסט), אם לא יובילונו אל היופי אז המה מהכל יחד, ומוטב להם שלא נבראו. ואם רק נעיף עין על פרי כבירי הרוח בהחכמות היפות, אז נראה ברור את המטרה אשר שמו להם לקו ולמשקלת, וכי רק היופי הוא מטרתם ותכליתם. הפאָעזיא בתארה חיי בני אדם ועלילות מצעדי גבר בשירי חזיון (דראַמאַטישע געדיכטע) תתן בפי כל איש ניבים נאוים ונאומים נעימים או נמלצים ונשגבים, הבנוים על מוסדות החרוז והמשקל, ולפעמים תבוא גם המוזיק לפארם בנגוני כלי שיר לפי חקי הזמרה; וכל זה בדברי אַחַד האדם, אשר גם צל מזה לא נראה בהחיים ועלילותיהם, אשר ממנו העתיק המליץ את הציור הזה. ומי נתן לו רשות להוסיף משלו ולפאר דברי האדם בשיר וחרוז? האם אין מקום להתאונן עליו כי רחוק שיר־חזיון מהחיים כרחוק מזרח ממערב? והן חפץ המשורר היה לתאר את החיים בשירו! אך גם המתאונן יודה, כי לו עזב המשורר את החרוז והמשקל, את המליצה והשיר, ויתאר דברי בני האדם וחייהם כמו שהם, אז לגעל נפש היה לנו לשבת בבית־המשחק (טהעאַטער) שעות אחדות ולהאזין דברי אנשים, אשר נוכל כל זאת לשמוע בכל עת ובכל שעה בשוָקים וברחובות עד כי יצא מאפינו. ורגש היופי והנעַם אשר בנו (אֶסטהעטישעם געפיהל) יאַלצנו להבין ולהודות, כי רק היופי הוא תכלית כל שירי חזיון והפאָעזיא בכלל, וזולתה מותר להם

האיש אשר בימי ילדותו ראה עני בשבט עברתו ועוד גם עתה ישא כעס ומכאובים, יתאמץ לשכוח ראשונות. והאיש אשר ראה רעה בילדותו ועתה יראה מנוחה כי טוב, יזכור מצד המוסר את עניו ותלאותיו ג"כ למען ישיג על ידם עונג רוחני. אמנם מי שם גבול בין ההפכים והקצות האלה? ומי יוכל להגיד בדיוק על כל איש אם אֻמלל או מאֻשר הוא? כשם שאין שעור להצלחה כך אין קצב וגבול להתלאות אשר תמצאנה את האדם בימי חייו, ולכן נוכל להניח כלל, כי כל אדם, יהיה מי שיהיה, יתאמץ לזכור תמיד ימי ענג ונעם שכבר עברו. אמנם מן התלאות אשר מצאוהו בימי חייו יזכור רק את אלה אשר ימצא באמתחת זכרונו או בחיי ההוה נגדם מזור ותרופה, להמתיק ולרפאות גם אותם והיו לו לזכרונות נעם. וגם אותם יזכיר אך לעתים מיוחדות, לא המיד, ואת הפצעים אשר עוד לא נרפאו טוב לו לשכוח אותם אם אין לו נגדם כל צרי ותבלין לרפאותם ולהנעימם.

והנה מלבד כל אלה לא כל הזכרונות שוים בתקפם וערכם, יען כי המקרים לא ישוו זה לזה בפעולתם אשר יפעלו על נפש האדם. יש מקרים אשר נפש האדם תתפעל ותתרגש מהם ברב ענג וזכרונם בלב כחותם קבוע, ויש אשר לא יעזבו מדי עברם אות זכרון וכהנדוף עשן ינדפו מלב האדם.

והנה כל האמור עד הנה הוא במקרי החיים, בין הנוגעים להאבות ובין הנוגעים לאוהבים ורעים, שיזכרו ויפקדו, או מיום הולדת או מיום השגת דעת ותבונה, ולרגלם יזכרו גם המקומות שבם יצאו המקרים האלה לפעלם, והאדם זוכר את המקום ע"י המקרה, ואת המקרה על ידי המקום. אין מקום חביב לאדם בלא מקרה ואין מקרה נזכר בלי מקום. כך הוא בהוה וכך הוא בעבר. ואם המקרה נכבד ויקר להאדם אז יאציל מהודו גם על המקום, איזה מקום שיהיה, ואם המקרה הוא קל הערך, או יתחשב על צבאות הזכרונות שטוב לשכחם, אז יאבד גם המקום חנו העבר וקול העבר שם יאלם דומיה.

א' תמוז, תרמ"ג. ראדאשקאוויץ.

מעולם ישאף אליו כל בן תמותה, ישחרהו לשכח ראשונות אשר לא לכבוד המה לו.

ומצד השני, בהוסיפו דעת ורגש החיים יוסיף להרגיש נעם ימי הילדות, עתותי שקט ומרגע בחיק אהבת אבות, והמקרים הנעימים האחרים יענדו להם לוית חן ועדי עדיים על אחת שבע. וכן אמר גם קאראמזין הרוסי: הזכרון הוא ראי מלוטש הנותן חן ומוסיף יופי להדברים הנראים בו, הוא יפאר כל דבר אשר חלף עבר. קורות החיים כבואם בכור הזכרון יטהרו מסיגי הכעס והמכאובים, ויזהירו לפנינו באור יקרות מושך לב, כהמתכת המטהרת מסיגיה בכור המצרף.

היוצא מכל אלה: כי להאיש שאין לו זכרונות נעם ועגג מימי הילדות, ואשר לא יאבה להדאיב נפשו בזכרונות עצב וכלימה, לאיש כזה אין עבר, רק הוה; כל מעיניו רק לשכוח ראשונות וקדמוניות לא יתבונן. ואף כי מצד המוסר על כל איש החובה לזכור שנות ראה רעה, למען ידע להתענג ולברך אל מושיעו על הטוב אשר מצא באחרית הימים; אולם הזכרונות עליו להעלות על לבו רק בזמנים ידועים, כמו בהימים שבם יצאו לפעלם, או על ראש שמחותיו.

כאשר יזכרו ישראל שעבוד מצרים בפסח וכאשר יזכור כל איש ישר ימי עניו ומרודו, בשבתו על מרומי ההצלחה, למען ידע נפש העני והגר, ולמען ישיב טובה למטיביו; גם אז ישים תבלין לזכרונות המרים האלה והיו בפיו כדבש למתוק, כי כל מעיניו בהעלותו אותם על לבו, רק למען ירגיש אָשרו ההוה, למען יתענג על מעשה הצדקה, למען ישקיט לבו המשחרהו להשיב גמול לאנשי חסדו, או למען ישפוך נפשו בשירי הללויה לאל מושיעו.

הכלל היוצא מזה כי האיש אשר עוד לא עלה מבור צרה ועוד לא בא אל המנוחה ואל הנחלה, האיש הזה חלילה לו להעלות זכרונות ימי ילדותו מתהום העבר, כי אין אצלו בהם כל נחמה ומרפא, וטוב טוב לו למחוק אותם מלוח זכרונו והיו כלא היו.

מכל האמור עד הנה נראה, כי האיש אשר ראה רב טוב בילדותו, בין שהוא עתה צולח או אומלל, יתאמץ לזכור ולהזכיר ימי אשרו, למען ישוב לחיות ברוח דמיונו את הימים הטובים ההם.

על דבר הזכרונות.

מדוע יכסוף האדם להעלות תמיד על לבו זכרונות ימי חייו? איזה יקר וגדולה יש בהם? — חיי האדם קצרים, ימיו יחלופו חיש ויעבורו, לבבו נוהה אחרי הימים שעברו, הם חלק מחייו שנבלע בתהום הנשיה, וימי חייו בעתיד הולכים ומתמעטים. כל איש היה נותן את כל אשר לו לוא יכול לשוב לימי עלומיו, לשוב ולחיות את הימים אשר כבר חיה. מובן מאליו כי לוא נעשה גם לאיזה אדם ושב לחיות ימי הילדות כבראשונה, בהשארו חכם ונבון כמו שהוא, כי אז חשך את עצמו מכל משגה ורשע כסל אשר נוקש בהם בימי חיי הילדות בפעם הראשונה, והיה משתעשע ומתעסק רק בדברים שהמה תפארת ותועלת לאדם. כמו כן היה מתאמץ למצא את הנעם והענג שהיה לו אז בימים ספורים זעיר שם זעיר שם, והיה משתדל לשפוך רוח הענג הזה על כל ימי ילדותו, וכל צרה ונגע, צער ופגע שמצא אז, היה מתאמץ להיות מהם והלאה ולבלי תת למשחיתים האלה לבא בגבולו. היוצא מזה כי ימי הילדות אצל איש כזה היו רק שרשרת נעם וענג, למוד ועסק של תועלת, והפגעים גם השגיונות היו נשכחים כמת מלבו, ואז נוכל לומר כי האדם הזה חי עוד הפעם את אשר כבר חיה לעולמים, אך ביתר דעת והשכל. ואלו חי האדם בימי ילדותו רק חיים של ענג וכבוד, מבלי למוד ועסק נכון, או להפך, אם למד קרא ושנה רק נשא כעס ומכאובים, כי אז בשוב האיש הבא בשנים לימי ילדותו, ובחיותו בהשכל ודעת גם בענג תמידי, לא נוכל לאמר כי חי הוא את אשר כבר חיה, אחרי שבימי ילדותו לא ידע מחיים כאלה, ולכן האיש הזה חי חיי הוה לא חיי עבר.

והנה נפשנו ונפש כל אדם יודעת מאד כי אי אפשר להאדם לשוב לימי עלומיו ולהשיב ימי העבר שיהיו להוה, ולכן יתנחם האדם בהעלותו על לוח זכרונו מקרי ימי ילדותו והעמיקו הגיונו בהם, וחי הוא אז ברוח הדמיון עוד הפעם את ימי ילדותו. אמנם אחרי אשר לבו כבר ראה חכמה ודעת, לכן ירגיש יותר את שגיונו בילדותו ויוסיף דעת את המכאובים אשר מחצו וחלפו בלבבו; ולמען לא ידאיב עתה את רוחו יפסח בכל חפץ לבו על הזכרונות האלה ויתאמץ להשכיחם מלבו. גם הכבוד, אשר

ואחת היא אם נולדו בעיר אחת או לא. רבים רבים יולדו בעיר אחת ונפשותיהם תפרדנה ולא תתלכדנה. כמו כן רבים לא ראו איש את רעהו עשרות שנים ובמצוא איש לב רעהו נאמן לפניו, במצאו אותו בתור האדם המעלה, יתנה לו אהבים עד עולם סלה. כי כל אדם יש לו מושג רם ונשגב שלם בתכלית השלימות אשר יכבדהו ויעריצהו וברוח דמיונו יחזהו. המושג הזה שונה אצל איש ואיש לפי מזגו, טבעו והתפתחות שכלו; את המושג הזה ישא כל איש בחיקו כנשוא האומן את היונק בארצת החיים; המושג הרם על כל דמים הוא אלהים, אך פה בשפל יעמול כל איש לשוא לראות את האלהים מתהלכים בתוכנו, וכאשר יראה כי באיזה איש מצא המושג הזה או גם חלק ממנו קן לו, אז יאהבהו ויכבדהו באהבתו את נפשו, כי אמנם חלק מנפשו הוא. זאת אוהבו יאהב ויכבד ככלי חמדה האוצר בקרבו את שכיות חמדתו, את מושגו הנשגב.

לפי זה: לעמת שיגדל ערך המושג הנשגב הנאצר בקרב רעו יגדל גם ערך אהבתו אליו, ואם יראה בו תכנית השלמות ועצם המושג בלי מגרעת, אז יכבדהו ויאהבהו בנפשו במלא מובן המלה, אהבה כזאת עזה כמות ג"כ במלא מובן המלה, כי אחת היא אם יאבד את נפשו או את מושגו הרם אשר נפשו קשורה בו.

על היסוד הזה בנוים כל היכלי האהבה השונים בגדלם ותפארתם ובחוזק אשיותיהם, כאשר גם מושגי כל איש ואיש שונים זה מזה, וכאשר לא כל המושג כי אם חלק קטן או גדול ממנו יראה באהובו ומכובדו. לפעמים יעבדו עשרות שנים טרם יצלח ביד האדם למצא את שאהבה נפשו משנים קדמוניות, את כלי החמדה האוצר בקרבו את אהובו מכבד, את מושגו הנשגב (זיין אידעאַל) ומקום הולדת איננו לא מעלה ולא מוריד לעיקר האהבה, ורק כסבה חיצונית ולא כסבה פנימית הוא להוסיף אומץ בהאהבה, להוסיף אחוה ורעות אם האנשים מכירים זה את זה מכבר; אך להוציא משפט כי בלעדי מקום ההולדת לא יצאה האהבה לאור אין כל יסוד נכון.

כ"ז סיון, תרנ"ג. ראדאשקאוויץ.

וכן גם כל המקומות שנקדשו באהבה הזאת, למשל עיר מולדת גם מסביה, אם הלך בהם איזה פעם לשוח עם הוריו יהיה באיזה עת שיהיה אם בימי ילדותו או נערותו, יקרים בעיניו, ובבואו לשנות בינה יזכרם באהבה ויביט עליהם בענג, כי יזכור את הרגע הנעים ההוא, וכמו כל עצי שדה וצמחי גנה יספרו לו ספורי אהבים משנות קדם. הכלל היוצא מזה, כי בכל המקומות שלא ראתם עינו, שלא צעדה שם רגל האהבה מעולם, יהיו באיזה מקום שיהיו, אם במסבי עיר מולדת או בקצוי ארץ, שאינם מעירים בלבו זכרונות נעם, שאינם מספרים לו מאומה מהעבר, אם גם יתענג בהם על הדר הטבע במאד מאד, הענג הוא רק ענג בהוה לא ענג בהעבר. במקום כזה אין עבר רק הוה.

וכל זה הוא רק לענין הורים (שאין שכחה לפני כסא כבודם מעולם על יד התמדת האהבה אלימו). אמנם לענין אוהבים ורעים יוגבלו הזכרונות יותר, כי אהבה מצד משיכה טבעית בלבד בלי כל רגש דעת והכרת תודה, בלי רגש כבוד מאיש לאיש, לא תקום ולא תהיה לעולם, ולא תצא לאור באור החיים. לענין אוהבים ורעים יתחילו הזכרונות רק מעתות הנער, עתות דעת ורגש, ואם גם שטף הזכרונות יעבור במרוצתו גבול הנער ויגע גם בזכרונות הילדות להחיותם ולהתענג עלימו, הוא רק בהוסיפו להזכרונות האלה דעתו ורגשותיו ההוים היודעים לערוך כל דבר לפי ערכו, הוא כהארם השב על ידי נם לחיות ימי ילדותו בדעתו הנוכחי. ורק אם מקרי ימי הילדות שלחו פארות ויעשו קציר כמו נטע ויביאו פרי אהבה ונעם בימי השחרות, כי אז יזכרם האיש בהסבות אשר סבבו את תענוגיו בימים האלה. לא כן זכרונות אהבת הילדות אשר לא הביאו כל ענף פרי, אין להם על מה שיסמוכו לעמוד לעד לעולם, ומותר להם מן החלום אין.

היוצא מזה כי אצל אהבת רעים לא נוכל להעלות הזכרונות מתהום הנשיה עד יום הולדת, ורק את המקרים מימי הילדות שעשו רושם בחיי הידידות יזכור כל איש. גם אחרי אשר אצל רעים קטון מאד ערך אהבת־המשיכה הטבעית של הנפשות לעמת אהבת הכבוד והכרת תודה, לכן לא יוכלו לראות במקום הולדת סבת אהבתם, כי הסבה תשכון עמוק בבתי נפשותם פנימה.

על דבר האהבה.

בשלשה דברים האהבה נקנית: במשיכה טבעית של הנפש, בהכרת תודה, וברגש הכבוד. ושלשתם באבות. האהבה תשים חותמה על כל היצור ובהיכל היקום כולה אומרת כבוד. וכשם שנעים להאדם לזכור רגעי אהבה כן נעים לו לזכור ברוח הדמיון את המקומות שבם יצאה האהבה לפעלה, יהיה המקום מה שהוא; גם אהל הדחוי לנפול, יעיר רגשות נשגבים כארמון מלך, אם בו יצא לאור החיים, אם שם חבלתהו אמו וילדתהו, ושם עברו ימי ילדותו היקרים בימי חלדו, וכדומה. ואם יצלח ביד האדם לראות בעיניו את המקומות הנעימים האלה אז תתקפהו חרדת קודש למראיהם ולבבו כלו אומר אהבה לכל הנמצא סביבו. מובן מאליו כי אם יהגה אהבה לדברים שאין בהם רוח חיים, על אחת כמה וכמה אם ישוב לראות את הוריו, ושלשלת גדולה של זכרונות תעלה לפניו אשר כל רתוק ורתזק ממנה ימלא כל בתי נפשו גיל קודש. ואף כי סבת האהבה „הכרת תודה" באה אליו רק בבואו בשני הנערות, בכל זאת יזכור גם את הרגעים מימי ילדותו, כי גם הם נקדשו באהבתו אל הוריו על ידי המשיכה הטבעית של הנפש אשר תלוהו מיום גיחו מרחם. נמצא מזה כי לענין הורים אין מקום לשכחה מיום הולדת עד היום האחרון, באשר האהבה, מתחלה אהבה טבעית ואחרי כן גם אהבת הכרת תודה, תלוהו על דרך החיים *).

---

*) פה מקום אתי להעיר כי רעיוני פראנץ מאאר בהשודדים לשיללער המה רעיוני רוח ובהבל יסודם, וכבן סורר ומורה יערה עד היסוד היכל אהבת אבות אשר בקודש יסודתו. אך גם אותו לא נאשים מאד: הן אהבת הכרת תודה אין בלבו, יען כי אבותיו השליכוהו אחרי גום כנצר נתעב גם בעוד זך וישר פעלו, ואביו דחהו בשתי ידים, ומעט מעט הלך מדחי אל דחי עד כי נהיה לראש השודדים, וכן הלכה גם אהבת המשיכה־הטבעית הלך וחסר. וידוע כי כל איש יחפוץ לתת לפעלו צדק, ולכן חפש ומצא עלילות (או גם באמת) כי אבותיו הביאוהו עד הלום לנטות מדרכי יושר (אשר אליהם שאף גם בעמדו בראש גדודי שודדיו שומעי בקולו), ובזה נשמע קול הנחם ומוסר כליות (געוויססענסביססע) אשר לא בתן לו דמי תמיד, ואין אדם נתפס בשעת צערו אם גם יצא עתק מפיו.

אחרי כן כי עזבו מידם את אשרם לא יוכלו עוד לתקן המעות, ובאופן כזה יאבדו מאתנו אפפענהיימים רבים אחורי תנורי בתי הישיבות בערים קטנות, ואויבינו עוד יאמרו כי אין בנו בעלי כשרון להחכמה הזאת, באשר לא נמצא אף חרש ציר אחד עברי בכל ימי הבינים עד העת החדשה; ומי עוד יורע כמונו כי צעירי בני ישראל מוכשרים לכל, אין נסתר ואין גובה אשר לא ישיגו בחריצותם ושקידתם.

ולכן אליכם, סופרים נכבדים, אוהבי עמנו, אליכם אשים דברתי. הואילו נא בטובכם להאיר פניכם אל חכמת הציור העלובה והשוממה בנו, להקדיש גם בעבורה אחדים מדבריכם הנעימים, המושכים לב הקוראים, להעיר לבב צעירינו לאהוב את החכמה הזאת היפיפיה והנותנת חיים לבעליה, ולהורותם את הדרך אשר ילכו בה בהגיעם למטרתם. הן מכ"ע עברים יש להם מהלכים בכל עיר ועיר, וצעירינו יבלעו כל הגה וכל מלה מהם בתאות נפש, ורבה התועלת אשר יביאו דבריכם. אז תראו ושש לבכם כי בזמן קצר ימצאו בינינו חרשי צירים אשר אמנם ילכו בדרך הקדש הזה, ואשר יכבדו שם ישראל, לא רק בשמם כי אם גם ביצורי כפיהם ילידי רוחם. אז תשגא חכמת הציור בינינו ותפרח כחבצלת, גם תביא פרי קדש הלולים לשמחת לב כל חובב עמו, ואז לא יבוש יעקב ופניו לא יחורו, בראותו ילדיו אלה יעריצו ויקדישו שמו בין העמים לשם לתהלה ולתפארת.

אייר, תרמ"א. פעטערבורג.

מבלי מרגוע למוץ עסים ולשד כל פרח בבל ירכתי גן המדע ולהריק אותו לשפת קדשנו, לענג ולהועיל גם לאלה מנערינו וזקנינו אשר יאבו לאכול מפרי עץ הדעת הנטוע רק בגן העבריה, עצמו עיניהם מראות עין חכמת הציור ומלאכת מחשבת המתנוסס בגאונו בגן החכמה; לא שמו לבם אל יפעתו והודו, ולא לקחו ממנו אף שורק לטעת בין יתר עצי הדעת בגן שפתנו. הביטו וראו, קוראים יקרים, והשתוממו! למה נתפלא כי לא יעמלו הצירים שנים רבות לברוא ציורים מחיינו ודברי ימינו אחרי כי הסופרים לא אבו עד היום להקדיש גם ימים אחדים לכתוב אודות חכמת הציור איזה מאמר או ספר? בכל הליטעראטורה העברית לא תמצאו אף ספר אחד מדבר אודות זה, וגם מכתבי העתים יחשו ולא יזכירו אף מלה אחת להפיץ ידיעת חכמת הציור בינינו. עד הימים האלה, בימי הבינים, חשבו למשפט כי לאיש אשר הטבע לא שמתהו לחרש ציר אך למותר לקרות וללמוד אודות חכמת הציור; אמנם עתה, בימים האלה, כבר נוכחו לדעת, כי לכל איש ואיש נחוץ לדעת מה היא חכמת הציור ומלאכת מחשבת, ותועלת הידיעה הזאת רבה מאד, כאשר הוכחנו כבר במאמרנו. ולכן מלבד ספרים רבים שחברו על למוד החכמה הזאת, הוקדשו גם עלי עתים רבים להגדיל החכמה הזאת ולהאדירה, ונדפסו ציורים פתוחי עץ וברזל עשת עם באורים לכל צי־ ותולדות חכמי חרשים; וגם ליושבי כפרים אשר מעולם לא ראו בעיניהם, לא רק בתי אסף ציורים, כי אם גם ציור מעשה ידי אמן, גם להם לא מוזרים יסודי החכמה הזאת. ועלי עתינו יעמדו מנגד ולא ישימו לב אל אשר העת דורשת מאתם, ובהם האשם תלוי כי לא יִבָּראו אלפי ציורים שונים מחיי עמנו להיות לנס בכל בתי אסף ציורים בארצנו, כי הצעירים אשר זכרנו, ילידי ערים קטנות, אשר בימי ילדותם לא ידעו שפה אחרת זולתי שפת עבר, ואשר לא ראו בעיניהם ציורי חכמי חרשים, לא ידעו על ידי זאת מאומה מן חכמת הציור; לא ידעו גם כי יש בתבל חכמה או מלאכה כזאת, ואם גם לקחה אזנם שמץ מנה, לא ידעו מה התועלת אשר תביא לחוסי בצלה, לא ידעו כי יש בתי ספר וגם אקאדעמיא ללמוד שם החכמה הזאת, וכה יעברו ימי נעוריהם. ובהודע למה

מאחינו בעלי כשרון נפלא אשר יפארו בתי האסף בציורים נפלאים; אך מעטים, ונוכל גם לומר כי בעת הזאת אין כמעט גם אחד, אשר ילכו בדרך הקדושה אשר זכרנו. ובין יהודי רוסיא לא ימצאון רק שנים שלשה חרשים, וגם הם, בנראה, לא אל המטרה אשר זכרנו פניהם מועדות. גם יתר חניכי האקאדעמיא עתה, אך תקוה מעטה נשקפה לנו לראותם הולכים בדרך הזה. ובמי תלוי האשם? על פי רוב לא בהם, יען, אחדים מהם לא גודלו על ברכי התורה והאמונה, כילידי ערים קטנות ויושבי בתי מדרשות אשר טבעו במצולות היהדות, ועדי נצח ישארו בלבם רגשות רוח אהבה עזה לעמם (מבחרי סופרינו גם הם בחנוך כזה גודלו, וההרגשות הנחוצות לסופר נחוצות ג"כ לציר), וגם לא ידעו ממנהגי דתנו ועקרי אמונתנו רק ע"פ השמועה, ואולי יטו גם אזן קשבת לקול מנבלי הדרת אמונתנו, ואיכבה נוכל לחכות ולקוות כי מהם תצא התועלת אשר זכרנו? ואחדים אשר לא יחשבו עליהם, ואשר יכלו להגיע למטרה כזאת, לו רק חפצו, גם הם לא ישימו לבם לעניני עמם ותועלתו. יען כי בכלל רואים אנחנו קרת רוח לחכמת הציור בין אחינו בארצנו, אשר יקרר גם רוח הצירים. ולמען הוציא ציורים כאפפענהיים נחוץ להתפעל ולהתרגש ולהקדיש כל נפשו ומאדו לאהבת עמו.

אמנם, אף כי סבות רבות יש למחזה מעציב רוח כזה, אך כעת אזכיר רק הסבה העקרית אשר היא לפי דעתי בזה: הן כבר מלתי אמורה כי רק אלה אשר מימי ילדותם הרוו צמאם בתנ"ך ותלמוד, אשר רגשי האמונה ואהבת הלאום יפעמו בלבבם, אשר בלו ימי נעוריהם רק בערים הקטנות בין אחיהם, במקום אשר יד העת לא שלטה במנהגי היהודים ואמונתם, לשנות פניהם עד כי לא יוכרו כי מצור ישראל חוצבו, או לעקרם משרש ולכלותם כליל, ואשר דברי ימי עמם ושפתו, שפת עבר, לא מוזרים למו; רק אלה יוכלו לרומם קרן חכמת הציור בינינו, להחיות אלפי חזיונות נעלים ונפלאים ולהראותם לעין כל העמים לתפארת ישראל, רק אלה יוכלו, ורק אלה יתסרו לנו. והאשם תלוי רק בעלי העתים ובסופרי זמננו, אשר בעברם על שדמות החכמה ללקט פרחים נצנים ולטעת אותם על אדמת עמנו בהדפם כדבורים חרוצות

וכשרונו הנפלא להועיל לבני עמו, הוא מ. אפפענהיים *). הוא יתנוסס בינינו כאבן נזר לשם ולתהלה. הויונות ציוריו לקוחים מחיי עמנו בעת הזאת וכולם מלאים הוד נפלא וזיו שמים, על כולם מרחף רוחו הכביר היוצר מראות אלהים, כמו ציוריו המהארים את השבת: „התחלת שבת", „ליל שבת", „יום השבת", „מנוחת שבת" „ומוצאי שבת" המלאים על כל גדותיהם שפע זיו קסם, רוח שדי במו ומנוחה נעימה וקדושה שפוכה על כל פנים. הן גם נוצרי בראותו את הציורים העברים האלה יקרא בתמהון: האם כה השבת נשגב וקדוש? איך היה לדראון ולבוז עד כי יכנו שדי־ליל בשם Шабашъ? מה נפלא ונעלה העם הזה היודע איך להתענג בעונג שמים טהור ומאד נעלה! או ציורו „סדר הפסח"— הן יוציא מעמקי לב נוצרי כדברים האלה: מה רוממה השמחה הטהורה השוררת בין המסובים! מה צחו מבטי עיניהם המפיקים אך אהבה! מה זכו לבבם מכל שמץ חטא ואשמה בפתחם הדלת. נגדה נא לכל העמים! **) ועלימו הוציאו דבה כי אוכלי אדם המה עתה ברגעי קדש? רק משוגע ידבר כמו אלה. ועוד ציוריו הרבים אשר שמו כבוד רב לו ולעמו; גם מלכים ורוזנים נמשכו בעבותות אהבה אל ציוריו הנפלאים, מבלי הבט כי ממקור ישראל יצאו, ויאצלו לו כבוד ויקר, ושמו לברכה לדור דורים.

ועתה אחרי אשר הוכחנו מה טוב ומה נחוץ לנו להרבות בינינו חרשי צירים עברים, במלא מובן המלה, נעיף נא עין על מצב חכמת הציור מעת הזאת בינינו, ונראה כי רחוקים עוד אנחנו מהמטרה הזאת מרחק רב: בכל ארצות אירופא רבים הצירים

*) אם ימצאו דברי מסלות בלבב הקוראים, נכון אנכי לחרות דברי ימי חייו ומעשי ידיו פרי חכמתו כאשר העתקתי מדברי ה' שטיין.

**) המלים הנמרצות: „מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל" פרצו מלב בלעם עת ראה מראש הפסגה את ישראל חונה לשבטיו על מישור רחב ידים במדבר חול. ידוע כי מחזה הטבע הנראה מנגד, וביותר בעת אשר ישחקו האור והצל בשלל צבעיהם, הוא ממש כציור בלי שום שנוי, ומחזה כזה יעיר כח הרמיון משנתו ויהפוך רוח איש מן הקצה אל הקצה עד כי גם בלעם בלכתו לקלל, הפך לבו לאהוב את עם ישראל בראותו ציור נחמד כזה מלא הוד קודש, וכאמרו: „כנחלים נטיו וגו'", ולא ערב לבו לקללם. הכותב.

אם אהבה או איבה יפיקו. וביותר כי היהודים אנשי החזיון על במת ישחק, אינם יהודים על פי רוב, רק בלבושי יהודים, ואיככה ישוו וידמו פניהם לפני אנשי הציורים אשר כל רואיהם יכירום כי ממי יהודה יצאו ורוח יהודי מרחף עליהם? ולכן לו יראו חזיונות כאלה בתור ציורים, אז ישארו כחותם על לבב המביט, כי לא יעלם מעיניו מאומה, מהגות רוח פני אנשי הציור, אשר ישאירו רושם טוב בלבבו עדי נצח. גם הנסיון הורנו, כי לפעמים לא יכיר איש את פני רעהו אף כי ראהו ימים רבים, אם רק לא ראהו זמן רב, ולפעמים, אך רגע יבים איש על פני רעהו, והנה כל קוי הפנים, תארו ותמונתו נחרתו על לוח לבו ובמראה וחזיון יראהו יומם ולילה; זה אם נתפעל מאיזה דבר היוצא מגבול הטבע, אם מיופי נפלא או להפך. ולכן בהתפעל המביט על הציור, אשר גם הוא שנוי הטבע כאשר הוכחנו, לא ישכחהו נצח, ואם נשאל לאיש מה ראה על הציור אשר מיום ראותו עברו גם עשר שנים וגם יותר, אז יגיד מבלי שכוח מאומה.

מכל זאת נבין עד כמה גדול כח הציור ואילותו לפעול נשגבות על גוי ועל אדם יחד. ולו היו בינינו חרשי צירים אנשי רוח, אוהבי עמם ודתם, אשר הקדישו כשרונם למטרה רמה לחרות בחרט צירים כל יופי, כל קדש, וכל נשגב ממנהגינו ודתנו, מחיינו ומדברי ימינו המלאים חזיונות נעלים ונפלאים; לו היו בינינו צירים יוצרי חזיונות אשר רגש יה ואש דת יפעמו ברוחם, — אז בלי ספק, הצליחו במפעלם להוציא רגשותיהם הנשגבים חוצה, להעיר רגשי אהבה ואחוה בלבב אחינו הנוצרים, לעם ישראל הנפלא במלכותו ועבדותו, בחייו ובמותו, בשמחתו ובבכיתו; וכל הוד והדר הוציאו לעין השמש לכבוד ולתפארת *).

אחינו יושבי ארץ אשכנז חוננו בחרש ציר כזה אשר הקדיש חייו

---

*) אויבינו לא ישבו בעצלתים ובחבוק ידים כמונו, ובצחוק מכאיב לב עלינו להודות, כי בזאת להם יתר שאת עלינו; והבליעל ליוטאסטאנסקי, מבלי הרבות דברים, אסף זה לא כבר למראה קבל עם כל ישן וחדש מחפיזי קדשנו להראות לצחוק לכל העמים. ומה אנחנו מראים נגדו? אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה. הכותב.

מהמחלקה הזאת ישנם אחרים אשר יצרו חזיונות מנכבדי ישראל לבתי משחק. ואף כי הם כבר הצליחו ללכת הלאה מאחיהם הראשונים, ובחזיונותיהם אמנם יש כח להעיר רגשי אהבה ואחוה לישראל; אך עד הצירים גם הם לא באו, ועינינו הרואות כי גם בזה הועילו אך מעט: יען כי הם כבר עברו הגבול, ויאבו להראות יצורי החזיון חיים מבלי לשנות מאומה מהמקרה אשר עליו אדני החזיון הטבעו, ויקלעו חצם מן המטרה והלאה, ועמלם נשאר מעל. ואם גם יצליחו בעת צאת החזיון לפעלו להפוך לטוב לבות המביטים, אך בתום החזיון יתמו גם רגשי לבבם וכל המראה יורד מזכרונם כחלום חזיון ליל. והסבה לזאת היא בזה: כי טבע כל איש לראות אך הכלל, והפרט ישאר נסתר מנגד עיניו; מלבד בחזיונות היוצאים מגבול הטבע אשר גם על פרטיהם יתבוננו המביטים. ויש גם מופת על זה, והוא: כי כל האנשים אף כי יכירו קרוביהם, אבותיהם ובניהם, יזכרו וידעו תואר פניהם ותבניתם; אך פרטיהם אין יודע, כמו לפעמים לא ידע איש צבע בת עין אביו, אף כי יראה אותו אלפי פעמים ביום, יען כי מעולם לא עלה על דעתו לתור לבקש לדעת דברים קטני הערך כאלה. ובאמת אחת היא לו, מה יתן ומה יוסיף לו אם ידע כל אלה? ובהביא אליו הציר תמונת אביו, והנה את אשר לא ראה ולא התבונן בעשרות שנים תֵראה לו התמונה ברגעים אחדים: יען כי נגדו אך בד וצבע הנופלים בערכם מן הטבע, מן אביו אשר בו רוח חיים, ובכל זאת הן פני אביו כמו חי חרותים על הלוח, ויתאמץ להבין חכמת הציר איך הצליח לברוא פלא כזה? ובהעמיקו הגיוניו בהציור יחזה כל מצפוניו, יראה גם צבע בת עין אביו, גם כל תו, כל קו מדמות פניו אין נגרע. ישוה וידמה, והנה הצייר לא החטיא השערה, ועל עצמו ישתומם איך לא ידע כל אלה עד היום *),

---

*) ומסבה הזאת תמשוך תמונה חצובה משיש לבן את עינינו יותר מתמונת שעוה המשוחה בששר הנצבת כחיה נגדנו, יען כי תמונת איש אנחנו רואים אלפי פעמים ביום, ומה החדשות אשר תראה לנו תמונת השעוה? לא כן תמונת שיש לבן היא תפליאנו, בראותנו איך שכל החרש את ידיו לפחת באבן רוח חיים המרחף על כל יצוריה ועורקיה. הכותב.

לבלי האמן בדברי רעיו. לפעמים אך לשוא ישחית המדבר אותותיו ומופתיו להוכיח, כי אמת יהגה חכו ולהטות לב השומע לדבריו; לא כן במראה עיניו יאמין כל איש אמונה אומן, יען כי לבו וכל חושיו ימשכו אחרי החזיון מבלי דעתו. ומסבה הזאת, המביט על הציור הנעשה בידי ציר אמן יאמין ויתפעל יותר מקורא ספר המגין ע׳ כבוד ישראל מבלי הראות כל תמונה. הספור בדברי ימי רוסיא יעיד עד כמה גדול כח הציור לפעול על רוח אנוש: לב וולאַדימיר לא נטה אחרי דברי כל החכמים אשר התאמצו לקבלו בזרועות אמונתם, ואך הביט על הציור „המשפט הנורא" אשר הראה לו כהן הנוצרים, והנה חלף רוחו פתאום, ומהמון רגשותיו קרא: „אשרי העומדים על ימין הציור ואוי להעומדים על שמאלו" ויתנצר. ראו נא! לא עלה על דעתו להעמיק שאלה, במה יפלא הציור מדבריהם? הן אך מעשי ידי אדם הוא, והאיש אשר השכין כבוד הצדיקים לימין יכול להושיבם גם באש התופת. אך נתן חופשה לרגשותיו אשר התעוררו בקרבו למראה הציור הזה; וכהנה מקרים רבים בתולדות ימי האדם עד היום הזה. ומזה נכיר יתרון ציור נברא בידי חרש ציר על ספר נכתב בידי סופר מהיר.

גם בזה שונה הציור מן הספר: הציור יראה חזיונו אשר יכיל בקרבו לכל אדם גם לאיש המוני, תחת אשר הספר הוא חתום וסתום מעיני המונים המונים אשר לא ידעו ספר או לא יאבו להעמיק הגיונם בדבריו.

המחלקה השניה, כותבי ספורים ויוצרי חזיונות, אם כי יצירו בעטם תמונות יפיפיות לקחת לב הקורא, אך לא יצלחו כהצירים בציוריהם. גם מהם נעלה הציור בזה: אשר יראה חזיונו החרות עליו פתאום. פתאום יתרומם המסך מעיני המביט ונגדו יופיעו מראות אלהים. ולכן יצלח לסכסך כל חושי המביט עליו, כי יתפרצו אל לבו פתאום רגשות חדשים, יתקפוהו בכל תקפם, ילכדוהו ברשת יפים, ירכיבוהו על במתי עולם הדמיון, ועצום עינים ילך אחרי המחזה אשר ימשכהו בחבלי קסם. לא כן הסופרים, הם יצירו חזיונותיהם לאט לאט, הקורא יתנהל אחריהם לאטו, ולכן כבד למו להצית אשם בלבב הקורא ולהרתיח בנקל כל רגשותיו.

לבבנו לא הצליחו להפיץ ענני אופל הרובצים על כרם יה, בית ישראל, כלה, לחשוף חמדת פריו, פרי קודש הלולים, לעיני כל העמים, ועוד גם עתה יעיזו לקרא כי כות בו, ישימו פריו לדראון ותאנתו לקצפה. אמנם לו היו בינינו חרשי צירים מאחינו המגודלים על ברכי התורה והתושיה, אשר שתו לרויה מפלגי התלמוד, וביותר היודעים שפת קדשנו, שפת עבר, ואשר הליטעראַטורה העברית וביחוד דברי ימי היהודים לא מוזרים למו, ואשר לבם נאמן עם עמם ועם אמונתם, אז, בלי כל ספק, מצאו תרופה לכל אלהי, בלי כל ספק שמו הם שם ישראל לתהלה ולתפארת.

אוהבי עמנו אשר יצאו לקראת נשק שונאינו להגן על כבוד ישראל המחולל, יחלקו לשלש מחלקות: הסופרים, אשר יכתבו דעותיהם, המנשאים עם ישראל, בתור וכוחים, טענות ומענות, ראיות ומופתים מהטבע, מילדי יום ומדמיון דבר לחבירו; המליצים, אשר יתארו מחשבותיהם בתור ספורים מחיי היהודים, או בפרוזה או בשיר ובחזיונות (דראַמא), ויתאמצו להראות יקרת עם ישראל בהחזיונות אשר יראו לעין הקורא; ולבסוף, הצירים, אשר הקדישו ימיהם לתאר מחזות קודש ויופי מחיי עמנו בעת ההוה או מדברי ימי חייו, להעיר האהבה לעמנו בלבב המביטים על פעלי כפיהם. ועינינו הרואות כי עד היום לא שבו הסופרים גם המליצים מנצחים משדה המלחמה, אף כי הראו אֹמץ רוחם ורוחב דעתם, אף כי לא אחת ושתים השיבו מלחמה שערה; אך כל עמלם לא הועיל רק מעט. עוד כבימי הבינים שם ישראל לחרפה ולגדופים, עוד שונאינו לא יענו להודות על משוגתם ואולתם, עוד יעוללו עלילות ברשע ויחפאו כל דברי בלע על בתולת בת יהודה. לכן ננסה נא עתה לשלוח את המחנה השלישית לשדה המלחמה, אולי יירשו הם את זר הנצחון, אולי יצליחו הצירים לסתום פיות משטינינו ומקטריגינו בציורים מעשה ידיהם. ויש לנו על מה לסמוך, כי הם יעשו חיל ולא ישובו ריקם, באשר עינינו רואות יתרון עוז הצירים על הסופרים והמליצים, בזה:

כל איש יודע כי טוב מראה עינים ממשמע אזנים. חק הטבע הוא כי לא יהין איש לפון במראה עיניו כאשר יסיתהו השפק

בספרי דברי הימים, אך אין בעטם העוז והמשרה לעורר רוח הקורא ולתאר לפניו מקרי ימי העבר בציור אמתי כאשר יצליחו הצירים. גם עמל הסופרים אך אפס יהיה מול עמל הציר: כי הסופר, אף אם ישכח או לא ידע איזה דבר, לא יחדל וצייר ציורו בעטו, ורשות נתונה בידי רוח הקורא לתאר בדמיונו ציור לפי דברי הכותב, וכח הדמיון ימלא מעצמו את החסרון אל הציור ההוא לפי רוח הקורא. אולם על הציר להוציא מתחת ידו ציור נגמר בלי שום חסרון וגרעון אף בדברים קלי הערך. כי דמיון המביט לא יוסיף מעצמו מאומה אל המחזה אשר לנגד עיניו, ואם יצלח הציר להוציא פעלו בתכלית השלמות, אות הוא על רוחו הכביר ונפשו הנשגבה. דברי הסופר הם רק כזיק רשף אשר יפול בכור לב הציר ושם יתלקח לשלהבת יה אשר תצית כל הגיוניו וציורו יצא מזוקק שבעתים.

ענף ציורי דברי הימים, אף כי הוא הצעיר והרך בעץ הדעת של מלאכת מחשבת, כי ענפי חכמת הבנין (Архитектура) יצירת פסל וכל תבנית (Скульптура) וגם ציורי שדה ויער קודמים לו בזמן; אך הענף הזה עלה על אחיו ביפיו ובגדלו, הוא שלח פארות ויעש פרי הלולים וסרעפיו נטיו על אחיו ובצלו יחסיו. הענף הזה יאצור בתוכו גם כן ידיעת יתר ענפי חכמת חרשת ומלאכת מחשבת, וציר דברי הימים ימצא חפץ בכל דבר לפאר במו מחשבותיו ולהוציאם לפעולת ידים בעט על גליון, או בצבע על בד.

והנה עד הנה דברנו אודות חכמת הציור בכלל; עתה נסב נא עינינו אל מקום אחר ונביט על חכמת הציור בין בני עמנו. מלחמת נצח לנו עם העמים, לא בחרב ולא בחנית כי אם ברוח. מימות עולם היינו למשל ולשנינה, ודתנו ומנהגינו לצחוק למו, אף אם יזהירו כזוהר הרקיע, אף אם יסודתם בהררי קודש; יען כי על כל דבר בתבל נוכל בנקל להשליך שקוצים ולנבל יפעתו, נקל לשים אור לחשך ומתוק למר, ומנדינו מצאו תמיד ענין לענות ברתנו הנקיה וישימו קיקלון על כל מנהגינו. נגדם אזרו תמיד אנשי הרוח אשר בנו חלציהם להוכיח למו שגגתם, להראות לעין השמש מה רמו ומה נשגבו מוסדות אמונתנו המטהורה; אך לדאבון

האדם הטבעו. ההיסטוריא מורה לפניו דרך במסעו בארצות החיים, היא תַראה לו מקרים טובים ונכוחים ותצוהו ללכת בארחותָם, והיא תפתח לפניו סגור מקור כל אסון ופגע, אשר סללו ארחות דרכם על איש או על עיר ומדינה, ותנצרהו מנפול ברשת זו. אך זרם העת הן ישטוף במרוצתו כל מקרי יושבי חלד, ועלילות מצעדי גבר ירדו לתהום נשיה, לולא הציורים אשר ברוחם הכביר ישימו משטרם גם על העת. הם, רק הם, יאחזו ברסן העת השוטפת במרוצתה כחץ מקשת ויאמרו לה: דום! ורגע אחד תעמוד לנצח, הם המחיים את ההיסטוריא מגלי הרפאים. אלפי אלפים מקרי דברי הימים חיים וקיימים לעינינו היום בבתי אֹסף הציורים בכל מרחבי תבל, על ידי הצירים אשר חזרו והולידו אותם, וממתי עולם העלום לאור באור החיים, ויעזרו ממחזות ההוה הנבראים חדשים לבקרים להתבונן עליהם ולמלאות במו חרבות העבר. הם יעיפו עין על כל הנברא סביבם ואין נסתר מנגד עיניהם. למוד בנין גו האדם ונתוח אבריו (אנאטאמיע); תואר גופו ואבריו ומדתם בכל נטיותיו, לפי הפסילים המהוללים (אנטיקים) אשר נשארו לנו למורשה מיוצרי פסל האיטליאנים ואשר יפליאו גם עתה עין רואה בם את הטבע מבלי כל משגה *) או לפי תואר אנשים חיים היושבים או עומדים לפי חפץ הציר; התבונן על תנועות כל גבר בהשקטו ובמרוצתו, איך שווי המשקל לא יחדל מעזור לו בכל תנועותיו: איך יתאספו אנשים אחדים או רבים, זה יושב וזה עומד, זה קרוב וזה רחוק, ופנים מפנים שונים, ורוח מרוח שונה — התבונן על כל אלה, המה הגיוניו ושעשועיו כל הימים, יתאמץ לצאת בעקבות הטבע ולעשות לפי חקותיה ומשפטיה מבלי החטיא השערה.

והנה אף כי גם הסופרים החיו ישני אדמת עפר העבר

---

*) לפנים באיטליא נהגו אנשים צעירים לימים לנסות כחם, בהאבקם איש עם רעהו ערום בלי לבוש בגיא חזיון (ארענע) ונקראו בשם (גלאדיאטארים), והמון אנשים נאספו יחדו תמיד לראות במחזה שעשועים זה. ולכן הצליחו יוצרי פסל בארץ ההיא לעשות כתבנית וכדמות הגלאדיאטארים האלה אשר הצטינו גם ביפי ובאומץ בנין גויתם. הכותב.

יענה, היא תצוה ומי לא ישמע?

אמנם האיש אשר רוח כשרון לחכמת הציור מפעם בלבבו הוא לא יוציא כל ישן מפני חדש. ספר התולדה פתוח לפניו ויבינהו במראה ולא בחידות חזיונות נפלאים חדשים לרגעים. לב איש כזה ער, לא ינום ולא יישן, ואך למותר להעירהו על ידי חזיון חדש; גם על פני אדם אשר יראה אותם אלפי פעמים ביום מימי ילדותו עד זקנה ושיבה, גם עליהם יתבונן ובנקל יתפעל ויתרגש; כי האדם הוא היצור היותר נפלא והיותר יפה בכל יצורי הטבע, ולנגד עיני הציר יעברו כבני מרון אלפי פנים שונים, לעיניו יבראו אלפי חזיונות שונים על ידי אנשים רבים אשר ימצאון במצבים שונים, ושווי הערך (הארמאָניע) שורר בכל; או גם בהתבוננו רק על פני איש אחד. הן פני איש אחד ישונו אלפי פעמים ביום, כל רגש יהפוך יצורי פניו ועורקיו לנטיות שונות. איך לא יתעורר חפץ בלב רגש כזה להתבונן במה שנו פני צוחק מפני בוכה, פני עלז מפני עצב, פני ילד, נער וזקן, פני איש מפני אשה וכדומה? הן מאישון בת עין לבדו יציצו רגשות נפש רבים וישנו תארה וציורה. הן נפש תביט מבעד אשנבי העינים, ואנחנו נוכל לראותה בעיני בשר; ומה ישמח הציר עת יצלח לתאר בחרט צירים רגשות רוח עלי גליון או בד. כי חפץ נטוע בלב כל אדם למסור רגשות נפש, הגיוני רוח, בעט או בצבע אשר בעפר יסודם. כותב מהיר יצלח בעטו, וציר אמן בצבעיו. גם משנים קדמוניות מצאנו ראינו כתובות עתיקות, עם ציורים פתוחי עץ, עצם ואבן שונים. כי מימי עולם יחפוץ גבר להשאיר מזכרת נצח למעלליו ולמחשבותיו, ולכן יתאמצו גם הצירים להתחקות על שרשי עקבות רגשות הרוח, אשר יעזבו בעברם על פני איש, לקבעם ולחוקם על הגליון או על הבד, ומשם לא ימושו עוד כימי השמים על הארץ.

והנה ענף חכמת הציור הזה, מלבד הענג אשר יאציל אל חוסי בצלו, גם מלבד הנטיה הטבעית אשר תנהל ותמשוך את כל איש להתבונן על הודו והדרו, כאשר הוכחנו עתה, הן רבה מאד גם התועלת אשר תביא אל גוי ואל אדם יחד: למוד דברי הימים כבר נודע כי הוא אחד מהעמודים אשר עליהם אדני קיום

לרדוף יום ולילה אחרי האושר אשר תחפוץ לראותו לבוש כתם פז מבלי מנוח, מבלי תת אל לבך כי אָשרך אתך באהלך ורגעי עונג כבר מוכנים לך באפריון הטבע? פקח נא עיניך, בן אדם! שוּר נא מסביב לך וראית ונהרת. אם רק תתבונן מה עיניך רואות. ראה שם חוקר הטבע ירדוף ולא ייעף אחר אחד הזבובים לצודו, רסיסי זעה יזלו על מצחו, ישאף רוח כתנים, יפול ויקום, ירוץ או ילך אט כגנב, יסול לו דרך בין החוחים אשר הרהיבו לקרוע גם בגדו, והוא לא ישים לב לכל אלה ועיניו נטיו רק על הזבוב המפזז בכנפיו המזהירות בין עפאים; חיש האח! הצליח גם יכול והזבוב בכפו. כגבור מנצח שב משדה קטל כן ישוב לביתו עלז גם שמח. מה תאמר נפשך, קורא? אך אויל ומשוגע הוא! לא לא, הביטה, הן הוא איש נודע בשערים, איש נכבד וידיו רב לו בכל מדע, ומה זה המריצו לכלות כחו להבל? אך לך נא לביתו, שם תמצא הפתרון להחידה הזאת. שם תמצא המונים המונים זבובים ויתושים למשפחותיהם למיניהם ערוכים במשטר וסדרים; שם נצב החוקר כמורה בין תלמידיו שומעי לקחו וירבה לדבר עמהם על תכונת כל זבוב וטבעו: איך ובמה שנו צבעיהם ומבנה גויתם איש מרעהו, ויפקח עיניהם על כל נקודה, על כל קו מצבעי גויתם להבדיל בין מין למינו, ועת עיניהם קמו לחדור במסתרי היצורים הקטנים האלה פנימה, אז יקחו לעזר זכוכית מגדלת אלפי אלפים פעמים למען הבין כל דבר עד תכונתו. הן כה ייגעו אנשים אשר רוחם שואף לחדשות ונצורות, לראות ולדעת תעלומות הבריאה ולהשתומם על פעלי אביר הטבע.

רוח חפץ כזה נטוע בלב כל איש, רק אצל רובם הוא שוכב נרדם בירכתי חדרי הלב, ויש עז בצלצלי אמרים אחרים לעוררהו משנתו. ועינינו רואות בכל יום המונים, המונים רצים לקראת כל מחזה חדש, ואם גם כל ישן נחשב בעיניהם למאומה, מבלי הבט אם שוה הוא להתבונן עליו אם לא; בכל זאת לא יבליגו על רוחם מול מחזה חדש, כי קסם על שפתי שם „חדש" להעיר רוח החפץ הנטוע מידי הטבע בלב כל איש לראות ולדעת כל דבר, להבין ולהשכיל כל סבה. אז הטבע תשים המשרה על שכמה, היא תניע רוח החיה באופני הגויה; היא תקרא ומי לא

בולה אתו התרועע אף תשיר.

סוף דבר! יש תהום תענוגים נפלאים בחיק הטבע מרהיבי עין ומשמחי רוח. בגן עדן מלא הוד ויופי יושב האדם ועיניו השע ולא ידע איפה הוא. ציר צרפתי אחד כתב בספרו כדברים האלה: „מי יתן והחלו כל האנשים ללמד את בניהם יחד עם למוד כתב וספר גם חכמת הציור, למען ידעו איך להביט עלי תבל אשר עליהם לגור בה שבעים שנה, ומה הארץ אשר הם עליה, ובזה נפתח למו בנקל מקור תענוגי שמים, מעין ישועה לכל עצב, אשר ישביעו בצחצחות נפשם כל ימי חייהם". ומה נאמנו דבריו, כי אף אם מעטים מהסופרים והמליצים ירגישו את האושר הצפון בחיק הטבע ויתפעלו מהודה, אך מעטים המה ונער יכתבם. אמנם ע"י למוד חכמת הציור יוכל כל איש להרגיש כל אלה, אף אם אין לו כשרון להיות חרש ציר.

והנה חכמת הציור תסתעף לשני ענפים: לציורי שדה ויער (Ландшафтная живопись) ולציורי דברי הימים (Истори-ческая живопись) וכל הדברים אשר הטפנו עד הנה, רק על ציורי שדה ויער יסבו, לא מאשר כי ענף חכמת הציור הזה הוא הראש והנכבד בכל סעיפיה. כי אמנם הענף השני, ציורי דברי הימים, עולה בערך חכמתו ומטרתו על הענף הראשון, על אחת שבע. אך מאשר כי מטרת ראשית מאמרי היתה להלהיב זיקי החכמה הזאת בלב הקורא, לכן הרביתי שיח על הטבע, כי היא תמשוך אבירים בכח יפיה, תסיר לבם מתעתועי תבל לאור באור חיי הדמיון, ואז בנקל נוביל כל קורא הלאה הלאה; ולכן עתה העת להטיף אמרים אחדים על ציורי דברי הימים בקצור נמרץ (כי לא ללמד יצאתי במאמרי זה אשר לזאת נצרכים ספרים שלמים).

מה רבתה משא לעיפה אשר העמיסו עלינו מקרי החיים, מה רב הנטל אשר יעיק על כל חושינו וידכא לעפר נפשנו. הה עניה, נפש לא רוחמה! מי יסיר מעליך הכבלים כי תפרשי כנפיך לעוף במרחב יה להתענג מזיו התולדה? מי יסיר התבלול מעיניך, כי תראה אור צחצחות אשר יריקו לך ארובות השמים על כל צעד? הכה רע ומר גורלך מכל חית השדה ועוף השמים

הם חדרו במסתרי הטבע פנימה ויחזו כל מחמדיה גם במקום אשר אנשים אחרים יבזו מראות כאלה, ולכן הצליחו מאד במפעלם ועל ציוריהם יתפלאו רבים וכן שלמים. כי יפי הטבע רק באור וצל יסודו, ואור וצל על כל קצוי ארץ יִמָצאו. גם החזיונות הנפלאים לא יראו בהודם כי אם תחת קוי השמש או הירח, והם: השמש והירח, הצירים היותר נפלאים בתבל, ובטובם יואילו להריק אורם גם במעון צר כבעל הררי אלף, על קוצים כבעל תמרים, על רמש זוחל כבעל סוס נהדר; ולכן בידינו למצא חדשים לרגעים עונג ונועם לו רק נפקח עינינו.

לפעמים שני אנשים הולכים יחדיו לשוח, האחד יתר ממקומו מרוב רגשותיו אשר יתקפוהו, בראותו מסביב עדן גן אלהים ולענג נפשו אין קץ ואין תכלה, והשני כנציב קרח לא ישית לבו אל הטבע ורעו בעיניו כמשוגע או כילד הצוהל לקראת ציץ נובל או זבוב רקמה (שמעטטערלינג) מעופף, וכמוהו אנשים רבים קרי הרוח אשר העונג הזה לצחוק למו. הוי, אנשים בוגדים באִמכם הטבע! מי הגיד לכם כי רק לילד יאתה להתעלם ולהשתעשע בפרחים וצבעים? או מאין נוכחתם לדעת כי מטרת האדם עלי חלד רק לעמול יום ולילה לצבור כסף, מבלי השתעשע מעט קט בעתותי מרגוע על ברכי התולדה? הן העונג הזה טהור וגם קדוש הוא, גם חנם הוא אין כסף, ואתנו הוא תמיד כל ימי חיינו, וביותר כי נפשנו מטבעה משוכה ואחוזה בהטבע אֵם כל חי; ולמה זה נחדל מעונג שמים זה לנוע ולבקש תענוגים אחרים בארצות החיים? מדוע תשים הטבע עדיה וחליתה עליה אם לא לענג נפשנו.

מה מאֻשר האיש, אשר הוא בן נאמן להתולדה, גם היא כאם רחמניה תצהיל לו פניה: עת עננה הרת עצב תשכון על פניו ותוגה תקנן בין בתרי לבבו, אז יש עז וכח בידי אמו הזאת לנחמהו מיגונו. בכל לבו יאמין לקולה הנפלא ויפתור אותו ברצונו, על ברכיה תישנהו ובחלומות נעימים תשעשעהו, וכיונק ישקט על שדי אמו כן ישכח כל עמלו ובבתי נפשו שלות שמים שוררת; ועת פלגי ששון יזרמו בלבבו, אז. אך אז ירגיש אשרו והצלחתו: הגבעות למולו ימחאו כף, הזמיר ינעים לו זמירות. בעבורו שחקים נטהרו ואתו ישיש השמש משוש, וכל הטבע

ובלילה, עת סהר בהיר יהל בין צבאותיו ברמים, השמים והארץ יחדו נשקו ונאבדו במרחב־יה בלי מצרים, עמודי עשן כעצים רעננים רבי עפאים יתגלגלו מעלה מארובותיהם, וכל התבל כולה מעולפת בזיו נפלא אשר לא יתאר באומר ודברים, — אז מה רבו רגשות לב הציר התפוש במזמותיו למצוא יסוד הזיו הזה לדעת מה הוא ולעשות כתמונתו בחרט ציר.

אך לא רק ביפי התולדה ובשקט הטבע צפון עונג לנפשנו, כי אם גם עת תביט עלינו בעינים מזרות זועה; עת עבי עלטה יגעשו כענקים על ראשנו; עת מטרות עוז כל היקום יפחידו וברקים משחקים על ארץ יברוקו; עת סער יתחולל בעים ויפיל אימתה על כל היצורים; גם אז, אמץ נא לבבך, קורא יקר, צא נא החוצה וראה, שם נערמו עבי עופרת שחורים משחור; שם תהום פתוח בין הענקים האלה, ובעדו יתרוצצו צבעים שונים, ירקרק, צהוב וכעין התכלת; שם שם הלאה על קצות הרקיע ציור נחמד נגדך; שם על היער יאיר אור שמש ויריעת תכלת זר לו מסביב — אשדות מים יזרמו מארובות השמים, אט אט יקל כובד העבים ובהרות בהירות יופיעו ממעל, אט אט ישתרע הקשת בענן עם כל צבעיו הנפלאים, מה רב יפיו ומה נחמד הוא! — השמש יצא מחביון אפריונו ובעיני אהבה ינחם את האדמה, נגדו יתעוררו בעלי כנף בתרועת הידד; עשבות שדה ירימו ראשיהם הרטובים מרסיסי מטר; העצים אשר הרוו צמאם בשפעת מים יניעו סרעפיהם לאות תודה; עים עדר רחלים שעלו מן הרחצה תפזזנה על כר נרחב; משק גבים עוד יהום לאט וצלצלי זרמתו יתלכדו שם עם שירת צפרים. הגד נא, קורא יקר, גם אם קר רוח הנך: היש ציור כזה בתבל אשר יכיל בקרבו אלפי חזיונות ומראות כאלה יחד?

אך אולי תאמר בלבבך כי רק בשדה ויער, בהרים ובקעות יתנוסס יפי הטבע, אז תשגה בשפטך. על כל צעד נערמו אלפי נפלאות. הן ציר אמן יש בידו לתאר גם אהל רועי הרחוי לנפול בין סירים סבוכים אשר ירהיב עינינו ויראנו היופי השורר בקרבו; במשברי ים זועף יש יופי נפלא עת האור שפוך עלימו; בקוצים וסלונים, באהלי קדר, בסערות שלג וּבְפִתֵּי קרח. הן צירים מהוללים רבים יבלו כל ימי חייהם רק בצירם תמונות כאלה.

שדרות אלונים, תחת בפת נטישותיהם תשאף רוח חרש; הצל הרך והענוג יסוכך עליך בנעים קרתו, הרוח ישא בכנפיו אליך קול שיר חלילי הרועים מטיבי נגן. הבט! איך רגלי הר ירוק ילחך פלג זך, איך יבריקו גליו הטהורים תחת שמש צהרים כנטפי פנינים על ראי מלוטש; איך עדרי עבים שקופים ידאו על תכלת הרקיע גם ישהו בעמקי היאור המוליך כשמן מימיו; איך השמש בגבורתו יצעד בצעדי גאון ויושיט קוי זהרו אליך, רק אליך, בחיר היצורים; ראה סביבותיך נצני הטבע איך ילכו שובב, ובכל זאת יקחו לב ביפים — אז תרגיש כי לבך כבר הלך שבי לפני הציור הנפלא אשר נגדך, ומנבכי לבבך יתפרצו המלים: „מה נפלאה התבל ומה נחמדו צאצאיה".

צא נא ממעונך הצר בחצי החורש בלילה, שא עיניך השמימה וראה: איה הצבע, איה הציור אשר יכילו בקרבם רגשות נשגבים ויפי הדרת קודש המרחף על השחקים הבהירים האלה? איה הספירים אשר ימשכו בחבלי קסם את נפשך כהכוכבים, העינים הטהורות האלו? איפה כסף מזוקק ומלוטש אשר יפיץ נגהו כנגה אגן הסהר הזה השוחה בים תכלת? איה ציר לתאר לך ציור לוקח לב כזה? — ראה, הן כל התולדה מעולפת בצעיף קודש. שם הלאה, הלאה, יער וכל עץ בו ישקיפו מבעד הערפל השקוף; אזניך תקשבנה רגש ליל, רגש יה המתהלך בדממה על כנפי רוח צח; רוחך ישאך אז על אברתו, נפשך תתאבך, תתפרץ מחביון כלאה ובין כוכבים תשים קנה; תשכח תבל וכל היקום, תשכח גם כל עמל ותלאה, ומתהום שעיפים אין חקר תישאף פלגי חיים.

גם בחורף נוכל להתענג על מחזות הטבע, אם רק נפשנו שקטה מפגעי החיים: שמש אדום כבדור איש לוהט עולה מפאת קדים, עליו ידאו עבים בבדים, כעשן הכבשן המתאבך מאש מתלקחת; יריעת שלג צחר הפרושה עלי ארץ תזהיר כזורעה בספירים; אגלי מים בבדולח זך, הנקפאים על ענפי העצים החשופים, יצחקו בשלל צבעיהם הנפלאים. שם ארז ירקרק יושיט ראשו מערמת שלג ויזבירני כי עוד תקום הטבע לתחיה, הצללים השחורים על לבנת השלג חמדת עין הם, צל סבכי העצים וכל תבנית יוצע על גליון צח, עלי שלג, כמחוקה בחרט ציר אמן;

צבעיהם חדשים לרגעים; האדמה תתהפך כחמר הותם ותשנה תארה וחתולת פניה; ארבע תקופות השנה לא תחדלנה לברא חזיונות שונים, לנצל עדי כל שיח השדה ולהלבין שריגים בשלג חורף, גם לשוב ולכסות אותם בשלל צבעי זהר ילדי האביב; הטבע תכין לנו תמיד מטעמיה, תופיע לפנינו בעדי עדים, ואנחנו נעבור על כל אלה מבלי משים. —

השכם נא, קוראי היקר, כעלות השחר בימי הקיץ וצא לשוח בנאות דשא, ראה פאר לובן הקדים פרוש כיריעה על ערש התבל, שבה עוד יישנו בניה; ראה חן השחר הנשקף בעיני ספיר מאפסים; ראה זיו חכלילי המשתרע לאט לאט על עבי בדולח; הבט נא! שם מירכתי ארץ יצאו קרני זהב והשמש מחופתו צועד למרום שמים; ראה נא פלגי פז השפוכים על ראשי ההרים ועל עצים רעננים, איך ירקרק צבעם יאדים כתולע; שים עיניך באגל טל עלי שושנה ענוגה, איך יעברו בו אלפי צבעים שונים, איך ינוצצו רבאות ספירים תחת רגליך; הבט איך ישחקו האור והצל עלי עפאים רועדים מרוח צח שפיים; שים עיניך עוד באלפי תמונות מעולפות בצעיפי זהר הנבראות לעיניך — וראית אם לא ימסו כל יצוריך, אם לא ירחש לבך אהבת נפש להתולדה, אם לא תקרא גם אתה: „מה נפלאה התבל ומה נחמדו יצוריה״.

אך הסב נא עיניך מעט קט מהציור הגדול הזה וראה: פה תחת רגליך פתחה שושנה עדינה את כוסה להרוות בלשדה דבורה רעבה, הבט על עליה ופרחיה ועל רעד כנפי הדבורה המרעידות גם את השושנה; אז יתפרצו מלבבך המלים האלה אשר רחש גם לבי בראותי הנוה והמענגה הזאת: „מה מאד נפלאת, שושנה יפיפיה! עורקיך מתולעים באודם חכלילי; פה אגלי טל דמעות בכי והאניה, ופה עינים צחורות לי תצהילי, ירקרק, צהוב, לבן ויפי כל צבע בפטורי ציציך יחד קננו. גם ריח ניחוח מידי הטבע גם נופת צופים בך יחדו הוכנו; ודבורה מזהירה ביפי כנפים, לוית חן תשית על הודך נוספות, בלשדך רוחצת, תעיר בך חיים, ומרחפת אַת חיה כצפרים עפות״.

צא נא, בן אדם, וברח משאון קרת כחצות היום בימי הקיץ. בשבהך שלאנן בהיכל הטבע תרגיש כי בגן עדן הנך. שם בין

חכמת הציור בכלל ובין בני עמנו בפרט.

בימים האחרונים האלה, עת ענפי כל עצי הדעת הנטועים בכרם ההשכלה נטיו על אחינו בארצנו ורבים יאכלו מפרים ובצלם יחסיו, הימים אשר הראו לעין העמים מה רב כשרון היהודים וחריצותם בכל דבר חכמת מדע והשכל, ובזמן קצר בין לילה, נהיו בינינו אנשים מצוינים בכל מפעל ובכל למוד אשר החזיקו בם; בימים האלה שפכה גם חכמת הציור את רוחה על צעירי בני עמנו, ואחרים מהם כבר הסבו עליהם עין כל חכמי הדור הזה ויפארו שם ישראל, ועינינו הרואות כי מיום ליום יגדל החפץ להחכמה היקרה הזאת בלב בעלי כשרון, אשר מספרם עתה לא מעט בינינו, ולכן ארמה כי לא למותר יהיה עתה להטיף דברים אחרים על אודות חכמת הציור בכלל ובינינו בפרט.

מה מְאֻשר האיש אשר אביר הטבע חנן אותו בלב רגש ובכשרון למלאכת מחשבת! רק עיני איש כזה פקוחות לראות הפלאות הצפונות מעיני אנשים אחרים והנגלות לו בכל הודם בהיכל הטבע, אשר כולו אומר כבוד, הוד והדר; רק איש כזה ידע להוקיר חין ערך שכית החמדה ויפעת זיו שחקים, אשר הפיץ שדי ביד נדיבה בגן עדנו, אשר ברא מכון לשבת יצורי כפיו; ורק בלב איש כזה יתעוררו רגשות עדן לחוש כל נועם, להכיר כל יופי ולהבין ולהשכיל תעלומות הבריאה הנפלאה.

מה נפלאה התבל ומה נחמדו יצוריה! מה רבות התמונות היפיפיות אשר תחזינה עיני הציר מפוזרות לרבבות על כל מדרך כף רגל! מה דלו נפשות האנשים המבקשים את תמונות הטבע להתענג מיפין רק מעבר לים או בכנפות הארץ! לא מעבר לים ולא בשמים הנה, כי אם נגדך, קורא יקר! השמים כלבוש יחליפו

תֹכן החלק השני:

כל כתבי

מרדכי צבי מאנע.

חלק שני:

מאמרים ולקוטי מכתבים

כָּל כִּתְבֵי

מרדכי צבי מאַנע

קובץ שיריו, מאמריו ומכתביו, נדפסים וכת"י
בשני חלקים.

עם תמונת המשורר ותולדות ימי חייו,
כתובות בידי א"ל שיינהויז.

נמסרו לדפוס ברשיון אבות המשורר, ע"י ש. ציז וא"ל שיינהויז.

נערכו ונסדרו לדפוס ע"י מערכת „תושיה".

הוצאת „תושיה".

חלק שני.

ווארשא. תרנ"ז.
בדפוס האלטער ואייזענשטאדט, נאלעווקי 7.

МОРДЕХАЙ ЦЕВИ МАНА
Собраніе стихотвореній, статей и писемъ
съ біографіей поэта.
Редакція и изданіе „ТУШІЯ"

ВАРШАВА — 1897.
Тип. М. И. Гальтера и М. Айзенштадта, Варшава, Налевки 7.

קול החיים החדשים האלה ישמע עתה על מרחבי ארץ יהודה ומבין סלעי קברות חוזי־יה הנפוצים על אדמת קדש זאת יענה ההד לאמר:

„ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם אמר יי אלהיך!"

ולקול הקריאה הזאת העוד לא תשימו לב עובדי אלהי זהב? — שובו נא לבות קרח וקפאון לראות אור והתמוגגו: תבאנה נא אמרות אלוה אלה בלבבכם להעיר בו רגשות חיים: נפצו נא לרסיסים זקי זהב מעשי ידיכם ותנו חפש לידי מושיענו למלאות תעודתו הנאדרת בקדש ובא לציון גואל:

„הרימו דגל ושאו נס ציונה!
שמה ינחנו אלהי הצבאות!
הס כל בשר! הנה רכב שמים
כימי צאתנו מארץ מצרים,
כימי קדם עוד נראנו נפלאות!...."

מַהֵר הִתְעוֹרֵר וַיִּפְקַח עֵינָיו עַל דַּרְכּוֹ: הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר הִתְגַּלְגֵּל תַּחַת שׁוֹאָה כְּאֶלֶף וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנִים וַעֲצוּם עֵינַיִם הָלַךְ מִדְּחִי אֶל דֶּחִי הִתְעוֹרֵר עַתָּה כְּגִבּוֹר הָלוּץ לָשׁוּב אֱלֵי קַדְמַת נְעוּרָיו בְּחֶשְׁבּוֹן וָדָעַת: זָקֵן וְאִישׁ שֵׂיבָה וּבָחוּר מְלֵא כֹחַ עֲלוּמִים יַחְדָּו הִתְעוֹרְרוּ יַחַד, אָזְרוּ חַיִל לָלֶכֶת קָדִימָה: הָאִישׁ אֲשֶׁר שֵׂיבָה זָרְקָה בוֹ נוֹכַח לָדַעַת כִּי לַשָּׁוְא עָמַל וְיָגַע בְּלִי מָנוֹחַ כַּחֲמִשִּׁים שָׁנָה, שְׁנוֹת רָאָה רָעָה עַל אַדְמַת נֵכָר: שָׁוְא נָדַד שֵׁנָה מֵעֵינָיו וַיָּשֶׂם לֵילוֹת כַּיָּמִים לִמְצֹא טֶרֶף לוֹ וּלְבֵיתוֹ וְלָנוּחַ מֵעֲמָלוֹ בִּימֵי הַחַיִּים הָאַחֲרוֹנִים וְעֵינָיו נְשׂוּאוֹת עַתָּה קֵדְמָה מִזְרָחָה לְהִנָּפֵשׁ שָׁמָּה מֵעָצְבּוֹ וּמִרָגְזוֹ עַל אַדְמַת קֹדֶשׁ בְּאַחֲרִית יָמָיו: גַּם עוּלֵי יָמִים רָאוּ עַיִן בְּעַיִן כִּי רַק אוֹרוֹת מַתְעִים הוֹלִיכוּהוּ שׁוֹלָל וְרַק בְּרוּחַ דִּמְיוֹנוֹ רָאָה חֶבְלוֹ בְּעוֹלַם הָאֱמֶת וְהַיֹּשֶׁר: בְּלֵב טָהוֹר וְרוּחַ נָכוֹן, בִּבְכִי וּבְתַחֲנוּנִים וּבְאֹמֶץ רוּחַ יִפּוֹל לְרַגְלֵי אִמּוֹ אֲשֶׁר חִבְּלַתְהוּ וַתְּנַטְּלֵהוּ עַל כַּפַּיִם מֵעֵת הֱיוֹתוֹ לְעָם וַיִּשָּׁבַע לָהּ שְׁבוּעַת אֱמוּנִים עַד עוֹלָם סֶלָה:

רוּחַ חָדָשׁ, רוּחַ הַחֹפֶשׁ וְהַדְּרוֹר, רוּחַ אַהֲבַת מוֹרֶשֶׁת קְדוּמִים, רוּחַ אַהֲבַת עֲבֹדַת הָאֲדָמָה, בָּא עַתָּה כְּטַל תְּחִיָּה לְלֵב עַמֵּנוּ הָאָנוּשׁ: הָעָם אֲשֶׁר נָתַן גֵּוּוֹ לְמַכִּים וּלְחָיָיו לְמוֹרְטִים יִתְנַשֵּׂא עַתָּה עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַמְּלֵאָה חָמָס וָשֹׁד וָהֶי וִיכוֹנֵן מְעוּפוֹ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יַנְחֵהוּ שָׁמָּה לְמָקוֹם.

„שָׁם זִכְרוֹנוֹת קֶדֶם עֲלֵי כָּל שַׁעַל
יַזְכִּירוּנוּ כִּי שִׁמְשֵׁנוּ עוֹד תַּעַל!"

„וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת יֵינָם וְעָשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיהֶם!"

יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הִתְפָּרַקְתֶּם עֲדִי זָהָב מֵעֲלֵיכֶם לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ אֱלֹהֵי זָהָב: תְּנוּ נָא עַתָּה אוֹתָם לֵאלֹהֵי הָאֱמֶת, אֱלֹהֵי הָאַהֲבָה וְהַיֹּשֶׁר, אֱלֹהֵי הַחֹפֶשׁ הָרוּחָנִי וַעֲבוֹדַת כַּפַּיִם, אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר אֵלָיו יִתְפַּלְּלוּ עַתָּה כָּל בְּנֵי עַמֵּנוּ.

ג.

הִנֵּה יוֹם הַגָּדוֹל, הִנֵּה בָא!

הִנֵּה קוֹל מִמָּרוֹם לַקֵּץ יָפֵחַ...
מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ אוֹר חָדָשׁ זוֹרֵחַ.
מִגַּלֵּי הָרְפָאִים, מֵחָרְבוֹת צִיָּה,
שִׁירָה חֲדָשָׁה תִּקְשַׁבְנָה אָזְנַיִם:
„שְׁמְמוֹת אַדְמַת קֹדֶשׁ שׁוּבְנָה לִתְחִיָּה!
הֵאָסְפוּ, בָּנִים, מִקַּצְוֵי שָׁמַיִם!
שׁוּבוּ שׁוּבוּ אֶל חֵיק אֵם רַחֲמָנִיָּה,
שָׁם תַּחֲלִיץ לָכֶם שַׁד, תִּפְרֹשׂ כַּפַּיִם!
שָׁם זִכְרוֹנוֹת קֶדֶם עֲלֵי כָל שַׁעַל
יַזְכִּירוּנוּ כִּי שִׁמְשֵׁנוּ עוֹד תַּעַל...

. . . .

שָׁם יָצִיץ יַעֲקֹב וּפָרַח יִשְׂרָאֵל!...

כְּחוֹלֶה אָנוּשׁ הַשָּׁב לְאַט, לְאַט לְאֵיתָנוֹ אַחֲרֵי הִתְהַפְּכוֹ עַל מִשְׁכָּבוֹ יָמִים וְשָׁנִים כֵּן יָשׁוּבוּ כֹחוֹת חֲדָשִׁים וְחַיִּים חֲדָשִׁים לְלֵב עַם יִשְׂרָאֵל, עַם עוֹלָם, אֲשֶׁר מַחֲלוֹת רַבּוֹת עִוְּרוּהוּ וּמַכְאוֹבָיו עָצְמוּ מִסַּפֵּר; קָשִׁים וּמָרִים הָיוּ שִׁקּוּיֵי מַרְפֵּא אֲשֶׁר נָתְנוּ לוֹ יְדֵי הָרוֹפֵא־הַזְּמַן; לֹא צִלְצְלֵי נֹעַם הֱעִירוּהוּ מִשְּׁנָתוֹ אַךְ קוֹל רַעַם וְרַעַשׁ נוֹרָא הֶחֱרִידֵהוּ מִתַּרְדֵּמָתוֹ הָעֲמֻקָּה אֲשֶׁר תְּקָפַתְהוּ זֶה מֵאוֹת שָׁנִים וְחִישׁ

יֵרָאוּ לְעֵינֵינוּ כְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל עֵשֶׂב אוֹ יוֹפִיעוּ לְפָנֵינוּ בִּלְבוּשֵׁי זָהָב וָכֶתֶם, בְּעַנְקֵי סַפִּירִים וּפְנִינִים: יִשְׁלְחוּ יְדֵיהֶם לְפַלֵּס לָמוֹ נְתִיבוֹת עַל כָּל גֵּיא וָגֶבַע: יַרְתִּיחוּ כְּסִיר מְצוּלָה לַהֲצוֹת גַּלֵּי רַהַב עַל מֵי יַמִּים רַבִּים וְיִפְרְשׂוּ מֹטוֹת כַּנְפֵיהֶם לְהַרְקִיעַ כִּנְשָׁרִים לִשְׁחָקִים בִּמְקוֹם הֲרַת רַעַם וּבָרָק: בְּכָל הֲמוֹן תְּמוּנוֹתֵיהֶם נִרְאֶה כִּי אֱלֹהֵי זָהָב אֵלֶּה לֹא יַכְלִימוּ כָּל הַחוֹסִים בָּם: וּמַה נּוֹאֲלוּ בְּנֵי שֵׁבֶט לֵוִי אֲשֶׁר חָדְלוּ לָצֵאת בִּמְחוֹלוֹת לִכְבוֹד עֵגֶל הַזָּהָב וַיִּבְחֲרוּ לְחַכּוֹת עַד שׁוּב מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי בְּתִקְוָתָם לִימֵי אוֹרָה, יְמֵי חַיֵּי אֱמֶת וְחֹפֶשׁ, בְּיוֹם אֱלֹהִים אֱמֶת:

שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים שָׁנָה חָלְפוּ מֵעֵת עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֵגֶל הַזָּהָב וּמֹשֶׁה הֵדִיקָהוּ וְלֶעָפָר שָׂמָהוּ: אַךְ נָשׁוּבָה נָּא וְנִרְאֶה אִם אָמְנָם נֶהְפַּךְ לֶעָפָר וְאֵינֶנּוּ עוֹד בֵּינֵינוּ: אֲהָהּ! בְּדַאֲבוֹן לֵב נַעֲנֶה לֹא עֵגֶל זָהָב אֶחָד אִתָּנוּ אַךְ רַבִּים, רַבִּים: סְלַח נָא לִי עַל פֶּשַׁע שְׂפָתַי עַמִּי הָאֻמְלָל: לֹא אוֹתְךָ, עוֹבֵד אוֹבֵד, הָאוֹכֵל לַחְמוֹ בְּזֵעַת אַפָּיו וְדִמְעוֹת עֵינָיו, לֹא אוֹתְךָ, אֵם אֲמֻלָה, גַּלְמוּדָה וְשַׁכֻּלָה, גַּם לֹא אֶתְכֶם, בְּנֵי עֹנִי, יַלְדֵי רָעָב וְצָמָא אוֹכְלֵי הַפָּעַם: אָזְנַי תִּשְׁמַעְנָה אַנְחוֹתֵיכֶם, עֵינַי תִּרְאֶינָה דִּמְעוֹת עֵינֵיכֶם: צָרַת לְבַבְכֶם גַּם עָדַי תַּגִּיעַ וְעַל לוּחַ לְבָבִי אֶכְתְּבֶנָּה וְאֶשָּׂאֶנָּה כָּל יְמֵי צְבָאִי: לֹא, לֹא אַתֶּם עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֵגֶל זָהָב וְלֹא אַתֶּם שַׂמְתֶּם זִקֵּי זָהָב עַל יְדֵי גוֹאֲלֵנוּ: אֲנָשִׁים אֲחֵרִים עָשׂוּ כָּל אֵלֶּה, אֲנָשִׁים אֲשֶׁר בְּשֵׁם אַחִים תְּכַנּוּם: אֲלֵיהֶם נְטוּיוֹת יְדֵי רוּחוֹת יְמֵי קֶדֶם וְלָהֶם תִּכּוֹן אִמְרָתָם: אַתֶּם שַׂמְתֶּם זִקִּים עַל יְדֵי מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, אַתֶּם אֲשֵׁמִים בְּגוֹרַלְכֶם הַמַּר וּבְעַבְדוּת נֶצַחַת שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל:

הָסִירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר מִקִּרְבְּכֶם, עוֹבְדֵי אֱלֹהֵי זָהָב: לְכוּת קֹרַח וְקַפָּאוֹן רְאוּ אוֹר וְהִתְמוֹגְגוּ, רוּחוֹת נִרְדָּמִים כִּרְפָאִים, שׁוּבוּ הִתְעוֹרְרוּ וִחְיוּ. נַפְּצוּ לִרְסִיסִים זִקֵּי־זָהָב מַעֲשֵׂי יְדֵיכֶם: בְּצֵאת

הָעָם הַהוֹלְכִים בַּחשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל, עוֹבְדֵי בְּפֶרֶךְ דְּרוֹר קָרָא לָמוֹ וּבְאַוַּת נֶפֶשׁ שָׁאֲפוּ קוֹל הָאַהֲבָה וְהָאֱמֶת:

רוּחַ אֵל זֶה בִּלְבָבָם יִפְרֹץ פָּרֶץ
וּבְהֵי״וֹ יִשָּׂא אֶל כָּל יוֹשְׁבֵי אָרֶץ:

מַה נִּפְלָא וְנִשְׂגָּב הַחִזָּיוֹן הַזֶּה!

אַךְ לֹא עָבְרוּ יָמִים רַבִּים וּמשֶׁה עָלָה אֶל הָעֲרָפֶל עַל הַר סִינַי: אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה חִכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֵת שׁוּבוֹ וְאֵינֶנּוּ: הָעָם אֲשֶׁר רָאָה אֱלֹהָיו פָּנִים אֶל פָּנִים לֹא יָכוֹל עוֹד לְהִתְאַפֵּק: הָעָם הַזֶּה חָפֵץ לִרְאוֹת תָּמִיד בְּעֵינָיו אֶת הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ: וּבְעֵת אֲשֶׁר עַל שִׂפְתֵי יְאוֹר מִצְרַיִם עוֹד נִרְאוּ אוֹתוֹת הַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרוֹעַ הַנְּטוּיָה, בְּעֵת אֲשֶׁר עַל חוֹף יַם סוּף עוֹד טָרְפוּ הָעוֹרְבִים פִּגְרֵי מִצְרַיִם לְרַגְלֵי הַר סִינַי, הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ:

לִכְתּוֹב עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים
בִּכְתַב אֵשׁ עַל לוּחוֹת אָבֶן:

בִּמְקוֹם הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים חֲדָשִׁים, אֱלֹהֵי מַסֵּכָה עֵגֶל זָהָב: עוֹד בְּרֵאשִׁית הֱיוֹתוֹ לְעָם הֵבִין יִשְׂרָאֵל לְהוֹקִיר עֶרֶךְ אֱלֹהֵי זָהָב אֵלֶּה: בְּכָל עֵת צֵאתוֹ לִלְחוֹם בְּעַד קִיּוּמוֹ עִם הֲמוֹן עוֹבְדֵי אֱלִילִים הַמִּשְׁתַּחֲוִים לֵאלֹהֵי זָהָב וָכֶסֶף, בְּצֵאתוֹ לְהַכְנִיעַ כֹּחַ כָּל שָׂטָן וּמַשְׁחִית אָז נָחוּץ לוֹ עֵגֶל זָהָב לַנְחוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ, וְלִפְתּוֹחַ לְפָנָיו כָּל שַׁעַר וְכָל לֵב סָגוּר: רוּחַ הַחֹפֶשׁ, גְּאוֹן־לְאֻמִּי, רֶגֶשׁ הַכָּבוֹד וְכֵהֻנָּה מִלִּים נִשְׂגָּבוֹת בְּלִי כָל רוּחַ יָשׁוּבוּ, יִדֹּמּוּ רֶגַע מִקּוֹל אֱלֹהֵי הַזָּהָב וּגְאוֹנוֹ: אַחַת הִיא אִם בְּאַזְיָה, בְּאֵירוֹפָּה אוֹ בְּאַמֶּרִיקָה אָנָה יִשְׂרָאֵל לְמוֹשָׁב לוֹ: אַחַת הִיא אִם אֱלֹהֵי זָהָב אֵלֶּה

זִכְרֹנוֹת קְדוּמִים נִפְלָאִים לָנוּ, הֵם יְנַחֲמוּנוּ וִיאַמְּצוּנוּ, לָנוּ לָנוּ הֵם לָנֶצַח:

לִפְנֵי עֵינֵינוּ חִזָּיוֹן נִשְׂגָּב וּמְאֹד נַעֲלֶה.

ב

„תורי זהב נעשה לך" אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע מחול לי על עגל הזהב שעשיתי, אמר לה: כשתעקרהו מלבך. אמרה לו: והלא כבר נטחן ונפזר עפרו, שכן כתיב ויטחן עד אשר דק ויזר על פני המים? אמר לה: וכתיב בתריה: וישק את בני ישראל" (לקוטים מן מדרש הנעלם).

הַס! הִנֵּה קוֹל עַל כָּל כַּנְפוֹת הָאָרֶץ,
קוֹל שַׁדַּי מִסִּינַי הוֹפִיעַ!
וַיְחִי כָּל הַיְקוּם, הִתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר,
כְּסַהַר בִּמְרוֹמֵי רָקִיעַ.
וּבְהַדְרַת קֹדֶשׁ מִמְּעוֹנֵי שָׁמַיִם
אוֹר חָדָשׁ לָאָרֶץ הִגִּיעַ!

שַׁחַר בָּהִיר שָׁלַח קַוֵּי נָגְהוֹ עַל פְּנֵי הַחַיִּים הַחֲדָשִׁים, עֵת הַחֹפֶשׁ וְהַדְּרוֹר הִזְהִירָה בְּיִפְעָה וָיֹפִי: מִפָּנֶיהָ נָעוּ עַמּוּדֵי מִצְרַיִם וְגַלֵּי יַם סוּף אָחוֹר נָסוֹגוּ: לְפָנֶיהָ קָפְאוּ תְהוֹמוֹת בְּלֶב יָם וְתַחַת כַּפּוֹת רַגְלֶיהָ רָגְזָה הָאָרֶץ: בִּכְנָפֶיהָ הַמַּזְהִירוֹת פִּלְּסָה לָהּ נָתִיב בֵּין חַשְׁרַת עֲרָפֶל וַתָּפֶץ סְבִיבָהּ אוֹרָה וְשִׂמְחָה. כַּנֶּשֶׁר רִחֲפָה בִּמְרוֹמִים עֲלֵי מֶרְחֲבֵי מִדְבָּר וְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמוֹן וּמִשָּׁם נִשְׁמַע קוֹלָהּ לְכָל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשׁוֹכְנֵי אָרֶץ, קוֹל הָאֱמוּנָה הַטְּהוֹרָה, קוֹל הָאַהֲבָה וְהָאֱמֶת.

עַבְדוּת נְצַחַת וּתְלָאוֹת נוֹרָאוֹת: אַךְ גָּלוּת וּנְדוּדִים בֵּין מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם עַל אֶרֶץ נָכְרִיָּה: הַזְּקֵנִים הָאֵלֶּה הָעוֹצְרִים בִּידֵי מוֹשִׁיעֵנוּ לְמַלְאוֹת תְּעוּדָתוֹ הַנִּשְׂגָּבָה מִי זֶה עֲשָׂמוֹ?

אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנִים הִתְעוֹרַרְנָה מִתְּהוֹם הַנְּשִׁיָּה זִכְרוֹנוֹת־לַיִל תַּעֲבֹרְנָה לְפָנֵינוּ: דִּבְרֵי יְמֵי עַמֵּנוּ מִשְּׁנוֹת קֶדֶם יָשׁוּבוּ וְיִחְיוּ לְנֶגֶד עֵינֵינוּ לְהַגִּיד לְיַעֲקֹב פִּשְׁעוֹ וּלְבֵית יִשְׂרָאֵל חַטֹּאתוֹ: רְפָאִים שׁוֹכְנֵי קֶבֶר אֵלֶּה שָׁבוּ עַתָּה לִתְחִיָּה וּמַרְאָם אָיֹם וְנוֹרָא: עוֹד פִּצְעֵיהֶם הָאֲנוּשִׁים לֹא חָבָשׁוּ, עוֹד עִקְּבוֹת דָּם וָאֵשׁ וְתִמְרוֹת עָשָׁן עָלֵימוֹ: הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת הָאֵלֶּה תּוֹשֵׁטְנָה לָנוּ יְדֵיהֶן וְשִׂפְתוֹתֵיהֶן הַשְּׁחוֹרוֹת תַּבַּעְנָה בִּדְמָמָה: אַתֶּם רַק אַתֶּם עֲשִׂיתֶם הַזְּקֵנִים הָאֵלֶּה, אַתֶּם אֲשֵׁמִים בְּגוֹרַלְכֶם הַמַּר וּבְגָלוּת הַהֵל הַזֶּה אֲשֶׁר עוֹד לֹא בָא קִצּוֹ!...

נוֹרָא הַמִּשְׁפָּט הַזֶּה וּמִי יְכִילֶנּוּ: כְּחוֹלֵם פַּעַם יִפְעַם הָרוּחַ וְיָשִׂים מוּעָקָה בְּלֵב אָנוּשׁ: סוּרוּ, סוּרוּ, רוּחוֹת! שָׁאוֹל אִם גַּם חַיֵּינוּ מְעֻלָּפִים בְּאֹפֶל וְתוּגָה, אַךְ אוֹצָר נֶחְמָד יַשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֵׁנוּ: הָאוֹצָר הַזֶּה הֵמָּה דִּבְרֵי יָמֵינוּ, יְמֵי קֶדֶם הַנִּשְׂגָּבִים וְהַנִּפְלָאִים: זִכְרוֹן הַיָּמִים הָהֵם יוֹסִיף לָנוּ אֹמֶץ וֶאֱיָל, חַיִּים חֲדָשִׁים וְכֹחַ חָדָשׁ, לְקַוּוֹת לִימֵי אוֹרָה וִישׁוּעָה: סוּרוּ, גֹּשׁוּ הָלְאָה, רוּחוֹת נוֹרָאוֹת! אַל תָּסִירוּ מִלְּבָבֵנוּ תַּנְחוּמוֹת אֵל אֵלֶּה:

הַסּוּ וָדֹמּוּ, קוֹל רַעַשׁ הַזְּקֵנִים
גַּם אַנְחוֹת לֵב נִשְׁבָּר, פָּצוּעַ!
קוּמוּ, הִתְעוֹרְרוּ, זִכְרוֹנוֹת עַמֵּנוּ!
מִנָּגְהָם אוֹר לָנוּ זָרוּעַ!...

ראשו הַלְּבָנוֹת תְּסַמֵּרְנָה וְרֶטֶט תְּתַקְפֵהוּ וְכֻלּוֹ נִרְעָשׁ וְנִדְהָם: כְּאַלּוֹן עֵת יַעֲבוֹר עָלָיו שַׁעַר קֶטֶב וְכִכְפִירָה אֲיוּמָּה עֵת יָשֹׁסּוּ גוּרֶיהָ לְעֵינֶיהָ: שְׁאָגָה לוֹ אָז כַּלָּבִיא וּמִקּוֹל אַנְחוֹתָיו הַמִּתְפָּרְצוֹת מִלִּבּוֹ מוֹסְדוֹת שָׁמַיִם יִרְגָּזוּ: כְּשֶׁצֶף קֶצֶף וַהֲמַת רוּחַ אַדִּיר מֵהַרְרֵי טֶרֶף יִשְׂתָּעֵר מִמְּקוֹמוֹ לָרֶדֶת עַל הָאָרֶץ: בְּיָדוֹ חֶרֶב נְטוּשָׁה וְקוֹלוֹ חוֹצֵב לַהֲבוֹת אִישׁ לְהוֹשִׁיעַ לְעַמּוֹ הָאֻמְלָל הֶעָשׁוּק וְהָרָצוּץ בְּלִי מִשְׁפָּט. וְחֶפְצוֹ לֹא הָיָה שָׁב אָחוֹר: כְּרַעַם נוֹרָא עָבַר קוֹלוֹ עַל רֹאשׁ פַּרְעוֹת עָרָיו, כַּבָּרָק הִבְרִיק לַהַט חַרְבּוֹ לְעֵינֵי צוֹרְרָיו וַיִּכָּנַע לְפָנָיו כָּל אַפְסֵי אָרֶץ: לְעֵינֵינוּ נָקָם נִקְמַת דָּמָיו הַשָּׁפוּךְ בְּחַרְבּוֹ, חֶרֶב לַיָי חֶרֶב נוֹקֶמֶת: לוּלֵא אֲהָהּ לוּלֵא הָיוּ יָדָיו אֲסוּרוֹת בְּזִקֵּי זָהָב: קוֹל אֲנָחָה נוֹרָאָה יִתְפָּרֵץ מֵעִמְקֵי לְבָבוֹ כִּי לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ: יָדָיו הַנֶּאְדָּרוֹת בַּכֹּחַ אֵין אֱיָל הֵמָּה לְהַלְּצֵהוּ מִמֵּצַר: מִבְּלִי כָּל תִּקְוָה יִפּוֹל עַל מִשְׁכָּבוֹ, יַחֲבֹשׁ פָּנָיו בְּטָמוֹן בְּכַפּוֹת יָדָיו וַיִּבְכֶּה מִבְּלִי הֲפוּגוֹת...

וְדִמְעוֹת חַמּוֹת תִּשְׁתַּפֵּכְנָה
כִּפְלָגִים עַל כּוֹכְבֵי זֹהַר,
כּוֹכְבֵי רוּם כָּבוּ, הוּעָמוּ
עַל הַתְּכֵלֶת בִּשְׁמֵי טֹהַר;
וּבִדְמָמַת לֵיל נַקְשִׁיבָה
קוֹל רַעַשׁ זִקֵּי מוֹשִׁיעַ,
גַּם קוֹל אַנְחוֹתָיו מִמֶּרְחָק,
עֵת תֵּבֵל תִּישָׁן, תַּרְגִּיעַ...

יְדֵי מִי עָשׂוּ זִקֵּי זָהָב אֵלֶּה, זִקִּים נוֹרָאִים וַאֲיֻמִּים: מִי זֶה שָׂם אוֹתָם עַל יְדֵי מוֹשִׁיעֵנוּ מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וּמְנָת חֶבְלֵנוּ מִנִּי אָז אַךְ

הַיָּמִין לְהוֹשִׁיעַ לְעַם עוֹלָם: שָׁנִים אַחַר שָׁנִים תַּחֲלֹפְנָה, גַּם דּוֹרוֹת עוֹלָמִים יַעֲבֹרוּ וְהוּא יְצַפֶּה לְיוֹם יְיָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא, יוֹם הָאֱמֶת וְהַחֹפֶשׁ לְכָל בָּשָׂר: אַדֶּרֶת תְּכֵלֶת מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים תְּכַסֵּהוּ, עַל לִבְנַת תַּלְתַּלָּיו רֹאשׁוֹ תַּזְהִיר עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת, וְעַל מָתְנָיו צְמוּדָה חֶרֶב גִּבּוֹרִים, חֶרֶב לַייָ: נוֹרָא וְנִשְׂגָּב הוּא כְּמַלְכֵי קֶדֶם יוֹרְשֵׁי נֵזֶר הַנִּצָּחוֹן וְהַכָּבוֹד, אַךְ — יָדָיו רֻתְּקוּ בְּזִקֵּי זָהָב!...

מִי זֶה שָׂם זִקֵּי זָהָב עַל יְדֵי מוֹשִׁיעֵנוּ? —

בַּבֹּקֶר יִשְׁפֹּךְ מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד שִׂיחַ תְּפִלָּתוֹ לִפְנֵי כֵּס אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת, כִּי יָחוֹס עַם עָנִי וָדָל: כְּטַל שְׁחָקִים תְּשׁוֹבֵב הַתְּפִלָּה נַפְשׁוֹ וּתְאַמֵּץ לִבּוֹ לְחַכּוֹת לְיוֹם הַגָּדוֹל, יוֹם תְּשׁוּעָה לְעַמּוֹ הָאָהוּב: מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן יָשִׁירוּ עֲלֵי נֵבֶל וְכִנּוֹר הַשִּׁירָה הַנִּפְלָאָה, שִׁירַת הַחַיִּים וְהַחֹפֶשׁ...

„סַהַר כּוֹכָבִים גַּם עָבֵי שַׁחַק
יַאֲזִינוּ קוֹל הַשִּׁירָה הַקְּדוֹשָׁה":

אָז יְסַלְסְלוּ תַּלְתַּלָּיו רֹאשׁוֹ בְּהָדָר, יְסוּכוּם בְּשֶׁמֶן הַמֹּר וְיָשִׂימוּ עָלָיו נֵזֶר מַלְכוּת וְאַדֶּרֶת תִּפְאֶרֶת: אַחַר הַצָּהֳרַיִם יַעֲמִיק חֵקֶר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: לִפְנוֹת עֶרֶב יִקְרָא לְפָנָיו הַמַּלְאָךְ מֵעַל סֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת כָּל מִקְרֵי תֵבֵל, אֲשֶׁר לְשִׁמְעָם יוֹפִיעַ לִפְעָמִים צְחוֹק עַל שְׂפָתָיו וְלִפְעָמִים יָנִיעַ רֹאשׁוֹ בִּתְוּגָה חֲרִישִׁית: אָמְנָם עֵת אָזְנָיו תִּשְׁמַעְנָה כִּי שָׁם עַל הָאָרֶץ אֶחָיו בְּנֵי עַמּוֹ מֻכִּים וּמְרֻדָּפִים, כְּבוֹד נְשֵׁיהֶם חֻלַּל וּבְנוֹתֵיהֶם נְתוּנוֹת לְחֶרְפָּה בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת וּכְקֶטֶב יָשׁוּד צָהֳרַיִם יֶהֶרְסוּ וְיָשֹׁסּוּ, יַשְׁמִידוּ וְיִשְׂרְפוּ אֶת בָּתֵּיהֶם וּרְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּזֵעַת אַפַּיִם וּבְדַם לְבָבָם: אָז יַעֲלֶה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וַחֲמָתוֹ כְּאֵשׁ צָרֶבֶת: כִּידוֹדֵי אֵשׁ מֵעֵינָיו יִתְמַלְּטוּ, שַׂעֲרוֹת

מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד.

(העתקה משפת רוסית, מהמשורר ש. פרוג, P. E. שנת 1882 נומר 28).

א

„... In schlimmen Tagen glaubte ich manchmal mit eigenen Ohren ein Gerassel zu hören, wie von goldenen Ketten...“ (H Heine).

תּוֹךְ הֵיכָל סַפִּיר בִּמְרוֹמֵי רָקִיעַ*),
בִּמְקוֹם סַהַר בֵּין צִבְאוֹתָיו יוֹפִיעַ,

בְּאַרְמוֹן רָם וְנִשָּׂא, בֵּין סוֹד שַׂרְפֵי מָרוֹם וּכְרוּבֵי שָׁמַיִם, הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים כְּשַׁחַר בָּהִיר בִּימֵי הָאָבִיב, כַּחֲלוֹמוֹת נֶפֶשׁ זַכָּה בִּימֵי הַנֹּעַר, יוֹשֵׁב מוֹשִׁיעֵנוּ:

הוֹדוֹ כַּזַּיִת, כַּהֲמוֹת יָם עֻזּוֹ,
כַּסַּעַר — רוּחוֹ עֵת יַמְרִיא לַמָּרוֹם:

שָׁמָּה יוֹשֵׁב מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ הַנַּעֲרָץ וְהַנִּשְׂגָּב, וִיחַכֶּה לְקֵץ

---

*) הבית החמישי בנוי מאבני שהם וכו׳, ומטות זהב וכסף ובגדי רקמה ויושבין שם משיח בן דוד וכו׳. אליהו ז״ל תופסו בראשו ומניחו בחיקו ומחזיקו ואומר לו סבול יסורין ודין מרך שמיסרך על חטאת ישראל, וכן כתיב והוא מחולל כו׳. עד זמן שיבא הקץ. וכל שני וחמישי וכל שבת ויו״ט באין אבות העולם כו ומקבלים פניו ובוכין עמו והוא בוכה עמהן ומחזיקין לו טובה ואומרים לו סבול דין מרך שהקץ קרוב לבא ושלשלאות שבצוארך מתנתקות ואתה יוצא לחירות (מדרש כונן פרק תשיעי).

אָז שַׁלְוָתוֹ נֶעְדָּרָה, הַדְּאָגָה תִתְקְפֵהוּ,
תִּתְקְפֵהוּ, תְּלַוֵּהוּ עַד רִדְתּוֹ קָבֶר.

לְאָחִיו.

(ימים אחדים לפני מותו, בצאת אחיו לבוא במסורת ברית התנאים).

רְגָעִים אֲחָדִים לִי עַתָּה נִשְׁאָרוּ
כִּי חַבְלֵי הַשֵּׁנָה עַפְעַפַּי סָגָרוּ;
גַּם רִפְיוֹן גּוּפִי, מַחֲלָתִי הַזְּעוּמָה
תִּמְנַע אֶת יָדִי מִכְּתוֹב לְךָ מְאוּמָה.

לוּ רַק יָכֹלְתִּי כִּי עַתָּה הֵן בָּאתִי,
כִּי יוֹם שִׂמְחָתְךָ הוּא גַּם יוֹם שִׂמְחָתִי.

עַתָּה בִּרְכַּת לִבִּי תַּחְתַּי הוֹלֵכֶת [הוֹלֶכֶת],
כִּי תִקְשֹׁר הַקֶּשֶׁר בְּשָׁעָה מְצְלַחַת,
כִּי תְהִי לְךָ רְעוּתְךָ יֶשַׁע וָעֵזֶר,
כִּי תַעֲנֹד אוֹתָהּ תָּמִיד בְּרֹאשְׁךָ כַּנֵּזֶר.

בִּהְיוֹתְךָ עוּל יָמִים, אָז כַּבִּיר כֹּחֶךָ,
תִּשְׂחַק לַהֲמוֹן תֵּבֵל, בְּאַפְּךָ מִבְטָחֶךָ
וְתִגְדַּל, הָהּ! אָז תִּנְךָ אֵין אוֹנִים,
תִּדְכֶּה, תָשׁוּחַ תַּחַת סֵבֶל צָרוֹתֶיךָ,
תִּקְרָא נוֹאָשׁ, כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ
לֹא תָכִיל כֹּחַ מוּל מִקְרִים שׁוֹנִים;

כְּמִקְרֵה קַן צִפּוֹר כֵּן מִקְרֵה בֵיתֶךָ:
הָאֵיד יָסֹל דַּרְכּוֹ לַעֲבוֹר עָלֶיךָ,
שָׁם עָשִׁיר, אֶבְיוֹן, נְגִידִים, עֲנִיִּים!
שָׁם בֵּית הָפוּךְ עֵינַי תֶּחֱזֶינָה,
שָׁם אֶבְיוֹן גֹּוֵעַ עֵינַי תִּרְאֶינָה,
שָׁם רוֹצֵחַ בַּסֵּתֶר שׁוֹאֵף דְּמֵי נְקִיִּים

לוּ כְּהֶבֶל הַצִּפּוֹר כֵּן גַּם גּוֹרָלֵנוּ —
אָז מְאֻשָּׁרִים הָיִינוּ כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ,
הִיא לֹא תֵדַע צַעַר, נְהִי וְקִינָה.
הֲלֹא כָּל יָמֶיהָ לְשִׂמְחָה תוֹצָאוֹת,
לֹא תִדְאַג לֶעָתִיד, לֹא תֵדַע הַבָּאוֹת.
תְּבַלֶּה מִסְפַּר יָמֶיהָ בְּקוֹל רִנָּה.

אַךְ אֱנוֹשׁ אָנוּשׁ גֶּבֶר אֵין כֹּחַ,
בִּמְעַט יְמֵי חַיָּיו לֹא יִמְצָא מָנוֹחַ.
הַדְּאָגוֹת יְטַלְטְלוּהוּ טַלְטֵלָה גָבֶר;
כִּימֵי נְעוּרָיו מְעַט יִפְקַח עֵינֵיהוּ,

לא תֶלֶא מֵעוּף לֶאֱסוֹף לָ... תּוֹלָעִים;
עַל גּוֹזָלֶיהָ תְּרַחֵף תּוֹשִׁיט בְּפִיהָ
בְּאַהֲבָה אֶת הַצַּיִד אֲשֶׁר הֵבִיאָה,
הָרוּחַ הִנֵּה יָנִיעַ, הֶאָח! עֶרֶשׂ נָעִים ‥

שָׁם אִישׁ רֹבֶה קֶשֶׁת כּוֹנֵן חִצֵּיהוּ,
חִישׁ חִצָּיו יָעוּפוּ, וְדַם אַיֵּהוּ?...
דָּמָם עַל בָּנִים, בְּדָמָם יִתְבּוֹסָסוּ!
שָׁם פִּרְיָן הַיּוֹנָה עֵינֶיהָ מִתְלַקְּחִים,
בִּדְמֵי עוֹלָלִים אֵלֶּה קְרָבָיו מְמֻלָּאִים,
עַל לֹא חָמָס בְּכַפָּם, לֹא עַוְלָה עָשׂוּ! —

שָׁם יִתְהוֹלֵל סַעַר, הָרִים מְפוֹצֵץ,
תַּחַת שׁוֹאָה יִתְגַּלְגֵּל, כְּקֶטֶב יִתְרוֹצֵץ
וַיְעַקֵּר קֵן מִשֹּׁרֶשׁ, הָאֶפְרוֹחִים נָפָצוּ!
שָׁם עַיִט מְעוֹפֵף, וְטַרְפּוּ בְּפִיהוּ,
אִם אֶפְרוֹחִים רַבִּים הִיא תַּשְׂבִּיעֵהוּ.
וְהֵם יִגְוְעוּ בְּרָעָב, מִסְפַּר יְמֵיהֶם חֻצָּצוּ!...

בִּינָה, בֶּן אָדָם, אִישׁ נִבְעָר מִדַּעַת
אִם יָדְךָ בְּכֹל מֹטֶלֶת הִנְּךָ אַךְ תּוֹלַעַת,
חַלָּשׁ וְרָפֶה מוּל סַעֲרַת הַתֵּבֵל!
צָרוֹת מַאֲלִיפוֹת, תַּחַת שׁוֹאָה יִתְגַּלְגָּלוּ
יַחֲרִימוּ, יַשְׁחִיתוּ וְהֵם לֹא יִכְלוּ.
אִם בַּבֹּקֶר צָהֳלָה בָּעֶרֶב, הָהּ! הִנֵּה אֵבֶל! —

בִּלָּה קַדְמוֹנִים מִיָּמִים יָמִימָה,
וִיבַלֶּה גַּם אוֹתִי, זָקֵן וְשָׁחוּחַ.

וְלַיֶּלֶד עָלֵז אֹמַר כִּי אֶרְאֵהוּ:
שֶׁמֶשׁ חַיֶּיךָ זֶה יָצָא לִזְרוֹחַ,
תַּחַת שִׁמְשִׁי נֶחְפָּז שָׁם לִמְבוֹאֵהוּ,
וּמְרַקַּב עֵין חַיַּי הֵן בָּאתָ לִפְרוֹחַ.

תרמ״ו, ראדושקאוויץ.

* *
*

עַכְבָּר קָטֹן, חַלָּשׁ, אִמּוֹ תֵּינִיקֵהוּ
בְּפִתּוּתֵי לֶחֶם נִקֻּדִּים תָּמִיד תַּרְוֵהוּ.
בִּנְקִיק חוֹר בַּקִּיר, שָׁם שַׁאֲנָן יָנוּחַ;
בְּגָדְלוֹ יִתְאוֹנֵן כִּי פְּחָדִים יִתְקְפוּהוּ:
הָאָדָם, הֶחָתוּל, מְנוּחָה יַדְרִיכוּהוּ!
לְהַשְׁמִידוֹ יֶאֱרוֹבוּ, רֶשֶׁת בְּכָל רוּחַ!...

הָאָדָם קָטֹן, חַלָּשׁ, אִמּוֹ תֵּינִיקֵהוּ,
בְּעֶרֶשׂ הַיַּלְדוּת שַׁאֲנָן אִמּוֹ תַּשְׁכִּיבֵהוּ
תִּשָּׁקֵהוּ, תְּחַבְּקֵהוּ, תָּשִׁיר לוֹ שִׁיר נְעִים;
בְּגָדְלוֹ יִתְאוֹנֵן כִּי צָרוֹת יִתְקְפוּהוּ,
הַמַּחְסוֹר וְהַדְּאָגָה מְנוּחָה יַדְרִיכוּהוּ,
הֵם יְמִיתוּ רִגְשׁוֹתָיו, כָּל רֶגֶשׁ חַיִּים!...

שָׁם קַן צִפּוֹר בְּקִרְבּוֹ יָנוּחוּ צְעִירִים,
אִמָּם תְּסוֹכֵךְ עָלֵימוֹ, תְּיַשְּׁנֵם בְּשִׁירִים,

בְּמַסְלוּל וּמַעְגָּל אֱלוֹהַּ שָׁת לָמוֹ,
וַיַּרְעִיפוּ לָאָרֶץ בִּרְכָתָם לִרְגָעִים.

תרמ"ו. ראדושקאוויץ.

---

* * *

נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ,
נֹפֶת תִּתֵּנָּה גַּם יָדַיִךְ;
אַשְׁרַיִךְ, אַשְׁרֵי אֲבוֹתַיִךְ!
לוּ כֹה יִמְתָּקוּ גַּם חַיַּיִךְ!

תרמ"ו · ראדושקאוויץ.

---

* * *

(פושקין)

אִם אֵשֵׁב לִי בָּדָד בִּמְעוֹן דּוּמִיָּה,
אוֹ תוֹךְ עֶלְזֵי לֵב רַגְלֵי יוֹבִילוּנִי,
אוֹ אֵצֵא בִרְחוֹבוֹת קִרְיָה הוֹמִיָּה,
מַעְיָנַי גַּם פֹּה גַּם שָׁם כַּל יַרְפּוּנִי.

תָּמִיד יֶהְגֶּה לִבִּי: יָמִים יָעוּפוּ,
וּבִמְעוּפָם הִישׁ גַּם חַיֵּי חֶלְדֵּנוּ
כַּחֲלוֹם יַחֲלוֹפוּ, יִתַּמּוּ, יָכוּפוּ,
וּכְבָר עוֹמֵד מָוֶת אַחַר כָּתְלֵנוּ

אִם אֶל אַלּוֹן נִשָּׂא עֵינַי אָרִימָה
יֶהְגֶּה לִבִּי אִם זֶה חָסוֹן רַב כֹּחַ,

אֵיךְ, אֵיךְ, אַדְמַת קֹדֶשׁ,
רוּחִי לָךְ הוֹמִיָּה?!
לוּ גַּם אַתְּ גַּם אָנִי יַחְדָּו,
נָשׁוּב עוֹד לִתְחִיָּה! —

בחדש האביב, תרמ"ו. ראדושקאוויץ.

---

* * *

כָּל כּוֹכְבֵי שַׁחַק יַרְגִּיעוּ, יָנוּחוּ,
עַל חוּג רָקִיעַ חֶרֶשׁ יֵלֵכוּ,
וּמִבְּרַק נָגְהָם יֵלְכוּ קַרְנַיִם,
כַּשֹּׁהַם וָנֹפֶךְ יְנוֹצְצוּ, יָאִירוּ;
בְּאוֹר יְקָרוֹת יַבְרִיקוּ, יַזְהִירוּ,
וִיגָרְשׁוּ עֲלָטָה מִכָּל אַפְסַיִם.
כַּכֶּסֶף בַּכּוּר מְצֹרָף שִׁבְעָתַיִם,
כְּלִבְנַת הַבְּדֹלַח, כְּטֹהַר שָׁמַיִם,
כָּכָה זִיו הַלְּבָנָה הֲדַר הַיָּרֵחַ,
אִם בָּאָה הַחַרְסָה שָׁקְעָה הַשֶּׁמֶשׁ.
הַיָּרֵחַ יִרְדּוֹף שׁוֹאָה וָאֶמֶשׁ,
וּלְעִמְקֵי אֲבַדּוֹן יִבְרַח בָּרוּחַ.
בִּשְׁמֵי מָרוֹם גָּבוֹהַּ עַל גָּבוֹהַּ,
וּמְנוֹרוֹת לְרִבְבוֹת תִּכֵּן אֱלוֹהַּ,
כְּסִילֵי שַׁחַק שַׂרְפֵי שָׁמַיִם,
כּוֹכְבֵי לֶכֶת יִנָּצְרוּ מַהֲלָכָמוֹ;

אַוִּיר אַרְצֵךְ חַיֵּי נָפֶשׁ,
מַרְפֵּא גַּם לַגְּוִיָּה.

אַוִּיר אַרְצֵךְ חַיֵּי נֶפֶשׁ,
יָעִיר בִּי הִגָּיוֹן;
מַחֲזוֹת נֹעַם, מַחֲזוֹת קֹדֶשׁ,
אֶרְאֶה בְּחִזָּיוֹן:

שֶׁמֶשׁ מַזְהִיר הֵאִיר אֶרֶץ,
יַבְרִיק מַיִל עַרְבָּיִם;
שִׁיר הָאִכָּר בָּרִיא, רַעֲנָן,
נִשְׁמָע מֵאַפְסָיִם.

קוֹל הֶחָלִיל מִשְּׂפַת הַנַּחַל,
רוֹעֶה יַשְׁקְ הָעֵדֶר;
קוֹל שִׁיר נָעִים, שִׁירַת עַלְמָה,
שָׁם בִּפְנִים הֶחָדֶר.

עֲלֵי שַׁדְמוֹת בַּר וָפֶרִי
אֶעֱבוֹד גַּם אָנֹכִי;
אֶעֱבוֹד, אָשִׁיר, אֶשְׁאַף רוּחַ,
אוּלַי יָשׁוּב כֹּחִי.

אֶשְׁכַּח עָצְבִּי, תּוּגַת נַפְשִׁי,
עַל תִּקְוֹתַי כָּלוּ;
יָמִים טוֹבִים, חַיֵּי שֶׁקֶט,
נֶגְדִּי עוֹד יִצְהָלוּ.

יִשְׁכַּח מֹרֶךְ, רִפְיוֹן גֵּו,
יִשְׁאַף אַךְ נִשְׂגָּבוֹת.

* *
*

סָבִיב הִשְׁלַט שַׁלְוַת הַשֶּׁקֶט,
הַס, קוֹל מַשַּׁק כָּנָף!
רוּחַ צַח עַל פְּנֵי עָבָר,
יָנַע גַּם כָּל עָנָף.

הִיא הַחֲסִידָה הַשֹּׁרֶת אֵבֶר,
זַכַּת גֵּו כַּסֹּלֶת;
שָׁם בַּמְּחוּגָה הָלְאָה, מָעְלָה,
תֶּחֱצֶה יַם הַתְּכֵלֶת!

הָהּ, מִי יִתֵּן כַּנְפֵי יוֹנָה
לִי, גַּם לִי תוֹלֵעָה!
אוֹ כְאָדָם לוּ רַק חָפְשִׁי
אֵשֵׁב אוֹ אֵצֵאָה.

אָז אָעוּפָה, אֶסַּע קֵדְמָה,
שָׁם שָׁר מֵת הַלֵּוִי;
שָׁם עַל שַׁדְמוֹת בָּר וָפֶר
חִישׁ יֶחֱשַׁךְ כְּאֵבִי.

אַיֵּךְ · אַיֵּךְ, אַדְמַת קֹדֶשׁ
רוּחִי לָךְ הוֹמִיָּה

עַל תְּמוּנָתוֹ עִם ש"ץ.

קַח צֶלֶם פָּנֵינוּ,
אִתְּךָ לְמִשְׁמֶרֶת;
כִּי אוֹהֲבֶיךָ שְׁנֵינוּ,
יַחַד כַּחוֹבֶרֶת.

ניסן, תרמ"ה, ראדושקאוויץ.

מַשְׂאַת נַפְשִׁי.

שֶׁמֶשׁ אָבִיב נָטָה יָמָּה
עַד לִקְצוֹת שָׁמָיִם;
זִיו חַכְלִילִי הוּצַק שָׁמָּה,
תַּאֲוָה לָעֵינָיִם.

סָבִיב תִּשְׁלַט שַׁלְוַת הַשֶּׁקֶט,
עָלֶה כַּל יִתְעוֹרָר;
עַל רֹאשׁ גַּבְנוּן בָּדָד, הוֹמָם,
יוֹשֵׁב לוֹ הַמְשׁוֹרֵר.

מַה נָּעַמְתָּ, תֹּר הָאָבִיב!
הוֹדְךָ מִי יַשְׁמִיעַ?
תִּקְוַת אֱנוֹשׁ כִּי תָבֹאנָה,
יוֹם אֶל יוֹם יַבִּיעַ.

רוּחַ נוֹאָשׁ יָשׁוּב יֶחִי
יַחְשֹׁב רָב־מַחֲשָׁבוֹת;

בָּם חֳלִי וּמַדְוֶה הִכְאוּ רוּחֶךָ,
רֵישׁ וּמִגְעֶרֶת גַּם הֵם סָבְבוּ עָלֶיךָ.
יוֹם, יוֹם אִמַּצְתָּ, עוֹרַרְתָּ הָרוּחַ,
עַל עֶרֶשׂ דְּוָי כָּתַבְתָּ עַל לוּחַ;
קָרָאתָ, הָגִיתָ, הַכִּנּוֹר עוֹרַרְתָּ,
בְּעֹז וּבְרֶגֶשׁ שִׁירֵי קֹדֶשׁ שַׁרְתָּ.
יָדַעְתָּ כִּי מַהֵר תַּעֲזֹב חַיֵּי אָרֶץ,
הִגָּיוֹן אַל־מוּת תִּשְׁכִּיחֲךָ כָּל קָרֶץ;
וּבְעוֹדְךָ חַי שָׁמֵימָה כָלְתָה נַפְשֶׁךָ.
דּוּמָם סָבַלְתָּ לְתִמְהוֹן לֵב יוֹדְעֶיךָ,
הֵם מַהֲלָלְךָ בִּדְמָעוֹת יְתַנּוּ עַתָּה.
טֶרֶם כָּל רוּחֲךָ הוֹצֵאתָ הָהּ! מַתָּה,
וַתָּשָׁב אֶל חֵיק יָהּ נַפְשְׁךָ הָעֲדִינָה,
רַק אוֹתָנוּ עָזַבְתָּ לְנְהִי וְקִינָה.

וְרוּחוֹ שָׁב אֶל אֱלֹהִים לפ"ק

נפתלי זאב ב"ר יעקב יהודה כוֹר.

תנצב"ה.

עַל תְּמוּנָתִי לִידִידִי.

קַח נָא זֹאת הַתְּמוּנָה,
לְאוֹת אַהֲבָה וֶאֱמוּנָה,
גַּם לִבִּי גַּם רוּחִי
נְתוּנִים פֹּה עִם לוּחִי!

ניסן, תרמ"ה, ראדזיצקאוויץ.

מַה נוּאַלְתְּ רֶמֶשׁ חַלָּשׁ,
מֵת גַּם אַתְּ הַנְּמָלָה!
מָה עֲזַבְתֶּם מִשְׁכַּן חֹרֶף,
סֵתֶר הַגְּוִי סָלַע?

עַתָּה כָּבָה זֹהַר שֶׁמֶשׁ,
עָבִים עַל רָקִיעַ:
שׁוּבוּ תַּחַת מַעֲבֵה אֶרֶץ,
עַד אָבִיב יוֹפִיעַ.

גַּם אָנֹכִי אֵשֵׁב בַּיְתָה,
לֹא אֵצֵא לָשׂוּחַ;
עַד יוֹם אוֹרָה, אָנָּא אֵלִי,
אַמֵּץ בִּי הָרוּחַ!

יום ד׳ דחוה״מ פסח, תרמ״ה. ראדושקאוויץ.

נוּסַח מַצֶּבֶת הַמְשׁוֹרֵר טוּר ז״ל.

נְעִים שִׁירֵי צִיּוֹן כִּנּוֹרְךָ אַיֵּהוּ?
פֶּה קָדוֹשׁ, פֶּה טָהוֹר אַיֵּה קוֹלֵהוּ?
תַּחַת זֹאת הָאֶבֶן בִּסְעִיף אֲדָמָה,
לְשׁוֹן זָהָב יָרְדָה דוּמָה, נֶאֱלָמָה.
יָמֶיךָ — הָהּ! — קָצְרוּ, רַב עֲלִילִיָּה!
זָקַנְתָּ — לֹא בַשָּׁנִים — אַךְ בַּתּוּשִׁיָּה.
אַךְ שָׁנִים אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ חָיִיתָ,
בָּמוֹ שֵׁם עוֹלָם לְךָ, מְשׁוֹרֵר, קָנִיתָ;

וּבְנֹעַם קַרְנֵי שֶׁמֶשׁ,
יְחָיֶה, יִפְרֹץ פֶּרֶץ.

אֵצְאָה נָא לָשׂוּחַ,
עַתָּה צַר מִשְׁכָּבִי,
שָׁם חָפְשִׁי אֶשְׁאַף רוּחַ,
אֵדַע כִּי חַי אָנִי!

עִזְבִינִי נָא, מַחֲלָתִי!
סוּרָה נָא, לֵיל אֶמֶשׁ,
הָקִיצִי נָא, לְבָבִתִי,
עוּרִי לִקְרָאתִי, שֶׁמֶשׁ!

א׳ דחוה״מ פסח תרמ״ה.—ראהשקאוויץ.

זִכָּרוֹן לְיוֹם ד׳ שֶׁל חוֹה״מ פֶּסַח, תרמ״ה.

שָׁוְא עָלַצְתִּי, שָׁוְא שׁוֹרַרְתִּי,
עוֹד לֹא בָא הָאָבִיב;
עוֹד תָּנַחְנָה, עוֹד תִּסְעַרְנָה
רוּחוֹת סָבִיב, סָבִיב.

עוֹד מִמְּזָרִים תָּבֹא קָרָה,
סוּפָה מִן הֶחָדֶר,
עוֹד גַּם שֶׁלֶג יַלְבִּין אָרֶץ,
יַשְׁמִיד חִישׁ כָּל הָדֵר

שִׁמְעָה גַם קוֹלִי לְךָ עַתָּה שָׁלוּחַ:
יוֹם חֲתֻנָּתְךָ גַּם יוֹם הָקֵץ הָאָבִיב.
יוֹם זֶה יִפְלוּ הַפְּרָחִים מִסָּבִיב;
נֶגְדְּךָ שַׁדְמוֹת עֵדֶן וּפְרִי הַקַּיִץ,
הֲלֹא תִנְצְרֵמוֹ, תִבְנֶה לָמוֹ חַיִץ?
אָז עַל כַּנְפֵי גִיל תָּבֹא עֵת הַבָּצִיר,
וּבְרִנָּה תִשָּׂא אֲלֻמּוֹת הַקָּצִיר,
יָשִׂישׂ לִבְּךָ אָז גַּם עֵת בֹּא הַחֹרֶף,
זֹהַר הַחַיִּים לֹא לְךָ יִפְנֶה עֹרֶף!

א׳ ניסן, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

זִכָּרוֹן לְיוֹם ב׳ שֶׁל פֶּסַח, תרמ"ה.

הֶאָח! הִנֵּה הָאָבִיב,
מַחְמַד לֵב וָעַיִן,
וּבְעֵת אַבִּיט מִסָּבִיב,
שֶׁלֶג קַר עוֹד אָיִן!

הֶאָח! עַל הַר וָגֶבַע,
שָׁפוּךְ אוֹר וְנָהֳרָה,
וּתְחִי בַּת־יָהּ הַטֶּבַע,
יַעְדֶּה זֵר תִּפְאָרָה,

הֶאָח! הִנֵּה כָּל רֶמֶשׂ,
עָזַב חַגְוֵי אֶרֶץ,

מִקָּדְשֵׁי עֶלְיוֹן,
בָּדָד אָנוּעַ.
מֵרוּחַ צָפוֹן וָקָרַת.
הָכִינִי לִי מַחְסֶה וָסָתֶר.
מִקַּרְנֵי שֶׁמֶשׁ צָהֳרָיִם –
נֹעַם צֵל יַעַר הַתְּמָרִים.
וּבְעֵת אַשְׁוּבָה,
לִפְנוֹת עֶרֶב,
לִמְעוֹנִי,
כִּנְטוֹת קַוֵּי שֶׁמֶשׁ יָמָּה;
אֶמְצָא נָא רַעְיָה אֲהוּבָה,
וּבְחֵיקָהּ יֶלֶד נָעִים!

כסלו, תרמ"ה. ראדזשקאוויץ

בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ.

שנת אֹרִי לֵיב שׁוֹינְהָיז לפ"ק

אֶרְאֵךְ, רֵעִי, בִּצְפִירַת תִּפְאָרָה,
רֹאשְׁךָ הַיּוֹם יַעֲנֹד נֵזֶר וַעֲטָרָה,
יָדְךָ אֹחֶזֶת יַד רַעְיָה אֲהוּבָה,
הִיא תִתֵּן לְךָ חַיֵּי נַחַת וָשׁוּבָה –
לִכְבוֹד יוֹם הַכְּלוּלוֹת, יוֹם שִׂמְחָתֶךָ,
יָשִׂישׂ כָּל אוֹהֵב, יוֹבִיל שַׁי עָדֶיךָ,
בִּרְכוֹת יוֹדְעֶיךָ עָפוֹת מִכָּל רוּחַ, –

לְמַחְסֶה מִזֶּרֶם, לְצֵל מֵחֹרֶב,
תִּבְנֶה לְךָ מָעוֹן, בֶּן־אָדָם!
תִּתְעַנַּג עַל גַּלֵּי הָרְפָאִים! —
חֲיִי בַטּוֹב, אִשָּׁה מְאֻשָּׁרָה!

האשה:

לֹא תוֹאִיל פֹּה שָׁבֶת?

ההלך:

אֵל יִשְׁמָרְכֶם פֹּה אָהֳלָה,
וִיבָרֵךְ גַּם בִּנְכֶם סֶלָה!

האשה:

תְּהִי דַרְכְּךָ צָלֵחָה!

ההלך:

אָן תִּשְׂתָּרֵעַ הַמְּסִלָּה,
הָעוֹלָה פֹּה עַל הֶהָרִים?

האשה:

חֶבְרוֹנָה.

ההלך:

הַרְחוֹקָה עוֹד דַּרְכִּי?

האשה:

שָׁלֹשׁ כִּבְרוֹת אָרֶץ.

ההלך:

חֲיִי בַטּוֹב!
הַיְשִׁירִי נָא דַרְכִּי, טֶבַע!
שִׁמְרִי נָא צַעֲדֵי הַהֵלֶךְ,
עֵת עַל גַּלֵּי הֵיכָלִים

וְאָכַלְתָּ אִתָּנוּ אֲרוּחַת עָרֶב.

ההלך:

הַאִם פֹּה תֵּשֵׁבוּ?

האשה:

פֹּה בֵּין הַחוֹמוֹתַיִם.
אֹהֶל זֶה בָּנָה עוֹד אָבִי
מִלְּבֵנִים וַעֲפַר הַמַּפֹּלֶת.
פֹּה נֵשֵׁבָה.
הוּא בָחַר לִי אִישׁ עוֹבֵד אֲדָמָה,
וַיִּגְוַע פֹּה בִּזְרֹעוֹת בָּנָיו. —
הַאִם יָשַׁנְתָּ, בֵּן מַחְמַד לִבִּי?
אֵיכָה יִצְחַק, יִשְׁתַּעֲשָׁע!
בֵּן שׁוֹבָב!

ההלך:

אַתְּ, טֶבַע בַּת־יָהּ! תִּתְחַדְּשִׁי כַּנֶּשֶׁר,
תַּשְׂבִּיעִי כָּל הַיְצוּר חַיִּים וָנַחַת,
וּכְאֵם רַחֲמָנִיָּה תִּשְׁמְרִי בָנַיִךְ,
תִּתְּנִי לָמוֹ מָעוֹן, בֶּטַח לָשָׁבֶת!
שָׁם תָּכִין לָהּ הַדְּרוֹר קִנָּהּ בָּרָמָה,
עַל שִׂפְתֵי גַג הֵיכָל, מִבְּלִי דַעַת,
כִּי עֶדְיוֹ תָּסִיר בַּטִּיחַ.
סְבִיב עַנְפֵי זָהָב תָּכִין תּוֹלַעַת
בֵּית מַטְוֶה לַחֹרֶף לְצֶאֱצָאֶיהָ
גַּם אַתָּה בֵּין חָרְבוֹת עוֹלָם,
שִׁמְמוֹת הֵיכְלֵי תִפְאֶרֶת,

קָדְשֵׁי יָמִים עָבְרוּ,
רוּחָם עָלֶיךָ יָנוּחַ!
אִם כְּנָפוֹ יִפְרוֹשׂ עָלֶיךָ,
אָז בִּנְעִימוֹת נֶצַח,
תִּתְעַנֵּג נַפְשְׁךָ כָּל יוֹם!
תִּפְרַח כַּתָּמָר,
בַּאֲבִיב עֲלוּמֶיךָ,
מִכְלַל כָּל יֹפִי,
לִפְנֵי רֵעֶיךָ!
וּבְעֵת יִבּוֹל הַפֶּרַח,
תְּשַׁלַּח פֶּרְיֶךָ,
מֵעִמְקֵי לִבֶּךָ,
וִיבַכֵּר לִפְנֵי שָׁמֶשׁ!

האשה:

יְבָרֶכְךָ, אֵלִי — הַעוֹד יִישָׁן?
אֵין לִי לָתֵת לְךָ רַק מַיִם חַיִּים,
וּפַת לֶחֶם, הוֹאִילָה קַח נָא.

ההלך:

הֱיִי בְרוּכָה
מַה יָּפוּ הַפְּרָחִים מִסָּבִיב
וְיָרָק נְצוּרָם!

האשה:

גַּם אַלּוּף נְעוּרַי,
חִישׁ יָשׁוּב הַבָּיְתָה
מִן הַשָּׂדֶה, שֵׁב נָא פֹּה. אִישׁ נֶחְמָד,

וּבְגָאוֹן וָעֶצֶב יַבִּיט
עַל אֲחֵיכֶם,
הַנְּפוּצִים לִרְסִיסִים,
לְרַגְלֵיכֶם!
בְּצֵל סִבְכֵי הַשִּׂיחִים הָאֵלֶּה,
עֲלֵי גַלֵּי עָפָר וָגֶפֶן,
קוֹץ וְדַרְדַּר יִצְמָחוּ!
הֲכֹה תָחֹס עֵינֵךְ, טֶבַע,
עַל פְּעָלַיִךְ נִפְלָאוּ,
מִבְּלִי מֵשִׂים תֶּהֶרְסִי
כָּל נְאוֹת קָדְשֵׁךְ?
הַצְמִיחִי בָם שָׁמִיר וָשָׁיִת?

האשה:

מַה נְּעִימָה שְׁנַת הַיֶּלֶד!
הֲתַחְפֹּץ לָנוּחַ בִּמְעוֹנִי,
אֹרֵחַ? הֲתוֹאִיל שֶׁבֶת
פֹּה בִּנְאוֹת הַחֹפֶשׁ?
פֹּה יַשֵּׁב רוּחַ צַח! קַח הַיֶּלֶד,
אָז אֶשְׁאַב לְךָ לִשְׁתּוֹת מֵי פֶלֶג,
לֵבַב, בֵּן יַקִּיר, עַד שׁוּבִי!

ההלך:

שְׁנָתְךָ לְךָ תֶּעֱרַב, יֶלֶד!
הֵן גֵּוְךָ בָּרִיא, נַפְשְׁךָ זַכָּה,
וּבְנַחַת תִּשְׁאַף רוּחַ.
פֹּה הֵן נוֹלַדְתָּ עֲלֵי חֳרָבוֹת

ההלך:

הָרְבוֹת הֵיכַל־יָהּ עֵינַי תֶּחֱזֶינָה!

האשה:

שָׁמָּה מִתַּחַת,
יָרוּץ יוּבַל מַיִם,
מִנּוּ אֶשְׁאָבָה.

ההלך:

עוֹד אוֹרְךָ זוֹרֵחַ,
גַּם עַל גַּל קִבְרֶךָ,
רוּחַ נִשְׂגָּב!
עָלֶיךָ פּוֹר יִתְפּוֹרָרוּ,
כָּל פִּלְאֵי מַעֲשֶׂיךָ,
רוּחַ הֵי־עוֹלָמִים!

האשה:

חַכֵּה נָא, הָאִישׁ אָבִיא צַפַּחַת,
לִשְׁאֹב לְךָ מָיִם.

ההלך:

הַדְרַת קָדְשֵׁךְ כִּפַּת אֵזוֹב
בִּלְבוּשׁ תּוּגָה.
פֹּה עוֹד יִתְנַשְּׂאוּ,
בֵּין גַּלִּים נִצִּים,
שְׁנֵי עַמּוּדֵי שָׁיִשׁ!
שָׁם יִתְנוֹסֵס אָח בּוֹדֵד
בְּמוֹקָם;
עַל רוֹם רֹאשׁוֹ עָלָה הוֹחַ,

האשה:

הָלְאָה, אֹרֵחַ!

ההלך:

עַל כְּתֹבֶת חֲרוּתָה אֶצְעָדָה,
אַךְ לִקְרֹא לֹא אוּכָלָה,
גַּם מִלִּים אֵלֶּה נִמְחָקוּ,
אַף כִּי עָמוֹק הוּחָקוּ,
לְהַגִּיד פָּעֳלֵי הָאָמָן,
לְאַלְפֵי צֶאֱצָאָיו.

האשה:

מַה כֹּה תַּבִּיט, אֹרֵחַ,
עַל אֲבָנִים אֵלֶּה?
שָׁמָּה מִמַּעַל תִּמְצָא רַבּוֹת,
סָבִיב לִמְעוֹנִי,

ההלך:

מִמַּעַל?

האשה:

פֹּה מִשְּׂמֹאל הַמְּסִלָּה,
מִבַּעַד לָעֵצִים,
פֹּה.

ההלך:

רוּחוֹת הַשִּׁיר וְהַיֹּפִי פֹּה תְּרַחֵפְנָה!

האשה:

זֶה הוּא בֵּית מְעוֹנִי.

ההלך:

לִמְכּוֹר מִן הָעִיר מְאוּם לֹא הֵבֵאתִי
הָעֶרֶב רוּחַ צַח יָפִיחַ.
הַרְאִינִי נָא יוּבַל הַמַּיִם,
בּוֹ תִּרְוִי צִמְאוֹנֵךְ,
אִשָּׁה יְפַת עֵינָיִם!

האשה:

פֹּה מִשְׁעוֹל צַר בֵּין הַסְּלָעִים.
לֵךְ קָדִימָה בֵּין סִבְכֵי עֵצִים,
פֹּה בַּמְּסִלָּה לִמְעוֹנִי,
בּוֹ אֵשֵׁבָה;
שָׁם יוּבַל הַמַּיִם,
מִנּוּ אֶשְׁאָבָה.

ההלך:

פֹּה עִקְּבוֹת יַד חָרוּצִים,
אֶחֱזֶה בֵּין סִירִים סְבוּכִים,
אֲבָנִים אֵלֶּה לֹא אַתְּ חָצַבְתְּ,
אַתְּ, טֶבַע בַּת הַשָּׁמָיִם!

האשה:

הָלְאָה עֲלֵה!

ההלך:

פֹּה עָלָה קִמּוֹשׁ עַל אֶבֶן גָּזִית.
פֹּה רוּחַ נִשְׂגָּב חוֹשֵׁב מַחֲשָׁבוֹת,
שָׁם חוֹתַם יֹפִי עַל שִׁנֵּי סָלַע!

שָׁוְא תִּתְאַו אָז חַיִּים בִּדְמִי יָמֶיךָ,
עֵת עַל סַף הַשַּׁחַת רַגְלְךָ נִצֶּבֶת,
וּשְׂחוֹק הַתִּקְוָה עוֹד תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ,
עַד תִּישַׁן נֶצַח בִּזְרֹעוֹת הַמָּוֶת!

כסלו, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

הַהֵלֶךְ.

(גאֶטהע)

ההלך:

בִּרְכַּת אֲדֹנָי עָלַיִךְ,
אִשָּׁה עֲדִינָה, וְעַל הַיּוֹנֵק,
יָלִין בֵּין שָׁדָיִךְ!
הֲנִיחִי לִי בְּצֵל סֶלַע כָּבֵד,
פֹּה תַּחַת הַתַּפּוּחַ,
לָסִיר שִׁבְמִי מִסֵּבֶל,
וּבְקִרְבָתֵךְ לָנוּחַ.

האשה:

מַה מַּעֲשֶׂיךָ, אֹרֵחַ?
וּבְחֹם הַיּוֹם לָמָּה תָנוּעַ
בְּאָבָק וּבְחוֹל הַדָּרֶךְ?
אוּלַי מִסֹּחֲרֵי הָאָרֶץ הֵבֵאתָ
לִמְכּוֹר בַּכְּפָרִים?
אַךְ לָמָּה תִּצְחַק
עַל הֲמוֹן שְׁאֵלוֹתַי?

הַעַד יוֹם מוֹתְךָ עוֹד תִּשְׁאַף נִשְׂגָּבוֹת ?
אָז לָרוּץ הָלְאָה לֹא עוֹד תַּעְצָר כֹּחַ ! ;

שָׂא נָא עֵינֶיךָ עַל הֲדַר הָאָבִיב ,
אוֹצְרוֹת כָּל חֶמְדָּה לְךָ עַתָּה נִפְתָּחוּ ;
רַק אַתָּה עִוֵּר לֹא תַבִּיט מִסָּבִיב ,
וּלְבָבְךָ חֶזְיוֹנֵי עָתִיד יִקָּחוּ !

שִׁירַת הַזָּמִיר גַּם רֵיחַ כָּל פֶּרַח ,
לֵב רֵעַ נֶאֱמָן וּנְשִׁיקוֹת אֲהוּבָה ,
אוֹתְךָ יִקְרָאוּ ! הַאִם לִבְּךָ קֶרַח ?
תִּזְנַח מִיַּד חַיֵּי נַחַת וְשׁוּבָה ?

בִּלְבָבְךָ תִּקְוַת שָׁוְא עָרְבָה מוֹקְדֶיהָ ,
תָּרוּץ חִישׁ אִתְּךָ בִּמְשׁוּבָה נִצַּחַת ,
תּוֹלִיךְ אוֹתְךָ שׁוֹלָל בְּנֹעַם מִלֶּיהָ :
שָׁם תַּשִּׂיג מַטָּרָה, אֹשֶׁר וָנַחַת !

אִם כָּבוֹד וּמִשְׂרָה וְזָהָב פְּרָוִים ,
אִם חָכְמָה וָדַעַת תַּפִּיל לְךָ חֶבֶל —
אַל תִּרְדּוֹף אַחֲרֵימוֹ ! וּפְקַח עֵינָיִם
וּרְאֵה כִּי חָלַמְתָּ, כִּי הַכֹּל הָבֶל !

שׁוּר שָׁם תִּקְוָתְךָ עוֹד תַּעֲמֹד מִנֶּגֶד ,
וּכְבָר גָּדַלְתָּ, בָּאתָ לִשְׁנוֹת גֶּבֶר ;
עַתָּה גַם הִיא בְךָ , אֻמְלָל , תִּבְגֹּד בֶּגֶד
תַּעַזְבְךָ בָדָד עַל עֶבְרֵי פִּי קָבֶר !

שִׁיר צַיָּדִים.

מִי יוֹצֶרְךָ, יַעַר חֵן?
אֵיךְ נִשֵּׂאתָ עַל הַגִּבְעָה?
אֶת הָאָמָן אֲהַלֲלָה,
סַפֵּר גָּדְלוֹ אָרִים קוֹל!
שָׁלוֹם לָךְ! שָׁלוֹם לָךְ! שָׁלוֹם לְךָ, יַעַר חֵן!

עַתָּה נִרְדַּם כָּל הַיְצוּר,
עַל הֶהָרִים יִרְעֶה אַיִל;
נִרְדֹּף, נַשִּׂיג גַּם נָרִיעַ,
עַד כִּי יֶחֱרַד קוֹל הַהֵד!
שָׁלוֹם לָךְ! שָׁלוֹם לָךְ! שָׁלוֹם לְךָ, יַעַר חֵן!

אֶת נָדַרְנוּ, טוּב לִבֵּנוּ,
גַּם בַּיַּעַר לֹא נָמִירָה,
כִּי בִישִׁישִׁים אֵמוּן רוּחַ,
כָּל עוֹד נִשְׁמַת חַיִּים בָּם!
שָׁלוֹם לָךְ! שָׁלוֹם לָךְ! שָׁלוֹם לְךָ, יַעַר חֵן!

כסלו, תרמ"ה. ראדושקאוויץ.

הַכֹּל הָבֶל!

(לענוי)

עַד מָתַי, בֶּן אָדָם, תַּחְשֹׁב מַחֲשָׁבוֹת,
לִרְדּוֹף גַּם לְהִלָּחֵם מִבְּלִי כָל מָנוֹחַ?

פֹּה שָׁרוֹן גַּם כַּרְמֶל אִתִּי יְיֵלִילוּ.
פֹּה בָּרְחוּ יָמַי לֹא רָאוּ בַּטּוֹבָה,
פֹּה תַּלְתַּלַּי נֹעַר כְּסוּ בַּשֵּׂיבָה;
אַךְ קוֹל צַךְ תִּהוּ לִי תַּנְחֻמוֹת רֵעַ
כִּי אֵין גַּם אֶחָד מַכְאוֹבִי יוֹדֵעַ.
פֹּה מוּזָר, נָכְרִי אֲנִי בֵּין הַחַיִּים,
וּכְמוֹ גַלְמוּד אֶחְיֶה תַּחַת שָׁמָיִם!

אֵיפֹה אַתְּ, אֵיפֹה אַתְּ, אֶרֶץ מוֹלֶדֶת?
עַד אָן תִּרְחַק מֶנִּי, צִפּוֹר נוֹדֶדֶת?
לוּ כַנְפֵי יוֹנָה לִי אָעוּף, אָשׁוּבָה
אֶל בֵּית הוֹרָתִי, אֶל אֶרֶץ אֲהוּבָה!
שָׁם עֵץ תִּקְוָתִי כַּתָּמָר פּוֹרֵחַ,
שׁוֹשַׁנַּי וּפְרָחַי שָׁם יִתְּנוּ רֵיחַ;
שָׁם אַחַי וִידִידַי תֶּחֱזֶינָה עֵינָי,
שָׁם יִחְיוּ מֵתַי עֵת בּוֹא יוֹם אֲדֹנָי,
וּשְׂפַת אֲבוֹתַי שָׁם תַּרְנִין לְבָתַּי.
אֵיפֹה אַתְּ, אֵיפֹה אַתְּ, אֶרֶץ חֶמְדָּתִי?

דוּמָם אָנוּעַ, עַל פְּנֵי עֲנָנָה,
אֵיפֹה אָנוּחַ וּמְקוֹם אָשְׁרִי אָנָה?

עֵת רוּחִי תִתְעַטֵּף, נַפְשִׁי תָשׁוּחַ,
אָז אֶשְׁמַע קוֹל עוֹנֶה בַּהֲמוֹת הָרוּחַ:
„בִּמְקוֹם אֵינֶךָּ,
שָׁם שָׁם אָשְׁרֶךָ״!...

חשון, תרמ״ה. ראדושקאוויץ.

הֵן אָחוֹת אֲהוּבָה בֶּטַח אֶמְצָאָה ,
וּבְשָׂשׂוֹן מַהֵר נָשׁוּבָה אֵלֶיךָ .

עוֹד תַּבִּיט הָאֵם כִּדְמָמָה מִנֶּגֶד ,
וּבְנָהּ רָץ הַיַּעְרָה בָּדָד בָּאֲפֵלָה ;
כֵּן חָלַף הַלַּיִל גַּם אָתָא בֹקֶר ,
אַךְ הוּא לֹא שָׁב — לֹא יָשׁוּב עוֹד סֶלָה !

סַעֲרוֹת חֹרֶף נָחוּ , נִצְמַת הַשֶּׁלֶג ,
שֶׁמֶשׁ אָבִיב הִבְרִיק מֵימֵי כָל פֶּלֶג ;
הַנִּצָּנִים נִרְאוּ — אַךְ אֵם אֻמְלָלָה ,
עוֹדֶנָּה יוֹשֶׁבֶת גַּלְמוּדָה וְשַׁכֻּלָה !...

חשון, תרמ״ה. ראדושקאוויץ.

הַנּוֹדֵד.

(תרגום)

מֵרֹאשׁ הַגִּבְעָה כַּצִּפּוֹר נָדַדְתִּי ,
שָׁם בֵּית הוֹרָתִי , שָׁם אֶרֶץ מוֹלַדְתִּי ;
פֹּה רוּחַ מִצָּפוֹן יַרְעִישׁ הַיַּעַר ,
פֹּה גַּלֵּי הַיָּם יַרְתִּיחַ הַסַּעַר .
פֹּה אֶתַע בָּדָד , עַל פְּנֵי עֲנָנָה ,
וּבַאֲנָחַת לֵב אֶשְׁאַל : שַׁדַּי , עַד אָנָה ?

פֹּה לִבִּי כַּכְּפוֹר , לֹא יָחוּשׁ חֹם שָׁמֶשׁ .
וּלְעֵינַי סָבִיב אַךְ חֹשֶׁךְ וָאֶמֶשׁ .
פֹּה פִּרְחֵי חֵן לֹא עוֹד רוּחִי יַצְהִילוּ ,

גַּם עָרוֹם גַּם יָחֵף נִקְפָּא מִקָּרָה,
גַּם רָעֵב גַּם צָמֵא, נַפְשׁוֹ לוֹ מָרָה.

אֵין מַאֲזִין, אֵין מַקְשִׁיב הֶמְיַת נִבְלֵהוּ,
אֵין רוֹאֶה עָנְיוֹ, אֵין חוֹמֵל עָלֵיהוּ.
רַק עַזֵּי נֶפֶשׁ הַכְּלָבִים יְנַבְּחוּ,
עִם זָקֵן בּוֹדֵד מִלְחָמָה יַעֲרֹכוּ;
אַךְ הוּא לֹא יִקְצוֹף, לֹא יִפּוֹל לִבֵּהוּ,
מִבְּלִי הֶרֶף יִפְרוֹט עַל פִּי נִבְלֵהוּ!

הוֹי, זָקֵן נִפְלָא, נָא עִמְּךָ אֵלֵכָה!
אֲנִי אָשִׁיר שִׁירַי יוֹצְאִים מִקֶּרֶב,
אַתָּה תַּךְ בַּנֶּבֶל בֹּקֶר וָעֶרֶב, —
כִּי אַחִים נַחְנוּ כָּמוֹנִי כָּמוֹךָ!

חשון, תרמ"ה, ראדושקאוויץ.

נְגִינַת הַחֹרֶף.

(תרגום)

„בֵּן יַקִּיר! אָן תַּחְפֹּץ בִּדְמִי הַלָּיִל?
אַל תֵּלֵךְ גַּלְמוּד עַד עִמְקֵי הַיָּעַר;
עַד נֶצַח לֹא תִמְצָא אָחוֹת אֹבֶדֶת.
שֵׁב נָא פֹּה בַּיְתָה וַאֲנִי אֶסְגּוֹר שָׁעַר".

„הוֹי, אִמִּי! דֹּמִּי וּתְנִינִי לָלֶכֶת.
וּמְחִי נָא דִּמְעָתֵךְ מֵעַל פָּנָיִךְ;

אַךְ שָׁנִים תַּחֲלֹפְנָה, וְקִנְאָה קוֹפֶצֶת,
כֵּן תַּשְׁמִיד כָּל הֲדַר חֶרֶב הַחֹרֶף;
שָׁוְא נַפְשִׁי כַּיּוֹנָה בַּכְּלוּב מִתְרוֹצֶצֶת,
וּלְחֶזְיוֹנוֹת תּוּגָה שָׁוְא אֶפְנֶה עֹרֶף.

לֹא אֶעֱצוֹר זֶרֶם הָעֵת מִמְּרוּצָתוֹ,
וּבְעָלֶה נָבֵל לֹא אָשִׁיב הַחַיִּים;
תָּעוּף הָעֵת! יְשַׁלַּח חֹרֶף קָרָתוֹ!
וּלְנֹעַם יַלְדוּת לֹא אֶשָּׂא עֵינַיִם!

רַק אַחַת אֲבַקֵּשׁ: לוּ רַק אֵדָעָה,
כִּי עוֹד שָׁנִים רַבּוֹת תַּעֲבֹרְנָה עַל פָּנַי;
אָז בִּימֵי חַיַּי מַרְגּוֹעַ אֶמְצָאָה,
וּבְרָצוֹן תָּמִיד אֶפְגּוֹשׁ רָאשֵׁי שָׁנַי...

אָז אֶשְׂמַח בַּחֹרֶף, כִּי אֵדַע נֶאֱמָנָה,
עוֹד יָשׁוּב הָאָבִיב וְיָשׁוֹבֵב הָרוּחַ;
לָכֵן רַק זֹאת אֶשְׁאַל בִּימֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה:
לוּ אֶשְׂבַּע רֹב יָמִים עַד יוֹמִי יָפוּחַ!

הַמְנַגֵּן.

(תרגום)

*עָם קָרוֹב לַכְּפָר אִישׁ מִסְכֵּן אֵין אוֹנִים.
יַךְ עַל פִּי הַנֶּבֶל נִגּוּנִים שׁוֹנִים,

גַּם אֲנִי, שָׂב נִכְבָּד, מוֹקִיר עֶרְכֶּךָ,
וּבְיוֹם שִׂמְחָתְךָ זֶה גִּילָה מָלֵאתִי;
וּבְיִרְאַת הַכָּבוֹד אֶקְרַב אֵלֶיךָ,
וּבְכַפִּי תּוֹדָה וּבְרָכָה הֵבֵאתִי.

כִּי תֵלֵךְ הָלְאָה עַל דֶּרֶךְ הַקֹּדֶשׁ,
כִּי תָאִיר כַּסַּהַר בַּחֲצִי הַחֹדֶשׁ;
מִשּׁוֹמְעֵי לִקְחֲךָ עוֹד תִּשְׂבַּע נַחַת,
וּבַת יַעֲקֹב תִּרְאֶה עוֹלָה צוֹלַחַת;
כִּי תֵשֵׁב שַׁאֲנָן כִּי תִמְצָא אֹהֱלָה
גַּם חַיִּים, גַּם אֹשֶׁר, גַּם כָּבוֹד סֶלָה.

כ"ד אדר. תרמ"ד, פ"ב.

לְרֵאשִׁית שְׁנַת תרמ"ה.

אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש.

עוֹד שָׁנָה אַחַת לְתְהֹמוֹת הַנֶּצַח,
חִישׁ חָלְפָה כְּרֶגַע מִמְּתִים מֵחָלֶד,
וּבְלִבִּי יָגוֹן גַּם עָנָן עַל מֵצַח:
לוּ נֶצַח יָכֹלְתִּי לִהְיוֹת רַק יָלֶד!

יוֹם, יוֹם יַעֲבֹר קַיִץ גַּם כָּלָה קָצִיר,
אֵין עוֹד שַׁעֲשׁוּעִים עַל בִּרְכֵּי הַטֶּבַע,
וּלְבָבִי יֶהֱוֹם כַּהֲמוֹת רוּחַ בָּצִיר:
לוּ נֶצַח יִפְרָחוּ שָׁרוֹן, גַּיְא וָגֶבַע!

שָׁמַע נִשְׂגָּבוֹת עַל צִבְאוֹת גָּבֹהַּ,
גַּם יָדַע נַפְשׁוֹ כִּי תָבוֹז כָּל קָרֶץ,

רָאָה כִּי הָיְתָה הַשָּׂפָה הָעִבְרִיָּה,
רָאָה כִּי הַחָכְמָה טוֹבָה וּנְעִימָה,
וַיִּפְקַח עֵינָיו וַיָּקָם לִתְחִיָּה,
וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיֵּלֶךְ קָדִימָה!

וּלְפָנָיו הָלַךְ עַל דֶּרֶךְ הַדַּעַת,
תַּנְהִיהוּ, תּוֹרֵהוּ זֶה יוֹבֵל שָׁנִים!
וּבְאַהֲבָה לְךָ נָטוּ אֹזֶן שׁוֹמַעַת,
כָּל שׁוֹחֵר חָכְמָה כְּאָבוֹת, כְּבָנִים.

כִּי תוֹרַת פִּיךָ כֻּלָּמוֹ שָׁאָפוּ,
וּתְשׁוּאוֹת חֵן, חֵן לְךָ תָּמִיד הוֹבִילוּ;
וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה כֵּן עָבְרוּ, חָלָפוּ,
וּבִשְׁמְךָ עַד הַיּוֹם כֻּלָּם יָגִילוּ!

* *
*

כֻּלָּם יָגִילוּ הַיּוֹם, יוֹם תִּפְאֶרֶת,
יוֹם חַג הַיּוֹבֵל מֵעֵת אוֹר הוֹפַעְתָּ;
כֻּלָּם יַגִּישׁוּ אֶל רֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת,
וּפְרִי עֵץ הַדַּעַת שֶׁכְּבָר נָטָעְתָּ.

כִּי חַג הַיּוֹם לָנוּ, חַג לְתוּשִׁיָּה,
חַג לַחָכְמָה וְלַשָּׂפָה הָעִבְרִיָּה;

* *
*

חַג־הַיּוֹבֵל.

(ביום מלאת חמשים שנה לעבודת ה' חז"ם בשדה
הספרות והמדעים).

אוֹר שֶׁמֶשׁ כִּי יָהֵל עַל אֶרֶץ מִטָּה,
יָפִיץ הַצְּלָלִים גַּם יָאִיר עֵינָיִם;
אוֹר חָכְמָה כִּי יִזְרַח יָפִיץ עֲלָטָה,
פְּרֻשָׂה הַבַּעֲרוּת תַּחַת הַשָּׁמָיִם.

אַךְ שֶׁמֶשׁ יוֹם, יוֹם יַעֲזֹב חוּג רָקִיעַ,
ותְנוּמָה וַאֲפֵלָה יָבִיא הַלָּיִל;
וּבְרַק הַחָכְמָה עַד עוֹלָם יוֹפִיעַ,
וּבְרִבּוֹת יָמָיו יוֹסִיף אוֹן וָחָיִל.

גַּם אוֹרְךָ, סְלָנִימְסְקִי, עָלָה כַּשֶּׁמֶשׁ,
עֵת עַמִּי עוֹד יָשֵׁן, מוּזָר לַחַיִּים;
עֵת סָבִיב לוֹ שָׁלַט חֹשֶׁךְ וָאֶמֶשׁ,
וּלְאוֹר הַדַּעַת לֹא פָקַח עֵינַיִם.

אָז אוֹר חָכְמָתְךָ עָלָה עַל שָׁמֵינוּ,
אוֹר חָדָשׁ, אוֹר הַיִּים עָלָיו הוֹפַעְתָּ,
וַתְּדַבֵּר אֶל עַמְּךָ בִּשְׂפַת קָדְשֵׁנוּ,
וּלְאָזְנָיו חָכְמָה וָדַעַת הִשְׁמַעְתָּ.

אָז רָאָה עַמִּי כָּל פִּלְאֵי אֱלֹהַּ
הֵבִין תַּעֲלוּמוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ,

אֶל בַּת שִׁירָתִי.

בִּדְמִי לֵיל קַיִץ עֵת קוֹלֵךְ אֶשְׁמָעָה,
אָז יַתֵּר לִבִּי, שַׂרְעַפַּי יִפְרֹצוּ;
אָז רֶגֶשׁ מִמָּרוֹם נַפְשִׁי נִמְלָאָה,
אָז לָשִׁיר אִתָּךְ כָּל חוּשַׁי יַחְפֹּצוּ.

אָז אֶשְׁכַּח תַּרְדֵּמָה, אָעִיר הַנֵּבֶל,
וּבְחֵיקֵךְ, אֲהוּבָה, נַפְשִׁי אֶשְׁפֹּכָה;
אָז אָסִיר שִׁכְמִי גַּם לִבִּי מִסֵּבֶל,
וּלְנֶגֶד מִקְרֵי הַחַיִּים אֶשְׂמְחָה.

אִם קוֹלֵךְ, שִׁירָתִי, אָזְנִי שׁוֹמַעַת,
אִם נֶגְדִּי יוֹפִיעַ שַׁחַר הָאָבִיב,
וִיקַר הַטֶּבַע אִם נַפְשִׁי יוֹדַעַת,
כִּי חַיִּים וָעֹנֶג תְּשַׁלַּח מִסָּבִיב.

אִם נַפְשִׁי חַפָּה מִבְּלִי חֵטְא וָרֶשַׁע,
אִם דָּמִי בִּי טָהוֹר וִיחַדֵּשׁ כֹּחִי —
לָמָּה זֶה אֶתְאוֹנֵן: אָבְדָה כָּל יֶשַׁע?
הֵן נָעִים חֶבְלִי וּמְאֻשָּׁר אָנֹכִי!

בימי האביב, תר"מ"ד.

אֶתְאַפַּק, אַבְלִיגָה וְעַפְּפִי לְשַׁכֵּחַ;
יָשַׁבְתִּי, פָּתַחְתִּי סֵפֶר טוּב־טַעַם,
אַךְ נִשְׁמַת פִּי תִּפְרֹץ בְּשָׁאוֹן קוֹל רַעַם,
וִיצוּרַי יָזוּעוּ מִבְּלִי מָ־יחַ...

זָנַחְתִּי סִפְרִי בַּחֲמַת לֵב וָרוּחַ,
נִגַּשְׁתִּי אֶל עַרְשִׂי לִשְׁכַּב לָנוּחַ,
עַל עַפְעַפֵּי עֵינַי יָרְדָה הַתְּנוּמָה;
אַךְ פִּתְאֹם הַשִּׁעוּל נָתַן קוֹלֵהוּ,
לִבִּי הִתְעוֹרֵר מֵעָצְמַת מַדְוֵהוּ...
וּבְהַדְרֵי כִלְיוֹתַי גָּדְלָה הַמְּהוּמָה...

וָאִיקַץ מִשְּׁנָתִי, פָּקַחְתִּי עֵינַי,
וָאַבִּיט מִסָּבִיב — בָּדָד הִנְנִי...
בָּדָד בִּמְעוֹנִי כָּעַרְעָר בַּצִּיָּה!...
מָה אֶבְכֶּה, אֶתְאוֹנֵן, אִם אֵין שׁוֹמֵעַ?
הַאֶקְרָא לָעֵץ אָב... וְלָאֶבֶן רֵעַ?
וָאֶדּוֹם! גַּם סָבִיב שָׁכְנָה דוּמִיָּה...

וַחֲצִי הַלַּיִל כִּמְעַט אָז הִגִּיעַ,
וַעֲרָפֶל כָּבֵד עַל אֶרֶץ הִצִּיעַ,
גַּם כִּצְרוֹת שֶׁלֶג כַּחֲלִילִים יֶהֱמָיו...

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —

(לא נגמר)

כסלו, תרמ"ד. פ"ב.

עַל אַהֲבַת לְבָּתְךָ הִיא לְךָ נִשְׁמָתִי,
כִּי לְבְּךָ הֵן יַעַן אֶל קוֹל רִנְשׁוֹתַי!—

חֲיֵה בַטּוֹב,
שָׁנִים לָרֹב,
שִׂישׂ וּשְׂמַח,
עֲלֵה וְהַצְלַח!

ה׳ מנחם אב, תרמ״ג. ווארשא.

בָּדָד בִּמְעוֹנִי.

שָׁמַיִם וָאָרֶץ לוּטִים בָּעֲרָפֶל,
שֶׁלֶג וּכְפוֹר כִּסּוּ גַּם רוּם, גַּם שָׁפֶל,
וּפְנֵי כָל הַיְקוּם יִשְׂאוּ תָּו הַמָּוֶת;
חֲשֵׁכַת לֵיל חֹרֶף פָּרוּשׂ עַל אֲדָמָה,
כִּבְעֵמֶק הָרְפָאִים תִּשְׁלַט הַדְּמָמָה,
רַק הַסַּעַר יֶהֱם בְּמְרִי עַצָּבֶת.

בָּדָד בִּמְעוֹנִי הַרְחֵק מִשְּׁאוֹן קָרֶת,
לִבִּי בִי דַוָּי גַּם רוּחִי נֶעְכָּרֶת,
מִכְּאֵב הַשִּׁעוּל הַמְפָרֵק עֲצָבִים;
דָּוָה רֹאשִׁי, לַהֶבֶת תֹּאכְלֶנּוּ!
גֵּוִי מִסָּבִיב רַעַד קֹר יֹאחֲזֶנּוּ,
דַּם עוֹרְקַי כִּבְרָקִים רָצִים גַּם שָׁבִים.

בָּדָד בִּמְעוֹנִי מִבְּלִי אָח וָרֵעַ,
מִבְּלִי לֵב רַגָּשׁ מַכְאוֹבִי יוֹדֵעַ,

4.

צִירֵי יָהּ אֵלֶּה גַּם עַרְשִׂי יִשְׁמֹרוּ,
שׁוֹקֵט, שַׁלְאֲנָן אֶסְגּוֹר עַפְעַפַּיִם;
אָז עֵינֵי רוּחִי מִשְּׁנָתָם יֵעוֹרוּ,
וִישַׁעַשְׁעוּנִי חֶזְיוֹנוֹת שָׁמָיִם! —

בחדש האביב, תרמ"ג, פ"ב.

בִּרְכַּת הַפְּרֵידָה.

(לאוהב דבק מאח ש. ציז הי"ו).

הִנֵּה עַד נֶצַח לְךָ לִבִּי הִקְדַּשְׁתִּי,
כִּי אוֹהֵב כָּמוֹךָ עוֹד לֹא פָּגַשְׁתִּי,
וּבִבְרִית אַהֲבָתְךָ הֵן אִכָּבֵדָה;
עַתָּה רִגְשׁוֹתַי מִמְּךָ לֹא אַסְתִּירָה,
וּלְבָרֶכְךָ עַתָּה כִּנּוֹרִי אָעִירָה,
טֶרֶם חִישׁ מַהֵר מִמְּךָ אִפָּרֵדָה.

אַךְ כִּנּוֹרִי פִּתְאֹם נֶאֱלַם דּוּמִיָּה,
כִּי לִבִּי בִי סוֹעֵר, רוּחִי הוֹמִיָּה,
רַק בְּרָכוֹת אֵלֶּה לְךָ יֶהְגּוּ כִלְיוֹתַי;
עַל עֹנֶג לִי תַּתָּה הֵא לְךָ תּוֹדָתִי.

זִכְרוֹן אֲבוֹתַי.

כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה...
ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם.
(ירמיה לא).

1.

עֵת בִּרְחֹבוֹת קֶרֶת בָּדָד אָשׁוּטָה,
בַּחֲצִי הַלַּיִל, עֵת שֶׁקֶט וּדְמָמָה;
וּבְקִרְבִּי כְּסַעַר יֶהֹם הָרוּחַ,
בִּפְרוֹץ שַׂרְעַפֵּי נַפְשִׁי הַנִּפְעָמָה:

2.

אָז אָטוּשׁ, אָעוּף עַל כַּנְפֵי דִמְיוֹנִי
אֶל עִיר מוֹלַדְתִּי בִּזְרוֹעוֹת אֲבוֹתַי,
וּפְנֵיהֶם הַנְּעִימִים אָז תֶּחֱזֶינָה עֵינִי,
וּבְחֵיקָם אָרִיק הֲרַת כָּל רִגְשׁוֹתַי:

3.

אָז יִנְעַם אֶל עֵינִי זֹהַר יָרֵחַ,
כּוֹכְבֵי רוֹם עָלַי בְּאַהֲבָה יַשְׁקִיפוּ;
אָז אָשׁוּב לִמְעוֹנִי עָלֵז, שָׂמֵחַ
וּמַלְאֲכֵי שָׁלוֹם אוֹתִי יַקִּיפוּ:

כִּי אַתָּה בַּשַּׁחַק שֶׁמֶשׁ תִּפְאָרָה,
תָּשִׁיב כָּל רוּחַ וּתְחַיֶּה כָּל נָפֶשׁ!

* *
*

כֵּן אוֹר הַתִּקְוָה כָּל עָמָל יַשְׁכִּיחַ,
כָּל סַעֲרוֹת הַחַיִּים יַשְׁקִיט, יַשְׁבִּיחַ;
אַךְ לָמָּה אוֹר זֶה לֹא תָמִיד יוֹפִיעַ?
גַּם שֶׁמֶשׁ לָמָּה יַעֲזֹב חוּג רָקִיעַ?
לָמָּה תִּקְוָתִי שׁוֹלָל תּוֹלִיכֵנִי?
וְלָאוֹר שֶׁמֶשׁ אָבִיב עָצֵב הִנֵּנִי?...

אדר שני, תרמ"ג. פ"ב.

צֵל צַלְמִי.

מִבֵּין הַפְּרָחִים קָטַפְתִּי שׁוֹשַׁנָּה,
עוֹד יָפְיָהּ לֹא הוּעַם, עוֹדֶנָּה רַעֲנָנָה,
עַל חַלּוֹן בֵּיתִי מִמּוּלִי נִצֶּבֶת,
וּבְצִבְעֵי זֹהַר כָּל עַיִן מַרְהֶבֶת.
אַךְ יוֹם, יוֹם אֶרְאֶה כִּי נָפְלוּ פָּנֶיהָ
כִּי בָהוּ הַצְּבָעִים, נָבְלוּ עָלֶיהָ,
שָׁוְא אַרְטִיב בַּדֶּיהָ, שָׁוְא אֶזְרֹק מַיִם —
וּכְבָר יָדַי נִתְּקוּ בָהּ חוּט הַחַיִּים!...

אדר שני, תרמ"ג. פ"ב.

אָז אֶל יַיִן,
נִשָּׂא עַיִן,
יַיִן יָשָׁן חָזָק
פֹּה יוֹפִיעַ,
בַּגָּבִיעַ,
מַרְאֵהוּ כַּבָּזָק!

גַּם מַשְׁמַנִּים,
וּמַעֲדַנִּים,
לָנוּ פֹּה עָרְכוּ!
אִכְלוּ, רֵעִים,
תְּמִימֵי דֵעִים,
אִכְלוּ נָא וּשְׂמָחוּ!

פורים, תרמ"ג. פ"ב.

אֶל שֶׁמֶשׁ הָאָבִיב.

1.

מִשְּׁנַת הַחֹרֶף עַתָּה הֱקִיצוֹתָ,
אַתָּה שֶׁמֶשׁ אָבִיב, בָּרוּךְ בּוֹאֶךָ!
וּבְלִבִּי רִגְשֵׁי חַיִּים הַעִירוֹתָ,
עֵת עֵינַי הִשְׁקִיפוּ זֹהַר פָּנֶיךָ,

2.

עוֹד קֹר קִפָּאוֹן, עוֹד שֶׁלֶג מִסָּבִיב,
עוֹד עֲרָפֶל כָּבֵד יָעִיב עֲרָבָיִם;
אַךְ נַפְשִׁי תִּשְׁמַע קוֹל צַעֲדֵי הָאָבִיב,
יָחִישׁ אַחֲרֶיךָ בִּתְכֵלֶת שָׁמָיִם!

3.

אָז אֶשְׂחַק לַסַּעַר, אֶלְעַג לַקָּרָה,
אֶשְׁכַּח הַחֹרֶף, גַּם עַב־טִיט וָרֶפֶשׁ,

אַךְ פִּתְאֹם כִּנּוֹרִי נֶאֱלַם דּוּמִיָּה,
כִּי לִבִּי בִּי סֹעֵר, רוּחִי הוֹמִיָּה. —
רַק בִּבְרָכוֹת אֶלֶף לְךָ יֶהְגּוּ כִלְיוֹתַי!
כִּי בִרְכַּת שַׁדַּי עַל דַּרְכְּךָ תּוֹפִיעַ,
גַּם שָׁלֵם, צָלֵחַ לִמְקוֹמְךָ תַּגִּיעַ, —
אָז קוֹלְךָ יָשִׁיב הֵד אֶל קוֹל רִגְשׁוֹתַי!..

אדר א׳, תרמ״ג, פ״ב.

זֶמֶר לְפוּרִים.

(לסעודת פורים אשר עשה לנו רענו משה מיימון).

לֵיל שִׁמֻּרִים
הוּא לֵיל פּוּרִים,
לֵיל שִׁמֻּרִים לָנוּ:
בּוֹ נַבִּיעַ,
בּוֹ נַשְׁמִיעַ,
אֵת אֲשֶׁר קָרָנוּ.

אַךְ אֵל יֶשַׁע,
יָרַעַץ רֶשַׁע,
יַשְׁמִיד הִישׁ עַוְלָתָהוּ
וּלְעֵינֵינוּ,
כָּל אוֹיְבֵינוּ,
אַחֲרִיתָם נִכְרָתָהוּ

אֲשֶׁר עָשָׂה
בֶּן הַמְּדָתָא
לַאֲבוֹת אֲבוֹתֵינוּ,
וַעֲדָתֵהוּ,
פֹּה כָּמוֹהוּ,
יֹאבוּ לַשְׁ־־יְנוּ!

אוֹר צַהֲצָחוֹת,
גִּיל וּשְׂמָחוֹת.
אָז יוֹפִיעַ לָנוּ!
אָז נַבִּיעַ,
אָז נַשְׁמִיעַ
אֵת אֲשֶׁר קָרָנוּ:

בִּרְכַּת רֵעַ.

(לידידי ה' ארי' ליב שיינהויז הי"ו)

בֵּין רֵעַי וִידִידַי מִכְּבָר אֲצַרְתִּי,
אוֹתְךָ, יַקִּירִי, מִקָּרוֹב הִכַּרְתִּי,
וּבְטֹהַר נַפְשְׁךָ לִבִּי שָׁבִיתָ;
נַפְשְׁךָ עֲדִינָה אוֹהֶבֶת כָּל יֹפִי,
תַּמָּה הִיא גַּם צָחָה מִבְּלִי כָל דֹּפִי,
וּבְהֶגְיוֹן רוּחַ עַל רַבִּים עָלִיתָ.

וּבִרְגָשׁוֹת אֵלֶּה לִי אַהֲבָה תַבִּיעַ,
גַּם קֶסֶם מִדְּבָרְךָ עָדַי הִגִּיעַ,
כָּתוּב עַל סֵפֶר, חָרוּת עֲלֵי לוּחַ;
מַה עָרְבוּ מִלֶּיךָ וּמַה נִּמְלָצוּ!
מֵאָז רִגְשֵׁי אַהֲבָה בִּי יִתְרוֹצָצוּ,
אַף מִלְאוּ בִּי בָּתֵּי נֶפֶשׁ וָרוּחַ.

מֵאָז עַד הֵנָּה לְךָ לִבִּי הִקְדַּשְׁתִּי,
— אַף כִּי זֶה כַּבִּיר הוֹמַמְתִּי, הֶחֱרַשְׁתִּי —
כִּי בִבְרִית אַהֲבָתְךָ הֵן אִכָּבֵדָה;
עַתָּה רִגְשֵׁי לִבִּי לֹא עוֹד אַסְתִּירָה,
וּלְבָרֶכְךָ עַתָּה כִּנּוֹרִי אָעִירָה,
טֶרֶם חִישׁ מַהֵר מֶנִּי תִפָּרֵדָה.

אַף כִּי תַאֲוֹת לִבִּי עוֹד לֹא נִמְלָאוּ,
אַף כִּי תִקְוָתִי שׁוֹלָל תּוֹלִיכֵנִי,
וּבְיַם הַחַיִּים עוֹד תּוֹעֶה הִנֵּנִי;
עוֹד גַּלֵּי זַעַם עָלַי יִתְמַרְמָרוּ,
עוֹד מִשְׁכְּנוֹת מִבְטַחִים מֶנִּי נִסְתָּרוּ,
עוֹד שֶׁפֶק וּתְלוּנָה בִּי יִתְרוֹצָצוּ,
— שֶׁפֶק וּתְלוּנָה הָרֵעִים הָרָעִים —
הֵם כָּל רִגְשׁוֹתַי הַטְּהוֹרִים יִמְחָצוּ
וּלְפַחַד הָפְכוּ חֲלוֹמַי הַנָּעִים.
לֹא! לֹא! לֹא אֶתְאוֹנֵן, תֵּבֵל, עָלַיִךְ,
נָעַמְתְּ לִי, יָקַרְתְּ לִי, יָקַרְתְּ כַּחַיִּים!
הֵן כֹּכְבֵי זֹהַר אֶרְאֶה עַל שָׁמַיִךְ,
אֱלֵימוֹ, אֱלֵימוֹ אֶשָּׂא עֵינָיִם;
כֹּכְבֵי אוֹר אֵלֶּה עַל דַּרְכִּי יָאִירוּ
וְלְנָגְהָם קָדִימָה אָרוּץ שָׂמֵחַ;
הֵם שֶׁפֶק וָפַחַד מֶנִּי יָסִירוּ,
וּבְכָל בָּתֵּי נַפְשִׁי אַרְגִּישׁ רָב כֹּחַ;
כֹּכְבֵי אוֹר אֵלֶּה עַל דַּרְכִּי יָאִירוּ;
רְפֻאוֹת וִישׁוּעָה הֵם יִשְׁלְחוּ לִלְבָבִי,
וּשְׁמָם בַּקֹּדֶשׁ שְׂפָתוֹתַי יַזְכִּירוּ,
הֵם: אַתָּה אָחִי, גַּם אִמִּי, גַּם אָבִי! —

אדר ראשון, תרמ"ג. פ"ב.

אַךְ רַעְיוֹן רוּחִי כַּחֵץ לַמַּטָּרָה,
יָעוּף לִרְגָעִים לִרְקוֹם מוֹשָׁבֶךָ.
אָז אוֹתְךָ, מַחֲמַדִּי, נִבְחִי אַבִּיטָה,
וּלְחַבֶּקְךָ וּלְנַשֶּׁקְךָ יָדַי אוֹשִׁיטָה;
אָז קוֹלְךָ הַנָּעִים עָדַי יַגִּיעַ,
וּמַדַּבְּרוֹתֶיךָ לִבִּי יַרְנִינוּ;
אָז דִּמְעַת שָׂשׂוֹן עַל עֵינַי תּוֹפִיעַ,
וַעֲלִיצוּת רוּחִי לֹא רַבִּים יָבִינוּ!
רַק אַתָּה, אָח יָקָר, תַּרְגִּישׁ שִׂמְחָתִי,
רַק אַתָּה תָּתוּר כָּל חַדְרֵי לִבָּתִי,
כִּי לִבְּךָ כִּלְבָבִי אַהֲבָה יָדָע,
וּבְנַפְשִׁי נַפְשְׁךָ אַךְ אַהֲבָה נִמְלָאָה.
לָכֵן רַק אִתְּךָ, אָחִי, אֶשְׁתַּעֲשָׁע,
רַק אִתְּךָ אֶשְׁכַּח כָּל עָמָל וּתְלָאָה;
רַק אִתְּךָ לִי תֵּבֵל תִּיף שִׁבְעָתַיִם,
רַק אִתְּךָ פֹּה אֶמְצָא עֹנֶג שָׁמַיִם.
פֹּה עֲלֵי אֶרֶץ, בֵּין תַּהְפּוּכוֹתֶיהָ,
אֵדַע אֶת הָאַהֲבָה עִם תַּעֲנוּגֶיהָ,
הֶאָח! עֵת אַהֲבָה עַל אַחֲוָה נוֹסֶדֶת,
כִּי מֵי הַשָּׁמַיִם נֶצַח עוֹמֶדֶת.

* *
*

הִדְּמִי נָא, נַפְשִׁי, אַל עוֹד תִּתְאוֹנְנִי,
עַל מִקְרֵי הַחַיִּים עֵת בָּךְ יִפְגָּעוּ;
לֹא עוֹד יִשָּׁמַע עַל פִּי „אֻמְלָל אָנִי“.

* *
*

(תרגום)

מִסְּפָרַד עַד הֵנָּה לְךָ אָבִיא כִנּוֹרִי,
שֵׁב נָא, הַאֲזִינָה! הֵן אָשִׁיר מִזְמוֹרִי.
מִזְמוֹרִי, קִינָתִי כָּל אִישׁ יוֹדֵעַ,
אַךְ טַח עֵינָם מֵרְאוֹת, אָזְנָם – מִשְּׁמוֹעַ.

בָּרְחוֹב יְרַקֵּד דּוֹב, יְצַחֵק כָּל רוֹאֵהוּ,
שׁוֹבֵהוּ יֹאהֲבֵהוּ חָח בִּלְחָיֵיהוּ;
הַדּוֹב הַזֶּה הֵפִין עֶבְרַת חֲמָתוֹ,
לוּ רָאוּהוּ בַּיַּעַר בִּמְאוּרָתוֹ.

גַּם אֲנִי נִלְחַמְתִּי, חַרְבִּי הִשְׁבַּעְתִּי,
טָבַחְתִּי, נִצַּחְתִּי, שֶׁבֶט הִגְבַּהְתִּי;
חַרְבִּי, הוֹי, נִשְׁבָּרָה – מִי יִצְלַח לָנֶצַח? –
סוּסִי, הוֹי, חָלָל מִמִּלְחֶמֶת רֶצַח! –

— שבט, תרמ״ג, פ״ב.

אַהֲבָה וְאַחֲוָה.

אִם גַּם עִיר נוּיָארְק מֵעֵינַי נִסְתָּרָה,
גַּם אוֹתְךָ, אָח יָקָר, לֹא עוֹד אֶרְאֶךָ;

חִישׁ לִבּוֹת נָמִים מַרְגּוֹעַ יִשְׁכָּחוּ,
מֵאֵשׁ הַשְּׂרֵפָה הְצִתוּ, רָתָחוּ.
רֶגַע - כּוֹבְעֵי הַנְּחשֶׁת יַבְרָקוּ,
אוֹפַנֵּי בַּרְזֶל גַּם הֵם יִשְׁתַּקְשָׁקוּ,
אַךְ הֶרְעִיף עַיִן — הַסּוּסִים יִצְהָלוּ.
הוֹד נַחְרָם אֵימָה וּכְמוֹ אֶשְׁתּוֹלָלוּ;
חִישׁ יִרְכְּסוּ אוֹתָם לַחֲבָתֵי הַמַּיִם,
וּכְבָר שָׁם שֶׁבֶת יַגְבִּיהוּ הַמְכַבִּים.
צִלְצְלֵי הַמְּצִלָּה תִּשְׁמַעְנָה אָזְנַיִם,
תָּרוּץ חִישׁ הָלְאָה אֶל שַׁעַר בַּת רַבִּים!

— — — — — — — — —

— — — — — — — — …

(לא נשלם).

בְּפֶתַח בֵּית מוֹעֵד לְכָל חָי.

פֹּה עִמְדוּ, כָּל עוֹבֵר בָּזֶה הַשָּׁעַר,
מִשְׁאוֹן חַיֵּי תֵבֵל לִדְמִי הַמָּוֶת!
פֹּה נִרְאֶה הֶלְכֵנוּ עָף חִישׁ כַּסָּעַר,
פֹּה נִזְכּוֹר כִּי נִשְׁכַּח עָמָל וְעַצֶּבֶת.
פֹּה יִישְׁנוּ, יִשְׁלָיוּ זָקֵן גַּם נַעַר
יַחְדָּו גַּם עָרִיץ גַּם נֶפֶשׁ דּוֹאֶבֶת
פֹּה עוּרוּ, נִרְדָּמִים, גַּם שַׁעֲרוּ שָׁעַר,
כֹּה עַל סַף הַשַּׁחַת רַגְלְכֶם נִצֶּבֶת.

(לא נשלם).

בִּרְכַּת שָׁנָה.

(שלוחה לידידי ה' ש. ציז.)

הַשָּׁנָה הַיְשָׁנָה הָלְאָה נוֹדֶדֶת,
שָׁנָה חֲדָשָׁה אֵלֵינוּ צוֹעֶדֶת,
אֶל לֵב כָּל הַיְצוּר אוֹר חָדָשׁ שׁוֹלַחַת;
זִבְרִית אַהֲבָתִי לְךָ עַתָּה חִדַּשְׁתִּי.
וּבְרָכָה מִלֵּב לְךָ רֵעִי הִקְדַּשְׁתִּי,
כִּי תִמְצָא נֶצַח אַךְ אֹשֶׁר, אַךְ נַחַת.

וּלְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵב, תֵּחָתֵם,
בְּסֵפֶר צַדִּיקִים כָּל פֶּשַׁע לְהָתֵם;
בֵּן תְּמְחֶה פְּשָׁעַי כִּי כַבִּיר הֶחֱרַשְׁתִּי
הֵן אַהֲבַת לִבֵּנוּ יוֹם זֶה חִדַּשְׁתִּי!

הַמְּכַבִּים

בפ"ב.

מֵרֹאשׁ הַמִּגְדָּל פַּעֲמוֹנִים יַרְעִישׁוּ:
עוּרוּ, הַמְּכַבִּים, אֶל מוֹקֵד הָחִישׁוּ!
שָׁם פָּרְצָה הָאֵשׁ, עָלְתָה תַבְעֵרָה.
שָׁם נֶפֶשׁ וּרְכוּשׁ בִּרְעָדָה וּמוֹרָא;
חוּשׁוּ הַמַּיְמָה! הַסּוּסִים הָרִיצוּ!
הַרְעִישׁוּם כָּאַרְבֶּה, הַצֵּל הָאִיצוּ!

6.

אָזְנִי אַךְ הֶאֱזִינָה,
קוֹל זֹאת הָעֲדִינָה,
וּבִי חִישׁ נַפְשִׁי הוֹמִיָּה;
אֶזְרוֹעַי חָבָקוּ,
שְׂפָתוֹתַי נָשָׁקוּ,
שְׂפָתֶי זֹאת בַּת הַיְפֵה־פִיָּה.

7.

וַאֲחוֹתָהּ הַשָּׁנָה,
לִי יָדָהּ נָתָנָה,
וַתְּגַל אָז נֶגְדִּי פָּנֶיהָ,
וָאֶרְאֶה בַּת יֹפִי,
אֵין מוּם בָּהּ, אֵין דֹּפִי,
כַּלְּבָנָה בִּמְרוֹם שָׁמֶיהָ!

* *
*

8.

אִם שָׁנָה חֲדָשָׁה אֵלֶיךָ נִקְרֶבֶת,
וּבְמַעֲטֵה הַצָּעִיף כְּסוּ פָּנֶיהָ,
לִימִינָהּ הַתִּקְוָה תָּמִיד נִצֶּבֶת,
כַּנֹּגַהּ מוּל סַהַר שָׁם בַּעֲרִיפֶיהָ
וּבְעֵת הַתִּקְוָה קוֹל זִמְרָה תַּשְׁמִיעַ,
הַשָּׁנָה נֶגְדְּךָ בְּיֹפִי הוֹד תּוֹפִיעַ.

לשנת תרמ"ג. פ"ב.

הַאֹשֶׁר וּשְׂמָחוֹת,
אוֹ יָגוֹן וַאֲנָחוֹת,
הֲבִיא בַּיָּמִים יוֹצְרוֹ?

3.

אַךְ מִי זֹאת נִשְׁקָפָה,
עֲנֻגָּה גַּם יָפָה
לִימִינָהּ אַט, אַט צוֹעֶדֶת?
וּבְשׁוּבָה וָנַחַת,
לִי אַהֲבָה שׁוֹלַחַת,
וּבְיָפְיָהּ נַפְשִׁי צוֹדֶדֶת?

4.

הִיא בַּת הַשָּׁמַיִם,
תַּאֲוָה לָעֵינַיִם,
הַתִּקְוָה נִשְׁמַת כָּל רוּחַ!
אֶל זָקֵן גַּם יֶלֶד,
עַל מִקְרֵי הַחֶלֶד,
מְנַגְּהָהּ אוֹר צַח זָרוּחַ.

5.

וּבְעֵת תִּפְצַח רִנָּה
עַל כִּנּוֹר בִּנְגִינָה,
אִישׁ, אִישׁ תַּנְחוּמוֹת יִשְׁאָפוּ;
כְּרוּבֵי שָׁמַיִם,
בִּמְחוֹלַת מַחֲנַיִם,
מִסָּבִיב לָהּ אָז יְרַחֵפוּ.

רֶגַע זֶה שַׂמְתָּ לִבִּי כַּמֶּרְקָחָה,
שְׂפָתוֹתַי בּוֹעֲרוֹת עֵת אוֹתְךָ יִשָּׁקוּ;
הֵן זֶה מִקָּרוֹב הִכַּרְתִּי אוֹתָכָה,
וּכְבָר נַפְשׁוֹתֵינוּ כֹּה בְּעוֹז רֻתָּקוּ!

8.

רֶגַע זֶה עַד נֶצַח לֹא אֶשְׁכָּחֵהוּ,
סַעַר לֵב כָּזֶה לֹא מַהֵר יַעַזְבֵנִי;
אֶת רֵעִי דָוִד נֶצַח אֶזְכְּרֵהוּ,
וּלְנָכוֹן גַּם הוּא לֹא חִישׁ יִשְׁכָּחֵנִי! —

תרמ"ב, פ"ב.

הַשָּׁנָה הַחֲדָשָׁה וְהַתִּקְוָה.

1.

הַשָּׁנָה הַיְשָׁנָה,
מִמֶּנּוּ נִצְפָּנָה,
בִּתְהוֹם הֶעָבַר נָדָדָה;
הַשָּׁנָה הַחֲדָשָׁה
אֵלֵינוּ נִגָּשָׁה,
וּלְשָׁלוֹם תּוֹשִׁיט אֶת יָדָהּ;

2.

הַצָּעִיף יַעְטֶהָ
מֵעֵין כָּל רֹאֶיהָ,
פָּנֶיהָ מִנּוּ נִסְתָּרוּ

הֵן זֶה מִקָּרוֹב הִכַּרְתִּי אוֹתָכָה,
וּכְבָר נַפְשׁוֹתֵינוּ כֹּה בָּעֹז רֻתָּקוּ!

4.

כִּמְעַט הִכַּרְתִּיךָ וּכְבָר רָאִיתִי,
כִּי לִבְּךָ לִבִּי, כִּי רוּחִי רוּחֶךָ;
אָז אַהֲבַת כָּבוֹד לְךָ תָּמִיד הָגִיתִי,
עַד כִּי הִצְלַחְתִּי לִרְכוֹשׁ אַהֲבָתֶךָ.

5.

בֵּין תַּהְפּוּכוֹת תֵּבֵל, כָּזָב וּרְמִיָּה,
לֵב טָהוֹר, לֵב אֱמֶת, בְּךָ עֵינַי רָאוּ;
וּבֵין חָרְבוֹת עוֹלָם, בֵּין צוּרֵי צִיָּה,
פַּלְגֵי מֵי חַיִּים מִפִּיךָ נָבָעוּ.

6.

עַתָּה כִּי תִפָּרֵד—הֵא לְךָ בִּרְכָתִי,
כִּי תִצְלַח, כִּי תָבֹא לִמְחוֹז חֶפְצֶךָ;
וּבְעֵת תִּמְצָא נֹפֶשׁ תִּקְרָא שִׁירָתִי,
תִּזְכּוֹר כִּי חַי אַתָּה בִּלְבַב רֵעֶךָ.

7.

אִם קִיטוֹר וָרוּחַ אוֹתְךָ יִשָּׂאוּ,
אִם הָרֵי בֶתֶר יַפְרִידוּ בֵּינֵינוּ;
אַרְצֵנוּ לִגְזָרִים עוֹד לֹא קָרָעוּ—
עוֹד אֶרֶץ אַחַת תַּחַת רַגְלֵינוּ!

2.

עוֹג עֵדֶן
לִי הַחַיִּים,
טוֹב וּמָתוֹק —
אוֹר שָׁמַיִם;

עֵינַי, עֵינַי
אוֹר הִשְׁקִיפוּ,
אֶל כִּשְׁרוֹנִי
אוֹן יוֹסִיפוּ!

(לא נשלם)

תרמ"ב, פ"ב.

בִּרְכַּת הַפְּרֵידָה.

(לְדָוִד מִזְמוֹר).

ביום הפרד מעלי אוהבי וידידי הנאמן דוד ב[illegible]ימינאוויץ
עם ביתו לנסוע פאריזה.

1.

הִנְּךָ נוֹסֵעַ מֵאֶרֶץ מוֹלֶדֶת,
מֵאַחִים אֲהוּבִים, מֵעִיר בָּהּ גַּרְתָּ;
מִמֶּנִּי יֶעְכַּר בְּךָ נַפְשִׁי נִצְמֶדֶת,
מֵרֵעִים רַבִּים בְּטֹהַר לֵב אָצַרְתָּ.

2.

רַבִּים נַפְשׁוֹתָם אַחֲרֶיךָ יְשַׁלֵּחוּ,
רַבִּים יִדְאֲגוּ הֲתִצְלַח דַּרְכֶּךָ;
גַּם שַׂרְעַפֵּי נַפְשִׁי אוֹתִי זָנָחוּ,
יָרוּצוּ, יָעוּפוּ לִנְסוֹעַ אִתָּךְ!

3.

רֶגַע זֶה שַׂמְתָּ לִבִּי כַּמֶּרְקָחָה,
שְׂפָתוֹתַי בּוֹעֲרוֹת עֵת אוֹתְךָ יִשָּׁקוּ:

בְּכְאֹב עֵינַי.

1.

חַיַּי אֶרְאֶה
כִּי קָדָרוּ,
כָּל תִּקְוֹתַי,
כִּי נִסְתָּרוּ;
אַךְ מַכְאוֹבַי,
בִּי נִשְׁאָרוּ,
אַךְ רִגְשׁוֹתַי,
עוֹד יִסְעָרוּ!

2.

שַׁמָּה, בָּתָה
לִי הַחַיִּים,
אֹפֶל, חֹשֶׁךְ —
אוֹר שָׁמַיִם;
עֵינַי, עֵינַי,
הוֹי, הוּעָמוּ,
הֵן כִּשְׁרוֹנִי
הֶבֶל שָׁמוּ!

3.

מַה לִּי יִתֵּן
רֶגֶשׁ אַבִּיר,
מַה לִּי יוֹסִיף
רוּחַ כַּבִּיר,
מַה לִּי יָדַי,
עֵת תּוּבְלֶנָה, —
אִם אֶל פִּידִי
בַּל תּוֹעֶלְנָה?!

4.

עֵינַי, עֵינַי,
הוֹי, הוּעָמוּ,
הֵן כִּשְׁרוֹנִי,
הֶבֶל שָׂמוּ!

תרמ״ב, פ״ב.

בְּהֵרָפֵא עֵינַי.

1.

חַיַּי אֶרְאֶה
כִּי הִטֶּהָרוּ,
כָּל תִּקְוֹתַי
הִתְעוֹרָרוּ;
עוֹד רִגְשׁוֹתַי
לֹא יִסְעָרוּ,
וּמַכְאוֹבַי
סָרוּ, סָרוּ!

עָצֵב אָנֹכִי.

1.

עָצֵב אָנֹכִי, עָצְבִּי אַט יֹאכְלֵנִי,
יָמֹץ לֵחַ חַיַּי, חַיַּי לִי מָרוּ;
עָצֵב אָנֹכִי, עָצְבִּי לֹא יַרְפֵּנִי,
יַקְדִּיר אוֹר שִׁמְשִׁי, חַיַּי לִי קָדָרוּ.

2.

עָצֵב אָנֹכִי, וּבְכִלְיוֹתַי לַהַץ,
וּבְלִבִּי מָוֶת, וּבְדָמִי קֹר קָבֶר;
אַךְ עוֹד חַי אָנִי! הֵן אַרְגִּישׁ בִּי מַחַץ,
כִּי חֵץ בִּי עָמֹק וּבְכָל חוּשַׁי שָׁבֶר;

3.

עוֹד חַי הִנְנִי, כִּי אַרְגִּישׁ לִרְגָעִים,
אֵיךְ עוֹד רִגְשׁוֹתַי יִסְעָרוּ, יִרְתָּחוּ;
אֵיךְ לִבִּי בִּי יִקָּרַע לִקְרָעִים,
אֵיךְ זִיקֵי חַיָּתִי אַט, אַט יִדְעָכוּ.

4.

עָצֵב אָנֹכִי, וּבָדָד אֶשְׁכֹּנָה
אֵין אָח וָרֵעַ, אַךְ שַׁמָּה וּשְׁאִיָּה;
אָאֹר כָּל הַיְקוּם, הַתֵּבֵל וּשְׁאוֹנָהּ
וּמְנַחֵם אֶחָד לִי, — עֹמֶק דּוּמִיָּה.

אב, תרמ"ב. פ"ב.

נָגְהֵי יוֹם גָּוָעוּ,
הַצְּלָלִים הֻצָּעוּ,
עַל כָּל קַצְוֵי אָרֶץ.
וּבְרָב עֹז וָחָיִל;
בִּדְמִי נֶשֶׁף לָיִל,
רוּחִי יִפְרֹץ פָּרֶץ

לִפְנוֹת־עָרֶב.

בֵּין חַגְוֵי עָבִים קַו שֶׁמֶשׁ זוֹרֵחַ,
מִקַּצְוֵי יָם אֵלַי אוֹרוֹ שׁוֹלֵחַ,
עוֹד רֶגַע – נָגְהוֹ יֵהָפֵךְ לְאָמֶשׁ;
לִבִּי לִקְרָאתִי הִתְעוֹרֵר מִתְּנוּמָה
הֵקִיץ לִתְחִיָּה טֶרֶם יֵרֵד דוּמָה,
טֶרֶם יִכְבֶּה כִּשְׁבִיבֵי הַשָּׁמֶשׁ!

זַט, אַט קַרְנֵי אוֹר יֵאָסְפוּ בָעֲרָפֶל,
צִלְלֵי עֲרָבִים עָטוּ רוֹם גַּם שָׁפֶל,
עוֹד רֶגַע – יִפְרוֹשׂ הַלַּיְלָה צַלְמָוֶת;
לִבִּי עוֹד יִדְפּוֹק, עוֹד יִסּוֹב בִּי דָמִי,
אַךְ צִלְלֵי שַׁחַת יַחְשִׁיכוּ עוֹלָמִי,
עוֹד רֶגַע – כָּלִיל תֹּאכְלֵנִי עַצֶּבֶת!!

— — — — — — — — —

אב, תרמ"ב. פ"ב.

נֹעַם נִפְלָא מֶנִּי אָז תַּטְעִימֵנִי,
תַּגִּיהַּ לִי חֶשְׁכַת צָרָה וּמְצוּקָה.

3.

אָז לֹא אֶעֱצוֹר זֶרֶם פַּלְגֵי דִמְעוֹתַי,
כִּי מַרְפֵּא הִנֵּה אֶל פִּצְעֵי לִבָּתִי;
אָז אֶתֵּן דֹּפֶשׁ אֶל הֶמְיַת רִגְשׁוֹתַי,
וּבְאַהֲבָה אֶשַּׁק שִׂפְתֵי בַּת שִׁירָתִי.

4.

לָכֵן, יָגוֹן נָעִים, אַל נָא תְּטִשֵׁנִי!
סַעֲרוּ, רִגְשׁוֹתַי, מִבְּלִי כָּל מַהְלָאָה!
הוֹרִידִי בַּסֵּתֶר דִּמְעָה, בַּת עֵינִי,
אַךְ קוֹל בַּת שִׁירָתִי לוּ אָז אֶשְׁמָעָה!

תמוז, תרמ"ב. פ"ב.

---

* *
*

הַחַמָּה נֶעְלָמָה,
כִּי נָטְתָה הַיָּמָּה,
מִדַּרְכָּהּ לָנוּחַ;
וּבְאַהֲבָה לִמְעוֹנִי,
מִבַּעַד חַלּוֹנִי,
רוּחַ צַח יָפוּחַ.

עָף חִישׁ מְאַפְּסָיִם
לָמֹץ נֹפֶת לֵחַ.

3.

אָז תַּעַד שׁוֹשַׁנָּה
גַּם הוֹד הַכְּנָפָיִם,
וּמְלֶכֶת הַגַּנָּה
תִּיף עוֹד שִׁבְעָתָיִם.

4.

פָּעֳלֵי אֵל נִפְלָאוּ,
כֹּל תַּחַז עֵינֵהוּ;
וּשְׁנֵימוֹ נִבְרָאוּ,
אִישׁ בַּעֲבוּר רֵעֵהוּ!

אֶל הַיָּגוֹן.

1.

אָנָּא, יָגוֹן נָעִים, אַל נָא תִטְּשֵׁנִי!
חִצְּךָ הַשָּׁנוּן הֵן טָבוּל בַּנֹּפֶת;
אוֹ לִנְוֵה עֵדֶן שָׁמַיְמָה הַעֲלֵנִי,
אוֹ הַשְׁקִיעֵנִי בְּתְהֹמוֹת הַתֹּפֶת!

2.

אֶאֱהָבְךָ, יָגוֹן, אִם גַּם תְּשַׁכְּבֵנִי,
אִם גַּם תִּינַק, תָּמֹץ דָּמִי כַּעֲלוּקָה:

3.

עֵת לִבְּךָ יִתְעַלֵּם, יָרִיעַ,
וּלְתָאֵר שִׂמְחָתְךָ אֵין מִלָּה:
אָז חִישׁ דִּמְעַת סַפִּיר תּוֹפִיעַ,
וּלְהָבִין רֹב אָשְׁרְךָ אַשְׂכִּילָה.

4.

עֲדֵי שַׁחַק דִּמְעוֹת עֵינֶיךָ,
צִיּוּרֵי הַנֶּפֶשׁ בְּךָ יוֹשֶׁבֶת;
אִם גַּם אֵין מִלָּה בִּשְׂפָתֶיךָ:
מִכָּל רֶגֶשׁ הַדִּמְעָה דּוֹבֶבֶת!

תמוז, תרמ"ב, פ"ב.

שׁוֹשַׁנָּה וּזְבוּב־רִקְמָה.

1.

תַּאֲוָה לָעֵינַיִם
שׁוֹשַׁנָּה תּוֹפִיעַ,
מִמֶּגֶד שָׁמַיִם
גִּמְלָא הַגָּבִיעַ.

2.

זְבוּב־רִקְמָתַיִם
בְּשֹׂהַם פּוֹרֵחַ,

14.

וְשֽׂדֵרוֹת אַלּוֹנִים,
רַעֲנַנִּים וּדְשֵׁנִים,
לִי עַיִן יַצְהִילוּ;
גַּם שָׂדוֹת, גַּם גַּנִּים,
גַּם חֶלְקַת שׁוֹשַׁנִּים,
אֶל שׁוּבִי יָגִילוּ!!...

בחדש סיון שנת תרמ"ב. פ"ב.

הַדְּמָעוֹת.

(העתקה משיר אשכנזי מאת שטאַהל)

1.

רִגְשֵׁי הַלֵּב, הֶגְיוֹן הָרוּחַ,
לֹא תִנְקֹב הַשָּׂפָה בַּשַּׁעַר,
אַךְ מַבַּת עַיִן צִיר שָׁלוּחַ:
נֹטֶף דֶּמַע, שָׂשׂוֹן אוֹ צַעַר.

2.

עֵת לִבְּךָ בְּךָ אָנוּשׁ מְתוּגָה,
נִפְעַמְתָּ, נֶאֱלַמְתָּ דוּמִיָּה:
אָז הִתְנוֹצֵץ דִּמְעָה עֲנֻגָּה,
וּלְשַׁבְּרְךָ גַּם נַפְשִׁי בוֹכִיָּה.

10.

שורו קָדִימָה! בִּצְבִי קַוֵּי זֹהַר
יַרְקִיעַ הַשֶּׁמֶשׁ עַל חוּג שָׁמָיִם;
וּתְכֵלֶת שַׁחַק — כְּסַפִּיר לָטֹהַר,
גַּם עֲנָנִים קַלִּים — כְּזָהָב פַּרְוָיִם.

11.

שורו מִסָּבִיב! כָּל מַחֲזוֹת הַטֶּבַע,
בִּנְגֹהוֹת אוֹר יוֹם יָפוּ שִׁבְעָתָיִם;
כָּל צִיץ, כָּל צֶמַח גַּם כָּל גַּיְא וָגֶבַע,
מַרְאוֹת בָּהֶם לֹא תִשְׂבַּעְנָה עֵינָיִם!

12.

הָאָח! כָּל הַיְקוּם בָּא בַּעֲדִי עֲדָיִם!
לִי שָׁלוֹם יִקְרָאוּ כָּל בַּעֲלֵי כָנָף!
אַךְ נַעֲלָה מִקּוֹל עוּגָב וּמְצִלְתַּיִם.
הוּא קוֹל הַקּוּקִיָּה מֵרֹאשׁ הֶעָנָף!...

13.

הָאָח! שָׁם הַחֶרֶם,
בַּת עֵינוֹ נוֹהֶרֶת.
לִי, בְּחֵן וָנֹעַם:
הָאָח! נִטְפֵי מָיִם,
לִי יִשָׁלְחוּ קַרְנַיִם,
כְּסַפִּיר וָשֹׁהַם:

6.

מה נָּעַמְתְּ, אִמִּי! מַה יָּקַרְתָּ, אָבִי!
וזולַתְכֶם הֵן הַיַּי אַךְ צֵל, אַךְ תֹּהוּ!...
לִרְגָעִים תִּתְהַלֵּךְ תּוּגָה בִּלְבָבִי:
כִּי שָׁכוּל כִּי רָחוֹק מִכֶּם הִנֵּהוּ!

7.

אַךְ אִתְּכֶם, הוֹרַי, לִי תֵּבֵל זוֹרַחַת!
וּבְכָל לֵב וָנֶפֶשׁ חַיִּים אֶשְׁאָפָה;
אִתְּכֶם לִי תֵּבֵל גַּן עֵדֶן וָנַחַת,
וּבִיפְעָה וָהוֹד לִי תָּמִיד נִשְׁקָפָה.

8.

הֶאָח! רִגְעֵי אֹשֶׁר עִמְדוּ נָא סֶלָה!
אַל נָא לָנֶצַח, אֲבוֹתַי, יִתְּשׁוּנִי!
עוּפוּ הַיּשׁ קַל אִתִּי שָׁמָּה אֹהֱלָה,
אֶל צֵל קוֹרַתְכֶם בְּאַהֲבָה שָׂאוּנִי!

9.

עוּפִי לִקְרָאתֵנוּ אַתְּ, עִיר מוֹלֶדֶת!
אַתְּ, דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ, חֵיקֵךְ הַרְחִיבִי!
הָשִׁיבִי אֶל קִנָּהּ צִפּוֹר נוֹדֶדֶת,
לִמְקוֹר לֶקַח מֶנְהוּ לִבִּי הָשִׁיבִי!...

* *

*

צְלָלֵי לֵיל קַיִץ מִנָּגְהוֹ חָלָפוּ,
רַק נֹעַם קָרְהָ אַחֲרִימוֹ הִשְׁאִירוּ.

.2

הַתֵּבֵל כְּלָה פָּקְחָה עַפְעַפַּיִם,
וּמְקֻטֶּרֶת מוֹר מִפִּרְחֵי נִיחוֹחַ;
כָּל צִפּוֹר, כָּל כָּנָף מִכָּל אַפְסַיִם,
שִׁיר בֹּקֶר, שִׁיר תּוֹדָה יֶהְגּוּ בַּכֹּחַ.

.3

רוּחַ צַח אַט, אַט עָפְאִים יָנִיעַ,
וּכְצִלְצַל נְעִים אֶל שִׁירָם יְלַוֶּה;
נִבְלֵי נַחַל זַךְ בֵּין שִׂיחִים יוֹפִיעַ,
הֶמְיָתָם גַּם הִיא לוֹ כַּמִּדְבָּר נָאוֶה*).

.4

וּלְקוֹל שִׁיר־יָהּ זֶה שָׁקְטָה הַתּוֹלָדָה,
וּבְגִיל קֹדֶשׁ הִקְשִׁיב קוֹל צֶאֱצָאֶיהָ.
וּלְקוֹל שִׁיר זֶה מֵרֹאשׁ גִּבְעָה נֶחְמָדָה,
תָּרוּץ עֶגְלָה וַאֲנִי בֵּין יוֹשְׁבֶיהָ!

.5

הוֹרַי מִימִינִי וּשְׂמֹאלִי יֵשֵׁבוּ,
יָדָם חִבְּקַתְנִי, עֵינָם הִרְהִיבֻנִי;
כָּל קוֹל כָּל הֶגֶה שִׂפְתוֹתָם הוֹבֵבוּ,
יָבֹא בַעֲצָמַי כִּצְרִי וִיחַיֵּנִי.

*) עשה"כ ומדבריך נאוה, שה"ש.

הָאָת עַתָּה חִישׁ מִמְּקוֹמִי אָקוּמָה:
שָׁם הוֹרַי רָצִים נֶגְדִּי אֶל הַמְּסִלָּה!...

9.

זְרוֹעוֹת אַהֲבָה לִקְרָאתִי נִטָּיו
וּנְשִׁיקוֹת בּוֹעֲרוֹת שִׂפְתוֹתַי יַדְלִיקוּ;
וּבְלִי כָל הֶגֶה שַׂרְעַפַּי יֶהֱמָיוּ,
וּבְעַד עֵינַי אֵשׁ־כִּלְיוֹתַי יָרִיקוּ...

10.

וּבְמוֹ הַכְּרוּבִים אֶת נַפְשִׁי נָשָׂאוּ,
וּבְגַנִּיל שָׁמַיְמָה אִתָּהּ עוּף הִגְבִּיהוּ..
וּבְמוֹ רוּחַ אֵל בְּכָל חוּשַׁי נִמְלָאוּ
עֵת שַׁדַּי אָצַל לָהּ מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ!!..

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —

נְסִיעָה עִם אֲבוֹתַי;

על כנפי הדמיון.

(על דרך המלך)

1.

עֵינֵי הַשַּׁחַר מִקְּדִים נִשְׁקָפוּ,
וּקְצוֹת רָקִיעַ כַּזָּהָב יָאִירוּ;

4.

הָאָח! קוֹל הֶחָלִיל בְּכֹחַ צוֹרֵחַ!
הָאָח אוֹפַנִּים רוֹעֲשִׁים כְּסַעַר!
הָאָח! הֵד הָרִים הָרוּחַ פּוֹלֵחַ,
יַחֲרִיד גַּם יַרְגִּיז כָּל אֵלֵי הַיַּעַר!

5.

הָאָח כַּצֵּל סָפוּ עָרִים וּכְפָרִים!
אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ הֶזְיוֹנוֹת יִרְדֹּפוּ;
אַךְ תָּעִיף עַיִן — גַּם רוֹעִים וַעֲדָרִים,
גַּם חֶבֶל אִכָּרִים מַהֵר יַחֲלֹפוּ!

6.

(אַךְ קוֹל הַמְּכוֹנָה מוּל רַעַשׁ בִּלְבָבִי —
הוּא הֶמְיַת יוֹנָה מוּל שַׁאֲגַת הַלָּבִיא;
וּמְעוּף הַכְּבוּדָה מוּל עוֹרְקֵי נִמְהָרִים,
אַךְ רֶמֶשׂ זוֹחֵל מוּל כַּנְפֵי הַנְּשָׁרִים!)

7.

הָאָח! לִבִּי רוֹעֵשׁ, דָּמִי רוֹתֵחַ!
אֶל הוֹרַי, אֶל הוֹרַי אֶקְרַב לִרְגָעִים!
כָּל רִגְשֵׁי אַהֲבָה בִּי הַחֲלִיפוּ כֹחַ:
אֶל הוֹרַי, אֶל הוֹרַי הִנְּכֶם נִשָּׂאִים!...

8.

חִישׁ נֶאֱלַם הֶחָלִיל, חִישׁ שָׁקְטָה הַמְּהוּמָה,
הַכְּבוּדָה עָמְדָה וַתִּצַּלְצֵל הַמְּצִלָּה:

נְסִיעָה אֶל אֲבוֹתַי

על כנפי הדמיון.

(על מסלת הברזל)

(והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם).
(מלאכי ג׳).

1.

מַה נָּעִים הַחֲלוֹם הַלַּיְלָה חָזִיתִי!
מֶה עָלַץ לִבִּי בַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן לָיִל!
אֶל עִיר מוֹלַדְתִּי כַּנֶּשֶׁר דָּאִיתִי,
אֶל הוֹרַי רַצְתִּי, קָפַצְתִּי כָּאַיָּל!

2.

אֶל הוֹרַי, אֶל הוֹרַי כְּחֵץ שָׁלוּחַ,
אָטוּשׁ, אָעוּפָה בֵּין הָרִים וַעֲמָקִים!
אָעוּפָה עַל כַּנְפֵי קִיטוֹר וָרוּחַ,
אֶנָּשֵׂא בַּעֲגָלוֹת רָצוֹת כַּבְּרָקִים!

3.

הָאָרֶץ תַּחְתַּי תִּתְנוֹדֵד בִּמְחוּגָה,
הַיְּעָרִים יָצְאוּ בִּמְחוֹלַת מַחֲנָיִם;
גַּלְגַּלִּים יָשֹׁקּוּ מִבְּלִי הֲפוּגָה,
וּמִקּוֹל הֶחָלִיל תִּצַּלְנָה אָזְנָיִם!

אָז שָׁתְקָה, הֻדְקָה,
כֶּעָפָר רִבְבוֹת צָרֵימוֹ.

9.

כֵּן עַד עוֹלָם סֶלָה,
לִבֵּנוּ כַּסֶּלַע,
אַדִּירִים נַחְנוּ כֻלָּנוּ!
רוֹם, בָּבֶל חָלָפוּ,
פָּרָס, מָדַי סָפוּ,
וּבְכָל זֹאת עוֹד חַיִּים אָנוּ!

10.

וּבְגַלֵּי הַחַיִּים,
מִתַּחַת שָׁמַיִם,
עוֹד רֹב מַמְלָכוֹת יִמָּחוּ;
רַק עַם הַרְבֵּה בֶכִי,
רַק הוּא נֶצַח יֶחִי,
וּמְאוֹרָיו נֶצַח יִזְרָחוּ!

בימי האביב, אייר, תרמ"ב. פ"ב.

בָּנוּ תָמִיד לֹא חָסֵרוּ.
בָּרָק וִיהוֹשֻׁעַ,
שִׁמְשׁוֹן הַפָּצוּעַ,
(אַף כִּי אֶת עֵינָיו נִקֵּרוּ).

6.

גַּם דָּוִד אִתָּמוֹ,
עוֹלֶה עַל כֻּלָּמוֹ,
הוּא גִּבּוֹר וּמְשׁוֹרֵר יָחַד:
לוֹ כִּנּוֹר מְשַׂחֲקִים,
לוֹ חִצִּים כַּבְּרָקִים,
לֹא חָת, לֹא יָדַע כָּל פָּחַד.

7.

גַּם אַחֲרֵי נָפְלֵנוּ,
עֵת חָרְבַּן אַרְצֵנוּ,
עֵת כָּל מַחֲמַדֵּינוּ שָׁמֵמוּ:
עוֹד גִּבּוֹרִים קָמוּ,
אוֹיְבֵינוּ הֵמַמוּ,
גִּבּוֹרִים מִסַּפֵּר עָצֵמוּ!

8.

הֵן הַחַשְׁמוֹנָאִים,
הִרְעִישׁוּ שָׁמַיִם,
גַּם אֶרֶץ רָגְזָה תַּחְתֵּימוֹ:
עֵת חַרְבָּם הִבְרִיקָה

2.

הוי, שׂוֹנְאֵינוּ הַסּוּ!
הָסִיר אֵיבָה נַסּוּ,
אָז תִּפָּקַחְנָה עֵינֵיכֶם:
אָז תִּרְאוּ, תָּבִינוּ,
תַּשְׂכִּילוּ, תַּאֲמִינוּ,
כִּי נַעֲלִים אָנוּ עֲלֵיכֶם.

3.

לֹא יִירָא כָּל רֶצַח,
לֹא יָבוֹל לָנֶצַח,
עַם מוֹצִיא רָב אַנְשֵׁי רוּחַ:
הַכֹּהֲנִים, הַלְוִיִּם,
וּמְשׁוֹרְרִים וּנְבִיאִים,
חוֹרְתֵי אִמְרֵי, אֵל עַל לוּחַ.

4.

הֵם כִּשְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת,
עַד קֵץ כָּל הַדּוֹרוֹת,
יָאִירוּ אֶל יוֹשְׁבֵי חָלֶד;
כִּי רָמוּ, נִפְלָאוּ,
לָכֵן לֹא יִגְוָעוּ,
וּבָם יֶהְגֶּה שָׂב גַּם יָלֶד.

5.

גַּם שָׂרֵי הַצְּבָאוֹת
כַּכְּפִירִים, כָּאֲרָיוֹת

וִימֵי הֶעָתִיד הֵן לָנוּ יִצְלָחוּ,
לָשׁוּב וּלְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר הֶעֱוִינוּ.

יָמִים אִם סָרוּ הֵן עִמָּם הִסְתִּירוּ
גַּם עָמָל וָפֶגַע מָצָאנוּ בַחַיִּים;
וִימֵי הֶעָתִיד שָׁם לָנוּ יָאִירוּ,
עוֹד הָיֹה נִהְיֶה, נִתְעַנְּגָה כִפְלָיִם.

כֵּן גַּם אֲנַחְנוּ, אָח אָהוּב וָרֵעַ!
מוּל שָׁנָה הַחֲדָשָׁה נַצְהִיל פָּנֵינוּ;
עַל בִּרְכֵּי הַתִּקְוָה עַתָּה נִשְׁתַּעֲשֵׁעַ,
כִּי אַךְ טוֹב, אַךְ שָׂשׂוֹן תָּבִיא אֵלֵינוּ!

פ"ב.

עַם־עוֹלָם.

1.

מַה נִּשְׁמַע לִרְגָעִים,
קוֹל מִכָּל אַפְסָיִם:
„כִּי אָבַל נָבַל עַמֵּנוּ!
עָצְמָתֵנוּ פַּסָּה,
כָּל רוּחַ נָמַסָּה —
אֵין עוֹד חַיִּים בִּלְבָבֵנוּ?"

עַתָּה כִּי גָוַע כָּל שָׂפָה נֶאֱלָמָה,
כָּל סַרְעַף לֹא יָבִין מַדּוּעַ? לָמָּה?—

בִּרְכַּת שָׁנָה.

(לידידי שמואל ציז בוואַרשא, בשנת תרמ"ב)

כַּצֵּל חָלְפָה שָׁנָה לִתְהוֹם הַנְּשִׁיָּה,
אִתָּהּ יַחַד סָפוּ כָּל מַעַלְלֵי גָבֶר;
יוֹם קֵץ חַיֵּי הֶבְלוֹ עֵינוֹ צוֹפִיָּה,
יְצַעֲדֵהוּ לִרְגָעִים אֱלֵי קָבֶר.

בִּיגוֹן לֵב יַבִּיט עַל יָמִים עָבָרוּ,
הֶגְיוֹן עֶצֶב יָעִיב זֹהַר בַּת עֵינוֹ;
מִבְּלִי תִקְוָה יִפְגֹּשׁ יָמִים יֻצָּרוּ,
כֹּה יִחְיֶה, כֹּה יִגְוַע אָחוּז בִּיגוֹנוֹ.

* *
*

אָמְנָם אִישׁ נִלְבָּב לִבּוֹ אַךְ שָׂמֵחַ,
עַל יָמִים עָבְרוּ לֹא יִשָּׂא כָּל נֶהִי־
וּבְדֶרֶךְ הַחַיִּים עוֹד יַחֲלִיף כֹּחַ,
לָרוּץ הָלְאָה, הָלְאָה וִיהִי מָה יְהִי:

יָמִים אִם סָפוּ הֵן עִמָּם לָקְחוּ
גַּם מִשְׁגֶּה וָחֵטְא בַּנֹּעַר עָשִׂינוּ;

וּבְכוּ כָל גֶּבֶר – אִם לִבְכּוֹת יָדָעוּ –
יִבְכּוּ, הָהּ! אִם רַק דֵּי דִמְעָה יִמְצָאוּ.
דֵּי דִמְעָה אֶל שֶׁבֶר לֹא בָא כָמֹהוּ;
מִנִּי עֵת צֵאת תֵּבֵל מֵרֶחֶם תֹּהוּ.

18.

הוֹי, מֶלֶךְ צַדִּיק, שַׂר שָׁלוֹם וֶאֱמֶת,
אֲלֶכְּסַנְדֶר אָב רַחֲמָן, תִּקְוַת כָּל גָּבֶר!
אֶל קִצְּךָ גַּם חַלְמִישׁ צוּר יִלֶךְ תֻּמֶּם,
וּמָה לֵב אֱנוֹשׁ אֵיךְ יָכִיל הַשָּׁבֶר?
רַק חִיל וּרְעָדָה – לֹא דִמְעָה – בָעַיִן,
רַק אֵבֶל וּמִסְפֵּד וּדְבָרִים אָיִן!

19.

אֵיכָה דַם מֶלֶךְ, גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ,
אֵיכָה, הָהּ, יוֹמָם יִשָּׁפֵךְ כַּמָּיִם?!
אֵיךְ עִיר מַמְלַכְתּוֹ, בָּהּ אוֹרוֹ הוֹפִיעַ,
אֵיךְ חָלָל תִּרְאֵהוּ? שֹׁמּוּ, שָׁמָיִם!
אֵיךְ אֶרֶץ הֵעֵזָה דָמוֹ לִבְלֹעַ?
אֵיךְ כַּהוֹרֵי רֶצַח – עָדָיו לִנְגֹּעַ?

20.

זֶה חָמֵשׁ פַּעַם אֵל הֶרְאָה נִפְלָאוֹת,
הִצִּיל אֲהוּבוֹ מִמּוֹקְשִׁים לוֹ שָׂמוּ,
– כִּי חַיָּיו הָיוּ לַחַיִּים תּוֹצָאוֹת –
אָז כָּל עַמָּיו עָלְזוּ, אוֹיְבָיו נִכְלָמוּ;

14.

אַךְ שַׁדַּי, הוֹי פִּתְאֹם, הֵרִיק בְּזַעַם,
חִצֵּי אַשְׁפָּתוֹ עַל אֶרֶץ תַּהְתִּיָּה,
קוֹל חָלַף כָּל לֵב, קוֹל נוֹרָא כָּרַעַם,
קוֹל זַעֲקַת שֶׁבֶר עוֹלֶה מִן רַסִּיָּה;
קוֹל, אוֹיָה! הֵד כָּל לֵב בִּבְכִי יַעֲנֶנּוּ,
קוֹל, אוֹיָה! יַרְעִים: אַלֶכְּסַנְדֶר אֵינֶנּוּ!!

15.

קוֹל אָיוֹם כַּמָּוֶת, כַּחֵץ מִקֶּשֶׁת,
עָף חִישׁ וַיֵּדֶא עַד כַּנְפוֹת הָאָרֶץ.
כִּי יַלְדֵי הַשַּׁחַת לוֹ זֵרוּ רֶשֶׁת,
וּכְלֵי מָוֶת שָׂמוּ אֶל הַיָּיו קָרֶץ;
וּמְשִׁיחַ אֲדֹנָי רוּחַ אַפֵּינוּ,
נִלְכַּד בִּשְׁחִיתוֹת לוֹ טָמְנוּ אוֹיְבֵינוּ!

16.

קוֹל זֶה חֵץ מָוֶת אֶל כָּל אִישׁ הִנֵּהוּ,
כָּל שׁוֹמְעוֹ הִתְפַּלָּץ, דָּמָיו קָפָאוּ,
נַפְשׁוֹ יָצְאָה וַיָּפָג לִבֵּהוּ,
הַאֲמִין בַּל יָכֹל עֵת אָזְנָיו יִשְׁמָעוּ,
מַה פֶּתַע, מָה אָיוֹם, — הוֹי שֹׁד וָרֶצַח! —
נִלְקַח אָבִינוּ מִמֶּנּוּ לָנֶצַח?!!

17.

עַל זֹאת הַמְקוֹנְנִים קִינַתְכֶם תִּשָּׂאוּ,
וּלְבָבוֹת קִרְעוּ אִם עוֹד לֹא נִקְרָעוּ,

כָּל עַנְפֵי הַמִּסְחָר הִשְׂגִּיא הִפְרִיחַ,
וּבְכֹל אֲשֶׁר פָּנָה הִשְׂכִּיל הִצְלִיחַ.

11.

אַךְ לֹא רַק עַל אַרְצוֹ פָּקַח עֵינָיִם,
כִּי תָרוּץ, תַּעַל מֵחַיִל אֶל חָיִל;
כִּי אִם כַּשֶּׁמֶשׁ מֵרוֹם חוּג שָׁמַיִם
הֵאִיר תֵּבֵל כֻּלָּהּ יוֹמָם גַּם לָיִל.
מִלַּהַט חַרְבּוֹ כָּל עָוֶל נִצְמָתוּ,
וּבְצֵל כַּנְפֵי חַסְדּוֹ נִדְכָּאִים חָסוּ.

12.

אַךְ הִקְשִׁיב נַאֲקַת עֲשׁוּקִים וּרְצוּצִים,
וּלְאוֹת פִּיו מַהֵר צְבָאוֹתָיו נֶאֱסָפוּ:
הַצִּיל עַם נִדְכֶּה הַמְּשִׁים וַהֲלוּצִים,
קֵדְמָה, מִזְרָחָה אַבִּירָיו שָׁטָפוּ;
וּבְרֹאשָׁם מַלְכָּם וֵאלֹהֵי הַצְּבָאוֹת,
הִצְלִיחוּ, הִצִּילוּ, הֶרְאוּ נִפְלָאוֹת.

13.

כֵּן בִּצְפוֹן אֶרֶץ זָרַח זֶה הַשֶּׁמֶשׁ,
אֲלֶכְּסַנְדֶּר הַשֵּׁנִי, הַמֶּלֶךְ – הַגּוֹאֵל,
וּכְבָר אוֹר חָכְמָתוֹ הֵפִיץ לֵיל אֶמֶשׁ,
אַךְ עוֹד לֹא נִלְאָה וּלְהָאִיר עוֹד הוֹאֵל.
לָכֵן כָּל אִישׁ אִם מַעֲלָלָיו בִּשֵּׂרוּ
כִּי יוֹסִיף יַפְלִיא עוֹד חַסְדּוֹ שִׁבְּרוּ.

חֲסָדָיו כִּי יִרְאוּ, יֵיטִיבוּ דָּרֶךְ,
וּלְתַגֵּן עַזָּתָם יַחֲלִיפוּ כֹחַ.
מוּסַר גֵּו הֵסִיר, מִמְּצוּקוֹת הוֹצִיאָם
וּלְהָתֵם הַטֻּאת בַּעֲבוֹדָה הוֹשִׁיעָם.

8.

הוּא רַחוּם הֶאֱזִין קוֹל דַּלִּים, קוֹל רָשִׁים,
הֵסִיר עֹל מִסִּים אַף עֲנַד הַנֵּזֶר;
הוּא רִבְבוֹת אֶלֶף עֲבָדִים נִגָּשִׂים
הוֹצִיא לַחָפְשׁ וַיְהִי לָמוֹ עֵזֶר,
כִּי יֹאכְלוּ טוּב אַרְצוֹ, חַסְדּוֹ יִשְׂבָּעוּ,
גַּם כִּי יֶחְכָּמוּ וּכְבוֹד אִישׁ יֵדָעוּ.

9.

הוּא מוֹסְרוֹת כֶּסֶל מֵעַמָּיו פִּתֵּחַ,
הֵקִים בָּתֵּי סֵפֶר, הֵאִיר אוֹר דֵּעַ,
וַיְהִי לָמוֹ שֶׁמֶשׁ חָכְמָה זוֹרֵחַ,
וּמְקוֹר מֵי בִינָה מִלִּבּוֹ נוֹבֵעַ.
אָז לִמְרוֹם הָאֹשֶׁר אַרְצוֹ עָלָתָה,
כִּי חָכְמָה פִּי שֶׁבַע מֵאֹשֶׁר הָיָתָה.

10.

הוּא יָדָיו חֻקִּים חֲדָשִׁים חָקָקוּ,
הֵכִין שׁוֹפְטֵי שָׁלוֹם, עִם מִשְׁפְּטֵי צֶדֶק;
גַּם כָּל דָּת וָדִין כַּכֶּסֶף זֻקָּקוּ,
וַיִּגְדּוֹר כָּל פֶּרֶץ, תִּקֵּן כָּל בֶּדֶק.

4.

הוּא חָשַׂף גָּדְלוֹ עֵת עָלָה יָ֫ל כִּסֵּא,
מִכַּף אוֹיְבִים רַבִּים הִצִּיל רַפִּיָּה.
לִצְבִי וְלִכָבוֹד אָז הֵרִים הוֹד נִסּוֹ,
וּלְהָשִׁיב הַשָּׁלוֹם הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה;
וּפְנֵי כָל עַמָּיו אָז מִגִּיל נָהָרוּ,
לֹא מֶלֶךְ אַךְ אָב הוּא יַחְדָּו אָמָרוּ.

5.

וּכְאָב אוֹהֵב בָּנָיו אָהַב עֲבָדָיו,
וּצְדָקָה וָחֶסֶד עָשָׂה לִרְגָעִים,
וַחֲמַת מִלְחָמָה אַךְ הִכְרִיעוּ יָדָיו,
הוֹצִיא טוּב לִבּוֹ לִפְעֻלַּת יָדַיִם.
אָז נָתַן קוֹלוֹ; הֵסִיר, הֵשִׁיב, כִּפֵּר!
אָז יָצְאוּ מַעֲלָלָיו עָצְמוּ מִסַּפֵּר,

6.

אָז אַרְצוֹ הִרְגִּיעַ מִחִתַּת לַצָּבָא
בָּנֶיהָ — בָּנָיו, כִּי שֶׁקֶט מִסָּבִיב.
לְחַבֵּק בַּר בִּטְנָהּ אֵם בּוֹכִיָּה שָׁבָה,
כִּי הוּשַׁב אֶל אִשְׁתּוֹ, אִישׁ־חַיִל, אָבִיו.
מִפַּח הַמִּשְׁפָּט יִשְׁרֵי לֵב הֻצָּלוּ,
גַּם הוֹטְאִים, — יֵבוֹשׁוּ לַחֲטֹא יֶחְדָּלוּ.

7.

הוּא רִחַם גַּם פּוֹשְׁעִים עוֹבְדֵי בְּפָרֶךְ,
וַיָּקֶל עָנְשָׁם כְּאֵל טוֹב סוֹלֵחַ;

ב.

1.

מִי שֶׁמֶשׁ כָּל אָרֶץ? הֲלֹא הַמֶּלֶךְ,
הוּא יָאִיר מַטָּה כַּשֶּׁמֶשׁ מִמָּעַל,
הוּא יִשְׁלַח אוֹרוֹ אֶל כָּל עִיר וָפֶלֶךְ,
וּבְאוֹרוֹ חַיִּים יָפִיץ עַל כָּל שָׁעַל;
גַּם עֵינֵי כָּל גֶּבֶר אֵלָיו תִּשְׁעֶינָה,
כִּי מַרְפֵּא לָמוֹ בִּכְנָפָיו תֶּחֱזֶינָה

2.

וּמַלְכֵי רוּסְיָא, מַמְלָכָה אַדִּירָה,
— כִּי מִכָּל אֶרֶץ גְּדֹלָה שִׁבְעָתַיִם —
מְנֻגְהָם תֵּן כָּל הָאָרֶץ הֵאִירָה,
וּלְכָל שׁוֹאֲפֵי אוֹר מִיָּדָם קַרְנַיִם;
הֵם פֹּה הַשֶּׁמֶשׁ כַּשֶּׁמֶשׁ עַל עָבִים,
וּמַלְכֵי אֶרֶץ נֶגְדָּם אַךְ כּוֹכָבִים.

3.

אַךְ רִאשׁוֹן בַּמְּלָכִים רִאשׁוֹן לָאֵלֶּה,
אַלֶּכְּסַנְדֶּר הַשֵּׁנִי מֶלֶךְ רַסִּיָּה.
הוּא הוּא כַּשֶּׁמֶשׁ מִמָּרוֹם כֵּס גָּבֹהַּ
הֵאִיר לָאָרֶץ, כָּל יוֹשְׁבֶיהָ חִיָּה;
עַל כָּל אַפְסֵי תֵבֵל נָגַהּ אוֹרֵהוּ,
וּבֵין מַלְכֵי אֶרֶץ לֹא קָם כָּמֹהוּ.

גַּלְגַּלֵּי קִיטוֹר בֵּין חֹשֶׁךְ וָאֶמֶשׁ;
וּבְתוֹכָם, מַה זֶּה? מִי שָׁם יִתְנוֹעֵעַ,
יִבְרֹק גַּם יֶחְשַׁךְ, עוֹלֶה גַּם יִשְׁקַע,
מִי שָׁם? הָהּ, שַׁדַּי! הֲזֶה הוּא — הַשֶּׁמֶשׁ?!..

17.

הַשֶּׁמֶשׁ כֹּה רָצוּץ בָּחֳרִי וָזַעַם?!
כֹּה נָטוּשׁ, כֹּה רָטוּשׁ בֵּין נֶפֶץ רַעַם?!
כֹּה נִדְהָף, כֹּה נִסְחָף בֵּין גַּלֵּי מָוֶת?!
הַשֶּׁמֶשׁ, הָאוֹר, כֹּה רֶגַע, כֹּה פֶּתַע
קָרוּעַ, פָּצוּעַ, שָׁסוּעַ שֶׁסַע?!
כֹּה הוֹדוֹ גַּם נִזְרוֹ כִּסָּה צַלְמָוֶת?!...

— — — — — — — — — —

18.

חִישׁ, וּמִי עָבִים יַחְדָּו הִתְלַכָּדוּ,
חֶזְיוֹנֵי שַׁחַק נִסְתָּרוּ, נוֹדָדוּ,
וּפֹה עַל אֶרֶץ אַךְ שַׁמָּה וּשְׁאִיָּה!
אַךְ רַעַשׁ וּמְבוּכָה, אַךְ קַדְרוּת אֹפֶל,
וּבְכִי וּצְוָחָה בֵּין כָּל שׁוֹכְנֵי שָׁפֶל,
וּבְדִמְעוֹת תַּמְרוּרִים תֵּבֵל בּוֹכִיָּה!!..

— — — — — — — — — —

*   *
*

13.

בֵּין שׁוֹאַת עֲרָפֶל לַהַט הַבְּרָקִים,
פָּרַץ גַּל כָּבֵד מִתְּהמוֹת הַשְּׁחָקִים,
יָשׁוּט, יִתְעוֹפֵף עַל אֶבְרוֹת סוּפָתָה;
אַחֲרָיו גַּם שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי יִרְדְּפוּ,
אֶל אַפְסֵי צָפוֹן יָגִיחוּ, יִשְׁטֹפוּ,
וְיִגְדַּל חשֶׁךְ וְתִרֶב עֵיפָתָה.

14.

אֶל אַרְצוֹת צָפוֹן שָׁם פּוּר הִתְפּוֹרָרוּ,
וּבְדוּד נָפוּחַ בֶּעָבִים נִגְעָרוּ,
וַאֲרֻבּוֹת שָׁמַיִם אָז חִישׁ נִפְתָּחוּ;
רֶגַע — וּמַבּוּל מֵי נֹחַ הִתְפָּרֵץ,
הָרוּחַ יָם אֵשׁ הוּא כִּבְשַׁן הָאָרֶץ,
וּמַיִם וָאֵשׁ מִלְחָמָה עָרָכוּ.

15.

רֶגַע — וַהֲמֻלַּת הָרְעָמִים נֶאֱלָמָה,
וּמְשׁוּבַת הַסְּעָרוֹת קָמָה לִדְמָמָה,
וּמְצוּלַת עָבִים לִקְרָעִים נִקְרָעָה.
הַתְּהוֹם הַנּוֹרָא בֵּינֵימוֹ פִּיו פָּעַר,
וּבְעָמְקוֹ, מַה זֶּה? — הָהּ תֹּאחֲזֵנִי שָׂעַר! —
מַה שָּׁם אַבִּיטָה? — הָהּ, נַפְשִׁי יָצָאָה! —

16.

שָׁם תִּמְרוֹת עָשָׁן גַּם אֵשׁ וִיקוֹד בַּהַב
זֶרֶם דָּם שׁוֹטֵף בֵּין לַפִּיד וָלַהַב.

חוּל יָחִיל רָקִיעַ, תִּרְעַד אֲדָמָה;
הֲתָשׁוּב תֵּבֵל אֶל תֹּהוּ וּשְׁמָמָה
וּלְכָל יוֹשְׁבֶיהָ הַאִם נֶחֱרַץ קֵרֶץ?

10.

אֵיךְ פִּתְאֹם צַלְמָוֶת פָּרַשׂ מַעֲטֵהוּ!
עֵיפָתָה, עֲלָטָה, — שֶׁמֶשׁ אַיֵּהוּ?
— שֶׁמֶשׁ זֶה רֶגַע עוֹד פָּנָיו הִזְהִירוּ? —
אֵיךְ עָבֵי עֹפֶרֶת גָּדְלוּ כַּעֲנָקִים
אֵיךְ חִצֵּי רֶשֶׁף רָבּוּ מִשְּׁחָקִים
אֵיךְ נָגְהֵי אוֹר יוֹם יַאְפִּילוּ, יַקְדִּירוּ!

11.

רַעַם אַחַר רַעַם יִשְׁאַג, יַצְרִיחַ
יַחְצֹב לֶהָבוֹת, עֲרָפֶל יַרְתִּיחַ,
מִמַּשַּׁק עָבִים תֶּהֱרַשְׁנָה אָזְנָיִם!
אַשְׁדּוֹת שַׁלְהָבוֹת מִבִּטְנָם יִפְרוֹצוּ,
בִּמְעוּף עֲקַלָּתוֹן כַּחִץ יִתְרוֹצָצוּ,
וַיְפַלְּסוּ נָתִיב בִּתְהוֹם חַשְׁרַת מָיִם.

12.

הֶעָלְתָה מִשְּׁאוֹל מַאְפֵלְיָה נִצַּחַת?
וּמְרִירֵי קֶטֶב הַהֵקִיא בּוֹר שָׁחַת?
אוֹ מֵי הַיָּם אֶל פִּי עָבִים נִשְׁפָּכוּ?
אוֹ כָּל הַרְרֵי גַעַשׁ לְזַעַם קָרָעוּ,
וַהֲרַת נַחֲלֵי לַבָּה חוּצָה יָצָאוּ?
אוֹ לַפִּידֵי תֹּפֶת הֵם הִתְלַקָּחוּ?

הָאָח! לֹא נִדְעַךְ, לֹא הוּעַם אוֹר שֶׁמֶשׁ;
עוֹד יָפִיץ זִיווֹ, עוֹד יָהֵל, יוֹפִיעַ,
וִילַהֵט צָרָיו, כָּל קָמָיו יַכְנִיעַ,
עַד יַהֲלֹךְ כָּלִיל כָּל שׁוֹאָה וָאָמֶשׁ.

7.

וּבְהוֹדוֹ וּבִכְבוֹדוֹ הִבְרִיק הַחֶרֶס.
וּצְבִי זִיקֵי זֹהַר עָנַד עֲטֶרֶת,
וְכַעֲנַן הַחַשְׁמַל בַּת עֵינוֹ נָהָרָה;
אֶרֶץ אֲהוּבָה מַבָּטָיו נָשָׁקוּ,
צֶאֱצָאֵי תֵבֵל אֶזְרוֹעָיו חָבָקוּ,
וְזָהָב אוֹרוֹ צִפָּם נֵזֶר תִּפְאָרָה.

8.

הֶאָח! עָבַר זַעַם וַתְּהִי הָרְוָחָה,
נֶאֱלַם הָרַעַם, הַמְּהוּמָה שָׁכָכָה,
וּבִתְהוֹם מַרְגּוֹעַ תֵּבֵל שָׁקָעָה;
רַק רִנַּת שָׂשׂוֹן הַדְּמָמָה תַפְרִיעַ,
וִישְׂשׂוּם כָּל רוּחַ, כָּל לֵב יָרִיעַ,
וּבְנֹעַם עֵדֶן הָאֲדָמָה נִכְלָאָה!

* *
*

9.

הַס! מֶה קוֹל רַעַם בַּגַּלְגַּל יָרִיעַ,
קוֹל סַעַר מִתְחוֹלֵל, רוּחַ יַבְקִיעַ,
קוֹל אַדִּיר, קוֹל רַעַשׁ, קוֹל שֹׁד וָפֶרֶץ?

3.

בְּנֵי שַׁחַת אֵלֶּה יַחְדָּו נוֹעָדוּ,
וּכְבָר עַד הוֹד שֶׁמֶשׁ לָגֶשֶׁת זָדוּ,
וּצְעִיפֵי אֹפֶל עַל אֶרֶץ הִצָּעוּ;
תֵּבֵל הִתְעַלְּפָה, הַיְצוּרִים נִבְעָתוּ,
אֵלֵי הַטֶּבַע כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ,
הוֹחֶלֶת וָפַחַד לַקְּרָב יָצָאוּ.

4.

וְהַזִּיזֵי זַעַם כִּידוֹדֵי אֵשׁ יָרוּ,
חִצַּת הַבָּרָק, הָרְעָמִים סָעָרוּ,
פְּנֵי הַשֶּׁמֶשׁ בַּעֲרָפֶל חִתָּלוּ;
דּוּמִיַּת מָוֶת נוֹרָאָה, אֵיֻמָּה,
תֵּבֵל גָּוְעָה וּכְמוֹ יָרְדָה דוּמָה,
וּמְזָרֵי שַׁחַק גַּם הֵם הִתְחַלְחָלוּ...

5.

אַךְ פִּתְאֹם, הֶאָח! עָבִים הִתְפַּלָּצוּ,
וּגְדוּדֵיהֶם לִרְסִיסִים הִתְפּוֹצָצוּ,
מֵחַשְׁרַת מַיִם עֵינֵי זִיו הֵצִיצוּ;
עוֹד רֶגַע – וַעֲנָנִים כָּלִיל נִפְזָרוּ,
שַׁפְרִירֵי שָׁמַיִם שָׁבוּ הִטֶּהָרוּ
וּמֵתֵי חֶלֶד לִתְחִיָּה הֵקִיצוּ.

6.

הֶאָח! הִרְעִימוּ קוֹלוֹת רִבּוֹתַיִם,
הֶאָח! עָנָה הַהֵד מִכָּל אַפְסָיִם,

וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ.

קינה היא

על מות מלכנו החסיד והצדיק

אלכסנדר השני.

תנצב"ה.

א.

1.

עַל חוּג רָקִיעַ הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרֵחַ,
מֵהֶחָבְיוֹן אוֹצָרוֹ אוֹרוֹ שׁוֹלֵחַ;
בּוֹ חַיִּים וּמַרְפֵּא, נֹעַם וָנַחַת,
תִּקְוָה אֶל נוֹאָשׁ וּלְבָרֵי לֵב יֶשַׁע,
וּלְמוֹרְדֵי אוֹר רֶשֶׁף, חֵץ אֶל לֵב רֶשַׁע,
זִיו נָגְהוֹ לָמוֹ אֵשׁ תֹּפֶת קֹדַחַת.

2.

צֵל עָב לֹא יַחְשִׁיךְ אִישׁוֹן בַּת עֵינוֹ,
נָקִי מִכָּל מִכְשׁוֹל חוּג אַפִּרְיוֹנוֹ,
וּבְצַעֲדֵי אוֹן הָלְאָה יָרוּץ שָׂמֵחַ;
פִּתְאֹם אַפְסֵי שַׁחַק קַדְרוּת יִלְבָּשׁוּ
עָבִים הָרֵי רַעַם הָמוּ, גָּעָשׁוּ,
וּפְנֵיהֶם פּוֹנִים אֶל שֶׁמֶשׁ זוֹרֵחַ...

וּבְעֵינָיו אָז תֵּבֵל תִּיף שִׁבְעָתַיִם.
הֶאָח, אֶנָּשֵׂא לִמְעוֹנֵי שָׁמָיִם!
שָׁלוֹם לָךְ, תֵּבֵל! עַתָּה אֶעֶזְבֵכִי,
אַךְ קוֹלִי נֶצַח יִתְהַלֵּךְ תּוֹכֵכִי!

חרף, תרמ"א, פ"ב.

עַל־מוּת

מלכנו החסיד אלכסנדר השני. תנצב"ה.

מִי יִתֶּן לִי עֵת, מִתְּלָאוֹת מָנוֹחַ,
לַאֲרֻבּוֹת מֵי מַבּוּל מִי יַהֲפֹךְ עֵינַי,
מִי יִתֶּן לִי אֹמֶץ גֵּו בֶּן מָנוֹחַ,
קִינוֹת יִרְמְיָהוּ מִי יָשִׂים בִּלְשׁוֹנִי,

וּסְבִיבִי מִי יֶאֱסֹף כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל,
כִּי יִבְכּוּ יְיֵלִילוּ אִתִּי בִּיגוֹנִי,
אוֹ אָז קָרָאתִי אֶל נְהִי וָאֵבֶל,
לִסְפּוֹד מַר עַל־מוּת אֲלֶכְּסַנְדֶר הַשֵּׁנִי!

סוף החרף, תרמ"א, פ"ב.

וּדְמָעוֹת יִתַּמּוּ, יֹאבַד כָּל קֹרֶץ.
וּבְשַׁלְוַת נֶצַח יִתְעַנַּג כָּל גָּבֶר.

שִׂישׂוּ, אֲנָשִׁים, הָסִירוּ כָּל נֶהִי!
שִׁמְעוּ אֶל קוֹלִי, מִצְוֹתַי הַקְשִׁיבוּ,
אָז שֶׁקֶט עֲלוּמִים לָכֶם תָּשִׁיבוּ,
וּבְבֵיתְכֶם אַךְ אשֶׁר אַךְ שָׂשׂוֹן יֶהִי!

(אחרי הפסק מעט:)

הֶאָח! הַתֵּבֵל בַּחַיִּים סֹעֶרֶת,
חוּצוֹת וּשְׁוָקִים יָשֹׁקוּ, יִרְעָשׁוּ;
שַׁעֲטוֹת הַסּוּסִים, גַּם רַעַשׁ אוֹפַנִּים,
קוֹל הוֹלֵם פַּעַם וּמְכוֹנוֹת חֹרֶשֶׁת,
עִם רִנַּת עוֹבְדִים יַחְדָּו יִתְבּוֹלָלוּ;
כָּל פָּנִים רְטֻבּוּ מִזֵּעָה נוֹזֶלֶת,
דַּם כָּל אִישׁ יִתְרוֹצֵץ, עוֹרְקָיו יִפְסָחוּ;
וּבְנָגְהוֹ שֶׁמֶשׁ יָפִיץ אוֹר צַהֳצָהוֹת.
יָשִׁיב כָּל נֶפֶשׁ וִיחַיֶּה כָל רוּחַ;
עַתָּה גַּם אָנִי שָׁמַיְמָה אָשׁוּבָה.
תַּאֲוָתִי נִמְלָאָה, תֵּבֵל נֵעוֹרָה.
עַל עָבִים קַלִּים וּבַעַל כַּנְפֵי סוּפָה,
הֶאָח אֵרוֹמָם, אֶנָּשֵׂא, אָעוּפָה!
שָׁלוֹם לָךְ, תֵּבֵל! עַתָּה אֶעֶזְבֵכִי,
אַךְ קוֹלִי נֶצַח יִתְהַלֵּךְ תּוֹכֵכִי;
יַשְׁמִיעַ נִהוּמִים, מִשְׂגָּב בַּצָּרָה,
אָז תּוֹפַע לָאֻמְלָל אוֹרָה וְנָהֳרָה.

חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה וּדְגַן שָׁמָיִם;
כָּל חָרָשׁ הַזִּילָה זֵעַת אַפָּיִם,
פְּאֵר פָּעָלְךָ וּרְבוֹדְךָ יַבִּיעַ;
אוֹנְךָ גַּם הוֹנְךָ אָז יְגַדֵּל לִרְגָעִים,
גַּם צֶאֱצָאֶיךָ אָז לֶחֶם תַּשְׂבִּיעַ.
הַשְׁלֵךְ כַּסְפְּךָ שָׁם סוֹחֵר בֶּאֱמוּנָה,
שַׁלַּח לַהְמְךָ עַל מֵי יַמִּים רַבִּים;
אַל תִּפְחַד! הֵן תֶּאֱסוֹף כֶּסֶף תּוֹעָפוֹת,
הוֹן עָתָק שָׁם נִכְבָּד, כָּל עֹנֶג סֶלָה!
רֵעֲשׁוּ שָׁם צָבָא בַּחֲרָבוֹת וּרְמָחִים
הָגִיחוּ עַל אוֹיֵב שׁוֹדֵד אַרְצְכֶם;
אַל תִּירְאוּ מָוֶת! אַרְצְכֶם תּוֹשִׁיעוּ,
גַּם שֵׁם גִּבּוֹרִים אַדִּירִים תִּנְחָלוּ!
רוֹצָה שָׁם נַעַר, מִמְּקוֹם שַׁעֲשׁוּעֶיךָ
אֶל בֵּית הַסֵּפֶר וּשְׁקוֹד בַּלִּמּוּדִים;
עֲזוֹב בֵּית הוֹרֶיךָ וּנְטֵה שִׁכְמְךָ
לָשֵׂאת כָּל פֶּגַע, אַךְ שִׂים אֶל לִבֶּךָ,
כִּי עוֹד יָבֹא יוֹם אָז תִּמְצָא אֹהֱלָה
גַּם שָׂכָר, גַּם כָּבוֹד גַּם עֹנֶג סֶלָה.
חוּשׁוּ, אֲנָשִׁים, מִכָּל צַד וָעֵבֶר,
חוּשׁוּ לַעֲבוֹדָה מִזְּרוֹעוֹת הַתְּנוּמָה!
הֵן יַעֲבוֹר יוֹם, אָז תָּשׁוּב גַּם הַלַּיְלָה,
אָז תֶּעֱרַב, תִּנְעַם לָכֶם הַמַּרְגֵּעָה;
גַּם עוֹד יָבֹא יוֹם — אִם גַּם לֹא חִישׁ מַהֵר —
כִּי תִּכְלֶה כָּל צָרָה מִשְׁכּוֹן בָּאָרֶץ.

עוף שמים מספר עצמו,
גם בהמות שדי ודגי כל מי ימים;
איש, איש הן ימצא מהיתו ומקומו,
משדי הטבע כלם ישבעו,
מתוגה ודאבה הם לא ידעו!

ובן האדם ובחיר כל היצורים,
מלאך שמים עם נפש רוממה,
נפש אין משלה ולעזה אין חקר,
הוא הוא היהין באל לתת דפי,
הבל בתבל ובענג אך נגע,
זעם בנעם ומרורים באורים?
עיניו אם טחו איך עוד לא נפקחו,
לראות את הטוב יכתירהו מסביב?
לראות האשר פרוש על כל צעד?
הלזאת לו נפש כי תעצם עיניו,
מראות בטוב ולהראות אך רע לו?
הה, רעיון חרפת וכלמת נצחת!

(ברגש רוח:)

עורו, אנשים! התעוררו מתנומה!
הסירו כל עצב, ובאמץ רוח,
למלאכה לעבודה תצאו עד ערב;
שדי אדמתך, זרע בה זרעך,
אתה, אכר ישר, ונקי כפים;
אל תירא! עוד תמצא בה שבעתים

אִם גַּם עוֹד מַחֲלוֹת כָּל גֶּבֶר תִּרְדּוֹפְנָה,
וּמְרִירֵי קֶטֶב עוֹד הַכְרֵת יַכְרִיתוּ
אַלְפֵי אֲנָשִׁים מֵאֶרֶץ הַחַיִּים;
אִם גַּם עוֹד אֵשׁ וָמַיִם יִתְפָּרָצוּ,
מִמִּסְגְּרוֹת הַטֶּבַע שׁוֹבָב יֵלֵכוּ,
לָשִׂים כָּל יֹפִי לִקְצָפָה וָקֶרֶץ;
אִם גַּם שָׁם עוֹד שֶׁקֶר בִּמְרוֹמֵי קָרֶת,
יִרְדּוֹף עַד חָרְמָה כָּל אֱמֶת וָיֹשֶׁר;
עַל מִזְבַּח חֶפְצוֹ קָרְבָּנוֹת הֶעֱלוּ,
עוֹלוֹת אֵין אָשָׁם וּנְקִיֵּי כַפָּיִם;
אִם גַּם בֵּין שִׁירוֹת עַלְזֵי לֵב אַקְשִׁיבָה,
גַּם קוֹל עֲשׁוּקִים גַּם אֶנְקַת חֲלָלִים.
אַךְ מִי הוּא אִישׁ נִלְבָּב יֶחֱרַד, יִבָּהֵל,
בִּרְאוֹתוֹ עָלֶה נוֹבֵל גַּם נוֹפֵל,
כִּגַן מֵעֵצִים נִכְבַּדֵּי עֳפָאִים?
הַצְּלָלִים הַגַּן בַּשָּׁרָב יוֹסִיפוּ!
צִפֳּרִים בָּמוֹ לָשִׁיר לֹא תֶחְדַּלְנָה!
גַּם זוּ הַתֵּבֵל, גַּן עֵדֶן שָׁמַיִם,
אִם יָמָּה וָקֵדְמָה, צָפוֹנָה וָנֶגְבָּה,
מִבְּלִי קֵץ וּגְבוּל הָלְאָה תִשְׂתָּרַע,
הֵן כַּלָּה עֲטוּפָה וּמְלֵאָה עֹנֶג,
עַל כָּל צַעַד דֶּשֶׁא, עֵצִים וּפְרָחִים;
וִיצוּרִים לִרְבָבוֹת בָּמוֹ יִרְמֹשׂוּ;
כֻּלָּמוֹ יִשְׂבָּעוּן, כֻּלָּם יָשִׁירוּ,
יָזְחֲלוּ וַיִּנַּתְּרוּ, יְרַקְּדוּ וִיפַזֵּזוּ,

מַה רַבּוּ הַתְּפִלּוֹת מִלֵּב וָקֶרֶב,
אֶל כֵּס יָהּ עַתָּה אֲנָשִׁים יִשְׁלָחוּ!
גַּם חוֹלֶה פָּצוּעַ שׁוֹכֵב עַל עֶרֶשׂ,
עֲנָנַת מִפָּנָיו כָּלִיל חָלָפָה,
מַכְאוֹבָיו שָׁקָטוּ, רוּחוֹ הִתְאַמֵּץ,
וּבְתַאֲוַת נֶפֶשׁ יִשְׁאַף רוּחַ קֹר.
גַּם שָׂב גַּם יָשִׁישׁ גַּם אֶתְמוֹל בָּעֶרֶב,
מֵחֶרֶב מָוֶת עַד מָוֶת חָרָדוּ,
עַתָּה הַבִּיטוּ! כִּילָדִים יִשְׂחָקוּ,
סַף בֵּיתָם יָצְאוּ לִרְאוֹת בִּיפִי שֶׁמֶשׁ;
הֶגְיוֹנֵי פַחַד מִלִּבָּם יָצָאוּ,
וּבְנֹעַם בֹּקֶר אַךְ עֹנֶג יִמְצָאוּ;
גַּם עוֹלֵל. גַּם יוֹנֵק מָחוּ כָל דִּמְעָה,
אֹדֶם שׁוֹשַׁנַּת עַל לֶחְיָם יוֹפִיעַ
וּבְרַק זִיו זֹהַר מֵעֵינָם יִתְרוֹצֵץ;
יַלְדֵי חֵן שָׁמָּה בִּמְחוֹלַת מַחֲנַיִם,
יַחְדָּו יָרוּצוּ, יָחוּלוּ יִשְׂחָקוּ;
אִמָּם נִצֶּבֶת שׁוֹקֶטֶת מַבֶּטֶת,
אֵיךְ כִּשְׁתִילֵי זֵיתִים יִשְׂגּוּ בָנֶיהָ;
הֶאָח! אַךְ נֹעַם אַךְ שַׁלְוָה בַּתֵּבֵל,
אַךְ רִגְשֵׁי עֵדֶן יִרְחַשׁ כָּל לֵב טָהוֹר!

(אחרי הפסק מעט תוסיף לדבר:)

אִם גַּם בַּיְּעָרִים עוֹד שׁוֹדְדִים יִנָּהֲקוּ,
רַק רַע כָּל הַיּוֹם וּמְזִמּוֹת יַחְמֹסוּ:
לִרְצוֹחַ כָּל עוֹבֵר לִגְזוֹל כַּסְפֵּהוּ;

שִׁירָתָם רַק אַהֲבַת מָרוֹם תַּבִּיעַ
רַק נֹעַם עֵדֶן בַּתֵּבֵל שֹׁרֶרֶת
שָׁם גַּם הָרוּחוֹת כַּנְפֵיהֶם פָּרָשׂוּ,
בֵּין צֶאֱלֵי עֲפָאִים הֵנָּה יָעוּפוּ.
שָׁם אֶרֶז חָסוֹן סַרְעַפָּיו יָנִיעַ,
עָלָיו תִּרְעַדְנָה, וּצְלָלָיו יָרוּצוּ,
כִּי רוּחַ רֶגֶשׁ בּוֹ עַתָּה הִתְעוֹרֵר;
אִשָּׁה לִרְעוּתָהּ שִׁבְּלִים חָבָקוּ,
וּנְשִׁיקוֹת אַהֲבָה בֵּינֵימוֹ תַחֲלֹפְנָה;
גַּם הַפֶּרַח לִלְבָבוֹ כִּי בָא רוּחַ,
יַזִּיל צוּף נֹפֶת, גַּם יָרִיק נִיחוֹחַ;
קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ אַךְ הָאֵר יָאִירוּ,
וַיִּקָּרֵר אִשָּׁם רוּחַ צַח מִשְּׁפָיִם;
מִסָּבִיב רֶגֶשׁ יָהּ אָזְנִי שׁוֹמַעַת,
רֶגֶשׁ רוּחַ אֵל מִתְהַלֵּךְ בַּטֶּבַע.
שׁוּר! שָׁם מִשְׂחָקִים עֲנָנִים חָלָפוּ
וּתְכֵלֶת בָּהִיר עַל כָּל חוּג שָׁמָיִם;
הַשֶּׁמֶשׁ הִתְרוֹמֵם, הַצְּלָלִים סָרוּ,
גַּם יוֹשְׁבֵי קֶרֶת עַתָּה יִתְעוֹרָרוּ.

(קוֹלָהּ נִפְסָק, תוֹסִיף לְדַבֵּר:)

עַתָּה כָּל גֶּבֶר מֵעַרְשׂוֹ יִתְעוֹרֵר,
וּבְחַיִּים חֲדָשִׁים יָחִישׁ לַעֲבוֹדָה;
כֹּהוֹתָיו אֶמֶשׁ מֵעָמָל אִם פַּסּוּ,
מִמְּנוּחַת לַיְלָה שָׁבוּ שִׁבְעָתַיִם.
מָה זַכּוּ רִגְשׁוֹת כָּל נֶפֶשׁ וָרוּחַ!

עַל מַצַּע עֵשֶׂב בִּצְלָלִים יָנוּחַ;
עֶדְרוֹ מִנֶּגֶד עַל מוֹרַד הַר חֶמֶד
שִׁפְעַת יֶרֶק רַעֲנָן יֹאכְלוּ לִרְוָיָה;
שָׁם הַצְּבִי בִגְאוֹנוֹ, שָׁם גַּם מִשְׁנֵהוּ,
עַל שֵׁן סֶלַע מִבְּלִי מֹרֶךְ יְקַפֵּצוּ,
אַחַר כָּל יֶרֶק עֵינֵיהֶם יָתוּרוּ!

חוּשׁוּ, צִפֳּרִים! הֵאָסְפוּ, צֶאֱצָאַי!
פֹּה יַהְדָּו נָשִׁירָה לִכְבוֹד הַשֶּׁמֶשׁ!
שָׁם צוֹעֵד בִּגְאוֹנוֹ עַל חוּג שָׁמָיִם.
עוּרוּ, רוּחוֹת קָדִים, עוּרוּ בְּכֹחַ!
רִגְשׁוּ בֵּין עָלִים! יֶהֱמוּ וִיצַלְצֵלוּ,
וּבְזִמְרַת־יָהּ יִתְבּוֹלְלוּ כִּמְצִלְתַּיִם!

[נצבת על מקומה מאזנת ומקשבת, אחרי כן תוסיף בשמחה:]

הֶאָח! צֶאֱצָאַי כֻּלָּמוֹ נֶאֱסָפוּ,
שִׁירָם מַה יֶּעֱרַב! אֶל לִבִּי אֵיךְ יִנְעַם!
שָׁם צִפּוֹר הַזָּמִיר, שָׁם עַל רֹאשׁ אָמִיר,
יַפְלִיא שִׁירָתוֹ בִּתְרוּעוֹת וּשְׁבָרִים;
בְּנֹעַם שִׁיר אֶרְאֶלִּים הֹם נַפְשׁוֹ יָעַר,
בִּדְמָמָה דַקָּה אוֹ רַעַשׁ כַּסָּעַר;
גַּם כִּנּוֹרֵי מֵיתָרָיו הֵנִיעַ,
קוֹל לֵב מִתְרַגֵּשׁ בָּרָמָה יַשְׁמִיעַ;
אִתָּם נִלְווּ כָּל הַמְנַגְּנִים גַּם יָחַד:
סִים עָגוּר וּרְנָנִים, צִפּוֹר כָּל כָּנָף,
בַּמִּדָּה, בַּמִּשְׁקָל קוֹלָם יָרִיעַ;

חושו, צִפֳּרִים! הִתְעוֹרְרוּ, צֶאֱצָאַי!
הָבָה נָשִׁירָה לִכְבוֹד הוֹד הַשֶּׁמֶשׁ,
יוֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ לִמְרוֹם שָׁמָיִם!
חושו, רוחות קָדִים! בְּנֹעַם קוֹלְכֶם,
רִגְשׁוּ בֵּין עָלִים! יֶהֱמוּ וִיצַלְצֵלוּ,
וּבְזִמְרַת־יָהּ יִתְבּוֹלְלוּ כִּמְצִלְתַּיִם!

הֶאָח! עַתָּה יָצָא בִּצְבִי תִפְאַרְתּוֹ,
הַשֶּׁמֶשׁ מִקְּדִים עַל חוּג רָקִיעַ;
פַּלְגֵי אוֹר זַךְ אֶל כָּל עֵבֶר יִשְׁטְפוּ,
וּבְזֹהַר זָהָב כִּסָּה כָּל עֵץ רַעֲנָן;
שָׁם הָרִים וּבְקָעוֹת — אוֹרוֹת וּצְלָלִים;
שָׁם עֵצִים גַּם שָׂדוֹת — כֶּתֶם וּתְכֵלֶת;
שָׁם מֵי הַיְאֹר כִּרְאִי כֶסֶף יַבְרִקוּ,
עֶדְרֵי עָבֵי סַפִּיר גַּם בּוֹ יִשְׂחוּ;
וּבַיָּם רוּחַ שָׁקוּף כְּנֵס אֳנִיָּה,
כְּבָרָק נוֹצָתוֹ יָעוּף אַוֵּז צָחַר;
שָׁם עַל חוֹף נַחַל שׁוֹשַׁנָּה פִּתְּחָה
כּוֹסָהּ וּלְשַׁדָּהּ לִדְבוֹרָה חָרוּצָה;
שָׁם נִטְפֵי גֶשֶׁם וּרְסִיסֵי טַל לָיִל,
כִּפְנִינִים נִפְלָאִים יִשְׁלְחוּ קַרְנָיִם;
שָׁם עַל כַּר נִרְחָב הַקּוֹצְרִים נֶאֱסָפוּ,
וּתְבוּאוֹת בְּרֹן הַגָּרְנָה יוֹבִילוּ;
וִילָדִים נֶחֱמָדִים בִּיפִי הַנֹּעַר,
צִיצִים וּפְרָחִים לַעֲטָרוֹת יִקְטֹפוּ;
שָׁם אֶרְאֶה רוֹעִי. שָׁם תַּחַת הָאֶרֶז,

רְגְשׁוּ בֵין עָלִים! יֶהֱמוּ וִיצַלְצֵלוּ
וּלְשִׁירֵנוּ יִנְעֲמוּ כִּמְצִלְתָּיִם!

הַס! מֶה קוֹל הֶחָלִיל שָׁם אָזְנִי שׁוֹמַעַת?
יָעִיר קוֹל הֵד הָרִים בִּדְמִי הַשָּׁחַר?
נֹעַם מִקּוֹל כִּנּוֹר, עוּגָב וָנֵבֶל?
אַיֶּלֶת חֵן עַל שֵׁן סֶלַע בּוֹרֶדֶת,
עַל רֹאשׁ הַר תָּלוּל שָׁם דּוּמָם נִצֶּבֶת,
וּלְקוֹל שִׁיר הָרוֹעֶה אָזְנָהּ קַשֶּׁבֶת.

הוּא, רוֹעִי אֲהוּבִי, בּוֹ חָשְׁקָה נַפְשִׁי,
נַפְשׁוֹ בּוֹ תַּעֲלֹס לֹא תֵדַע כָּל נֶהִי,
עֵינָיו אַךְ נַחַת אַךְ אֹשֶׁר יָפִיקוּ
וּפָנָיו מִשַּׁלְוַת נֶצַח יִנְהָרוּ;
שָׁם יוֹבִיל עֶדְרוֹ אֱלֵי יוּבַל מָיִם,
עֲלֵי עֵשֶׂב עַל כַּר דֶּשֶׁן יַרְבִּיצֵם,
וַעֲסִיס חֲלָבָם לוֹ שֵׁכָר יַטִּיפוּ;
שָׁם פִּרְחֵי שַׁחַר עוֹד מִטַּל רְטֻבּוּ,
אֶל אַפּוֹ רֵיחַ נִיחוֹחַ יַקְרִיבוּ;
פָּנָיו מַה צַּחוּ! עֵינָיו אֵיךְ יָאִירוּ!
דְּמוֹ, דַּם נֹעַר, רִגְשׁוֹתָיו יַרְתִּיחַ,
חָסוֹן כָּאַלּוֹן הוּא עֶלֶם צוֹלֵחַ!
שׁוּר! שָׁם מִקֶּדֶם קַרְנַיִם יֵצֵאוּ,
קַרְנֵי פָז יִרְמוּ מֵחוּג אַפְסָיִם;
הֶאָח! הַשֶּׁמֶשׁ הוּא הוּא שָׁב אֵלֵינוּ
וּבְמִרְכֶּבֶת הוֹד לִשְׁחָקִים יַרְקִיעַ!

מֵחֶבְיוֹן שַׁפְרִירוֹ לִמְרוֹם שָׁמָיִם!
עוּרוּ, רוּחוֹת קָדִים, עוּרוּ מִתְּנוּמָה!
רִגְשׁוּ בֵּין עָלִים! יֶהֱמוּ וִיצַלְצֵלוּ,
וּלְשִׁירֵנוּ יִנְעֲמוּ כִּמְצִלְתַּיִם!

שׁוּר שָׁם עֲנָנִים כַּתּוֹלָע הֶאְדִּימוּ!
כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת בֵּינֵימוֹ יַזְהִירוּ,
וּשְׁלַל צִבְעֵי קֶשֶׁת שָׁם יִתְרוֹצָצוּ;
רָאשֵׁי הֶהָרִים שָׁם נֶחְפִּים בַּשָּׁלֶג,
עַתָּה בַּזָּהָב יִנְהָרוּ, יִבְרָקוּ;
שָׁם אֹהֶל רֹעִי בִּירַקְרַק יְפָאִים,
עוֹד צִלְלֵי נֹעַם לוֹ חוֹנִים מִסָּבִיב;
וּכְבָר אֲבִיטָה מִבַּעַד לַחַלּוֹן,
יוֹשְׁבָיו נֵעוֹרוּ מֵעֶרֶשׂ מַרְגּוֹעַ,
מִתְּנוּמָה שַׁאֲנַנָּה נַפְשָׁם הֵשִׁיבָה;
הִישׁ יִכְרְעוּ בֶּרֶךְ וּבְיָדָם עַל לִבָּם
יוֹדוּ אֵל חֶסֶד כִּי בָרָא הַתֵּבֵל
זִבְחָה אַךְ נֹעַם הֵכִין עַל כָּל צָעַד;
וּתְפִלָּה זַכָּה מִלִּבָּם נוֹבַעַת,
יִשְׁלְחוּ שָׁמַיְמָה, כִּי יָרִיק אֵל שַׁדַּי
שִׁפְעַת בִּרְכוֹתָיו עַל פַּעֲלֵי כַפֵּיהֶם.

עֹרְנָה גַּם אַתֵּן, צִפֳּרִים, צֶאֱצָאַי!
הָבָה נָשִׁירָה וּנְקַדֵּם צֵאת שֶׁמֶשׁ
מֵחֶבְיוֹן שַׁפְרִירוֹ לִמְרוֹם שָׁמָיִם!
עוּרוּ, רוּחוֹת קָדִים, עוּרוּ בַּכֹּחַ!

שַׁחַר יִבָּקַע עַל אַפְסֵי קָדִים;
עֲנָנִים קַלִּים כִּבְדֹלַח הִלְבִּינוּ,
וּתְכֵלֶת שָׁמַיִם מַה יְּיף מַרְאֶהָ!

עֹרְנָה, צִפֳּרִים, הִתְעוֹרְרוּ, צֶאֱצָאַי!
הָבָה נָשִׁירָה וּנְקַדֵּם צֵאת שֶׁמֶשׁ
מֵהֶבְיוֹן שַׁפְרִירוֹ לִמְרוֹם שָׁמַיִם!
עוּרוּ, רוּחוֹת קָדִים, עוּרוּ מִתְּנוּמָה!
רִגְשׁוּ בֵּין עָלִים! יֶהֱמוּ וִיצַלְצֵלוּ,
וּלְשִׁירֵנוּ יִנְעֲמוּ כִּמְצִלְתַּיִם!
אִם אֶמֶשׁ חֲרַדְתֶּם כְּלִבְּכֶם מִסַּעַר,
בְּנִקִיקֵי הַסְּלָעִים נַכְתֶּם, נִסְתַּרְתֶּם;
הַיּוֹם הֵן שֶׁקֶט וּדְמָמָה בַּטֶּבַע,
חָלַף כָּל סַעַר גַּם פַּחַד עוֹד אָיִן;
גַּם סַעַר אֶמֶשׁ לֹא הִשְׁהִית בַּלֶּעַ,
יָצָא מִמַּסְגֵּר, אַךְ טִהֵר הָרוּחַ,
הֵסֵר כָּל קִיטוֹר, גַּם כָּל אֵדֵי קֶטֶב,
מֻרְפֶּשׁ וּבִצָּה, גָּפְרִית וָנֶתֶר.
עַתָּה מֶה זַכּוּ הָרוּחוֹת מִסָּבִיב!
מַה נָּעִים רֵיחַ נִיחוֹחָם יַקְטִירוּ!
כָּל צִיץ, כָּל צֶמַח בַּדָּיו נִמְלָאוּ
בִּלְשַׁד הַחַיִּים מִנִּטְפֵי הַגֶּשֶׁם,
וּפִי שֶׁבַע יִשְׂגֶּא, יְגַדֵּל לִרְגָעִים.

עֹרְנָה, צִפֳּרִים, הִתְעוֹרְרוּ, צֶאֱצָאַי!
הָבָה נָשִׁירָה וּנְקַדֵּם צֵאת שֶׁמֶשׁ,

וּבְנֵנוּ יֵאוּשׁ מִכְּבָר לָךְ יְלִדְתִּי
גַּם הוּא, הַבִּיטָה, שָׁם קָרֵב אֵלֵינוּ.
פֹּה יַחְדָּו נִחְיֶה בִּנְעִימִים וּבְאַהֲבָה,
פֹּה בֵּין סִבְכֵי הַיַּעַר עַד עוֹלָם סֶלָה!

(מרחוק נראה יאוש הולך וקרב בעצלתים אל אבותיו:)

מחזה שני.

הַתִּקְוָה.

כעלות השחר תלך „התקוה" על ראש הר נשפה להעיר כל היקום מתרדמת הלילה לאור באור חיי מעשה ומפעל, ותדבר על לב כל היצור כי ילך באֹמץ רוח ובלי כל פחד אל המטרה אשר שם לו אביר הטבע להקים תעודתו בחלד.

בין שיחים ירקרקים ופרחי תפארה תלך בת השמים זאת הלוך וטפוף, ונעים קולה יפריע דומית השחר. מכל עברים יתרוממו הרים נשאים וראשי אחדים מהם מכוסים בשלג עולמים; בינימו עמקים עוטפי ירק וברכות מים ונחלים; על מורד ההרים פה ושם יתראו אהלי רועים, והלאה בעמק שוכנת עיר גדולה; החזיון יוצא לפעלו ממחרת יום סער נורא אשר השבית שקט הבריאה סביבות מעין „התקוה".

בִּדְמִי הַשַּׁחַר „הַתִּקְוָה" תַבִּיעַ,
אַךְ נֹחַם, אַךְ יֶשַׁע קוֹלָהּ יַשְׁמִיעַ.

(וזה דבריה:)

צִלְלֵי חֶשְׁכַת לֵיל אַט, אַט יַחֲלֹפוּ;
מִתְּהוֹמוֹת עֲרָפֶל אוֹר זַךְ זָרוּחַ;

אָז אִתְּךָ הִשְׁתַּעַשְׁעָה לֹא סָרָה רֶגַע,
אַךְ כִּמְעַט נָפַלְתָּ מִשְּׁמֵי הָאֹשֶׁר,
אוֹנְךָ גַּם הוֹנְךָ אַךְ נֶהְפַּךְ לִשְׁמָמָה,
וּפְנֵי תִקְוָתְךָ אָז עוֹד לֹא רָאִיתָ;
וּבִשְׁמָהּ לִקְרֹא אֵיךְ עַתָּה הִסְכַּלְתָּ?

אובר (ברגש לב:)

לֹא! לֹא! לֹא בָגְדָה בִי תִקְוָה אֲהוּבָה!
וִידֵי צוֹלְהַ עִם כָּל עוֹשֵׂי חֶפְצוֹ,
הֵם תִּקְוָה מֶנִּי עַד נֵצַח הִסְתִּירוּ,
הֵם שֶׁמֶשׁ חַיַּי הֶחְשִׁיכוּ, הִקְדִּירוּ!

תוגה:

וַיְהִי כֵן! אַךְ נִפְלֵאתִי אֵיךְ שָׁכַחְתָּ
כִּי רַק אֲנִי אֲנִי תַּשְׁתִּי אֵלֶיךָ,
עֵת עַל עֶרֶשׂ דְּוָי חוֹלֶה שָׁכַבְתָּ
עֵת מִדִּמְעָה פָּנֶיךָ חֳמַרְמָרוּ,
עֵת שָׁוְא קָרָאתָ אֶל תִּקְוָה שִׁוַּעְתָּ;
אָז בִּבְרִית קֹדֶשׁ אֶת יָדִי לְךָ תַּתִּי,
וּכְנֶגְדְּךָ עֵזֶר אָז לִהְיוֹת נִשְׁבָּעְתִּי.
מֵאָז עַד עַתָּה מִמְּךָ לֹא נִפְרָדְתִּי,
בִּלְעָדֶיךָ גַּם צַעַד לֹא צָעַדְתִּי,
כִּי זוּלָתְךָ חַיַּי פֹּה עַל אֲדָמָה
אַךְ אֶפֶס אָפַע!

(חובקת אותו באהבה:)

הַקְשִׁיבָה נָא, אוֹבֵד,
וּשְׁכַח תִּקְוָה נֶצַח, כִּי תִרְאֶה חַיִּים.

זֹאת מִתְהוֹלֶלֶת וְנַפְשׁוֹת צוֹדֶדֶת .
כִּי רַק זִכְרָה יַרְעִישׁ כָּל שַׂרְעַפֶּיךָ ,
אָז תֶּחֱזֶה רַק מַשְּׂאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִים
וּמְנוּחַת לַיְלָה גַּם יוֹם אָז אִבַּדְתָּ .
שִׁמְעָה אֶל קוֹלִי , טוֹבָתְךָ אֶדְרֹשָׁה :
תִּשְׁכַּח כָּל עָמָל אִם תִּשְׁכַּח שֵׁם תִּקְוָה .

אובד (כמקיץ מתרדמה :)

תִּקְוָה ! אַיֶּהָ ? הַאוֹתָהּ אֶשְׁכָּחָה ?
הַאִם לֹא נִדְכֵּאתִי מַר שִׁבְעָתַיִם
מֵעֵת שָׁכַחְתִּי שֵׁם תִּקְוָה אֲהוּבָתִי ?
אוֹתָהּ שָׁכַחְתִּי ! זֹאת בַּת הַשָּׁמַיִם ,
יָפְיָהּ כִּי אֶזְכֹּר , חֵן מַבַּט עֵינֶיהָ ,
נֹעַם מִלֶּיהָ עֵת אָשִׁית אֶל לִבִּי —
אָז צַלְמָהּ בָּרוּחַ פֹּה פֹּה אֶרְאֵהוּ . . .

תוגה :

הַס , אֹבֵד ! אֵיכָה כֹּה מַהֵר נוֹאַלְתָּ ,
כִּי תָשׁוּב וְתִצְחַק בִּצְלָלִים עָפִים !
הַעוֹד שֵׁם בּוֹגֵדָה , תִּקְוָה , תּוֹקִירָה ?
הַעוֹד יָפְיָהּ יִקַּח אֻמְלָל לִבֶּךָ ?
הוֹי , אָז אֵין כָּל עֵצָה לְךָ גַּם תּוּשִׁיָּה !
שִׁית לִבְּךָ וּזְכֹר לֹא אַחַת וּשְׁתַּיִם
אַחֲרֶיהָ נִמְשַׁכְתָּ רַצְתָּ גַּם עַפְתָּ ,
אוֹתָהּ הוֹקַרְתָּ מִמְּנִי צָחַקְתָּ ,
וּמֶה לְךָ הֵבִיאָה ? הוֹי , אֵיךְ שָׁכַחְתָּ !
עֵת שַׁלְוַת עֵדֶן עַל בֵּיתְךָ רָחָפָה

כִּי בִבְרִית אַהֲבַת נֶצַח הֵן נִקְשָׁרְנוּ,
וּבְצָרַת אֶחָד יֵצַר גַּם לְמִשְׁנֵהוּ.
עַתָּה מָה אֶרְאֶה? פָּנֶיךָ יִקְדָּהוּ!
דָּמְךָ סוֹעֵר וִיצוּרֶיךָ יָזוּעוּ.
וּמַבַּט קֶצֶף עֵינֶיךָ תַּחְצֹבְנָה.
מַה זֹּאת לְךָ, אוֹבֵד, הַחוֹלֶה תְּנֶךָ?
אָז לֹא אֶעֱזָבְךָ עוֹד גַּלְמוּד לִגְוֹעַ,
גַּם מָזוֹר וּתְרוּפָה אָחִישׁ לְךָ רָגַע.
אַל תִּדְרֹשׁ בָּרוֹפֵא, סַמָּיו אַךְ הָבֶל!
אַחֲרַי נָא לֵכָה, שָׁם לִי נִטְפֵי פֶלֶא,
מִסַּעַר יוֹם אֶתְמוֹל עוֹד לִי נִשְׁאָרוּ,
בֵּין עֲיֵי מַפֶּלֶת אָהֳלִי מְצָאתִי;
אוֹתָם לְךָ אֶתֵּן, אַךְ תִּטְעַם אֲחָדִים
וּשְׁמוּרוֹת עֵינֶיךָ תַּסְגִּיר תַּרְדֵּמָה —
עַד תִּשְׁכַּח כָּל מַחֲלָה, כָּל שֹׁד וָנֶהִי!

אובד (ישעה אליה ומתבונן בפניה, קצפו עבר:)
הַאֻמְנָם דִּבַּרְתְּ? הֲתִמְצָא לָהּ עֵזֶר
בִּנְטִיפוֹת פֶּלֶא אֶל רוּחִי חֳבָלָה?
וּבִתְהוֹם שְׁנַת הֶעָמָל אֶשְׁכָּחָה?
וּמַה הַחֲלוֹמוֹת? אִם הֵם לֹא יַעַזְבוּנִי
אָז אֵין עוֹד מִפְלָט אֶל רָצוּץ כָּמוֹנִי!...

תוגה (בחפזון:)
הַחֲלוֹמוֹת? הֵרָגַע! גַּם אוֹתָם תִּשְׁכַּח,
כָּל דִּמְיוֹן שָׁוְא מִמְּךָ יִבְרַח בָּרֹחַ;
אַךְ תָּסִיר מִמְּךָ גַּם זֵכֶר שֵׁם תִּקְוָה,

אָמַרְתִּי: אֶשְׁכַּח כָּל עָמָל וּתְלָאָה,
אַךְ הֵם רַק רַע, רַק יָגוֹן יַזְכִּיר וּנִי;
דָּמִי כַּעֲלוּקוֹת יִינְקוּ, יָמֹצוּ,
וּבְשִׁקּוּי מֵימַי אַךְ רַעַל יִמְסְכוּ,
וּפַלְגֵי חַיַּי אַט, אַט, הָהּ, יַחֲרִיבוּ.
הִנֵּה כִּי כֵן תֵּבֵל אַךְ שֹׁד וּרְמִיָּה!
גַּם זוֹ תוּגָה בָּהּ אָמַרְתִּי אֶנָּחֵם,
גַּם הִיא בִּי הִתְעַלְּלָה, גַּם הִיא רִמַּתְנִי!
הוֹי, לִבִּי! לִבִּי! אִם הִנְךָ הַחַלָּמִישׁ
מִתְּלָאוֹת אֵלֶּה הַעוֹד לֹא תִתְפּוֹצָץ?
וּבְשָׂרִי אִם אֶבֶן וּנְחוּשָׁה אַתָּה,
מִלַּהַט אֵשׁ עָנְיִי הַעוֹד לֹא תִתָּם?

(בקול:)

הוֹי, תּוּגָה! יֵאוּשׁ! הוֹי, יַלְדֵי הַתֹּפֶת!
חוּסוּ עַל אוֹבֵד, הַרְפּוּ מֶנִּי רָגַע!

תוגה (רצה מרחוק בחפזון אל אישה:)

הִנְנִי, אִישִׁי! מַה לְּךָ כִּי נִזְעָקְתָּ?

אובד (בקצף:)

סוּרִי חִישׁ הָלְאָה, סוּרִי, בַּת הַדָּמִים!
מִי קָרָא לָךְ כִּי חַשְׁתְּ אֵלַי עַתָּה?

תוגה (בעצב:)

הוֹי, אוֹבֵד אִישִׁי! מַה זֹּאת לֹא אָבִינָה.
בִּשְׁמִי קָרָאתָ? אֶת קוֹלְךָ שָׁמַעְתִּי
וָאָחִישׁ אֵלֶיךָ לִרְאוֹת מַה קָּרֶךָ.
גַּם פַּחַד פִּתְאֹם הֶחֱרִיד כָּל עַצְמוֹתַי,

מִלְחָמָה בִּלְבָבִי אָז הִתְעוֹרְרָה:
אַף כִּי הֵעִיקוּ, הֵצִיקוּ לִי צָרַי,
שָׂבַעְתִּי מַכְאוֹב וּפְגָעִים לִרְגָעִים;
אַךְ עוֹד הֶאֱמַנְתִּי בְּתִקְוָה אֲהוּבָתִי.
זִכְרָהּ הוֹקַרְתִּי שֵׁם קָדְשָׁהּ זָכַרְתִּי.
אָמְנָם גַּם הִיא מִמֶּנִּי הִתְחַמָּקָה,
שָׁוְא לָהּ קָרָאתִי, קוֹלִי לֹא הִקְשִׁיבָה,
(כִּי שׂוֹנְאַי בְּנֶפֶשׁ אוֹתָהּ הִסְתִּירוּ:
לִהְיוֹת אֶל צוֹלֵחַ אִשָּׁה לָנֶצַח)
וַתִּקְרַב אָז „תּוּגָה" בִּצְעִיף אַלְמָנָה
מְסֻכָּה בּוֹדֶדֶת בֵּין סִבְכֵי יָעַר,
פָּנֶיהָ חָוְרוּ, עֵינֶיהָ שָׁקָעוּ,
שְׂפָתֶיהָ תִתְנַהֵל, יָדֶיהָ תִּרְעַדְנָה,
וּמַבָּט מֵת יָצִיץ בֵּין עַפְעַפַּיִם;
אַךְ בְּנֹעַם קוֹלָהּ, קוֹל הַלָּשׁ גֹּוֵעַ
תַּנְחוּמוֹת הִבִּיעָה לִי בְּצָרָתָה,
סֵתֶר וּמִפְלָט לִי, אוֹבֵד, הֶרְאָתָה
בִּדְמִי סֻכָּתָהּ וּבְעִמְקֵי הַיָּעַר.
אָז מִבְּלִי דַעַת אַחֲרֶיהָ נִמְשַׁכְתִּי.
שָׁכַחְתִּי תִקְוָה וּבְתוּגָה דָבַקְתִּי,
וּבִמְלֹאת יָמֶיהָ בֵּן לִי יָלָדָה
וּשְׁמוֹ קָרְאָה יֵאוּשׁ פָּנָיו מָה רָעִים!
דַּלִּים, זֹעֲפִים וּזְוָעָה יָפִיצוּ.
וּשְׁנֵיהֶם, הָאֵם גַּם הַבֵּן, סִבּוּנִי,
פֹּה בַּיַּעַר גַּם רֶגַע לֹא יַרְפּוּנִי.

מִכּוֹס הַיָּגוֹן שָׁתִיתִי, הָרְעַלְתִּי,
מִמְּצוּקוֹת תֵּבֵל מַמְרוֹרִים שָׂבַעְתִּי,
מֵחָמָס וָשׁוֹד לָקַחְתִּי כִּפְלַיִם;
מִבָּתֵּי נַפְשִׁי הֵן נִכְרַת כָּל נֹעַם,
לִלְבָבִי פָּצוּעַ כָּל מָזוֹר אָיִן,
וּבְחֶשְׁכַת צַלְמָוֶת רוּחִי נִמְלָאָה!
הוֹי, תֵּבֵל! תֵּבֵל! מַדּוּעַ שַׂמְתִּנִי,
מַטָּרָה וּמִפְגָּע אֶל כָּל חִצֶּיךָ?!
מִי בִקֵּשׁ מִיָּדֵךְ כִּי תִבְרָאֵנִי
בַּעֲבוּר הַרְוֹנִי רַעַל מַמְרוֹרַיִךְ?!
הוֹי, לִבִּי! לִבִּי! שַׁלְהֶבֶת נִצַּחַת
בָּךְ עָמֹק, עָמֹק מִכְּבָר הֵן שָׁקָעָה!
אַךְ אֶזְכֹּר כָּל מִקְרֵי יָמִים מִקֶּדֶם
וּלְבָבִי יִסְעַר יִרְתַּח כַּמֶּרְקָחָה:
עוֹדֶנִּי עֶלֶם שַׁלְאֲנַן יָשַׁבְתִּי,
הַבַּת הַיְפֵה־פִיָּה, תִּקְוָה, אָהַבְתִּי
וּבְמִקְסַם עֵינֶיהָ לִבִּי לָקָחָה.
מִלֶּיהָ שָׁאָפְתִּי, צַלְמָהּ נָשַׁקְתִּי,
וּשְׁבוּעַת נֶצַח לָהּ קֹדֶשׁ נִשְׁבַּעְתִּי:
בַּל תָּבוֹא אֶל בֵּיתִי תוּגָה צָרָתָהּ.
אַךְ, הָהּ אָבַדְתִּי! אֲרוּרִים הָאֲנָשִׁים,
גַּם מִקְרֵי הַתֵּבֵל אֲשֶׁר דִּכְּאוּנִי!
הֵם עִנּוּ רוּחִי גַּם הֵם הֵאִיקוּנִי
כִּי אֶשְׁכַּח שֵׁם תִּקְוָה מִזְּכֹר עַד נֶצַח.
הוֹי, פִּיד בִּלְבָבִי וּבְכִלְיוֹתַי רֶצַח:

גַּם פֹּה בַּיַּעַר אָמַרְתִּי אֶשְׁקֹטָה,
פֹּה הָלְאָה מִתֵּבֵל אֶמְצָא מַרְגּוֹעַ,
אַךְ אֵיךְ שָׁגִיתִי! גַּם פֹּה אַךְ תַּהְפֻּכוֹת
אֵין יֹשֶׁר וָצֶדֶק בַּיְּעָרִים סֶלָה:
שָׁם חוֹמֵס, טוֹרֵף הַכְּפִיר בִּמְאוּרָתוֹ,
שָׁם יִשְׁתֶּה הַפֶּרֶס דָּם רָב כַּמַּיִם,
שָׁם דֹּב וּזְאֵב יֶהֱמוּ בֵּין עֲצֵי יָעַר;
וּבְשׁוּבָה וָנַחַת מִבְּלִי מַפְרִיעַ
כִּשְׂעִירֵי שַׁחַת יַהַרְגוּ, יְרַצֵּחוּ.
וַאֲנִי אוֹבֵד כִּמְעַט בָּאתִי בַּיַּעַר
וּבִסְכַת עֲנָפִים מִשְׁכָּן לִי שַׂמְתִּי,
אָז, אֵת אֲשֶׁר לֹא פִלַּלְתִּי, יָזַמְתִּי!
אָז חִישׁ הִתְעוֹרֵר מִצָּפוֹן הַסַּעַר,
גַּם אֶרֶץ תַּחְתַּי הִתְנוֹדְדָה כַּמְּלוּנָה,
אֲרָזִים נִשְׁבְּרוּ, נִסְּחוּ מִשֹּׁרֶשׁ,
וּסְלָעִים לִרְסִיסִים פּוֹיָן הִתְפּוֹצָצוּ.
אַךְ מָוֶת מִסָּבִיב אָז עֵינַי רָאוּ,
אַךְ מֶשֶׁק רַעַם אָז אָזְנַי שָׁמֵעוּ.
מִפַּחַד וּבְעָתָה נַפְשִׁי יָצָאָה,
וּמְהוּמָה וּמְבוּכָה הוּשַׁי הֵמִיתוּ.
בָּא קֵץ אֶל חַיַּי — אוֹ גַם אֱלֵי תֵבֵל —
כֵּן אָז בִּלְבָבִי חָשַׁבְתִּי דִּמִּיתִי,
אַךְ עוֹד לֹא מַתִּי! עוֹד חַי חַי הִנֵּנִי,
וּפִידִי כִּי נוֹרָא הֵן תֶּחֱזֶה עֵינִי.

הוֹי, חֵץ בִּלְבָבִי וּבְרוּחִי אֵשׁ לוֹהֵט!

הוי, מַה נּוֹאָלוּ! פֹּה צֶדֶק עַל אָרֶץ...
וּמִי יוֹדֵעַ אִם יֶשְׁנוֹ גַם שָׁמָּה,
גַּם שָׁמָּה בַּמְּרוֹמִים גַּם בִּמְעוֹן שַׁדַּי?..
אַחֲרֵי כִּי כָל אֵלֶּה יַבִּיט גַּם יְהוֹם
וּכְמוֹ עָזַב תֵּבֵל בִּידֵי צָרֶיהָ!..
וַאֲנִי, הָהּ, אֹבֵד גּוֹוֵעַ מִנֹּעַר,
אֲנִי הִרְגַּשְׁתִּי כָל אֵלֶּה הַפְּגָעִים:
הֵם שָׂמוּ בָתָּה קֵן יַלְדוּת עֲלוּמַי,
גֵּרְשׁוּנִי מִבֵּיתִי לָנוּד לָנוּעַ
וּמַטֵּה לַחְמִי לִרְגָעִים שָׁבָרוּ;
כָּל נֹעַם כַּחַיִּים מֶנִּי גָזָלוּ,
רַק דִּמְעוֹת תַּמְרוּרִים תָּמִיד הִרְווּנִי.
וּבְנוּדִי לֹא נָתְנוּ גַם אָז מַרְגּוֹעַ
אַף רֶגַע אֶל רוּחִי עָיֵף יָגֵעַ:
אֵין מַחֲסֶה מִזֶּרֶם, אֵין צֵל מֵחֹרֶב,
וּכְסוּת אֵין בַּקָּרָה, לֶחֶם בָּרָעָב;
סוּפוֹת וּסְעָרוֹת עָלַי הִתְמַרְמָרוּ,
גַּם מַחֲלוֹת הַמְשַׁכְּלוֹת בֵּיתִי אָפָפוּ,
גַּם אַנְשֵׁי מִרְמָה עָלַי שׁוֹד יֶהֱמֹסוּ
הַכְרֵת גַּם זִכְרִי מֵאֶרֶץ הַחַיִּים;
מִמְּעוֹן אֲנָשִׁים לִמְעוֹנוֹת אֲרָיוֹת
בָּרַחְתִּי, אַךְ נַפְשִׁי עוֹד לֹא הִצַּלְתִּי.
מִצָּרָה אֶל צָרָה נַסֹּתִי, טֻלְטַלְתִּי;
תָּמִיד תִּקְוָתִי לִי אַךְ מַפַּח נֶפֶשׁ.
תָּמִיד תַּאֲוָתִי לִי אַךְ פַּח וָרֶשֶׁת.

הִלָּחֵם עַד מָוֶת מִבְּלִי מוֹשִׁיעַ...
מִגַּל אֶל גַּל יֻשְׁלַךְ כְּבְכַף הַקָּלַע,
יִשְׁקַע לִתְהוֹמוֹת גַּם יַעַל שָׁמַיִם,
וּסְבִיבוֹ סַעַר בַּחֲמָתוֹ מִתְהוֹלֵל,
יַכֶּה בַעְיָם בַּיָּם גַּלִּים כֶּהָרִים.
מִנִּבְכֵי הַתְּהוֹם מִי עָלָה צוֹלֵחַ?
וּצְבָא גִבּוֹרִים זֶה מִי הַמְנַצֵּחַ?

(במרירות:)

גַּם בֶּן הָאָדָם גַּם צֶלֶם אֱלוֹהַּ
אַךְ שׁוֹד וּמִגְעֶרֶת, אַךְ פִּיד וָרֶצַח,
אַךְ כָּזָב וּמְדָנִים הֵן יַרְבֶּה נֶצַח,
וּכְלֵי מָוֶת הִמְצִיא בִּתְבוּנַת נָפֶשׁ;
מִשְּׁנֵי מִקְרִים אִם עוֹלְלוֹת נִשְׁאָרוּ
יָשִׁית גַּם לָמוֹ קָצִיר גַּם כִּלָּיוֹן,
עַל אָחִיו עַל אוֹהֲבוֹ כַּצָּר יִתְקוֹמֵם,
יִרְדְּפֶנּוּ וִישׁוּפֶנּוּ מִבְּלִי חָשָׂךְ
עַד יִפּוֹל שָׁדוּד מִמֶּנּוּ בַל יִרֶף.
שָׁם הֶרֶג רָב דָּם כַּנְּהָלִים יִשְׁטֹפוּ,
שָׁם אֵשׁ הַתֹּפֶת בָּהּ הַיִּים נִשְׂרָפוּ,
שָׁם בִּמְצֻלוֹת יָם לַאֲלָפִים הָשְׁלָכוּ;
שָׁם יוּדְשׁוּ וִיעֻנּוּ בִּכְלֵי רֶצַח
מִידֵי אֲחֵיהֶם צֶלֶם אִישׁ כְּמוֹהֶם.
מַדּוּעַ? לָמָּה? אִם לִשְׁאוֹל תַּאֲלִיפוּ:
יַעַן כִּי הַאֲמִין בַּשֶּׁקֶר לֹא אָבוּ,
יַעַן כִּי צֶדֶק פֹּה לִמְצֹא חָפֵצוּ.

וּבְשַׁלְוַת עֵדֶן שָׁם אֶשְׁכֹּן סֶלָה?
הָהּ! לוּ כֵן הָיָה אָז רֶגַע אֶתְאוֹנָן:
הֵן גַּם מַרְגּוֹעַ בַּתֵּבֵל הוּכָנָה
וּצְרִי אֶל פֶּצַע גַּם תִּקְוָה אֶל נוֹאָשׁ;
אַךְ אוּלַי... אוּלַי גַּם עֵת אֵרֵד דוּמָה
גַּם שָׁם עַל נַפְשִׁי כְּזְאֵבֵי עֲרָבוֹת
מַשְׁחִיתִים וּמְחַבְּלִים הִישׁ יֵאָסֵפוּ,
וּמְצוּקוֹת אֵין קֵץ שָׁם תִּמְצָא לָנֶצַח!

(אחרי הפסק מעט):

הוֹי, אֱנוֹשׁ אָנוּשׁ! הוֹי, אֻמְלָל גְּוַע!
אִם תִּשְׂבַּע יָמִים תִּשְׂבַּע אַךְ רָב כַּעַס,
אִם תּוֹסִיף דַּעַת תּוֹסִיף אַךְ מַכְאוֹבִים,
כִּי תָשׁוּט בָּאָרֶץ תִּפְגֹּשׁ אַךְ נֶהִי:
שָׁם הֶרֶב זוֹלֵלָה, שָׁם אֵשׁ אֲבַדּוֹן,
שָׁם רַעַד אֶרֶץ, שָׁם לַבַּת הַר גָּעַשׁ,
שָׁם כַּף עָרִיצִים, מַאֲכֶלֶת רוֹצֵחַ,
וּפְרִיצֵי חַיּוֹת גַּם מַחֲלוֹת קֶטֶב
אַלְפֵי אִישׁ יַשְׁמִידוּ סָבִיב לִרְגָעִים,
רַחֵם לֹא יָדָעוּ וּתְפִלּוֹת שָׁוְא לָמוֹ.
אַךְ אַשְׁרֵי אֵלֶּה הָעוֹזְבִים חֵיק תֵּבֵל
וּמְסִבּוֹת תַּהְפְּכוֹתֶיהָ גַּם יָחַד;
אָמְנָם אוֹי, אוֹי, לָאֵלֶּה בַּחַיִּים:
אִם קִנָּם נִפַּץ מִבֵּיתָם נָדָדוּ,
וּבְיַם הַתֵּבֵל גַּלְמוּדִים נֶעֱזָבוּ —
לַחֲצוֹת גַּלֵּי רַהַב וּמְנַהֵל אָיִן...

אוֹ תִשָּׂאֵנִי עַל עָבִים מִמַּעַל
וִישַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי חֶזְיוֹנוֹת שָׁמָיִם ;
אוֹ תוֹרִידֵנִי לִתְהוֹמוֹת הַשַּׁחַת
וּבְחֶשְׁכַת מָוֶת עַד מָוֶת אֶחֱרָדָה .
תִּבְנֶה לִי טִירוֹת נִשְׂגָּבוֹת בָּרוּחַ ,
אוֹ תָשׁוּב וּתְנַפֵּץ גַּם אֹהֶל רוֹעִי .
הוֹי , אָנָה אָנוּסָה ! מִי לִי מוֹשִׁיעַ !
הַאֶפֶּק שָׁמַיְמָה ? הַשְּׁאוֹל אֵרֵדָה ?
אִם מִכָּל עֵבֶר אַךְ שֶׁבֶר אַךְ נֶהִי !
צָרוֹת מַאֲלִיפוֹת הַשְּׁחָקִים יָרִיקוּ ,
גַּם שֶׁמֶן טוֹבָתָם מָהוּל בִּדְמָעוֹת ;
מִי עוֹד יִתְעַנַּג עַל סַפִּיר גִּזְרָתָם
אִם רֶגַע — וּגְדוּדֵי עָבֵי עֲלָטָה
זִיקִים וּרְשָׁפִים עַל אֶרֶץ יַמְטִירוּ ;
שָׁם מַבּוּל מַיִם יִשְׁטֹף עִיר נוֹשָׁבֶת ,
שָׁם אֵשׁ מִתְלַקַּחַת עָבִים הָצֵבוּ
הַצִּית עֲצֵי יַעַר עָרִים וּכְפָרִים ?
אוֹ אִם אַאֲמִינָה כִּי אֵלֶּה צָדְקוּ
הָאוֹמְרִים כִּי תָמִיד שָׁמַיִם יֶחֱרְצוּ
מִשְׁפָּטָם עַל כָּל מִקְרֵי יוֹשְׁבֵי חָדֶל ;
אָז הֵן כָּל צָרָה , כָּל נֶגַע וָפֶגַע
אַךְ מֵהֶם אַכְזָרִים יָצֹא יֵצֵאוּ !
וּשְׁאוֹל כִּי אַצִּיעַ הֲשָׁם אָנוּחַ ?
וּבְיַרְכְּתֵי קִבְרִי הַרֹגֶז אֶשְׁכָּחָה ?
הַאֶעֱזֹב פִּידִי אִם תֵּבֵל אֶעֱזֹבָה ?

מחזה ראשון.

משקלו י"א תנועות בלי שוא בראש המלה.

השחר יחל לאט לאט להאיר חשכת לילה. תחת ארז רם ונשא שוכב אובד נרדם. יער גדול עם ארזים כביר ימים יסובבנהו; פה ושם יראו גזעי עצים נשברים ונעקרים משרש, בתגרת ידי הסער אשר התחולל יום אתמול; לא רחוק תראה סכה בודדת מנופצת לרסיסים אשר בה התגורר אובד עם תוגה אשתו ויאוש בנם.

אובד (מתעורר משנתו פתאם):

הוֹי, פַּחַד לָיִל! הוֹי, צַלְמֵי דִמְיוֹנִי!
הֲגַם אַתֶּם לִי כַּצָּר תִּתְיַצָּבוּ?
וּשְׁנָתִי עַתָּה בִּידֵיכֶם נִגְזָלָה?!

(יקום בחפזון ממשכבו וילך אנה ואנה תפוש ברוב שרעפיו בקרבו):

הוֹי, אָנָה אֶבְרַח מִתַּהְפֻּכוֹת תֵּבֵל,
מִתְּלָאוֹת נוֹרָאוֹת תָּמִיד כִּתְּרוּנִי!
תֵּבֵל זְנַחְתִּי כִּי מֶנָּה גֹּרַשְׁתִּי,
חַיַּי לִי מָרוּ כִּי רַעַל יַרְווּנִי,
וּבְשָׁאט נֶפֶשׁ עַל נַפְשִׁי אַבִּיטָה,
כִּי צַר הִיא בִי, אֻמְלָל, בֶּגֶד בָּגָדָה!
אַךְ מֵעָקַת יָגוֹן אֶשְׂבַּע לִרְגָעִים,
מִבְּלִי אוֹן וָכֹחַ עַל אֶרֶץ אֶפּוֹלָה
וּבְהִבָּלֵי שֵׁנָה עֵינַי אַךְ סֻגָּרוּ,
אָז נַפְשִׁי תִתְעוֹרֵר — שֵׁנָה לָהּ אָיִן —
וּתְהָתֵל בִּי, אוֹבֵד, כִּמְצַחֵק לָהּ אֶהְיֶה:

גם זכר אובד שם מסלות בלבבה ותשאף לשוב לראותו ולנחמהו על כי לוקחה ממנו בחזקת היד, ותבקש תנחומות לנפשה הנכאה בדרשה אחרי כל איש מצוק ומר נפש למהר להושיעו ולחלצו ממצר. וצולח לא חדל לצור את אמונה מיום אל יום, והיא השיבה חרפתו אל חיקו בדברים נכוחים ונמרצים עד כי חרה אפו בה ויגרשנה מביתו בחרפה, ויצו לכל משרתיו עושי רצונו לבלי תת לה מדרך כף רגל בכל גבולו. אז נדדה אמונה מבלי מצא מנוח לכף רגלה ובעיר קראו המונים המונים אחריה מלא, ותתע בהרים וביערים, ובאורים ובכפים מצאה מחסה ביום ובלילה. כעבור ימים אחדים שמעה פעם קול אובד נאנח מתהפך בציריו על משכבו ותכירהו, ותחש למקום שבתו ותנחמהו ותספר לו את כל הקורות אותה ואת בתה, ותחי רוחו לשמוע כי עוד תקותו חיה ועוד תאהבהו.

ותקוה היתה עוינת את צולח מעת גרשה אמה מביתו. ויהי היום וצולח עזב את ביתו לרגל מסחרו, ותקח תקוה את אשר בנה על ידיה ותעזב את הבית אשר היה לה לזועה ותצא לדרש אחרי אמה, אך לא נודע לה מאומה איה מקום מנוחתה. ותשב ימים רבים באהל איש זקן מתבודד אשר אספה הביתה, בקרבת היער אשר התגורר בו אובד. החרף עבר והאביב שב בכל הודו והדרו ורוח תקוה שב לתחיה ותהי טובה לב כפי טבעה. יום יום יצאה לשוח בנאות שדי ובחרש מצל ותשר בקול נעים, עד כי הגיע קולה לאזני אובד בבקר יום אחד בנדדו ביער. אובד התעורר לקולה ויפן כה וכה וימצאה לוקטת פרחים ובנה אשר על ידיה. הנאהבים שמחו מאד וישבעו יחדו מעתה שבועת אמונים. אז שב אובד לאהלו ויגד לאמונה כי נמצאה תקוה אהובתו ויחדו החישו אליה מבלי הודיע שמץ דבר להוגה ויאוש הנרדמים בירכתי האהל. אובד ותקוה עזבו את הארץ הזאת ואתם אמונה ואשר, וימצאו מנוחה כי טוב בארץ אחרת ויתעלסו בנעימים כל ימי חייהם.

* *
*

תִּקְוָה־לָאֹבֵד.

(שיר־חזיון בה׳ מחזות).

תכן השיר: איש צעיר לימים „אובד" מנוער חשקה נפשו ב„תקוה" בת „אמונה" ויהגה לה אהבה טהורה. גם תקוה האירה פניה אליו ואמה אמונה אצלה עליהם מרוחה ותאמר לדבק טוב. לא ארכו הימים וירא „צולח" איש עשיר, אך רע מעללים, את פני תקוה ויאמר להביאה לביתו; ולמען הפרידה מאובד אהובה שכר לו אנשי בליעל אשר הדיחו את אובד במוקשים טמנו לו עד כי הלך מדחי אל דחי, ותקוה הובאה למרות רוחה לבית צולח. ותהי עצובת רוח כל הימים, כי עגמה נפשה לידידה ולאמה אשר אהבה כנפשה; ולמען כפר פניה שלח צולח גם אחרי אמה אמונה ויביאנה חדריו ויכבדה וינשאה כל הימים למראה עין אף כי לבו בל עמו. אמונה הביעה תנחומות לתקוה בתה עד כי מחתה לאט לאט דמעה מעל פניה ובחברת אמה שבה לחיים חדשים. לתקופת השנה ילדה בן לצולח ותקרא שמו „אשר". אובד התגלגל כל העת הזאת תחת שואה ויהי משחק להמקרים אשר טלטלוהו טלטלה גבר מאסון אל אסון. אז באה אליו „תוגה" אשר כבר מצא חן בעיניה, ותדבר על לבו דברים טובים, דברים נחומים, עד כי הצליחה להשכיח מלבו שם תקוה אהובתו ויבא אתה במסרת הברית. ויצאו שניהם לגור באהלם אשר ביער, כי לא יכול אובד נשוא עוד את האנשים ותרמיתם וחיי החברה ותהפוכותיהם. מקץ ימים ילדה לו תוגה בן ויקרא שמו „יאוש"; אמנם זכר התקוה אהובתו עלה תמיד על לבבו ויפלח כחץ כליותיו.

בין כה וכה החל צולח לשטום את אמונה אם תקוה, להרעימה ולהכעיסה גם כעס, אז נקעה גם נפש תקוה מצולח ותחשוב מחשבות כל היום להמלט עם אמה כצפרים מפח יוקשים;

הוּא הִקְשִׁיב קוֹלִי מִשִּׁבְתּוֹ כִּי רָמָה,
תִּקְשִׁיב קוֹל לִבִּי וּבְחַסְדּוֹ עָנָנִי;
אָז סָרוּ כַּצֵּל עַנְנֵי צַלְמָוֶת,
אֵרַשְׁתִּי תִקְוָה, גֵּרַשְׁתִּי עַצֶּבֶת.

8.

לָגֶשֶׁת אֶל הוֹדְךָ, מַלְאָךְ יָרֵאתִי,
מַהֲלָלְךָ לָשִׁיר בִּלְשׁוֹנִי דוּמִיָּה;
לַהֲרוֹת תּוֹדוֹתַי קָטֹנְתִּי, דַּלּוֹתִי.
אַךְ לִבִּי יִסְעַר, אַךְ נַפְשִׁי הוֹמִיָּה;
אַךְ לִבִּי יְחַדֵּשׁ לְךָ תּוֹדָה וּתְהִלָּה,
בּוֹ שִׁמְךָ יִתְנוֹסֵס עַד עוֹלָם סֶלָה!

9.

אֲדוֹנִי! הֵן לִבִּי הוּא הוּא מִקְדָּשִׁי,
טִהַרְתִּיו וּנְצַרְתִּיו מִשֶּׁמֶץ דֹּפִי;
וּשְׁכִינַת אֵל בּוֹ הִיא נַפְשִׁי נִשְׁמָתִי,
בָּהּ אַךְ רִגְשֵׁי קֹדֶשׁ אַךְ רִגְשֵׁי יֹפִי;
וּבְקֹדֶשׁ קָדָשִׁים אָרוֹן הֵבֵאתִי,
בּוֹ עָלַי לוּחַ שֵׁם קוֹיפְמַן חַקּוֹתִי!

בימות החרף, תרמ"א. פ"ב.

4.

לְפֶּטֶרְבּוּרג קִרְיַת מֶלֶךְ הָשְׁלַכְתִּי,
וּתְלָאוֹת חֲדָשׁוֹת מַהֵר סַבּוּנִי;
וּבְעַרְעָר בָּעֲרָבָה בָּדָד נֶאֱנָחְתִּי,
גַּם רָעָב גַּם קָרָה כִּמְעַט כִּלּוּנִי:
וּרְאוֹת מִקָּרוֹב זָהֳרֵי מַטָּרְתִּי
עוֹד הִגְדִּיל פִּצְעֵי גַּם הִרְעִישׁ לְבָּתִּי.

5.

צִפָּרְנֵי הַיֵּאוּשׁ לִבִּי קָרָעוּ,
וּבִנְבְכֵי נַפְשִׁי קָדְחָה אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת;
דָּאַגְתִּי שָׁאַגְתִּי, עֵינַי דָּמָעוּ,
עַד כִּמְסֹס נֹסֵס שָׁמַתְנִי עַצֶּבֶת;
חָשַׁךְ לִי שֶׁמֶשׁ גַּם תֵּבֵל קְדֹרָה,
אַךְ רַע חָזִיתִי, אַךְ פֶּגַע אַךְ צָרָה.

6.

פִּתְאֹם, — הוֹי, פֶּלֶא! — הַסְּעָרוֹת נֶאֱלָמוּ,
עַל יַם שַׁלְאֲנָן הַתִּקְוָה תַנְחֵנִי;
שֶׁמֶשׁ גַּם תֵּבֵל לֹא עוֹד לִי יוּעָמוּ,
גַּם טוֹב וָיֶשַׁע הֵן בָּם תַּחֲזֶ עֵינָי;
מִי זֶה לִי הִמְתִּיק גַּם נָתַן הַחַיִּים?
הַכְּרוּב אוֹ שָׂרָף אוֹ מַלְאַךְ שָׁמַיִם?

7.

מַלְאַךְ *) שָׁמַיִם הוּא צִיר עַל אֲדָמָה,
וּשְׁמוֹ אַהֲרֹן קוֹפְמַן, הוּא הוֹשִׁיעָנִי;

*) כל עושה מעשה מצוה הוא מלאך (מורה נבוכים, ח"ב, פ"ו).

רַחֲשֵׁי תוֹדָה.

1.

עַל כַּנְפֵי הַחַיִּים עַפְתִּי, דָּאִיתִי,
עֲדֵי בוֹאִי לִשְׁנַת עֶשְׂרִים וְאַחַת;
וּסְבִיבַי חֶזְיוֹנוֹת שׁוֹנִים חָזִיתִי:
מַחֲזוֹת גִּיל וָעֶצֶב, נַחַת וָשַׁחַת;
פֹּה רִגְשֵׁי עֵדֶן בִּלְבָבִי נִקְבָּצוּ
וּפֹה חִצֵּי רַעַל רוּחִי מָחָצוּ.

2.

פֹּה יוֹנֵק רַעְנָן, שַׂרְעַפָּיו מַה זַכּוּ!
יָשׁוּט בִּתְהוֹם עֹנֶג נַפְשׁוֹ שֹׁקֶטֶת;
פֹּה עֶלֶם מִדִּמְעָה עֵינָיו נָמַקּוּ,
נוֹדֵד הוּא מִתְאוֹנֵן, רוּחוֹ לוֹהֶטֶת;
פֹּה דַּרְכֵי יֹשֶׁר, וּפֹה — עֲקַלְקַלּוֹת,
פֹּה גִּיל, פֹּה נְהִי, פֹּה שָׂשׂוֹן, פֹּה אָסוֹן.

3.

הַחַיִּים כַּיָּם וַאֲנִי בוֹ כָּאֳנִיָּה,
הַמִּקְרִים — סוּפוֹת — הַמְּצוּלָה יַרְתִּיחוּ;
הַסְּעָרוֹת בַּעְיָם הָאֳנִיָּה הָעֲנִיָּה
לִתְהוֹם פִּיו פָּעַר לִרְגָעִים יַשְׁלִיכוּ;
מִגַּל אֶל גַּל כֹּה נִדְהַפְתִּי, טֻלְטַלְתִּי,
לִרְגָעִים נוֹאַשְׁתִּי, כִּמְעַט צָלַלְתִּי

3.

סַעֲרוּ, כַּעֲרוֹת חֹרֶף, רַעֲשׁוּ בְכֹחַ!
מִשְּׁאוֹנְכֶם לֹא אֵחַת, לֹא אֶפְחַד פָּחַד;
הֵן עוֹד יָבֹא יוֹם עֵת אֶקְרָא שָׂמֵחַ:
בָּא, בָּא הָאָבִיב עִם כָּל עֹנֶג יָחַד!

4.

אָז תִּתְעוֹרֵר אֶרֶץ כַּעֲדִי עֲדָיִם,
וּצְעִיף כָּל צֶבַע יָלִיט הוֹד פָּנֶיהָ;
אָז תִּצְחַק מוּל טֹהַר שֶׁמֶשׁ צָהֳרָיִם,
אָז תָּשִׂישׂ, תָּחֹג יוֹם חַג כְּלוּלוֹתֶיהָ.

5.

זֵר־פְּרָחִים יִפְרַח בִּשְׂעַר תַּלְתַּלֶּיהָ,
וִירַק נִצָּנִים, — הֶאָח, מַה נָּעֲמוּ!
פַּלְגֵי זֹהַר יָפִיצוּ כִלְיוֹתֶיהָ,
הֲמַע גִּיל הֵמָּה מִלְּבָבָהּ יִזְרֹמוּ.

6.

לָכֵן, בֶּן אָדָם, הִשָּׁקֵט, הֵרָגַע,
מִקֹּר וָסַעַר אַל יִפּוֹל לִבֶּךָ;
עֹז חִצֵּי חֹרֶף הֵן רַק עֲדֵי רָגַע,
יוֹם גָּדוֹל, יוֹם אָבִיב הוּכַן עָדֶיךָ!

7.

וּבְעֵת הֵין הַיָּגוֹן יַכְאִיב נַפְשֶׁךָ,
פִּגְעֵי הַתֹּפֶת פֹּה תִּרְאֶה מִסָּבִיב;
אַל תֹּאמַר נוֹאָשׁ! רַק אַמֵּץ רוּחֶךָ:
„עוֹד יָבֹא יוֹם כִּי יוֹפִיעַ הָאָבִיב!"

טבת, תרמ"א, פ"ב.

אֵין קֵץ אֵין מִסְפָּר אֶל רֹב צִדְקוֹתֶיהָ.
הִיא הֶחְיָתָה רַבִּים: עוֹד חַיָּה חַנָּה!

3.

וִיתוֹמִים אֶת לִבָּם יִשְׁפְּכוּ כַמַּיִם
כִּי יָאִיר אֵל עֶלְיוֹן לָהּ עֵדֶן גַּנָּהּ;
כַּבַּיִת הַנּוֹסָד לִשְׁמָהּ יִרְאוּ חַיִּים,
הֵם נֶצַח יָעִידוּ: עוֹד חַיָּה חַנָּה!

ביום נאספה אל עמה, 1880

הַתִּקְוָה.

(העתקה משיר אשכנזי להמשורר גייבל)

1.

זֹעֵם גַּם קֹר קִפָּאוֹן יָפִיץ הַחֹרֶף,
אַךְ שֶׁלֶג, אַךְ קֶרַח לָנוּ מִסָּבִיב;
הֵרָגַע נָא לִבִּי! עוֹד יִפְנֶה עֹרֶף,
עוֹד יָבֹא יוֹם כִּי יוֹפִיעַ הָאָבִיב.

2.

אִם גַּם יִתְלַכְּדוּ יַחְדָּו עַל שָׁמַיִם
מוּל אוֹר שֶׁמֶשׁ אַלְפֵי עָבֵי עֲרָפֶל;
אַל תִּפְחַד, לִבִּי! עוֹד יִשְׁלַח קַרְנַיִם
עַל שָׁרוֹן, עַל כַּרְמֶל, בָּהָר וּבַשָּׁפֶל.

כִּי כָל רַע עָדֶיךָ לֹא יַגִּיעַ;
כִּי יִנְצוֹר תֻּמָּתְךָ, טֹהַר נַפְשֶׁךָ,
וְעַל כֹּל: כִּי יַאֲרִיךְ גַּם יַנְעִים חַיֶּיךָ.

4.

שִׂישׂ וּשְׂמַח, בֵּן נָעִים! שִׂישׂוּ אֲבוֹתָיו!
כִּי יָשִׁיב נַפְשְׁכֶם הֵן יִתֵּן אוֹתוֹתָיו;
וּלְתוֹרָה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים גַּדְּלוּהוּ
וּבְלֵב עָלֵז תַּחַת הַחֻפָּה תִּרְאוּהוּ;
עֹשֶׁר גַּם כָּבוֹד וּבְרָכָה וּתְהִלָּה
יַכְתִּירֻהוּ כָּל יָמָיו עַד עוֹלָם סֶלָה!

עוֹד חַיָּה חַנָּה!

(היא הבאראָנעססע חנה גינצבורג אשר על שמה הוקם בפה בית־מחסה־יתומים).

1.

יוֹם זֶה הֵן גָּוְעָה חַנָּה הַגְּבִירָה
וּבְסֵתֶר צֵל שַׁדַּי תִּשְׁכֹּן שַׁאֲנַנָּה;
אַךְ זִכְרוֹן נֶצַח לִשְׁמָהּ פֹּה הִשְׁאִירָה,
צִדְקוֹתֶיהָ חַיּוֹת: עוֹד חַיָּה חַנָּה!

2.

שָׁם אֹבֵד הֶחָיוּ, הִצְלִיחוּ רַחֲמֶיהָ,
שָׁם אַךְ לִבָּהּ הֶאֱזִין קוֹל נֶפֶשׁ נַעֲנָה;

בְּרָכָה לְיוֹם הוּלֶּדֶת

(ילד בן אחד מידידי בפה עיר המלוכה)*.

לילד פורח באביב הנער, כשמש זורח לו הוד לו תאר, שלוחה הברכה, מלב לוקחה.

1.

זֶה שָׁנִים שֵׁשֶׁת מִיּוֹם בּוֹ נוֹלָדְתָּ,
מִיּוֹם לֵב הוֹרֶיךָ בֵּן יַקִּיר שִׂמַּחְתָּ.
עַל סֻלַּם הַחַיִּים שֵׁשׁ מַעֲלוֹת צָעָדְתָּ;
וּכְבָר לָקַחַת לֵב רַבִּים הִצְלַחְתָּ.
עַתָּה כִּי תָחֹג יוֹם חַג הוּלַּדְתֶּךָ
גַּם אוֹהֲבִים רַבִּים יָשִׂישׂוּ עָלֶיךָ.

2.

נָעַמְתָּ, בֵּן פּוֹרָת, בַּאֲבִיב הַנֹּעַר,
כִּכְרוּב שָׁמַיִם עוֹד זַכָּה נַפְשֶׁךָ.
עַל מִצְחֲךָ חֵן יָלִין, עַל פָּנֶיךָ -- טֹהַר;
גַּם תֹּם יֶלֶד יָצִיץ מֵחַרַכֵּי עֵינֶיךָ.
וּבְיוֹם זֶה יוֹם חַג עוֹד תְּיף שִׁבְעָתַיִם
כְּכוֹכַב נֹגַהּ בֵּין צִבְאוֹת שָׁמָיִם.

3.

גַּם לִבִּי לְךָ יִרְחַשׁ אַהֲבָה וּבְרָכָה
כִּי הוֹדְךָ בַּל יִבּוֹל, זִיוְךָ יוֹפִיעַ;
כִּי יָרִיק לְךָ שַׁדַּי מַעְיְנֵי הַצְלָחָה,

הַתְּפִלָּה.

(העתקה משיר הרוסי להמשורר לערמאַנטאָוו).

1.

עֵת פִּגְעֵי הַחַיִּים עָדַי יֶאֱתָיוּ,
עֶצֶב בִּלְבָבִי יִשְׁכֹּן וִידַכְּאֵנִי,
אָז אֶל אֵל שַׁדַּי כִּלְיוֹתַי יֶהֱמָיוּ,
וּתְפִלָּה נִפְלָאָה אֶהְגֶּה בִּלְשׁוֹנִי.

2.

יֵשׁ עֹז וָכֹחַ בְּיָדֵי נִיבִים נָאוִים,
הָסִיר כָּל עֶצֶב, שַׁכֵּךְ הֶמְיַת רוּחַ;
כָּל הֶגֶה יָעִיר בִּי רְגָשׁוֹת נִשְׂגָּבִים,
וִיפִי חֵן קֹדֶשׁ עָלֵימוֹ זָרוּחַ.

3.

מִשְּׁנֵי הַשֶּׁפֶק נַפְשִׁי אַצִּילָה,
נֵטֶל הַיָּגוֹן הִישׁ מַהֵר יַרְפֵּנִי;
אַאֲמִין בֵּאלֹהַּ, גַּם דִּמְעָה אַזִּילָה,
אָז אָקֵל עָצְבִּי וּמְאֻשָּׁר הִנֵּנִי!

חשון, תרמ"א. פ"ב.

23.

גַּם פֹּה בַּסֻּכָּה מַה נָּעִים שִׁבְתֵּנוּ!
אַךְ רִגְשֵׁי עֹנֶג, אַךְ שֶׁקֶט אַךְ שָׂשׂוֹן;
כִּי כַּנְפֵי מַלְכֵּנוּ סֹכְכוֹת עָלֵינוּ,
תַּחַת מֶמְשַׁלְתּוֹ בַּל יִקְרֵנוּ אָסוֹן.

24.

הָרֵק בִּרְכָתְךָ, שַׁדַּי, עַל מַלְכֵּנוּ!
עַל בָּנָיו הַנְּסִיכִים — נֶצַח יִשְׁלָיוּ!
וּרְאֵה נִדְבַת לֵב אֲצִילֵי עַמֵּנוּ,
תַּחַת כַּנְפֵי הַסְדָּם אֹבְדִים יֶחֱסָיוּ.

25.

וּלְתַלְפִּיּוֹת בֵּית מַחֲסֶה זֶה הֵקִימוּ,
וִיתוֹמִים עֲזוּבִים בּוֹ יִרְאוּ חַיִּים;
הֵם הֵם שֵׁם יַעֲקֹב לִתְהִלָּה יָשִׂימוּ,
שִׂים גַּם לָמוֹ יָמִים כִּימֵי שָׁמָיִם.

26.

שֵׁם גִּנְצְבּוּרְג יִנּוֹן לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ נֶצַח!
הוּא יִסֵּד הַבַּיִת בּוֹ נִתְהַלָּלָה;
צִדְקַת פִּזְּרוֹנוֹ לוֹ נֵזֶר עַל מֵצַח.
בָּרְכֵהוּ, נָצְרֵהוּ עַד עוֹלָם סֶלָה!

תשרי, תרמ"א. פעטערבורג.

18.

שָׁם עֵמֶק אֲרָזִים בֵּין רִכְסֵי הָרִים,
וּנְטוּיָה סֻכָּה בֵּין חַגְוֵי הַסְּלָעִים;
מֵחֲמַת אוֹיֵב שָׁם אֲנוּסִים נִסְתָּרִים,
יִשְׁפְּכוּ בֶּחָג לִבָּם אֶל אֵל שָׁמָיִם.

19.

בִּדְמָמָה אַרְזֵי אֵל קוֹלָם יַאֲזִינוּ,
קוֹל שַׁוְעַת בַּת עַמִּי כָּל לֵב פּוֹלֵחַ,
לִרְאוֹת עֱנוּתָם עֵינֵי מִי יֶהִינוּ?
פִּתְאֹם מִבֵּין עָבִים יָצָא יָרֵחַ!

20.

חִישׁ כָּל חֶזְיוֹנוֹתַי תַּמּוּ גַם סָפוּ,
וַחֲלֹמוֹת עוֹד אֵינָם, עֵינַי נִפְקָחוּ;
אַךְ סַעֲרוֹת שַׂרְעַפַּי עוֹד לֹא חָלָפוּ,
עוֹד מִקְרֵי עַמִּי מֶנִּי לֹא נִשְׁכָּחוּ.

21.

כֵּן רָאָה יַעֲקֹב תּוֹר־זָהָב, עֵת־רָעָה,
כֵּן שָׁמַע סַהַר בִּכְיוֹ גַּם רִנָּתוֹ;
אַךְ עַתָּה, נוֹדֶה אֵל עֵת יִשְׁעוֹ בָּאָה,
וּלְעֵין הַשֶּׁמֶשׁ תִּתְנוֹסֵס גַם דָּתוֹ.

22.

עַתָּה שֵׁבֶט מִישׁוֹר בִּידֵי מַלְכֵּנוּ,
חֹק אֱנוֹשׁ לָנוּ, תּוֹשָׁבֵי רַסִּיָּה;
וּבְלִי מַפְרִיעַ בַּעֲבוֹד לֵאלֹהֵינוּ,
גַּם עַמִּים יִרְאוּ דָּתֵנוּ הַנְּקִיָּה.

13.

פִּתְאֹם עַל הַר צִיּוֹן בָּאתִי בָרוּחַ

שָׁם בֵּית אֱלֹהִים יִתְנוֹסֵס בְּרָמָה,

אוֹר יָקָר אוֹר, שַׁדַּי, עָלָיו זָרוּחַ,

אֶל חַג הָאָסִיף עַם אֵל נֶאֶסְפוּ שָׁמָּה.

14.

וּבְיָפְיוֹ מֶלֶךְ עֵינֵיהֶם תֶּחֱזֶינָה

וּבְרַק הֲדַר צִיּוֹן וִירוּשָׁלָיִם;

תְּשׁוֹקְקָה חוּצוֹת קִרְיָה וְתְהִמֶּינָה,

מְצַבִּים רַבִּים בָּם שׁוֹעִים נְשׂוּאִים.

15.

עַל הַר הַזֵּיתִים בֵּין עֲצֵי הַתְּמָרִים,

בַּעֲדֵי עֲדָיִם שָׁם סֻכּוֹת עֲנָפִים;

שָׁם הָמוֹן חוֹגֵג, אֲצִילִים גַּם שָׂרִים,

בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל שִׁיר יַחְדָּו נֶאֱסָפִים.

16.

וּמִן שָׁמַיִם עֵינַיִם יַבִּיטוּ,

עֵינֵי כוֹכָבִים שֹׁמְרֵי עִיר הַקֹּדֶשׁ;

גַּם עֵינֵי סַהַר מַבָּט הֵן יוֹשִׁיטוּ,

כַּסַּפִּיר מַרְאֵהוּ בַּחֲצִי הַחֹדֶשׁ:

17.

פִּתְאֹם לִסְפָרַד הוּבָאתִי בָרוּחַ;

אֶרֶץ הַדָּמִים אֹבֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ;

חֶשְׁכַת בַּלָּהָה עָלֶיהָ תָנוּחַ,

וּבְהַשְׁרַת עֲרָפֶל כִּסּוּ שָׁמֶיהָ.

הִנֵּה הַסֻּכָּה! - אוֹר צַח בָּהּ זָרוּחַ —
גַּם בִּלְבַב כָּל אִישׁ זָרוּחַ אוֹר נָעִים.

9.

מַה זַּכּוּ, מַה צַּחוּ עֵינֵי יָרֵחַ!
וּבְחֵן וִידִידוּת אֵיךְ יַבִּיט, יוֹפִיעַ:
קַו נָגְהוֹ יַהְדִּר עַד לִבִּי בַּכֹּחַ,
וּמֵיתְרֵי כִנּוֹרוֹ יָעִיר, יָנִיעַ.

10.

נַפְשִׁי הִתְאַבְּכָה, רִגְשׁוֹתַי פָּרָצוּ,
עַל כַּנְפֵי דִמְיוֹנִי עָפְתִּי, דָּאִיתִי,
מִקְרֵי בַת יַעֲקֹב מִקֶּדֶם נִקְבָּצוּ,
וּמַחֲזוֹת שׁוֹנִים בָּרוּחַ חָזִיתִי.

11.

עַל מִדְבַּר צַלְמָוֶת תֹּהוּ וּשְׁמָמָה,
שָׁמַיִם טָהֲרוּ כַּדֹּק נְטָיו;
יָרֵחַ נָעִים! הָיִיתָ גַּם שָׁמָּה,
עֵינֶיךָ הַטְּהֹרוֹת מֶה שָּׁם חָזָיו?

12.

„סֻכּוֹת לִרְבָבוֹת עַל מִישׁוֹר הַעֲמֹדְנָה,
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַלְזֵי לֵבָב בָּמוֹ;
אִשָּׁה לִרְעוּתָהּ חַסְדֵי יָהּ הַגֵּדְנָה,
אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ פִּלְאֵי צוּר עוֹשָׂמוֹ":

4.

גַּם הַתּוֹלָדָה הֵיטִיבָה פָּנֶיהָ,
נִדְמָה הַסַּעַר, מִטְרוֹת עוֹז חָדֵלוּ;
וּמַלְכַּת הַלַּיִל שָׂם בַּעֲרִיפֶיהָ,
עִם צִבְאוֹת כּוֹכָבִים מִגִּיל יָהֵלּוּ.

5.

וַיְחִי גַם לִבִּי, מִתְּהוֹם עֶצֶב עָלָה,
שַׂרְעַפֵּי קֹדֶשׁ בִּי עַד מָרוֹם גָּאוּ׃
כִּי גֵר אֲנִי פֹה חִישׁ שָׁכַחְתִּי כָלָה,
כִּי רַק אַהֲבַת חֶסֶד פֹּה עֵינַי רָאוּ.

6.

כֹּה עִיר הַמְּלוּכָה בֵּית מַחְסֶה לַיְתוֹמִים,
וּבְנֵי חֵן בּוֹ יִפְרְחוּ עַל פַּלְגֵי דַעַת;
רוֹ תוֹרָה גַם חָכְמָה יַחְדָו כִּתְאוֹמִים,
בּוֹ מִקְדַּשׁ יָהּ דַּעַת אֵל בָּם לָטַעַת.

7.

וּבְלֵיל זֶה עַם אֵל אֶל בֵּית אֵל נוֹעָדוּ,
בִּתְפִלַּת הָעֶרֶב לִבָּם שָׁפָכוּ;
וּבְתוֹךְ הָמוֹן חוֹגֵג בַּגָּן יִצְעָדוּ,
אֶל סְכַּת יֹפִי כַּחֻקָּה עָרָכוּ.

8.

בֵּין סַרְעַפֵּי עֵצִים אַט יֵלֶךְ רוּחַ,
בִּרְכָתָם יַרְעִיפוּ שִׂפְתֵי עֳפָאִים;

סֻכַּת הֶחָג

אשר הקימו עדת המתפללים בבית־אל אשר לבית מחסה ליתומים בפעטערבורג בשנת תרמ"א. החזיון יוצא לפעלו בערב ליל ראשון של חג הסכות.

1.

עַד אַפְסֵי יָם נָטָה שֶׁמֶשׁ שׁוֹקֵעַ,
וּבְקַוֵּי זֹהַר הָאְדָמִים חוּג שָׁמַיִם,
זִיו חַכְלִילִי עַל עָבִים יִשְׂתָּרֵעַ,
וּתְכֵלֶת בָּהִיר נִשְׁקָף בֵּין הַקְּרָעִים.

2.

וַיֵּשֶׁב רוּחַ צַח — עָבִים נִפְזָרוּ,
נֵרוֹת אֵין מִסְפָּר מִמַּעַל הִבְרִיקוּ;
וּפְנֵי יָרֵחַ כַּכֶּסֶף הִטֶּהָרוּ,
שֶׁפַע אוֹר סַפִּיר עַל אֶרֶץ יָרִיקוּ.

3.

בִּדְמִי שֶׁקֶט לֵיל תֵּבֵל נִמְלָאָה,
אַךְ לֵב בַּת יַעֲקֹב — בִּנְעִימוֹת רִגְשֵׁי קֹדֶשׁ;
לֵיל הִתְקַדֵּשׁ חָג הָאָח עַתָּה בָּאָה!
בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַשְּׁבִיעִי הַחֹדֶשׁ

12.

הַזִּילִי בֹשֶׂם, עֲדִינָה שׁוֹשַׁנָּה!
וּשְׁתִי שִׁפְעַת לֵחַ, אַלָּה רַעֲנָנָה!
שַׁאֲפוּ, הַצִּפֳּרִים, מַרְגּוֹעַ לִרְוָיָה!
אֲנִי פֹה צַר לִי בֵּינֵיכֶם לָשֶׁבֶת,
פִּצְעִי לֹא נִרְפָּא עוֹד, נַפְשִׁי כּוֹאֶבֶת,
אִם כֻּלְּכֶם תִּתְעַלְּסוּ אֲנִי אֶהֱמָיָה!

13.

אַךְ שָׁוְא תַּזְכִּירוּנִי יָמִים עָבָרוּ,
עֵת רְגָשַׁי לִבִּי סָעֲרוּ חָמָרוּ,
נְתַתֶּם לִי תָמִיד שֶׁקֶט שָׁמַיִם;
אִם אֶת יֶלֶד בּוֹכֶה יַצְהִיל שַׁעֲשׁוּעַ,
הֵן לֹא יִתְנַחֵם בּוֹ מֻכֶּה, פָּצוּעַ,
הַמַּרְגִּישׁ קֵץ חַיָּיו עוֹדוֹ בַּחַיִּים.

14.

צַר לִי פֹה, צַר לִי, הַבַּיְתָה אָבֹאָה,
שָׁם אוּלַי אֶמְצָא לִי שֶׁקֶט, מַרְגֵּעָה,
בָּאתִי הַבַּיְתָה – שַׂרְעַפַּי עֲזָבוּנִי!
אַךְ, הָהּ שָׁגִיתִי! גַּם פֹּה לֹא אָנוּחַ,
אֵין מֶתֶג וָרֶסֶן אֶל הֲמִית רוּחַ,
כִּמְעַט נִרְדַּמְתִּי – וַחֲלוֹמוֹת בִּעֲתוּנִי!..

בימי הבציר, שנת תר"ם, בעיר מולדתי.

מִקּוֹלְךָ עַמּוּדֵי גֵוִי רוֹפָפוּ;
אַךְ אֵיךְ תִּדּוֹם וּבָךְ אֵשׁ צָרֶבֶת,
בָּךְ חֵץ טָבוּעַ, שַׁלְהֶבֶת מַכְאֶבֶת,
כָּל לֵחַ, כָּל דֶּשֶׁן כָּלִיל נִשְׂרָפוּ.

9.

אִם גַּם שָׁם הָלְאָה אוֹר נֶגְדִּי יוֹפִיעַ,
אַךְ מִי יוֹדֵעַ אִם עָדָיו אַגִּיעַ,
אִם לֹא תַעֲלֶינָה תִקְוֹתַי בַּתֹּהוּ?
אֵיךְ קִרְיַת מֶלֶךְ לִי תָּאִיר פָּנֶיהָ,
וּמַכִּיר לִי אַיִן שָׁם בַּאֲנָשֶׁיהָ?
וּלְעֶזְרָה מִי יוֹשִׁיט לִי אֶת יָדֵהוּ?

10.

חֶשְׁכַת צַלְמָוֶת הֶעָתִיד יַרְאֵנִי,
עַל כָּל שַׁאֲלוֹתַי בִּדְמָמָה יַעֲנֵנִי,
צַר לִי פֹה, צַר לִי, הַבַּיְתָה אָשׁוּבָה.
בִּדְמִי הַלַּיִל שָׁם אוּלַי אֶשְׁקְטָה,
וּשְׂעִפַּי יַרְגִּיעוּ בִּצְעִיף עֲלָטָה,
אוּלַי יַט לִי לַיִל נַחַת וָשׁוּבָה:

11.

פַּלְגֵי פָז, חַרְסָה, שִׁפְכָה עַל אֲפָסַיִם!
לִבְשׁוּ אַדְרוֹת צֶבַע אַתֶּם, שָׁמַיִם!
וּשְׁחוּ בִתְהוֹם כֶּתֶם עָבִים אֲדֻמִּים
שִׁירוּ, בַּעֲלֵי כָנָף, שִׁירַת עַרְבַיִם!
רִגְשׁוּ, רוּחוֹת עֵדֶן, שָׁם בֵּין עֲפָאִים!
רָנּוּ, קוֹצְרֵי שָׂדֶה, אוֹגְדֵי אֲלֻמִּים

5.

אֲהַרְתִּי הָהּ! וּכְבָר נַפְשִׁי נָדְדָה,
וּבִתְהוֹם הַנְּשִׁיָּה עָמוֹק יָרָדָה
וַתֶּהְשׂוֹף זִכְרוֹנוֹת שֶׁכְּבָר נִשְׁכָּחוּ;
דֶּרֶךְ תַּהֲהֻתִּים וּמוֹקְשִׁים עָבַרְתִּי,
שָׂבַעְתִּי מַכְאוֹב, טֻלְטַלְתִּי, נִנְעַרְתִּי,
תַּחַת הַתְּלָאוֹת כָּל חוּשַׁי שָׁחָחוּ.

6.

הוֹי הֵן הִרְגַּשְׁתִּי גַם לַחַץ עַצֶּבֶת!
גַם רַעַל הַיֵּאוּשׁ, גַם וְחֶרְדַת מָוֶת...
קַצְתִּי בַחַיִּים, הַמָּוְתָה יָרֵאתִי...
אַנְחוֹתַי לִרְגָעִים כַּמַּיִם שָׁפַכְתִּי,
סָבַלְתִּי, עָמַלְתִּי, רֶגַע לֹא נַחְתִּי,
וּמֶה כָּל תַּגְמוּלַי? מַה לִּי הֵבֵאתִי?

7.

אַךְ מַכְאֹב בִּלְבָבִי, רָזוֹן בַּעֲצָמַי...
אַךְ רִפְיוֹן גֵּו – אוּלַי הוֹי עַל כָּל יָמַי!..
וּבְיָמַי אוּלַי שָׁלַחְתִּי גַם רֶצַח...
„אוּלַי" רַק „אוּלַי"... הוֹי, לֵב קַל הַדַּעַת!
אִם חֶרְמֵשׁ כִּלָּיוֹן קָצִיר לָךְ יַעַשׂ,
עוֹד תִּתַע בַּשֶּׁפֶק וְתִקְוֶה נֶצַח?

8.

אַךְ הַס נָא, לִבִּי! כִּלְיוֹתַי פּוֹלֵחַ,
לִשְׁמוֹעַ שַׁאֲגָתְךָ אֵין בִּי עוֹד כֹּחַ

הָבָה גַּם אָנִי מִבֵּיתִי אֵצֵאָה,
לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה עֹנֶג מָלֵאָה,
לִרְאוֹת זִיו הַטֶּבַע בַּת הַשָּׁמָיִם.

2.

עַל דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ רַגְלַי יִצְעָדוּ.
וּשְׁעָפַי טֹהַר כִּי עַתָּה נוֹלָדוּ,
פֹּה אָחוּשׁ הַחַיִּים עִם כָּל מַנְעַמֵּיהֶם;
רוּחַ צַח יִשָּׂא לִי רֵיחַ נִיחוֹחַ,
מַצַּע דֶּשֶׁא יִקְרָא: הֵא לְךָ מָנוֹחַ!
וּלְשָׁלוֹם יוֹשִׁיטוּ עֵצִים עַנְפֵיהֶם.

3.

עַל רֹךְ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב הָבָה אָנוּחַ!
פֹּה אֶתֵּן חָפְשָׁה אֶל כַּנְפֵי הָרוּחַ,
עוּפוּ! חִישׁ הָלְאָה עַל שָׂדֶה וָיַעַר;
עַד רוֹם שָׁמַיִם, עַד כַּנְפוֹת הָאָרֶץ,
גַּם עַד נִבְכֵי זִכְרֹנוֹת תִּפְרְצוּ פָּרֶץ,
עַל עָתִיד עַל עָבַר עִבְרוּ כַּסָּעַר!

4.

אַךְ לֹא! שׁוּבִי נָא נַפְשִׁי מֵעוּף הָלְאָה!
פֶּן כָּל רֶגֶשׁ עֹנֶג כִּי תַּעֲשִׂי כָלָה,
הֵן קֶדֶם אַךְ אֹפֶל, אָחוֹר אַךְ פֶּגַע;
שִׁכְחִי כֹּל הָיָה, עַל הֹוֶה הַבִּיטִי!
שׁוּבִי לִמְנוּחָיְכִי, וַעֲפֵךְ הַשְׁקִיטִי!
וּתְנִי לִי מַרְגּוֹעַ אֶהְיֶה רַק רֶגַע.

3.

יַעַר שָׁם
שְׁנָתוֹ נָם ,
רוּחַ אַט
סְעִיפָיו יַט ,
כָּל קוֹל נָם ,
הָשְׁלַךְ הָס !

4.

יִישָׁן הַר ,
יָנוּם כַּר
נִדְמָה עֵץ ,
נֶאֱלַם בֵּץ ,
וּשְׂדוֹת נִיר
הָדְלוּ שִׁיר .

5.

עַל קַשׁ גַּל
שׁוֹכֵב דַּל ;
עַל רֹךְ כַּר
הוֹזֶה שַׂר ;
נָחוּ חִישׁ
כָּל בְּנֵי אִישׁ !

6.

לִבִּי אַךְ
יִפְעַם , יַךְ ;
סַעַר הוֹ
אָיוֹם בּוֹ !
רוּחִי חַת ,
אֵין לִי שְׁנָת :

אלול , תר"ם , עיר מולדתי .

הֶגְיוֹנֵי עֶצֶב *) .

1.

זִיקֵי יוֹם כָּבוּ , שֶׁמֶשׁ נָטָה יָמָּה ,
גַּם רֶגֶשׁ הַחַיִּים נֶהְפַּךְ לִדְמָמָה
מִטֹּרַח וְעָמָל רָפוּ יָדָיִם ;

*) אשר רחש לבי קודם עזבי עיר מולדתי לנסוע פעטערבורגה בלכתי לשוח לפנות ערב על דרך המלך בין עצי השדה .

11.

חוּשִׁי, נַפְשִׁי, לִמְעוֹנֵךְ בִּשְׁאוֹן קֶרֶת,
וּקְחִי קֶסֶת סוֹפְרִים, עֵט גַּם גִּלָּיוֹן!
שִׁפְכִי רִגְשׁוֹתַיִךְ, נֶפֶשׁ נֶעְכָּרֶת,
אֶל אוֹהֲבַיִךְ שִׁלְחִי מֵיטַב הִגָּיוֹן.

12.

קוֹלֵךְ יַאֲזִינוּ גַּם לַעֲנוֹת יָחִישׁוּ,
אָז תִּשְׁמְעִי קוֹלָם, קוֹל לָךְ מַה נָּעִים!
וּבְרִית אַהֲבַתְכֶם אָז לֹא עוֹד יַחֲלִישׁוּ
כָּל קַצְוֵי אֶרֶץ גַּם אַפְסֵי שָׁמָיִם!

— בסוף ימי הקיץ, תר"ם, ווילנא.

הַלַּיְלָה.

(שלישיה)

1.

עָבַר יוֹם,
שֶׁמֶשׁ הוֹם!
אָדַם עָב,
סַהַר שָׁב,
חֶשְׁכַת צֵל
כִּסְּתָה כֹּל.

2.

רוּחַ צַח,
בִּכְנָפוֹ יַךְ;
אֶל כָּל חַי
יוֹבִיל שַׁי:
רֵיחַ מוֹר,
נֹעַם קֹר.

עֵת יַחְדָו שָׁתִינוּ כּוֹס אַהֲבָה נְעֵמָה
לַהֲקוֹת צִפֳּרִים לִבֵּנוּ הִרְנִינוּ.

7.

פֹּה יָפִין פַּלְגֵי זִיו נַחַל נוֹבֵעַ,
רַגְלֵי הָהָר יַשֵּׁק אָרְחוֹת דַּרְכֵּהוּ;
לָמָּה הִנְּךָ בּוֹדֵד? הִנְנִי שׁוֹמֵעַ,
קוֹל תּוּגָה עוֹלֶה מִזְרְמַת מֵימֵיהוּ.

8.

פֹּה אַלּוֹנֵי זֹקֶן רֹאשָׁם יָרִימוּ,
אָן תֵּתַע, גַּלְמוּד? בְּעֶצֶב יִשְׁאָלוּ;
פֹּה רַבּוֹ שׁוֹשַׁנִּים כַּתּוֹלָע יַאְדִּימוּ,
בִּצְחוֹק שִׂפְתוֹתֵיהֶם לֹא עוֹד יִצְהָלוּ!

9.

וַתֵּצֵת נַפְשִׁי שַׁלְהֶבֶת נִצַּחַת,
לִשְׁחָקִים הָרְקִיעָה הָלְאָה פָּרָחָה;
הוֹי, הֵן בִּלְבָבִי אֵשׁ אַהֲבָה קוֹדַחַת!
הֵן נַפְשִׁי גוֹעֶשֶׁת מִגֵּו נִרְעָבָה.

10.

אֶל וַארְשָׁא, בֶּערְלִין גַּם וִוין הַמַּעֲטִירָה,
אֶל כָּל קַצְוֵי אֶרֶץ אוֹהֲבַי נִפְזָרוּ;
וַאֲנִי פֹּה אֶתְעַלֵּם? וַאֲנִי אָשִׁירָה?
הַאִם שַׁעֲשׁוּעִים לִי פֹּה עוֹד נִשְׁאָרוּ?

2.

מִיַּם רוּחַ צַח שָׁאַפְתִּי כָּל מֶגֶד ,
כִּנְשָׁרִים לַמָּרוֹם נִשְׂאוּ רַעְיוֹנַי ;
מַחֲזוֹת הַטֶּבַע לִי צָחֲקוּ מִנֶּגֶד ,
גַּם ווִילְנָא בָּעֵמֶק פֹּה נֶגֶד עֵינַי .

3.

הָלְאָה מִתֵּבֵל , הַרְחֵק מִתְּלָאָה ,
עַל רֹאשׁ הָרֵי חֶמֶד בָּדָד אֶשְׁכֹּנָה ;
הַחֲלִיפִי פֹה כֹחַ , נַפְשִׁי נַהֲלָאָה !
וּגְשׁוּ , שׁוֹשַׁנַּי , שַׁעֲשׁוּעַי אֵתָנָה !

4.

אַךְ פִּתְאֹם זִכְרוֹנוֹת יַחְדָּו נוֹעָדוּ ,
מִתְּהוֹם עָבָר עָלוּ וַיַּחֲרִידוּנִי ;
פֹּה פֹה עַל הֶהָרִים אוֹהֲבַי צָעָדוּ ,
מַנְעִימוֹת שָׁמַיִם פֹּה הִטְעִימוּנִי .

5.

כָּל בַּד , כָּל עָנָף זִכְרוֹנוֹת יַבִּיעוּ ,
כָּל צֶמַח , כָּל נֶטַע רְגָשׁוֹת יָעִירוּ ;
כָּל צִפּוֹר , כָּל כָּנָף לִבִּי יָנִיעוּ ,
הֵן אַכִּיר שִׁירָתָם שֶׁפֹּה יָשִׁירוּ .

6.

הֵן אַכִּיר שִׁירָתָם , שִׁירָה רוֹמֵמָה ,
עֵת גַּם אָזְנֵי אוֹהֲבַי קוֹלָהּ הֶאֱזִינוּ ;

אַךְ בָּם תִּתְעַנַּג כָּל נֶפֶשׁ עֲנֻגָּה,
אַךְ בָּם אֶתְעַלֵּס פֹּה תַּחַת שָׁמָיִם!

אב, תר"ם, עיר מולדתי.

מַרְפֵּא לְרוּחִי.

1.

אִם גַּם כַּאֲפִיקִים שַׁרְעַפַּי יִזְרֹמוּ,
יֶהֱמוּ, יָשֹׁקּוּ, יִגְעָשׁוּ, יִרְתָּחוּ;
מִפְּנֵי הַטֶּבַע הַיֹּשׁ יֶחֱשׁוּ, יִדֹּמוּ,
יִשְׁלָיוּ, יִרְגָּעוּ, וְעִמָּם יִשְׁכָּחוּ.

2.

אִם גַּם כָּל רִגְשׁוֹתַי נֶאֶלְמוּ דוּמִיָּה,
נַפְשִׁי נִדְהָמָה עַל פְּנֵי צַלְמָוֶת;
מִפְּנֵי הַטֶּבַע הַיֹּשׁ אָקוּם לִתְחִיָּה
וּפָנַי יִנְהֲרוּ מִבְּלִי עַצֶּבֶת!

אב, תר"ם, ראדאשקאוויץ עיר מולדתי.

עַל הָרֵי ווילְנָא.

1.

עַל הָרֵי ווילְנָא יָצָאתִי לָשׂוּחַ,
וַעֲלוֹת הֶעְפַּלְתִּי עֲדֵי גִּבְעוֹת הַלְפִּיּוֹת;
פֹּה שֶׁקֶט, פֹּה רוּחַ נָעִים יָפוּחַ
וִיצוּעֵי דֶשֶׁא פֹּה תַּחְתַּי כִּירִיעוֹת.

שׁוֹשַׁנֵּי נִיחוֹחַ נַפְשִׁי יָשִׁיבוּ ,
וּבְשֶׁלַל כָּל צֶבַע נֶגְדִּי יוֹפִיעוּ .

2.

לוּלֵא כוֹכְבֵי זֹהַר עֵינֵי שָׁמַיִם ,
אֲפֵלַת לַיִל הַיּשׁ מֶנִּי יָסִירוּ ;
אָז נַפְשִׁי לֹא כָלְתָה לִרְאוֹת בַּחַיִּים ,
וּכְבָר זִיקֵי תִקְוָה בִּי לֹא הֵאִירוּ .

3.

אַךְ צִפּוֹר־הַזָּמִיר שָׁם שָׁם עַל עָנָף ,
יִשְׁפּוֹךְ בִּלְבָבִי מַמְתַּקֵּי שִׁירָתוֹ ;
זִמְרַת יָהּ אַקְשִׁיב מִפִּי בַעַל כָּנָף ,
אָז יִשְׁכַּח לִבִּי הַיּשׁ פִּצְעוֹ , תּוּגָתוֹ .

4.

אַךְ שׁוֹשַׁנָּה יָפָה , פֹּה עַל חוֹף פֶּלֶג ,
תִּפְתַּח לִי כוֹסָהּ גַּם תָּפִיץ נִיחוֹחַ ;
פֹּה זִיו הַכְּלִילִי , שָׁם לִבְנַת הַשֶּׁלֶג ,
יַרְהִיבוּ עֵינַי עַד תִּשְׂמַח שָׂמֹחַ .

5.

אַךְ כוֹכְבֵי נֶשֶׁף מִמָּרוֹם יוֹפִיעוּ ,
הֵן קֶסֶם זִיו נָגְהָם אֵלַי יוֹשִׁיטוּ ;
וּבְעִמְקֵי מַרְגּוֹעַ לִבִּי יַשְׁקִיעוּ ,
גַּם עָצְבִּי , גַּם זַעְפִּי הֵם הֵם יַשְׁקִיטוּ .

6.

גַּם הֵם יַשְׁקִיטוּ כָל עֶצֶב , כָּל תּוּגָה ,
גַּם הֵם יַמְתִּיקוּ לִי בַעַל הַחַיִּים ;

גַּם כָּל הַיְצוּר אֶל אֵל יִשָּׂא כַּפָּיִם ;
שִׂפְתֵי הָעֳפָאִים יִתְלַהֲשׁוּ בִּדְמָמָה ,
אֲרָזִים וְאַלּוֹנִים יִרְעֲדוּ בְּרָמָה ,
וּתְפִלַּת הַשַּׁחַר עוֹלָה שָׁמָיִם :

3.

וּבְמִקְדַּשׁ אֵל עַתָּה תֵּבֵל נִהְיָתָה ,
שִׁמְשָׁהּ כִּמְנוֹרָה , קֹדֶשׁ אַדְמָתָהּ ,
כִּקְטֹרֶת קִיטוֹרָהּ , וּבְמִזְבְּחוֹת הָרֶיהָ ;
אַתָּה הַכֹּהֵן , בֶּן אָדָם , אַיֶּכָּה ?
עוֹדְךָ עַל עֶרֶשׂ עוֹד נִרְדָּם הִנְּךָ !
וּכְבָר אוֹר תֵּבֵל יְרַנֵּן כָּל בָּנֶיהָ :

4.

הִנְנִי , הִנְנִי , שַׁחַר אָעִירָה ,
וּבְמִקְדַּשׁ אֵל בָּדָד אֶבְכֶּה , אָשִׁירָה ,
וּלְיוֹצֵר כָּל הַיְצוּר עֵינַי תִּשְׁעֶינָה !
הִנְנִי פֹּה בָּדָד עַל הָר , עַל מִזְבֵּחַ ,
אַקְטִיר לִבִּי כָלִיל עוֹלַת נִיחוֹחַ ,
קָחֶנָּה שַׁדַּי , קָחֶנָּה וּרְצֶנָּה ! —

בימי האביב תר"ם , ווילנא , סיון.

„זֹאת נֶחָמָתִי בְעָנְיִי".

1.

לוּלֵא צִפֳּרֵי זִמְרָה נִגּוּן יֵיטִיבוּ
בִּתְרוּעַת הֵידָד לִי שִׁירִים יָבִיאוּ :

כִּי כָל מִשְׁפָּטָיו עַל צֶדֶק כּוֹנָנוּ
רַק הָאֱמוּנָה הִיא תַעַן בָּרָמָה:
הַס, אֱנוֹשׁ מִתְלוֹנֵן: הַבֶּט נָא שָׁמָּה!
הֵן שָׁמָּה עוֹד חַיִּים חֲדָשִׁים לָנוּ;

6.

אָז חִישׁ אֱנוֹשׁ אֻמְלָל יִדֹּם, יִשְׁקֹט
וִיקַוֶּה כִּי נֵצַח כִּסְלוֹ לֹא יָקוּט,
כִּי אַחֲרֵי מוֹתוֹ עוֹד יָקוּם לִתְחִיָּה;
וּמְקוֹר כָּל אָסוֹן אִם לֹא יְדָעֶנוּ,
גַּם תַּכְלִית כָּל פֶּגַע אִם נֶעֶלְמָה מֶנּוּ
נַאֲמִין כִּי שָׁם יֵשׁ עַיִן צוֹפִיָּה!

אדר, תר"ם, ווילנא.

תְּפִלַּת הַשַּׁחַר.

1.

הַשַּׁחַר מִקֶּדֶם יָפִיץ חֵן זֹהַר,
רֶשֶׁת עֲבִי סַפִּיר עַל כִּפַּת טֹהַר,
רוּחַ צַח מִשְּׁפָיִם אַט אַט יָפוּחַ;
רָאשֵׁי הֶהָרִים יָפְזוּ יִנְהָרוּ
הַצְּלָלִים נָסוּ, בַּעֲמָקִים נִסְתָּרוּ,
נֹגַהּ אוֹר שַׁדַּי עַל תֵּבֵל זָרוּחַ

2.

הַשֶּׁמֶשׁ עָלָה—הַצִּפֳּרִים הֵקִיצוּ,
לְטִיף מַנְגִּינוֹת צוּף אֶל אֵל יָאִיצוּ,

2.

עֵת רִגְשׁוֹת חֵן וָיֹפִי בְּךָ פָּרָחוּ,
עֵת נָגְהֵי זִמְרָה בִּלְבָבְךָ זָרָחוּ,
עֵת בְּךָ רָאִיתִי נֶפֶשׁ עֲדִינָה;
עַל כַּנְפֵי הַזִּמְרָה נַפְשְׁךָ רָחָפָה,
מִגַּן הַשִּׁיר לָהּ זֵר־פְּרָחִים קָטָפָה,
כִּכְרוּב יָהּ הִשְׁמַעְתָּ נֹעַם קוֹל רִנָּה.

3.

נֶפֶשׁ זַכָּה, לָמָּה מִמְּרוֹמִים יָרָדְתְּ?
עִם גֵּו כַּצֵּל יֵלֵךְ, הוֹי, לָמָּה נִצְמָדְתְּ?!
לָמָּה עַל שָׁמָיו רַק שַׁחַר הוֹפִיעַ?
לָמָּה בְּאָבִיב יַלְדוּת צָעַד לַקֶּבֶר?
הָהּ, הוֹרָיו גַּם יוֹדְעָיו יִבְכּוּ עַל שָׁבֶר!—
לָמָּה הֵץ מָוֶת אֶל יֶלֶד הִגִּיעַ?

4.

יֶלֶד עִם לֵב רַגָּשׁ לָמָּה לֹא יִזְקַן?
יֶלֶד לֹא יִזָּקֵן מַה לּוֹ רֶגֶשׁ יִסְכֹּן?
אַךְ הַרְבּוֹת תַּאֲנִיָּה עֵת כִּי אֵינֶנּוּ!
אַךְ הָהּ! בֶּן אָדָם אִם גַּם יִשְׁאַל לָמָּה
אָז יִקְשַׁב מַעֲנֶה רַק שֶׁקֶט וּדְמָמָה,
אַךְ חִנָּם יִשְׁאַל, הֵן אֵל לֹא יַעֲנֶנּוּ!

5.

הֵן אֵל לֹא יַעַן מִן רַעַשׁ הַסְּעָרָה,
הַוַּת הַדַּעַת כִּי לֹא יַחֲטִיא הַשְּׂעָרָה,

גַּם תִּשְׁפּוֹךְ נַפְשִׁי רַחֲשָׁהּ עֲלֵי לוּחִי,
אָז עֹנֶג נָעִים גַּם נֹחַם שׁאֶפֶת.

11.

אָז עִם צִפֳּרֵי רֹן שַׁחַר אָעִירָה,
עִם רוּחַ בֹּקֶר יִתְנַהֲלוּ שַׂרְעַפַּי;
עִם אֵלֵי הַטֶּבַע תּוֹדָה אָשִׁירָה,
עִם כַּפּוֹת תְּמָרִים לָאֵל אֶשָּׂא כַּפַּי.

12.

אָז מֵאֲשֶׁר חֶלְקִי בָּאָרֶץ מִתָּחַת,
גַּן עֵדֶן הַתֵּבֵל מִכָּל שֹׁד נְקִיָּה;
לֹא אֶבְזֶה תֵבֵל! הֵן אֶמְצָא בָהּ נַחַת,
אַל תֶּעֶצְבִי, נַפְשִׁי, שִׁירִי הַלְלִי־יָהּ! —

שבט תר"ם. ווילנא.

עַל־מוּת

ילד בעל כשרון נפלא לחכמת הזמרה.

1.

בֵּן יַקִּיר, בֵּן פֹּרָת, הוֹי, יֶלֶד נָעִים!
הוֹי, לָמָּה כֹּה חַשְׁתָּ עֲלוֹת שָׁמַיִם,
לָמָּה גָּוַעְתָּ עֵת פֶּרְיְךָ עוֹד בֹּסֶר?
עֵת פֶּרְיְךָ—הוֹי, לְאַט יִתַּר מִמְּקוֹמוֹ! —
עֵת כִּשְׁרוֹנוֹתֶיךָ—הוֹ, אֵבְדְךָ עֲלֵימוֹ! —
עֵת פֶּרְיְךָ, כִּשְׁרוֹנְךָ, פָּרַח בַּסֵּתֶר

דְּמְעֵי גִיל נוֹצְצִים רְסִיסִים יַרְעִיפוּ,
מַגְבִּיעִים עֲמוּקִים מְלֵאֵי טַל שְׁחָקִים —

6.

עֵת פֶּלֶג נוֹבֵעַ בְּשֶׁקֶט וּדְמָמָה
יָפִיץ גַּלֵּי זֹהַר, מֵימָיו יֶהֱמָיוּ;
יַשְׁקִיעַ שְׂעִפֵּי נַפְשִׁי הַנִּדְהָמָה.
בְּאַרְצוֹת שָׁלוֹם שֶׁשָּׁם תָּמִיד יִשְׁלָיוּ!..

7.

יַשְׁקִיעַ שְׂעִפֵּי בִּמְצוּלוֹת דוּמִיָּה,
בְּנִבְכֵי הַדִּמְיוֹן אוֹר חָדָשׁ אַבִּיטָה —;
אָז תִּכָּנַע נַפְשִׁי, מַר מַר בּוֹכִיָּה.
אָז שְׁאוֹן שַׂרְעַפַּי אַשְׁכִּיתָה, אַשְׁקִיטָה

8.

אָז עוֹד עֲנָנָה לֹא תִשְׁכּוֹן עַל מֵצַח,
וּפָנִים נִזְעָמִים לֹא יֶהֱגוּ נְכָאִים;
אָז נַפְשִׁי תִתְעַנַּג בִּנְעִימוֹת נֵצַח.
לֹא עוֹד אֶרְאוֹנֵן: הוֹי יָמַי אַךְ רָעִים!

9

אָז קֶשֶׁת אֶרְאֶה בֶּעָנָן מָתוּחַ
בִּרְבִיבֵי דֶמַע עַל עֵינַי יִתְנוֹצֵץ;
הֲדַר פְּנֵי הֶעָתִיד אֶחֱזֶה בָּרוּחַ,
מֵעַרְפִלֵּי הֹשֶׁךְ בְּרַק תִּקְוָה יִתְרוֹצֵץ.

10.

אָז תְּפִלָּה עֲדִינָה מִמְּקוֹרֵי רוּחִי
תִּפְרוֹשׂ כְּנָפֶיהָ, אֶל כֵּס יָהּ מְרַחֶפֶת;

עֵת אָשְׁרִי.

1.

עֵת זִיקִים תָּפִיץ חַרְסָה מִשָּׁמַיִם ,
וּכְזֵר זָהָב סָבִיב שְׂדֵי תְבוּאוֹת מְאִירִים ;
עַל יָם זֶה עֵת יַעֲבוֹר רוּחַ צַח שְׁפָיִם ,
יַכֶּה גַּלֵּי כֶּתֶם יָפִים , מַזְהִירִים —

2.

עֵת בִּשְׂפַת קֹדֶשׁ יִתְלַחֲשׁוּ שִׁבֳּלִים ,
יְחַבְּקוּ בְּאֲהָבִים , פֶּה אֶל פֶּה יִשָּׁקוּ ;
לְאַבְנֵי נֵזֶר זְבוּבֵי־רִקְמָה נִמְשָׁלִים
עַל שָׁרוֹן , עַל כַּרְמֶל לָרֹב יִנָּתְקוּ —

3.

עֵת מֵהֵיכַל קָדוֹשׁ , מִסִּבְכֵי הַיַּעַר ,
תְּפִלָּה זַכָּה , דַּקָּה עוֹלָה שָׁמָיִם ;
בֵּין סְבֹכוֹת סַרְעַפָּיו יְהֹם הַסַּעַר ,
יָכֹף רֹאשׁ עֵצָיו , יִנָּקְפוּ עֳפָאִים —

4.

עֵת חֲבַצָּלוֹת כְּסַפִּיר מַזְהִירוֹת ,
תִּסְתַּתַּרְנָה בְּצֵל מֵחֲמַת זִיקֵי רֶשֶׁף ,
עוֹרְקֵיתָן יִינְקוּ שֶׁפַע טַל אוֹרוֹת ,
סְרָשִׁים לַבְּקָרִים אוֹ לְעֵת הַנֶּשֶׁף —

5.

עֵת בֵּין עַנְפֵי הוֹד עֵינֵי זִיו יַשְׁקִיפוּ .
עֵינֵי תְכֵלֶת מִשּׁוֹשַׁנֵּי עֲמָקִים ;

הַשּׁוֹשַׁנָּה.

1.

מַה מְּאֹד נִפְלֵאת, שׁוֹשַׁנָּה יְפֵהפִיָּה!
עוֹרְקַיִךְ מִתְלָעִים בְּאֹדֶם חַכְלִילִי;
פֹּה אֶגְלֵי טַל—דִּמְעוֹת בְּכִי וְתַאֲנִיָּה,
וּפֹה עֵינַיִם צְחוֹרוֹת לִי תַּצְהִילִי;

2.

יְרַקְרַק, צָהוֹב, לָבָן וִיפִי כָּל צֶבַע,
בִּפְטוּרֵי צִיצַיִךְ יַחַד קִנְּנוּ;
גַּם רֵיחַ נִיחוֹחַ מִידֵי הַטֶּבַע,
גַּם נֹפֶת צוּפִים בָּךְ יַחְדָּו הוּכָנוּ.

3.

וּדְבוֹרָה מַזְהִירָה בִּיפִי כְנָפַיִם
לְוִיַת חֵן תָּשִׁית עַל הוֹדֵךְ נוֹסָפוֹת;
בִּלְשַׁדֵּךְ רוֹחֶצֶת תָּעִיר בָּךְ חַיִּים—
מְרַחֶפֶת אַתְּ חַיָּה, כְּצִפֳּרִים עָפוֹת!

סיון, תרל"ט, ווילנא.

הַס!

הַס! עֶלֶם נִלְבָּב, אַל רָאמוֹת תָּרִיעַ!
נַפֵּץ עֵט סוֹפֵר וּשְׁבוֹר חִישׁ הַלּוּחַ
הֵן יִתַּךְ, יִמַּס בָּךְ אֹמֶץ הָרוּחַ
עֵת שׁוֹדֵד—הוֹי רָעָב—קוֹלוֹ יַשְׁמִיעַ.

בימי הקיץ, תרל"ט, ווילנא.

7.

שׁוֹשַׁנִּים וּפְרָחִים בְּשְׁלַל כָּל צֶבַע

הָרִים וַעֲמָקִים בַּעֲבוּרוֹ פֵּאֲרוּ;

נֶגְדּוֹ כָּל פִּלְאֵי חֶזְיוֹנוֹת הַטֶּבַע.

בִּצְבִי תִפְאַרְתָּם עַתָּה יִתְעוֹרְרוּ.

8.

פַּרְדֵּס מֵצַל בִּזְרוֹעוֹתָיו חוֹבְקֵהוּ

— צִיצָיו וּפְקָעָיו כֶּחָלָב הִלְבִּינוּ —;

זֹהַר גַּלֵּי נַחַל יַרְהִיב עֵינֵיהוּ

צִלְצְלֵי זְרָמָתָם כָּל הוּשָׁיו יַרְנִינוּ.

9.

אַךְ חַיִּים אַךְ שִׂמְחָה לָבְשָׁה הַתֵּבֵל,

קוֹל שִׁירָה עוֹלֶה מִכַּנְפוֹת הָאָרֶץ;

„הֵן הֵסִירָה אֶרֶץ מַעֲטֵה הָאֵבֶל,

אָפֵס עֹז הַחֹרֶף הַמֵּבִיא קָרֶץ"!

10.

מַה יָּקַרְתָּ אָבִיב, מָה רַב הוֹדֶךָ!

וּבְצַחְצְחוֹת עֵדֶן נַפְשִׁי תַשְׂבִּיעַ;

מַה נִּפְלְאוּ נִצָּנֶיךָ וִיצוּרֶיךָ,

מַה נָּעִים שִׁירְךָ בַּמָּרוֹם תַּשְׁמִיעַ!

11.

דַּהֲמֵנִי נָא, אָבִיב. אִתְּךָ שָׂאֵנִי!

בִּכְנָפֶיךָ מַרְפֵּא לַגֵּו לַנְּשָׁמָה;

אוֹ אַל תָּסוּר מִזֶּה אַל נָא תִטְּשֵׁנִי,

עֲמֹד, אָבִיב, נֶצַח עֲלֵי אֲדָמָה! —

2.

צִפּוֹר כָּל כָּנָף בִּיפִי רִקְמָתָיִם
שָׁרִים לִכְבוֹד אָבִיב שִׁירִים נִשְׂגָּבִים;
וּבְהוֹד קוֹל זִמְרָה כִּכְרוּבֵי שָׁמַיִם
יוֹדוּ אֵל שַׁדַּי וְיִתְּנוּ אֲהָבִים.

3.

שָׁם כְּסוּ בִפְרָחִים עֵצִים רַעֲנַנִּים;
כְּסוּ בִפְנִינִים— בְּרְסִיסֵי טַל לָיְלָה;
וּשְׁתוּלִים עֲלֵי פֶּלֶג זַךְ שַׁאֲנַנִּים.
וּנְטִישׁוֹת יוֹשִׁיטוּ הַגְבֵּהַ מָעְלָה.

4.

שָׁם יִבְרֹק נַחַל בֵּין שׁוֹשַׁנֵּי רֵיחַ,
וּכְרַצֵּי כֶסֶף גַּלָּיו יִתְגַּלְגָּלוּ;
עַל חֶפּוֹ כָּל עָיֵף יִמְצָא מָנוֹחַ
בִּשְׂדֵרוֹת אַלּוֹנִים סָבִיב יִגְדָּלוּ.

5.

שָׁם תֵּבֵל – גַּן עֵדֶן עֵינָיו יַבִּיטוּ,
אַךְ שַׁלְוָה אַךְ שֶׁקֶט וִיפִי עֲלוּמִים;
עַנְפֵי הָדָר בָּחֵן לוֹ יָד יוֹשִׁיטוּ
גַּם רוּחַ צַת לוֹ יַבִּיעַ נְחוּמִים.

6.

הָרָקִיעַ מִעַל כִּבְדֹלַח לָטֹהַר
בִּגְאוֹן הוֹדוֹ עַל רֹאשׁוֹ יִשְׂתָּרֵעַ;
לוֹ יָאִיר שֶׁמֶשׁ בְּזָהָב קַרְנֵי זֹהַר,
לוֹ לַהֲקוֹת צִפֳּרִים יָרִיעוּ רֵעַ.

מְבַשְּׂרֵי הָאָבִיב.

1.

מִתֵּימָן יָעוּפוּ לַהֲקוֹת צִפֳּרִים
וַיְקַנְּנוּ בַגָּן וּבְסִבְכֵי הַיְעָרִים,
עֲלֵה זַיִת, דֶּגֶל שָׁלוֹם הֵבִיאוּ;
„הֵן חָדַל חֹרֶף עִם עֱזוּז קָרָתוֹ,
הֵן הֵשַׁף הָאָבִיב עָשְׁרוֹ, חֶמְדָּתוֹ״,
כֵּן בְּבָרָק עָלִים יָשִׁירוּ, יָרִיעוּ.

2.

„אַךְ שָׂשׂוֹן, אַךְ שִׂמְחָה יָבִיא הָאָבִיב,
אַךְ חַיִּים, אַךְ עֹנֶג לָנוּ מִסָּבִיב,
וִיפִי הַנֹּעַר אֶל זִקְנַת הַטֶּבַע;
פֹּה אֶרֶץ תִּשְׂמַח בִּיפִי נִצָּנֶיהָ,
שָׁם שֶׁמֶשׁ תִּצְחַק בִּגְאוֹן קַוֶּיהָ,
כָּל הַיְצוּר יָשִׂישׂ גַּם כָּל גַּיְא וָגֶבַע״!—

סיון תרל״ט, ווילנא.

הָאָבִיב.

1.

הַחֹרֶף הֵן עָבַר, עָף חִישׁ וָאָיִן,
עַל מַהֵר שַׁחַק הַשֶּׁמֶשׁ יָצָאָה,
הַקַּיִץ הָאָבִיב וַיְשַׂמַּח כָּל עָיִן
וּבִבְרַק נֹגַהּ אוֹר תֵּבֵל נמלאת.

נַזֶה פִּתְאֹם נַפְשִׁי כֹּה חָוְרוּ פָּנַיִךְ?
מַה מַּבּוּל דִּמְעָה יַמְטִירוּ עֵינַיִךְ?
תֶּחֱרְדִי, תִּשְׁתּוֹחֲחִי, גַּם הִנָּךְ גֹּוַעַת?
מַה פָּרְצוּ אֲנָחוֹת מִלֵּב קָרוּעַ?
מַה פָּרַץ זֶרֶם דָּם מִלֵּב פָּצוּעַ?
מָה?.. אוֹיָה נַפְשִׁי! זֹאת הִנָּךְ יוֹדַעַת!...

הוֹי, נֹחַם אַכְזָר חַיִץ רַעַל שׁוֹלֵחַ,
יַחְדּוֹר עַד לִבִּי כִּלְיוֹתַי כּוֹלֵחַ,
דְּמֵי יַרְתִּיחַ גַּם יַקְדִּיר אוֹר עֵינַי!
הוֹי! לִבִּי מִזְבֵּחַ, רוּחִי שַׁלְהֶבֶת,
דָּמִי הַנֶּסֶךְ וַאֲנִי — הָהּ! — הַכֶּבֶשׂ
וּלְעוֹלָה עַל מוֹקְדוֹ תָּמִיד יַעֲלֵנִי..:

וּפְגָעִים אֵלֶּה כָּל חוּשַׁי מָחָצוּ
לֶחִי הֶחֱרִיבוּ וּכְנָפַי קָצָצוּ
וּכְצֵל אֶעֱרוֹק צִיָּה מִשְּׁאוֹן הֶחָלֶד;
פְּגָעַי שַׁחַת אֵלֶּה — רוּחִי הוֹמִיָּה! —
רַק הֵם רָמְסוּ נֶפֶשׁ תַּמָּה וּנְקִיָּה
וַיְנַבְּלוּ וַיְשַׁקְּצוּ טֹהַר לֵב יֶלֶד!...

— — — — — — — — — — — — —

כִּלָּיוֹן חָרוּץ סְבִיבִי מַעֲשֵׂה בְנֵי־אָדָם
וְשׁוּחוֹת עֲמוּקוֹת אֲשֶׁר כָּרוּ יָדָם,
תַּהְפוּכוֹת אֶרְאֶה עַל כָּל שַׁעַל.
הַבְּרִיאָה הַנְּדִיבָה כָּל טוּב לֹא חִסֵּרָה,
אַךְ בְּנֵי אָדָם עִקְּשׁוּ הַיְשָׁרָה —
מָוֶת, רָעָב, חֶרֶב, קֶטֶב וָרַעַל;

וּפְגָעִים אֵלֶּה הֲלֹא עֵינַי רָאוּ,
וּבְמַדְקְרוֹת חַרְבָּם עַל לִבִּי נָגָעוּ
וּבִתְהוֹם עַצֶּבֶת אֶת נַפְשִׁי הִשְׁלִיכוּ —!
הוֹי רוּחִי שׁוֹאֶגֶת תַּרְעֵם כָּרַעַם,
וּלְבָבִי נִפְעָם כְּהֹלֶם פַּעַם
וּמוֹקְדֵי אֵשׁ לְנַפְשִׁי הֵמָּה הֶעֱרִיכוּ!

וְעַתָּה שַׁחַר נָעִים לֹא יַקַּח לְבָבִי,
כֹּכָבִים מַזְהִירִים — כְּעֵינֵי הַלָּבִיא
וְאֹדֶם פְּנֵי קָדִים כִּלְשׁוֹן אֵשׁ וָדָם!
רַק זִכְרוֹנוֹת אֲיֻמִּים אוֹתִי יַזְכִּירוּ
וְאֶת נֹגַהּ נַפְשִׁי חִישׁ יַקְדִּירוּ
וּמַרְאוֹת נֶהֱמוֹת אֶרְאֶה בְחֶזְיוֹן אָדָם.

עוּפָה נָא, רוּחִי, עוּפָה בַּל תֵּלֶא!
אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵרְאוֹת כָּל אֵלֶּה,
אַמֵּץ הוֹסִיפָה פֶּן תִּמַּס כַּמָּיִם;
וְזֵכֶר הַשַּׁחַר — הוֹי נַפְשִׁי נִתֶּכֶת! —
עֵת קָרְבָּן מוּנָח עַל עֲצֵי מַעֲרֶכֶת
וּבְכִיָּה עוֹלָה קוֹרַעַת שָׁמָיִם!...

כָּל אֵלֶּה זִכְרִי נָא נֶפֶשׁ שׁוֹמֵמָה,
רְאִי מְנוּחָה כִּי טוֹב, רְאִי כִּי נָעֵמָה, —
וְשׁוּבִי לִמְנוּחָיְכִי לֹא עוֹד תִּתְיַפָּחִי;
רְאִי נֹעַם בַּחַיִּים בְּחֵיק הַתֵּבֵל
וְהַרְחִיקִי עֶצֶב מִלִּבֵּךְ, יָגוֹן וָאֵבֶל,
וּבְחֶבֶל גּוֹרָלֵךְ הֲלֹא תָמִיד תִּשְׂמָחִי.

אַךְ מַה קּוֹל „קוֹרֵא" אָזְנִי שׁוֹמַעַת,
קוֹל הַשֶּׂכְוִי הוּא, זֹאת נָקֵל לָדַעַת
„הֵן אָתָה יוֹם" יִקְרָא בְרָמָה;
אַחֲרָיו קוֹלוֹת שׁוֹנִים לְאָזְנַי יַגִּיעוּ,
שָׁם יְזוֹרֵר מִתְעוֹרֵר, יֶהְגּוּ, יַבִּיעוּ
בְּנֵי אָדָם, מֵעַרְשָׂם יָקוּמוּ שָׁמָּה.

וַתִּתְפַּלֵּץ נַפְשִׁי, בְּאֵשׁ לַהַט הֻצָּתָה,
אָפְסוּ דִמְיוֹנַי, סְבִיבִי אַךְ בָּתָּה —
וּבְחֵיק הַטֶּבַע אַךְ שָׁוְא רִחַפְתִּי;
אַךְ שָׁוְא נֶחֱמָתִי שָׁוְא חֲלוֹם נָעִים,
אֶפְּפוּנִי זִכְרוֹנוֹת וַחֲלוֹמוֹת רָעִים —
אֲשֶׁר בִּימֵי הֶעָבָר לַאֲחָדִים אָסָפְתִּי.

הוֹי נַפְשִׁי צָדַקְתְּ, נְכֹחוֹת תַּבִּיטִי,
לֹא עוֹד אֲבַקְשֵׁךְ יְגוֹנֵךְ הַשְׁקִיטִי
וְלַחֲזוֹת לָךְ תַּנְחוּמִים בְּרוּחַ הַחִזָּיוֹן
מֵהֲדַר הַטֶּבַע לֹא תִזְכְּרִי תַבִּיעִי,
מִנֹּעַם הַבְּדִידוּת לֹא עוֹד תַּשְׁמִיעִי,
עֵינַיִךְ רֹאוֹת סְבִיבֵךְ, הָהּ, הַכִּלָּיוֹן!!

רְאִי הֵן הַשַּׁחַר יִנְעַם הַדּוּמִיָּה,
פְּאֵר לְבֶן־הַקֶּדֶם פָּרוּשׂ בַּיְרִיעָה ,
עַל עֶרֶשׂ הַתֵּבֵל שֶׁשָּׁם יִישְׁנוּ בָנֶיהָ .
כֹּל הֲבִינָה הַטֶּבַע מְאוּם לֹא תְחַסֵּרָה,
בְּחָכְמָה תִּכֵּן תֵּבֵל אֵל יְצָרָהּ
לְהַרְגִּיעַ יְצוּרֶיהָ לְהַרְוֹתָם עֲדָנֶיהָ ,

אִם הַמְרִיאִי לַמָּרוֹם אוֹ תַחְדְּרִי תְהוֹמוֹת,
אָז בְּקִרְבֵּךְ יִרְמוּ רַעְיוֹנוֹת, רוֹמֵמוֹת,
לִרְאוֹת כָּל טוֹב . כָּל אֹשֶׁר וְכָל נֶחָמָה .
אִם אָסוֹן וָפֶגַע יִמָּצְאוּ בְּחֵיק הַטֶּבַע ,
אָז הַצָּלָה לְעֻמָּתָם עַל אַחַת שֶׁבַע
וּבִמְקוֹם פֶּרֶץ נוֹפֵל, גַּם מַטֵּה מַשְׁעֵן שָׁמַּח.

כָּל טוּב וְשָׂשׂוֹן תּוֹשִׁיט הַטֶּבַע בְּיָדָהּ .
לְפַתְּהָהּ וּלְשַׁדְּדָהּ, לְהֵינִיק חֶלְבָּהּ וּלְשַׁדָּהּ ,
לְהַרְווֹת נֶפֶשׁ עָמֵל לְהוֹצִיא מֵאַת שְׁעָרִים!
רִבְבוֹת נֶפֶשׁ אָדָם עָלֶיהָ יִתְעַנָּגוּ
וְאַלְפֵי שָׁנִים שָׂשׂוּ מְאוּם לֹא דָאָגוּ ,
חָיוּ בַּנְּעִימִים בֵּין אֹשֶׁר בְּלִי מְצָרִים !

וּמַה נֶּחְשַׁב אָסוֹן רַעַד־הָאָרֶץ ,
רַעַשׁ הַר פְּרָצִים כִּי יָבִיא קֶרֶץ
וְאֵשׁ לוֹהֵט כִּי יֵרֵד מִשָּׁמַיִם .
שֶׁטֶף מַבּוּל מַיִם כִּי יַעַשׂ שַׁמּוֹת
פְּרִיצֵי חַיּוֹת כִּי יָמִיתוּ נְפָשׁוֹת תַּמּוֹת
וְאַלְפֵי מִקְרֵי הַטֶּבַע בִּימֵי הַחַיִּים ? .

וַעֲתָּה עֲנִי כִּי אִם מֵעוֹדִי עָלַצְתִּי.
אַךְ הִרְחִיק עָצְבִּי, זֹאת הִתְאַמַּצְתִּי,
וָעֵת שֶׁקֶט בִּלְבָבִי, — זֹאת שִׂמְחָה אֲכַנֶּה;
אוֹ גַם בְּעֵת רוּחִי יָגוֹן מָלֵאָה,
אֹזֶן רֵעִי רַק נִחוּמִים שָׁמֵעָה.
כִּי קָצְרָה יָדוֹ מְנַחֲמֵנִי אֶקְרָא וְאֶשְׁנֶה.

אַךְ מַדּוּעַ רוּחִי תְּנָךְ הוֹמִיָּה?
מַדּוּעַ תֶּהֱוִי רַק שַׁמָּה וּשְׁאִיָּה?
מַדּוּעַ תִּשְׁתּוֹחֲחִי תַּחַת כֹּבֶד עַצֶּבֶת? —
הֵן לָשִׁיר, לְזַמֵּר מִשְׁנָתֵךְ קַמְתְּ
וּנְאוּמֵי נִחוּמִים בְּפִי עֵטִי שַׂמְתְּ
וְהִישׁ נֶהְפַּכְתְּ לִי וְשִׁירֵךְ שָׁבַת.

שׁוּרִי נָא לִשְׁחָקִים כֹּכָבִים מָלֵאוּ,
וּרְאִי מָה רַבּוּ, מָה רָמוּ גָּבֵהוּ,
מַה הוֹד מַרְאָם בַּקֹּדֶשׁ, בַּיֹּפִי מַה נֶּהְדָּרוּ!
רְאִי מִשְׁטַר מִכְלוֹלָם פִּלְיאוֹת הַבְּרִיאָה,
וְגָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ עָלֵימוֹ עַיִן צוֹפִיָּה,
וְאַלְפֵי שָׁנִים מֵהַקִּיף מֵרֻבָּם לֹא נֶעְצָרוּ.

וְאַתְּ נֶפֶשׁ עֲנִיָּה רֻתַּקְתְּ בַּחֹמֶר,
הֲלֹא תֵבוֹשִׁי תִכָּלְמִי, מִבְּלִי מְצוֹא אֹמֶר —
מַדּוּעַ תִּתְּנִי דוֹפִי בְּמִקְרֵי חַיַּיִךְ? —
תִּרְאִי שׁוּחָה כְּרוּיָה עַל כָּל צָעַד,
וּלְקוֹל עָלֶה נִדָּף תֹּאחֲזֵךְ רָעַד
וְאַךְ תַּהְפּוּכוֹת אִי סְדָרִים תֶּחֱזֶינָה עֵינַיִךְ?

כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר.

עוּרִי נַפְשִׁי, מִתְּנוּמָתֵךְ הָקִיצִי!
עֵט סוֹפֵר בְּיָדֵךְ לָקַחַת הָאִיצִי,
שִׁפְכִי רִגְשׁוֹתַיִךְ שִׁירִי, זַמֵּרִי;
אָז רַעְיוֹנוֹתַיִךְ כֶּסֶף צָרוּף יִטְהָרוּ,
רוּחֵךְ תִּפָּעֶם, כֹּחוֹתַיִךְ יִגְבָּרוּ —
הָלְאָה תַּרְדֵּמָה, מִשְּׁנָתֵךְ הִתְעוֹרְרִי!

עַל כַּנְפֵי דִמְיוֹנִי אָשׁוּטָה, אָעוּפָה,
רַעְיוֹנוֹת שׁוֹנִים יַחְלְפוּ בִי כַּסּוּפָה
וּמִטֹּהַר הַשַּׁחַר יִטְהֲרוּ, יִנְעָמוּ;
אַךְ כְּאוֹר וָאֹפֶל יַחַד לְפָנַי יִשְׂתָּרֵעַ
כֵּן בְּלוּלִים שַׂרְעַפִּים מִבְּלִי בָרוּר דֵּעַ,
כִּי שִׂמְחָה וְיָגוֹן בְּלִבִּי יִפָּעֲמוּ:

שִׂמְחָה? הוֹי עֵטִי כֹּה הֵישׁ שָׁגִית
וּמִי עֲדֵי כָמוֹךְ הֲלֹא כֹּל רָאִית!
אַתְּ שׁוֹמַעַת תָּמִיד קוֹל שִׂיחַ לְבָבִי,
אַתְּ שֶׁאָבְתְּ מִלִּבִּי מַעְיַן נֶהָמָה;
גַּם שֶׁפֶךְ קוֹל נְהִי רָאִית שָׁמָּה
וַתַּעַן בְּקוֹל בּוֹכִים נֶהָמָה לְךָ אָבִיא.

מעטים ורעים היו ימיו עלי אדמות, אך התקוה היתה לו תמיד אבן חן, אבן העזר, ועל כן קול ענות גבורה שמענו תמיד מפי בת שירתו בהתגברה על כל הפגעים ואבני הנגף; אבל באחרית ימיו מחלתו האיומה האבידה תקותו, ובדד דומם חכה כי יפדהו המות מכל צרותיו. במכתביו האחרונים אשר כתב לרעיו בקוצר מלין הוא נפרד מהם באהבה ובאמונה, במלים חטופות מעוררות חרדת מות.

תם חזיונו, חזון מר המות, ויגוע מרדכי צבי מאנע ויאסף אל עמיו במוש"ק חוה"מ סכות תרנ"ז בעיר מולדתו ראדאשקאוויץ, בן עשרים ושבע שנה וחמשה חדשים, ויספדו עליו כל העתונים לבית ישראל מספד תמרורים, והמשורר יה"ל נשא על מצבת קברו את הקינה הזאת:

„מַר מְדְּלִי בְּבִי נְהָרוֹת כִּי גָדוֹל כַּיָּם הַשָּׁבֶר.
דֵּי סִפּוּד דֵּי בָכֹה לֹא יֵדְעוּ יוֹדְעֵי זֶה הַקָּבֶר!
כִּנּוֹר נָעִים פֹּה נִפַּץ וְשִׁיר אֱלֹהִים נֶאֱלַם דֻּמִיָּה.
יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת שָׁמַיִם. עֵט סוֹפֵר מָהִיר הֻכַּת שְׁאִיָּה.
צְבִי תִפְאֶרֶת נָבֵל, עָלָיו אָבְלוּ חֲמֻדוֹת הַטֶּבַע,
בְּאַבּוֹד חָרָשׁ צַיָּרִים כְּלַל יָפְיָם בִּשְׁלַל צֶבַע.
יִתְרוֹן הַכְשֵׁר חָכְמָה לוֹ – הַעַל כֵּן יָמָיו יִצְעָרוּ?
בִּשְׁאָר רוּחַ הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה — הַעַל כֵּן חַיָּיו קָצָרוּ?
נַפְשׁוֹ כְּלִילַת יֹפִי תִּשָּׂא הוֹד — וְהוּא בְּשַׁעֲרֵי צַלְמָוֶת!
מְזַמֵּר מַשְׂכִּיל עוֹד יַנְעִים שִׁירוֹ — וְהִנֵּה מַר הַמָּוֶת!
שַׁמְנוֹ וְחֶלְבּוֹ הִקְרִיב לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד בְּקִרְיַת סֵפֶר,
הַפִּיץ אוֹר גָּדוֹל, הֶחֱרִיב לְשַׁדּוֹ וְהִנֵּה פְאֵר לְאֵפֶר!
מָה רַבּוּ אֲבָלָיו, כְּמוֹ רַב טוּבוֹ, לֹא נֵדַע סְפֹרוֹת.
אֶרֶץ רַבָּה לוֹ עֵמֶק עָכוֹר וַיַּעַל וַיִּתֵּן בֵּין הַמְּאֹרוֹת.
נִבְלוֹ שָׁם יָעִיר. יְעוֹרֵר בְּנֵי אֵלִים וְאִתּוֹ יִשְׂאוּ רִנָּה.
עַל הוֹדוֹ חָשַׁךְ פֹּה נְעוֹרֵר אֵבֶל וְעָלָיו נִשָּׂא קִינָה".

י"ב ניסן, תרנ"ז. מיכעל. א. ל. שיינהויז.

הנוגעים בקורות ימי חייו, כן השכיל בשיריו המעתקים לבחר לו דברים נבחרים הנלבבים מאד והקרובים אל לבו ותכונת נפשו המשכלת. אחד מתרגומיו האחרונים, הרביב מאד על קוראיו, הוא מאמרו „משיח בן דוד" *) הבא בספר „לוית חן", ואשר מר ש פ"ר כתב עליו:" המאמר הזה אינו אומר דרשוני וכל חך יטעם טוב טעמו. תוכנו הוא מליצה־נשגבה מעשה ידי מישורר־עברי־לאומי בשפת עם לועז ומתורגם עברית בידי מליץ ומשורר, ציר־פלא אשר מת בדמי ימיו ובמותו מיתה גם חכמתו עמו ונכבה נר אלהים, להבת שלהבת־יה הבוערת בקרב חכמי־הרשים, חוזי חזיונות אשר נשמתם היא חלק אלוה ממעל ויש בם מדעת קונם". כל החזיון הגעלה מאד היוצא לפעלו במליצה רוממה במאמר הזה, יסודתו בהררי קדש, בהגדת האמה.

הרעיון הלאמי הדופק בחזקה בכל דברי ההעתקה הזאת, היה משוש דרכו כל ימי חליו, ובימי האביב האחרון (תרמ"ו) בעת שכבר הגיעה מחלתו עד מרום קצה הגה עוד ברוחו תקותו האחרונה אשר מלאה כל בתי נפשו, כי באה"ק אשר חיי נשמות אויר ארצה אולי ימצא עוד מזור ותרופה למהלתו, ולפניו אז „הגיוני המגיד" מהרד"ג בגליון 7 על אדות הענין הזה, ובהגיגו בו בימים ההם אשר החל האביב לחדש פני האדמה ולהחיות רוח כל היצור, ותבא בו הרוח ותעורר את מיתרי כנורו וישר שירו „משאת נפשי" **), שיר נעים ונפלא אשר הביע בו תקותו האחרונה והמית לבו — לב עברי — לציון ולכל מקראיה. השיר המצוין הזה (נדפס ב„כנסת ישראל) הוא לו האחרון בזמן והראשון במעלה ושקול כנגד הרבה שירים ממשוררים זולתו; אין בו „מיטב השיר כזבו", כי אם טבעי הוא, יוצא ממעמקים, ממקור לבו ומשאת נפשו; על כן היה לאחד משירי העם היותר נבחרים ובסוד קהל ועדת חובבים ישירו אותו במקהלות עד היום הזה. בימים ההם נסע לפ"ב לדרוש עוד הפעם ברופאים ותהי גם הסכמת הפרופ. הנודע אייכוואלד כי טוב אויר א"י לחולי הריאה, אך עד כה ועד כה עברו ימים ויחלש ויאנש מאד, ויצוהו הרופא לנוח ולשבת במקומו, יען אין כו כח לנוע לארץ מרחקים, וישאר בעיר מולדתו עד בוא עליו פקודת כל אדם.

מגינו ומושיעו השוע הנדיב ר' אהרן קויפמאן היה לו רב למושעות גם בימי מחלתו; בקיץ הרמ"ה המכהו בכספו לנסוע לסלאוויטא לשתות קומים ולא מצא מזור, ובימי האביב האחרונים (תרמ"ו) שלח לו כסף הוצאות הדרך לבוא אליו לפ"ב להועץ עם גדולי הרופאים, וטרם שובו אז לביתו כתב אל אדוניו מיטיבו את מכתבו האחרון ***) הקורע לבבות, בהפרדו ממנו עד נצח.

אבותיו האמללים, אחיו הצעיר, ואתם כל ידעיו הנאמנים ראו בגוע יומו, חשו עתידות לו כי לא יקום מהמטה אשר עלה עליה, ובמכתבים בכתה נפשם וגם הוא ראה כי בא יומו ועוד מעט ואיננו, ויואש מכל החיים.

*) עיין להלן עמוד 156.

**) להלן עמוד 147—50.

***) עיין להלן ב„לקוטי מכתבים" עמוד 222.

לדעות מ־שכלות; ואם גם לא מצא ידים לפעולותיו מפני סבות שאינן תלויות בו, בדאים אחדים מראשית מפעליו להביאם בכתובים בתולדות ימי חייו, לציין את תכונת נפשו. בימי החורף שנת תרמ"ד היה למנהל אגודת „חבת ציון" אשר נוסדה בין חבדיו העבדים בהאקאדמיה והוא לא היה מן הנוטים לקצה האחרון הבונים מגדלים באויר, כי אם תמים דעים לכל ברי לבב ההולכים באמצע, ובשובה ונחת הגה רעיונות מושכלים אשר תוכם רצוף אהבה ואמונה; ואחד מהם היה אשר אמר לחבר בחברת חברי הצירים העברים תולדות מונטיפיורי כתובות הדר עם ציורים נשגבים מכל פעלו בקרב השנים והליכות מסעיו קדמה ובכל הארצות אשר עבר בה, למען יתן הספר הגדול בדברים כבמחזה תמונה נאדרה בקדש מאיש המופת בישראל העומד לנס עמים, זכרון לדור אחרון. הוא ידע להעריך את הרעיון הזה, לסלסלהו ולרוממהו, אך מסבות שונות, אשר בארן במכתביו *) לא יצא הרעיון הטוב הזה לפעולות.

כדרכו להטיב לזולתו ימד להוציא מעז מתוק, ובהשארו בקיץ תרמ"ד בבית הוריו, יושב משמים בעירו הקטנה, אמר להיות להועיל לבני הנעורים בעיר מולדתו. בעין צופיה ראה את חסרון הדעה והשלמות בעיר ויאמר ליסד בית־עקד כפרים עפ"י ספר תקנות אשר אזן, ויהי המפעל יוצא לפעלו למשוש נפשו; גם שני צעירים ברו אליו להר"ל בשפ"ע ירחון בכתובים „הנצנים", למען ירב כבוד כופרים ותרבה הדעת בעיר והוא היה בבחינת עורך. החוברת הראשונה והיחידה שיצאה אור כתובה הדר היתה בתכלית השלמות, וכל מאמריה ראו אח"כ אור הדפוס בהעתונים העברים (שירים ומאמרים מהמצי"ר, שני מאמרים מאת כותב הבורים האלה ומשלי אדם מה' י. י. רובין). הוא ידע להוציא כל דבר לפעולה משוכללת וגם נמצאו לו ראשונה ידים לפעלו, אך ברבות הימים, מפני סבות שאינן תלויות בו, נתבטלו והיו כלא היו. בחפצו האדיר להועיל לבני הנעורים עשה ככל אשר יוכל, אך צפור דרור אחת לא תביא את האביב בכנפיה, כי העוזרים על ידו נסוגו אחור מפני סבות שונות, ביחוד מפני עניות הרוח בין צעירי עיר מולדתו, אשר לא הרגישו בחסרונם.

עניות הרוח זאת בין בני הנעורים בעירו הקטנה „דוראָקעווימש" נתנה לו ענין לכתוב מאמרו השנון „הרהורים רעים" בפולימון בהצפירה **). במאמרו זה הראה כי גם במהתלות נמרצות ונמלצות ידיו רב לו, וציוריו חדרו עד הנפש, החרידו שאננים בעיר הקטנה. מאמר שני דומה לזה החל לערוך ויקראהו „מחלת המות", וגם הוא נוגע בנגע צרעת אשר פשתה בעיר מאנה הרפא.

תמים היה המנוח כל ימי חייו עם אלהיו ועמו, ונפשו היקרה היתה מלאה אהבה לכל דבר טוב בישרון ובאדם, וגם בכל ימי מחלתו ושבתו משומם בעיר מולדתו הקטנה עוד לבו הוגה וימינו כותבת מאמרים יפים ומחכמים ושירים נפלאים מקורים ומתורגמים. וכאשר הפליא הגדיל תושיה בשיריו המקורים

*) עיין להלן ב„לקוטי מכתבים" עמוד 205—6 בחלק ב׳.

**) עיין להלן בחלק שני עמוד 65—71.

מסוג הזה הם מאמריו „חכמת הציור בכלל ובין בני עמנו בפרט״ 1) „תכלית החכמות היפות ותעודתן״ 2) „הכרח הלמודים לחרש ציר ולבעל כשרון בכלל״ 3) „הציר היהודיכ אפפענהיים״ 4) „על חכמת השיר והמליצה״ 5) „העינים וחכנת הפרצוף״ 6). לם כתובים בשפה ברורה וקלה והם נעימים וחביבים על קוראיהם ומפיצים אור בהיר על הלך רוחנו, רוח בני אדם, ורגשותינו ועל כל תנועות גויותנו ופנינו לפי מזג רוחנו ומצב נפשנו. את מאמרו הראשון הדפיס ב„הצפירה״ בשנת תרמ״ב, כי העתון הזה עלה מאז בידיעות הטבע והמדעים הכלליים על שאר העתונים העברים, ותהי אז „הצפירה״ בצדק מקדש הדעת לכל מבקש דעת בשפתנו. ומצי״ר הכניס הפעם גם את החכמות היפות אל החלק „ידיעות העולם והטבע״; אולם „הצפירה״ התנצלה אז את עדיה מעליה, והפרק המדעי „ידיעות העולם והטבע״ חדל כמעט כלו בתכן עניני „הצפירה״, מפני חדשות וילדי יום אשר צמרו על שדמות ישראל, אשר נתנו ענין ל„הצופה לבית ישראל״. אבל החי׳ נ. סאקאלאוו, אמר למלאות החסרון המורגש הזה במאספים יוצאים לאור פעם אחת בשנה, אשר יהיו מאספים למאמרים יוצאים מחוץ לגדר ילדי יום אשר לא יכירם מקומם בהעתונים, גם ימלאו מקום המאספים לחדשים אשר חדלו. ולתכלית זאת הקריב אליו את מצי״ר מאנע, ויתן למאמריו על המלאכות היפות מקום ב„האסיף״, ולו נאוה תהלה כי היה הראשון בקהל המו״ל, אשר הכיר את ערך המצי״ר הרב לספרתנו ביפיו ובטוב טעמו. בשנת תרמ״ה בהיות המצי״ר בווארשא עשה עמדו הרנ״ס חוזה, כי יתן לו מדי שנה בשנה השקפות על מלאכות היופי, מלאכת מחשבת, עם ציורים, וכי ישתתף לזאת גם את שאר חבריו העברים בהאקאדמיה; ועוד דברים מושכלים כאלה החליטו ביניהם, אשר תכליתם היתה לתת להחכמות היפות מעמד בספרתנו העברית. אך המצי״ר לא שב עוד אל עבודתו ואל חבריו בפ״ב, ועל כן כל חפצו ומגמת פניו היו לאין. גם כל המאמרים הנעלים אשר כתב מצי״ר היו רק התחלות, ותקותו הגדולה היתה כי כאשר יגיע למטרתו הרצויה ויכלה חק למודיו, אז יחבר ספרים שלמים בענינים הנהדרים האלה, ספרים אשר יתנוססו לתפארה במקדש שפתנו, אך מחלתו שתה קציר לכל תקותיו.

ו.

המצי״ר כמשורר צעיר וציר כלא לא היה מכור לחזיוני רוחו לבד עד אשר כל שאון תבל והחיים המהלכים לא עדיו יגיעו; לא, עיניו היו פקוחות על כל החיים ולבו, לב עברי, היה ער ועונה לכל דבר טוב ומועיל בישראל ובאדם, ובהיותו משורר וציר חוזה חזיונות, הגה גם רעיונות של ממש לשום פעלים

---

1) עיין להלן בחלק שני עמוד 24—7. 2) שם 5—31. 3) שם 9—36
4) שם 60-39. 5) שם 101—72. 6) שם 111—101.

המעלה, ככהן בהיכל כן שמש בטהרה בהיכל שתי ההגמות בנות השמים: השירה והציור, ויהי תם וישר זסר מרע. לבו היה מעון כל יופי, נוה צדק ומשכן הקדושה והטהרה. כל רעיון תפל וכל תאות בשרים רחקו ממנו ויחי חיי נשמות עלי אדמה, ונקי כפים זבר לבב עלה במקום קודש ולא חלל יפעת שמים הנסוכה בשתי עבודותיו, ויפלא לעשות. —

„מזמר משכיל עדר ינעים שירו, — והנה מר המות"! *) עוד רבות אמר לשגות באהבת בת שירתו, להרחיב צעדיה ולא הספיק בימיו המעטים והרעים, וכאשר החל לכתוב שירים גדולים החל ולא כלה. סבת מעטו בשירים בימי למודיו באר באחד ממכתביו **).

דברים נכוחים ע"ד השירה ויחוסה אל הלאומיות דבר במכתב אחר ***).

בדבריו אלה ילמדנו, כי השירה אין לה גבולות עמים. אם משורר עברי אחד יביא חזיונות בת עמו בשפת עם אחר, או אם משורר שני ישורר בשפת עמו ע"ד ענינים אשר הם קנין כל אדם, שניהם כאחד משוררים בעמם הם. שירי האחד לנז הם משום התוכן אשר בהררי קדש יסודתו ושירי השני קדשו מפני השפה, שפת עמנו וספרתני. ועוד יתרה אמנם לשירי מצ"ר כי זולת השפה היפה עוד גם התכן קרוב לנו מאד מאד, כי תכנם הדרת הטבע וחיי אדם — איש רגש ואיש מכאובות גם יחד —.

ה.

עוד סגלת אחת אצורה ביצירי מצ"ר, בשיריו וביותר במאמריו, והיא מטרתו: לקרב את לב בני עמנו להחכמות היפית, ובמטרתו זאת הוא אחד ואין שני לו בספרתנו בשפת עבר.

כל ענפי ידיעות העולם והטבע מצאו חזון בשפת קדשנו, רק החכמות היפות לבדן נפקד מקומן ותשארנה רחוקות מגבול ישראל, ומן סופרינו העברים אין אחד אשר יביא יפיפותו של יפת באהלי שם, עד המשורר הצעיר מצ"ר אשר היה הראשון והאחד אשר אמר להכנים את היפהפיה הזאת, בת השמים, תחת כנפי השכינה, להעיר בלב בני עמנו רגש האהבה להחכמות היפות ולהפיץ הידיעות האלה ברבים. רבים, רבים מאתנו לא ידעו ולא יבינו מאומה מהחכמות היפות ותכונתן, ועל כן ראשית כל היה עליו להראות, כי הידיעות האלה לא זמורת זר הן בתוכנו והן נוגעות גם לנו ברב או במעט, ולזאת שם במאמריו תבלין מן הכתוב והתלמוד, אשר יוכיחו כי לא רחוקות הן גם מגבול ישראל.

---

*) עיין להלן עמוד XVI.

**) עיין להלן ב„לקוטי מכתבים" עמוד 200 בחלק ב'.

***) שם.

בין הדבקים, כי חייו ושיריו אחוזים ודבקים יחדו ועם רוחו גויתו; ועל כן קורות ימי חייו וכל ענותו הנזכרים בזה נותנים גם מושג נאמן מהלך רוחו וחותם תכנית בת שירתו. אולם כדי להפיץ אור על החזיון הנעלה הזה אוסיף שנית להתוות קו על חין ערכו כמשורר ולהביא דעת עצמו ואת מחשבתו אשר חשב להגדיל ולהאדיר את כבוד בת שירתו הנאוה והמעונגה, — לולא קדמהו המות.

הוא היה ציר־פלא ומשורר עני וכואב, קרוב אל הטבע, קצר ימים ושבע רוגז, וקורות ימי חיי איש כזה מתאימים עם דברי ימי אנשי המופת; ועל כן כמשורר צעיר לימים לא חזה לו משאות ומדוחים, וכל אשר כתב לא היה לשם כתב ומכתב ולשם שיחה נאה בלבד, כי אם כנות עליו הרוח! כאדם בעל נפש ובעל רגש מצא חזון בכל מקרה ימיו. ממקור חייו שאב כל רעיון, כל הגה, וממח עצמותיו שיריו ישקו. וכמו שהיה חכם בעל נסיון היה גם גלוי עינים במראות התולדה, וכל שיריו אשר כתב הכינם גם חקרם בהלך נפש ובמראה עינים גם יחד. ציר־פלא ומשורר עני וכואב! בעל רגש ובעל נפש הוא איש כזה מאין כמהו, ומי כאב ומי יחוש חוץ ממנו? „מכאוביו בצרתה לו רב יתר ממכאובי כל אדם וגם ששונו ועליצותו ירבו בעת אשרו והצלחתו" *), ועל כן חזון איש כזה הוא מלא לקח ולבוב, אשר מבתי הנפש פנימה מוצאם, חזון נשגב הוא, וזוות הכל על עולם מלא עם כל המון חליפותיו.

במאמרו הנעלה „על חכמת השיר והמליצה", הנושא משא על רוח הנשגב והיופי אשר בנפש המשורר נשתאה על שפעת ההרגשות העדינות אשר תגלה בהמשורר, נשוב נתפלא על מבטו החודר עמוק עמוק בבתי הנפש פנימה, בתכונת הלבבות ותאותם; ובצאתו במאמרו זה בעקבות המשוררים הגדולים בתבל לאסוף מהם פרחי חן, נסך עליהם מרוחו ויהיו מידו לפרחי מוריה, נוטפים מור עברי, כנוזלים מן לבנון, על הרי ישראל, עד כי נאמר כי מלבו הוציא מלין. אנחנו, רעיו הקרובים אליו עד יום מותו, ידענוהו, ראינוהו משחר טל ילדותו, ואמנם נראה בו המראה הגדול הזה אשר הראה לנו בתכונת רוח המשורר, וכל החזיון והדברים אשר העביר לפנינו מן המשוררים הגדולים אשר בתבל ארצה ומרות בת שירתם, — היו גם עצם מעצמיו. במכתביו והגיוני לבו הראשונים משנת תרל"ח: „הגיון על הבדידות" **), בעודנו נער כבד נדאר בו רגשות נפשו העצומים, אלה הרגשות אשר על פיהם נכיר: „מה הוא המשורר לעמו, יתר האנשים?" וארחות חייו וכל ענותו עד יום מותו הם הם מוכיחים בעליל כי משורר נפלא היה המצי"ר, אחד מן השרידים, יחידי הסגלה, היודעים להוש ולהקשיב מנגינות שמים ואשר גם בתלאותיהם בימי עניים ומרודם מכוך מחזה שדי. —

כאחד מן השרידים אנשי הרוח האלה, התרומם גם המצי"ר בתור אדם

*) עיין להלן בחלק שני במאמר „על חכמת השיר והמליצה" עמוד 89.

**) עיין להלן חלק שני עמוד [illegible].

בשפת אשכנז אשר לקחה לבו ביפיה ובהדרה, גם להתרפק באהבה על שפת קדש ולמשוך בשבט סופר, כי רוחו הצעיר היה רוח נשגב אשר כל יוכל.

אולם הוסיף דעת הוסיף מכאוב. בימי החורף ההוא (תרמ"ד) צנים פחים אחזוהו ויחלה ויאנש, ובאשר מימי ילדותו היה מן הנחשלים תמיד היתה מחלתו אנושה, ורופאו חזה בה ראשית מחלת השחפת, וגם אחרי שובו לאיתנו היה אליו דבר הרופא להזהר מבלי לעמול יותר על המדה הדרושה ומבלי לגזול שעות ממנוחת הלילה להתעסק בלמודים וגם המצי"ר בעצמו הכיר זאת *).

רגעי מצוקה אשר סבל במחלתו היו לו ענין רע לכתוב חזון לבו בשירו „בדד במעוני" אשר לא השלימו, „כי לא חפצתי להתרגש מרות השיר אשר החל לפעמני בכל חרוז והרוז ביתר שאת ויתר עז, למען לא יבולע לבריאותי הדורשת מנוחה". בשיר הזה הוא מתאר במרי נפש את כל ענותו:

„הָהּ, רֹאשִׁי לַהֶבֶת תֹּאכְלֶנּוּ,
גֵּוִי מִסָּבִיב רַעַד־קוֹר יֹאחֲזֶנּוּ,
וְדָמַי עוֹרְקֵי כִּבְרָקִים רָצִים גַּם שָׁבִים **) וכו'".

כח ימי עלומיו וקרבת ימי האביב הכריעו כמעט את המחלה ורפא לו, והוא שב שנית לעבודותיו. אז בימי האביב נתן לו יל"ג את כל שיריו במתנה, בתנאי כי קריאתם לא תפריענו מלמודיו, ואם רבו עבודותיו בהאקאדמיה יניח ספרי השירים בקרן זוית עד אשר יבאו ימי חפשו, ולא יבטל עתה את למודיו הנכבדים; אך המצי"ר באהבתו לשירת שפת קדש לא שת לבו לאזהרת המשורר יל"ג, ואף כי ימי מכות ובחינות היו לו אז בבית מדרשו ועבודותיו רבו למעלה ראש, לא עצר ברוחו וכבכורה בטרם קיץ בלע את כל שירי יל"ג.

בימי הקיץ, בימי החופש, נסע עוד הפעם לבית הוריו, והדרת הטבע נתנה לו כח ועצמה ויתאושש, ויאמר: אצא כפעם בפעם ואתעורר ואשובה מהר אל האקאדמיה, והוא לא ידע כי כחו סר מאליו; אך כאשר עבר הקיץ שבה אליו מחלתו הארורה ומצות הרופאים עליו חזקה לבל יסע עוד לעיר המלוכה עד שובו לאיתנו. ומאז שנתים ימים ישב מרבית הימים בעיר מולדתו, בשנה הראשונה עוד קוה כי יבא יום ותעזבהו מחלתו וישוב לראות באור החיים בצל החכמה והמדע הנתונים לו; אך אחרי כן ראה כי נסבה כעין תקותו, ועליו להואש לנחרי ממחשבתו לשוב פטרבורגה ולהשתלם בלמודיו.

ד.

בכל חפצי האדיר לשום פדות במאמרי זה בין תולדות המשורר ובין בת שירתו ולערוך ערך תולדותיו לבד וערך בת שירתו לבד, לא אוכל להפריד

---

*) עיין להלן „לקוטי מכתבים" עמוד 197.

**) עיין להלן עמוד 122.

התענוג הנעדר הזה בחלום חזיון ליל ועל כנפי דמיונו והנה הוא נוסע אל הוריו, ובהיות החלום נעים הביאהו בכתובים למען לא יהיה חלום עובר. בשיר הזה תראה לפנינו נפשו השואפת לאבותיו בכליון אין קץ, וכאשר נשוב לקרא ברגש נאמר: הלא אלה הדברים לו לבדו הם, בינו לבין הוריו, ובכל זאת בל קורא ימצא בהם יחס הלב נכליון נפשו אל אבותיו, וזו בת המשורר להפליא לעשות גם דברי דמיונו הפרטים לחזות הכל: רגשות לבב אדם המעלה אל אביו, הודו וכבודו, אל אמו, חמדת הלבבות, הם רגשות נאמנים, רגשות טהורים כעצם השמים לטהר, וכל לב רגש יכיר וידע רגשות נעימים אלה, רגשות לבב בנים אל אבותם, ועם המשורר יקרא:

„אַךְ אִתְּכֶם, הוֹרַי, לִי תֵבֵל זוֹרַחַת,
וּבְכָל לֵב וָנֶפֶשׁ חַיִּים אֶשְׁאָפָה;
אִתְּכֶם לִי תֵבֵל גַּן עֵדֶן וָנַחַת,
וּבִיפְעָה וָהוֹד לִי תָמִיד נִשְׁקָפָה״.*)

חלום נעים זה בא לו אחרי עבור שנה, ובימי הקיץ תרמ״ג נסע לימי החופש לעיר מולדתו ושמחתו היתה עד אין קץ לראות פני הוריו אחרי עבור שלש שנים. בעיר מולדתו הקטנה, אשר לפני שלש שנים היתה חכמת המסרן הזה בזויה, כאשר התאונן אז במכתבו לרעו כי אין מכיר ערכו ואין שואל לשלום לו, עתה ישב לכבוד בתוכה ובני עידו קימו מה שנאמר; „ואהבי עשיר רבים״ (עשיר לא בחיל ולא בזוזים, כי אם ברוח ובהרוזים). עתה הכירו ערכו הרם, כי עתיד נגד התהלה לפארו ובו תתפאר עיר מולדתו, ויקדמו פניו בכבוד הראוי לו; בקיץ הזה נסע גם לווארשא לבקר את בחיר ידידיו מר שמואל ציז, ויתענג באהבה מאד ובקרת רוח בצל קורת בית רעו, ויתודע אל טובי סופרינו הרחז״ם והרב״ם ודומיהם אשר נתנו לו כבוד ועז.

בהדש אב עזב את עירו לשוב לפ״ב ללכת הלאה על הדרך אשר התוה לו אביר מחוללו בחיים.

המצייר השב א״ע, כי עודנו מן הברואים הבלתי נגמרים עדנה, ותכליתו האחת לקנות שלמות ולהגיע למטרתו אשר חננו אלהי הדעות, ובעת ממרחק הופיעו לפניו עתידותיו בהודם והדרם, שוה את ההוה המלא הוָה ועמל אך למנהל אל העתיד, עת יהיה ציד נפלא מהולל בתבל ומשורר בשפ״ק; ועל כן הוסיף לשקוד על למודיו יומם ולילה בלי הרף ועתו ועטו נתונים כליל ללמודיו ולעבודתו המושכלת. הוא הטה שכמו לסבול עול מגנו ואיש חסדו, אשר עמס עליו מלאכת סופרים בביתו בדבר השאלות הרבות אשר נתעוררו אז בעולם ישראל, כמו: שאלת הרבנים, יא״י, העתקת התלמוד, הדפסת שירי יל״ג וכדומה, ויום יום היה עליו להיות בביתו לקרא אתו ספרים ולכתוב בספר לפניו מעלות רוחו, עד כי לא ידע המצייר מאין ימצא עת ללמודיו הנחוצים לו כחיים; אבל הוא יגע ומצא ולא חדל לשמוע בלמודים בבית מדרשו הגבוה, להוסיף דעת ולהבין במקרא

*) עיין להלן עמוד 97.

מלאה רוח חן ותחנונים, רוח רך ועדן ואצילות נפש, כאשר שפתיו ברור מללו בשירו „אל היגון".

„אָנָּא, יָגוֹן נָעִים, אַל נָא תְּטַשֵּׁנִי! *)
חֵצְךָ הַשָּׁנוּן הֵן טָבוּל בַּנֹּפֶת..."

ובבוא עליו היגון למרר חייו, לחלק לו חבלים באפו, חבלים נפלו לו בנעימים, כי:

„אָז לֹא אֶעֱצוֹר זֶרֶם פַּלְגֵי דִמְעוֹתַי, **)
כִּי מַרְפֵּא הֵנָּה אֶל פִּצְעֵי לְבָבִי;
אָז אֶתֵּן חֹפֶשׁ אֶל הֶמְיַת רַגְשׁוֹתַי,
וּבְאַהֲבָה אֶשַּׁק שִׂפְתֵי בַּת־שִׁירָתִי."

בעת ההיא כתב את שירו הנעלה: „זרח השמש ובא השמש" (ג"כ בלתי נשלם); קינה היא על מות אלכסנדר השני ובה רב הגיון ורב חזיון, ולוא היה לו אז עת להשלים שירו הקריבו לשלחן גבוה לתפארת עמו.

כל הזמן הזה, אשר נחשב בהאקאדמיה מתלמידי החכמים המצוינים, שם לילות כימים וישגה חיל גם בשפת אשכנז ויאכוף חכמה ומדע לרוב, ויקרא הרבה ספרי שפ"ק אשר נתנו לו מיטיבו השוע קויפמאן והארז ז"ל מו"ל „גליק", ואז כאשר הכיר בנפשו כי קנה שלמות, כי מוכשר הוא להיות סופר בעמיו, נתן את מאמרו הראשון: „על חכמת הציור בכלל ובין בני עמנו בפרט" לראות אור ב„הצפירה" (תרמ"ב), מלא הוד ויופי ויבעת עולם וכל קוראיו ראו כן תמהו כי דרך כוכב חדש על שמי ספרתנו; מאמרו הנפלא הזה היה ראשית לכוג חדש של מאמרים וספרים אשר אמר להעשיר את ספרתנו, לקבוע מקום בין כל חלקי הספרה אשר בשפתנו הקדושה גם למאמרים על רגשי היופי בתבל ארצה. גם הוסיף לכתוב שירים נעלים ונשגבים כיד השירה והחזיון הטובה עליו, כלם יוצאים ממקור חייו, ועשו רושם על כל קוראיהם בפ"ב. ואיש חסדו „מלאך מושיעו", כאשר קראהו בשירו „רחשי תודה", לא עזב חסדו מאהו, ועזרתו היתה מספקת די פרנסתו. אולם אחרי כן לא היתה עוד עזרתו מתנת הנם, כי אם העמים עליו בעבורה עבודות שונות לכתוב למענו מכתבי עברית ורוסית, כתבי דת ודין ומאמרים שונים ולצייר ציורים. העבודה הזאת הלאתו ותגזול רגעי מנוחתו ותהי לו עבודה זרה לרוחו; בכל זאת לא חטא בשפתיו לאיש חסדו, והזכיר שמו כבתחלה ביראת רוממות ואהבה עמוקה וראות פניו כפני מלאך מושיעו. אך כעבור שנתים לשבתו בפ"ב, ובימי החופש (קיץ תרמ"ב) אותה נפשו לנסוע להוריו להנפש בצלם מעמלו, ואיש חסדו לא נתנהו ללכת, — מרה לו נפשו על כי במחיר ההסד אשר הנדיב עושה לו יתעמר בו ותלונה הרישית עברה על דל שפתיו. ובהשארו בחרבוני קיץ בפ"ב ובצר לו כי שודד ממנו ענג ונעם לחזות בשמחה את פני הוריו שמה בעיר מולדתו הרחק משאון הלד, חזה לו אח

*) עיין להלן עמוד 101
**) עיין שם עמוד 102.

בין עצי מצל סכת החג יפה ומהודרת ובליל ראשון של סכות, ליל התקדש החג בקהל עם, — שר שירו „סכת החג“, המתאר, בהתענגו על מראות נעם התולדה, שלשה חזיונות נעלים מדברי ימי עמנו. השיר הזה נתנו לחן ולחסד בעיני רבים וכן שלמים אשר תמכו בידו, וגם ראש העדה הבארון גינצבורג נתן לו משען כסף. אולם לגואל צדק מכל מחבוריו קם לו הישוע הנדיב ר׳ אהרן קויפמאן ז״ל, זקן שקנה חכמה, אוהב עד מאד צירים וציורים ומודע לשפה העבריה, ובביתו נמצאה אספת ציורים יקרי המציאות גם עקד ספרים עברים יקרים ועתיקים. אליו פנה המצי״ר כי יפרוש עליו כנפי צדקתו ויהי לו מגנו ומושיעו, והנדיב הזה נענה לקול הקורא ויקרבהו בימין צדקו וישם עינו כפעם בפעם על מלאכת ציוריו ושיריו, ויקצוב לו עזר תמידי מדי חדש בחדשו.

אחרי עבור כחצי שנה להיותו בהאקדמיה העלוהו מן הקורס הראשון אל השני, ושכר למודיו שלמה בעדו חברת „מרבי ההשכלה“, יען העידו עליו מן האקדמיה כי תלמיד ותיק הוא ומאד נעלה. וכתם שנה אחת ללמודו נתעלה להקורס השלישי, ולאו כל התלמידים זוכים לזה, רק יחידים המצטינים בכשרונם לגמור שתי המחלקות הראשונות בשנה אחת. ובחדש מאי שנת תרמ״ב זכה גם לאות כבוד של כסף הנתון לו מטעם האקאדמיה, בידי כבוד הודו הנסיך הגדול וולאַדימיר אחי הקיסר, אות כבוד הוא כי השכיל הצַיָּר הצעיר במלאכתו ובכל דרכיו משכיל. וישכח מאד מצי״ר בלבו כי ראה אשר אלהי הדעת מצליח דרכו, אשר הוא הולך עליה.

אהבתו לרעיו היתה הנסבה לשיריו הראשונים בהחלו להוציא רחשי לבו, וגם בשנת תרמ״א היתה לו חתונת ידידו הנאמן, מר שמואל ציז בווארשוי, נסבה להעיר „כבוד רעו מיתרי כנורו. ויחל לכתוב שיר גדול ומאד נעלה, שיר חזיון בהמשה מחזות: „ת ק ו ה ל א ב ד“, ויאמר להעביר במחזה את שתי הרוחות המתנגדות: תקוה ותוגה, והרוחות העוהרות על ידן העירכות מלחמה, מלחמת הנפש, כיקרב לב האדם: אובד מנער. גדול ונשגב תכן השיר אשר חשב המשורר, אך לא הספיק לכלותו וכתב רק שני מחזות, ואת המחזה השני „התקוה“ הקריב לרעו ביום חתונתו ושמחת לבו. גם החזיון־הכללי הזה, אשר יחזה המשורר, הוא כמל דמות נפשו וכל ענותה. כל תהלוכות נפשו אשר ידענו, ראינו, כי דחף תמיד בין תקוה ותוגה, באו בכתובים בדברי השיר הזה, ולכן חזות הכל אשר נראה בו הוא טבעי ומקורי באשר מלבו הוציא המשורר מליץ: צרת נפשו היא מקרב ולב עמק. ויותר כי רם ונעלה השיר הזה בתכנו, כלו יפה ומום אין בו גם בנעמו, במשקל, ערך וסדר, כי כתב אותו בשנת תרמ״א, אחרי אשר קרא בפעם הראשונה בשירי יל״ג, ומזמן ההוא עולים שירי המצי״ר בכגנונם על שיריו לפנים. —

התקוה והתוגה היו חליפות בעין יצר טוב ויצר רע בקורות ימי חייו; אבל המצי״ר היה משורר אמתי בחסד אלהים וגם העני בשבט עברתו היה לו מקור נפתח לראות כל נשגב; גם ברגעי צרה ומצוקה ראה את היופי, וגם התוגה הרישית, אשר היתה כרושה בענן למסך על ימיו המעטים, גם היא היתה

„הוי, הֵן הִרְגַּשְׁתִּי גַּם לַחַץ עָצֶבֶת...
גַּם רַעַל הַיֵאוּשׁ... גַּם חֶרְדַּת מָוֶת...
קַצְתִּי בַחַיִּים, הַמָּוְתָה יָרֵאתִי;
אַנְחוֹתַי לִרְגָעִים כַּיָּם שָׁפַכְתִּי,
סָבַלְתִּי, עָמַלְתִּי, רֶגַע לֹא־נַחְתִּי,
וּמֶה כָּל־תַּגְמוּלַי, מַה לִּי הֵבֵאתִי?
אַךְ מַכְאוֹב בִּלְבָבִי, רָזוֹן בַּעֲצָמַי,
אַךְ רִפְיוֹן גֵּו — אוּלַי הוֹי עַל־כָּל־יָמַי! — וכו׳*)

באחרונה בשירו זה ישוב כדרכו לקרא לשלום להתולדה ויזכור הימים אשר כל היצור נתן לו שקט שמים, עת רגשי לבו המו כערו, אבל עתה:

„אִם אֶת יֶלֶד בֹּכֶה יַצְהִיל שַׁעֲשׁוּעַ,
הֵן לֹא יִתְנַחֵם בּוֹ מֻכֶּה, פָּצוּעַ,
הַמַּרְגִּישׁ קֵץ חַיָּיו עוֹדוֹ בַחַיִּים.**)

ג.

עם כתבי תעודותיו בידו מגידים צדקתו ותהלתו, בא המצ״ר, בן עשרים ואחת שנה, בחדש אלול תר״מ לקרית המלוכה, ס׳ פטרסבורג, ובעוד שבועים הצליח על המבחן ושערי האקאדמיה למלאכת מחשבת נפתחו לקבלו בתור תלמיד. תאות נפשו באה ונהיתה. מלבד ידיעה מספקת במלאכת הציור, אשר למד בביה״ס בווילנא, נחוצה למבחן להכנס בהאקאדמיה, גם ידיעת למודים מהמש מחלקות גימנאזיום ומאַנע אשר מעודו לא בקר אף בית ספר למתחילים, וכל ימיו לא היה לו אף מורה אחד אשר יורהו שפות ולמודים, — מאַנע הבחור העני נתנסה גם בלמודים ועמד בכלם במסה ויצא שלם בכל; כי במשך שבתו בווילנא, נוסף על למודיו בחכמת הציור, נוסף על הדעת בשפ״ק אשר מלאה הדרי לבבו ונוסף על עניו הנורא, רכש לו מעצמו, בלי כל עזרת מורה, דעת שפת רוסיא על בוריה וכל הידיעות אשר תפארת הן להאדם. הבו גדל, אנשי לב, לבן־עני מדהוב היהודים אשר הכל יוכל ועל כל שטן ומכשול תשוקתו גוברת.

עד מהרה נמצאו לו מאלופי בני עמנו בעיר הבירה גואלים טובים אשר שקדו להיטיב גם מצבו החמרי; דאשונה הקרה ד׳ לפניו את הרב המשכיל ה׳ יוכילסאָן, אשר המצ״ר הביא אליו מכתב עדות מדבר בעדו מאת הרב המצוין ר׳ העשיל לעווין, והאיש קדבהו בימין צדקו ויתן לו מהלכים בין באי בית הכנסת אשר על יד בית היתומים, וימצא לו מנוח אשר ייטב לו לימי החג. החסד הזה הנעשה לו בראשית באו החיה את רוחו. ובראותו את כל הטוב והחסד אשר אצילי בני ישראל עושים ליתומים עזובים וגם לו הגר נמצאו גואלים טובים, התעורר רוחו בהדר, „ויתי דוחו, מתהם עצב עלה״. עוד הפעם שב לראות ביפי התולדה, ולמראה הנאדר בקדש לנגה הירח, כי הקימה העדה בתוך הגן

---

*) שם במוד 32. **) שם עמוד 34.

כליל בהתגוללו בבתי הישיבות; נגה השחר אשר נגה על ראשו הראהו צרתו, כי „ברחו ימיו, לא ראו בטובה" ומאומה לא הביא בעמלו:

„כָּל פֶּרַח נָעִים בְּאִבּוֹ הֻכָּה שְׁאִיָּה
לְמִרְמָס הוּשְׁלְכָה נֶפֶשׁ עֲנִיָּה נְקִיָּה"*).

ותהי השירה לו לעדה כי לא ישכח מקרי ימי חייו אשר השביעוהו ממרורים: אולם את השיר הראשון הזה הבא ברוב ענין לא הביא המשורר במספר יתר שיריו, כי בהיותו צעיר לימים ולא הכנין עוד בבת שירתו, היה שירו זה ראשון בזמן ואחרון במעלה לעמת יתר שיריו.

בשנה ההיא התודע אל מליץ ומדקדק נעלם בווילנא, מר אריה בן ציון ציזלינג הנחבא אל הכלים, אשר הכיר את כשרון המצי"ר, והתהלכו אתו הועילה הרבה מאד להמצי"ר, כי התוה דרכו בארחות השיר עפ"י חקי הדקדוק ושמוש הלשון. ומני אז קבלו שיריו תמונה שירית לכל פרטיהם ודקדוקיהם. בשנת הרל"ם בימי הקיץ כתב שיריו היפים „מבשרי האביב", „האביב" „השושנה" „הס !", כלם נובעים ממקור לבו ומקור חיתו; כי אחרי כל התלאה אשר מצאתהו מצא במראות התולדה נחם לכל צרותיו. אהבתו העזה להתולדה, אם כל חי, תתראה מבעד הגיוני שיריו אלה, בתאות נפש יתענג על ההוד אשר הלביש צור ליצורים, יתפעל בקרבו מן התולדה אשר תשים פארה עליה ותבוא בעדי עדיים, רק בגלל האדם בחיר היצורים, בעבור ימצא עונג מכל ההוד והיופי. ברעיונו זה נלוה עמו גם רוח הציור ותכליתו להציג כל חמדות הטבע ויפים לפני האדם למראה לעינים. השירים הראשונים האלה אשר רוח נעלה נכוך בהם, רוח מלא מטוהר הנפש והעשתונות, משקט הלב והרוח אשר שאב בששון מן התולדה הנעימה מעין כל ישע, — השירים האלה משמיעים קול משק נעים מאד, קול בת השירה בדברה: „ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' !".

אולם ששונו לא האריך ימים, כי, עם כל מעלות הרוח אשר עלה בהן והתולדה אשר השביעתו משד תנחומיה, לא חדל המחכור לדכאהו, ונפשו המשכלת דאבה מני עני ויגון קודר, עד כי חלה וואנש. בימי האביב תר"מ, ובשובו לאיתנו אזר כח שנית ויגמור חק למודו בביה"ס לציירים אשר בווילנא ומכתב תהלה בידו כי הגדיל לעשות, אז שב אל הוריו ויתעתד לצאת אל עיר הבירה להכנס אל האקאדמיה למלאכת מחשבת. בשבתו אז בסוף ימי הקיץ בעיר מולדתו טרם צאתו לעיר הבירה להשתלם בלמודיו, דרכו נסתרת מעיניו ומכיר ומודע אין לו שמה אשר יהי לו לעזר, הנה אך נכאים ודבר המסע לעיה"מ כל עצמותיו הדריך **), את כל מערכי לבו בימים ההם הצליח להוציא חוצה מבלי כל מעצור וככל בשירו „הגיוני עצב" ***), וכמו בראי מלוטש כן יראה בתוכו הלך נפשו העדינה בעת ההיא:

*) עיין להלן בשיר „כעלות השחר" ע"ד 10.
**) עיין להלן „לקוטי מכתבים".
***) עיין להלן עמוד 4—30.

ב.

עוד הפעם לקח העלם, בן שבע עשרה שנה, ימטה נודד בידו, **ויבא** בחוסר כל לווילנא באין מכיר ומודע אשר יכירהו ויקרבהו, ולכן היתה ראשית דרכו עוד הפעם אל אחת הישיבות; כי אם כל השערים ננעלו בפני בחור עני באין מליץ טוב מגיד ישרו, שערי בתי הישיבות פתוחים לכל בחור עברי, אם רק תורתו בתוך מעיו, וילמוד בישיבת „ר׳ מילא״ ויאכל לחם חסד כמלפנים; אפס מצבו הוטב מאשר במינכק, כי מעשיו קרבוהו וישא חן וחסד בעיני כל יודעיו, וביחוד משכהו חסד הרב המצוין ר׳ יהושע העשיל לעווין מוואלאזין ז״ל אשר ראה כי ברכה בו, ובעזרתו ועזרת חבריו התומכים בידו והמעירים רוחו החל בלאט לבקר את בית הספר לציירים, וראש המורים שם עינו עליו לטובה ובעצתו הנחהו ויתן לו ספרים שונים, אשר הגה בהם בלילות, ויחל ללמוד שפת רוסיא אשר לא ידע. אולם עבודתו המושכלת לא חשכה ממנו עמל וכעס. מעבר מזה עשה במחשך מעשהו ובהצנע לכת כי פחד תמיד מפני חמת המציק, — מן הקנאים נותני לחמו אשר יחדלו לסעדו בהודע כי מבאי בי״ס הנהו, ומעבר מזה היה לו בביה״ס העדר ידיעתו שפת המדינה למכשול עון, גם העני והמחסור היו לו לשטן על דרכו. אבל על כל שטן ומכשול גברה תשוקתו ובאשר הסכין במלאכת הציור ויוכל לבמות בה כי תהי לו למשען מבטח, הסיר את המסכה הנסוכה על פניו, חדל מאכול לחם חסד, ויודע ברבים כי תלמיד בית הספר לצירים הוא.

תקופה חדשה החלה עתה בחיי מרדכי צבי או כאשר בנה את עצמו „המצי״ר״ — הבחור מרדכי צבי יליד ראדושקאוויץ; — מלבד רעו היחיד שמואל ציז מצא פה עוד שני רעים אשר רעו לו, שלשתם אנשי לבב ומנעימי זמירות בסוד קהל ועדה. אתם התרועע המצי״ר, אף שר בשרים, וישקוד גם על להי״ק וירבה להגות במקראי קדש ומבאריו; ואז אהרי צאתו מד׳ אמות של הלכה (נ״א אנחה) נמצאו לו כדבר בעתו מסבי עיר ווילנא הנפלאים והמהוללים. בצאתו בחברת רעיו לשוח על ההרים החל רוח חדש לפעמו, רוח היופי והשיר, אשר היה נרדם בסתר לבבו באין מעורר לצאת ממחבואו ולאור באור החיים; נפשו העדינה המתרפקת לאהבת הבריאה התעוררה, אחרי אשר הדרת הטבע לקחה לבו ופלאות התולדה משכוהו אחריהן בקסם יפין, אחרי אשר כספר נגולו לפניו השמים וכל צבאיהם, הארץ וכל אשר עליה, ושפת הבריאה, שפת לא ידע עד הנה, — שמע ויבן ותפעם רוחו; כגל כבד פרצו רגשותיו הכלואים ויהיו לפלג נובע, וזרם מות הדשים, רגשי חן ויופי, מלאו בתי נפשו וישיר שיריו הראשונים.

מאהבתו לרעיו אשר בענותו חשבם לנעלים ממנו, העידה בו אהבתם רגשי כבוד, לכתוב שירים לכבודם ולהתנאות לפניהם במליצות, והנה נסה כחו בשיר, ובת השירה האצילה עליו מהודה, ווצליח גם בשיריו הראשונים.

את שירו הראשון אשר כתב בראשית שנת תרל״ט „כעלות השחר״ או כאשר יקבנו אחרי כן „קרבן החייב״, הקדיש לזכר ימי הילדות אשר עלו לעולת

לתוב מפיו רבי תורתו בשכר מצער. כל יודע קפדנותו של הגאון הזה, ידע כי גם העבודה הזאת לא היתה לנחת רוח לעלם רך וצעיר כמרדכי צבי; אך נפשו היפה כבלה הכל בדומיה ולמרות כל הרעות אשר שבעה לה נפשו מפגעי בני אדם קבל באהבה את למודי הגפ"ת. ולולא היו ידיו אסורות, לוא היה יכול להתענג על הדר התולדה ולשאוף רוח לפעמים במרחבי יה, אז לא התאונן מרה ויעמח בחלקו; אבל הרוחות הנעלים, רוח השירה הנעימה ואהבת התולדה, אשר שכנו בבתי נפשו היו נרדמים בסתרי לבבו, אסורים בזיקים מבלי לצאת למרחב יה ועל כן רבו אנהותיו ולבו דוי. כששת שנים אחרי כן כאשר העיר מיתרי כנורו (בשנת הרל"ט), יזכור ברעדה את מקרי ימי הייו ואת פגעי בני אדם אשר מרכוהו ורבו בהתהלכו בבתי הישיבות, ובמכתבו למר שמואל ציז, ידידו הנאמן אשר ראה בצרת נפשו ויתענה בכל אשר התענה הוא בעיר הזאת, הוא אומר: „לוא הייתי מעודי אמון בחיק הטבע ולבדד שכנתי אז הייתי מאושר". אך פגעי בני אדם הרחיקוהו מן הטבע משאת נפשו, לא נתנוהו להתהלך בעדן גן אלהים, ובמרי נפש הוא דואג על אבוד ימיו בבתי הישיבות ומאומה לא נשא בעמלו *).

הוא ראה מכאוביו, ידע בנפשו כי לא זאת המנוחה שהוא רוצה בה, לא זאת תכליתו הנרצה, וישב בשנת תרל"ו לבית הוריו מבלי שוב עוד למינכק. ואביו החל לדאוג לאחריתו ואין עצה ואין תושיה להלצהו מן המיצר. אם הנער רך וטוב ובעל שכל, חלילה למכרו לאומנות גסה, ולכן יעצו רבים כי יבחר לו מלאכה נקיה וקלה אשר תכון לו, מלאכת מורי־שעות, וישנא במלאכה זאת כי ידיו למודות מטבעו במלאכת מחשבת. אולם צר היה להאב האמלל, אשר ידע נפש בנו כי נפש משכלת היא, למסרו לאומנות אף נקיה וקלה, ויחשוב למוב יותר ללמדו מלאכת סופר סת"ם . . . היינו להוסיף עני בישראל. אולם הסופרים סת"ם בעיר היו שני אנשים יקרים ורבי תושיה: ר' צבי ובנו ר' אברהם סאבאר, שניהם בעלי תורה ומשכילים ע"ד אמת, אשר כמותם מעטים, והם הם אשר החזיקו נר ההשכלה הצרופה בעיר הקטנה להאיר לבני הנעורים. אליהם פנה ר' משה כי יקחו את בנו ללמדו עבודתם, והלא יודעים הם את כשרון ידו המכה"ת בכתב שפר ויהיה סופר סת"ם מצוין וימצאו בו רב תועלת. אבל האנשים היקרים האלה חרדו לקראת ההצעה הזאת ויאמרו, כי חלילה להם לקחתו ולחבל כשרוני הנעלה חבל נמרץ, חלילה גם לו מעשות כדבר הזה אשר אין לו שחר להשחית את כשרונותיו לחכמת הציור. אם במינסק רבות רעות שבעה נפשו הלא עוד לא אבדה תקותו, והנער נער עודנו בעצם תמו. ותהי עצתם הטובה לשלחו לווילנא, עיר של חכמים ובתי למוד שונים, גם בי"ס לחכמת הציור נמצא שמה, אולי יצלה ויגיע למטרתו הרצויה. —

---

*) עיין שם 25.

מנעוריו ובעצמיו שולח רזון, אך אין מעציר לרוח האדם אשר הבריאה הנדיבה אצלה לו מתנותיה ותעטרהו כשרונות נעלים.

אביו החל ללמדו תורה וגמרא וכתב עברי, ויצטיין הנער עוד בראשית למודיו בשכל ישר ובתפישה נפלאה, עד כי מצא און לו להבין דברי רז״ל בלי עזרת מורה. וכרוב תשוקתו אל המקרא והגמרא כן גדלה תשוקתו גם למשך בשבט סופר. אך החל לכתוב א׳לפא־ביתא היה כתב ידו יפה להלל, אותיותיו מעשה חושב, ועל כל אות ואות קשר כתרים. גם הרבה להתוות תָוים ולצייר ציורים, „מזרח״ וצעצועים שונים, רשומים לְתמם בלי בינה יתירה; אבל כבר הוכיחו בעליל כי כשרון לצַיר נטוע בלבו.

במעלליו התנכר הנער. הוריו העניים הכירו ידעו בו כי לגדולות נוצר, כי מרדכי צבי יהיה לָהם לעטרת צבי, גם יחידי סגלה בעיר אמרו עליו: הזהרו בבן עני זה כי ממנו תצאנה תורה ואורה; אך איזה הדרך ישכון אור לבן עני? לא ידע אז איש בעיר הקטנה; הם ידעו והכירו כי שאר רוח מאד נעלה צפון בבתי נפשו פנימה, אך אין אחד יודע לתת דרך לרוח; ידעו כי לוא ילָוו דעת גם הנוך וסדר טוב אל הכשרון הטבעי הנטוע בלבו אז ירום ונשא וגבה מאד, — אך החכמה מאין תמצא ואיה מקור בינה?

גם התולדה משאת נפש המשורר, התולדה הנהדרה הפתוחה לרוחה לכל החיים, וכל הנברא בצלם יוכל להתענג מזיו כבודה בלא מחיר, — גם היא, יפעת כל היצור אשר תלבב עין כל יציר אדמה אם דל ואם עשיר, היתה נעלמה מהילד המסכן, ואת כל חמדות הטבע אשר אליהם שאפה רוחו לא ראה ולא ידע הנער בילדותו, אף כי קרוב היה אליהם בעירו הקטנה *).

גם בהמלאות לנער י״ג שנה (בשנת תרל״ב) וישלחהו אביו להתגולל תחת שואה בבתי הישיבות בעיר מינסק, — לא קרב אל מטרתו הנכונה ותושיה נדחתה ממנו. הילד המסכן היה „בחור עני״, והשנוי הזה מכיל בקרבו ענן כבד אשר העיב באפו מבחר שנות נעורי מאַנע, ובעוד אשר בעיר מולדתו היה בצל הוריו אשר לא מנעו ממנו מה שהיה לאל ידם, נכונו לו במינסק ימים רעים ויסבול מחכור ודאגה, אין כסות בקרה ואין כר לרפד יצועו ומאכלו לחם חסד, כדרכה של תורה לבן ישיבה. הישיבות בעיר הזאת היו נחלת אנשים קנאים, אשר לקחו גדולה לעצמם לרדות בצאן מרעיתם, ומן הקצינים המפורסמים, גדולי התורה, אשר התנוססו אז בתהלת מינסק, מרב נמצא אף אחד אשר יקח המכשלה הזאת תחת ידו לפקח על הסדר ועל הלמודים בבתי הישיבות ועל תורת החיים והבריאות של התלמידים, ולקרוע חלונות בבתי אפל אלה לבעבור יבא האור בלמודי התורה. בתהו ילל ישימון, צלמות ולא סדרים, אשר ראה עמל בהסתופפו בישיבת „שואבי מים״ במינסק למד גפ״ת בשקידה עצומה ויהי מהמצוינים, ובאשר כי היה האחד בין עדרי חבריו אשר גם משך בשבט סופר יפה להלל בחר בו הגאון הקפדן רבי גרשון תנחום ז״ל, כי יעמוד לפניו

*) עיין להלן ב„לקוטי מכתבים״ 96.

תולדות מרדכי צבי מאַנע ז"ל.

קוראים יקרים! את המצייר מאַנע ז"ל ואת יצירי רוחו תחזינה עיניכם בספר הזה. תמונתו אתם ראים בשער הספר וממנה כל מעלות רוחו נשקפות. זיו איקונין שלו הוא צל צלמו, צלם דמותו, דמות משורר עני וכואב; לחייו שפו מעצמת מכאוביו, ענגה הרת עצבת הפילה אור פניו, אך במצחו עוד ילין עז והדר ומבעד בתי עיניו נשקפים תֹם וישר ושאר רוח ומנוחה שאננה. אולם מלבד התמונה המוחשית מוצג לפניכם צל צלמו גם ברוח, בדברים אשר הגה וכתב בספר. את צלו עלי אדמות משך בשבט סופר והביא בכתובים בשירים נשגבים ובהגיונות נעלים, והם איפוא זיו אקונין שלו, זיו אור שבעתים.

מעטים ודעים היו ימי חיי מאַנע עלי אדמות. אבל בהגיוני רוחו אשר הערה על הגליון, קנה לו זכות אזרח בספרותנו ושם בת שירתו הנאוה והמעונגה יצאה לתהלה בשירת ישראל. כבוד המשורר ויצירי רוחו יֵראה הפעם לתפארת בבית „תושיה" והיתה לו מצבת זכרון בספרות ישראל.

א.

ר' מרדכי צבי ב"ר משה מאַנע נולד בעיר מצער: ראדשקאוויץ (פלך ווילנא), בר"ח אייר שנת תרי"ט, להורים מבני דלת העם. אביו היה מלמד ומחוקק, — לא כמשה רבן של כל ישראל אשר למד את עמו חקים ותורות ולא כקהלת החכם מכל אדם אשר למד דעת את העם, — אך פשוטו כמשמעו מלמד דרדקי לבני עניים בעירו בימי נעוריו, ואחרי כן מחוקק ציונים באבני מצבות על קברות בני ישראל, ושתי הפרנסות האלה הביאו לו רק ריש ומחסור; ואשתו, אֵם המשורר, מכרה ביום השוק בכל שבוע לבֵנים וקערות כלי חרש, וגם במסחרה זה לא הביאה עושר לביתה. ולכן אך לעמל יולד מרדכי צבי ועוד בשחר טל ילדותו הכיר את העֹני בשבט עברתו ודרכו היתה סוגה בקוצים וחרולים מיום גיחו מבטן אמו. בשנת החמש לימי חייו, אחרי מרד הפולאנים, נשרפה העיר וגם בית הוריו היה לשרפה; בעירום ובחסר כל, בלי מזון ומחיה, נדדו הלכו אבותיו הנשרפים, והוא ילד קטן אתם, למרחקים, לאחד מקרוביהם אשר גר באחת הקולוניות בנגב רוסיא. ואחרי עבור שנה, שנת נדודים, שבו לעירם. ובמעט העזר אשר השיגו בנו ביתם, ומכל העסקים השונים אשר אחזו בהם היה לחמם נמצא, לחם עֹני; אבל לתת לבנם חנוך טוב, ללמדו ולחכמו, לא השיגה ידם. על כן התגדל מרדכי צבי בכל בני העניים, לא שמן בשרו

ורבים מהם במספר אותם שנשארו אחריו בכת"י ושעד הנה לא חזתם עין איש ויהיו חבושים בטמון בידי אבות המשורר ובידי ידיד נעוריו מר ש. ציז ויתר רעיו ומכריו. וגם אלה שכבר נדפסו באו פה בתקונים ושנויים שונים, שנמצאו בעזבון המשורר המנוח בכת"י. בחלק השני נאספו כל מאמריו שכבר נדפסו ושנשארו בכת"י, ועוד פרורים: לקוטי מאמרים שונים, פתגמים ומכתמים, ולאחרונה לקוטים ממכתבי המשורר המנוח (כמאה וששים במספר) הרבים להוריו ולידידיו.

מן המכתבים האלה נלקטו ובאו בדפוס רק הדברים הנוגעים לתולדותיו, קורות ימי חייו וההרפתקאות דעדו עליו או אלה השופכים אור על תכונת נפשו ובת שירתו וכשרון הציור אשר לו, וכל הדברים שיש להם ערך ספרותי או שיש בהם ענין וחפץ לקוראים העברים לדעתם. במכתבים האלה ימצא הקורא עיקר תולדות המשורר המנוח ורק כמלואים להם באו „תולדות מרדכי צבי מאַנע ז"ל" הכתובות בידי רעו וידיד נעוריו, מר א. ל. שיינהויז בראש הספר.

השירים וגם המאמרים לא נחלקו במחלקות מיוחדות, כי כמעט כלם מסוג אחד הנם, אלא נסדרו לפי סדר הזמנים שבהם נכתבו: השירים לבד, המאמרים לבד והמכתבים לבד.

פה מקום אתנו להגיש תודתנו בשמנו ושם הקהל, המוקיר זכרון המצי"ר מאַנע ובת שירתו ועבודתו הספרותית לשני רעי המשורר המנוח וידידי נעוריו מר: ש. ציז וא"ל שיינהויז, אשר מסרו על ידינו את כל הכתבים השייכים להוצאת הספר הזה וימציאו לנו את כל הידיעות הדרושות לסדור כתבי מאַנע ואשר לא חשכו כל עמל מנפשם לעזור על ידינו בסדור הספר הזה ככל אשר דרשנו מאתם.

ובזה הננו יוצאים מאת קהל הקוראים בתקותנו כי ידע להעריך את ערך פעלנו זה וידע לכבד את ההוצאה הזאת של „כל כתבי מרדכי צבי מאַנע" שהנה כמעט היחידה בספרתנו בצורתה ותבניתה.

ווארשא, ז' ניסן, תרנ"ז בריגשי כבוד ויקר

המו"ל.

דברים אחדים.

בשנה הזאת, תרנ"ז, מלאו עשר שנים למות המשורר והציר הצעיר מרדכי צבי מאנע ז"ל, ונאמר לכבד את זכרונו במצבת־כבוד הראויה לו, מצבת־כבוד כזו הצבנו לו בספרתו, בהוציאנו את כל הגיוני רוחו, — אשר בהם קנה לו שם טוב ותהלה בספרותנו, בקובץ אחד, אשר אותו נגיש היום לפני כל קהל מכבדי המשורר המנוח הזה וכל מכבדי השירה העברית בקרבנו.

מצבה רוחנית כזאת יקרה ממצבות־חמר, אבן ועץ.

ידעו נא הקוראים העברים מה היה המצי"ר מאנע לשירה העברית ולספרותה וידעו להתאבל למות הכשרון הרענן הזה בעודו באבו ולכבד את זכרו בלבבם כל הימים.

ואולם לא רק ערך זמני, ולא רק משום כבוד המשורר וזכרו יקרו לנו מעשי ידי מאנע; לשירי המצי"ר מאנע ולמאמריו יש ערך עצמי קים לדורות. ספרותנו כה דלה בשירה לירית, בשירת הלב והרגש, בשירי־טבע ויפי, עד כי אי־אפשר לבלי כבד והוקר את שירת המשורר הלירי הזה, היחיד כמעט בספרותנו במקצוע זה.

ומרדכי צבי מאנע אמנם היה משורר לירי אמתי, ובמקצוע זה, בשירה הלירית, היה „משורר בחסד עליון", משורר רב הכשרון והטעם. אל תבקשו בשירת מאנע שירים לאומים, שירים חברותיים, שירים ע"ד שאלות החיים בחברה ובישראל; גם אל תבקשו בהם שירי־עלילה, שירי לעג ובקרת נמרצה. מאנע כמעט לא שר שירים כאלה. בקשו בשיריו: שירי יפי ורגש הלב, השתפכות הנפש ע"ד הטבע ומחזות הבריאה, סערת רגשותיו ומעמד רוחו בקרבו, שירי רעות ואמון, שירי תקוה ובטחון, שירי כליון הנפש וגעגועיה; ואותם תמצאו בשירתו בשפע רב. שני מקורים היו לפני מאנע שמהם שאב את שיריו הנחמדים, הלא הם: נפשו — נפש משורר — והטבע, ובאלה היה כחו רב. ואך בדרך כזאת אפשר להעריך את המצי"ר מאנע ובת שירתו.

ואולם מלבד היות מאנע משורר רב הכשרון היה גם ציר ומסור בכל לב ונפש לחכמת היפי, ויש ערך רב למאמריו ע"ד החכמות היפות בכלל ויחוסן לנו בפרט, שמלבד שגם הם מכילים בקרבם שירה יפה ונחמדה ושפעת רגשות מלבבים, עוד יקר ערכם לספרותנו, הדלה לגמרי במקצוע האסתתיקה.

ועתה הננו לדבר דברים אחדים ע"ד פרטי הקובץ הזה והוצאתו.

הספר נחלק לשני חלקים. בחלק הראשון נאספו כל שירי המשורר המניח, המקורים והתרגומים, מהם כל אלה שבאו ברפוס במקומות שונים

תֹּכֶן החלק הראשון:

כָּל כִּתְבֵי

מרדכי צבי מאַנע

קובץ שיריו, מאמריו ומכתביו, נדפסים וכת״י
בשני חלקים.

עם תמונת המשורר ותולדות ימי חייו,
כתובות בידי א״ל שיינהויז.

נמסרו לדפוס ברשיון אבות המשורר, ע״י ש. ציז וא״ל שיינהויז.

נערכו ונסדרו לדפוס ע״י מערכת „תושיה״.

הוצאת „תושיה״.

חלק ראשון.

ווארשא. תרנ״ז.
בדפוס האלטער ואייזענשטאדט, נאלעווקי 7.

МОРДЕХАЙ ЦЕВИ МАНА

Собраніе стихотвореній, статей и писемъ
съ Біографіей поэта.

Редакція и изданіе „ТУШІЯ“

ВАРШАВА.—1897.
Тип. М. И. Гальтера и М. Айзенштадта, Варшава, Палевки 7.

כתבי
מ. צ. מאנה